ALİ ŞERİATİ

26 BÜTÜN ESERLERİ

Ali

FECR

Fecr Yayınları 116
ALİ ŞERİATİ
Bütün Eserleri 26

Ali

Eserin Orijinal Adı
Ali

Tercüme
Alptekin Dursunoğlu

Editörler
Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç
Prof. Dr. Derya Örs

Tashih ve Redakte
Dr. Murat Demirkol
Cahit Ezerbolatoğlu
Murat Özcan

ISBN 978-975-6004-54-8

3. Baskı: Kasım 2012

Kapak ve İç Konsept: TN İletişim
Sayfa Düzeni: Cinas
Baskı: Kalkan Matbaacılık
Büyük Sanayi 1. Cadde 99/32
Tel: 0312. 341 92 34 İskitler/Ank.

FCR Yayın Reklam Bilgisayar
San. ve Tic. Ltd. Şti.
Rüzgarlı Cad. No: 2/5
Ulus / Ankara
Tel: 0312. 310 08 60
Faks: 0312. 311 47 89
www.fcr.com.tr
e-posta: fcr@fcr.com.tr

ALİ ŞERİATİ

Ali

FECR

Ankara 2012

İÇİNDEKİLER

SEKİZİNCİ BÖLÜM

DOKUZUNCU BÖLÜM

EK

ALİ ŞERİATİ

23 Kasım 1933'te Horasan eyaletine bağlı Sebzivar'ın Mezinan köyünde dünyaya geldi. 1950'de Meşhed'deki Öğretmen Koleji'ne girdi. 1952'de Meşhed yakınlarındaki Ahmedâbâd köyünde öğretmenliğe başladı. 1955 yılında Mekteb-i Vâsıta'yı yazdı. Ebuzer-i Gıfarî'yi tercüme etti. 1956'da Meşhed Üniversitesi'ne girdi. Ulusal Direniş Hareketi'ne üye olduğundan, babası ve diğer üyelerle birlikte tutuklandı, altı ay tutuklu kaldı. 1959'da Alexis Carrel'den Dua'yı tercüme etti. Üniversiteden başarıyla mezun oldu. 1960'ta Fransa'ya gönderildi, orada sosyoloji ve dinler tarihi üzerine çalıştı. Cezayir Kurtuluş Hareketi'ne aktif olarak katıldı. Bu faaliyetlerinden dolayı Paris'te tutuklandı; bu arada birçok makale, konuşma ve çevirisi değişik dergilerde yayımlandı. Sosyoloji ve dinler tarihi alanında doktorasını tamamlayarak 1962'de İran'a dönerken sınırda tutuklandı; aylarca hapiste kaldı. Hapisten çıktıktan sonra öğretmenlik yapmaya başladı ve Meşhed Üniversitesiyle ve diğer merkezlerde konferanslar verdi. Hüseyniye-i İrşad 1973 Eylül'ünde kapatıldı. Savak, Şeriati'yi aramaya başladı. Kendisini bulamayınca babasını tutukladı. Babası bir yıl kadar hapsedildi. Şeriati teslim oldu ve on sekiz ay hücrede kaldı. 1975-77 arası Savak'ın takibinden sürekli kaçıp başkalarının evlerinde kalarak çalışmalarına devam etti. Sabahlara kadar süren konuşmalar yaptı. 16 Mayıs 1977'de Avrupa'ya hicret etti. Otuz gün sonra İngiliz İstihbaratı'nın yardımıyla Savak tarafından şehit edildi.

YAYINCININ NOTU

Yayınevimiz, Şeriati düşüncesini külliyat olarak okurlarına sunmakla önemli bir hizmet vermektedir. Merhum Şeriati, dünyanın bugün yaşayan iki önemli medeniyeti olan, İslam ve Batı medeniyetini yakından tanıma fırsatı bulmuş ender şahsiyetlerden biridir. Dahası, bir sosyolog gözüyle incelediği konuları, dahiyane bir düşünce işçiliği ile işlemiş ve Fars edebiyatının kendisine kazandırdığı akıcı üslupla ortaya koymuştur. Bilimsel liyakati, özgün bakış açısı, dindarlığı ve inandığı doğrular uğruna can verecek kadar yürekli kişiliği ile sadece İran gençliğini arkasından sürüklemekle kalmamış, dünya Müslümanlarının öze dönüş çabasına katkıda bulunarak bir döneme damgasını vurmuştur. Onun bu özgün ve özgürlükçü tutumu, sadece İslam düşmanlarının tepkisini çekmekle ve onlar tarafından şehit edilmekle kalmamış, dost ve kardeş bildiği Müslümanlardan da çok büyük tepkiler almıştır. Çünkü onun düşünceleri, Batılı saldırı karşısında çok derin ve güçlü bir mukavemet oluştururken İslam geleneğini kirleten ve çöküntüye sebep olan bidat ve hurafelere de ağır darbe indiriyordu. Tabiî bu da bilinçsiz kesimler nezdinde İslam'ın kendisine yapılan bir saldırı olarak algılanıyordu.

Kendi tabiriyle içinde doğup büyüdüğü geleneksel Safevî Şiîliğine yöneltitiği eleştiriler yüzünden İran'da dışlanırken, Şiî bakış açısı nedeniyle de Sünnî dünyadan önemli tepkiler almıştır. Ancak Şeriati, her ne kadar Ali Şiası ve Safevî Şiası ayrımı yapsa ve Safevî Şiîliğini eleştirse de eleştirdiği düşünceden bütünüyle kurtulamamış ve söz konusu etkilerle Sünnî dünyanın kabul

edemeyeceği kimi düşünceler serdedebilmiştir. Sahabiler hakkında kullandığı ifadeler hoşgörü sınırını zorlayan kusurlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca yaşadığı çağ ve çevrenin etkisiyle Fransız sosyalistlerinden etkilendiği ve kimi yorumlarında bu etkinin izlerinin görüldüğü de söylenebilir.

Ali Şeriati'nin de her insan gibi hata edebileceğini, hatalarının ve sevaplarının sadece kendisini bağlayacağını okuyucunun takdir edebileceğine inanıyoruz. Fecr Yayınevi olarak, ölçümüzün Kur'an-ı Kerim ve onun numune-i timsali olan Hz. Peygamber (a.s) olduğuna inanıyor, Şeriati de dahil bütün insanların bu ölçüler içinde değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Onun her görüşünü onaylamadığımız halde eserlerini yayınlıyor, ama katılmadığımız görüşlerine de müdahale etmeyi uygun görmüyoruz. Çünkü böyle bir müdahalenin düşüncelerin doğru anlaşılmasına engel olacağı, bunun da hem yazar hem okur açısından bir hak ihlali sayılacağı kanaatindeyiz. Buna rağmen kimileri, tasvip etmedikleri düşüncelerden dolayı bilinçsiz okuyucuların olumsuz etkileneceği gerekçesiyle vebal alacağımızı düşünebilirler. Fakat biz, genelde Müslüman olmanın, özelde Şeriati okuru olmanın, okuduğu her şeyi kabullenen değil, eleştiren bir seviye gerektirdiğini düşünüyoruz. Dolayısıyla bütün olumsuzluklarına ve kusurlarına rağmen Şeriati'nin o engin birikiminin bizlere çok şey kazandırdığına ve kazandıracağına inanarak eserlerini külliyat olarak yayınlamaya karar vermiş bulunuyoruz. Buna paralel olarak hem Fars hem de Türk edebiyatına vukufiyetiyle temayüz etmiş mütercimlerden oluşan bir heyet oluşturarak eserlerin en az hata ile çevrilmesine de özen gösterdik. Bu nedenle tercümeler, sadece söz konusu eserleri dağınık vaziyette sunulmaktan kurtarmayacak, Şeriati okurunun liyakatsiz tercümelerden çektiği sıkıntıları da asgariye indirecektir.

Külliyattaki kitapların bazılarında yazara ait olmayan dipnotlar yer almaktadır, İran'daki Dr. Ali Şeriati Eserlerini Derleme Bürosu tarafından eklenen notların sonunda (Derleyen), yayınevi-

miz tarafından ilave edilen notların sonunda (Fecr), mütercimlerin ilave ettiği notların sonunda ise (Çev.) ifadeleri kullanılmıştır. Bunların dışındaki dipnotlar Ali Şeriati'ye aittir.

Ayrıca metin içerisinde bazı kelime ya da ibarelerin doğru anlaşılması için Derleyen tarafından bazı ilaveler yapılmıştır. Bu ilaveler [ ] içerisinde verilmiştir. Metnin orijinalinde eksik kalan bazı cümleler vardır. Bu kısımlar ...* işaretiyle gösterilmiştir.

Bütün hassasiyet ve çabamıza rağmen, insan olmamız hasebiyle gözümüzden kaçan kusurlar olursa okurumuzdan özür diler, eleştirilerine müteşekkir kalırız. Bu vesileyle Şeriati'ye Allah'tan rahmet diler; başta değerli mütercimler olmak üzere, editörlere, tashih ve redakte heyetine ve eserlerin sizlere ulaşmasında emeği geçen bütün dostlara gönülden teşekkür ederiz.

FECR YAYINEVİ

I

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Elinizdeki eser, Peygamber'in damadı olan Ali'den bahsetmiyor, savaş kahramanı olan Ali'den bahsetmiyor, Peygamber'in sahabîsi olan Ali'den bahsetmiyor, dördüncü halife olan Ali'den bahsetmiyor, ilk Şiî imamı olan Ali'den de bahsetmiyor.

Elinizdeki eser, tarihsel Sünnîliğin ve tarihsel Şiîliğin anlatılmasını istediği Ali'yi anlatmıyor.

Kutsal, aşkın ve zihinsel olan mutlak insanî erdemi, kendi şahsında somut, nesnel ve yaşayan bir gerçekliğe dönüştüren bir insan olan Ali'den bahsediyor.

Yaşayan insana, bana, sana, bize, Müslümana ve tüm insanlığa lazım olan da zaten bu Ali değil midir?

Peygamber'in damadı, bir savaş kahramanı, tarihsel dönem içerisinde halifelik makamının dördüncü şahsı ve cennetle müjdelendiği söylenen on kişiden biri olan, masum ve zahit olan Ali'nin, yaşamakta olan insanın pratiğine kattığı anlam nedir?

Tüm kutsal kişiler, azizler ve evliyalar için de söz konusu edilebilecek olan soyut, kutsal ve zihinsel erdemlerin Ali için de tekrar edilmesi ve övgü için araçsallaştırılması Ali'yi anlatmak mıdır? Bu şekilde anlatılan Ali anlaşılmış mı olacaktır?

Merhum Şeriatî, bu eseriyle kutsal, aşkın ve zihinsel olan mutlak insanî erdemi, kendi şahsında somut, nesnel ve yaşayan bir gerçekliğe dönüştüren Ali'den bahsediyor. Kutsal, aşkın ve zihinsel olan mutlak insanî erdemliliğin, Ali'nin şahsında somut ve nesnel bir varlık kazanmış olmasından "imam" kavramına, buradan da "ümmet"e yani yaşayan insanın nesnel hayatına yöneliyor.

Merhum Şeriatî, bu yöntemle sadece Ali'nin değil, Ali'nin şahsıyla doğal olarak gündeme gelen din, imam, ümmet, ideoloji, adalet, siyaset, hareket, devrim, karşı devrim, muhafazakarlık, sınıf, sınıfsal mücadele vs. kavramlarının da nasıl anlaşılması gerektiğini ortaya koyuyor.

Eserde Ali gibi dinî ve tarihî bir şahıs konu alınmış olsa da anlatılanlar, izlenen yöntemin farklılığı yüzünden, geleneksel dinî duyarlılıklara sahip olan kişileri rahatsız edebilir.

Geleneksel dindar bakış açısı, tarihsel olan her şeyi ya da her şahsı dinin kutsal ve dokunulmaz alanı içerisinde görmeye eğilimlidir. Merhum Şeriatî, bu durumu belki de herkesten çok daha iyi bilen biri olduğu halde taassupları ve duyarlılıkları kışkırtma pahasına izlediği yöntemden kaynaklanan "sert" üslubunu yumuşatma yoluna gitmemiştir.

Yöntemi ve üslubu yüzünden, yaşadığı dönemde kendi toplumunda "Şia karşıtı" olarak suçlanmayı göze almıştır. Kuşkusuz büyük çoğunluğunu Sünnîlerin oluşturduğu Türkiye'de de bu kitabın üslubundan ve yaklaşım biçiminden rahatsızlık duyanlar olacaktır.

Kitaptaki düşüncelerden yararlanmak yerine üsluba takılıp peşin hükümlerle eseri mahkum edecek olanları dikkate almak adına eserin üslubuna ya da eserdeki düşüncelere müdahale etme yetkisini kendimde görmedim.

Dinin kutsallarıyla tarihselliğin kutsallarını, avamî hassasiyetlerle bilimsel hassasiyetleri ayırt edebilenlerin bu eserden çok faydalanacağını söyleyebilirim.

Alptekin Dursunoğlu

25 Nisan 2002

NEHCÜ'L-BELAGA'NIN 32. HUTBESİNİN TERCÜMESİ ve ŞERHİ

Ey insanlar! İnatçı ve kindar bir dönemde bulunmaktayız. Bu dönemde iyi ve temiz insan kötü sayılmakta; zâlim zulmünü giderek arttırmaktadır.

Bildiklerimizden faydalanmıyoruz, bilmediklerimizi sormuyoruz, her yeri kuşatan ezici musibetlerden başımıza gelmedikçe korkmuyoruz.

İnsanlar dört kısımdır:

Bir kısmı kendisi güçsüz düşmedikçe, kılıcı körelmedikçe ve eli bomboş kalmadıkça yeryüzündeki kötülüklere karşı durmaz.

Bir kısmı da, kılıcını çekmiş, kötülük ateşini alevlendirmiş, atlılarını ve yayalarını seferber etmiştir; halkın servetini yağmalamak, ordulara hükmetmek ve minbere çıkmak için kendisini satmış ve imanını kaybetmiştir.

Aşağılık dünyayı kendi kendinin değerinde görmen ve onu Allah katında sahip olduğun şey karşılığında alman ne kötü bir tutkudur.

Öteki kısım, din ameliyle dünyayı talep eder, dünya ameliyle dini istemez. Kendini sakin ve vakarlı gösterir, adımlarını yavaş ve birbirine yakın atar, cübbesinin eteğini takvayla toplar, kendisini doğru iş yapanlardan gösterir, Allah'ın kusurları örtüşünü, günah işlemeye ve kötü işler yapmaya vesile kılar. (Tevhit hırkasının altında put saklar, gizlice içki içer.)

Dördüncüsü ise, kendi acizliği yüzünden güç elde edememiş olan kimsedir. Zavallılığı yüzünden zavallılığa alışmıştır, buna rağmen kendini kanaatkarlık görüntüsüyle bezer, zahitlik giysisiyle süslenir; oysa ne evde ne dışarıda ne kendi içinde ne de hayatta bu işin adamıdır.

Bu dönemde geriye kalan erlerse, dönecekleri yeri anarak gözlerini yumar ve mahşer korkusuyla göz yaşı dökerler. Bunlar toplum sahnesinden sürülmüş olanlardır. Kaygılı, kimsesiz, ağzı kilitli, suskun ve temiz davetçilerdir; yaslı ve acılıdırlar, dehşet ve katliam çağında takıyeyle kaybolmuşlardır, unutulup gitmişlerdir, zillet ve zavallılık onları kuşatmıştır.

Elem ve acı denizinde boğulur. Ağızları kapalı, gönülleri yaralıdır; öğüt vermekten bitkin düştüler, halkı bilinçlendirme uğrunda yoruldular, bitkindirler; yenildikçe azaldılar, öldürüldüler, sayıca azaldılar.

Öyleyse böylesi bir dünya sizlere deri tabaklayıcılarının boyasını çıkardıkları ağaç posasından ve makaslanıp yere düşen yünden daha değersiz gelmelidir.

Gelecek kuşaklar sizin yaşadıklarınızdan ibret almadan, sizler daha öncekilerden ibret alın.

Bu yapışıp bırakmadığınız değersiz hayatı bırakın, özgürleşin; zira o son derece değersiz ve kötüdür.

Nitekim o, sizden önce kendisine gönül bağlayıp aşk duyan dünyaperestleri terk etti!

BİRİNCİ BÖLÜM

EFSANEVÎ BİR HAKİKAT: ALİ

Bu geceki konuşmamın biraz yorucu olacağını şimdiden itiraf ediyor ve hepinizden özür diliyorum. Bu yoruculuk, ifadelerimin her zamankinden daha fazla noksanlık taşıyabileceği ihtimalinden kaynaklanıyor; çünkü konuşmamın konusu oldukça hassas ve karmaşıktır. Ben böyle bir konu karşısında acizlik duyuyorum. Burada bahsini edeceğim konuya ilişkin farklı bir bakış açısı ve farklı bir yöntem kullanacağım.

Ali hakkında konuşmak hem çok önemli, hem de oldukça zor bir iştir. Zira bana göre Ali, sadece tarihî bir şahsiyet veya bir kahraman değildir. Ali'nin çeşitli boyutları ve yönleri üzerinde araştırma yapan bir kimse, kendini sadece tarihte yer alan seçkin bir kişi karşısında görmekle kalmaz; kendini bir mucize, ilmî bir mesele ve yaradılışın bilimsel bir muamması karşısında görür. Dolayısıyla Ali hakkında konuşmak, ilk bakışta akla geldiği gibi salt büyük bir şahsiyet hakkında konuşmak demek değil; aksine tarihte insan adında ve insan şeklinde tecelli etmiş olan bir mucize hakkında konuşmaktır. Ali'yi farklı yönleriyle incelemek ve çeşitli boyutlarıyla tanımak gerekir. Aliye, öncelikle, bir Şiî olarak, onun şahsiyeti, tarihinde ifa ettiği rol ve sahip olduğu makama ilişkin inancımız açısından bakıyor, onu inceliyor ve tanımak istiyoruz. (Bu tür bir yaklaşım, araştırmacının karşısına, kendine özgü birtakım meseleler çıkarmaktadır. Ali'nin diğer boyutlarına oranla bu boyutunun daha çok tanınmış olması sevindiricidir. Gerçi bu boyut da mutlak bir şekilde, yani Ali'nin kendisiyle kıyaslandığında çok da tanınmış değildir.) Bazen de Ali'yi bir tarihçi olarak incelemek ve tanımak istiyoruz. Yani Ali'nin, insanlık tarihinin, İslam tarihinin hassas ve önemli bir döneminde ifa ettiği rolü araştırmak ve bilmek istiyoruz. Burada da yeni birtakım meseleler karşımıza çıkmaktadır:

Peki Ali'nin sahip olduğu rolü, zaferleri ve yenilgileri, yaşadığı toplumda sahip olduğu konumu, siyasal ve toplumsal rehberlik şekli, halkla ilişkileri, özgürlükçülüğü, siyasal ve toplumsal kişiliği, siyasî rakipleriyle mukayesesi, İslam tarihi içerisinde ge-

rek yaşadığı dönemdeki hayatı ve gerekse öldükten sonra başlayan hayatı boyunca sahip olduğu makam ve mevkisi... Bunlar, araştırmacının gündemine giren kendine özgü hususlardır. Bu nedenle özel bir şekilde incelenmesi gerekmektedir.

Ali ve İnsan

Ali'yi tanımak için var olan üçüncü bakış açısı antropolojik bakış açısıdır. Ali'yi bir de bu bakış açısı ile incelemek gerekir. Bu durumda biz, artık ne Ali'nin İslam tarihindeki şahsiyetini ve rolünü ne de İslam tarihindeki makamını, bir Şiî olarak ele alıp incelemiyoruz. Aksine başka bir bakış açısı ile insanlık dünyasında Ali adında ilginç bir varlık görüyor, onu tanımak istiyor ve tanımaya çalışıyoruz. Burada karşımıza çıkan konular ile, Ali'yi bir tarihçi, bir Müslüman veya bir Şiî olarak incelemek istediğimizde karşımıza çıkan konular birbirinden farklıdır. Bunlar psikoloji, felsefe ve özellikle de antropoloji açısından incelenmesi gereken konulardır. İşte bu yüzden şimdiye kadar ne yazık ki bu alanda hiçbir çalışmanın yapılmamış olduğunu söylüyorum. Bu yüzden tıpkı bir antropolog gibi, Ali adındaki bir insanı, tüm ilginçlikleriyle, mucizevî yönleriyle ve şahsiyetinin karmaşık boyutlarıyla ele alıp incelemek istiyorum. Binaenaleyh, bu büyük şahsiyeti, insanlık tarihi ve insanlık rolü içerisinde ele alıp incelemek için uğraş veriyorum.

Bu durumda incelememizin başlığı, "Ali ve İnsan" olacaktır. İnsan, özellikleriyle, idealleriyle, arzularıyla, manevî yapısının niteliğiyle birtakım özel hasletlere sahiptir. Bu büyük ve mucizevî şahsiyet, sahip olduğu özel arzuları, ümitleri ve kendine özgü insanî hasletleriyle Ali adında kendine özgü bir statü kazanmaktadır. Bu yüzden "Ali'nin insanlık içindeki özel mevkii nedir?" sorusuna cevap bulabilmek çok zordur. Zira öncelikle Ali'yi tanımak gerekir. Halbuki Ali'yi tanımak konusu felsefî ve bilimsel bir muammadır. Bu konu, bir biyografiden veya büyük bir insanın hayat hikayesinden çok farklı bir şeydir. İkinci olarak Ali'yi tanımak, insan adındaki meçhul ve karmaşık bir varlığı tanımaya bağlıdır. Nitekim bilimler açısından da varlıkların

en meçhulü insandır. Dolayısıyla ben bu Gadir-i Hum bayramının, sadece Şiîlere veya Müslümanlara değil, "insana" kutlu olmasını diliyorum.

Ben, burada konuyu temelde iki bölümde ele almayı düşünüyorum. Bu durumda bahsi bir oturumda bitirmem gerekiyor. Yarı yolda bırakmaya mecburum. Burada söz konusu edeceğim bir dizi mesele, sonuç çıkarmaya yöneliktir. Meselenin özüne giriş niteliğinde söz konusu ettiğim ikinci bahsimi yarınki geceye bırakıyorum.

Dolayısıyla bu geceki konuşmamda sadece "insan"ı ele alacağım, insanı tanıdıktan sonra yarın gece belli bir bakış açısıyla, bir insan olarak Ali'nin bu insan karşısında nasıl bir makamının olduğunu ve bu insan için nasıl bir rolünün bulunduğunu incelemeye çalışacağım. Ardından da nihaî bir sonuç olarak "İmam"ın anlamını inceleyeceğim.

Bugünün Medeniyetinde İnsan

İnsan, oldukça eski bir konu olabilir ve ilk bakışta çok açık bir konuyu ele aldığımız sanılabilir. Halbuki antropoloji, beşerî bilimler ve hatta bütün bilimlerdeki tüm fenomenler arasında en meçhul konu insandır. Aristo'dan günümüze, insan hakkında yapılan tanımlamaları duyduğumuzda veya okuduğumuzda insanın farklı bilim dallarında gerçekleştirdiği onca gelişmelere ve ilerlemelere rağmen çağdaş bilimin, âlemdeki tüm fenomenleri insandan daha iyi tarif ettiğini görüyoruz. Zira Alexis Carrel'in dediği gibi "insan şimdiye kadar hep dış âleme yönelmiş, âlemi, eşyayı ve maddî fenomenleri tanımaya çalışmış; ama hiçbir zaman dış âlemi tanımadan önce iç âlemi tanımak gerektiğini anlayamamıştır."[1] Özellikle de son üç asırda eskiye oranla bilimler daha fazla ilerlemiş; insan, bir ölçüde tabiat ve eşya hakkında ayrıntılı ve doğru birtakım bilgiler edinmiştir. Ama John

[1] "İç"ten sûfilikteki derûn/içi kastetmiyorum. "İç"ten maksadım "insan"dır. Zira her şeyden önce, her türlü medeniyeti vücuda getirmeden önce, her kültürü ve her öğretiyi insan için ortaya koymadan önce insanı tanımalıyız. Ama ne yazık ki insandan başka her şeyi tanıyoruz!

Dewey'in de itiraf ettiği üzere "Günümüz insanı, insanı geçmişe oranla daha az tanımaktadır. Zira düşüncesini ve bilimsel çabalarını daha çok dış âleme yöneltmiş durumdadır." Çünkü eski bilimlerin, dinin ve felsefenin şiarı, (Gerçi tüm filozoflar ve bilginler bu gerçeklere erişmiş değildi. Hatta belki de ne filozoflar ne de bilginler erişebildi) insanın özelliklerini ve insanın bu evrendeki misyonunu tayin eden hayatın manasını ve âlemin hedefini tanıtmaktı. Evet eski bilimin ve felsefenin şiarı buydu.

Ama son üç asırda Francis Bacon yeni bir ideal belirledi ve bilim şu ana kadar hâlâ bu ideali korumaktadır. Bu ideal şuydu: Eski bilimler ve felsefeler sadece insanın, evrenin gerçekleri hakkında daha fazla bilgi edinmesini amaçlıyordu. Ama günümüz bilimleri bu hedefi bir kenara itmelidir. Bu misyonu atıp yeni bir misyon belirlemelidir. Nitekim görüldüğü kadarıyla da bu misyonu yüklenmiş durumdadır. Bilimin diğer misyonu ise iktidardır. Francis Bacon şunu ilan etti: "Sadece insana hayatta güç kazandıran bilim ve felsefe gerçek ve kabul edilebilir bilim ve felsefedir." Nitekim günümüzde hızla ilerleme kaydeden bilim, sadece insanın güç kazanmasına yardımcı olmuştur. İnsanın güçlenmesinden maksat, insanın doğaya hakim hale gelmesidir. Doğaya hakim olmak ise insanın yeryüzündeki maddî nimetlerden daha iyi istifade etmesini sağlamaktır.

Bu çalışmalar, bilim ve felsefe dallarının son üç asırda sadece insanı daha güçlü kılmanın peşinde koşmasına neden oldu. Yani sanayi ile sonuçlandı. O halde eski bilimler ve felsefeler, insanın evren hakkında bilgili olmasını sağlamak içindi. Ama günümüz biliminin hedefi, bilimi ve bilimsel çalışmaları sanayiye dönüştürmektir. Zira bilimi insanın hayatında güce dönüştürebilen tek araç sanayidir.

Eskiden bilgisi olan herkes, daha birikim sanayidir ve daha bilinçli idi; ama Bacon bunun bir değer ifade etmediğini belirtiyor. Ona göre daha çok bilgili insan, daha güçlü olandır. Yani daha silahlı, daha sermayedar ve daha zengindir. Bu açıdan bakıldığında, örneğin eskiden Atina daha bilgili, ama Roma daha

güçlüydü. Bugün bilginin yegane hedefi, insanı yeryüzünde ve hayatta güçlü kılmaktır. Gerçi bu güç ve bu slogan kutsal bir slogandır; zira bilimin görevlerinden birisi, insanın maddî nimetlerden daha fazla istifade etmesini sağlamaktır. Ama bilimin yalnızca böylesi bir misyonla sınırlandırılması, bilime ve insana ihanet idi. Nitekim bilimin ve insan düşüncesinin bu şekilde sınırlandırılmasının kötü sonuçları ortaya çıkmış durumdadır. Çünkü insanın hayatta muktedir olmasından daha yüce ve daha kutsal misyon, -elbette bu misyonu bilim üstlenmelidir- insanın hayatta daha iyi olması misyonudur. Halbuki Bacon'a göre bilim sadece insanın hayatta güçlenmesine ve tabiata hakim olmasına yardımcı olmaktadır. "İnsan nasıl iyi olabilir?" sorusuna bir cevap vermeyi asla düşünmemiştir. Bu yüzden bu çağın insanı, tarih boyunca tabiata en çok hâkim olan insandır; ama insan kendine hâkim olma açısından kültür ve medeniyetin olduğu her dönemden daha zayıf ve âcizdir.

Çağdaş insan, tabiatı geçmiş asırların insanından daha iyi tanıyor; ama kendini tanımak açısından çağdaş insan, geçmiş asırlardaki insandan daha geridedir. Eğer eski bir filozofa: "Hayat nedir?" veya "İnsan nedir ve bu âlem boş ve hedefsiz bir şey midir?" diye soracak olsaydık en azından bir cevap verebilirdi. En azından insanın daima peşinde koşturduğu, halledilmesi gereken ve bilim tarafından çözülmesi gereken bu temel meselelere cevap vermenin, kendi misyonunun bir gereği olduğunu hissederdi. Ama bugün bir bilim adamına soracak olursak şöyle der: "Biz asla bu meseleleri halledemeyiz. Bunları kendi haline bırakmalı, düşünmemeliyiz. Ben sadece bir fenomeni veya birden fazla fenomen arasındaki ilişkiyi keşfedebileceğimi, nasıl kullanabileceğimi ve sanayiye dönüştürebileceğimi düşünürüm. Onu üretmeli ve insanın eşyadan daha fazla istifade etmesini sağlamalıyım." O halde insanın bütün fikrî ve manevî çabalarının hedefi sanayileşmektir. Teknolojinin ve sanayinin hedefi ise üretim ve tüketimdir. Yani insanın derin, kutsal, manevî, aklî ve mantıksal tüm çabaları, daha fazla tüketim içindir. Bu yüzden de günümüz medeniyeti, tüketim medeniyetidir. Tüketim ilke-

si çağdaş medeniyetin en bariz özelliğidir. Dünyanın uygar ülkelerinde hangi hükümete ve topluma bakarsanız bakın, tüketim ilkesinin, onlar açısından bilimsel bir dinî öğreti haline geldiğini görürsünüz. Bu, hiç kimsenin şüphe etmediği bir meseledir. Bu mesele, çağdaş insanı (manevî anlamda) eksiltmiş, küçültmüş, (dünyevî anlamda) muktedir kılmış; ama kötüleştirmiştir. Halbuki insan, muktedir olmadan önce iyi olmalıdır.

İki terim var ki ele aldığım konunun daha iyi anlaşılması için onları anlamlandırmam gerekmektedir. (Çünkü onlara özel bir anlam veriyorum.) Bu iki kelime eşanlamlı olmadığı halde, halk dilinde eşanlamlıymış gibi kullanılmaktadır.

Birisi insana "hizmet", diğeri insanı "ıslah" etmektir. Bu ikisinin iki ayrı anlamı vardır. Bunlar, iki ayrı kategoriye girmektedir. Biz bazen bir kişiye veya bir topluma hizmet ederiz. Örneğin bir şehrin yollarını asfalt yaparız. Veya bir insana yüz ya da bin tümen para veririz. Ya da bir ev alırız. Bu bir kişiye veya topluma hizmettir; ama ıslah değildir. Bu hizmet, ıslah olmadığından bazen ihanete de sebep olabilir. Eğer insanı ıslah etmeden önce ona hizmet edersem, bu hizmetim onun daha fazla sapmasına sebep olur. O halde insana hizmet etmeden önce onu ıslah etmemiz gerekir.

Bilim, insana sadece hizmet etmektedir. Hiçbir şekilde insanın ıslahı ve daha iyi olması yönünde bir misyon üstlenmemektedir. Bugün dünyada hangi bilim insanın ahlakî ıslahını üstlenmektedir? Hangi bilim dalı, insanın yücelmesini sağlamaktadır? Hiçbiri! Tüm bilimler, insanı tabiat hakkında bilgili kılmakta ve insanı güçlendirmektedir. O halde bilim sadece insana hizmet etmektedir. Halbuki bilimin en kutsal, en acil ve en öncelikli misyonu, insanı ıslah etmektir, insanı tanımaktır. Zira bir kişi için her ne kadar güzel ve lüks de olsa ev yapmadan önce, bu evde yaşamak isteyen insanın nasıl birisi olduğunu bilmek gerekir. Niçin burada yaşamak istemektedir? Nelere duyarlıdır? Nasıl bir adamdır? Bunları bilmeden birine ev yapmanın hiçbir anlamı yoktur. Ne yazık ki biz insanı tanımadan, insan ve hayat

hakkında hiçbir düşünce edinmeden önce medeniyet kurmaya, lüks bir hayat ve güç elde etmeye çalıştık. Bütün bunlara rağmen medeniyetimizin bundan daha görkemli ve büyük olması da mümkündür. Ama bu medeniyet insanın hayatını, misyonunu ve hayatının anlamını bilmediği için tüm büyüklüğüne, görkemine ve önemine rağmen insanı dejenere edebilir. Ben "edebilir" diyorum. Ama bugün böyle bir binada yaşayan bir düşünür, "dejenere olmamış" veya "dejenere olabilir" demez, "dejenere olmuştur" der.

Yazarların, sanatçıların ve modern heykeltıraşların kahramanlarına bakacak olursanız, kahramanlarının dejenere olduğunu görürsünüz. Bunların hepsi de tesadüf olamaz. Bu hususta Avrupa'yı daha yeni, hem de uzaktan tanıyan bizler hüküm veremeyiz. Aksine bu medeniyet ve bilim çevresinde yaşayan kimselere "kendini nasıl buluyorsun?" veya "bu ortamda yaşayan insan, nasıl bir insandır?" diye sormak gerekir.

Rotterdam[2] (şehrine gideniniz var mı, bilemiyorum) orada oldukça ilginç ve incelemeye değer bir heykel vardır. Bu şehrin orta yerinde doğal olmayan, taştan bir heykel göze çarpmaktadır. Bu heykel bir iskelettir. Heykelin bileği, ekleminin üzerinde değil de pazısının ortasında yer almış, dolayısıyla eklemi de yoktur. Diğer kolu ve dizleri de keza böyledir. Ayak bileği de aynı şekildedir ve tüm parmakları birbirinden ayrılmıştır. Boynu da başı da aynı şekildedir. Öyle ki uzaktan bakınca insan, bu heykelin o anda yıkılıp döküleceğini sanır.

Rotterdam heykeli çağdaş insanın heykelidir. Bacon'un dediği gibi, savaş sonrasının muktedir olmuş modern insanını göstermektedir. O kadar güçlenmiş ki taşlaşmış, bir taş gibi sertleşmiştir; ama aynı zamanda dökülmekte ve her an yıkılacak gibi durmaktadır.

2 Rotterdam İkinci Dünya Savaşı'nda yerle bir edildikten sonra tamamen modern mimarî ile inşa edilen, bir bakıma modern mimarî müzesi denilebilecek bir şehirdir. Yollar, caddeler, şehir yapılaşması, parklar, kısaca her şey, modern yapılaşmanın ürünüdür. Böyle bir şey sadece Rotterdam'da gerçekleştirilebilirdi. Çünkü şehir, savaşta tamamen yerle bir olmuştu.

20. yüzyılın en meşhur eserlerinden biri olan J. P. Sartre'ın "Bulantı" adlı kitabı, çağdaş insanın hayatını betimlemektedir. Jean Isoulet'nin kahramanı, çağdaş insanın sembolüdür. Bir prens olan bu kahraman, altın, debdebe ve görkem içinde yaşamaktadır. Ama dermansız olmayan bir derde yakalanmıştır. Bizzat Jean Isoulet bu kahramanı yorumlarken şöyle diyor: "Bu kahraman Fransa'dır. Fransa, altının, gücün, medeniyetin ülkesidir. Yani tüm hayatın nimetleri içinde yüzmektedir. Denilebilir ki F. Bacon'un bilim hakkında dedikleri gerçekleşmiştir. Ama öte yandan da dermansız bir derde yakalanmıştır." Jean Isoulet bu kahramanın "Fransa" olduğunu söylüyor; ama bugün bu kahramanın "bütün bir medeniyet" ve "medenî insan" olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer bir kahraman da "Eliot"ınkidir.[3] Eliot, çağdaş insanı, çağın güçlü insanını daha tatlı bir şekilde tanıtmaktadır. Eliot'un romanının kahramanı olan "Tiresias" eski Yunan tanrıçalarından biridir. Bu tanrıça hünsâ bir tanrıçadır. Yani hem dişi hem erkektir. Bu kahraman, muktedir olan günümüz insanının sembolü olup, dünkü insandan iki kat daha güçlüdür. Ama bu nasıl bir iki kat büyüklüğe sahip olmaktır? Tıpkı bir hünsâ gibidir. Normal insanın iki katı olan bir hünsâdır bu. Eski insanın iki katı olmuştur. Ama kısır ve daha zayıf olan bir iki kat olmaktır bu. İnsanî açıdan bunun yarısı olan eski insandan daha düşük bir konumdadır. Bütün bunlar neden yapılmış? Niçin medeniyet? Niçin bilim? Niçin bunca güce ve görkemli sanata sahip olan bu deha, böyle bir insan betimledi? Rotterdam heykelini niçin yaptı? Niçin bu görkemi, gücü ve nimetleriyle hayat bir "Bulantı" haline dönüştü? Niçin bu büyük medeniyet Camus'nun deyimiyle "Veba" hastalığına tutulmuştur? Niçin eski insanın iki katı olan çağdaş insan, hünsadır, etkisizdir? Bana göre bilim her şeyden önce insanı tanımalıydı. İnsanın anlamını

[3] Eliot (1888-1965) bugünkü İngiltere'nin en büyük şairi, yazarı, filozofu ve edebiyat eleştirmenidir. Bugün İngiltere'deki en büyük edebî şahsiyetin Eliot olduğundan kuşkum yok.

açıklamalıydı. Daha sonra da insanın ihtiyacı ve buradaki hayatında sahip olduğu misyonu ile uyumlu bir şekilde medeniyete, sanayiye, keşiflere ve buluşlara koyulmalıydı. Ama bilim, insanı asla tanımamış ve yeryüzündeki insanı anlamlandıramamıştır. Durmadan bina üstüne bina yapmakta; ama bir defa olsun orada yaşayacak olan insanın gerçek ihtiyaçlarının ne olduğunu düşünmemektedir. Sürekli olarak önceki binadan daha modern, daha gelişmiş olan binadan bahsetmektedir. Ama orada yaşayan insanın kim olduğunu soracak olursak der ki: "Beni ilgilendirmez. Sorunuz, bu hususta görüş belirten eski ilahî hikmet ile ilgilidir." O da bir sonuç vermezse boş vermemiz mi gerekir? O halde bu medeniyeti kim için meydana getiriyoruz? Aslında bir medeniyet kurmadan, bilimsel bir yöntem belirtmeden ve bilim veya felsefe için bir misyon tayin etmeden önce tüm gücümüzle insanın nasıl bir varlık olduğunu ve ne kadar farklı, çeşitli boyutları olduğunu tespit etmeli ve daha sonra da bu bilgi esasınca işleri programlamalı, medeniyet meydana getirmeliyiz. Bu bilgi temelinde bilimin misyonunu tespit etmeliyiz.

Bu girişten maksadım şudur: Tanımadan, felsefeleri incelemeden, sanat hakkında hüküm vermeden, edebiyat hususunda görüş belirtmeden, hayatı, hatta din ve felsefeyi tanımadan önce insanı tanımak gerekir. Din, insanın kemali, kurtuluşu ve hayat yoludur. İnsanın en yüce ve en derin ihtiyaçlarının cevabıdır; ama dini tanımadan önce insanı tanımalıyız. Eğer insanı tanıyacak olursak, onun için en iyi dini de seçebiliriz. Onca öğretiler ve ekoller arasında, çeşitli ihtiyaçları olan bu insan adlı varlık için hangisinin daha uygun olduğunu anlarız.

Ben burada bu geceki incelemelerimle, görüşlerimle, başkalarının görüşlerinden edindiklerimle insandan ne anladığımı, tarih boyunca insanın ihtiyaçlarının neler olduğunu açıklamaya çalışacağım. Daha sonra da bu insan ve bir insanın sahip olması gereken hayatı karşısında Ali'nin kim ve hangi konumda olduğunu açıklayacağım.

İnsanı Bilmek

İnsanı dinî açıdan, özellikle de İslam dini açısından tanımak için, her şeyden önce yaratılış felsefesini ele almalıyız. Büyük dinlerin çoğu, insanın nasıl yaratıldığını izah eden bir yaratılış felsefesine sahiptir. Bu yaratılış felsefelerinde din, daha çok insanın kim olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ben öyle inanıyorum ki araştırma alanım dinler tarihi olduğundan, İslam'ın en güzel yönlerinden biri de ortaya koyduğu insanın yaratılış felsefesidir. Ama ne yazık ki gördüğüm kadarıyla buna pek dikkat edilmemiştir. Bu, insanı hayretler içerisinde bırakacak kadar büyük ve görkemlidir. İnsanın yaratılış felsefesinde, insanı tanıyabilmek için, içinde semboller saklı yüzlerce nokta vardır. Öyle ki bu sembolleri bilmek insanın tüm boyutlarıyla gerçek manasını bilmek demektir.

Burada İslam'ın insan felsefesini ele alıp inceleyemem. Zira geçen yıl bu konu hakkında yaptığım incelemelerde, Adem'in Kur'an'daki kıssası ile rivayetlerden, insanı tanımakla ilgili elliden fazla husus buldum. Eğer ileride bir fırsatını bulursam bu konuyu gündeme getirmeye çalışacağım. Ama burada hepimizin bildiği bir meseleyi ele alacağım.

İnsan: Zıtlar Topluluğu

İslam'a göre insan, zıtların toplandığı bir varlıktır. Bir tarafta en düşük, pis ve değersiz bir öze sahiptir ki insan dilinde "Salsalun kel-fehhar" ve "Hamaun mesnun"[4] kelimelerinden daha düşük, aşağı ve değersiz bir kelime bulunamaz. (Çamurdan, balçıktan yaratılmıştır insan.) Bu, insanın bir boyutudur; ama öte yandan Allah'ın meydana getirip imal ettiği bu çamurun ve balçığın yanında insan zihninde tasavvur edilmesi mümkün olan en yüce ve en mukaddes anlam vardır. Bu anlam, insanın bâtınını, fıtratını ve ikinci boyutunu yaratmıştır. Bu da "Allah" veya "Allah'ın ruhu"dur. Elbette, burada edebî bir tabir söz konusudur. "Al-

[4] Bunlar, bilimsel anlamlarının dışındadır ve ayrı ayrı ele alınıp incelenmelidir. Ben bu meseleyi ahlakî açıdan tahlil edeceğim.

lah" veya "Allah'ın ruhu", "Allah'ın eli" tabiri gibidir. Bu tabirin edebî anlamı vardır. Yani insanın zatî yapısının bir yönü kokuşmuş balçık, diğer yönü ise kendine üfürülmüş ilahî bir ruhtur. O halde insan iki boyutlu bir varlıktır. Bir boyutu oldukça düşük, diğer boyutu ise oldukça yücedir. Bu, insana ve Âdem'e üfürülmüş ilahî bir ruhtur. Bu, tümel insandır; hakikî insandır. Dış âlemde var olan nesnel insandır. Yani biz, hepimiz. Tüm insanlar balçık ve toprak kutbu ile Allah ve Allah'ın ruhu kutbu arasında hareket halindedir. Bu insanın yoludur, insanın hayat yoludur. Bu, başlangıcı kokuşmuş balçık, alçaklık, zillet ve tortulaşmış toprak olan bir yoldur. (Bu yüzden insan hep tortulaşmaya, dibe çökmeye ve olduğu gibi kalmaya meyillidir.) Bir ucu ise Allah'ın mutlak ruhudur. O halde bu kıssada hem insanın hayatı, hem insanın yeryüzündeki misyonu ve hem de insanın anlamı ifade edilmiştir. Bu nedenle insan "toprak" ile "Allah" arasındaki yolu kat etmekte olan bir varlıktır. Bu yolun adı "din"dir. İnsanın hedefi de budur.

İslam'ın insan tarifi, insan için olabilecek en değerli ve büyük mânâyı ihtiva etmektedir. Hatta Atina'dan günümüze kadar üç bin yıl içinde gelmiş geçmiş, insanın asaletine inanan hiçbir hümanist öğreti veya filozof, böylesine değerli, böylesine yüce bir anlama ulaşamamıştır. Bu hümanist öğretilerden en meşhuru, bugün Sartre'ın veya Martin Heidegger'in öne sürdüğü egzistansiyalizm öğretisidir. Eğer fırsat bulursam insanı esas alan Sartre, Heidegger ve Marcel'in, insanı tabiattan ayrışmış gördüklerini, insanı yaratılış âleminden ayrı bir şekilde dokunup işlenmiş kabul ettiklerini, insanı tabiattan soyutladıklarını anlatmaya çalışacağım. Bunlar insanın, Zorunlu Varlık/Allah'a bile ihtiyacı olmayacak derecede büyük ve görkemli olduğuna inanıyorlar. Aslında bunlar, İslam'ın Âdem kıssasında insan için ifade ettiği mânâdan daha aşağı bir mânaya inanmaktadırlar.

O halde İslam açısından insanın misyonu budur. Gerek tarih, gerek insanın tarihteki psikolojisi, gerek beşerî kültürler, gerek-

se insanın tarih boyunca ortaya koyduğu tüm edebiyat ve sanat, bu mânâyı göstermektedir. Nasıl? İnsanın tüm hayat biçimlerinde, yani gerek elbisesinin bulunmadığı, yerleşik hayata geçmemiş ve tarım hayatına başlamamış bulunduğu bedevî hayat döneminde ve gerekse günümüzde, tüm medeniyetlerde, kültürlerde ve insanlık tarihi boyunca var olagelmiş dinler arasında ortak bir yön bulunduğuna işaret etmektedir. Bu ortak yön şudur: İnsan, (av, yemek ve savaş gibi) günlük işlerini bitirip bir köşede kendini ve âlemi düşününce büyük bir sarsıntı içine girmekte, korkuya kapılmaktadır. Bu korku ve sarsıntı, insanın tarih boyunca ortaya koyduğu tüm sanat eserlerinde mevcuttur. Elimize ulaşan ilkel insana ait edebiyata, resme, mimariye, düşünceye ve inanca dair eserlerde bu insanların, bu âlemin diğer türleri gibi olmadıklarını, ağaçlar gibi olmadıklarını, dağ gibi olmadıklarını, hayvanlar ve kuşlar gibi olmadıklarını hissettiklerini görüyoruz. Onlar, bütün bunlardan daha fazla yanlarının bulunduğunu hissediyorlardı. Onlar, elde ettiklerinden başka, ama ne olduğunu bilmedikleri bir şeylere ihtiyaç duyduklarını hissediyorlardı. Kendileri ile bu âlem arasında hissettikleri bu yabancılık, onlarda sürekli bir dağdağa ve ıstırap oluşturdu. Bu ıstırap, bir kötümserlik meydana getirdi, (her şeye, tüm maddî hayata ve bu âleme yönelik bir kötümserlikti bu). Bu âleme ve bu hayata yönelik duyduğu kötümserlik, fıtratının bir parçasıydı. Nitekim bu kötümserlik her çağda var olagelmiştir. Tüm ırklarda mevcuttur. Hissedilir gerçeklere karşı kötümser olmayan hiçbir kültür yoktur.[5] İnsanın evren karşısındaki kötümserlik duygusu ve bu alemden üstün ve değerli olduğunu hissetmesi, fıtratının bir parçası idi. Zira bu duygu her zaman var olagelmiştir. Gözünde her şey küçüktür. Gerçi insan birtakım ihtiyaçlarının ne olduğunu bile bilmemektedir. Ama bu hissedilir evrenin kendi ihtiyaçlarını tümüyle temin edemeyeceğini bilir. Bu inanç insanda kötümserlik vücuda getirmiştir. Bu âlemde yabancı olması olgusu ve âlem ile farklılığı gerçeği, zatının bir par-

5 Bu meseleyi daha önce belgeleriyle ve tarihi şahitleriyle detaylıca yazıp yayınladım. Burada fırsatımız olmadığından sadece başlıkları söylemekle yetiniyoruz.

çasıdır. Hatta bazı din dışı filozoflar, zihinlerinde "başka bir yer" tasavvur etmişlerdir. "Ben buraya ait değilim, bu âlemde yabancıyım, burası bana dar geliyor gibi düşüncelere ve duygulara; "bu âlemden daha yüce bir âlem olmalı, ben oralıyım, ben oraya layığım, ihtiyaçlarımı da o âlem temin edebilir" gibi tasavvurlara sahip olmuşlardır. Bu yüzden kültürlerin tarihine baktığımızda, ilkel kültürleri incelediğimizde, ilkel insanın zihninde yer eden ilk felsefî kuramın, iki âlemin varlığına inanmak olduğunu görürüz. Milattan 5.000 yıl önce, yani Sümerlerden çok önceleri bile bu mânâda "hades" veya "hudis" ismiyle başka bir dünyaya inancın var olduğunu görüyoruz. Sümerler de bu kültürü kimler olduğunu bilmediğimiz bir kavimden almışlardır. Ama yaklaşık olarak 7.000 yıl önce Mezopotamya'da yaşayan bu kavim, "burada olmayan", buranın ötesinde ve daha ötede bir yer anlamı vererek hades veya hudis diye adlandırdığı bir âleme inanıyordu. Bizim kültürel açıdan bedevi olan dönemlerdeki tarihimizde ve edebiyatımızda da bu vardır. Bu da göstermektedir ki ilkel insanın zihninde yer eden ilk felsefî kuram "başka âlem" kuramıdır. O "başka âlem"in ne olduğunu bilmeseler de, o âlemi zihinlerinde tasavvur edemeseler de, bu âlemle ilgili hissettikleri, bu âlemle aynı cinsten olmadıkları yönündeki duyguları ve bu âlemde yoksunluk hissine kapılmış olmaları, onları, daha iyi, daha uyumlu oldukları bir âlemin, daha yeterli olan başka bir âlemin varlığına inanmaya zorlamıştır. Bu yüzden de ilk kuram "alemin ikiliği", yani iki âlemin varlığı kuramıdır. Hatta her türlü medeniyet eserinden bile yoksun olan insan için bile bu kuramın geçerli olduğunu görmekteyiz.

İkinci mesele ise elbisesi dahi olmayan, en ilkel insanların duygularında bile varlığı görülen kutsallık meselesidir. Bu kutsallık ya da kutsal olma meselesi, halk bilimi ile ilgili incelemelerde ve 16. yüzyıl ekolojisi ile ilgili yapılan araştırmalarda, özellikle de 18. yüzyılda Spencer ve Louis Braille tarafından yapılan araştırmalarda ortaya konmuştur. Yani şunlar kutsal sayılanlar, diğerleri ise profan olan yani normal, sıradan, maddî ve hiçbir saygınlığı bulunmayan varlıklardır. Şu toprak, bu şekil veya bu renk kutsaldır. Niçin kutsaldır? Bunun nedeni belli değildir.

Her kabileye göre belli bir sebepten dolayı kutsaldır. Oldukça bedevî ve ilkel bir sebeptir, dolayısıyla da bu sebep ortadan kalkmıştır. Ama ister bedevî olsun isterse medenî olsun tüm kültürlerde bir üstün ve bir de düşük olmak üzere iki âlemin var olduğuna dair bir inanç söz konusudur. Aynı şekilde bu dünyada nesnelerden bazısının kutsal, bazısının ise profan olduğuna dair bir inanç mevcuttur. Bundan dolayı bazı fenomenler kutsaldırlar, övgüye layıktırlar, onlara yönelik herhangi bir saygısızlık yapılmamalıdır. Onlar için bir tapınak yapılmalı ve o tapınak süslenmelidir. Orada tam bir saygı ile merasim yapılmalı ve onlar yüceltilmelidir. Bütün bunlar, ilk insanın duygularının ürünüdür ve bu duygu, kesinlikle bu âleme özgü bir şey değildir; dolayısıyla daha yüce ve üstün bir âlem mevcuttur. İnsan fıtratının ve ruhunun bu inancı, bu duygusu, diğer âleme olan eğilimi, gayba yönelik meyli, kendisini ait görmediği buranın ötesindeki bir âleme ve kendisini ait görmekle birlikte neresi olduğunu bilmediği, tüm ihtiyaçlarını karşılayacağına inandığı mutlak bir âleme yönelik alakası, insanda, âlemde kutsal ve soyut varlıkların mevcut bulunduğuna dair bir inanç doğurmuştur. Bu da ilkel dinlerin ilk şekli sayılmaktadır.

Ama insanın "var olan şeylere karşı kötümserliği, tarih boyunca hiç değişmemiştir. İnsan düşünce ve bilgisinin gelişimi ölçüsünde yalnızca telakkiler değişmiştir. İnsan "var olan şeyler"den kaçmaya meyillidir. "Var olan şeyler", insana az gelmektedir. Bu gurbet duygusu, insanda belirsiz bir dert ve kaygı (sıradan tasa ve kaygılar değil) meydana getirmiştir. Bu belirsiz dert ve kaygı, tarih boyunca insandan ayrılmamış, tüm edebiyatlarda, irfânî ya da irfânî olmayan öğretilerde ve aşkın sanatlarda kendini göstermiştir. Bu gam ve hüzün, insanın daha bilinçli, daha derin ve daha insanî olan hallerinde daha fazla görülmekte, duyulmaktadır. Biz bu gurbet feryadını bundan tam 5.000 yıl önce Sümerler arasında yaşayan Gılgamış adlı bir kahramanın ağzından duyuyoruz. Bu kahraman, şöyle feryat ediyordu:[6] "Ben bu-

[6] Bu, yeni keşfedilmekle birlikte insanlık tarihinin en eski destanıdır.

raya ait değilim. Ben şu toprağın altında yabancıyım. Bu göklerde yabancıyım. Bu âlem bana dar geliyor. Ey ilahlar beni oraya çekin. Bana yol gösterin ki oranın neresi olduğunu bileyim. Buradan kurtulayım." Bu kurtuluş, necat, felah ya da Buda'nın deyimiyle "mukşa" kelimesi insanlık tarihi boyunca tüm dinlerin ve kültürlerin ortak arzusu olmuştur. Bu kurtuluş, şu inançtan doğmuştur: İnsan, bu dar ve noksan evrende mahpustur. Fakat öte yandan insan, bu evren akrabadır ve ona muhtaçtır. Ama bilinçsizce de olsa var olan her şeyin bunlardan ibaret olmadığını hissetmiştir. Varlığın bittiği yerde duygular devam etmekte; ama her şey elinin altında olunca da her yanını gam ve keder kaplamaktadır.

Bu yüzden sınıfsal psikoloji, manevî ve felsefî kaygıların burjuvaya ait olduğunu söylüyor. (Bu oldukça anlamlı ve de doğrudur.) Burjuva kimdir? Yani hayat açısından müreffeh olan ve maddî imkanlardan yararlanan kimsedir. Ama o buna rağmen üzüntülüdür. Bütün aristokratik din ve öğretiler, tarih boyunca hep inzivacı, halvetçi, kaygılı ve kötümser olmuştur. Niçin? Zira bunlar, âlemde var olan her şeye sahip oldukları halde istekleri bitmemiş ve devam edip durmuştur. Bu dünya onlara az gelmiştir. Bu âlem onların tüm isteklerine cevap vermekten âcizdir. Bu yüzden refah içinde yüzen sınıfın gamı ve kederi daha fazladır. Hissedilir evren. Onların ihtiyacına cevap verememektedir. Bu yüzden düşünsel açıdan acıya ve inzivaya yakın, kötümser ve felsefî dert sahibi olan sınıflar, hayattan daha fazla nasiplenen sınıflar olmuştur. Bu mesele oldukça derindir. Bu da insanın tanıdığı, gördüğü ve hissettiği maddî anlamdaki "var olan" her şeyden daha fazla olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla insan bu âlem karşısında kendisini her zaman daha aşkın hissetmiştir. Bu histen, karamsarlık, bu karamsarlıktan da acılar ve üzüntüler meydana gelmiştir. Acı, üzüntü ve yoksunluk duygusu, kurtuluş ve neresi olduğunu bilmediği bir yere ulaşma arzusunu doğurmuştur. Onda, bu âlemde olmayan, burada elde edemediği ihtiyaçlar var etmiştir. Neresi olduğunu bilmediğim yer neresidir? Bu âlemde bulamadığım ve ne olduğunu

bilmediğim bu ihtiyaçlarım nelerdir? İşte ilkel insandan en medenî insana kadar herkesin sorduğu bu soruların cevabı çeşitli dinleri, edebiyatları, sanatları, kültürleri vücuda getirmiştir. Bunlar her dönemde ve her ırktan insanın sorduğu sorulardır. Bu insan, ideallerini gerçekleştirebilmek, "var olan"dan daha yüce arzularını, bu dünyada bulamadığı ihtiyaçlarını ve bu dünyada hissettiği yoksunluğu giderebilmek; neresi olduğunu bilmediği o yüce âleme varmak, bu kutsal olmayan evrende var olmayan o kutsallara ulaşmak ve onları tanımak için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu duygudan ilkel dinler ortaya çıkmıştır. Dinin fıtrî oluşunun anlamı da işte budur.

Fıtrat kelimesi Kur'an'da ne kadar da güzel kullanılmıştır. Ben, dinin içgüdüsel bir şey olduğunun söylenmesine karşıyım. İçgüdü ve fıtrat birbirine yakın olmakla birlikte aynı değildir. Fıtrat, insanın yapısını ifade eder; ama içgüdü, insanın fıtratına konmuş haller, özellikler ve güçlerdir. İçgüdüler, insanı bilinç dışı olarak bir yerlere çekmektedir. Ama din böyle değildir. Din, insandaki bilinçsiz ve kör bir iç güdü değildir. (Din iç güdüsel değildir). Din, fıtrîdir, yani insanın zatına bilinçli bir şekilde yerleştirilmiştir. Bu vesileyle insan, o kurtuluşa ermek için bir yol bulup onda ilerlemelidir. Kurtuluşa ulaşmak için, neresi olduğunu bilmediği o mükemmel yere varmak için bir yol tutturmalıdır. Zira burası eksiktir. İnsan burada yoksunluk hissetmektedir. İnsan öteki âleme aittir. Vatanı da orasıdır. Burası onun için gurbettir. İnsan için gurbet olan bu âlemde, biz bu iniltiyi, birbiriyle hiçbir benzerliği olmayan insanların dilinden ve ağzından işitmekteyiz. Hatta birbirine zıt insanlar bile bu ortak feryadı yükseltmişlerdir. Ben öyle sanıyorum ki Gılgamış'ın hüzün dolu destanını[7] yaratan Gılgamış'ın çığlığı da bu gurbet aleminin çığlığıdır ve bu âlemden kurtulmak ve neresi olduğunu bilmediği öteki âleme ulaşmak için yükseltilen bir çığlıktır.

[7] Sümer ve Bâbil kitabelerinde yer alan bu destanın tam metni, yakın dönemde ele geçmiştir. Yazık ki insanlığa ait birçok eşsiz güzellikler ve değerler yok olup gitmektedir.

Ben Ali'nin yücelikler ve güzellikler dolu ruhunda da (aynı çığlığın) mevcut olduğuna inanıyorum.

İncil'de çok sevdiğim bir ayet vardır. Tüm İncil tahrif olmuşsa da bu ayet, bir Peygamber sözünün kokusunu taşımaktadır. Zira semavî bir kitabı tahrife kalkışan hiçbir insan, böyle bir cümle kurabilecek şuura ve zevke sahip değildir. Bu ayette şöyle deniyor:

"Ey insanlar! (Büyük ve bağımsız bir insan inşa etmek istemektedir) Çoğu insanların gittiği yoldan gitmeyin. Az insanın gittiği yoldan gidin." Zira tarih ve tekamül, yeni bir yol seçenlerin ve halk kitlelerinin gitmediği bir yolda ilerleyenlerin malıdır. Takipçilerinin az olduğu bir yoldan gidin. Gidenlerinin çok olduğu yollardan gitmeyin. Bizans din adamları, bu ayete göre amel etmek adına caddelerden yürümez, sokaklardan ya da ara yollardan giderlerdi.

Bu da bazen bir güzelliğin, bir derinliğin ve fikrî bir yüceliğin, bu yüceliği kavrama yeteneğine sahip olmayan düşüncelerde nasıl komik bir şekilde tecelli ettiğini göstermektedir.

Ali, büyük şahsiyetlerden biridir hatta bana göre, en büyük insanî şahsiyettir. (Burada özel bir risaleti olan Peygamber'i müstesna tutmak gerekir.) Ali, her zamankinden çok daha fazla bugün yabancıdır ve tanınmamıştır. Keşke sadece tanınmamış olsaydı, aynı zamanda kötü tanınmıştır. Keşke onun kim olduğunu dahi bilmeselerdi. Araştırmacılar da keşke onu ilk defa tanımış olsalardı. Ali'yi bazen savaşlarda kılıç sallayan bir kahraman, şehirde aktif ve titiz bir siyasetçi, günlük hayatta oldukça müşfik bir baba, çok özenli ve şefkatli bir eş; kısacası tam bir hayat adamı olarak görürüz. Tarihte yer aldığına göre, gece yarıları Medine etrafındaki hurmalıklara gidiyor ve kimsenin göremeyeceği, işitemeyeceği bir yerde, bir kuyunun başında ağlayıp inliyordu. Ben, Medine'deki sorunların, Araplara, Arap toplumuna, İslam toplumuna, hatta kendi dostlarına ait sıkıntıların bu yüce ruhu, böylesine ağlatıp inletebileceğini asla kabul edemiyorum. Ali'nin derdi çok daha büyüktü. Ali'nin o yüce ruhu-

nu böylesine inciten o dert, çok daha büyük bir dert olmalıydı. Bu dert, kendini bu dünyada mahpus gören insanın derdidir. Kendini bu dünyadan yüce gören ve boğulurcasına sıkılan bir insanın feryadıdır bu feryatlar. İnsan, ne kadar insanlaşırsa o kadar çok ihtiyaç duygusuna kapılır. Zira insan, sahip olduğu şeyler nispetinde değil, ihtiyaç duyduğu şeyler nispetinde insandır. Bu yüzden Ali, bu dünyada temin edemeyeceğini bildiği birtakım ihtiyaç duyguları içinde kıvranıyordu. Ali, bu evrende herkesten çok daha fazla gurbet hissi içerisinde bulunuyordu. Dolayısıyla da bu evrende herkesten daha fazla feryat edip inliyordu. Ali'nin ruhunu böylesine perişan eden de bu feryatlar ve iniltiler idi. Bu feryatları, bugün sadece metafiziğe inanmamakla kalmayıp, Allah'ı ve metafiziği insan zihninden silmeye çalışan insanların ağzından duymaktayız. Halbuki bunlar insanın sadece maddî yönünü dikkate almış, metafiziği, manevî ve ilahî değerleri reddetmişlerdir.

Sartre işte böyle bir insandır. Tüm fikrî ve felsefî çalışmalarında insanın sadece kendisini algılamasını ve bu hayattan yüce bir hayatın olmadığına inanmasını istemektedir. Sartre'ın tüm felsefî eserlerinde maddeye inanç göze çarpmaktadır. Tüm eserleri insandan ve bu maddî âlemden bahsetmektedir. Onun tüm felsefesi, insandan ve bu maddî âlemden başka hiçbir şeyin bulunmadığını ispat etmeye yöneliktir. Dolayısıyla böyle bir insan kötümser değil, iyimser olmalıdır. Yani insanı bu âleme ait, bu âlemin bir parçası olarak görmeli ve bu âleme denk bir varlık olarak kabul etmelidir. Bu sebeple de bu âleme karşı iyimser bir insan olmalıdır. Gurbet iniltisi içinde olmayan bir insan olmalıdır. Kurtuluş için onca ıstırap ve çırpınış içinde olmamalıdır. Zira ona göre başka bir yer yoktur ki oraya gitmenin ıstırabı veya gidememenin gamı ve hüznü içinde olunsun. Fakat felsefî eserlerinin aksine, edebî eserlerinin tümünde kendisi de inlemektedir. Bu, gerçekten de çok güzel ve estetik bir olgudur. Hayatı "bulantı" olarak nitelendiriyor. Bu hayata alçak, ahmak ve akılsız demektedir. Niçin? Eğer tüm gerçekler bu âlemdekilerden ibaret ise o halde hayat neden ahmak olsun? Bu âlemi ah-

mak diye nitelemeye kimin hakkı vardır? Elbette ki daha bilgili, yüce, akıllı ve kutsal bir âlemin varlığına inananların. Madem ki sen buna inanmıyorsun o halde bu âlemin bir parçası olan ve bundan başka da bir şey olmayan insan için neden inliyor, feryat ediyorsun? Sartre'ın tüm edebî eserleri, bu âlemin noksanlığına, anlayış ve idrak sahibi olmayışına, insan ile aynı cinsten olmamasına ve insanın, âlemin tamamından daha üstün olduğuna dair inleyişlerle doludur. Egzistansiyalizm, işte budur: Yani âlemin mahiyeti varlığından öncedir. Yani mesela biz şeker kırmak için bir çekiç yapmak istiyorsak, öncelikle bu çekicin nasıllığı ve mahiyeti zihnimizde mevcuttur. Biz, o mahiyete varlık kazandırırız. Ama insan farklıdır. İnsanın "egzistans"ı, yani varlığı mahiyetinden öncedir. Yani insan önce varlığa kavuştu. Hiç değildi ama içi boştu, hiçbir hasleti ve manası yoktu. Bu insanî şahsiyetini ve mahiyetini, daha sonra kendi varlığından kendi eliyle yarattı; yaratmaya da devam etmektedir. Şu an bu sözün doğruluğunu ya da yanlışlığını bir tarafa bırakıyorum. Fakat şunu söylüyorum: "Sen bu âlemin dışında başka bir yüce âlemin varlığına inanmıyorsun ve insanı, bu âlemde mahpus olarak görmüyorsun; o halde neden edebî eserlerinde bu âlemden daha yüce bir âlemin olduğuna inanan, insanın bu dünyada zindanda olduğunu kabul eden, madde âleminin bir ahmaklık âlemi olduğuna, bu âlemin daha ötesinde mutlak şuurun, mutlak duygunun, mutlak hayatın bulunduğu kutsal bir âlemin var olduğuna inanan ve insanı bu âleme ait gören Ali ve benzeri insanlar gibi feryat ediyorsun?" Sartre, felsefî eserlerinde insanı bu âleme denk saydığı ve onunla aynı türden olduğunu söylediği halde, edebî kitaplarında insan için feryat etmekte, inlemektedir. Sartre, ister egzistansiyalist olsun, isterse diğerleri gibi materyalist biri olsun hiç fark etmez; ama şiir yazmak istediğinde, kendini "ben" olarak hissetmek istediğinde, bunun eksik olduğunu idrak ediyor. Dolayısıyla bu âlemden daha yüce ve kutsal bir âlemin var olması gerektiğini hissediyor. Bu duygu ve bu inleyiş, tarih boyunca tüm insanların hançeresinde var olagelmiştir. Bu gam ve hüzün, insanlığa ait tüm aşkın kültürlerde mevcuttur.

Aristo zamanından beri şu söz söylenmektedir: Resim, müzik ve heykeltıraşlık gibi sanat eserleri iki çeşittir. Bu eserlerden bazıları düşük ve sıradan, bazıları ise aşkın, insanî ve güzel eserler olan hüzün verici trajedilerdir. Niçin trajediler aşkındır? Çünkü bunu yaratan insanî duygulardır. Trajediler, mevcut âlemin noksanlığı ile insanın ait olduğunu hissettiği o meçhul âlemden uzak kalmaktan doğan hüzünden kaynaklanmaktadır.

Bu ıstırap ve yoksunluk duygusu tarihte iki şekilde tecelli etmiştir. Bunlardan birisi sanat, diğeri ise dindir. Sanat bu noksan alemden mutlak, kutsal ve aşkın âleme açılan penceredir. Din ise o âleme açılan kapıdır. Yani insan içinde yaşadığı bu odanın kendine layık bir yer olmadığını her zaman hissetmiştir. Bu odanın, insanın birçok ihtiyacını temin ettiği doğrudur; ama daima insanın zihninde daha büyük âlem, daha yüce bir atmosfer ve daha açık bir ufuk var olagelmiştir. İnsan, daima o âleme kavuşmanın heyecanı ve bu âlemde kalmanın ıstırabı içinde yaşamıştır. İnsan, sürekli bu zindandan kaçıp kurtulma gayreti içinde olmuştur. Tarih öncesinden bugüne her dönemde, her insan, her ırk, her kabile, her din ile ilgili olarak elimizde birçok tanık, belge ve eser mevcuttur. Elbette insan bu duygularını bazen sanat kalıbında ifade etmeye çalışmıştır. Aslında sanat da buradan ortaya çıkmıştır. Sanat, insanın evrendeki yoksunluk duygusundan doğmuştur. Sanat, yaratmaktan ibarettir. Her yaratış, bu âlemde olmayan bir şeye duyulan ihtiyaçtan ve söz konusu yoksunluk duygusundan doğmuştur. Zira eğer o şey âlemde var olsaydı, artık yaratmaya ihtiyaç duyulmazdı. Biz eğer her yerde senfonik sesler duysaydık asla senfoniler yapmazdık. Nitekim biz hiçbir zaman su yapmaya çalışmayız; zira su zaten vardır. Eğer güzellik olsaydı biz güzelliği yaratmak için bunca çaba sarf etmezdik. O halde ben bu âlemde olmayan güzelliklere muhtacım. Ama ben onları sanatsal yaratıcılığımla yaratıyorum. Benim gündelik konuşmaların dışında bir konuşma biçimine ihtiyacım var. Dolayısıyla gündelik konuşmalarım tüm duygularımı ifade etmeye yetmediği için, şiir adında özel bir dil yaratmaya kalkışıyorum. Bu âlemde var olan şekiller benim gü-

zelliğe ve estetiğe olan ihtiyacımı karşılayamadığı için, bu âlemde olmayan birtakım güzellikleri yaratmaya çalışıyorum.

O halde sanat, şerefli insanı içinde hapseden bu hakir evin, mutlak isteklerimizin mevcut olduğu ve neresi olduğunu da bilmediğimiz yere açılan bir penceresidir. Niçin? Zira sanatın derin bir felsefî temeli yoktur. Aksine duygusal bir temele dayalıdır sanat. Ben bu evde mahpusum. Bu ev çirkindir. Bu ev görecelidir. Bu ev bana yoksunluk duygusu veriyor. Bu ev olması gereken güzelliklere sahip değildir. O halde ben pencereyi açıp dışa yöneliyorum. Bu evden daha güzel, daha öte ve yüce bir âleme... Din de insanı bu kötü toprak evden çıkarıp Allah'a doğru götürmek için bir "kapı" açar. O halde din, benim için bir gurbet olan bu evden kurtuluştur. Sanat ise bu evde karşılayamadığım ihtiyaçlarımı yalancıktan gideren bir şeydir.

İnsan bu âlemde kendini mahpus hissetmektedir. Gerçek insan olanlar, mahpusluk duygusunu daha fazla hissederler. Zira Aristo'dan günümüze kadar daima trajediler ve hüzün veren sanat ve edebiyat eserleri aşkın eserler olarak görülmüştür. Bizler sıradan günlük yaşantımızda dünyevî bir makama yaklaştığımız zaman seviniriz, neşeleniriz; ayağımızı yere vurup oynamaya başlarız. Bu, çok sıradan bir durum karşısında çok müptezel duygudur. Fakat insanın içinde derin duygular, derin düşünceler oluşunca üzüntü ve gam meydana gelir. Bu gam oldukça hoş bir ıstırap ile iç içedir. Bu yüzden hüzünlü eserler aşkındır. Bu yüzden biz hüznü severiz. İnsan yüceldikçe, aşkınlık kazandıkça hüzün verici eserlerden hoşlanır. Niçin? Tüm piyesleri, tüm filmleri ve tüm şiirleri aşkın ve bayağı diye ayıracak olursak; yüce, güzel, derin ve insanî olan bütün eserlerin hüzün verici eserler olduğunu görürüz. Ama bayağı ve aşağılık eserlerin istisnasız tümü, sevinç ve neşe verici eserlerdir. Biz neden hüzünlü şiirleri severiz? Niçin yüce insanlar sevinç ve neşe verici eserleri değil de daha çok hüzün verici şiirleri araştırma ve inceleme konusu yaparlar? Avrupa'da yapılan istatistiklerin de ortaya koyduğuna göre komedi filmlerini daha çok kültür seviyesi düşük

insanlar seyrederken, hüzün verici filmleri kültür düzeyi yüksek kişiler izlemektedir. Filmleri ülkelere ihraç etmek istediklerinde de komedi filmlerini kültür düzeyi düşük ülkelere gönderiyorlar. Kültür düzeyi yüksek ülkelere ise hüzün verici filmleri gönderiyorlar. Biz neden sonbaharı severiz? Zira sonbahar mevsiminde bir "son" duygusuna kapılırız. Yani kurtuluşun daimi acısını gün batımında daha derinden hissederiz. Derin duygular, daha çok gün batımına yakın görürler.

Her hâlükarda böyle bir durum içinde olan insan, kendini bu zindanda bir mahpus olarak hissetmektedir. Esaret altındayken bu mahpusluğun derdini hafifletmek için de zindanı, kendi evi gibi süslemiş ve buradan sanat ortaya çıkmıştır. Bazen de insan, bu zindandan kaçmak için kapıyı açmak istemiş ve kendi vatanına dönmek için çalışmıştır. Bu çaba ise dindir. O halde din ve sanat, aynı fıtratın ve aynı duygunun ürünüdür. Bu yüzdendir ki tarih boyunca sanatlar istisnasız olarak dinin kucağında olmuştur. Bu söz, bilim tarihine ve sanat tarihine ait bir sözdür. Tüm sanatların istisnasız olarak dinin bir parçası olduğunu sosyolojik açıdan ispat eden Durkheim olmuştur. Binaların düzenlenmesi demek olan dekorasyon bile dine aittir. Dekorasyonun dine aidiyeti, insanın ev sahibi olamadığı ilkel çağlara kadar uzanmaktadır. İnsan, bir eve sahip değilken bile kutsal şeyleri, belli bir yere, örneğin bir mağara kovuğuna koyuyor ve orayı süsleyip güzelleştiriyordu. Orada bir mihrap yapıyor, boyuyor, tezyin ediyor ve oranın güzel görünmesine çalışıyordu. Bundan dolayı mimarî ve süsleme sanatları, insan henüz ev yapmadan önce dinî ihtiyaçlarını gidermek için, din vasıtasıyla meydana getirdiği çalışmalardır. Zira din ve sanat, birbirinin yakın akrabasıdır. Birisi, insanın acısını azaltmak için aldatıcı birtakım cevaplar vermektedir. (Zindanını evinde kurmaktadır; burası öyle bir evdir ki, ben oranın benim zindanım olduğunu biliyorum; ama burası da bu şekilde olmalıdır.) Birisi de insanın bu zindandan kurtuluşu için çalışmaktadır ki bu da dindir.

İnsan tarih boyunca bu ihtiyacını karşılamak için (Daha önce de söylediğim gibi bu zindandan çıkmak için bir kapı açan dinin dışında da bazı şeyler, insanın kurtuluşu için bir hedef göstermiştir. Bu hedef farkında olsun ya da olmasın tarih boyunca daima insanı sarsmış ve ona sönük bir kurtuluş vermiştir) ve bu âlemde hissettiği yoksunluğu zihinsel planda bile olsa gidermek için daima yapmaya ve yaratmaya yönelmiştir. İnsanda tecellisini bulan buradan gitmenin ve burada hissettiği yoksunluğu gidermenin yollarından biri, istenilenin mükemmel kılınmasıdır. İstenilenin mükemmel kılınması ne demektir? Bu istenilen mükemmeli kendisi de tanımıyordu, somut bir şekilde tasvir etmek için gerekli kültüre de sahip değildi. Ama buraya ait olmayan ve bu alemin karşılamaktan aciz kaldığı birtakım aşkın ihtiyaçlarının bulunduğu duygusu, insanın zihnini ve düşüncesini, farazî bir istenilen olgunluklar icat etmeye zorlamıştı. Bundan dolayı öyküler ortaya konmuştur. Öykü yaratmak, tarihin ilk çağlarından beri hep var olagelmiştir. İnsan niçin öykü yazmaktadır? Niçin ortaya konan öykülerde bu âlemde var olması mümkün olmayan bazı kahramanlar yaratılmakta, birtakım olaylar ve ilişkiler meydana getirilmektedir? Zira insanı doyuran ve insanın daima edinmek için çırpındığı ve arzuladığı şey "mutlak"tır. Mutlak ne demektir? Güzellerin en güzeli, celallerin en celali, yücelerin en yücesi ve ölümsüzlük, ebediyet. (İnsanın tüm çırpınışı bu mâna içindir) Hiçbir kiri ve bulaşığı olmayan mutlak temiz aşk, mutlak derecesinde muhabbet ve fedakarlık, yenilgisi olmayan bir kahramanlık, hiçbir pisliğin ve zaafın bulaşması mümkün olmayan mutlak takva, nihayetsiz olmak, mutlak olmak, mutlak kemalin en yüksek kemal derecesi, mutlak insan olmak... Bütün bunlar, sürekli olarak insana vesveseler veren, insanı bitkin düşüren, insanı kendisine ait gördüğü bu mutlaklara ulaşma arzusuna yönelten mânâlar olagelmiştir. Ama insanın gördüğü her şey kirlidir. Tattığı aşk kirlidir. Halbuki insan hiçbir kirliliğe bulaşmamış bir aşka ihtiyaç duyar. Dolayısıyla öykü yazımına yönelir. Olmasını istediği, ama gerçekte olmayan aşkı anlatır. Bunu gerçekleştirmenin yol-

larından biri, onun ideal âlemini tasvir etmektir. En iyi şehir ya da toplum, ütopyada yaratılır. Yani hayalî bir şehir kurar. Bu hayalî şehir kurma işi. Eflatun'un zamanından günümüze kadar hep var olagelmiştir. İnsan, yeryüzünde kurulması imkansız şehri zihninde kurar. Gerçekten de insan, tarih boyunca hep hayalî bir şehir kurmaya çalışmıştır. Tüm insanî kültürlerde cennet var olagelmiştir. Cennet, ideal ve mutlak bir hayat olup tüm kültürlerde yer almıştır. Aslında cennet inancı, insan fıtratının bir parçasıdır. "Medine-i fâzıla"ya inanç, insan fıtratının bir parçasıdır. Fakat bunun nasıl bir şey olduğuna ilişkin tasavvurlar, sahip olunan kültüre, manevîyata ve olgunluğa göre değişmektedir. Lakin buranın daha üstün bir yer olduğu ve insanın da buraya ait olduğu konusunda hiç kimse şüphe etmemektedir.

İnsanın en büyük tezahürü, fıtratında sürekli bulunan bu ruh ve özel duygunun en büyük tezahürü efsanelerdir. Efsane, birtakım şahsiyetler, eserler, hayatlar, duygular, bağlar, bağlantılar ve en yüce mertebedeki insanî ilişkiler bütünüdür. Yeryüzünde efsanelerin olmadığı zamanlarda bile insan, bu ihtiyacını, süreklilik arz eden vesveselerini, arzularını ve ıstıraplarını tatmin etmek için zihninde üretiyor, sonra da bu sembollere, bu eserlere ve bu tanrıçalara tapıyordu.

Aslında bu gece buraya kadar anlattıklarımdan bir sonuç çıkarmak istiyordum. Ama sizden çok özür dileyerek yarıda kesmem gerekiyor. Devamını gelecek akşam ele alacağım. Ama şunu da ifade etmek gerekir ki bu anlattıklarımız sadece belli bir din, belli bir kültür ve belli bir medeniyete özgü şeyler değildir. İnsan ile ilgilidir. İnsan bu âlemde sürekli bir yoksunluk içinde olmuştur. Bu yoksunluk duygusu da insanda yabancılık ve gurbet duygularını vücuda getirmiştir. Bu yabancılık duygusu da insanda ıstırap ve gam oluşturmuştur. Bu yoksunluk ve gurbet duygusu, insanda vatan ve gayb duygusunu meydana getirmiştir. (Ben oraya aidim. Ama orası neresidir, bilemiyorum. Nasıl bir yer olduğunu bilemiyorum. Ama şu kadarını biliyorum ki

ben buraya ait değilim.) Bu daimî ıstırap, evrende duyumsadığı eksiklik duygusunu tatmin etmek üzere sanatı meydana getirmiştir. Dinin rolü ve misyonu, bu yoksunluğa cevap vermek; insanı tarih boyunca duyumsadığı gurbet ve yabancılık duygusundan kurtarmak ve insanın bu gurbetten kaçıp vatanına dönmesini sağlamak için yol göstericilik yapmak olmuştur. İnsanın daima hüzün ve ıstırap içinde oluşunun göstergelerinden biri de varlık âleminde sürekli olarak bir yoksunluk duygusu içinde olmasıdır. Bu duyguyu Sartre gibi Allah'a inanmayan kimseler bile taşır. Keza herkes kabul eder ki insan bu âlemden büyüktür ve daima mutlak kemali sever, "mutlak"a tapar. İnsan daima mutlak kemali elde etmek ve tüm manevî boyutlarıyla "mutlak"a ulaşmak arzusu içinde olmuştur. İnsanın bu duygusu tarih boyunca tüm kültürlerde, tüm dinlerde, sanatta, resimde ve edebiyatta tecelli etmiştir. İnsanın sahip olduğu bu duygunun tezahürlerinden biri de efsanelerdir. Efsaneler, insanın bu dar ve eksik âlemde duyduğu yaşama acısını hafifletmek için, insanı, mitolojik dünyanın tanrılarını ve muhtaç olduğu maveraya ait yarı tanrıları övmeye ve onlara tapınmaya zorlamıştır.

Sonraki bölümde, dünyadaki tüm kültürlerin ve ırkların, tüm insanlık tarihi boyunca Gılgamış'tan Sartre'a, tarih öncesi bedevî insandan bugünün Avrupa medeniyetine kadar nasıl sürekli olarak bir efsane yaratmak peşinde koşturduğunu anlatacağım.Bu efsanenin insanın manevî hayatındaki yeri nedir? Bu öyküde Ali kimdir? Bundan bahsedeceğim.

***

Bazı hanımların ve beylerin dün akşam burada bulunmamış olabileceklerini düşündüğümden ve bu akşam bahsedeceğim konuların da dünkü konulara bağlı olmasından dolayı dün akşamki konuları başlıklar halinde kısaca tekrar ederek sözlerime devam edeceğim.

Konuşmamın konu başlığı, ilan edildiği üzere "Efsanedeki hakikat olarak Ali"dir. Yani insan efsanesinin bir hakikati olarak

Ali... Dün akşam da arz ettiğim gibi her araştırmacı Ali'yi tanımak için muhtelif açılardan inceleme yapabilir: Birinci olarak Ali'nin eksenini teşkil ettiği Şiîlik tarihi açısından. İkinci olarak bütün İslam mezheplerinin Ali'nin ilk büyük İslâmî simalarından biri olduğu konusunda hemfikir olduklarını göz önünde bulundurarak, İslam ve genel anlamda İslam tarihi açısından. Üçüncü olarak da insanlığın on dört asır gibi büyük bir bölümünü kapsayan ve insanlığın en hassas ve en önemli tarihî dönemlerinden olan İslam tarihinde sahip olduğu şahsiyet ve rolü ile sonraki dönemlere bıraktığı tesir açısından Ali incelenebilir.

Ancak ben, bu bakış açılarından hiçbiriyle konuyu ele alacak değilim. Ben konuyu antropolojik açıdan, insan bilimi ve insanın tarih boyunca korunmuş zatî hasletleri ve hususiyetleri açısından, yani Avrupa'da "insanın doğası", "insanın tümel gerçekliği" veya "insanlar arasında var olan ortak insanlık" diye adlandırılan hususlar açısından ele alacak ve Ali'nin şahsiyetini, bütünsel olarak insanın özünde var olan özellikler, ihtiyaçlar ve hasletler çerçevesinde inceleme konusu yapacağım. Ben elimden geldiği kadar bu meseleyi aydınlatmaya, Ali'nin şahsiyetinin yer aldığı insanlık makamını ortaya koymaya çalışacağım. Arz ettiğim gibi bu konu hem insanı hem de Ali'yi tanımaya bağlıdır. Tabii şunu da belirtmek gerekir ki her ikisini tanımak çok daha güç bir iştir. Geçen akşam insanın nasıl bir meçhul olduğundan bahsetmiştim. Ali hem sürekli olarak ondan söz eden taraftarları arasında meçhuldür hem de tarihte, insan bilim tarihinde, özellikle bilimin süratle yayıldığı, hassaslaştığı, olgunlaştığı, doğru metodu seçtiği ve tabiatı tanımada, tabiat, hayat ve insanla ilgili muhtelif maddî ve manevî konuları bilmede hayret verici ilerlemeler kaydettiği son devirlerde meçhuldür. Bütün bu ilerlemelere rağmen bilimdeki en meçhul mesele, bizzat insanın kendisidir. John Dewey'in de belirttiği gibi, insan, tarih boyunca son üç asırdaki kadar -son üç asır bilim asrıdır- meçhul olmamıştır. Dünya antropoloji kurumu başkanı (hem Fransa'da hem Avrupa'da hem de Amerika'da) ve antropolojinin ku-

rucusu Alexis Carrel'in[8] "İnsan, bugünün biliminde ve bugünün insanı karşısında meçhul bir varlıktır" demesi tesadüf değildir.

Bu nedenle insanı tanımak ve onun Ali'yi tanımakla olan ilişkisi, insanı tanımaya ve bu karmaşık kelimeyi anlamlandırmaya bağlı olduğu için çok zordur. Bir önceki toplantıda da arz ettiğim gibi, gerek genel anlamda tarih, gerek çeşitli kültürlerin ve uygarlıkların tarihi, gerek sanat, gerek muhtelif sanat dallarının tarihi, gerek dinler tarihi ve gerekse felsefelerin tarihi ile birlikte insanın yeryüzündeki serüveninin başlangıcından bugüne dek elde edilenler ve şüphesiz benim burada zikrettiğim tüm meseleler, bu hakikatin kanıtıdır.

Bu, insanın, tarihin başlangıcından beri kendisi ve dünya hakkında kafa yoran, günlük meşgalelerinden kurtulduğunda bir ıstıraba ve sıkıntıya düşen, ruhunu belirsiz bir üzüntü kaplayan, gördüklerini eksik bulan, -bu durum bedevî insan için de geçerlidir- ve bu tabiatta yoksunluk hissine kapılan bir varlık olduğunu gösteriyor. İnsan olgunlaştıkça bu yoksunluk hissi ve âlemde olmayan şeye olan ihtiyacı daha da artıyor, kaçınılmaz ıstırabı ve kötümserliği çoğalıyordu. Aynı şekilde insan, tüm varlıkların tamam olduğunu görmesi durumunda da bu duyguyu taşımaya devam ediyor ve kendisinin, bu âleme ve ona özgü fenomenlere ait olmadığını; bilakis bu duyulur madde türünden daha aşkın bir fıtrata sahip olduğunu hissetmektedir. Bu âlemdeki eksiklik hissi ve sonuç olarak ondaki ıstırap açığa çıkıyor, bu ıstırap ve yoksunluk duygusu, onda zindan ve gurbette bulunduğu hissini doğuruyor ve bu yoksunluk ve gurbet hissi ona vatanını hatırlatıyor: Benim ait olduğum bir yer vardır; burası, hiçbir şeyin eksik olmadığı bir yer olmalı, benim istedi-

[8] Antropoloji biliminin kurucusudur. Fizyoloji, psikoloji, psikanaliz, sosyoloji, sosyal psikoloji, gibi alanlarda çalışan araştırmacılar, bir heyet halinde Alexis Carrel'in başkanlığında toplanmışlardı. İnsanla ilgili en özlü bilgilerin ortaya konduğu bu araştırmalar bütünü, onun incelemesinden geçiyordu. İnsanı tanımak hedefiyle bütün bu bilgileri bir kitapta topladı ve kitabın ismini "İnsan Denen Meçhul" koydu.

ğim ve fakat burada olmayan her şeyin bulunduğu bir yer olmalı türünden bir duygudur bu.

Bu hisler fıtrî olarak insanı, daha iyi bir dünyanın, daha yüce ve yetkin bir evrenin bulunduğu düşüncesine yöneltmiştir. O dünya, istediğimiz her şeyin var olduğu bir dünyadır. O dünya, bu âlemde olmayan ve bu âlemin bize sunmaktan âciz olduğu, her şeyin bulunduğu bir dünyadır. O dünya, bütün fenomenleri insanla hemcins olan ve insan hayatına yaraşır bir dünyadır. Bu sebeptendir ki tarihin başlangıcında insanın zihninde oluşan ilk fikir, tüm bedevî kültürlerin de gösterdiği gibi daha üstün bir evrenin bulunduğuna dair bir inanç ve âlemin, "üstün dünya" ve "aşağı dünya" şeklinde taksim edilmesidir. İki âlemin bulunduğuna dair bir tasnif yapmayan hiçbir kültür mevcut değildir. Esasen tüm kültürler, tüm dinler ve tüm felsefeler, varlığın ikiliği konusunda (aşağı varlık, eksik varlık, daha kamil varlık, mutlak varlık, daha dolu, yaşanabilir, insanla uyumlu bir dünya, kutsal bir dünya, güzel bir dünya) müşterektirler. Bundan şu sonucu çıkarıyoruz: İnsan bu yoksunluğunu bertaraf etmek ve kendisini zindanda ya da layık olmadığı bir yerde yaşamaya mecbur görme duygusundan kaynaklanan acılarını hafifletmek için, çeşitli çabalara girişiyordu. Özellikle burjuvazi psikolojisinden ve sınıflar psikolojisinden örnekler de verdim; zira gerek birey olarak olsun, gerekse toplumsal bir sınıf içerisinde olsun insan, hayatın günlük meşgalelerinden uzaklaştığı ve maddî hayatın temel nimetlerinden daha fazla faydalandığı ölçüde, ıstırabı artmakta; yüce âleme, ondaki semavî güzelliklere, mânâlara ve zenginliklere ulaşma, onu tanıma ve elde etme hissi daha da fazlalaşmaktadır. Bu nedenle gam, ıstırap ve âleme karşı karamsarlık, bugünün sosyoloji uzmanlarına göre müreffeh sınıfa özgüdür. Onlara göre bu dâ proletaryanın ve müreffeh olmayan sınıfın, gerçekçi bir psikolojiye sahip olduğunu göstermektedir. Yani onlara göre yalnızca duyu organlarıyla hissedilenler, gerçekliğe sahiptir. Onlar, ihtiyaçlarının ve isteklerinin, yalnızca yiyecek, giyecek, mesken, sağlık, para ve servetten ibaret olduğunu düşünüyorlar. Fakat bütün bunlara sahip olanların bu

âlemde olmayan başka şeylere ihtiyaçları vardır ve daima içlerinde bu âlemde bulunmayan şeylere duydukları ihtiyaçların özlemini taşımaktadırlar. Bu, acı hissine sahip olan insanı, gurbet sıkıntısı yaşayan insanı, varlık topluluğunda tutuklu olan insanı -bu toplulukla ne bir yakınlığı vardır ne de onunla uyumludur- çaba göstermeye zorlamaktadır. Bu çabalara insanlık tarihi boyunca bir an olsun ara verilmemiştir. Bu çabalar insanın kurtuluşu içindir. Bu kurtuluş kavramı, daha önce de belirttiğim gibi tüm eski dinlerin ve felsefelerin özü ve ruhudur; bizzat insanın daha önce hissettiği, daha iyi bir duruma kavuşma, kurtuluşa erme duygularının temsilcisidir. Bu yüzden de daima kurtuluş çabası içerisinde olmuştur. Nitekim aslında Arya, Çin ve Hint felsefelerinin ruhu, "muska"dır. Yani o mutlak âleme (nirvana) doğru gitmek ve bu dünyadan (samsara) kurtulmaktır. Bu dünya, ebedî değildir, kötüdür ve meşakkat doludur. Nirvanaya, sönmüş, mutlak, kaygısız ve acısız bir ateşe ve insan ruhunun bütün ihtiyaçlarını tatmin ettiği yere gitmek, "Veda" ve "Buda" felsefesinin esası olmuştur. Atina kültüründe de böylesi bir çaba hep vardı: İnsanın gidip tanrılar dünyasına kavuşması. Atinalılar daima, bulundukları yerden "Montparnasse" zirvesine ulaşmak arzusundaydılar. Gerek Atinalılar, gerekse Atina kültür ve medeniyeti "Montparnasse" tepesine yöneliktir. "Montparnasse" tepesi, büyük tanrı Zeus'un her biri güzelliklerin ve güzel sanatların timsali olan dokuz kızıyla birlikte yaşadığı yerdir. Orası neresidir? Yunan düşüncesine göre orası mutlaka olması gereken ve insana layık olan bir yerdir. Ancak yeryüzünde mevcut değildir. Binaenaleyh, yeryüzünden mutlaka kurtulmalı ve oraya, yani güzelliklerin ve iyiliklerin mutlak olarak var olduğu "Montparnasse"a ulaşmalıyız.

Adem'den başlayıp son Peygamber'e ve bu dinler silsilesinin en son ve mükemmel halkası olan İslam'a kadar süren İbrâhimî dinlerde de yine kurtuluş meselesinin, yani Allah'a dönüş ve bu madde âleminden kurtuluş meselesinin en esaslı çaba ve en esaslı ilke olduğunu görmekteyiz. Aynı şekilde bedevî kültürler üzerinde yapılan araştırmalar da göstermektedir ki ilkel insan,

sekiz bin yıl, on bin yıl, yirmi bin yıl, otuz bin yıl hatta İspanya'da yeni keşfedilen bir mağarada ortaya çıktığı üzere otuz üç bin yıl önce yaşayan insanlar, bugün hâlâ bedevî hayat sürdürmekte olan elbisesi ve yazısı olmayan, konuşma bilmeyen- insanlar bile bir şekilde o gayba ulaşma çabasında olagelmişlerdir. Orası, buradan daha iyi bir yerdir. Orası insana layık bir yerdir. İnsan mutlaka oraya ulaşmalıdır; zira burası kargaşa doludur, orada ise her şey mevcuttur. İşte bu nedenle cennet, insanın zihninde ve dinlerde daima var olagelmiştir. Hatta din dışı felsefelerde bile "medine-i fâzıla" mevcuttur. Eflatun'un "Ütopya"sı mevcuttur. Thomas Moore'un "Tanrının Şehri" mevcuttur; Jean Isoulet'nin "Saint Site"si mevcuttur. Bunlar, cennetin ya da tabiat ötesinin bahsini dahi etmeyen, hatta bunları inkar eden kimselerdir; fakat yine de bu daimi ihtiyaç ve dünyadaki ıstırap ve hafakan hissi, onları güzel ve mutlak bir âlem yaratmaya ve tasavvur etmeye, bir medine-i fâzıla, bir tanrı şehri ya da Jean Isoulet gibi bir kutsal şehir kurmaya zorlamıştır.

Çeşitli çabalardan biri din idi. Din kendisini bu dar boğazda ve bu gurbette tutsak gören insanın bu ihtiyacına cevaptır. Dinin; insanın bu dar, eksik ve yoksul evden çıkması, kurtulması ve daima kavuşmayı arzuladığı o temiz, büyük ve kutsal saraya ulaşması için bir kapı açtığını ve yol gösterdiğini söyledim. Bütün tür ve dallarıyla sanat ise kendini bu evde esir gören ve burada yaşamak zorunda olan insanın çabasıdır. Burada yoksunluk içerisinde bulunmakta ve çirkinlikleri hissetmektedir. İhtiyaç duyduğu güzellikleri ve aşkınlığı bu evde bulamamaktadır. Bu yüzden yaratmaya yönelmektedir. Sanat eseri yaratmaya, şiir yaratmaya, resim yaratmaya, bu dünyada bulamadığı dekorları yaratmaya yönelmektedir. Dolayısıyla, bütün bu sanatlar, bu âlemde var olmayan ama insanın arzuladığı güzellikleri ve iyilikleri yaratma işinden ibarettir. Bir sanat eseri ortaya koymaya çalışan insan, bu işe içinde taşıdığı belli bir yoksunluk hissinden dolayı koyulmaktadır. Sonuç itibariyle eğer insan güzel ve aşkın bir eser yaratamıyorsa, ya sanatındaki güçsüzlüğünden dolayı bunu gerçekleştirememekte ya da düşünsel gücündeki

zaaflardan dolayı bunu iyi bir şekilde tasavvur edememektedir. Fakat her halükarda güzel bir şey yapmaya veya bir sanat eseri ortaya koymaya çalışan herkes, bu âlemde elde edemeyeceği birtakım iyiliklere ve güzelliklere ihtiyaç duymaktadır. Bunun, dinî duyguların insanda oluşturduğu türden bir ihtiyaç olduğunu görüyoruz. Bunun öteki âleme açılan bir pencere olduğunu söylemiştik. (Bu âlem, burada olmayan, ama mutlaka olması gereken bir âlemdir.) Bu pencere, esiri ve tutsağı olduğumuz ve kendi evimize gidemediğimiz bu yerden dışarıya açılmaktadır. Böylece en azından zindanda olduğumuz hissini azaltmak ve kendimizi, tutsağı olduğumuz bu kötü evin daimî mukimi olarak görmek duygusunu hafifletmek için onu, istediğimiz bütün güzellikleri bulabileceğimiz evimize ait güzelliklerle süsleriz. Bu açıdan bakıldığında sanatın en büyük misyonunun insanın bu âlemde taşıdığı gurbet hissini azaltmak, içinde çirkinlikler hissettiği bu dünyayı güzelleştirmek ve içinde tutsak bulunduğu bu sarayı mükemmelleştirmek olduğu söylenebilir. Bu âlem insanın tüm ihtiyaçlarını gidermediği için, insan sanatsal yaratmalara yönelmiştir. Ancak burada bu sanat dallarının her birinin tarihini tek tek anlatma ve her birinin, insanın bu âlemdeki yoksunluk hissini nasıl temsil ettiğini açıklama fırsatına sahip değilim.

İnsan Niçin Efsane Üretir?

İnsanın yaptığı ve hep yapmakta olduğu, hatta şimdi bugünün maddeci insanı ve öteki hayata inanmayan mantıkçı ve filozof insanın bile yaptığı işlerden biri, örneklikleri, güzellikleri ve olması gerektiği halde olmayan dünyayı yaratmaktır.Tasavvuru ve tahayyülü dahi mevcut değilken bunu nasıl yapacaktır? İnsanın bu âlemde hissettiği yoksunluğu gidermeye yönelik çabalarından biri efsane üretmektir. Efsaneler iki çeşittir. Kimi efsanelerde tarihte yaşamış olan gerçek bir şahsiyet bulunmaktadır. Bu tür efsanelerde kahraman, tarihte belli bir süre yaşamış kişidir; otuz yıl, elli yıl, altmış yıl yaşamış, fetihler yapmış, zaferler kazanmış, sonra hastalanmış, ölmüş ya da öldürülmüştür. Da-

ha sonra insan bu şahsı alıp metafizik bir şahsiyete dönüştürmüştür. Bu, olması gereken, ama gerçekte olmayan, insanın olmasını istediği halde hiçbir zaman olmayacak bir şahsiyettir. Binaenaleyh, sıradan tarihî kahraman alınmakta, daha sonra o, zihinlerde büyük bir efsanevî kahramana dönüştürülmektedir. Bu kahraman, artık var olan değil, olması gereken bir kişidir.

Bunun örneklerden biri Ebu Müslim'dir. Ebu Müslim, Horasan'da kabadayılık yapan bir köleydi. Bir oraya bir buraya gider, karnını doyurmak ve güce ulaşmak için fırsat kollardı. Onun için kime bağlı olunacağının hiçbir önemi yoktu. Bu, güçlü bir İranlı da olabilirdi, Arap da olabilirdi, İslam olabilirdi, Şia olabilirdi, kısaca her şey ve herkes olabilirdi; onun açısından bunların hiçbirinin farkı yoktu. O, güç peşinde maceracı bir insandı, liyakatliydi de. Güçlü bir askerî kabiliyete ve komutanlık liyakatine sahipti. Abbasî hareketi gelişmiş, Benî Ümeyye saltanatı zayıflamıştı. O gün artık rüzgarın Abbasîlerden yana estiği malumdu ve gelecek yıllarda iktidarın Abbasîlerin eline geçeceği kesindi. Ebu Müslim, hükümette olmasına rağmen oldukça zayıflamış Ümeyye oğullarına karşı, gittikçe güçlenen Abbasîlerin yanında yer aldı. Onlara sayısız hizmetlerde bulunuyor, güç ve makam elde etmek için sayısız cinayetler işliyordu. Nitekim bazı makamlara da ulaştı. Abbasîler, onu işlerine yaradığı sürece yanlarında tuttular; fakat Ebu Müslim, ücretini almak isteyince halifenin bir el işaretiyle perdenin arkasından çıkan askerler onu öldürdüler ve böylece mesele bitmiş oldu.

Ebu Müslim işte böyle bir adamdı. Ancak daha sonraları gittiğimiz kütüphane ve kahvehanelerde, dinlediğimiz kıssalarda öyle bir Ebu Müslim'le karşılaşıyoruz ki onun, bu işleri yapan ve sonra da bu şekilde öldürülen Ebu Müslim Horasanî ile bir benzerliği bulunmadığı gibi, tarih boyunca yaşamış diğer büyük insanlar ile de bir benzerliği bulunmamaktadır. Bir kere bu Ebu Müslim asla ölmez, canlıdır, ölümsüzdür. İkinci olarak Ebu Müslim, asla yenilmez; üçüncü olarak tekrar zuhur edip işine devam edecektir. O her yerdedir, hem Türkiye'de, hem İran'da,

kısaca her yerde ve her şehirdedir. Sonra onun hem çok büyük bir bilge hem yüce ahlak sahibi hem çok güçlü birisi olduğunu görüyoruz. Öyle ki bunun artık tarihteki gerçek Ebu Müslim ile hiçbir benzerliği bulunmamaktadır. Diğer bir örnek de İskender'dir. Pur Davud[9] ona sitem etmiş ve ömrünün sonuna dek şöyle feryat etmişti: "Neden bu melunu o kadar büyüttüler, o kadar kutsallaştırıp yücelttiler."

İskender Yunanlı bir gençti. İran'a saldırmış, İran hükümetini devirmiş, Cemşîd'in tahtını ateşe vermiş ve Hehamenişlerin[10] tüm ihtişamını yok etmiştir. Kendisi ve halefleri uzun müddet boyunca İran'da hükümetlerini sürdürdü ve İran milletinin güçlü ve görkemli medeniyetini Yunan ordusunun ayakları altına serdi. Binaenaleyh onun İran'da tarihin en menfur adamı olarak anılması ve kendisinden iblis ve melun diye bahsedilmesi gerekiyordu. Ondan, benim ifademle, melun diye söz etmeseler de her halükârda o, batıdan İran'a saldırmış, Dârâ[11]'yı yok etmiş ve Hehamenişleri ortadan kaldırmış bir askerdi. Önce kendisi, daha sonra halefleri İran'da bir müddet saltanat sürmüş ardından da yenilip gitmişlerdir.

Evet, İskender de tarihte var olan diğer kahramanlar gibi bir kahramandı. Fakat efsanelerdeki İskender böyle değildir. Bütün marifeti yakmak, yıkmak ve öldürmek olan bu Yunanlı sapkın ve zayıf gençten ölümsüz, yenilmez ve insanlığın kurtuluşu için

9 Pur, Farsça'da oğul, evlat anlamına gelmektedir. Farsça'da Hz. İbrahim için Pur Azer, Hz. İsmail için Pur Hacer tamlamalarının kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda Pur Davud'un Hz. Süleyman olduğu sonucu çıkarılabilir. Fakat Hz. Süleyman'ın MÖ. 970, İskender'in ise MÖ. 356 tarihinde doğduğu düşünüldüğünde merhum Dr. Şeriati'nin Pur Davud ile başka birini kastetmiş olması da mümkündür. (Çev.)

10 MÖ. 550-330 yılları arasında İran'da hüküm sürmüş Pers hanedanıdır. Türkçe'de Ahemeniler ve Akamanışlar diye de telaffuz edilmektedir. Farsça'da yaygın kullanımı "Akhamenişler" biçiminde olmakla birlikte, merhum Dr. Şeriati'nin burada zikrettiği gibi "Hehamenişler=Hakhemenişler" biçiminde de bir kullanım söz konusudur. (Çev.)

11 Dârâ isimli birçok Pers kralı vardır. Burada söz konusu edilen, son Akhemeniş kralı 3. Dâra'dır. (Çev.)

daha çocukken kılıcını kuşanmış muvahhit bir şahsiyet yarattılar. O, Şiilerin yazdığı İskendernâmeler[12]de Ali sevgisiyle dolu biridir ve Süleyman'ın sarayına gidip orada Süleyman'a ve Süleyman'ın sarayındakilere Ali sevgisinden bahsetmiştir. Tüm erdemlere sahiptir. Peki hangi erdemlere? İnsanların sahip olduğu erdemlere değil, insanların sahip olmaları gereken ancak sahip olmadıkları ve asla da sahip olamayacakları erdemlere! O asla ölmez, asla yenilmez, ona kılıç işlemez, onda hiçbir ruhî ve ahlakî kusur yoktur. Onun misyonu sadece ve sadece insanın kurtuluşudur. O, İran'a bu yüzden saldırmıştır. Tek hedefi insanlığın kurtuluşa ermesi ve tevhit düşüncesinin dünyadaki tüm kalplere girmesidir. Mevcut İskender'den işte böyle bir yarı tanrı ve büyük bir hayalî kahraman üretmişlerdir. Diğer bir mitoloji ya da efsane çeşidi daha vardır ki bunun gerçekle hiçbir alakası yoktur. Bu tür mitolojilerde geçen olaylar da kişiler de dünyada hiçbir zaman var olmamışlardır. Onlar tümüyle hayal ürünüdür ve gerçek değildir. Onlar tanrıçalar ve yarı tanrılardır. Yarı tanrı nasıl yaratılıyor? Mesela insanda var olan hislerden biri de aşktır. Bir ferdi ya da topluluğu tutkuyla, katıksız ve çıkarsız olarak sevmektir. Bu insanî ihtiyaçta hiçbir çıkar güdülmemeli, onda bencillik ve çıkarcılık gibi kirler yer almamalıdır. Ancak insan tüm aşklara bir şeylerin bulaştığını, içine heveslerin karıştığını, kişisel çıkarların ve bencilliğin bulaştığını ya da içinde zaaflar barındırdığını ve çabucak tükendiğini görünce, bu ihtiyacını giderememektedir. İnsanın mutlak, temiz ve kutsal bir aşka ihtiyacı vardır, fakat böyle bir aşk yeryüzünde yaşayan, nefes alan ve diğer binlerce tutkuya sahip olan insanın kalbinde oluşamaz ve devam edemez. O halde ne yapmalı? Bu ihtiyacı nasıl gidermeli? Elbette ki aşk tanrıları yaratarak. Bir duygu ve bir düşünce şahsiyet kazanıyor, dış dünyada bedenleşip bir puta, bir tanrıçaya ve bir hayali zata dönüşüyor.

[12] İskendernâme: Klasik edebiyatta İskender'in hayatını ve maceralarını anlatan mesnevilerin genel adıdır. Sadece İran edebiyatında değil. Türk Divan edebiyatında da İskendernâme yazmış birçok şair bulunmaktadır. Divan edebiyatında Ahmedî'nin yazdığı İskendernâme ünlüdür. (Çev.)

İnsan, tarih boyunca kendi toplumunda ya da kendi döneminde mutlak derecede fedakâr bir insan görmeye muhtaçtır. Yani başkalarının menfaati söz konusu olduğunda, onun toplumuna, halkına, insanlığa olan aşk ve sevgisi ön plana çıkar. Artık onun için kendisi yoktur, tüm istekleri ortadan kalkar, kişisel çıkarlarını ve beklentilerini unutur, başkalarının menfaati için kendisini kolayca feda eder. İnsan tarihe bakıyor, yeryüzünde yaşayan insanları gözden geçiriyor ve bu dünyada yaşayan insanın böyle bir duyguya ve böyle bir güce sahip olamayacağını görüyor. Hatta, bu dünyada fedakârlık yapan ve toplum için kendisini feda etmeye hazır bulunan insanları gördüğü zaman bile şöyle düşünüyor: Onun bu fedakârlığına bencillik ya da şöhret arzusu karışmıştır. Çektiği kılıcın yüzde sekseni başkalarının menfaati için ise de mutlaka yüzde yirmisi gösteriş içindir. Hatta canını ortaya koyma durumlarında bile bazen bütünüyle bencillik göze çarpmaktadır. Gerçek insanın en pâk ölümlerinde bile bazen bencilliğin ve gösterişin lekesi açıkça görülebilmektedir.

Mevlana Mesnevî'de büyük bir mücahitten bahsediyor ve diyor ki o kılıçlar çekti, cihatlar etti. Sıcak ve kanlı savaşlardan muzaffer olarak döndü. O ömrünün sonlarına doğru oturdu, kılıç çekip kinle ve kudretle kılıç vurmanın kendisine zevk verdiğini düşündü. Bu durumda ister kendisine işaret etmek şeklinde, ister başkasının yüzüne kendi rengini çekmek şeklinde, isterse kendisini büyük ve kahraman olarak göstermek şeklinde olsun onun kişisel ve bireysel özelliklerinden birisi, bu cesaret ve fedakarlık üzerinde etkili olmaktır. Bunun üzerine adam bir köşeye çekilir ve ibadetle meşgul olur. (Ben onun yaptığı bu işi savunmak istemiyorum, bu örneği başka bir mesele için veriyorum.) Ağır ve zor oruçlar tutar, çokça namaz kılar, zorlu zikirler çeker ve riyazetlere yönelir. Riyazet halindeyken bir gün savaş davullarının seslerini ve kahramanların cihada çağıran haykırışlarını duyar. Sokaklardan silahların, atların ve savaş borazanlarının keskin sesleri gelmektedir. Savaş sahnesinin kurulmakta olduğu ve cihadın başlayacağı açıktır. Bir ömür boyu savaşmış ve cihat

etmiş bu adam, birden irkilip dışarı fırlar. Savaş sesleri ve savaşın isminin geçmesi onu tahrik eder ve riyazet için inzivada bulunduğu yerden onu dışarı çıkarır. Sonra birden kendine gelir ve der ki: "İşte bu benliktir, bu feda olmak ve cihat ismiyle beni aldatmak isteyen kendi bencilliğimdir. Niçin? Niçin sen, kendin? Şimdi kalk savaşa git, inancın ve dinin uğrunda kendini feda et, diyen sen, o zaman cihada çağırdıklarında beni inzivaya yönlendirmemiş miydin? Bu kez kal, yeteri kadar savaştın artık görevini tamamladın, insan daha ne kadar savaşır ki... dememiş miydin? O halde neden şimdi beni savaşa sürüklüyorsun? Sen, aynı sensin, sen aynı adamsın. Sen beni savaşta tehlikesi daha az olan yerlere götürmüyor muydun? Tehlikeli ve ölümün kaçınılmaz olduğu yerlerden beni uzaklaştırmıyor muydun? Peki neden şimdi ısrarla beni savaşmaya çağırıyorsun?"

"Neden olduğunu biliyorum. Çünkü sen kendindeki "bencilliği" öldürmeye karar vermişsin, (yani benliği, yani nefsi öldürmeye) bunun başka bir çaresi yok diyorsun. Eğer beni öldürmek istiyorsan neden kimsenin bilmediği ve görmediği bu ıssız inziva köşesinde beni böylesine boğuyorsun? Burada öleceğime beni o cephede öldür ki benim öldürüldüğümü ve feda olduğumu görsünler. Böylece en azından bir mücahit olarak tanınayım. Beni neden bu köşede yavaş yavaş öldürüyor ve boğuyorsun? Bu durumda hiç kimse beni anlamayacak ve yaptığım bu fedakârlığı bilemeyecek!"

Bir Müslüman, Ebu Cehil'in göğsüne oturunca o şöyle dedi: "Boğazımın şuradan aşağısını kes." Müslüman: "Aşağıdan ya da yukarıdan kesilmesinin ne farkı var?" deyince o şöyle dedi: "Başımı mızrağa takınca herkesten yukarıda dursun ve herkes, bu başın Ebu Cehil'e ait olduğunu anlasın." Bu duygu az ya da çok herkeste vardır. Fakat bazen o kadar zarif bir güce sahiptir ve o kadar latif perdelere, tevillere ve yorumlara sahiptir ki insanın kendisi bile bunu anlayamamaktadır.

Benim hocalarımdan biri diyordu ki, bir topluluğa girip yer olmadığı halde yukarılarda bir yerlere oturmak isteyen bir kişi,

kendisine zorla yer açmaya çalışır. Görenler, onun ne kadar bencil biri olduğunu düşünür. Bazılarına ise yukarıya buyurun diye ne kadar ısrar etseler de: "Hayır biz yere, ayakkabılarımızın üstüne oturduk" derler. İkinci defa davet edildiklerinde ise: "Teşekkür ederiz, burası çok rahat." derler. İnsanlar, onlar hakkında ne kadar mütevazı kişiler diye düşünürler. Halbuki hakkında böyle düşünülen insan, diğerlerinden daha bencil olabilir. Yukarıda oturmak isteyen kişinin az bir bencilliği vardır ve: "Benim yerim orası ben de oraya gitmek istiyorum, herkes benim yukarıda oturmaya layık olduğunu anlasın" der. Ancak aşağıda oturmak isteyen ise demek istiyor ki: "Benim yerim de orasıdır. Beni, siz oraya davet ediyorsunuz. Demek benim yerimin yukarısı olduğunu anladınız. Bu durumda benim bencilliğimin derecesi de en az onlarınki kadardır. Ancak ben şunu göstermiş oluyorum: Ben o kadar iyi biriyim ki gördüğünüz gibi aslında yerim yukarıda olmasına rağmen aşağıda oturuyorum. İşte bu benim onlara göre sahip olduğum izafi bencilliktir."

Ruhsal meseleler bazen öyle bir tecelli eder ki onu dikkatli bir şekilde analiz edip yorumladığınızda, onun yüzündeki perdeyi kaldırdığınızda dıştaki güzel görüntüsünün altından "kişiliğinin", "nefsinin" ve "çıkarlarının" mutlak hakikati ortaya çıkar.

Ancak insan, sevebileceği, kendisine dayanabileceği, hatta tapınabileceği bir ruhunun olmasını ister. Ama o ruh, mutlak derecede yüce bir fedakârlığa sahip olmalıdır. Yani onda hiçbir şekilde bencilliğin, kişisel çıkarcılığın, hatta gerçekten kendini feda edecek bile olsa "ben kendimi feda edebilecek bir adamım" gibisinden yapacağı gösterişin lekeleri bulunmamalıdır. Böyle bir şey mümkün değildir. Kesinlikle mümkün değildir. Ama ona ihtiyacımız var ve yaratıyoruz. Neyi? Promete'yi. Promete'yi yaratıyoruz. Promete, dünyadaki en meşhur yarı tanrılardan biridir. Onu Atinalılar ve Yunanlılar yarattılar; fakat daha sonra Roma'ya oradan da tüm dünyaya gitti. Promete, tanrılar alemindeki Yunan tanrılarından biridir ve her şeyle dopdoludur. (Güzelliğe, güce, iyiliğe, sevimliliğe, tanrıların sahip olduğu mutlu-

luğa, hayata, her şeye sahiptir; hiçbir şeye ve hiç kimseye ihtiyacı yoktur.) Ancak o, heyecan verici bir eyleme kalkışıyor. Yani kendisine, makamına, diğer tanrılara ve içinde mutlulukla yaşadığı dünyaya karşı, insan için kıyam ediyor, gelip tanrılar âleminden ateşi çalarak, bunu yeryüzünde soğukta ve karanlıkta yaşayan, ateşe muhtaç olan ve bu ihtiyacını gideremeyen insana veriyor. İnsan, aldığı bu ateşle ısınıyor, sonra yemek pişiriyor, dünyası aydınlanıyor, karanlıktan ve soğuktan ıstırap çeken insana ışık ve sıcaklık bahşediyor. Ateşe sahip olmayan insanlığa ateş vermekten daha büyük bir hizmet olabilir mi? Promete işte bunu yapıyor ve diğer tanrıları öfkelendiriyor. (Promete, bu akıbeti önceden göze almıştı.) Onlar Promete'yi yakalayıp zincire vuruyorlar ve Kafkas dağlarındaki buzdan bir tepeye hapsediyorlar. Sonra büyük ve keskin gagalı korkunç bir akbabayı, gagasıyla o karanlık, soğuk ve ıssız tepede zincirlere vurulmuş Promete'nin ciğerlerini lime lime ederek yemesi için görevlendiriyorlar. Sonra ciğerleri yenmiş olan Promete, bu daimi azaba tahammül ediyor. Akbaba gökyüzüne biraz yükseldiğinde onun ciğerlerinin tekrar oluştuğunu görüyor ve ikinci defa onun ciğerlerini yiyor. Ateşi ilahların -kendisi de onlardan biridir- iradesine rağmen onlardan alıp büyük bir fedakarlık yaparak insanlara verdiği günden beri Promete, Kafkas dağlarında sadece o akbaba ile birliktedir. Promete zincire vurulmuştur, akbaba daima gelip onun ciğerini yemekte, yenen ciğerler tekrar oluşmaktadır. Bu, Promete'nin daimî kaderidir. Şimdi bile durum böyle. (Kafkaslara gidenler, bunu kesinlikle gördüler.) Bu kimdir? Böyle bir adam var mıydı? Böyle bir tanrı mevcut muydu? Böylesine bir dünya var mıydı? Bu âlemde böyle bir şeyin olduğunu kabul edecek hiç kimse kesinlikle yoktur. O halde ne oldu da böyle bir Promete yaratıldı? İnsanın Promete'yi ihtiyacı vardı; ancak Promete mevcut değildi. Bu derecede bir fedakârlık numunesine insanın ihtiyacı vardı ancak tarihte ve kendi zamanında böyle bir insan bulamamıştı. Mutlak mutluluk içerisinde, tanrısal mutluluk içerisinde, tanrılar âlemi içerisinde, tüm maddî ve manevî nimetlerin, güzelliklerin bulundu-

ğu ve tüm ihtiyaçların giderildiği bir âlemde yaşayan birinin, kendisiyle farklı cinsten bir varlık olan insan için kendisini böyle bir azaba duçar etmesi, kendini tanrılar âleminden ve tanrılık makamından mahrum bırakması ve Kafkas dağında korkunç bir akbabadan daimi olarak işkence görmeyi göze alması ve bundan hiç pişman olmaması mümkün değildir!

Promete için yazılan pek çok destan vardır, hatta bugün bile yazılmaktadır. "Zincire Vurulmuş Promete" destanı ise Andre Gide[13] tarafından yazılmış en son destandır. O, yüzlerce Promete destanının bulunmasına rağmen "Zincire Vurulmuş Promete"yi yazdı ve hâlâ Promete tiyatrosu sahnelenmektedir. Neden? Çünkü insan Promete'ye ve bir Promete'nin varlığına (Böylesine bir duyarlılığa ve böylesine büyük bir fedakarlığa sahip birinin olmasına) muhtaçtır. Ancak bu, mevcut değildir.

Kendisini hastalıklar tehdit ettiği halde, ölüm kendisini kusurlu kıldığı halde ve zaaflar kendisini yok ettiği halde insan yine de güzelliğe ihtiyaç duyuyor. Fakat tüm güzellikler görecelidir, tüm güzellikler eksiktir, tüm güzellikler geçicidir, yapaydır. Buna rağmen o, mutlak güzelliğin peşindedir; ama bu yoktur. Bunun için insan, bütün güzellikleri kendinde toplayan, zaaflardan, kusurlardan ve zamanın etkilerinden uzak olan, mutlak güzelliğe sahip olan Venüs'ü yaratıyor. Neden? Çünkü aldatıcı da olsa insanın büyüklüğe ve yüceliğe ihtiyacı var. (Pek çok ihtiyacımızı ruhsal bir aldatma ile gideren, mesela çirkinliğimizi telafi eden bizler değil miyiz?) Tüm büyüklükler görecelidir. Daha büyük var; ama en büyük yok. Büyüklüğe, ruhî yüceliğe ya da mutlak fikre sahip olan, ebedî olan, kusur taşımayan ve bünyesinde hiçbir sapkınlığı barındırmayan bir insan yok; ama, o bunu yaratıyor. İnsanın zamanla, mekanla, bencillikle, çirkinlikle ve bozulmayla sınırlandırılmayacak bir tarihe ihtiyacı vardır. Fakat gerek insanlık tarihi, gerek tüm kavimlerin ve millet-

13 Andre Gide, günümüz Fransa'sının en aydın yazarlarından biridir. Büyük bir aydın olan Gide, birkaç yıl önce öldü.

lerin tarihi ve gerekse tüm kahramanların tarihi, kusurlu, sapkın ve görecelidir. Bir yanında güzellikler, iyilikler, aşkınlıklar ve kutsallıklar bulunuyorsa diğer yanında da kötülükler, zaaflar ve yenilgiler mevcuttur. Tarihin tüm kahramanları yenilgiye uğruyorlar, ölüyorlar ve zaaf taşıyorlar. Tarih, kişisel istekleriyle, kişisel zaaflarıyla, kendi zamanlarıyla, mekanlarıyla ve muhitleriyle sınırlanmış olan gerçek insanların hayatlarının bütünüdür. Ancak insanın, olması gerektiği halde olmayan bu tarihe ihtiyacı vardır.

Efsaneler, olması gerektiği halde var olmayan tarihten ibarettir. Bundan dolayı efsane yaratmak insanî bir ihtiyaçtır. Çünkü gerçek tarih gerçekliği olan ve gerçekleşmiş olan tarih onu tatmin etmemektedir. Bu sebeple o efsanelerin yalan olduğunu bildiği halde efsane yazıyor. Mesela Arya ırkının kahramanı olacak bir kahraman istiyorum. Kime baksam görüyorum ki ya kusurlu, ya bir savaşta yenilgiye uğramış ya da zaafa sahip olduğu için yok olmuştur. Bu yüzden Sistanlı bir pehlivan buluyorum ve onu Rüstem yapıyorum, onun üç yaşında savaşa gittiğini söylüyorum, hiçbir zaman yenilmeyen Rüstem'i yenilgiye uğratmaya mecbur kalsam bile kendi babası tarafından yenilgiye uğratıyorum ki her halükârda o büyük bir imtiyaza sahip olsun. O, asla başkası tarafından yenilgiye uğratılmamalıdır. O Simurg'la ve diğer kuşlarla yaşayan, onlarla irtibatı olan biridir. O, oklar ve mızraklarla dolu olan çukura düşse bile atı ile o kuyuda ilerleyebilen ve asla zaafa düşmeyen ölümsüz bir insandır. Rüstem, şimdi bir köyde yaşıyor ve çiftçilikle uğraşıyor. Çünkü bu kahraman ölümsüz olmalı, bu kahraman, bu insan, ölmesi için atıldığı çukurda sağ kalmalı, hiçbir savaşta yenilgiye uğramamalı ve asla zaaf göstermemeli. Hatta Rüstem, Turan'a, Efrasyab'ın diyarına gittiğinde orada Temine'ye aşık oluyor ve sonra destanda Tehmine'nin, Rüstem'in olduğunu görüyoruz. Burada insan birden kahramanının bir fesada uğradığını, bir hataya düştüğünü ve şer'î olmayan bir aşka yöneldiğini görüyor. Bu, yüce kahramanımızı lekeleyen bir şehvet düşkünlüğüdür. Peki ne yap-

malıyız? Aynı gece Firdevsî, mûbedin[14] yanına gidiyor, o da gelip, Rüstem'in oğlu gayri meşru olmasın ve Rüstem'in hayatı, hikayenin aslı böyle olmakla birlikte o kara lekeyle kirlenmesin diye Tehmine'yi Rüstem ile evlendiriyor. Neresinde kusur varsa efsane onu düzeltiyor, kahramanın öldüğü yerde efsane onu ebedîleştiriyor, bir zaafa veya kötülüğe düştüğünde efsane onu temizliyor. Sonra insan efsane adına bir tarih yazıyor, olması gereken, olmayan ve olması imkansız bir tarihtir bu. Onun içinde öyle olaylar, öyle ilişkiler ve öyle duygular vardır ki. bunların olması gerekir; ama böyle bir şey yoktur ve asla da olmayacaktır.

Bu tür ilişkilerin ve duyguların, insanın en eski maceralarında da var olduğunu, aslında efsaneler ilkel insana ait olduğu halde bugün de var olmaya devam ettiğini görüyoruz. Christian'ın aşkına şimdi baktığımızda yeryüzünde böyle bir aşkın var olmasının mümkün olmadığını görüyoruz. İtalya'da küçük bir şehir olan Verona'da bir mezar vardır. Bu mezarı bugün dahi pek çok aydın, genç, yazar, şair, sanatkâr, hatta yaşlı büyük bir arzuyla, aşkla ve neredeyse hayret verici dinî bir hürmetle dolduruyorlar. Bu mezar, bu mabet onlar için kutsalmış! Orada iki tane kabir yan yana bulunuyor. O iki mezar kimlere ait? Romeo ve Juliet'e. Romeo ve Juliet kim? Aslında hiç kimse ve hiçbir şey. O eskilere ait bir masal idi. Sonraları Shakspeare adında bir yazar, bu hikayeyi tiyatro şekline dönüştürdü. Tıpkı Leyla ile Mecnun gibi. Aslında gerçekte varlıkları yoktu; ama burada kabirleri var! Bunlar, bir yazarın kendi evinde yarattığı iki kişinin mezarlarıdır. (Bu iki kişi Romeo ve Juliet'tir. Onlar aslında yoktular ve hiçbir zaman da yaşamadılar. Yazarın kendisi bile onların olmadıklarını söylemektedir.)[15] Yani böylesine bir duyguya ve böylesine bir temizliğe o kadar ihtiyaç vardı ki, bizzat hikayede şöy-

[14] Mubed: Zerdüşt din adamı. (Çev.)

[15] Firdevsî de diyor ki: Rüstem, Sistan'da bir pehlivandı. İran'ın, İranlının, Rüstem'e sahip olmaya ihtiyacı vardı; ama o yoktu. Bunu, onun için ortaya çıkardık."

le deniyor: "Romeo ve Juliet birbirlerine kavuşamayacaklarını anlayınca birbirinin kucağında ölebilmek için her ikisi de intihar ettiler." Onlar kitapta öldüler; ama şimdi kabirleri var. Bu hadise bir efsane de değildir. Bunun hikayesi on yedinci yüzyılda ortaya çıktı. On dokuzuncu yüzyılda ise onlar için kabir yaptılar. Bu kabri yapanlar da oraya ziyaret için gelenler de bunun içinde kimsenin yatmadığını biliyor. Temiz duygulara, âdeta münezzeh olma derecesindeki insanî ilişkilere duyulan ihtiyaç o kadar fazladır. Psikolojide şöyle deniliyor: "İhtiyaç bazen öylesine şiddetli oluyor ki haricî bir gerçeklik kazanıyor" Bu da haricî bir gerçeklik kazanmaya ilişkin bir örnektir. Bu dışsal gerçekliğin bir yalandan ibaret olduğunu bilenler bile böyle bir yere, böyle insanlara ve böyle bir hikayeye olan ihtiyaçlarından dolayı bu hikayeyi yazmaktadırlar. Bunun yalan olduğunu, aldatma olduğunu herkes bilir; ancak o yalana dahi ihtiyacımız var. Promete'nin olmadığını, onu bizim yarattığımızı bilmemize rağmen Prometenin büyüklüğüne ve fedakârlığına ihtiyaç duyuyoruz. (Promete'yi Andre Gide yarattı ve tüm Avrupalılar da ondan tercüme ettiler. Tiyatrolarda daima onu görüyoruz.)

Bu nedenle insan, Promete'ye sahip olmaya muhtaçtır; ama Promete yoktur. Onu yaratıyor ve elimizle yarattığımıza tapıyoruz. Onu seviyoruz. Bunun bizde bazı duyguların ortaya çıkmasına sebep olduğunu ve daimi susuzluğumuzu bir ölçüde giderdiğini düşünüyoruz. Bu açıdan bakıldığında tarih boyunca efsanelerin tarihle ve insanla beraber olduğu görülür. Belli bir ismi olan, sıradan bir seçkinliğe sahip olan normal birini alıyor ve hayalindeki -muhtaç olduğu, olması gereken- insana dönüştürüyor. Bunun dış gerçeklikte mevcut olmadığını bilmesine rağmen efsane üretiyor. Efsaneler, her duygunun, her kutsallığın ve her maddî ve manevî güzelliğin yüce numunesinin bir bütünüdür. Öyleyse insan, numuneler yaratıyor. Ancak olanı değil, olması gerekeni yaratıyor. Büyüklüğün en yüce numunesi, Çin'de ve Japonya'da tanrı "Rama" ve "Futuşi Şi" şeklinde, Roma'da ve Yunan'da tanrı "Zeus" veya "Osiris" şeklinde ortaya konuyor.

İnsan, konuşurken ağzından mutlak güzelliğe sahip kelimeler dökülen birini görmek istiyor. Bunlar, günlük hayatta kullanılan sıradan kelimeler olmamalı. Aksine güzel, aşkın ve kutsal olmalı. Böyle bir insan yok. Zira konuşan herkes, sıradan meseleleri ifade etmek için söz söylemektedir. Eğer buna bir güzellik veriyorsa bu, sıradan bir güzelliktir, bir benzetmedir, bir kinayedir ya da içinde hakikat olmayan bir sözdür ve bu yalanla, çıkarla ve gösteriş ile beraberdir. İçi doğrulukla, dışı söz güzellikleriyle dolu olan bir söz yoktur. Bunun için sözün sembolü "Demosthenes"[16]i yaratıyoruz. Sözün sembolü olan "Tîr"i yaratıyoruz. Bu derecede büyük bir fedakârlık yok, onun için de Promete'yi yaratıyoruz. İçinde hiçbir kötülüğün ve zaafın bulunmadığı insana duyulan aşk, başkalarına duyulan muhabbet yok. İnsan için fedakarlık yapan tanrıları yaratıyoruz; hiç yenilmeyen ve hiçbir yerde zaaf göstermeyen kahramanlar yaratıyoruz. Çünkü bizim tüm kahramanlarımız yenilgiye uğruyorlar, tüm kahramanlarımızın cesareti ve gücü belli durumlarla sınırlıdır ve bunlar geçtiğinde her şey bitiyor. Kahramanlık da bitiyor. Tüm kahramanların yaptığı savaşlar, kahramanlıkların tümü; güzelliğin, temizliğin ve aşkınlığın en yüce derecesinde değil. Bunun için "Herkül"ü yaratıyoruz ya da Hindistan'da "Rama"yı veya Rusya'da ve Doğu Avrupa'da "Lahas"ı yaratıyoruz. Sevgi dolu, şefkatli kahramanlar yaratıyoruz. Her kültürde ve dinde bütün hayatını sevmekle, aşkla, başkalarına sunduğu hayır ve bereketle geçiren örnek insanlar yaratılmıştır. Çünkü bu olmalı, böyle bir insana ihtiyacımız var; ama böyle bir insan yok. Hakikat uğruna, paklık uğruna ve insanın iyi ve kutsal bildiği şeyler uğruna kendisini unutan, kendini ateşe atan, geleceğini karartan ve akbabanın işkencelerine tahammül eden insanı seviyoruz. Ancak tarihte böyle bir insan bulamıyoruz, bunun için onu yaratıyoruz. Bu efsaneler, bu numune yaratıcılıkları, bu temiz ilişkiler, insanların yarattıkları ve yaratmakta oldukları bu mutlak duygular, (bugün romanlar, hikayeler, filmler ve tiyat-

[16] MÖ. 320 yıllarında yaşamış ünlü Atinalı hatip ve politikacı. (Çev.)

rolar yapıyorlar, orada yalan ve aldatma bulunuyor) olumsuz değil, olumlu eylemlerdir. Çünkü insanın yaşaması için, daima yüce, aşkın, mutlak ve pak örneklere tapmaya, onları sevmeye ve onları düşünmeye ihtiyacı var. Hatta efsanelerin hayalî hikayelerinde yer alan insanlığın en yüce, en kutsal ve en güzel derecesindeki numuneler, gerçek olmasalar bile daima insan ruhunun ıslahına ve güzelleşmesine vesile oluyordu.

Promete ve benzeri kahramanları düşünmek, insanların ruhunda daima fedakârlığa ilham kaynağı oluyordu. Bu sebeple bugün psikolojide, sosyal psikolojide ve özellikle de eğitim psikolojisinde her biri bir güzelliğin, bir yüceliğin ya da büyük bir fedakarlığın timsali olan bu örneklere çok değer verilmekte ve bunlar, insan ruhunun ıslahı, geliştirilmesi ve eğitilmesi için en büyük örnekler olarak görülmektedir. Ancak insan daima, biri güzellik tanrısı, biri kutsallık tanrısı, biri sevgi tanrısı, biri tahammül tanrısı, biri cesaret tanrısı, biri güzel söz tanrısı ve biri de fedakarlık tanrısı olan bu muhtelif örneklerin tamamen birinde toplanmasını istedi. Bu çaba tüm efsanelerde göze çarpmaktadır. Niçin? Çünkü insan için fedakârlık timsali olan o tanrı -Promete- bizim en yüksek derecedeki fedakârlığa, ihtişama ve güzelliğe olan tapma ihtiyacımızı gideriyor. Ancak o Herkül gibi güçlü değil ya da "Heliodorus" gibi ruh güzelliğine sahip değil ya da "Demosthenes" gibi konuşamaz ve diğer tanrılar karşısında kendisini savunamaz. O, eziyet çekmektedir. Halbuki böyle bir kusurdan uzak olmalıdır. Bu sebeptendir ki mitoloji tarihinde tanrılar giderek azalmakta ve her tanrıda birkaç özellik birden toplanmaktadır. Söylediğimiz gibi, bu ütopik örnekler ve bu sahte, uydurma ve hayalî efsaneler, insanlığın duygu ve düşünce gelişiminin, ıslah ve eğitiminin ilham kaynağı olan tablolardı. Buna herkes inanmaktadır.

Ve Bu Efsane

Ancak tarihte sahip olduğumuz tüm inançları ve tüm taassupları bir kenara bırakarak baktığımızda, yeryüzünde insanda var olması gerektiği halde var olmayan, insanın ihtiyaç duyduğu

mutlak yüce örnekleri kendisinde toplamış biriyle karşılaşıyoruz. İnsanın tarih boyunca duyduğu ihtiyaçtan dolayı yarattığı cesaret, güç ve yenilmezlik sembolü Herkül ya da Rama'yı bu tanrı, kendi şahsında gösterdi. İnsanın sahip olma ihtiyacı duyduğu "Tîr" ve "Demosthenes" gibi her dinde bulunan söz tanrılarını, o, insanın böylesine doğru ve güzel konuşmaya güç yetiremediği bu sıra dışı güzelliğe sahip olarak, söz konusu duygunun, gücün ve yeteneğin kendi şahsında bulunduğunu gösterdi. Muhtelif efsanelerde var olan savaşçılık gücünü -ki tüm efsanelerde, milletlerde ve kültürlerde mevcuttur- kendi şahsında toplamıştır. Efsanelerdeki değil, tarihteki çelişkili örneklikleri kendi şahsında ortaya koymuştur: Hem konuşma hem cesaret hem de insanlar uğrunda mutlak fedakârlık örnekliği. Yani o, insanların mutluluğu için makamından, rahatından, huzurundan ve kendi gücünden vazgeçiyor; kendisinin ve ailesinin yenilgisine başkalarının mutluluğu için katlanıyor. Hatta Promete gibi zincire vurulmaya, akbabanın korkunç işkencesine ve ciğerinin yenmesine bile!

Ali, muhtelif yüceliklerin, kutsallıkların ve güzelliklerin tanrısıdır.[17] Öyle ki insan, daima buna sahip olma ve tapma arzusundaydı; böyle birini hiç görmemişti ve yeryüzünde böyle birinin varolmasının mümkün olmadığına, böyle bir şeyin insan kalıbında gerçekleşmesinin mümkün olmadığına inanıyordu ve mecburen bunu kendisi yaratıyordu. Ali, tarih boyunca insanları hayalî örnekler ve tanrılar yaratmaya iten ihtiyaçları elle tutulur somut bir tarih olarak doyurmakta ve gidermektedir. Ali, insan ruhundaki fedakarlık ihtiyacını karşılamak üzere üretilen efsanedeki Promete'yi; doğru, etkili ve güçlü söz söyleme ihtiyacını karşılamak üzere üretilen Demosthenes'i; "Nus" ve "Futuşi Şi" gibi ruh güzelliğini ve diğer tanrılara ait çeşitli yücelik-

[17] Burada kullanılan "tanrı" kelimesi, semavî dinlerdeki "ilah" kelimesinden farklıdır. Mitolojilerde geçen bu "tanrı" sözcüğü, Farsça'da "rebbunnov" kelimesiyle ifade edilmektedir. Türkçe'de böyle bir ayrım olmadığı için mecburen bu kelimeyi de "tanrı" olarak çevirmek zorunda kaldık. Bu ifâdeden dolayı, Merhum Şeriati'nin Hz. Ali'ye tanrılık atfettiğini düşünmek, ya art niyetle ya da cehaletle izah edilebilir. (Çev.)

leri, yenilmezliği, paklığı, fedakarlığı, inceliği ve ruh bereketini, kısaca tüm güzellikleri bir "tanrı"da toplamıştır.

Ali, tarih boyunca insanları hayalî numuneler yaratmaya, farazî tanrılar ve tanrıçalar yaratmaya yönelten ihtiyacı, gerçek tarih içerisinde gidermektedir. Bu tanrılar, insana her duygu ve yeteneğin, bir ölçüye kadar gelişebileceğini gösterdi. Bunları bize, bir numune olarak, ulaşmamız gereken bir şey olarak, hayatımıza örneklik teşkil eden ve izlememiz gereken tekamül rotasını, bunlara göre belirlememiz gerektiği yücelikler ve dereceler olarak gösteriyordu. Ali, tarihte gösteriyordu, göstermişti. Hepsinden daha ilginç olanı, bizim efsanelerde ve tanrılarda görmek zorunda kaldığımız, fakat bir tanrıda farazî dahi olsa toplanmasını düşünemediğimiz tüm yetenekler tek bir gerçek bedende toplanmıştı. Savaşta, korkusuzluğunu ve şiddetli gücünü gösteriyordu. Tıpkı efsanevî bir tanrı gibi savaşıyordu; insandaki kahramanlık ihtiyacını gideriyordu. Sokakta gördüğü bir yetim karşısında o kadar zayıf, o kadar duygusal ve o kadar perişan oluyordu ki, böyle bir inceliği ancak efsanelerdeki anneler gösterebilirdi. Savaşta düşmana karşı o kadar korkusuz, o kadar şiddetliydi ki, âdeta bir şiddet timsaliydi. Kılıcı düşmana karşı galibiyetin, kan dökücülüğün ve acımasızlığın örneğiydi. Ev içerisinde ondan daha yumuşak, daha sabırlı ve daha hoşgörülü kimse görülemezdi. Ali hakkını almak için kılıç çekseydi, Islâmî hilafet merkezini ve İslâmî güç merkezini darmadağın ederdi. Çaresiz sabrediyordu. Çeyrek asır sabretti. Onun yaşadığı hayat şartları tam anlamıyla zincire vurulmuş Promete'nin hayat şartlarıydı. Ancak o, insan için bu zinciri kendi boynuna geçirmişti: On yaşında İslâmî harekete katılmış biri olarak çeyrek asırlık suskunluktu bu.

Nehcü'l-Belaga'nın güzel sözleri, adeta söz güzelliğinin timsalidir. İfadelerinin, algılayışının, açıklamalarının ve ruhunun güzelliğini anlayabilmeniz için Ali'nin sekiz veya on yaşlarındayken söylediği bir sözü hatırlatmak istiyorum. Ali bir çocuktur, Peygamber'in evindedir. Zaten Peygamber'in evinde yaşıyor. O,

odaya girdiğinde Hatice'nin ve Peygamber'in namaz kıldığını görüyor. Bunların yaptığı, daha önce görmediği iş, ona çok ilginç geliyor. Namaz bitince Ali onlara ne yaptıklarını soruyor. Peygamber şöyle açıklıyor: "Ben Allah tarafından nübüvvet için görevlendirildim ve bu da onun için kıldığımız namazdır. Seni tevhide ve kendi nübüvvetime çağırıyorum." Çok akıllı dahi olsa, sekiz on yaşlarındaki bir çocuk bu durumda ne söyler? Ya hiçbir şey söylemeden oradan kaçıp gider ya da şöyle der: "Bu sözlerin ne olduğunu ben nereden anlayayım?" Ancak Ali diyor ki: (Henüz İslam yok, tarih yok, eğitim yok ve henüz o savaşlar ve tecrübeler yok. Ali tarih açısından sadece sekiz ya da on yaşındaki bir çocuk, o kadar) "İzin verin düşüneyim, babama danışayım. Sonra neticeyi size bildiririm." O sabaha dek uyumuyor ve bunu düşünüyor. Sabah olunca ise şöyle diyor: "Ben dün gece düşündüm ve gördüm ki Allah beni yaratmak istediğinde babama danışmamıştı. Şimdi ise ben ona tapmak istiyorum. O halde neden babama danışayım. Ne varsa bana söyle, İslam'ı bana anlat."

Hassas bir dönemde Ömer, kendisine göre ashabın en büyük şahsiyetlerinden biri olan Abdurrahman b. Avf başkanlığında lakayt bir şura kurmuştu. Ne olduğu belliydi. Ali'nin ve ailesinin tüm varlığı ve kaderi sadece bir kelimeye, "Evet"e bağlıydı. Neye evet? O elini Ali'nin eli üstüne koyuyor ve diyor ki: "Allah'ın kitabına ve şeyheynin (Ebubekir ve Ömer) sünnetine göre hareket etmen şartıyla, ben Allah'ın resulünün halifesi olarak sana biat edeceğim." Ali'nin cevabı ne kadar hassas, ne kadar kesin ve ne kadar pak ve mütevazı idi. O diyor ki: "Kitap ve Peygamber'in sünnetine gücüm yettiğince evet; ancak şeyheynin sünnetine hayır. Benim kendime özgü bir usulüm var." Ali belli bir siyasal biçim verilmiş olan o şurada "Ben şeyheynin usulüne, Ömer ve Ebubekir'in sünnetine tabi olmayacağım ve benim kendime özgü bir usulüm var" demenin neye mal olacağını herkesten daha iyi biliyordu. Otuz yıllık süre içerisinde birçok olayda birlikte olduğu Abdurrahman b. Avf'ı da diğerlerini de iyi tanıyordu. Talha'yı da, Zübeyir'i de, Osman'ı da Sa'd'ı da

tanıyordu. Neyin düzenlenmiş olduğunu, niçin kendisine böyle bir şart getirildiğini, her şeyi biliyordu. O da Ali'yi iyi tanıyordu ve böyle bir yalanı zahiren bile olsa -siyasette bundan daha büyük yalanlar, aydınlar için de insancıl olanlar için de caiz görülmektedir.- söylemeyeceğini iyi biliyordu.

Muaviye meselesine gelince: Halife, Medine'de duruma hâkim değil. Henüz durum düzelmemiş. En güçlü siyasî şahsiyetler ona muhalifler. Şam tarafları Muaviye'nin elinde ve Şamlılar Peygamber'in akrabası olarak Muaviye'den ve Ebu Süfyan'dan başka kimseyi tanımıyorlar. Bu durumda her sıradan ortalama siyasetçi duruma hâkim olmasını bilir. Önce iç karışıklıklar yatıştırılmalı, valiler atanmalı ya da azledilmeli, güç ele geçirilmeli ve sonra tüm sonraki halifelerin yaptığı gibi ilk uygun fırsatta duruma hâkim olup düşman ortadan kaldırılmalıdır. Ancak Ali, Muaviye'nin hükümetine bir an bile tahammül etmiyor ve Muaviye'ye karşı yaptığı bu muhalefetin savaş pahasına, kendisinin ve evlatlarının hükümetinin ortadan kaldırılması pahasına ve İslam tarihinde -ki sonraları Muaviye'nin eline, ardından Benî Ümeyye'nin eline, sonra da Benî Abbas'ın eline geçiyor- ailesinin yok edilmesi pahasına gerçekleşeceğini biliyor. İmamet ilmi ile olmasa bile, siyaset ilmi ile de -o siyasî bir adamdır ve durumdan, düşmandan, teşkilattan ve taraflardan tümüyle haberdardır ve on yaşından beri siyasetin ve mücadelenin içinde olan biridir- o, bunun neye mal olacağını kesinlikle çok iyi biliyordu. Duruma tamamen hâkimdi; ancak hak olmayan bir şeyi yapmamak için, yenilgiyi kabul ediyordu. Neden? Çünkü Ali imamdır. Ben bu "imam" kelimesinden siyasî ya da toplumsal önderlik anlamını çıkarmıyorum. Ben imam kelimesinden şunu anlıyorum: Tarih boyunca insanlık, bu dünyada bulunmayan, bu dünyada göremediği fakat daima ihtiyaç duyduğu insanî erdemlerin en yüce örneklerine sahip olmak için onları zihninde yaratıyordu ve bunları kendisine örnek alıyor, onları seviyor ve onlara tapıyordu. Bunları, topraktan ve gerçek insanlardan daha üstün ve yüce örnekler olarak görüyordu. Mitoloji tarihindeki bu büyük kahramanların, insanların hayatı için, taklit edilip

izlenecek birer fazilet örneği olarak görülmesi gibi, Ali de sadece o dönemin Medine toplumuna, Arap toplumuna ya da İslam toplumuna özgü bir imam sıfatıyla, siyasî ya da toplumsal bir önder değildir. O bir imamdır. Tarihe ve insana şunu göstermek istiyor: Sizler kusursuz ve mutlak en yüce fazilet numunelerine muhtaçtınız ve hayatınızın ideal örnekleri olsun diye zihninizde seçkin mutlak kahramanlar yarattınız. Ben tüm bu numuneleri ve tüm bu erdemleri bir insan ferdinde gerçekleştirdim. "Ben sizin önderinizim" değil, "Ben konuşan kitabım" cümlesinin anlamı işte budur. Çünkü sizin rehberiniz yenilgiye uğramamalı, sapmamalı. hayatında en küçük bir zaaf dahi görülmemeli, hiçbir erdeminde, hiçbir davranışında, hiçbir duygusunda ve düşüncesinde en küçük bir kusur ve kötülük bulunmamalıdır. O imamdır, yani ideal erdemlerin ve insanî aşkınlığın çeşitli boyutlarında ideal bir örnektir. Böylece insan da hayatını o medine-i fâzılaya ve bu evrende olmayan ve herhangi bir fertte bulunması imkansız mutlak erdemlere sahip aşkın insana göre kurabilir ve onun örnekliğini takip edebilir. Örnekler aşkındır, örnekler mutlaktır. Ama Ali'de gerçekleşmiştir. Binaenaleyh bir adalet örneği olarak Ali, maslahat için bir zulmü kabul edemez. Zira maslahat kirletir hakikati. Ali'nin maslahatı zaferi kazanması için Muaviye'ye tahammül etmesiydi. Neden? Bir toplumun siyasî önderi için Muaviye'ye tahammül etmek caizdir. Ancak adalet örneği olmak isteyen, hiçbir zaafı, hiçbir kusuru olmayan bir adalet örneği olmak isteyen, bir zerre zulüm ve haksızlığa tahammül edemeyen biri için bu hiçbir şekilde caiz değildir. Çünkü bu onun için bir zaaftır, kusurdur. (Ali Medine toplumunun ya da yedinci yüzyıldaki Arap toplumunun lideri değildir.) Gelecekteki insanın numunesi olarak, âleme ve geleceğe göstermek istiyor ki hak bildiğimiz bir ilkeyi, erdem bildiğimiz bir davranışı hiçbir maslahat uğruna bir kötülüğe, zaafı ve ihanete asla kurban edemeyiz. Bu, Promete'nin kaderi pahasına ya da kendi kaderim pahasına da olsa -ki çeyrek asırlık bir azaba tahammül etmek demektir- en küçük bir zaaf ve kusura tahammül etmemeliyim. Çünkü ben, insanların daima ona sahip olup örnek almak için çabaladığı; ama bu dünyada

bulunmayan ideal insanî erdemlerin tanrısıyım. Bu aşkın efsanevî örnekler zaaf sahibi olmamalı ve maslahatı kendi başarısı ve zaferi uğruna maslahatla kirletilmemelidir.

Bundan dolayı Ali örnektir, önder değildir. O yol göstericidir ve imam-ı mübîndir. İmam-ı mübîn sadece toplumsal önder değildir. Bana rehberlik edecek ve beni bir yere götürecek olan önder mağlup olmamalıdır. Mutlak aşkınlık numunesi, böyle bir zaafa tahammül etmemeli. Görüyoruz ki Ali, aşkın, pak ve güzel söz söyleme kahramanıdır; savaşta aşkın bir cesaret ve korkusuzluk örneğidir; tarih boyunca insanın farazî olarak yarattığı efsaneler derecesinde ruh temizliği örneğidir, en yüksek derecede sevgi, incelik ve zerafet örneğidir; kendi kardeşi Akîl'in bile tahammül edemediği keskin adalet örneğidir, tahammül edememenin ihanet olduğu yerlerde en yüce tahammül örneğidir. İnsanın daima muhtaç olup da sahip olmadığı tüm erdemlerin ve tüm güzelliklerin en yüce örneğidir. Ali, işte bu anlamda imamdır. İmam, olması gerektiği halde olmayan, tarihin ve insanın daima yaratageldiği insandır. O, olması gerektiği halde olmayan bir imamdır. Fakat tarihte sadece bir örnek vardır. Ali sadece imam değildir, tarih boyunca hiçbir şahsiyetin sahip olmadığı şu imtiyaza sahiptir: Onun ailesi de imam ailesidir, yani efsanevî bir ailedir, hem de öyle bir aile ki;

Baba, Alidir.

Anne, Zehra'dır.

Bu ailenin oğlu, Hüseyin'dir.

Bu ailenin kızı Zeynep'tir.

Vesselam.

İKİNCİ BÖLÜM

ALİ'Yİ ARAYAN ÇAĞIMIZ

Adalete, insanlığa, aşka, erdeme ve imana inanan herkes için Ali'nin doğum gününü kutluyorum. Onun doğum yıl dönümünü Ali milletine ve bu on dört asır boyunca adalet ve hakkı aramada Ali'ye sığınan, zulme ve zâlim güçlere karşı Ali'nin velayetini kendisine şiar edinip işkence ve kırbaç altındayken "Ali, Ali!" diye inleyen tüm nesillere, Ali'ye her zamankinden çok daha fazla muhtaç olan bugünkü nesle ve aynı zamanda şu anda dünyanın dört bucağında hak, adalet ve iman için savaşan insanlara mübarek olmasını temenni ederim.

Keşke bu bölümde ele aldığım konuları dünyanın başka bir köşesindeki insanlara aktarabilseydim, onlara Ali'den bahsedebilseydim. Keşke dünyanın her köşesindeki, uzak doğudaki, Latin Amerika'daki ya da Asya'daki zihinsel geçmişlerinde tarihin, kültürün ve sahip olunan inançların kötü telkinleri ve şüpheli kalıntıları bulunmayan gençlerin oluşturduğu bir topluluk arasında Ali'den bahsedebilseydim. Onun hakkında ilk kez bir şeyler duyan, onu tanımayan, ancak insanî değerleri tanıyan kimselere onu anlatabilseydim. Zira daha rahat konuşabilirdim ve onlar da daha rahat anlarlardı.

Yine de aynı fikirleri paylaştığım insanlara Ali ile ilgili bir şeyler ifade edeceğimden dolayı mutluyum. Bu sözleri muhatapları içerisinde, duygu ve düşüncelerini bize Ali'nin şahsiyeti, hayatı, öğretisi, hükümeti ve velayeti diye öğretilen yanlış bilgilerden, kötü miras ve telkinlerden kurtarabilen kişilerin bulunuyor olmasından dolayı mutluyum. Her halükârda kör dinî taassubu olmayan dindarların, kör din karşıtlığı taassubu olmayan aydınların, insanî değerleri tanıma konusunda müşterek olan kimselerin bulunuyor olmasından dolayı mutluyum. Her ne isme ve öğretiye sahip olurlarsa olsunlar her yerde, Ali adlı bütünüyle güzel bir şahsiyetin, tamamen yeni bir yolun ve öğretinin ve tamamen benzersiz değerlerin burada söz konusu ediliyor olmasından; onun isminin, hatırasının ve aşkının bu muhitte tekrar ediliyor oluşundan dolayı mutluyum.

Bize öyle bir eğitim verilmiştir ki, gece gündüz "Ali, Ali!" deyip duran kimseler bile bu dünyada Ali'nin bir kitabının var olduğunu düşünmemekte ve hiçbir zaman bu kitabın ardına düşmemektedirler. Neden Ali'nin bunca fazileti ve üstünlüğü anlatılıp övülüyor, bunlar her yerde yayınlanıyor da Ali'nin kendisi bizimle konuşmuyor? Neden son dönemlerde yazılan kimi dinî kitaplar, resmî din kitabımız haline getiriliyor ve sürekli olarak okunuyor, ezberleniyor ve tekrarlanıyor da Ali'nin Nehcü'l-Belaga'sı son yirmi otuz yılda yazılmış olan kitaplar kadar söz konusu edilmiyor, evlerde bulunmuyor ve kimse onu tanımıyor?

Ali'yi niçin, nasıl ve ne derece yücelttiklerini çok iyi biliyorlar; ama Ali'den bir kelime dahi etmiyorlar?

Son günlerde "Alevî Şiîliği ve Safevî Şiîliği"ni yayına hazırlamak üzere yeniden gözden geçiriyordum. Maalesef oradaki ilk konuşmada pek değinmediğimi fark ettiğim çok hassas, çok ince ve çok karmaşık meselelerle karşılaştım. Özellikle bu kitaba yönelik olarak gösterilen alışılmadık duyarlılıklardan ve beklenmedik tepkilerden sonra aslında en can alıcı saldırı noktasının burası olduğunu anladım. Bu yüzden bunun üzerinde daha fazla durmak gerekiyor. Güce, aldatmaya ve gaspa daha baştan "hayır" diyen ve bin yıl boyunca halka İslam diye yutturulmuş düzenleri reddeden[18] Ali Şiîliğini ve Şia mezhebini saptırmak için büyük bir açık gözlülükle ne planların kurulmuş olduğunu anladım.

"Hayır" diyen Şiîlik, itiraz eden Şiîlik, gasba karşı daima mücadele veren Şiilik, adalet ve özgürlük isteyen Şiîlik, nasıl oldu da yerini değiştirip halkın arasından çıkarak daima Sünnîliğin oturgeldiği yere oturtulmak istenmeye başladı?

[18] Büyük Şiî önderleri, Şiî imamları, büyük Şia uleması, Şiî araştırmacılar, fakihler, yazarlar, şairler ve sanatçılar, İslam tarihinde bin yıldır bir an dahi zulme karşı cihadı terk etmemiştir. Şiîlik, mahkum edilmek istenen halkın malıydı, hakkın; özgürlüğün ve adaletin koruyucusuydu, her aldatıcı zorbanın ve servet sahibinin çenesine vurulan sıkı bir yumruktu.

Defalarca dile getirdiğim gibi Sünnîlik, hilafet İslam'ından, hükümet İslam'ından, hakimiyet İslam'ından ve resmî İslam'dan; Şiîlik ise, halk İslam'ından, yani adalete, rehberliğe ve özgürlüğe götürdüğü için İslam'a girmiş olan adalet talibi yığınların İslam'ından ibarettir. Nasıl oldu da Şiîlik aniden saf değiştirdi ve sonra egemen gücün koltuğuna oturdu ve onun savunuculuğunu yaptı? Nasıl oldu da daha sonra gaspçılara ve zalimlere "evet" demekle kalmayıp onların koruyucu temeli ve yorumlayıcısı oldu?

Neler yapıldı, ne bilinçli işler yapıldı ve ne kadar başarılı olundu ki, üç asır sonra bile bizim bilimsel çevrelerimizde, bizim yirminci yüzyıldaki bilinçli, uygar ve aydın halkımız arasında dahi hâlâ kutsallığını muhafaza eden bu lakayt[19] hilekârlık eleştirilemiyor.

Bu meseleyi iyice anladıktan ve buna inandıktan sonra, aşkınızın ve inancınızın tüm içtenliği ile Ali'nin ailesine, Ali'nin mektebine, Ali'nin değerlerine, Ali'nin dâvetine ve misyonuna bağlı bulunan kişiler olarak size şunu arz etmek isterim: Eğer harekete geçmezsek, son üç yüz yılda Safevîler döneminde resmî olarak, daha önce de gayri resmî olarak bugünkü nesil ile kaynağını Peygamber risaletinin ana gövdesinden alan, İslam'la birlikte doğan ve bin yıl boyunca daima zulme, ayrımcılığa ve ırkçılığa kurban edilen, halkın inanç ve ümit sığınağı olan Alevî Şiiliği arasında oluşturulan bu kalın duvarı (bugünkü bizim Şiiliğimizle, Ali Şiiliği arasındaki, Ali'nin kendisini ve mektebini tanıma arayışındaki nesille arasındaki duvarı) yıkmazsak, hakka inanma, adalet istemenin ve hakkı tanımanın yoludur- karşılaşacağımız tüm sonuçlara katlanarak, fedakarca, bilinçli ve yüklenilen ağır sorumluluğun farkında olarak bu duvarı yıkmazsak, -öyle bir duvar örülmüştür ki, bugün biz, Ali'nin o ilk ekolünün berrak kaynağına doğrudan ulaşamamaktayız- eğer inancın, bir

[19] Ali Şiîliği, mahiyet değiştirdi. Hepsi zulüm ile savaşmak uğrunda ya zehirlenen ya da katledilen adalet ve hak muhafızlığının timsali Şiî imamları üç asır önce bir anda egemen düzenin açıklayıcısı olan birer araca dönüştürüldü.

yol tercihinin ve bir hedefin arayışı içerisinde bulunan bugünün vicdanı için, bugünkü kendi neslimizin vicdanı için (bu arayış engellenemez, çağımız seçim çağıdır) günümüzden, Ali Şiiliğinin ilk berrak kaynağına giden bir yol açmazsak, bu duvarı yıkarak doğrudan o hak mektebin berrak yüzünü görmezsek ve bunu bu nesle göstermezsek, bizim inancımız, bizim kültürümüz ve Ali'nin ekolü sonraki nesle intikal etmeyecek.

Bazıları diyorlar ki "Allah, kendisinin koruyucusudur. Allah kendi mezhebini ve dinini korur. Hakikat yok olmaz. "Şüphesiz böyledir! Şüphesiz hakikat için, Ali'nin ekolü için ve "zikr" için endişe etmiyoruz. Çünkü "Kur'an'ı biz indirdik, onu koruyacak olan da yine biziz" ayeti ile Allah, Peygamberin risaletini, ekolünü, Kur'an'ı ve Ali'nin mensup olduğu hak yolu korumayı garanti etmiştir. Binaenaleyh, onun sahibi ve koruyucusu var ve asla yok olup gitmeyecek. Biz kendimiz için endişe ediyoruz. Şiddetle muhtaç olduğumuz halde ondan mahrum kalan bizleriz. Sürekli olarak söylenen: "Ali'nin hakkı ayaklar altına alındı." sözü, eksik bir ifadedir. Aslında şöyle denilmelidir: Halkın hakkı ayaklar altına alındı." Ali'nin kendisi haktır!

Tüm çabamız, hadiselerin gidişatı, muhalif hassasiyetler, yapılan eleştirilerin niteliği, tavır alma biçimleri, tepkiler ve ayrıca daha fazla yapılan araştırmalar ve daha fazla gösterilen çabalar, yavaş yavaş, kendiliğinden insanın yolunu belirginleştirir, hedefleri ve şiarları tayin eder. İnsan tam olarak nereye gitmesi gerektiğini bilir, mücadelesinin keskin tarafının hangi yönde olması gerektiğini, hangi tarafa hareket etmesi gerektiğini ve bir ekole ve bir yola inanan insanın görevinin ne olması gerektiğini bilir. Bunlar yavaş yavaş aydınlanır ve belirginleşir. Benim söylemek istediğim şu:

Bizim gibi düşünenler hem zamanlarının ihtiyaçlarını ve dertleri biliyorlar, bunun ıstırabı içerisinde bulunuyorlar ve ona karşı sorumluluk hissediyorlar hem de bu dertlerin dermanı ve bu problemlerin çözümü için, neslimizin muhtaç olduğu iman ve

akide silahlarının kuşanılması için en iyi fikrî, kültürel ve ideolojik donanımlara sahip olduklarına inanıyorlar.

Bilinçlilerin, aydınların, dindarların ya da ismini her ne koyarsak koyalım, temel misyon ve sorumluluğu, tek kelimeyle şudur: Çağımızın ihtiyaçlarına cevap vermek için, toplumumuzu bilinçlendirmek için, bizde yıpranmış halde bulunan imana hayat veren ruhun ihyası için, aramızda solmuş, ölmüş ya da aşınmış mezhebî hayatın tecdidi için, bizim ile imanımız arasında kesilmiş ve koparılmış olan bağın yeniden kurulması için ve bugünkü âcil, fiilî ve hayatî ihtiyaçlarımızı tanımak için yapılması gereken şey, bizim ile Ali arasından, bu nesil ile Ali Şiîliği ve Ali İslam'ı arasından sahte, sapkın ve çıkar üzerine kurulmuş Safevî mollalığını kaldırmaktır. Eğer kaldırırsak Ali'nin güneşi hepimizi ısıtır. Eğer bu mesafeyi kaldırır ve bu duvarı yıkarsak bizim bu ölmüş, pörsümüş bedenlerimiz Ali'nin Mesihî ruhunu bulacaktır. Bu karanlık çağ ile hayatımızın ve yazgımızın gecesi, Ali'nin sinesinin ilahî ateşi ile aydınlanacaktır. O, nasıl yaşayacağımızı, nasıl bakacağımızı, nasıl tapacağımızı, nasıl bir ümmet kuracağımızı, toplumumuza, insanlığa ve zamana karşı nasıl bir misyon üstleneceğimizi, kısaca nasıl Müslüman olacağımızı bize söyleyecektir.

Ben bu bölümde konunun başlığında da belirtildiği üzere meseleyi başka bir açıdan ele almayı istiyordum. Yani Şiî bir toplumda yaşıyor olmamızdan dolayı, bu konunun doğal olarak bir mezhep tebliğcisi sıfatıyla, bir mezhep araştırmacısı sıfatıyla ve genellikle mezhebin kendisi açısından, İslam tarihi açısından, İslam tarihinde söz konusu edilen hilafet, imamet, Şiilik, Sünnilik, gasp, vesayet, Kur'an, hadis, sünnet gibi meseleler açısından, tarihte ortaya çıkan akımlar ve meseleler açısından, şahsiyetlerin değerlendirilmesi, Ali'nin, rakipleriyle ve hakkını gasp edenlerle mukayesesi gibi meseleler açısından ele alınması adet olmuştur. Ali'ye bu şekilde varılmakta ve Ali'nin çehresi, Ali'nin mektebi ve şahsiyeti, hayatı ve değerleri ortaya konmakta ya da hakkı ispat edilmektedir. Ben ise meseleye, başka bir açıdan yaklaşmak istiyorum. Elbette bu bölümde söz konu-

su edeceğim meseleler, doğal olarak burada daha önce söz konusu ettiğim Şiilik, mezhep ve toplum hakkında çeşitli derslerimde ya da konferanslarımda söz konusu ettiğim meselelerin bir devamı niteliğinde olacaktır. Bundan dolayı, bazı tabirler, bazı işaretler ve bazı meseleler, kimi dinleyiciler tarafından müphem, anlaşılmaz ya da mantıksız bulunabilir. Bu muhtemelen, burada daha önce söz konusu edilmiş olan bir çıkarıma ya da bir görüşe işaret ediliyor olmaktan, bunların tekrarının yapılıyor oluşundan yani bu konuların zihinlerde bir geçmişinin bulunuyor olmasından ve buna göre bir dilin, terminolojinin ya da bakış açısının kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Benim burada Şiîlik ve Hz. Emir'in şahsı hakkında yalnızca ana başlıklarını söz konusu ettiğim meseleler ve bu bölümde ele alacağım konu, onların tamamlanmasına yöneliktir. Daha önce bulunmayan ve o meseleleri duymamış olan dostlar, eğer isterlerse, bu bahsi, aralarında zorunlu bir irtibat bulunan mantıksal öncülleriyle birlikte takip edip anlayabilirler.

Burada üç dört yıl önce dört oturum halinde bütünsel bir mesele olarak ele aldığım ilk konu "Ümmet ve İmamet" idi ve sosyolojik açıdan ele alınmıştı. Şiîliğin esaslı bir şekilde alt yapısını oluşturan "ümmet ve imamet", Alevî Şiîliğine ait bir değerlendirme ve bir görüş olarak ortaya konmuştu.

Sonra, Şiî tarih görüşü ve değerlendirmesi olan "Adem'in Varisi Hüseyin" söz konusu edilmişti. Bu da Şiî bakış açısına göre ele alınmış tarih felsefesiydi.

Bir başkası "İbrahimî Dinlerde Tarih Felsefesi" idi ki tarih felsefelerinin, genel anlamda İslam tarih felsefesi ile mukayesesiydi.

Dördüncüsü, "İtiraz Mezhebinin Bekleyişi" idi. Yani Şiîlikteki vaat edilen kurtarıcıya, vaat edilen Mehdiye itikat meselesiydi. Ya da bunun Alevî Şiîliği açısından değerlendirilmesiydi.

Beşincisi, Hz. Emîr'in şahsıyla ilgili olan "Efsanevî Bir Hakikat Olarak Ali"ydi... Söz konusu olan şudur: İnsanlık daima aşkın ve mutlak değerlerin arayışındaydı; ihtiyaç duyduğu bu değerleri objektif gerçeklik içerisinde bulamadığı için bu değerleri bir

varlıkta temellendirmek adına, hayalî ve efsanevî tanrılar yaratıyordu. Böylece, aslında var olmayan şahısların, kahramanların ve bazen de objektif gerçekliği olan kişilerin şahsında bu aşkın değerlere tapabilecekti. Ali de efsanelerdeki tanrılar gibi olan bir hakikattir. Yani bu aşkın ve mutlak değerleri bünyesinde barındıran bir varlıktır. Tıpkı mitolojilerdeki tanrılar gibi. Ancak efsanevî olan ve insanın ihtiyacının yarattığı tanrıların aksine, Ali tarihte belli bir insan şeklinde bedenleşmiş bir şahsiyettir.

Sonraki mesele "Mükemmel İnsan Ali"dir. Bu mesele de antropolojik açıdan, antropolojinin yeni görüşleri bağlamında ele alınmıştır.

Diğer bir konu başlığı "Ali Yalnızdır" adını taşımaktadır.

(Diğeri de "Ali'ye Niçin İhtiyaç Var" meselesidir.) Bu, Hz. Ali'nin hayatının tahlilidir. Hz. Ali Peygamberin risaleti dönemi boyunca tam yirmi üç yıl onunla birlikteydi. Sorumluluk sahibi bir grup ve değişim sağlayacak bir toplumsal düzen kurmak için birey inşa etme çabasının sürdürüldüğü Mekke'de 13 yıl ve haricî düşmanla cihadın yapıldığı ve (geçmişteki) topluma belli bir hattın kazandırıldığı Medine'de 10 yıl boyunca Peygamber'le birlikteydi. Peygamber'in davetine ilkin o, "evet" dedi ve Peygamber'in vefatına kadar ondan bir an olsun ayrılmadı.

Ondan sonra yirmi beş yıl boyunca yani hicrî 11 yılından, Osman'ın öldüğü hicrî 35 yılına kadar Peygamberin risaletini aralıksız olarak devam ettirmesi gereken Ali, inzivadadır. Oysa eğer Peygamber'in ölümünden sonra halkın idaresini o eline alsaydı, Ömer'in de itiraf ettiği gibi bu deveyi, hilafet ve hükümet devesini doğru yolunda sürerdi ve yirmi beş yıl boyunca su kuyusu yapıp hurma ağacı dikeceğine ve çiftçilikle uğraşacağına yöneticilik ve rehberlik yapardı. Beş yıllık hükümeti ile birlikte tam olarak otuz yıl, Peygamber'den sonra sürekli bir şekilde rehberlik, Alinin elinde olurdu (ve muhtemelen hayatı da o şekilde sona ermezdi.) Bu durumda İslam'ın kaderi daha farklı olurdu ve bugün daha farklı bir İslam'a ve daha farklı Müslümanlara sahip olurduk. Henüz kendileri İslam'ın ilk derslerini

öğrenmeye muhtaç olan kişilerin eliyle, doğuya ve batıya asker sevk edip yağma yaparak ve fetihlere girişerek doğu ve batı halklarına kılıç çekip onları Müslüman etmek ve onlara rehberlik etmek yerine, "insan inşa eden fâtih İslam"a sahip olurduk. Fâtih kılıçlara değil. Böylece İslam kalplerde ve fikirlerde tıpkı kuru odunun üstüne düşen ateş gibi gelişirdi. Ancak her halükârda kader değişti ve sonra öyle bir hale geldi ki onun Şia'sının kaderini bile değiştirdiler.

Onun yirmi üç yılı Peygamber ile beraber cihatlarda geçti, bu yirmi üç yılın alameti iman ve öğreti idi. Bir ideolojinin, bir ilahî akidenin ve imanın gelişmesi için ve bir itikadî güç merkezinin kurulması için yapılan bir mücadeleydi. Yani toplumsal misyonun ve İslam Peygamberi'nin manevî risaletinin gerçekleştirilmesi için yapılan düşünsel bir mücadeleydi. Ali, başlangıçtan Peygamberin vefatına dek bi'set döneminde- 13 Yıllık Mekke döneminde ve özellikle 10 yıllık Medine döneminde mücahitler cephesinin öncüsüydü. Buradaki yirmi üç yıllık cihat, öğreti içindir.

Sonra ise İslam'ın kalbinde, Peygamber'in Medine'sinde Peygamber adına yapılan en çirkin tecavüzlerin, en kötü manzaraların, en zorlu sıkıntıların ve en büyük kötülüklerin sahneye konulması karşısında yirmi beş yıllık tahammül ve sükut... Bu dünya ve bu gökyüzü, Ali'nin pınar başında birkaç devenin yularını elinde tuttuğuna, orada kuyu açtığına, hurma ağacı diktiğine ve elleriyle toprağı sürüp işlediğine şahit olurken; Kabu'l-Ahbar'ın İslam'ın yargıçlığı koltuğuna oturduğunu, Mervan'ların yürütme gücünü ele geçirdiğini ve Osmanların, Sa'ad ibn Ebi Vakkas'ların, Halid b. Velid'lerin de Peygamber'in yerine geçtiğini görüyordu. Ancak Ali'nin büyük misyonu, her şehadetten ve cihattan daha büyüktü. Uhud'da, Bedir'de, Hendek'te ve Huneyn'de vurduğu kılıçlardan daha büyüğü onun burada yediği kılıçlardı. O, İslam'ın korunması için ağzını bile açmamıştı. Kendi tabiriyle; "Gözümde diken, boğazımda kemik vardı." İslam ayakta kalabilsin diye 25 yıl suskun kaldı. Tıpkı, an-

nesi ile annesi olduğunu iddia eden mütecaviz bir kadın arasında kalmış çocuğun haline benzer bir durum söz konusuydu. Anne kavgaya ve mücadeleye kalkışması durumunda kendisine ait olduğunu iddia eden yabancı kadının kucağındaki kendi çocuğuna zarar geleceğini görüyordu. Böyle bir durumla karşılaşmak, yalancı anneyi annelikten vazgeçmeye kesinlikle zorlamıyor. Bu durumda başkasının kucağında da olsa çocuğu sağ kalsın diye kavgadan ve annelik iddiasından vazgeçen yine gerçek anne oluyor.

Onun beş yıllık hükümeti, Osman'dan sonradır. İslam'ın ve öğretinin yayılması için yalnızca düşünsel ve toplumsal bir cihadın yapıldığı ilk 23 yılın aksine, vahdeti ve elinden alınmış bu küçük çocuğunu korumak için (mutlak hak sahibi olmalarına rağmen) kendi ve ailesinin hakkından vazgeçerek 25 yıl boyunca en büyük olgunluğu gösterip tahammül etmesinin aksine hükümetin Ali'nin eline geçtiği bu beş yılda muhtelif alanlarda gerçekleştirilen cihat, sadece adaletin yerleştirilmesi içindir. Bu beş yıllık hükümet son derece incelenmeye değer olmasına rağmen maalesef ondan çok az söz edilmiştir.

Çoğu dünya liderinin iki dönemi vardır: Birincisi devrimci dönemdir. Bu dönemde egemen güce karşı mücadele ederler, savaşırlar. Devrimci bir bakış açısına sahiptirler. İş başına geldikleri diğer dönemde ise aksine az ya da çok muhafazakarlaşırlar. Kendi deyimleriyle bu dönem, sakin bir hayat dönemidir, ulusal çıkarları düşünme dönemidir. Ali ise tersine, hükümetin elinde bulunmadığı, hakkını gasp eden halifelerin iş başında olduğu ve hatta İslâmî değerlerin, ilişkilerin ve disiplinin zahiren bile korunmadığı, Osman gibi birinin iş başında olduğu dönemde bile Ali, toplumsal sorumluluk açısından bir fert olan, gayrî resmî bir makamda bulunan, güç başkasının elindeyken azınlığın liderliğini yapan biri olarak böylesi bir dönemde devrimci mücadeleye başvurmuyor ve vahdet bozulmasın diye tahammül ediyor. Aksine iş başına gelip hükümeti eline aldığı ve toplumun resmî yöneticisi olduğu zaman devrimci dönem baş-

lıyor ve devrimlere girişiyor. Muhtemelen o, insanlık tarihinde, elinde güç bulunmadığı bir dönemde toplumsal gücü ve dış düşmana karşı bu iman ve akideyi korumak için sükut eden; hükümeti eline geçirip duruma hakim olduğunda ise devrimci olan ilk insandır. Ali'nin hayatındaki beş yıllık devrimci dönem, onun hükümette bulunduğu dönemidir. Bu George Cordak'ın sözünden farklı bir şeydir. Cordak diyor ki: "Dünyanın tüm liderleri (iş başına gelmeden önce) büyük, ilerici ve devrimci önderler idiler; iş başına geldiklerinde muhafazakâr oldular. Ali ise onların aksine hükümet elinde değilken de devrimciydi, hükümet eline geçince de devrimci kaldı." Bu söz doğru ama benim söylediğimden biraz farklı. Hükümet elinde değilken gücün muhafazası için devrime girişmiyor ve tahammül ediyor. Devrimci olmayı ve devrimi başlatmayı resmen hakim olup gücü eline geçirdiği zaman yürürlüğe sokuyor. Bir lider olarak Ali'nin hayatındaki beş yıllık devrim dönemi, hükümete geçmeden önceki dönem değil, hükümete geçmiş olduğu dönemdir. Onun hayatındaki devrimci dönemin başlangıcı toplumsal açıdan, iş başına gelmesinin başlangıcı da siyasî açıdandır.

Buna göre Ali'nin hayatı üç bölüme ayrılmaktadır: Yirmi üç yıl öğreti için cihat, yirmi beş yıl vahdet için tahammül ve sabır, beş yıl adalet için devrim. Bu, burada bu başlık altında ele aldığım meselelerden birinin konusudur. Orada meseleler esaslı bir şekilde ortaya konmuştur.

Bunlar Hz. Ali'nin hayatının temel boyutlarıdır. Önceki bölümlere işaret etmemin sebebi şudur: Ben sadece sözleri nakletmek ya da bilgi aktarmak istemiyorum. Bunlar, Ali'nin hayatında söz konusu olan temel meselelerdir. Açıklanması gerekli olan bu meseleleri tekrar etmiş olmamak için bunları ana başlıklar altında ele alıyorum.

Ali'nin hayatındaki bir diğer temel mesele şudur: Safevî Şiîliği, bugün söz konusu edilmiş ve Alevî Şiîliği'nin yanında kendisini göstermiş değildir. "Safevî Şiîliği"nin sadece Safevîler zama-

nında ortaya çıktığı ve ondan önce bulunmadığı anlaşılmamalıdır. Hayır, aslında Safevî Şiîliği, Alevî Şiîliği'nin oluştuğu dönemde kuruldu. Safevîler döneminde bu Şiîlik, sadece resmiyet ve hâkimiyet kazandı.

Safevî Şiîliği, görünüşte Alevî Şiîliği şeklinde bir mezhep olarak kurulmuştur; ama içerik olarak Alevî Şiîliği'nin karşıtıdır. Ali Şiîliği'nin oluşmaya başladığı sıralarda Ali'nin ve gerçek taraftarlarının karşısında Şiîlik sloganları ama Safevî Şiiliği sloganları atmaya başlayan ilk kişi Ebu Süfyan'dır. Ebu Süfyan, Ali'nin evinde oturup Ebubekir'e biat etmemekle birlikte kılıç da çekmediği bir sırada[20] heyecanla Ali'nin ve Abbas'ın yanına gelerek şöyle demişti: "Ey zeliller, ey zillete katlananlar, Temîm ve Adiy kabileleri gelip size hakim olurken siz neden burada oturacakmışsınız, neden hakkınızı istemeyecekmişsiniz? Bu hak size ait. Kalkın, öne çıkın ve hakkınızı isteyin. Ben senin velayetini ve hükümetini savunmak için Medine'nin tüm köşelerini atlı ve yaya askerlerle doldururum."

Ali'nin velayeti karşısında Ali karşıtı bir velayet de mevcuttur; bu, Ali adına Ebu Süfyan'ın ağzından çıkan bir velayetti. İlk Şiîlik gücü, Fatıma'nın evinde, acılı ve suskun Ali'nin etrafında teşekkül ettiği sırada -ki burada Şiîliğin ilk tohumu atılmıştır- Ali karşıtı ilk Şiîlik feryadı Ebu Süfyan'ın hançeresinden yükselmiştir. Bu feryat daha sonra Şiîliği çirkinleştirip onu, İslam'ı reddetmek için bir araç olarak kullanmak isteyenler tarafından yüksel-

[20] Kendisi Nehcü'l-Belaga'da şöyle buyuruyor: "Durum öyle bir hal almıştı ki sessizce oturmaktan başka bir çarem olmadığını görüyordum." O itiraz etmesine rağmen evde oturuyordu. Ancak o, her çeşit fiilî girişimin bir iç patlamaya neden olacağını gören, Peygamber'den hemen sonra Medine'nin kargaşaya sürüklenmesini istemeyen bir itirazcıydı. Zira onun diğer rakipleri, Medine'nin kargaşaya sürüklenmesiyle ilgilenmiyordu. Hükümet, o güçlerin ve o şebekenin eline geçmezse, muhtemelen Medine'nin büsbütün elden çıkmasına bile aldırmayacaklardı. Fakat Ali şöyle düşünüyordu. Eğer o an sahabîler Peygamber'in Medine'sinde birbirine kılıç çekecek olursa doğudaki ve kuzeydeki imparatorluklar ile kinlerini inatla sürdüren içerideki düşman kabileler, İslam'ın merkezinin bir iç ihtilale maruz kaldığını görüp onu bir lokmada yutmak isteyeceklerdi. O bundan korktuğu için sessiz kalıyordu.

tildi[21]. Onu, yavaş yavaş açığa vurdular, büyüttüler, içine yabancı unsurlar kattılar, çehresini değiştirdiler ve bir sermayedar kadar zenginleştirdiler. Safevîler döneminde bilinçli bir çaba ile düşünüp planlayarak sistemli bir mezhep haline getirdiler. Nasıl İmam Sadık, Alevî öğretisini ilmî açıdan tesis ve tedvin ettiyse, o devirde onlar da Safevî Şiîliği öğretisini tesis ve tedvin ettiler ve ona resmiyet kazandırdılar. Safevî Şiîliği, Safevîler'den önce, ta o zamanlardan beri mevcuttu.

Fakat "Safevî Şiîliği, Safevîler'in ortaya çıkmasından sonra resmiyet kazandı" sözümüz, Safevîler'den sonra olan her şeyin Safevî Şiiliği'ne ait olduğu anlamına gelmiyor. Söylediğimiz şey çok basittir. Alevî Şiîliği ile Safevî Şiîliği'nin, Ebu Süfyan tarzı velayet ile Alevî velayetin sahip olduğu özellikler, somut ve belirgindir. Anlamları malumdur, ortaya konan uygulamalar son derece açıktır. Görüşleri, eğilimleri, görevleri, toplumsal sorumlulukları, insanî ve ahlâkî değerleri açıkça ortadadır. Bugün herkes bir görüşün, bir uygulamanın, bir düşünce tarzının, Safevî Şiîliğine mi yoksa, Alevî Şiîliği'ne mi ait olduğunu kolayca ayırt edebilir; sahip oldukları disiplinlere bakarak insanları, faaliyetleri, yapılan işleri ve programları kolayca değerlendirip tanıyabilir. Safevî döneminden bugüne kadar hakikatin, özgürlüğün, doğru İslam'ın ve Ali'nin hak yolunun gerçek muhafızları olan gerçek Şiî uleması, her zaman mevcuttu ve mevcut olmaya da devam etmektedir. Onların yanında da Safevî Şiîliğinin ruhanîleri ve Safevî Şiîliğine inananlar buluna gelmiştir. Binaenaleyh, Safevî döneminde Safevî Şiîliği işbaşına geldiği ve resmiyet kazandığı yönündeki sözümüzden, Alevî Şiîliği'nin ortadan kalkmış olduğu gibi yanlış bir anlam çıkarılmamalıdır. Asla! Tüm çalışmalara ve bilinçli çabalara rağmen Alevî Şiîliğin cazibesinin, yolunun ve hakikatinin hâlâ canlı oluşu sevindiricidir. Yine sevindiricidir ki, bizim ilmî çevrelerimizde ve gerçek

[21] Eğer Ali Şiîliği, Ali'nin istediği gibi kalırsa sahip oldukları her şeyin ellerinden gideceğini bildikleri için İslam'dan ve Şiîlik'ten korkuyorlardı.

din âlimlerimiz arasında Alevî Şiîliği'nin hâlâ hem gücü ve cazibesi, hem de muhafız ve hâmisi bulunmaktadır.

Bu gece arz etmek istediklerim bir ders şeklindeydi. Ancak ne yazık ki konu çok geniş, zaman ise oldukça dar. Bu gece Hz. Emîr'in doğum yıl dönümü olduğu için konunun bir ders biçiminde işlenmesine, herkes dinleme mecali gösteremeyebilir. Bu nedenle dersi, konuları ve resmî delillendirmeleri kısa kesiyor ve bunu başka zamana bırakıyorum. Şimdi meseleyi genel olarak ele alacağım.

Bu gece "Anne Baba Biz Suçluyuz" da, bundan dolayı itiraz eden, bu nedenle dinden kaçan (daha sonra bazıları bana güya cevap da verdiler!) bir neslin temsilcisi olarak bahsettiğim şeyleri burada da, benimle aynı fikirleri, aynı yaşı, aynı kültür düzeyini paylaşan kesimlerin dilinden, günümüzde, İran'da, İran dışında, İslam ülkelerinde ve Üçüncü Dünya'da kısaca yirminci yüzyılda anlatmak istiyorum. Meseleyi, belli bir mezhebe dayalı olmaksızın, dinî bir disiplin içerisine sokmaksızın ve zaten var olan kelâm, hadis ve karmaşık düşünsel ve itikadî ihtilaflarla uğraşmaksızın söz konusu etmek istiyorum.[22]

[22] Ben, İslâmî vahdetin bozulmaması için bugün bu meseleleri söz konusu etmemek gerekir diyen aydınlardan değilim. Hayır, İslâmî vahdete şiddetle inanıyor olmakla birlikte, gerçeklerin araştırılıp ortaya konmasının, tarihî hadiselerin taassuptan uzak bir şekilde, inceden inceye analiz edilmesinin bir an dahi terk edilmemesi gerektiğine inanıyorum. Benim, İslam toplumunun vahdeti diye inandığım vahdet, çeşitli İslâmî mezheplere mensup insanların ve halkların, İslam karşıtı düşmanlara birlikte karşı koymalarıdır. Emperyalizm ve Siyonizm gibi dış düşmanlar karşısında Sünnî ve Şiî vahdeti, bir vahdettir. Şiîliğin ve Sünnîliğin vahdeti anlamsızdır. Bu hem akla hem de bilime aykırıdır. Aynı zamanda mümkün de değildir. İnsanın zannettiğinin aksine, biz Şiîlik ekolünü, bilinçlice, mantıklıca ve bilimsel bir şekilde savunursak, araştırmalarımızı ve tebliğimizi bu yönteme göre yaparsak ve Şiîliğin kendine özgü meselelerini gündeme getirirsek bu, tefrikaya ve düşmanlığa sebep olmayacağı gibi, tersine İslam'ın muhtelif kutupları arasında anlaşmanın, dayanışmanın ve yakınlaşmanın oluşmasına en büyük katkıyı sağlayacaktır. Örneğin mezhebî meseleleri kötü söz, iftira, hakaret vb. gibi avamî bir şekilde söz konusu eden bizlerin aksine, bizim gerçek büyük ulemamızın, Alevî Şiîliği'nin ulemasının, bugün İslam dünyasında, Ehl-i Sünnet'in büyük uleması ile yüz

Bir an için bizim, Latin Amerika'dan, Uzak Doğu'dan, Asya'dan ya da Afrika'dan entelektüel sınıfa mensup bir grup genç aydın olduğumuzu var sayalım. "Onayan" değil, halkının ve neslinin yazgısı karşısında sorumluluk hisseden genç kuşağı kastediyorum. İnandığı hakikatleri, öğreti ve ideallerinin söz konusu ettiği şiarları yerleştirmek için mücadele eden, mücadele cephesi belli olan ve kendi toplumundaki insanî yükümlülüklerinin bilincinde olan genç nesildir benim muhatabım. Ben de onların bir parçasıyım. Meseleyi beraberce ele almak istiyoruz. Hangi meseleyi? Kendi ihtiyaçlarımızı ele almak istiyoruz. Latin Ame-

yüze Şiîliğin esaslarını müdafaa ettiğini ve Müslümanlar arasındaki iyi niyet ve yakınlaşmaya en büyük hizmeti verdiklerini görüyoruz. Bunun en iyi örneği, merhum Seyyid Şerefuddin'in "el-Müracaat" adlı kitabıdır. Kendisi asrımızın büyük Alevî Şiîliği ulemasındandır ve Ehl-i Sünnet'in büyük alimlerinden olan Şeyh Selim ile kendi ekolü ve mezhebi hakkında tartışma ve münazarada bulunmuştur. Alevî Şiîliğinin büyük şahsiyetlerinden Seyyid Şerefuddin'in, Seyyid Muhsin Emin'in ve Kâşiful Gıta'nın Şiîlik konusundaki savunuları ve Şiîlik ile Sünnîlik arasındaki ihtilaflı konuların bu kalemler ve bilginler tarafından ele alınması, hüsnüniyetin oluşmasında en büyük rolü oynamış ve cehaletin, gericiliğin ve dış düşmanın yarattığı suizanlara ve tefrikaya karşı verilen büyük bir mücadele olmuştu. Savunumuzu, Ali ekolünün esaslarına göre yaptığımız zaman, Müslümanlar arasında yakınlaşmanın ve hüsnüniyetin sağlanması yolunda gerçekten büyük bir adım atmış oluruz. Alevî Şiîlik, vahdet Şiîliği'dir. Safevî Şiîlik ise tefrika Şiîliği'dir ve tefrika için oluşturulmuştur. Alevî Şiîliği'nden korkmayalım ve onu, onun yöntemleriyle müdafaa ettiğimiz zaman, bunun ihtilafa sebep olacağını zannetmeyelim. Hayır, tam aksine. Burada yaptığım bir başka konuşmanın adı, bazılarının sahip olduğu zihinsel tasavvurun aksine "Vahdetin Kurucusu Ali"dir. İslam toplumlarında ortaya konulanın aksine, esasen İslâmî vahdet meselesini ilk kez söz konusu eden, İslâmî vahdet yolunda ilk kurbanı veren ve kurban olan, sadece yüce ve aşkın bir insanın ödeyebileceği en ağır bedeli İslâmî vahdetin gerçekleşmesi için ödeyen ilk kişi, Ali'dir. "İslâmî Vahdetin Kurucusu Ali." Bu bedel, halkın kendi asrında, onun hükümetinden mahrum kalması ve onun rehberlik hakkının gaspıdır. O, Müslümanların vahdeti için bu bedeli ödemiştir. Geçmişte ve şu zamanda hiçbir İslam önderi, hiçbir İslam halifesi, hiçbir ilim ve fıkıh imamı ve hiçbir İslâmî mezhep mensubu, İslâmî vahdet uğruna böylesine ağır bir bedel ödememiştir. Ali, İslam tarihinde vahdet düşüncesinin mimarıdır ve hayatının yirmi beş yılını vahdete kurban etmiştir. Binaenaleyh, Ali'nin hakikatine ve şahsiyetine dayanmak, tefrika çıkarmaz. Aksine o, dış düşmana, içerideki Ebu Süfyan'lara ve döneminin Doğu ve Batı imparatorluklarına karşı vahdetin, beraberliğin ve hüsnüniyetin şiarıdır.

rika'daki gencin ya da üniversite öğrencisinin hayat standardı, toplumsal yaşamı, siyasî düzeni, ekonomik düzeni, kültürü, tarihi, dini ve halkının toplumsal gelişimi, uzak Asya'daki, Kara Afrika'daki, Kuzey Afrika'daki, Hindistan'daki, İran'daki, Türkiye'deki, Yunanistan'daki veya Doğu Avrupa'daki arkadaşlarımızınkinden kesinlikle farklıdır. Her birinin değişik şartları bulunmaktadır; toplumsal düzenleri, kültürleri, dilleri, özel iç sorunları, halkları, toplumlarına egemen olan düzenler ve sınıfsal ilişkileri aynı değildir. Ancak Frantz Fanon'un dediği gibi: "Üçüncü Dünya iç ihtilaflarına rağmen, kültürlerinin, dinlerinin, dillerinin, ekonomik gelişim modellerinin, üretim biçimlerinin ve Batı ile olan ilişkilerinin farklılığına rağmen en temel şiarlarda, en temel ekonomik dinamiklerde ve bir ideolojiyi yaratan ya da ona şekil veren en temel dinamiklerde birçok ortak noktaya sahiptir." Binaenaleyh (bu Frantz Fanon'un sözüdür) "İster Afrikalı, ister Latin Amerikalı, isterse Asyalı olsun bütün Üçüncü Dünya aydınları, toplumlarındaki aydın olma sorumluluğunu, Üçüncü Dünya'nın en genel sloganları, ortak idealleri ve beklentileri yönünde kanalize etmeye çalışmalıdırlar. Yerel ve kişisel kalıplara hapsolup kendilerini sınırlandırmak yerine, geniş bir dünya görüşüyle, 20. yüzyılda tüm insanlığı kapsayacak şekilde, geleceğe ilerleyen tarihsel determinizmin seyri içerisinde ve en temel inanç dinamikleri ve Üçüncü Dünya'nın müşterek hedefleri istikametinde öğretilerini tesis etmelidirler."

Bundan dolayı bir Kara Afrikalı, bir Latin Amerikalı ve bir Asyalı, Batılı ya da Doğulu her halükârda Üçüncü Dünya'ya bağlıdır. (Ortak dertlere ve ortak hedeflere sahiptir.) Ayrıca bu insan, bu genç ve bu bilinçli aydın, 20. yüzyılda yaşamaktadır. Bundan dolayı, Üçüncü Dünya'nın pek çok toplumsal meselesini, birinci ve ikinci dünyadan ayırıyoruz. 20. yüzyılın aydınları olmalarından dolayı, Üçüncü Dünya'nın bir parçası olmayan Batı'daki bilinçli genç nesil de, Üçüncü Dünya aydını ile müşterek bir şekilde sıkıntıları, yoklukları ve acıları giderecek hedeflerin ve şiarın arayışı içerisindedir.

Bu nedenle şunu söylüyorum: 20. asrın tüm aydınlarının ortak bir ihtiyacı vardır. Tüm Üçüncü Dünya aydınlarının da benzer ya da ortak hedefleri, dertleri ve inanç dinamikleri bulunmaktadır. Aynı şekilde İslam dünyasının aydınlarının da ortak hedefleri, dertleri ve sloganları vardır. İran ya da başka bir İslam ülkesindeki aydının, tüm İslam dünyasının aydınları ile pek çok ortak yönü bulunurken tüm Üçüncü Dünya aydınları ile daha az müşterek yönü ve 20. asırda bir hedef ve bir yol aramakta olan ve bugünün hakim kültürüne karşı isyana kalkışan tüm aydınlar ile daha az ortak hedefi ve ortak yönü vardır. Bu durumda mesele üç alanda ortaya konabilir: Yirminci yüzyıl aydını için küresel düzeyde, Üçüncü Dünya için daha sınırlı düzeyde (Üçüncü Dünya daha önce de söylediğim gibi, Latin Amerika, Asya ve Afrika'dır) ve İslam toplumu içinse daha da sınırlı bir düzeydedir. Sınırlandırıldığı ölçüde ortak yönler artmaktadır. Zira sorunların birbirine benzerliği fazladır. Dolayısıyla burada benim diğer İslam toplumlarındaki Müslüman aydınlar ile ortak yönlerim ve ortak dertlerim daha fazlayken, Üçüncü Dünya ülkeleri ile daha az, küresel düzeyde ise çok daha az ortak yöne sahibim.

Bu nedenle bizlerin, tüm dünya aydınlarının ve gençlerin katıldığı bir kongrede bulunduğumuzu farz edelim. Orada Üçüncü Dünya'ya özgü kongrenin yapıldığı bir komisyon ve bir tane de İslam dünyasının aydınlarına ve gençlerine özgü kongrenin yapıldığı bir komisyon kurulduğunu var sayalım. Her üç alanda çok hızlı bir şekilde daha önce zihnimizde hiçbir bilgi bulunmayan bir şahsiyetin, ideolojinin ve öğretinin ana hatlarıyla görüntüsünü ele almak istiyoruz.

Hem sınıf öğrencilerinden hem de buraya teşrif etmiş bulunan diğer konuklardan bu çalışmam için inceleme yapılmak üzere birkaç titr hatırlatmalarını rica ediyorum. Her ne kadar bu geceki toplantı bu ve benzeri konferanslar için olsa da bunlar bu tür farazî seminerler için temel bir çalışma ve incelenecek bir projedir. 20. yüzyılda bir ideolojinin sembolü olarak ele almak

istediğim bir sima şu özelliklere sahiptir: (Elbette bunlar, onun en mükemmel özellikleri değil, onların en temel olanlarıdır.)

1) Ali, İslam Devrimindeki İlk Nesil

Varlığı, vahyin ilk inişiyle birlikte, yani devrimci hareketin başlangıcıyla birlikte başlayan İslam devrimindeki ilk nesildir. Yani Peygamber'in bi'setine kadar aralıksız olarak onunla birliktedir ve bu fikrin kurucusu sıfatıyla kelime Peygamberin kalbine nazil olduğu andan itibaren, ikinci nüzulü, onun kalbine olmuştur. Bu sırada o, sekiz on yaşlarındadır.

2) Ali, Amcaoğlunun Evinde

Ne kadar ilginç ki, ailevî taassupların çok şiddetli olduğu o zamanın kabile toplumunda takdir eli, hazırlamakta olduğu yazgı için, Ebu Talip gibi çok şahsiyetli bir babası olan bu çocuğu, fakirlik sebebiyle amcasının oğlunun evine çekiyor ve o çok ilginç bir şeklide aralarında ortak bir yazgının öngörüldüğü Fâtıma ile birlikte büyüyordu.

3) Peygamber ve Ali'nin Karşılıklı İlişkisi

Peygamber ile Ali'nin ilişkisi, çok ilginç bir karşılıklı ilişkidir. Abdullah'ın oğlu, zengin ve şahsiyetli bir kişi olan Abdulmuttalib'in torunu Peygamber, yetim kaldıktan sonra o kadar fakir oluyor ki mecburen Ali'nin babası Ebu Talib'in evine gidiyor ve Ali'nin annesi Fâtıma onun bakıcısı oluyor. Peygamer, Ali'nin anne ve babasının bakımı sayesinde büyüdükten sonra bu kez Ali'nin kendi ailesinde bir maddî sıkıntı söz konusu oluyor. Öyle ki daha sonra Ali sanki karşılığı veriliyormuşçasına yoksulluk sebebiyle Peygamber'in evine geliyor ve Peygamber ile Hatice tarafından büyütülüyor. Yani Peygamber, çocukluğunu Ali'nin annesinin kucağında ve Ali'nin babasının altında geçirirken Ali de bunun tam aksine çocukluğunu Peygamber'in ve Hatice'nin, yani Fâtıma'nın babasının ve Fâtıma'nın annesinin himayesinde geçiriyor. Bu önceden yazılmış mükemmel bir plandır.

4) Ali, Cihadın Sembolü ve Savaşın Önderi

Ali, cephede kılıcın timsali, cihadın gücü ve savaş kahramanı-

dır. Bu, savaş kahramanlığından başka bir şeydir. O komutanlık sembolüdür. Uhud'da Hamza düşer düşmez Ali, hem en büyük kılıç ustası hem de en büyük cephe lideri ve savaş komutanı olarak ortaya çıkmaktadır. Hamza'nın olduğu dönemde, Hamza'nın daha büyük oluşu, kahramanlığı ve görkemli şahsiyeti söz konusu idi. (Hamza Uhud'da "Vahşî"nin suikastıyla öldürülüyor.)

Uhud, beş cephedir: Birinci cephede zafer Müslümanlarındır. İkinci cephede ise Müslümanların hayret verici yenilgileri, cephenin dağılması, komutan Mus'ab b. Umeyr'in öldürülmesi ve Peygamber'in o çukur bölgede düşüp yaralanması söz konusudur. Burada cephe dağıldıktan sonra Ali, âdeta bir ruh hızıyla cephenin önüne geçiyor ve geri çeviriyor, Peygamber'i korumak için onun çevresini sarıyor ve hızla hendeğin önünde, kaçanları geri döndürmek için barikat kuruyor. Bu hayret verici çaba ile her şeyin dağıldığı bir sırada üçüncü cepheyi kuruyor ve tüm Medine'nin tehdit altında bulunduğu, Peygamber'in yok olmanın eşiğine geldiği sırada o, dağılan cepheyi bir savunma cephesine dönüştürüyor. Bu durumda Ebu Süfyan, Uhud'daki savaşı yarıda bırakarak dönmek zorunda kalıyor.

Burada Ali, Hamza'nın düşmesinden hemen sonra Peygamber'in mücahitleri arasında en büyük savaş komutanı olarak ortaya çıkıyor. Ondan önce o bir kahraman, bir kılıç ustasıydı. Ancak savaşın en zorlu döneminde ordu komutanı olarak burada kendini gösteriyor ve tarihe mal oluyor.

5) Siyaset Adamı ve Toplumsal Sorumluluk

Ali, kendi hakkını gasp eden halifeler zamanında bile onların dönemindeki durumdan büyük bir memnuniyetsizlik duymasına rağmen toplumsal sorumluluklarını unutmuyor. Ben çok fazla örnek nakletmiyorum. Zira bu örnekler her zaman dile getirilmektedir. Burada sadece ana başlıklar halinde değiniyorum.

6) Bir Çiftçi, Zanaatkâr ve Üretim Adamı

Şu an Şiî olan ve Medine'de hurma çiftçiliği yapanların bulun-

duğu "Nehâvele", Hz. Emîr'in siyaset sahnesinden uzaklaştırdıktan sonra uğraştığı ilk işten yadigar olarak kaldı. Ali orada hayret verici bir tarım üreticiliği yapıyor ve hem Medine civarında Şecere Mescidi'nin yakınlarında kuyular açıyor hem de Medine'nin uzağındaki Yenba'da bir tarım merkezi kuruyor ve üretime geçiyor. Muhtemelen bu bölgede ilk kez biri böylesine özenli ve böylesine güzel bir tarım faaliyeti başlatmıştı. Elbette Medine çevresindeki hurmalıklarda kendiliğinden yetişmiş birçok hurma ağacı vardı; ancak kabile dönemindeki en parlak meslek, ticaret ve besicilikti. Tek başına bedevi şekliyle yapılan besiciliğin ve kervanlarla yapılan ticaret mesleğinin çiftçilik üretimine dönüştürülmesinde kurucu rol oynayan ilk kişi Ali'dir.

7) Nesirde ve Şiirde Örnek

Hz. Emîr'e ait olan şiir divanı, elimize ulaşmıştır. Elbette ben ona fazla değinmeyeceğim. Üzerinde daha fazla durmak istediğim konu nesirdir. Bu noktada pek dikkat edilmeyen bir husus var. Bugün Nehcü'l-Belaga'nın nesrini diğer metinlerin nesri ile mukayese ediyorlar ve "Şöyle görkemli, böyle değerli" diyorlar. Oysa dönemin etkenlerini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Nehcü'l-Belaga'nın tedvin edildiği dönemde, esasen Arap nesir dili diye bir şey yoktu. Sadece çok sınırlı bir seçkinliği olan Arap şiiri vardı. Ancak Arap nesri, birinci asırda metin diye nitelendirilebilecek bir nesir değildi. Birinci asırdan kalan bazı mektuplara bakıldığında, bunların çok kuru birkaç kelimeden ve düzensiz kurulmuş cümlelerden ibaret olduğu görülmektedir. Halbuki Nehcü'l-Belaga, bir dilin en yüksek edebiyat ürünlerinin verildiği ve yazarlık dilinin bir edebiyatta bulunabilecek en ince ve en üstün örneklerinin ortaya konduğu bir döneme ait bir nesir olarak gözükmektedir. Aslında henüz bir kitabın bile olmadığı ve belki Ali'nin çevresindekilerin, tüm halkın ve muhitinin, Kur'an'dan başka bir kitap okumadıkları bir dönemde böyle birinin o bedevi toplumda bu düzeyde zarif, derin, ahenkli ve ifade açısından zengin bir nesir yazması, bir icazdır. Bütün bunlar, ancak edebiyat açısından çok gelişmiş bir

insanda bulunabilecek latif, edebî ve sanatsal halin göstergeleridir.

8) Hitabet ve Ediplik

İyi yazan insanların iyi konuşamadıkları ve iyi konuşan insanların da iyi bir yazar olmadığı yönünde yaygın bir kanaat vardır. Her iki yeteneğin de zirvesinde olan çok az kimse vardır. Oysa Nehcü'l-Belaga'da Ali'nin hem sözü hem de kalemi vardır. Ve bu onun zamanında mümkün olmayan en yüksek seviyededir. Elbette bunu yöntembilim açısından söylüyorum.

9) Filozof Ali

Nehcü'l-Belaga'nın başlarına bir göz gezdirirseniz, âdeta Antik Yunan ya da üçüncü ve dördüncü asırlardaki İskenderiye'de konuşan usta bir filozofun beyninden süzülmüş metinlerle karşılaşırsınız. Yöntembilim açısından mukayese etmek isteyen biri için de, bir insanın bu kadar derinlikli felsefî düşüncelere, bu genişlikteki dünya görüşüne ve bu derecede sağlam aklî görüşlere ve mantıkî delillendirmelere sahip olması beklenilecek bir şey değildir. Bu insan, bir işçidir, bir konuşmacı ya da toplum hatibi, bir kılıç ustası ve savaş komutanıdır.

10) Ali, Karşıt Görüşlerin ve Boyutların Sembolü

İnsanî görüşler içinde irfânî görüş ile ciddi ölçüde dünyeviliğe yakınlık eğilimi bulunan ayrıntıcılık ve toplumsalcılık, birbiri ile çelişen iki görüştür. Fakat bunlar, Ali'de ayrılması mümkün olmayacak şekilde birbiriyle uyum içerisindedir. Bir taraftan maveranın doruklarında, ebediyette, mutlaklıkta ve soyutlukta gezinen bir bakış açısına ve düşünme biçimine; öte taraftan tikelci, objektif ve natüralist eğilimlere sahiptir. O kadar ki insan, aşkın varlık, Allah ve ölüm hakkında bu bakış açısına ve bu ifadelere sahip olan birinin, bir tabiat manzarasının zarafetini ve güzelliğini bir tavus ressamı gibi tasvir edenle aynı kişi olduğuna inanamıyor. Bunlar bir insanda toplanamayacak yeteneklerdir. Zıt ve farklı istidatları olan insanlar vardır; ancak birinde

güçlü olsalar da diğer yeteneklerinde orta haldedirler. Fakat Ali bir taraftan sevgi ve aşkla dolu hislerin odağıyken (bazen âdeta bir ârif ya da şâirin sevgisinde olduğu gibi duyguları öylesine ince ve kalbi öylesine yumuşaktır ki adetâ onda sevgiden başka hiçbir şey yoktur) öte taraftan hak yolunda öylesine bir sağlamlık, kesinlik ve sertlik gösteriyor ki kılıcıyla cepheden evine gelip eşine: "Bu kılıcı yıka" diyen bu insanın, öylesine zarif sevgilere ve öylesine ince duygulara sahip olan o insanla aynı kişi olduğu tasavvur edilemez.

İslam'da Hâriciler, on iki bin kişiden oluşan çok takvalı, âbid ve zahit insanlardı ve Müslümanlar arasında tanınan ve bilinen bir gruptu. İbn-i Abbas onların nasıl insanlar olduğunu şöyle anlatıyor: "Onların alınları, uzun secdeler sebebiyle yara içinde kalmıştı, elleri ise sıcak toprakta ve taşlık zeminde secdede kalmaktan dolayı devenin ayağının altı gibi nasır bağlamıştı." (Onlar hakkında bunları söyleyen Abdullah ibn Abbas'tır.) Onlar, Kur'an hafızı olan, gece boyunca ibadet eden, gündüzü oruçla geçiren, mücahit ve marufu emredip münkerden sakındırmada düşmanı bile hayrete düşürecek derecede fedakâr ve mutaassıp kimselerdi. Haricîlerden birine, karşı taraftan bir mızrak atılmış ve mızrak onun bedenine saplanmıştı. O ise yaralı bedenini kendisini vurana doğru sürükleyerek şöyle feryat ediyordu: "Allah'ım, Allah'ım beni hemen alıp rahmetine dahil et, yaşamaya bırakma." Mızrağı atandan, kendisine bir mızrak daha atmasını istiyordu. Muaviye, Haricilerden olan bu kişinin babasına: "Git, oğlunu getir ve ona bu işten vazgeçmesini söyle" diyerek onu oraya gönderdi. O, oğlunun yanına gidip ona bu işten vazgeçmesi için yalvardı. Ancak mücahit ve çok mutaassıp dindarlardan biri olan oğlu, bunu reddetti. Bunun üzerine o şöyle dedi: "Senin kalbine merhamet gelsin ve benim de sana karşı neler hissettiğimi bilesin diye gidip oğlunu -kendi torunumu- alıp önüne getireceğim." O ise şöyle dedi: "Şunu bil ki ben hak yolunda kılıç darbesi görmeyi oğlumun yüzünü görmekten daha çok arzuluyorum."

İşte Ali'yi tekfir edenler bunlardı. Bu kimselere karşı kılıç çekmeye kim cesaret ederdi?

Ancak bu cephede görüyoruz ki o eman bayrağını Eyyub el-Ensârî'nin eline veriyor ve: "Git ve bir köşede dur" diyerek: "Her kim bu bayrağın altına gelirse güvendedir" diye ilan ediyor. O konuştu, hiçbir şüphe bırakmayacak şekilde her şeyi anlattı ve çok da yumuşak davrandı, -gerçekten müthiş bir şey- ancak kabul etmediler. Sonunda onlardan sekiz bin kişi gelip katıldı ama dört bin kişi kaldı. Artık sıra kılıçlara gelmişti. Bunların halkı sapık dindarlıklarıyla yok etmek isteyen hainler olduğunu ve tıpkı bir iltihaplı yara gibi ortadan kaldırılmaları gerektiğini gördü. O kılıcıyla onların hakkından gelip hemen hemen tümünü öldürdükten sonra kendi kendine şöyle diyor: "Bu, benden başka hiç kimsenin yok etmeye cesaret edemediği bir fitneydi." Burada artık haysiyet muhafazası, genel durumlar ve kamuoyu gibi şeyler mevcut değildir.

Ancak diğer bir taraftan o, bunun tam zıddı olan bir durum sergiliyor. Bir ruh, bir varlık, bir insan, tüm bu istidatları bünyesinde nasıl barındırabiliyor; insanı hayrete düşürmektedir. Adetâ o, tüm dünyadan daha büyüktür. Haricîler sonunda işi ondan ayrılmaya vardıracak kadar şerefsizlik yaptılar, ardından o hakemlik meselesini icat ettiler. Büyük bir şerefsizlikle ve zorla hakemlik meselesini Hz. Ali'ye dayattılar. Malik Eşter fethi gerçekleştirmek üzereydi, Ümeyye oğulları yenilgiye uğruyordu ve Muaviye de gitmişti. Amr ibn As, Kur'an'ı mızrakların ucuna taktı. (Amr ibn As, İslam tarihinde Kur'an'a karşı, mızraklara Kur'an takma işini başlatan kişiydi.) Ali'nin ordusu muzaffer olmak üzereydi. Ancak Haricîler birden bire şöyle bağırmaya başladılar: "Biz Kur'an'a kılıç çekmeyiz. Bu Kur'an mukaddestir." Ali ise şöyle feryat ediyordu: "Hangi Kur'an mukaddestir? Amr ibn Âs'ın mızrağı üzerindeki kağıt ve yazıdan ibaret olan bu Kur'an mı? Kağıt ve yazı mukaddes değildir. Mukaddes olan bu mânâdır. Bu Kur'an bir mesajdır, sözdür. Kur'an'ın mesajının, Kur'an'ın sözünün, yolunun ve uygulamasının olduğu yerde

Kur'an'ın kendisi de vardır. Eğer yoksa kağıt, kalem ve mürekkepten ibarettir. Bunlarla savaşınız, bunlar bir aldatmacadır ve yalandır." (Bu sözler onlara etki etmedi) Kur'an hakkında böyle konuşmaya kim cesaret edebilirdi? Kılıçlar Ali'ye döndü; "Biz Kur'an'a kılıç çekmeyiz" dediler. O bunlara nasıl anlatabilirdi ki; "Bu sözleri sana söyleyen kişi olarak ben, Kur'an'ı senden daha iyi anlıyorum ve daha iyi biliyorum. Ben hem herkesin gözünde senden daha bilgiliyim, hem de resulün vasisiyim. Ayrıca Kur'an'ı anlama konusundaki icazetini, vesayetini, hilafetini her şeyi bana Peygamber'in kendisi verdi. Peygamber'in tüm ashabı da, düşmanları da benim Kur'an'ı herkesten daha iyi anladığımı biliyor. Buna rağmen sen şimdi kalkmış benim karşımda içtihat ediyor, dindarlık taslıyorsun. Bana saldırıyor, hakaret ve küfürler yağdırıyor, benim hükümetimi korumak adına Kur'an'ı ezmek istediğimi söylüyorsun. Böyle bir şey olabilir mi?" Onlar dediler ki: "Mâlik Eşter'e söyle, geri dönsün. Aksi taktirde Kur'an'a çekmemizi söylediğin kılıçları sana çekeriz" Ali çaresizce Mâlik'i çağırmak zorunda kaldı. O da geri döndü. Amr ibn As muzaffer oldu. İlk Kur'anî komplo, Kur'an'a karşı zafer kazandı, Ali ise kurban oldu.

Sonra ona baskı yaptılar ve hakem olayı gerçekleşti. Hakemlik İslâmî bir gelenektir. Hz. Ali tarafından seçilen bir hakemle Ümeyye oğulları tarafından seçilen bir hakemin oturup müzakere etmesine ve gösterilen her yolun taraflarca da kabul edilmesine karar verildi. Hariciler: "Eğer hakemliği kabul etmezsen seni hemen burada öldürürüz." dediler. Hz. Ali ise: "Ya Malik Eşter'i -üstün bir komutan ve zulme boyun eğmeyen bir insandır- göndereyim ya da İbn Abbas'ı." dedi. Sonuçta o da bu aileden biridir ve aldatılması ya da satılması imkansızdır. Onlarsa bunu kabul etmeyerek şöyle dediler: "Biri senin komutanın, diğeriyse akraban" o halde kim olsun? Onlar tıpkı kendileri gibi (Hariciler) tanınıp bilinen, muhterem, ak sakallı, dindar, bilinçsiz birini, yani Ebu Musa'yı istediler. "Ondan başkasını kabul etmemiz mümkün değil" dediler. Bunun üzerine Hz. Ali: "Madem öyle, siz bilirsiniz" dedi. Karşı taraftan, tilki gibi biri olan

Amr ibn As seçildi. O, Mekke döneminde en iğrenç müşriklerden biriydi. Şimdi Muaviye'nin veziri olmuştu ve Kur'an vasıtasıyla Ali'yi ortadan kaldırmak üzereydi! Bu uyanık kişinin karşısında yer alacak olan kimdi: Ebu Musa! Ebu Musa, Hz. Emîr'in memuruydu ve Hz. Ali ondan savaş için asker göndermesini istemiş o ise: "Göndermiyorum!" demişti. (Çok ilginç bir hadise!) Hz. Ali ise İmam Hasan'ı Ammâr ile birlikte onun yanına gönderip: "Sen bizim hâkimimiz ve memurumuzsun, niçin savaşta bize yardım göndermiyorsun?" diye sordurunca, o: "Bu ihtilaflar Peygamber'den sonra ortaya çıktı." Peygamber bana buyurmuştu ki: İhtilaf çıkınca kendinizi kurtarın, tefrikayı körüklemeyin ve selameti ve takvayı koruyun. Ben sizinle Muaviye arasında çıkan ihtilafta kimin haklı olduğunu anlamadım. Bu sebeple bir karar veremedim ve tarafsız kaldım." Ammâr ise ona şöyle diyor: "Ey zavallı! Bu nasıl bir vasiyet ki Peygamber bunu sadece senin kulağına söyledi? Bu nasıl bir vasiyet ki Peygamber sadece Ebu Musa'ya söyledi ve hiç kimse de bunu anlamadı? İkinci olarak (şu zekiliğe, bilince bakın, şu Ali Şiîsine bakın) senin tarafsız kalmaya ne hakkın var? Tarafsızlık da ne demek? Sen araştırmaya mecburdun. Müslüman olduğun için bâtılın karşısında durmaya ve hakkı savunmaya mecbursun. Tarafsız kalmaya hakkın yok. Sen araştırmalıydın ve eğer Ali[23] haklıysa, Muaviye ile savaşmalı ve Ali'yi savunmalıydın. Eğer Muaviye haklıysa, onu savunmalı ve Ali'ye karşı savaşmalıydın. Ancak tarafsız kalırsan mahkumsun. Tarafsızlık da ne demek? Hak ve bâtıl karşısında neden tarafsızsın? Eğer anlamamışsan araştırmalı ve bulmalısın. Bu tembelliğin ve bu dindarlığın ardına sığınarak sorumluluktan kaçamazsın!"

Hakemliği birkaç ay ertelediler. Aradan zaman geçmesini istediler. (Tabi bu da Ümeyye oğullarının işine yaradı. Bir kaç ay geçti ve) Amr ibn As, Ebu Musa'yı sürekli aldatmaya çalıştı ve sonunda ona şöyle dedi: "Ebu Musa! Sen Ali ile Muaviye arasın-

[23] Burada birkaç defa "Ali" yerine "Ben" geçmektedir. Bu sözler, Ammâr'dan nakledildiğine göre "Ben" yerine "Ali" olması daha doğrudur. (Derleyen)

daki bu ihtilaflardan bıkıp usanmadın mı? Gel Müslümanları bu ihtilaflardan kurtar. Allah için bir iş yap." Ebu Musa: "İyi pekala ne yapayım" deyince Amr ibn As: "Gel, Müslümanların birliğinin korunması için ve Allah için seninle bir şey yapalım. Ben Muaviye'den sen de Ali'den vazgeç ki Müslümanların önüne üçüncü bir yol açılsın; bu ihtilaflar ve kardeş katli ortadan kalksın." dedi. Ebu Musa: "Doğru söylüyorsun, ben buna razıyım, peki ne yapalım?" deyince Amr şöyle dedi: "Resmî temsilcileri ve hakemleri olduğumuz Ali'yi ve Muaviye'yi halkın önünde azledelim, halk da başka birini seçmeye mecbur olsun. Muaviye'nin taraftarları da Ali'nin taraftarları da müşterek olarak birini seçerler ve böylece vahdet gerçekleşir." Ebu Musa bunu kabul edince Amr şöyle dedi: "Zaten böyle biri de var: Abdullah ibn Ömer. O çok takvalı, pak ve zahit bir adam." Ebu Musa: "Çok doğru söylüyorsun." dedi. Amr şöyle devam etti: "Abdullah ibn Ömer'i aday yapalım, halk ona oy verecektir. Eğer Ali de Muaviye de olmazsa Abdullah var, halk onu seçecektir." Ebu Musa: "Hazırım" dedi.

Geldiler ve halkı topladılar. Ebu Musa: "Pekala, önce sen git ve Muaviye'yi azlet" dedi.

O ise: "Ben mi? Aman estağfurullah, ben buna nasıl cüret ederim, önce siz buyurun." Ebu Musa: "Pekala, olur" dedi. (Bu tür adamlar, öne çıkmaktan ve kendilerini göstermekten çok hoşlanırlar. O kadar ki, onlara herhangi bir yer verirsen, onlardan her şeylerini alabilirsin)

Ebu Musa yukarı çıktı ve: "Ey Müslümanlar! Ben ve Amr, Müslümanları Ali ile Muaviye arasındaki bu ihtilaftan kurtarmaya karar verdik. Uzun süren bu ihtilaf ve savaş bizi bir yere götürmez. Müslüman kardeşler el ele verip birleşerek başka bir kişiyi imamete ve hilafete seçsinler ki bu fitne dağılsın. (Sonra o parmağındaki yüzüğe işaret ederek) Bu yüzüğü hüküm olarak parmağımdan çıkarıp Ali'yi hilafetten azlediyorum! Vesselam!" diyerek aşağı indi.

Sonra Amr ibn As geldi ve şöyle dedi: "Ey halk! Ebu Musa'nın (Ebu Musa ismini söyledikten sonra hakkında bir sürü de övgü dolu söz söyledi, Peygamber'in sahabîsidir, muhacirlerdendir vs...) sözlerini duydunuz. Ancak ben Muaviye'nin hükmü olarak bu yüzüğü parmağımdan çıkarıp (yüzüğünü Ebu Musa gibi parmağından çıkardı) Muaviye'yi azlettim ve yüzüğü tekrar parmağıma takarak da Muaviye'yi hilafete atadım." Salavatlar getirildi ve mesele bitirilmiş oldu!

Müthiş bir şekilde dolandırıldıklarını anlayan (nihayet anladılar!) Hâriciler, (sokaklara döküldüler) "ihanet etti vb..." diye bağırmaya başladılar. Amr ibn As gidince de Ebu Musa'yı öldürmek istediler. O ise Mekke'ye gitti ve hadise böylece kapandı.

Haricîler: "Hata ettik, rezillik ettik, bizi bağışla" diyecekleri yerde Hz. Ali'nin yakasından tutup şöyle dediler: "Biz böyle saçma bir laf ettik, hatalı davrandık ve Allah'ın emrine karşı geldik de peki sen neden bize uydun ve bunu kabul ettin? Bu bir günahtı. Biz günahlarımızdan dolayı tövbe edeceğiz, sen de hemen şimdi tövbe et." Hz. Ali "Niçin tövbe edeyim?" dedi. Onlar "Biz hakem olsun dedik, sen de bunu kabul ettin. Her iki amel de günahtı. Artık günahkârız, müşrik ve kâfir olduk (Hariciler günahı bağışlanmaz gören, günahkârı kâfir kabul eden ve kanlarının dökülmesini mubah sayan insanlardı) Bu yüzden halkın önünde resmen istiğfar etmelisin." dediler. Hz. Ali ise şöyle dedi: "Peki ne için istiğfar edeyim? Eğer hakem olayı için tövbe etmemi istiyorsanız, hakem meselesini ben söylemedim, ben savaşalım dedim. Sizler ise beni tehdit ettiniz. Eğer Ebu Musa'nın seçilmesi hataydı ve günahtı diyorsanız, onu da siz seçtiniz. O halde ne için tövbe edeyim?" Dediler ki: "Hayır, hüküm Allah'ındır, biz ise Ebu Musa'yı hakem tayin ederek ve Amr ibn Âs'ın hakem olmasına razı olarak iki günah işledik. Birincisi Allah'ın yerine insanı hakem ettik ve ikincisi hakem olan Allah birdir, biz ise onu ikiledik. Tövbe etmeliyiz." Ali dedi ki: "Hakemlik tümüyle şer'î ve İslâmî bir meseledir. Meşru bir şeyden dolayı neden tövbe edeyim? Hakemliğin kendisi gayrî meşru ve hatalı değildir. Peygamber zamanında da Beni Kurayza olayın-

da hakemliğe başvuruldu. Sad ibn Muaz Peygamber tarafından Beni Kurayze karşısında hakem tayin edildi. Hakemlik meşrudur. Tövbe etmeyeceğim. Ancak Ebu Musa'nın hatası, savaşın neden ertelendiği ve hakemliğe neden başvurulduğu konusuna gelince bu sizin bana dayattığınız bir şeydi. O halde neden ben tövbe edeyim?" Bunun üzerine Haricîler: "Bizim işlediğimiz hatadan dolayı kesinlikle tövbe etmelisin" diye bağrışarak dışarı çıktılar. Çok şiddetli bir taassuba sahip olan ve öldürmeyi ve ölmeyi yiyip içmek gibi bir şey olarak gören Haricîler, daima karışıklık ve bozgunculuk çıkarıyorlardı. Hz. Ali'ye o derece eziyet ediyorlardı ki Ali mescide gelip (savaştan önce) halk onun arkasında namaz kıldığında onlardan bir grup, mescidin bir köşesinde toplanıp müşriklerle ve dinden dönenlerle ilgili ayetleri kinayeli bir şekilde okuyorlardı. Ali buna rağmen namaz kılıyordu. Onlar ise bozgunculuk edip ona sövüyor ve suçlamalarda bulunuyorlardı. Ancak Ali, onlar ayetleri kinaye ile okudukları sırada Kur'an okunuyormuş gibi sükut ediyor ve sonra namazına devam ediyordu. Sonra onlar diğer bir ayeti okuyor, Ali ise yine sükut ediyor ve sonra namazına devam ediyordu; bu böyle sürüp gidiyordu. Kûfe'de, mescitte onların bu bozgunculukları, rezaletleri, küfürleri ve iftiraları karşısında Ali'nin tepkisi hep bu şekilde olmuştu. Bütün bunlardan daha acayip olanı ise Ali'nin onlardan hiçbirini tehdit etmemesiydi. Hiçbirini durdurmadı, hiçbirini dövmedi ve hatta bir gün bile onlardan birinin beytülmaldeki maaşını geciktirmedi. Hâricilerin tümü önceki gibi maaşlarını beytülmalden alıyorlardı. Onlar ise Ali'nin hükümetinde, Ali'yi kâfir ilan etmekle kalmayarak Ali'yi tekfir etmek istemeyen insanlara da kâfir diyorlardı. Ancak Ali, hepsinin hakkını veriyordu ve onlara karşı bu şekilde davranıyordu. Ta ki onlar karışıklık çıkarıp Nehrevan savaşını başlatana dek. Burada artık farklı bir Ali ortaya çıkıyor. İşte o zaman kılıç devreye girince rivayete göre dört bin kişiden sadece dokuz kişi (bunun dışındakiler yalandır) kalıyor.

Bu Haricilerden biri gece çadırın önünden ayrılıyor ve çok acıklı bir sesle Kur'an okuyor, münacâtta bulunuyor ve ağlıyor. Oy-

sa o, gecenin sabahında Ali ile savaşmak istiyordu. Ali'nin ashabından biri, duygulanıyor, onun bu sesinden etkilenerek Ali'ye diyor ki: "Bu nasıl bir hal, bu nasıl bir yücelik?" Ali ise diyor ki: "Yarın onun halini sana söylerim." Ertesi gün Ali mızrakla onu öldürüyor ve şöyle diyor: "Bu, dün gece o hale sahip olan kişi, yarını ise bugünden daha kötü." Bu, başka bir Ali, başka bir insan.

11) Devrimci Züht ve İbadet; Adalete Dayanmak:

Ali, ibadet, yalnızlık ve inziva timsaliydi. Öyle ki irfânî düşüncenin, riyazet çekenlerin, sûfi silsilelerinin ve tüm hayatlarını riyazet ve ibadetle geçiren kutupların kahramanı ve sembolü Ali'dir. Bu başka bir boyuttur. Bu, kılıç çeken bir adamda bulunmayacak bir boyuttur, siyasî mücadele veren birinde bulunmayacak bir boyuttur, bir dilin imkanları dahilinde en güzel şekilde konuşabilen birinde bulunmayacak bir boyuttur, en derin felsefî düşüncelere sahip olan birinde bulunmayacak bir boyuttur. Riyazet, yalnızlık ve ibadet... Siz onun Allah ile beraber olduğu bir köşedeki yalnızlığında ve sahip olduğu ruhanî miraçlarda -herkes, sahip olduğu şuur ve duygu ölçüşünce nasıl bir hal içerisinde olduğunu tahmin edebilir- nasıl bir hal içerisinde olduğunu işittiniz. Gecesini gündüzünü savaşla, cihatla, mücadeleyle, düşünmekle, yazmakla, günlük toplumsal sorumlulukları ile geçirmesinin yanı sıra, âdeta aile için yaratılmış bir eş ve bir babadır. O ve Fâtıma, evlerinin işlerini taksim etmişlerdi. "Dışarının işleri bana, içerinin işleri de sana ait" şeklinde değil. Ev içi işlerde dahi ince bir iş bölümü yapmışlardı. Evde bütün bu süre içerisinde Ali kendi işini yapıyordu, Fâtıma ise kendi işini... Aslında şunu söylemem yeterlidir: Ali, Fatıma'nın eşidir; yetiştirdiği çocukların da kimler olduğu bilinmektedir. Bu çocukların her biri Ali'nin bir boyutuna sahiptir. Bir imam olarak mutlaklığın doruğundadırlar, her biri yüce, aşkın ve ideal birer örnek olan: Zeynep, Hasan ve Hüseyin'dir.

Ali'nin zühdü, bizim tanımadığımız devrimci bir zühttür. Biz ya fasit ve haris insanları tanıyoruz, ya da sadece zahit olan insan-

ları... Zahit olduğuna göre dünyada kendisini paradan puldan, yiyecekten, lezzetlerden hatta meşru şeylerden bile mahrum eden biri olmalı! Peki ne için? Tüm bunlar sadece kendisi için, kendi âhiretini elde etmesi içindir. Peki halk için olan nedir? Hiçbir şey. Bunun halkla hiçbir ilgisi yoktur. Orada çok yemek için, burada az yiyor. Peki bizim için olan nedir? Hiçbir şey. Zira bunun toplumla bir ilgisi yoktur. Kendisinin, kendince yaptığı bir pazarlıktır. Dünya malını kötülüyor, lezzetleri kötülüyor, serveti kötülüyor, zaten hiçbir şeyi de yok. İşte bu bir zahit. Ancak Ali'nin zühdü devrimci bir zühttür. Devrimci züht ne demektir? Ali'nin zühdü, fakirlikle mücadele için fakirliğe tahammüldür. Açlıkla mücadele etmek için açlığa tahammül etmektir. Halka ekmek vermek için ekmeğinden vazgeçmektir. Ayrıca bireysel hayat açısından kanaatkar olmak, muhtaç olmamak, kendisini ve ailesini doyurmak da kendi döneminin açlarını doyururken bireysel hayatında herhangi ağır bir yükün olmaması içindir. Bu züht, henüz daha bir iki yılda borçtan harçtan dolayı iğdiş olan "aydınların" yaptıklarıyla mücadele içindir. Kanaatkar olması, halkın adaletinin temini ve ekonomik durumunun düzeltilmesi yolunda kaybetmekten endişe duyacağı ve onu korumak uğruna muhafazakârlık yapacağı bir şeyinin olmaması içindir. İnsan olmanın sigortası olan züht ve kanaat işte budur. Sorumlulukları ve cihadı uğrundaki mücadelesinde sorumluluk sahibi insan olmanın sigortası budur.

Abdurrahman b. Avf'lar ve hatta Zübeyir'ler ne için Ali ile birlikte gelmediler? Zübeyir kimdir? Ali'nin teyzesinin oğlu. Zübeyir, Peygamber'in sevdiği bir kimseydi. Zübeyir, Safiye'nin oğludur. O, hilafetin Sakife'de[24] Ebubekir'in eline düştüğü ve Ali'nin mahrum kaldığı bir sırada Ali'nin evinde onu korumak için bulunan bir kimsedir. O, Abdurrahman b. Avf'ın Osman'ı

[24] Sakîfe, gölgelik, çardak anlamındadır. Peygamber'in vefatından sonra Muhacir'den ve Ensar'dan bazı kişiler, Sakîfetu Benî Sâide (Benî Sâide'nin gölgeliği) adlı bir yerde toplanarak Ebubekir'i hilafete seçmişlerdir. Okuyucunun bundan sonra sıkça karşılaşacağı bu kelime, İslam siyasî literatüründe ilk halifeyi seçen mekanizma anlamında özel bir terim olarak kullanılmaktadır. (Çev.)

iş başına getirmek istediği Ömer'in şûrasında Ali'ye meyletmiş bir insandır. O, Ali'nin yanında Osman'la savaşmış bir kimsedir. Peki neden sonuna dek Ali ile kalamıyor? Çünkü efendileri için çalışsınlar ve akşamdan akşama bir miktar dinar ve dirhemi efendilerine versinler diye bin köle satın almıştı. Ali ile kalarak bunları muhafaza etmek olmazdı.

Abdurrahman b. Avf, "Akik"te köşkü olan ilk kişidir. Akik neresidir? Akik, Medine şehri dışında -şu an şehrin bir parçası olmuştur- temiz suyu ve havası olan yaylalık bir mekandır. Peygamber orada bağı olan ashabından birine misafir olarak gitmiş ve döndüğünde eşi Aişe'ye: "Orada bir odamız olsaydı bu çok hoşuma giderdi. Çok güzel havası ve suyu var, çok da serin" demişti. O dönemde Peygamber, sıcak ve yakıcı havası olan Medine'de kalabalık bir nüfusun ortasında büyüklüğü malum olan evlerde yaşıyordu. Evinin avlusu ise mescitti ve orada da "Suffe ashabı" denilen bir topluluk yaşıyordu. Aişe dedi ki: "O halde oradan bir yer alıp yaptıralım." (Önemli olan yerdi, ev yapmak çok masraf isteyen bir şey değildi. Peygamber'in yapacağı ev topraktan basit bir ev olacaktı) Peygamber ise şöyle buyurdu; "Oradaki tüm toprakları halk satın almış; bizim gidip oda yapmamız için boş yer kalmamış. Zaten bizim orayı alacak paramız da yok." İşte Muhammed'in (s.a) hayatı budur. O sırada Abdurrahman, Akik'te bir köşk yaptırıyor; işte bu sebepten de şûrada reis oluyor ve Osman'ı iş başına getirebilmek için bin türlü hokkabazlık yapıyor. Çünkü Ali iş başına gelirse, onun köşkünü başına yıkardı. Herkes Ali'nin kim olduğunu biliyordu. Onu keşfeden insanlar sadece bizler değildik. Onu, onlar bizden daha iyi tanıyorlardı. Onun yanında yer almak olmazdı.

Akil, Ali'nin büyük kardeşidir. Ali, Akil'e çok saygı gösteriyor, körlüğü ve fakirliği sebebiyle de ona çok acıyordu. Hükümete geçtiğinde Akil, onun yanına geliyor ve kardeşi Ali'ye şöyle diyor: "Bizim durumumuz ne oldu? Bizim eşimiz, çocuklarımız, ailemiz vs. var." Ali onun eline bir parça ateş değdiriyor. O, birden: "Ne yapıyorsun, elim yandı" diye bağırıyor. Ali şöyle diyor:

"Şaka yaptım, neden bu kadar bağırıyorsun? Ben bu maşanın sadece bir tarafını ısıttım. Sen şakayla da olsa bir parça sıcaklıktaki maşayı eline değdirdiğimde bu kadar bağırıyorsun. Peki neden beni yakmak için hazırladığın ateşten, hem de yarın Allah'ın gazabıyla alevlenecek olan ateşten dolayı feryat etmiyorsun?"

Akil bağırıyor ve oradan ayrılıyor, dayanamıyor. Ali'nin hakikat yolundaki zühdüne ve keskin adaletine tahammül etmek, Ebu Talib'in evinde büyümüş Akil gibi insanlar için dahi zordu. Muaviye'nin Ali ile savaş halinde olduğu sırada Akil, Muaviye'nin yanına gidiyor, o ise Akil'i ayakta karşılıyor ve ne isterse veriyor. Bakınız kabilevî yakınlıkların çok önemli olduğu o dönemlerde bir kimse kalkıp da Ali'ye: "Ali kendi kardeşini bile yanında tutamadı, kardeşi ise onun sertliğinden düşmana sığındı" derse ona ne kadar zarar verirdi! Yoksa böyle bir insan zenginlikleri nispetinde değere sahip olan kimseleri ve ashabı nasıl yanında tutardı?

Adalette böylesine sert ve şiddetli olan Ali, toplumsal açıdan belli bir iradenin, belli bir cephenin ve belli bir kesimin semboluydü. Sahip olduğu bakış açısı ve itikadî birikimi, İslam'ın işaret ettiği belli bir yönde ve belli bir anlayışta bulunuyordu.

12) Harcamada Eşitlik

Bunlar kendisinden hüküm çıkarıldığında ne olduğu belli olan cüzî şeylerdir. Ben şuradan anlıyorum. Meysem Temmâr, Ali'nin değerli bir arkadaşı ve dostudur[25]. Onun bir miktar hurması vardır ve yolun bir köşesinde onları satmaktadır. O hurmaları iyiler ve kötüler olmak üzere iki kısma taksim edip, iyileri 2 riyale, kötüleri ise 1 riyale satmaktadır. Bunu gören Ali onları öfkeyle birbirine karıştırarak şöyle diyor: "Neden Allah'ın insanlarını yiyeceklerine göre ikiye ayırıyorsun? Onların hepsi-

[25] Biraz vaktinizi aldığım için özür dilerim. Artık sizi daha fazla rahatsız etmeyeceğim. Fakat bunlar temel meseleler. Eğer siz Ali'nin tanıtımına kulak vermeye bu gece fırsat bulamazsanız başka ne zaman bulacaksınız?

ni karıştır ve tümünü ortalama bir fiyatla sat" İmamın bu rivayetteki tutumundan bir hüküm çıkarmak isteyen kişi nasıl bir hüküm çıkaracaktır? Son derece açık: Tabii ki 'harcamada eşitliği'. Bu, bugünün dünyasının sınıf karşıtı ekollerinde söz konusu edilen en ilerici yaklaşımdır. Hatta sınıf karşıtı ekollerin pek çoğu "harcamada eşitliğe" tahammül edememektedirler.

Ali, valisine şöyle bir mektup yazıyor: "Ben falanca kişinin umumî maldan hırsızlık yaptığını duydum. Araştırır da böyle bir şeyin doğru olduğunu görürsem, onun boynunu vururum." Ali'ye göre toplumsal mallarda halkın ekonomik hayatına hıyanetin hükmü idamdır. Bu fıkhî, ekonomik, hukukî ve toplumsal bir şeydir. (Ali'nin zamanında) harcamada ve gelirlerde mutlak eşitlik vardı ve fertlerin beytülmalde (devlet bütçesinde) hisseleri bulunuyordu.

Ömer'in zamanında ilk kez fertler, gelir düzeyine göre sınıflara ayrıldı. Ömer, beytülmalden maaş alan devlet memurlarının sınıflara ayrılması geleneğinin kurucusudur. Ali daha o zaman itiraz etmişti: "Ne zaman hilafete geçersem, adalete aykırı olan tüm bu sınıfsal ayrılıkları ortadan kaldıracağım ve yıllar sonra bile olsa kim bu malı yemişse, bunu onun gırtlağından söküp alacağım." Gelirdeki mutlak eşitlik, herkesin payının ve maaşının eşit olması değil, eşitliğin özenli bir şekilde sağlanmasıdır.

Osman b. Hanîf (Ali'nin zamanında) yeni yönetimden ayın ilk maaşını almak için geliyor. Onun eşinin azat edilmiş kölesi gidiyor ve ona üç dirhem veriliyor. Hz. Ali'nin Yemen'deki valisi ve ashabın çok vefakâr komutanlarından ve seçkin şahsiyetlerinden olan Osman da gidiyor ve kendisine üç dirhem verildiğini görüyor. Bu miktardaki parayı zenginler o dönemde en basit işleri için kullanıyorlardı. Ancak o, durumun değiştiğini fark ediyor ve hiç sesini çıkarmadan kendisine verileni alıp Yemen'e dönüyor.

13) İmam, Hakikatlerin ve Değerlerin Sembolü

(Ali'nin hükümete geçmesinden sonra) Zübeyir ve Talha um-

duklarını bulamayınca şöyle düşünüyorlar: "Bu geldi ve hükümet onun eline geçti. Biz de hilafete adaydık, ancak Ali için hilafet adaylığından vazgeçtik. Biz Osman ile mücadelede çok çaba harcadık ve onu ortadan kaldırdık. Ali ise biz ve bizim gibilerin eliyle ve çabasıyla iş başına geçti. Biz oturduk bekliyoruz; ama hâlâ elimize herhangi bir şey geçmedi." Onlar vakarlarını kaybetmemek için bir müddet sabrediyorlar. Ancak hiçbir şeyin olmadığını görüyorlar. O da vakarını ve ağırlığını kaybetmiyor. "Biz bir şey söylemedikçe o da hiçbir şey söylemiyor." diye düşünüyorlar. "Bizim durumumuz ne olacak?" gibisinden beklentilerini, bir biçimde Hz. Ali'ye duyurmaya çalışıyorlar. Hazret diyor ki: "Allah'a hamt olsun, durumunuz iyidir." Ardından onlar, meseleyi daha da açık bir şekilde ortaya koyarak diyorlar ki: "Sonuçta biz burada bir iş yaptık ve zahmetler çektik. En azından memleket işlerinde ve Müslümanların maslahatları konusunda bizimle meşveret et. Bunu dinî açıdan söylüyoruz; yoksa şahsî bir şey rica etmiyoruz. Siz bizimle işler konusunda meşveret etmek istemiyor musunuz?" Hz. Ali diyor ki: "Onlara, kendileriyle meşveret etmemi gerektiren bir hadisenin ortaya çıkmadığını söyleyin. İnşallah gerek olursa kendilerini de göz önünde bulunduracağım. Ancak böyle bir ihtiyacın doğacağını sanmıyorum." Bakıyorlar ki yine olmadı.

Onlar önceden de siyasî jestler görmüşlerdi. O hitabın Talha ve Zübeyir'i kastettiği belliydi. Daha önce de işittiğiniz gibi, onlar beraberce beytülmali teslim almak için gidiyorlar. Hz. Ali yeni emir ve Talha ile Zübeyir de yeni bakanlar. Yeni rejim, iş başına geçtiği için beytülmali teslim alacaklar. Beytülmal komisyonu kuruluyor ve onlar oturup konuşmaya başlayacakları sırada Ali, orada yanan ışığı söndürüyor. "Neden ışığı söndürdün?" diyorlar. Ali diyor ki: "Biz nasıl olsa şu an konuşacağız ve yazacağımız bir şey de yok. Sadece konuşmak istediğimize göre ışığa gerek yok. Hem yanan bu ışık beytülmale ait. Hz. Ali bu noktada çok dindarca tavırlar sergilemek istiyor değildi. Bu meselenin daha derin bir anlamı vardı. Hz. Ali onlara demek istiyordu ki: "Beyler, boş yere bekliyorsunuz, gidin! Burada beytülmalin

mumunun bir damlası bile boşa yanmamalı. Bin köle senin için çalışıyor; ancak bu rejimde bunun yeri yok. Kendi işinin başına dön. Elbette bize çok lütufta bulundun ve o Sakîfe boykotuna katıldın, şûrada bize oy vermek istedin, aynı ailedeniz, sen benim güçlü yardımcılarımdan oldun, ancak sizin burada işiniz yok." Onlar diyorlar ki: "Öyleyse bize izin ver, hac yolculuğuna çıkalım." Onlar hacca gitme bahanesiyle Mekke'ye gidip Aişe'yi de yanlarına alarak Peygamber ailesine olan kinlerini ortaya koymak düşüncesindeydiler. Onların isyan için gittikleri çok açıktı. Ancak henüz bir ayaklanmada bulunmamışlardı. Ali'ye karşı olsalar da yolculuğa çıkmaya, hac yolculuğuna çıkmaya hakları vardı. Onları bu haktan mahrum etmek olmazdı. Onlar, gitme hakkına sahip iki insandı.

Talha ve Zübeyir gidiyorlar ve Cemel savaşını başlatıyorlar. Oysa Ali, onların şehirden ayrılmalarını engelleyebilirdi; böylece komplo önlenmiş olurdu. Ancak bu takdirde sadece iki insan kurban edilmezdi. Eğer Ali onlara engel olsaydı burada sadece iki insanın -Talha ve Zübeyir'in- hakları değil, insan haklan çiğnenmiş olurdu. Ali ise bu hakların muhafazasının timsaliydi. Ali, komploları engellemek, hükümeti sürdürmek ve düşmanı mahvetmek için gelmemişti. Ali'yi bu açılardan değerlendirecek olursak, tüm bunlar eleştiriye tabi tutulabilir. Ama onu, örneklik açısından yani imamet açısından değerlendirecek olursak, Ali bunun dışında bir davranışta bulunsaydı tarihte başarılı, güçlü, siyaset bilen bir yönetici olarak telakki edilirdi; ama bir imam olarak asla... Zira imam yenilgiye uğrayabilir ama üzerine leke bulaştıramaz. Onun ve hükümetinin başarısı bir ferdin hakkının görmezlikten gelinmesine bağlıyken, aşkın değerlerin mutlak âbidesi olarak imamın, tüm nesiller için bir örnek ve bir sembol olması gerekmektedir. Bir kişinin hakkının korunması için, haksızlık lekesine elini bulaştırmamak için kendi yenilgisine, kendisinin ve ailesinin ıstırabına tahammül etmelidir.

Değerlerin ve hakikatlerin sembolü olarak imam, zindanda tek başına ölüme terk edilse bile zayıf olmamalıdır. Ali, Muaviye'yi

hemen azletmeyip onunla bir müddet iyi geçindikten sonra: "Tüm valiler hac yolculuğuna çıksın" deseydi ve hacda da Muaviye'yi alıkoyup Malik Eşter gibi birini Şam'a gönderseydi, Muaviye'ye karşı muzaffer olurdu. Böylece Ali tarihte çok karşılaştığımız muzaffer siyasetçilerden biri olurdu. Ancak tarihte Ali'nin bir benzerine rastlamıyoruz. Zira o, Ömer'in şûrasında halife adayı ve hatta şûra reisi oluyor. Tüm şûra üyeleri, Allah'ın kitabına, Peygamber'in sünnetine ve önceki iki halifenin yönetim tarzına uyma şartını kabul ederse, ona biat edeceklerini söylüyorlar. Ali üçüncü şartı kabul etmiyor. Ali bu şartı kabul etseydi, Ömer'den sonra halife olurdu ve o büyük imparatorluk, onun ve ailesinin eline geçerdi. Ama Mervân'ın ve Ka'bu'l-Ahbâr'ın iğrenç idaresi altına girme pahasına, Osman'ın hükümetine mahkum olma pahasına, Ebuzer'in tek başına sürgüne gönderilmesi pahasına, yeniden Medine'de eve çekilme pahasına, sürgündeki Ebuzer'e el uzatamama pahasına ve kendisi ile ailesinin hilafetten mahrum bırakılması pahasına hoşlanmadığı bir şeye "evet" demiyor ve bütün bu bedellere rağmen "hayır" diyor. O bu ilkeler çerçevesinde doğru yolu seçiyor, insanlığa daimî bir örneklik gösteriyor ve tüm insanlığa örnek insanın nasıl olduğunu tanıtıyor. İşte bu, imamın ebedîlik ve ölümsüzlük boyutundaki anlamıdır. O, yenilgiye uğramış, mahrum olmuş ve kendisini ve ailesini belalara maruz bırakmış bir yönetici de olsa bu şekilde imam oluyor. Bir imam, yani her zaman ve her durumda insanın hareket seyrinin nasıl olması gerektiğini gösteren bir önder olduğu için, o, ölümünden sonra hemen yok olacak muzaffer yönetici makamını seçmemiş, "hayır" dedikten sonra yenilip evine çekildiği imamlık makamını seçmiştir. Fakat öldükten sonra da hayatı devam etmiştir. Onun her gün daha da canlı olduğunu ve ona her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulduğunu görüyoruz. İnsanlık, özgürlük, adalet, temizlik duygusu taşıyan kalpler, büyük ve güzel ruhlu insana saygı, övgü ve ihtiyaç duyguları taşıyan kalpler, herkesten çok ona ve imametine muhtaç durumdadır.

14) Hakikat Uğruna Maslahat ve Şahsiyetin Reddi

Bu ilginç bir meseledir. Tâhâ Hüseyin: "İnsanlığın dilinde bundan daha büyük bir cümle ve ilke yoktur" diyor. Cemel savaşında Talha ve Zübeyir bulunmaktadır. Talha "Talhatu'l-Hayr"dır. Yani hayır sahibi Talha... Hatta Peygamber'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "Her kim yeryüzünde yürüyen canlı bir şehit görmek isterse Talhatu'l-Hayr'a baksın." Zübeyir'in faziletlerine de değindim. O Uhud'da Peygamber'i bütün yüreğiyle müdafaa etmişti. İlk müslümanlardandı. Yani ilk beş kişiden biriydi, Ali'den sonra Peygamber'in bi'setinin ilk yılında Peygamber'e iman etmiş ve onunla beraber 23 yıl boyunca cihat etmiş ilk beş kişiden biriydi. Onlar kendileri için haysiyet, şeref, iftihar, millî ve umumî övünç vesileleri kazandılar ve İslam'ın mukaddes çehreleri, Peygamber'in yakınları ve dostları oldular. Onlar böyle adamlardı; ancak Ali'nin karşısına geçtiler. Çünkü Basra valiliğini istiyorlardı, Ali ise bunu onlara vermemişti. Onlar, bundan böyle şahsiyetlerinden geçip bir "hiç" olmaya tahammül edememekteydiler.

Aişe, Müminlerin annesi; Talha ve Zübeyir ise Peygamber'in iki değerli sahabîsi ve dostudur. Ali'nin ashabından biri şöyle diyor: "Eğer onlar barışa razı olmazlarsa ne yapacaksın?" Ali: "Onlara kılıç çekeceğim" diyor. Adam diyor ki: "Talha, Zübeyir ve Ümmü'l-müminin'in bâtıl yolda olmaları hiç mümkün mü?" Ali'nin burada verdiği buyruk bugün gerçekten tüm insanlık için bir ders niteliğindedir. Diyor ki: "İnsanların değerini hak ile mukayese etmek gerekir; hakkın ve hakikatin değerini, kişiliklere, kişilerin celaline ve görkemine göre değil." İnsanı, hakkı esas alarak değerlendir; hakkı insanı esas alarak değerlendirme; hak ve bâtılın bilmen gereken esasları ve temelleri vardır. İnsanların şahsiyetini, geçmişini bir tarafa bırak. Onları bu esasa göre değerlendir. Doğruysa doğrudur, değilse "hayır" de ve uzaklaş. Bu, hakikatperestlik karşısında şahsiyetperestlikten ve insanperestlikten kaçınmaktır.

15) İnsancıllık

Ali'nin insancıllığı, tüm sözlerinden öylesine açık ve belirgin bir şekilde anlaşılmaktadır ki, Ali'yi dinî ve İslâmî açıdan değil, sadece insanî değerler açısından değerlendirmek isteyen biri için de bu özellikler tasavvur edilemeyecek derecededir. O, bizim dinden olmadığı halde İslâmî bir toplumda ve İslâmî bir düzen altında yaşayan insanlar hakkında şöyle diyor: "Tüm insanların kanları, tıpkı biz Müslümanların kanı gibidir ve malları da tıpkı biz Müslümanların malları gibidir." Bu, savaş ve düşmanlık ilişkisinin bulunmadığı durumlar için geçerlidir. Savaşın olduğu durumlarda Ali'yi cihat meydanında görüyoruz. Burada insanî ilişkiler ve dinî taassup adına var olanların reddi gibi bir mesele söz konusudur. Sonra diyor ki: "İnsanlar iki sınıftır: Birincisi dinî açıdan senin kardeşindir. İkincisi ise dinî açıdan seninle müşterek olmayan, ancak seninle aynı hamurdan, aynı insanî soydan gelmesi bakımından senin benzerin olanlardır." Hatta o bir valisine şöyle yazıyor: "Dinî açıdan seninle ortak olmayan, ancak bu resmî dinî rejimde[26] senin yöneticiliğin altında yaşayan azınlığın haklarına, resmî dine mensup çoğunluğu oluşturan hâkim sınıfın haklarından daha fazla riayet et. Hatta onların senden haklarını talep etmesine gerek bırakmaksızın sen onların yanına giderek haklarını onlara ver."

Ümeyye oğullarının Ali'nin hükümet sahasına yaptıkları saldırılardan ve baskınlardan birinde Ali hükümetinin zimmetinde ve İslâmî hükümetin mesuliyeti altında bulunan Yahudi bir kadın zarar görmüş ya da öldürülmüştü. Ali, savunulması gerektiği halde savunulmadığı ve kendisi de düşman karşısında onu savunamadığı için öylesine öfkelenmişti ki mescitte yüksek sesle şöyle haykırmıştı: "Eğer bir insan bu ayıptan ölürse kınanmaz".

Şimdi insan hakları bildirisinin tüm hazırlayıcıları, "insanlık zulmünün ve cinayetlerinin kurbanları" (J. Paul Sartre, Yahudi-

[26] "Resmî dinî rejim insanlık dışı bir rejimdir" diyen bugünkü Avrupa'nın aksine bunun, onların lâik rejimlerinden çok daha insanî olduğunu görüyoruz.

ler için böyle diyordu) ve çağımız için demokrasi, liberalizm, hümanizm, Fransız Devrimi, insan haklan bildirgesi, Birleşmiş Milletler ve benzeri kurumları kurup düzenleyenler Müslümanlara ne şekilde davranıyorlar ve onları nasıl ödüllendiriyorlar? Milyonlarca Müslümanı Yahudilerin cinayetleri, bombaları ve silahları altında nasıl tutuyorlar? Bunu görüyoruz.

Bundan dolayı dinî taassup ve şahsiyetçilik meseleleri belli bir dinle ve belli bir grupla ilgili değildir. Meseleyi en mutlak düzeyde ve en yüce insanî değerlere göre değerlendiriyorum.

Maalesef artık vakit kalmadı. Son olarak söylemek istediğim bir nokta var, o da şu: Ali'nin, tüm boyutlarda mutlak surette bir örnek olduğunu görüyoruz. O elleriyle çalışan işçi sınıfından bir işçi abidesidir. Eğer bugün işçi ve çiftçi sınıfı için (proleter) bir heykel dikmek istiyorlarsa mutlaka Ali'nin heykelini dikmelidirler. Güzel nesirler yazdığı eliyle Medine'deki toprakları kazıp oradan su çıkaran Ali'nin heykelini....

Vesselam!

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALİ YALNIZDIR

Önce burada bulunan muhterem hanımlardan ve beylerden özür dilemeliyim; buraya Ali'den bahsetmek için geldiysem de bundan âciz ve mahcubum. Ayrıca ben bir konuşmacı ya da bir hatip değilim. Ben basit bir öğretmenim ve ister istemez konuşma tarzım sınıftaki bir öğretmenin konuşma tarzı gibidir. Dolayısıyla yapacağım konuşma böylesine görkemli bir topluluk ile mütenasip olmayabilir.

Ancak sanırım, bizler her şeyden çok öğretime muhtacız ve hatta propagandadan önce bilgiye ve bilimsel tanımaya ihtiyaç duyuyoruz.

Pek çok aydının özellikle de geri kalmış ülkelerdeki aydınların hatası, modern bilim ve teknik vasıtasıyla gelişmiş ve özgür bir topluma sahip olunabileceğini sanmalarıdır. Oysa topluma hayat, hareket ve güç veren bilgi, düşünce ve bilim, itikadî ve ideolojikdir. İnanca ve somut bir ideolojiye sahip olmayan bir topluma bilim ve teknolojinin girmesi tıpkı uygun olmayan bir yere, uygun olmayan bir zamanda büyük ve meyveli ağaçların dikilmesi gibidir.

Fakat bizim yoksun olduğumuz şeyler sadece inanç ve inancın gücünden ibaret değildir; inandığımız meseleler hakkında doğru, mantıklı ve bilimsel bilgilerden de yoksun bulunmaktayız. Tarihte ve toplumumuzda söz konusu olan en büyük meselelerden biri, pek çoğumuzun itikat beslediği İslam ve Şia'dır; fakat bunu doğru dürüst tanımıyoruz. Hakkında doğru ve mantıklı bir bilgiye sahip olmadığımız bir dine inanıyoruz. Mesela Ali'ye bir imam olarak, büyük bir insan olarak, gerçek bir büyük kahraman olarak, duygularımızı, takdislerimizi ve yüceltilerimizi kendisine yönelttiğimiz bir kişi olarak inanıyoruz. Milletimiz tarih boyunca daima İslam'dan sonra en çok onu övme iftiharına sahip olmuştur. Ancak ne yazık ki onu tanıması gerektiği şekilde tanımamıştır. Çünkü onu tanımakla değil, daha çok övmekle meşgul olmuştur. İşte bu sebeple bugün Ali'yi büyük bir insan, bir rehber, bir imam ve bir örnek olarak anlatan bir konuşmaya daha fazla kulak vermemiz gerekir.

İslam tarihinde Ali hakkında belki de gerekli olduğu ölçüde övgü ve yüceltmede bulunulmuş olabilir. Nitekim Ali'nin kerametleri ve menkıbeleri konusunda söylenip yazılan, onun Allah katındaki yüce makamını konu edinen şiirlerden ve makalelerden büyük kütüphaneler oluşturabiliriz. Ancak ne yazık ki, günümüzde ve Ali ülkesi olan bu memlekette benim bir öğrencim "Ali'yi tanımak için hangi kitabı okuyayım ve onun konuşmalarını, görüşlerini, düşüncelerini ve tavırlarını iyi anlamam için hangi metinlere başvurayım?" diye sorduğunda benim ona verecek doğru dürüst bir cevabım yok.

Ben sadece öğretmenlerin değil, tüm halkın temsilcisi olarak bilginlerimizi şöyle şikayet etmek istiyorum:

Siz, tüm hayatıyla, inancıyla ve kanıyla, Ali yolunda ve Ali için mücadele eden bu Ali aşığı halka Ali'yi doğru tanıtmak için ne yaptınız? Bu noktada bizim halkımızın hiçbir eksiği yok. Ama görevleri Ali'yi tanıtmak olan bilginlerimizin bu konuda eksiği var. Yarı tahsilli, yarı okumuş, yarı aydın da olsa bir İranlı, Ali'yi herkesten daha iyi tanımalı ve tanıtmalıdır. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir araştırmacı, Ali'yi tanıyabileceği bir topluma gitmek istediği zaman gideceği toplum İran toplumu olmalı; keza Ali hakkında bir eseri okumak istediğinde mutlaka bizim kütüphanemize gelmeli ve bizim bilginlerimizin eserlerini seçmeliydi.

Bizim milletimiz Ali'yi ve onun evlatlarını daima gerektiği ölçüde övmüştür. Bizler bu toplumun birer üyesi olarak bilginlerimize şunu sormalıyız: "Ali'yi bize neden doğru tanıtmadınız?"

"Hucr bin Adiy" kitabının önsözünde, şu an yeri değil dedikleri bir hakikati dile getirmiştim.

Şunu yazmıştım: Bir öğrenci "Beethoven" -Alman bir müzisyendir ve Avrupa'da herkes onun müziğini beğenmemektedir- hakkında bilgi sahibi olmak için benden kılavuzluk etmemi istediği zaman, onu tanımanın bizim halkımız için o kadar da gerekli olmamasına ve onun eserlerini birçok kimsenin beğenmemesi-

ne ve anlamamasına rağmen doğru, derin, araştırmaya dayalı ve güzel en az üç kitap ve yazılmış yüzlerce makale, verilmiş konferanslar ve okunmaya değer bilimsel nitelikli söyleşiler bulunmaktadır.

Ancak Ali hakkında bu büyük insanı en azından lise ve üniversite öğrencilerine, okuyan kesime ve aydınlara iyi bir şekilde tanıttığını iddia edebilecek bir kitap bulunmamaktadır. Hepsi övgüyle, methetmeyle ve şiirle doludur. Ancak bu kadar övdüğümüz insanın kim olduğu ve ne dediği bilinmemektedir. Bu zorlu ve ağır geçen asırlar boyunca bir milletin imanını ona vakfettiği, milletimizin uzun yıllar boyunca onun sevgisini zindanlar ve işkenceler pahasına kalplerinde sakladığı, nesilden nesle bu sevgiyi taşıdığı ve insanların onun için canlarından bile geçtiği bu adam kim? Kalplerin kendisi için çarptığı, bu kadar yüceltilen bu insan kim?

Bilmiyoruz! Bu bir derttir. Ali için yapılan her yüceltmeden, yazılan her şiir ve övgüden, hatta ona yöneltilen her sevgiden önce çağımızın ihtiyacı olan şey, Ali'yi tanımaktır. Bilgisizce bir sevginin değeri yoktur; tıpkı putperestlik gibidir. Onu herkesten daha fazla yücelten, seven, büyük gören ve hatta peygamberin bile onun elçisi olduğuna inanan "Aliallahî"lerin[27] tüm o duygularının ve sevgilerinin niçin bir para edecek kadar bile değeri yoktur?

Tüm milletler arasında var olan mabutlara, peygamberlere, kahramanlara ve azizlere yönelik bu tür sevgilerin ve övgülerin hiçbir değeri yoktur. Değerli olan tanımaktır.

Ali eğer bir önderse, bir imamsa ve bir kurtarıcıysa, bir toplumun ruhuysa ve insan olgunluğunun ve hayatının göstergesi ise onun öğretisini ve şahsiyetini tanımak gerekir; tanımadığımız bir kimseye karşı sevgi beslememizin hiçbir değeri yoktur. Bilgisiz sevginin bir faydası olsaydı, mutlaka büyük neticelere varırdık. Zira Ali'yi tanıyıp doğru anlayan bir toplumun geri kal-

[27] Hz. Ali'nin ilah olduğuna inanan aşırı Şiî mezhebi. (Çev.)

mış toplumlara özgü mahrumiyetler ve ıstıraplar içinde bulunması imkansızdır.

Ali'nin yolunda yürüyen, onun için gözyaşı döken ve kalbi Ali sevgisiyle çarpan bir kimsenin ve toplumunun yazgısı üzüntü vericiyse, görünürde Şiî olsa da belli ki o Ali'yi tanımıyor ve Şiîliği anlamıyordur.

Ali'yi tanımadan seviyorsak, bu sevgi, diğer insanların herhangi birine beslediği sevgiyle aynıdır. Ali'nin kim olduğu, ne dediği ve ne istediği bilinmiyorsa, Şiîliğin esasları, hedefi ve yolu bilinmiyorsa bu Ali ve bu mezhep; insan, toplum ve hayat üzerindeki etkileri açısından diğer herhangi bir şahıs ya da mezhep ile eşit konumdadır. Bilinmeyen Ali, bilinmeyen herhangi bir insanla ve herhangi bir millî kahramanla aynıdır. Zira tek başına sevgi, insana kurtuluş bahşeden bir şey değildir. Kurtarıcı olacak olan bilgi ve tanımadır.

Biz, zamanımızda İmamı tanımadan sevmekle değil, tanımakla görevliyiz. Kuşkusuz ben imama olan sevgiyi eleştirmek istemiyorum. Bir kimsenin Ali'yi tanıdıktan sonra ona âşık olmaması ve onu övmemesi nasıl mümkün olabilir? Ancak bu sevgi, Ali'yi tanımaya, bir ruhun muhteşem güzelliklerini, görkemini ve büyük bir insanın yüceliğini ve temizliğini tanımaya bağlıdır. Bu irfana ve bu tanımaya bağlı olan sevgi, kurtarıcıdır ve bir topluma hayat veren ruhudur. Fakat telkinle, yüceltmeyle ve şairane ve edebî cümlelerle nesilden nesle geçen ve çocukluktan itibaren kalbimize yerleşen sevgi böyle değildir. Böyle bir sevginin faydası yoktur. Ben Ali'nin böyle sevgilere değer vereceğini ve böyle aşıkları kabul edeceğini sanmıyorum. Ali kendisini hayret verici ifadelerle öven bir komutanına şöyle diyor: "Ben kalbinde olandan daha büyük ve dilinde olandan daha küçüğüm." "Milel ve Nihal" isimli eserde nakledildiği üzere Ali, ilk önce kendisine tapanları ateşe atıp onların önderlerini de kendisinden uzak tutuyor.

Normal bir insan için de bu, böyledir. Bir insan kendisini tanımadan övenleri değil, ancak tanıyanları sevebilir.

Bazıları Ali sevgisinin ahirette şefaate sebep olacağını düşünebilir. Ama bana göre cahilce bir sevgi ahirette de işe yaramayacaktır. Zira âhiret, bu dünyanın makul ve mantıkî kanunlarıyla kurulmuştur. Ahiret bu dünyayı kurmuş olan akıl ve iradenin eseridir. Nasıl burada cehaletten doğan bir sevginin herhangi bir faydası yoksa orada da olmayacaktır.

***

Ben programım dahilindeki bu birkaç gece içinde şu iki konu hakkında konuşacağım:

1- "Yalnızlık ve Ali"

2- "Yenilgideki Zafer"

Biz hep zaferi zaferde görüyor ve tanıyoruz. Ama Ali bize çok büyük bir ders veriyor; o da yenilgideki zaferdir.

Bir imamın, bir rehberin, bir önderin bazen başarı ve zaferle bazen yenilgiyi kabullenmekle bazen konuşmakla bazen de sükûtla ders vermesi nasıl olabilir?

Hz. Ali hakkında yazdığım bir makalede şuna işaret etmiştim: Nehcü'l-Belaga Kur'an'dan sonra bizim en önemli kitabımızdır; ancak onu okumuyor, bilmiyor ve tanımıyoruz. Kur'an'ı da aynı şekilde. Kur'an'ı sadece övüyor, öpüyor ve teberrük ediyoruz.

O kadar yüceltip övüyoruz; ama bunun ne faydası var? İçinde ne dendiğini bilmediğimiz kitabın ne etkisi olabilir?

Milletimizin, toplumumuzun ve gelecek neslin kurtarıcısı olabilecek büyük şahsiyetler de böyledir.

O makalede Nehcü'l-Belaga'nın, bilginlerin, yazarların, ediplerin hatta Şiî olmayan çağdaş Arap şâirlerinin çoğunluğunun da kabul ettiği üzere en güzel Arap metni olduğunu söylemiştim. Sözleri edebî açıdan güzelliğin doruğundadır, fikrî açıdan derinlikli bir boyuta ve ahlakî açıdan da örnek bir niteliğe sahiptir. Her okuyucu, onda yer alan ifadelerin ve tabirlerin, benzersiz olduğunu kabul etmektedir. Bunlar Ali'nin sözleri ve ifadeleridir.

Ama ben, Ali'nin ömrü boyunca söylediği sözlerin en akıcısının, en beliğinin, en güzelinin, en etkili ve öğretici olanının, onun "yirmi beş yıllık sükûtu" olduğuna inanıyorum.

...Ki burada tüm insanlara hitap etmektedir. Ali'yi tanıyan herkese hitap etmektedir. Münzevî hayat yaşayan bir insan için değil, bir rahip için değil, toplumsal anlamda faal olan bir insan için bu yirmi beş yıllık sükut, bir cümledir, bir sözdür.

Bundan dolayı imam, bazen sözüyle konuşuyor, bazen de sükutuyla; bazen zaferiyle ders veriyor, bazen de yenilgisiyle.

Onun bu hitabının bizim için ve misyonumuz için ne anlama geldiği açıktır:

Bu dersleri bilmek,

Bu sözleri okumak,

Bu sükutu dinlemek...

Burada değinmem gereken diğer bir mesele de, bazı öğretilerin ve bazı dinlerin düşürüldüğü avamî düzeysizliktir.

Einstein felsefesi, hiçbir zaman avamî bir düzeysizliğe indirgenmez. Zira bu sadece bir kısım matematik ve fizik uzmanlarının ilgili oldukları bir konudur. Matematik ve fizik uzmanları Einstein'ın dilini doğru anladıkları için onu değiştiremez ve tahrif edemezler.

Bu nedenle bu tür öğretiler ve felsefeler avamî düzeysizlik hastalığından uzaktır ve sadece onu anlayabilecek düzeyde bulunan bir kısım uzmanlar arasında saklı kalır. Ancak başka bazı bilimsel ve toplumsal öğretiler ve dinler de vardır ki halk yığınlarına hitap etmeleri nedeniyle onlara avamî düzeysizlik hastalığı çok çabuk sirayet eder. Bu hastalığın etkilerinden biri de öğretinin aslî hakikatini ve anlamını kötü telakki etmektir.

Avamî düzeysizlik bir fikrin ya da insanın hakikatini başkalaştıran bir hastalıktır. Bu yeni öğretiyi kendi dar düşünce kalıbına döker ve ona kendi şahsî anlayışlarının, geleneklerinin, âdet-

lerinin, karakterinin ve eğitiminin boyasını sürerek onu tamamıyla değiştirir. "İslam elbisesini ters giymek" işte budur.

Avamî düzeysizlik hastalığını anlamak için verilebilecek örneklerden biri, dinimizdeki mevcut seçkin şahsiyetlere ve büyük insanlara ilişkin telakkilerdir. Bir insanın gerçek değerlerini idrak etmiyoruz. Mesela Ali'nin neden büyük olduğunu bilmiyoruz; sadece onun büyük olduğunu, azametli olduğunu, bizden çok yüce olduğunu biliyoruz; onu övüyoruz ve ona sevgi ve aşk besliyoruz.

Ama niçin büyüktür? Ne tür büyüklükleri ve faziletleri vardır? Bilmiyoruz. Onu, Ali'nin ve öğretisinin verdiği ölçütlere göre tahlil etmiyor ve değerlendirmiyoruz. Zira zaten biz bu ölçütleri bilmiyoruz.

Ali'yi ve öğretisini, eski geleneklerimizde ve toplumumuzda kuşaktan kuşağa miras olarak intikal etmiş bir ruhla tanıyoruz. Onun tüm faziletlerini, kerametleriyle, mucizeleriyle ve yaptığı harikulade işlerle sınırlandırıyor; sadece mucizelerinin ve kerametlerinin ardından gidiyoruz. Mesela Ali süt emme dönemindeyken şehre bir engerek yılanı girip halka saldırıyor. Kundakta olan Ali ise ellerini kundaktan çıkarıp bu yılanı öldürüyor, o halde Ali büyüktür. Böyle bir şeyin olduğunu ya da olmadığını söylemek istemiyorum; ama siz Ali'nin imam olduğunu söylüyorsunuz. Yani ben ona tâbi olursam kurtuluşa ererim. Diyorsunuz ki o rehberdir; yani toplumumuz Ali'nin izinden giderse özgür, uygar ve ilerlemiş bir toplum olacaktır. Ama ben kundakta iken bile engerek yılanını ortadan kaldıran böyle bir adama ne şekilde uyayım da kurtuluşa ereyim? Dahası, toplumumuz bu adama nasıl uysun da uygar olsun? Ne şekilde, hangi yolla?.. Ben anlamıyorum.

Farz edelim ki Ali her gün bir kez böyle bir mucizeyi gerçekleştirmiş olsun; ben Ali'yi överek onun dininden ve kazandığı bu zaferden hareketle, toplumumun gelişmiş ve ileri bir toplum olması yönünde nasıl istifade edebilirim?

Neden böyle yapıyorlar? Zira binlerce yıldır insanın dinî yaklaşımı şu şekildeydi: Biz insanların üzerinde yaşadığı dünya değersizdir, aşağıdır ve her şeyden daha kıymetsizdir; bu dünyadan sonra yeryüzünün üstünde bulunan muhtelif gökler vardır. Bu gökler ise dünya üzerinde yükseldikçe daha yüce ve daha aşkın olmaktadır. Buradan geçtikten sonra melekler âlemine ulaşılmaktadır; bu âlem dünyadan ve insandan da daha üstün bir âlemdir. Melekler âleminden geçtikten sonra ise tanrılar ya da tanrı alemine ulaşılır. Bu, tarih boyunca insan üstü büyük değerler açısından tüm dinlerde var olan bir hiyerarşidir.

Buna göre insan en aşağı mertebede yer almakta, sonra melekler, daha sonra tanrılar veya tanrı gelmektedir. Bu düşünce tarzı İslam'a giriyor, Ali'yi ve İslam'ı doğru değerlendirmeyi önlüyor. Bizlerse bu mezhebin öncülerini ve düşünürlerini bu İslam karşıtı ölçüyle tarttığımız, tahlil ettiğimiz ve sonra da tapıp methettiğimiz için bir netice alamıyoruz.

Sosyoloji uzmanlarından ve benim de hocalarımdan biri olan Gurvitch diyordu ki: "Ben yetmiş yıl sosyoloji ekollerinden biri olan yapısalcılık (structuralisme) ekolü ile yorulmaksızın mücadele ettim. Sonra Larousse ansiklopedisinin benim hakkımda bilgi veren bölümünde şunları okudum: Gurvitch sosyolojide structuralism ekolünün en önemli kurucularından biridir. Bu her şeyi bitiriyor. Onun altına her ne kadar Gurvitch büyük bir deha veya dünyanın en büyük sosyoloji uzmanı diye yazsalar da artık bunun bir faydası yok."

İslam'daki insanın yaratılış felsefesinde görüyoruz ki Allah, büyük bir imtihan meclisi düzenliyor. Emanetini yere, dağlara, meleklere ve hatta büyük meleklerine veriyor; ancak onların tümü kabul etmezken insan bunu kabul ediyor. Allah, tüm meleklere ve hatta büyük meleklere insan karşısında secde etmelerini emrediyor. Bu, İslam'da insanın melekten daha büyük olduğunu ve Adem'in makamının, insanlık makamının, meleklerin makamından, hatta büyük meleklerin makamından bile daha şerefli ve yüce olduğunu göstermektedir.

Bu sebeple eğer İslâmî ölçüler içerisinde düşünmek istersek ve imamı hakkında konuşan bir Müslüman olarak Ali ile ilgili konuşmak istersek, kısaca Ali hakkında İslâmî bir bakış açısıyla konuşursak, aşkın insanın ulaşmak istediği Ali'deki faziletlere yöneliriz. Zira böyle bir insan, önünde meleklerin secde ettiği, bütün meleklerden daha yüce ve üstün olan insandır.

Ancak bizde böyle bir idrak yoktur. Böyle bir yaklaşım henüz bizim zihinlerimize yerleşmemiştir. Yani imamlarımızı, peygamberlerimizi ve kutsal bildiğimiz şeyleri en büyük övgü olarak melek sıfatıyla nitelendiriyoruz ve imamı bir melek makamına çıkardığımızda onu insan makamından üstün bir makama getirdiğimizi sanıyoruz. Oysa tam tersine onu daha alt bir makama getirmiş olmaktayız.

Eğer meleklerle ilgili olan bütün bu yücelikleri imamlarımıza atfeder ve imamlarımızı Allah'a en yakın melekler sınıfına alırsak, Kur'an açısından onların makamını Adem'in makamından ve insanın makamından daha alt bir makama indirmiş oluruz. İslam Peygamberi'nin fazileti, gölgesinin olmamasında değildir. Zira ruhların, meleklerin ve gaybî varlıkların gölgeleri yoktur. Bu İslam Peygamberi için bir fazilet değildir. Böyle bir şey ve böyle bir nitelik Ali için de bir fazilet sayılmaz. Zira böyle bir yücelik Ali'de olsa da o, melekler makamına erer. Ancak Ali'nin makamı meleklerinkinden daha üstündür ve melekler onun önünde secde etmişlerdir.

Bu nedenle onun şahsiyetinde meleklere özgü değerleri değil, insanî değerleri aramalıyız. Ancak bizim yaklaşımımız İslam karşıtı ve câhilî bir yaklaşım olduğu için ve Ali'ye bu gözle baktığımız için Ali'den ve önderlerimizden öyle melekler yarattık ki bu şekilde onları bize önderlik etmekten uzaklaştırdık. Zira meleklere uyulmaz, tâbi olunmaz ve melekler insan toplumunu kurtuluşa erdiremez. İnsanı kurtuluşa erdirecek olan, aşkın insandır ve aşkın insan Ali'dir. Ama Ali'nin insanî değerleri nelerdir?

Şimdiye dek onunla ilgili olarak söz konusu edilmemiş olan, Ali'nin yalnızlığı meselesidir. Aslında insan yalnız bir varlıktır.

Tüm kıssalarda, insanla ilgili tüm mitolojilerde, bütün beşerî dinlerde insanın yalnızlığı, tarih boyunca muhtelif şekillerde ve çeşitli dillerde ifade edilmiştir: "Bu âlemde insana eziyet veren onun yalnızlığıdır."

Bu yalnızlık niçindir?

Erich Fromm: "Yalnızlık, aşktan ve yabancılıktan doğar" diyor; bu doğrudur. Bir mabuda, bir sevgiliye âşık olan kimse, diğer bütün çehreler ile yabancılaşır ve ondan başka hiçbir şeyi arzulamaz. O olmadığı zaman ister istemez yalnız kalır. Çevresindeki fertlerle, eşyayla ve diğer şeylerle yabancı olan kimse, onlarla bütünlük kuramaz, onlarla anlaşma sağlayamaz, yalnız kalır ve yalnızlık duyar. İnsan, insan olma merhalesine yaklaştığı oranda daha fazla yalnızlık hisseder.

Daha derin olan, daha üstün ve daha seçkin bir ruha sahip bulunan kişilerin, halk yığınlarının günü birlik heveslerinden ve genel zevklerinden sıkıntı duymakta olduklarını görürüz. Veya ruhları yüceldiği ve aşkın düşüncelere kapıldıkları oranda toplum ve zaman ile aralarına mesafelerin girdiğini ve zaman içerisinde yalnız kaldıklarını görürüz.

Dâhilerin biyografilerini okuduğumuzda onların en belirgin sıfatlarından birinin, kendi dönemlerindeki yalnızlıkları olduğunu görürüz. Kendi dönemlerinde meçhuldürler, gariptirler ve yurtlarında yabancıdırlar. Onları, eserlerini, sözlerini, düşünsel düzeylerini ve sanatlarını gelecek kuşaklar daha iyi anlayabilmektedirler.

Tüm felsefelerde ve öğretilerde insan yalnız bir varlıktır ve yalnızlıktan dolayı acı içindedir. İnsan, daha bir insan olduğu ve tekamüle erdiği ölçüde genele hakim olan günübirlik sevgilere, duygulara ve basitliklere iştirak etmekten uzak durur, gittikçe meçhulleşir.

İnsanı kendi toplumunda yalnızlaştıran sebeplerden biri, halkın tanıdıklarına onun yabancı olması, halkın içip tat aldığı su kaynağının kenarında onun susuz kalması, herkesin iyice yiyip

doyduğu sofradan onun aç kalkmasıdır. Ruh, tekamüle ulaştığı ve Kur'an'da Adem'in kıssası diye bahsedilen aşkın insana erdiği ölçüde daha bir yalnız kalır.

Kim yalnız değildir? Herkes ile aynı düzeyde olan, zamanın rengini almış bulunan, herkesin rengiyle, boyanan, herkesle anlaşabilen ve her şekil ve boyutuyla varlıklara denk olan kimse. Bu insan yalnız, tek ve meçhul olma hissine kapılmaz. Çünkü herkesle birdir.

O topluluk içindedir, toplulukla yer, giyinir, zevk alır ve davranır. Boşluk hissi, bu toplumun, bu zamanın ve bu gündelik basitliklerin doyuramadığı ruhlarla ilgili bir şeydir.

Kaçma hissi, yalnızlık hissi ve bu kaçışın tepkisi olan aşk hissi, onu taptığı ve anlaştığı taraflara doğru çeker. Yöneldiği yer, kendisine layık olan ve kişiliği ile uygunluk arz eden yerdir.

Bir ruhta yalnızlık ve aşk hissi, bu ruhun gelişmişliği oranında daha güçlü, daha şiddetli ve daha ıstırap verici olur.

İnsanın derdi, aşkın insanın derdi, yalnızlık ve aşktır.

Tanıdığımız kadarıyla Ali'nin feryadının eksik olmadığını görüyoruz. Sükutu da dertlidir, sözü de dertlidir. Ali, bir ömür kılıç sallamış, savaşlar yapmış, fedakârlıklarda bulunmuş ve toplumu gücü ve cihadıyla ortaya çıkarmıştır. O, dostları arasında, bu hareket başarıya ulaştığı zaman da yalnızdır. Ayrıca onun, karanlık gecelerde Medine'yi terk edip kuyuların başında feryat ettiğini görüyoruz.[28]

Tüm o sahabîler, bütün silah arkadaşları ve oturup kalktığı Peygamber ashabı, Ali'yi anlayamamaktaydı. Onların hiçbirisiyle aynı düzeyde değildi. Derdini anlatmak, sözünü söylemek istiyor; ama kulak yok, kalp yok, kendisinin dengi yok.

Yesrib'de, yani kendi kılıcıyla ve sözüyle kurulmuş olan bu şehirde hiçbir tanıdık görmüyor ve gece yarısı şehrin etrafındaki

[28] Hz. Ali'nin içindeki derdi ve sırlarını kimseye anlatamadığını ve şehirden uzaklaşarak bir kuyuya eğilip derdini kuyuya haykırdığını anlatan rivayete işaret edilmektedir. (Çev.)

hurmalıklara gidiyor, karanlık ve korkunç gece yarısında kimse görmesin diye etrafına bakmıyor.

Kendi yüceliğinin ve şahsiyetinin, dar fikirler kalıbında, kötü gözler ışığında ve kirli ruhlarda yer almasından büyük sıkıntı duymaktadır. Böyle bir ruh, bu bakışların, bu anlayışların onu görüp anlamasından, tanımasından korkmaktadır.

Bir yazarın deyimiyle: "Aslan gündüz inlemez."

O, tilkilerin gözü önünde, kurtların gözü önünde ve canavarların gözü önünde inlemez. En acı verici dertler karşısında bile sükûtunu, vakarını ve büyüklüğünü kaybetmez. Aslan sadece geceleri inler. O, gece yarısı hurmalıklara doğru gidiyor, orada hiç kimse yoktur, halk istirahata çekilmiştir ve onları gece yarısı uykusuz bırakacak dertleri yoktur. Bu yalnız adam, kendisini bu dünyada yalnız gören bu insan, bu yere ve bu göğe yabancıdır; onu bu topluma ve bu şehre sadece misyonu ve vazifesi bağlamaktadır.

Ancak kendisine geldiğinde yalnız olduğunu görüyor. Hurmalığa gidiyor, birilerinin kendisini bu halde görmesinden korkuyor; aslanı gece yalnız ağlar halde görmelerinden korkuyor.

Bu inleyişin hiçbir kötü anlayan kulağa ve hiçbir kirli göze ulaşmaması için başını kuyuya eğiyor ve ağlıyor. Bu ağlayış nedendir?

Ne yazık ki onun ağlayışı herkes için bir muammadır. Hatta onun taraftarları bile Ali'nin neden ağladığını bilmiyor.

Hilafeti gasp edildiği için mi? Fedek arazileri elinden alındığı için mi? Filan şahıs iş başına geçtiği için mi? Şundan dolayı mı? Bundan dolayı mı?... Gerçekten ürpertici.

Bu yalnız ruh, kendine yabancı olan dünyada, her zaman içinde yaşadığı ama seviyesine inemediği kabile İslam'ı toplumunda yalnızdır; hilelerle, çekişmelerle, bencilliklerle ve Peygamber dostlarının İslam'dan yüzeysel bir şekilde aldıkları idrak düzeyi ile uyuşamadığı için toplumda yalnız kalmıştır ve feryat etmektedir.

Felsefelerde dendiği gibi Ali feryat ediyor çünkü bir insandır, çünkü yalnızdır.

Söylediklerime hem dinler inanmaktadır hem de "Sartre" gibi insanlar. Sartre'ın ne dine ve ne de Allah'a inancı vardır; insanı ayrı dokunmuş bir varlık olarak kabul etmekte: Tüm varlıklar aynı şekilde yaratılmıştır. Önce mahiyetleri sonra da varlıkları yaratılmıştır. Ancak sadece insanın önce varlığı sonra mahiyeti düzenlenmiştir, demektedir.

Allah'a inanmamasına rağmen Sartre'ın da şöyle inandığını görmekteyiz: İnsan maddî âlemden tümüyle seçilmiş bir unsurdur ve ona yabancıdır. İnsan, hayvanî aşamalardan ve tabiatın ona dayattığı içgüdüsel ihtiyaçlardan uzak kaldığı ölçüde tabiatta yalnız kalmakta, daha aç ve susuz olmaktadır. Ali mutlak bir insandır.

Ali tarih boyunca hiçbir insanda toplanması mümkün olmayacak muhtelif ve hatta zıt boyutları bünyesinde toplamış tek kahramandır. O hem basit bir işçi gibi elinde hiçbir alet olmadan o sıcak topraklarda elleriyle su kuyuları açan biridir, hem bir filozof gibi düşünen biridir. Hem büyük bir âşık ve büyük bir arif gibi içinde aşk taşıyan biridir hem bir kahraman gibi kılıç sallayan biridir hem bir siyasetçi gibi önderlik eden biridir hem bir ahlak muallimi gibi toplum için bir insanî erdem timsalidir hem bir babadır hem çok vefalı bir dosttur hem de örnek bir eştir.

Böyle bir insan dünyada tektir. Kendi toplumunda bir ömür boyunca inançları uğrunda çalışmış dostları ve silah arkadaşları, Peygamber ile birlikte gönülden kılıç salladılar, Peygamberlerinin inandığı şeylere iman ettiler; ancak imanlarının ve ihlaslarının zirvesindeyken bile kabile İslam'ını unutmadılar, bencilliği unutmadılar, bilerek ya da bilmeyerek makam hırsını zihinlerinden uzak tutamadılar, mutlak ihlas noktasında Ali gibi olamadılar. O, uzun yıllar boyunca birlikte aynı fikir ve yol uğruna çalışıp kılıç salladığı dostları arasında da yalnızdır. Ali, Peygamber'in akrabası oluşunun kurbanıdır. Zira kabileci Arap

toplumunda kabile ilişkileri İslam'dan daha kuvvetlidir. Toplum hem Peygamberin hem de onun vekilinin Beni Hâşim kabilesinden olmasına tahammül edememekteydi. Bu taktirde Benî Temim, Benî Adiy ve Benî Zühre için bir şey kalmayacak ve böylece bu "Benî"ler ve "Ebna"lar ortadan kalkacaktı.

Bir tarihçi ve bir sosyolog benim ne dediğimi anlar.

Bundan dolayı Ali'nin kurban edilmesinin ve yalnız kalmasının bir başka sebebi de onun Peygamber ile olan akrabalık bağıdır. Peygamberin akrabası olmasaydı onun başarı için daha çok şansı olurdu. Hak için salladığı kılıçlar ve hakikat uğruna çektiği sıkıntılarda olmasa Ali'nin Medine toplumuyla hiçbir bağı yoktu. Bu kılıçlar onu yalnız bıraktı. Nitekim Ali, Medine'de yalnızdır.

Bundan daha acı verici olansa Ali'nin kendisine âşık olan taraftarları arasında bile yalnız olmasıdır. O, aşklarını, hislerini, kültürlerini ve tarihlerini kendisine yönelten ümmeti arasında da yalnızdır. Ona büyük bir kahraman, mitolojik bir tanrı gibi bakıyorlar; ama tanımıyorlar, kim olduğunu, derdinin, sözünün ve ıstırabının ne olduğunu ve neden sustuğunu bilmiyorlar.

Hâlâ halkın okuyabileceği bir Farsça Nehcü'l-Belaga yok. Bu yalnızlık değil de nedir?

Bretch gibi bir tiyatro yazarından Farsça'ya güzel bir şekilde tercüme edilmiş en az beş eser zikredilebilir. Tüm dünya yazarlarından pek çok eser, çok iyi bir tercüme ile yayınlanmıştır. Ancak yüzyıllar geçmesine rağmen hâlâ Ali'nin sözlerinin Farsça tercümeleri mevcut değil ve hâlâ tüm varlığını Ali aşkına feda eden milletimiz onun sözlerini doğru dürüst tanımamaktadır.

Ali'nin taraftarları arasında da yalnız olması işte budur. Ali'nin kendisine yapılan onca övgü arasında meçhul kalması işte burada aranmalıdır.

Ali'nin acısı iki türlüdür: Birincisi onun, İbn Mülcem'in kılıcının zehrinden başında hissettiği acı, diğeri ise onu gece yarıları yalnız, Medine civarındaki hurmalıklara çeken ve inleten acıdır.

Biz sadece onun İbn Mülcem'in kılıcından dolayı başında hissettiği acıya ağlıyoruz. Ama Ali'nin derdi bu değildir.

Böylesine büyük bir ruhu inleten dert, bizim tanışık olmadığımız "yalnızlıktır".

Biz, bu derdi tanımalıyız, diğerini değil.

Ali kılıcın acısını hissetmemektedir, biz ise Ali'nin derdini hissetmiyoruz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALİ'YE NİÇİN İHTİYAÇ VAR?

Malesef böylesine önemli ve değerli bir gecede, böyle bir toplantıda Ali hakkında konuşmaya uygun bir ruh halim yok. Bundan dolayı söze bir soruyu ele alarak başlamak istiyorum: "Ali'ye niçin ihtiyaç var ve bugün Ali'yi tanımak niçin gereklidir?"

Bu sorunun sadece Şiîler tarafından gündeme getirilmediğini düşünüyorum. Zira Ali Şiası için -özellikle de günümüzdeki Şiîler için- bu soru o kadar da ağırlıklı bir yer işgal etmeyebilir. Çünkü Ali bir imamdır, bir rehberdir o halde mutlaka onu tanımalıyız, doğal olarak zaten ona muhtacız.

Ben esasen genç neslin, aydınlarımızın, bu asrın ve zamanın ruhunun bu soruyu ya kendi kendilerine ya da Ali'den söz eden kimselere yönelttiklerini varsayıyorum. İşte şimdi bu soruya cevap vermek istiyorum. Bu cevap, ne Şiî bakış açısıyla Ali'ye inananlara ne de Müslüman olanlara yöneliktir. Aksine, ister Şiî olsun ister olmasın, ister Müslüman olsun ister gayrimüslim olsun ve ister mümin olsun, ister kafir olsun herkesedir. Ancak bir şartla, bu soruyu yönelten bugün insanlık için, adalet için ve özgürlük için kendisinde sorumluluk duyan biri olmalı ve dünyanın tüm aydınları ve özgürlükçüleri arasında müşterek olan bu ilkeye inanan bir insan olmalıdır. "İster dindar isterse dinsiz olsun, özgür olmalıdır" Hatta Hz. Hüseyin, düşmanlarına diyor ki: "Dininiz yoksa bile en azından özgür olun."

Bugün ben insanî değerleri yücelten bütün özgür insanlara, özellikle bu özgür insan İslâmî toplumunda ve Doğu'da yaşayan ve herhangi bir öğretiye ve inanca sahip bir aydına "Ali'yi tanımaya niçin ihtiyaç var?" demek istiyorum. Belli bir dine inanmasa da yine Ali'yi tanımaya ihtiyacının olduğunu söylemek istiyorum. Zira bugünün insanı ve özellikle İslâmî toplumlardaki sorumlu aydınlar, Ali'yi tanımaya her zamankinden daha çok muhtaçtırlar. "Ali büyük bir tarihî şahsiyettir, geçmişe aittir ve bugün, insanın ihtiyacı, duyguları, hedefleri değişmiştir. Bu nedenle onun şimdi yeniden söz konusu edilmesi faydasızdır" diye düşünen aydınların söylediklerinin aksine ben de diyorum

ki, insanlık özellikle de İslam toplumlarındaki bağımlı aydınlar, hiçbir zaman bugünkü kadar Ali adındaki bu insanı tanımaya muhtaç olmamıştı.

Defalarca söyledim ve yine tekrar ediyorum, bugünün insanı Ali'ye aşk ve sevgi duymaya değil, Ali'yi tanımaya muhtaçtır. Zira tanıma olmadan aşkın ve sevginin bir değeri olmadığı gibi böylesi bir şey, oyalayıcı, gizleyici ve âtıl bırakıcı da olabilir.

Ali sevgisi ve Ali aşkı iddiasıyla ortaya çıkıp, onun sözünün, yolunun ve hedefinin doğru ve ince anlamını bilmeksizin halkı oyalayan ve âtıl bırakan kimseler, sadece insanlığı, adaleti ve özgürlüğü yok etmekle kalmıyor, bu değerli şahsiyetleri de mahvediyorlar. Ali'nin şahsiyetini bu faydasız övgüler altında meçhul bırakıyorlar ve böylece ömürlerinin sonuna dek Ali sevgisine bağlı kalan kimselerin onun sözlerinden ve kılavuzluğundan uzak kalmalarına, duraklayıp sapmalarına da sebep oluyorlar. Biraz olsun bilinçli bir şekilde bugünün dünyasına aşina olan kimselerin de bu türden faydasız bir Ali'yi ve bu neticesiz sevgiyi terk edip diğer örnek şahsiyetlere ve önderlere yönelmelerine sebep oluyorlar.

Ali aşkı ve sevgisi, ancak onu tanıdıktan sonra insanlığın kurtuluşu noktasında rol oynayabilir. Gerçi bazıları bu söz üzerine dedikodu yapacak ve filan kişi "Ali aşkı ve sevgisi neticesizdir dedi" diyeceklerdir. Onlar benim sözümün devam eden kısmını atıyorlar. Bir kitapta dediğim gibi "Ali olmasaydı Ali'nin hükümeti olmasaydı, Ebubekir'in ve Ömer'in siyasal ve sosyal rejimi -Hüsrevlerin ve Kayserlerin rejimi ile kıyaslandığında- tarih boyunca ortaya çıkmış en iyi rejimler olarak tanınırdı. Onların rejimlerini Ali'nin rejimi ile ve onların kendilerini de Ali'yle karşılaştırdığımızda haklı olarak onların rejimlerini mahkum etmekteyiz." Bu benim yazmış olduğum bir şeydi. Sonradan bazı toplantılarda şöyle dendiğini duydum "Falanca, Ebubekir ve Ömer'in rejimi dünyadaki tüm rejimlerden daha iyidir dedi.". O toplantıda bulunanlar ise: "Böyle bir söz ettiği için Allah ona lanet etsin!" demişler.

Neden hep ilmî meselelerden uzak bulunan avamla konuşuyorlar ve onların güçlü duygularını tahrik ediyorlar bilmiyorum. Bu ilmî bir konudur. Ben yanlış yapıyorsam, bu bir tartışma ortamında ve ilmî bir eleştiriyle düzeltilmelidir. "İslam Bilim" kitabımda şu konuyu ele aldım: Tarihte, felsefe tarihinde, sosyoloji şu temel ilkelere dayanır:

1) Şahsiyet ve rehber.

2) İnsanlar, yani halk kitleleri.

3) Gelenek, yani toplumsal ve tarihsel yasa.

4) Tesadüf, yani ortaya çıkan ve diğer bilimsel yasaları doğuran sosyal şartlar.

Bu dört madde, tarihe hareket veren ve sosyal hareketleri izah eden büyük etkenlerdir. Bu, doğru olmasa da bilimsel bir konudur.

Ben daha sonra Ali nakilcileri kesiminden birilerinin zavallı bir grup insanı "Ey millet filan kişi bu kitapta yazmış ki tarihin, toplumun, hayatın ve dinin esası Nâs'tır[29] (uyuşturucudur), kendileri de zaten Afganistan'a yakın bir yerde bulunmaktadır" diye tahrik etmiş olduğunu Meşhed'de duydum.

Ali'yi bugünün insanına tanıtan büyük insan Dr. George Cordak "İmam Ali: İnsanî Adaletin Sesi" adlı kitabında şöyle demektedir: "Ey zaman! Keşke tüm güçlerini ve ey tabiat keşke tüm istidatlarını bir insanın, bir dehanın ve büyük bir kahramanın yaratılışında toplasaydın ve bir kez daha dünyamıza bir Ali verseydin."

Bu kitabın yazarı Hıristiyan bir tabiptir. Bu da şunu göstermektedir: Ali sadece bir fırka çerçevesinde değerlendirilmemektedir. Aslında insanî değerlere inanan her insan Ali'ye inanır ve bu değerlere inanan, bu hedefler uğrunda mücadele eden her çağın ve her hareketin Ali'yi tanımaya ihtiyacı vardır. Onu tanı-

[29] Burada "nâs"tan kasıt uyuşturucu madde kelimesidir. Bu tabir İran'ın doğusunda ve güneyinde ve Afganistan ile Hindistan'da kullanılmaktadır. (Derleyen)

dığında da kesinlikle ona âşık olur. Bu aşk, harekete geçirici ve insana kurtuluş bahşedici en büyük güç olur.

Bence Ali'nin hayatı, üç ana döneme ayrılabilir. Elbette çocukluk dönemi bunun dışındadır. Zira her ne kadar şahsiyetin oluşumunda bunun büyük bir önemi olsa da sosyolojik açıdan dikkate değer bir ehemmiyeti yoktur.

Ali'nin hayatı, birbirinden ayrı ve tamamen belli olan üç dönemden oluşmaktadır.

Bu dönemlerden ilki İslam Peygamberi'nin bi'setinden itibaren başlamaktadır. Ali bi'setin başlangıcından Peygamber'in son nefesine dek onun yanında olmuş ve Peygamber, Ali'nin kucağında can vermiştir. O, Peygamber'in evinde yaşadığı yıllarda ilk vahiy gelmiş ve o da bunu kabul etmiştir. Bu dönem 23 yıldır. (13 yıl Mekke'de ve 10 yıl Medine'de) Mekke'deki on üç yılda İslam düşünsel açıdan hedefini yerleştirmek, dinî şiarlarını ilan etmek ve bireyi inşa etmek için mücadele etmiştir.

Bu konu, "sağlıklı bir toplum kurmak için önce bireyleri mi yetiştirmeli yoksa sağlıklı bireyler yetiştirebilmek için önce iyi bir toplum mu inşa etmeli?" tarzında bugün dahi bir hareket için gündemde olan bir meseledir. Aslında bu konu her iki şekilde de hatalıdır. Zira sağlıklı olmayan bireylerle nasıl sağlıklı bir toplum inşa edilir? Diğer taraftan, tüm bireyleri sağlıklı kılmak istersek, bozuk toplum bunu gerçekleştirmenin imkanını bize asla vermeyecektir. Zira oradaki toplumsal güçler, bizim tek tek insanların inşası ile meşgul olmamız karşısında boş durmayacaklardır.

Ancak öte yandan her iki düşünce de doğrudur. Yani belli bir aşamada bir öğreti, bir önder ve bir Peygamber, kendi öğretisi doğrultusunda bireyler inşa edebilir. Bu öğretiye göre yetiştirilen ve eğitilen bireyler, toplumsal, düşünsel ve devrimci sorumluluk sahibi bir grup oluştururlar. Bu aşamada bireyin inşası dönemi biter. Sonraki aşamada bu düşünsel, toplumsal ve itikadî grup, toplumu değiştirebilir ve yeni düzen, hedefi ve hükü-

meti toplumda kendi düşünceleri doğrultusunda yerleştirebilir. İşte o zaman toplum, kendini inşa sürecini başlatır.

İslam'da, on üç yıl Mekke ve on yıl da Medine şeklindeki iki dönem, tümüyle planlıydı. Hicreti tesadüfler meydana getirmemiştir. İlk on üç yıllık dönemde İslam fert fert Müslümanı, yani doğru düşünen ve inançlı insanı yetiştirmiştir. Muhacir olan bu azınlıksa Medine'de ikinci aşamayı, yani sağlıklı toplumun inşasını başlatıyor. Bundan dolayı İslam öğretisinde Mekke bireyin inşası, Medine ise toplumun inşası dönemidir.

Ali, bi'setin başından Peygamber'in son nefesine kadar her iki dönemde de onun dert ortağı ve en tehlikeli durumlarda herkesin önündeydi. Ali'nin hayatındaki bu özel dönem, Peygamber'in ölümüyle sona ermiştir. Bu dönem, öğretinin inşası olarak adlandırılabilir. Yani öğretinin toplumun zihnine yerleştirilmesi, toplumun bu öğreti doğrultusunda eğitilmesi, öğretinin zamanın vicdanında ihya edilmesi, imanın ortaya konması, inançlı bir grubun teşkili ve belli bir hedef uğrunda mücadele...

Bu dönem Ali'nin hayatının ilk dönemidir. Ali'nin hayatındaki ilk yirmi üç yıl, öğreti uğruna yapılan yirmi üç yıllık mücadele dönemidir.

Peygamber'in ölümünden hemen sonra durum ve cepheleşmeler değişikliğe uğruyor ve önderlik değişiyor. Çekirdek kadro[30] içinde sessizce bir köşede oturan ve bu öğreti uğruna mücadelede genellikle kendilerini göstermemiş olan güçler ve saflar iş başına geçti; cenahlar netleşti ve çekirdek kadro içindeki gizli güçler ortaya çıkmaya başladı. Sonra da Ali'nin sükûtu başladı. Bu, feryat edememek anlamında bir sükuttu; çünkü birdenbire

[30] Metnin orijinalinde parti anlamına gelen "hizb" kelimesi kullanılmaktadır. Merhum Şeriatî meseleyi sosyolojik bir bakış açısıyla ele aldığı için modern terminolojiden yararlanmakta o dönemdeki yapılanmaları bugünün kavramlarıyla açıklamaktadır. Bununla birlikte parti kelimesinin bugün özellikle Türkiyeli okuyucunun zihninde taşıdığı olumsuz çağrışımları göz önünde bulundurarak "hizb" kelimesini "parti" olarak değil "çekirdek kadro" olarak tercüme etmeyi uygun gördüm. (Çev.)

İkrime'lerin, Ebu Cehil'lerin ve Ebu Süfyan'ların değil, yıllarca beraber olduğu, en samimi ve en yakın kişilerin, yirmi üç yıl Peygamber'in yanında öğreti uğruna mücadele etmiş olan Peygamber dostlarının karşısında yer aldığını gördü. Onlar ile mücadele, o güne özgü şartlarda gücün ve İslâmî vahdetin ellerinde billurlaştığı büyük şahsiyetlerin yok edilmesi demek olacaktı.

İslam'ın ve Müslümanların içindeki kutuplaşmalar, kabile ihtilafları ve iç güçler öylesine karmaşık bir örgü oluşturmuştu ki Ali'nin karşısına geçen bu şahıslar örgüdeki düğümler konumundaydı. Ali onlara kılıç çekseydi, gerçi kendi hakkını çiğnemek isteyenlere karşı kılıç çekmiş olacaktı; ama Ali'nin ya da onların yok olması, genç İslam'ın birliğine ve Medine'deki iktidar merkezine zarar vermiş olacaktı. Medine'de İslam adına ortaya çıkmış olan tüm münafık kabilelerin, zâlim imparatorlukların, İran ve Rum düzenlerinin gölgesi daha fazla uzayacak ve İslam kendi içinden dağılacaktı. Büyük dış güçlerse bu hareketin esas güçlerinin, liderlerinin ve öncü şahsiyetlerinin birbirlerine düştüklerini ve bunun da merkeze hücum etmek için kendilerine iyi bir fırsat verdiğini göreceklerdi.

İslam, vahdeti kendi makamlarını korumak için bu durumu istismar eden kimselerin elindeydi. Ali'nin sükûtu bu nedenle başladı.

Yirmi beş yıl sessiz kalmak... Bu yirmi beş yıllık sükut öyle bir sükûttur ki bu konuda hem Şiîler suskun kaldılar hem de Ehl-i Sünnet araştırmacıları... Bu suskunluk Ali'nin değerinin, büyüklüğünün, fedakârlığının ve hakkaniyetinin halkın zihninde karanlıkta kalmasına sebep oldu.

Bugün Ali'nin taraftarlarının bile onun Mekke'de Peygamber'in yatağına yatmış olmasını tekrar edip yücelttiklerini görüyoruz. Bunun büyük bir fedakârlık olduğu doğrudur; ancak Ali için değil. Yine onun Hayber'in büyük kapısını yerinden söküp ken-

disine kalkan etmiş olmasını Ali'nin cesaret sembolü olarak abartılı bir şekilde anlattıklarını görüyoruz. Fakat Ali'nin en önemli dönemi ve en ağır misyonu olan sükûtundan hiç bahsetmiyorlar. İyi ki de bahsetmiyorlar. Zira bundan bahsettiklerinde bu sükûtu açıklamak için Ali'nin şahsiyetine ve büyüklüğüne en kötü iftirayı reva görüyorlar ve diyorlar ki: "Bu sükût korkudandı! Neden biat etti? Etmeseydi öldürürlerdi! Neden kılıç çekmedi? Korkuyordu! Zorladıkları için de bâtıl hilafete oy verdi!"

Öğreti döneminin bitip İslam toplumu içerisinde ihtilafların baş gösterici onuncu yılın sonundan ve on birinci yılın başlangıcından itibaren Ali'nin sükûtu başlıyor ve bu sükût otuz beşinci yıla, yani halkın Osman'a karşı devrim yapıp onu öldürdükleri yıla kadar devam ediyor. Birlik için yirmi beş yıl sükût...

Devrim yapanlar, otuz beşinci yılda, Ali'nin çevresine toplanıyorlar ve adalet için yani Osman'da bulamadıklarından dolayı kıyam ettikleri şey için Ali'yi yönetici seçiyorlar.

Ali'nin hükümet dönemi beş yıldır. Ali'nin hayatındaki bu dönemin adı öğreti dönemi değildir. Zira tüm mümin ve münafık cenahlar, İslâmî şiarlara, inanç esaslarına ve bu öğretinin temel esaslarına inanmaktalar. Hepsi tevhide, nübüvvete, ahirete Kur'an'a ve Peygamber'in risaletine inanmaktalar. Bundan dolayı bu dönem "öğreti için mücadele dönemi" değildir. Öte yandan bu dönemin adı "vahdet için sükût" da değildir. Zira Ali artık iş başındadır ve bir yöneticidir. Ortak düşmanın menfaatine olmasın diye münafık ve çıkarcı müttefikleri karşısında sükût edip tahammül gösterenler azınlıktadır. Ali hükümete gelmiştir ve artık en büyük misyonu vahdet değil, adalettir.

Bildiğiniz ve defalarca duyduğunuz gibi Ali'nin biyografisi üç döneme ayrılır:

İlk yirmi üç yıllık dönem, Peygamber ile beraber öğretiyi yerleştirmek için çalıştığı dönemdir. İkinci yirmi beş yıllık dönem, iç muhalif cepheler karşısında birlik için sükût ettiği dönemdir.

Üçüncü beş yıllık dönem ise hükümette bulunduğu ve adaletin tesisi için çalıştığı dönemdir.

Siz, Ali'nin yirmi üç yıl öğretinin yerleştirilmesi noktasında verdiği mücadeleyi bilmektesiniz. Onun savaştaki ve cephelerdeki kararlılığını, öncülüğünü, hükümleri uygulayışını, Bedir, Uhud, Hendek, Huneyn ve diğer savaş sahnelerinde Peygamber'in emri ile yaptığı komutanlığı hepiniz duydunuz. Ali'nin kılıç darbelerini tanıyorsunuz. İslam'ın içindeki düşman, daha sonra ondan ve onun ailesinden bu kılıç darbelerinin intikamını aldı.

O, Hendek'te Ebu Süfyan'a ve çetesine öyle bir darbe indirmişti ki Peygamber bu darbeyi şöyle değerlendirmişti: "Ali'nin bu darbesi tüm varlıkların yani cinlerin ve insanların ibadetlerinden daha değerlidir."

Bu değerlendirme tümüyle doğru ve mantıklıdır. Zira her iki âlem halkının ibadeti, tek tek bireyler için değerlidir. Ancak Ali'nin bu darbesi bir hareketin ve insanlığın kaderini değiştiriyor. İşte bu sebeple "cihat İslam'ı" her iki âlemin "ibadet İslam'ından daha değerlidir.

Yirmi üç yıl "öğreti için mücadele" döneminden sonra onun sükût dönemi başlıyor. Bu, onun biat etmek istemediği dönemdir, kendisinin, ailesinin, daha da önemlisi adalet için İslam'a yönelmiş halkın haklarının, içerideki cenahlar tarafından çiğnendiğini gördüğü dönemdir. Bu gruplar çok güçlüdür. Tarihte açıkça görüldüğü üzere en güçlü grup, sayısal açıdan küçük olmasına rağmen nitelik açısından çok güçlü olan Ebubekir'in grubudur. Sa'd b. Ebi Vakkâs, Osman, Talha, Zübeyir ve Abdurrahman b. Avf, bu grubun üyeleriydi. Bu beş kişi İslam'ın kendi zuhurunu ilan ettiği Peygamber'in bi'setinin ilk yılında Ebubekir ile birlikte Müslüman oluyor. İlk Müslümanların. Müslüman oluş sırasına göre zikredildiği "Sire-i İbn Hişâm" isimli kitapta şöyle deniyor: "Ebubekir'in talimatıyla bu beş kişi İslam'a girdi." Ebubekir'in tavsiyesiyle Müslüman olan bu beş kişi yukarıda bizim zikrettiklerimizdi.

Yirmi üç yıl geçiyor, Peygamber gidiyor. Ebubekir'in iki yıllık ve Ömer'in on yıllık hükümeti de sona eriyor. Ömer, son nefesinde halifeyi seçmesi için bir şûra tayin ediyor. Bu şûranın üyelerine bakıyoruz: Seçimi gerçekleştirmek için olaya dahil edilen Ali dışındaki tüm üyeler hiç eksiksiz Ebubekir'in tavsiyesiyle Müslüman olan beş kişidir.

Aralarına sadece Ali'nin eklendiği bu gruptan, o beş kişiden biri olan Osman öne çıkıyor.

Bu grubun tüm üyeleri, yaşadıkları süre boyunca istisnasız bir şekilde Ali'nin karşısında oldular. Bunlar, İslam partisinin içerisinde Ali karşıtı cenahı oluşturuyordu. Ali'nin sükûtu döneminde ise Osman, Ebubekir ve Abdurrahman b. Avf gitti; Zübeyir, Talha ve Sa'd kaldı. Talha ve Zübeyir, Cemel savaşında Ali ile savaşıyor ve ölüyorlar. Geriye ise bu grubun son üyesi olan Sa'd b. Ebi Vakkas kalıyor. Tarihin büyük şahsiyetlerinden ve fatihlerinden biri olan, İran'ı fetheden ve Ömer zamanında en büyük askerî makama sahip bulunan Sa'd ibn Ebi Vakkas, Ali zamanında boykot ederek evine çekiliyor ve pasif mücadeleyi başlatıyor. Böylece o, adı geçen grubun son üyesi olarak kalıyor. Beni Ümeyye ve Muaviye, Şam'da şöyle bir söylenti çıkarıyor: "Ali Medine'ye zorla hâkim oldu. Onun seçilmesi de hile ve kılıç zoruyla gerçekleşmiştir. Mısır ve Basra devrimcileri Osman'ı öldürmek için saldırdılar ve onların kılıçları zoruyla da Ali iş başına geçti. Yoksa onu Muhacir ve Ensâr seçmedi."

Sonra Muaviye'nin bir elçisi Medine'ye geliyor ve Sa'd'a, "Ali'yi isteyerek mi yoksa zorla mı seçtiklerini ve Ali'nin oy almasının gerçek olup olmadığını soruyor. Sa'd, gerçekte Beni Ümeyye'ye muhalifti ve Peygamber zamanında yirmi üç yıl boyunca büyük savaşlar yapmıştı. Ebubekir ve Ömer zamanında İslam için kılıç sallamış büyük bir şahsiyetti. Ali karşıtı grubun son üyesi olduğu ve doğru söylerse bunun kendisiyle aynı safta yer alan Ali'nin menfaatine olacağını bildiği için ortak düşman olan Muaviye'ye yöneliyor ve cevap vermek yerine sükût etmeyi tercih ediyor. Her türlü açıklamadan daha kötü olan bu sükûtun, İs-

lam'ın ve Ali'nin zararına, müşterek düşmanın ise faydasına olacağını biliyor. Ancak eski kinler ve şahsî garazlar İslam'ın büyük fâtihi olan, İslam için büyük hizmetlerde bulunan ve Peygamber zamanında yorulmaksızın kılıç sallayan Sa'd'ı, Ali karşıtı müşterek İslam düşmanlarının elinde bir araç haline getiriyor.

Bu, her zaman yaşanan acı olaylardan biridir. Temiz ve dürüst olan bazı kimselerin kendileriyle aynı safta olan bir kimseye karşı duyduğu kin sebebiyle müşterek düşmanların yararlandığı araçlar haline geldiklerini görüyoruz. Bunlar amatör memurlardır, profesyonel değildirler. Onlar hiçbir para ve teşekkür karşılığı olmaksızın düşmana hizmet ediyorlar; gerçekten temiz oldukları ve düşmana bağlı olmadıkları için de düşmana en büyük hizmeti bunlar yaparlar.

Öğreti için yapılan yirmi üç yıllık mücadele dönemi bitiyor ve bir başka döneme giriliyor. Ali, İslam'ın menfaati adı altında kendilerinin önünü açacak zeminler yaratıp onun haklarını çiğneyen gruplara karşı mukavemet etmesi durumunda Peygamber'den sonra Medine'de bir patlamanın gerçekleşeceğini görüyordu. Büyük İslâmî şahsiyetler arasındaki çekişmeler ve ihtilaflar, düşman kabileler ile İran ve Rum imparatorlukları için uygun bir fırsat oluşturacaktı. Zira onlar, bu büyük devrimin merkezi olan Medine'deki iç parçalanmayı görselerdi bu hareketi dışardan vuracakları bir darbeyle kolayca yok ederlerdi.

Ali'nin önünde bulunan ikinci seçenek ise dahilî cenahların kinlerine ve muhalif siyasî cenahların fırsatçılığına tahammül etmekti. Ne yazık ki bu dahilî cenah, İslam'ın kalbine yerleşmiş ve dünyada İslam adıyla şöhret bulmuştu. İslâmî güçler onların elindeydi. Ebu Ubeyde b. Cerrah, Sa'd ibn Ebî Vakkas ve Halid b. Velid gibi büyük şahsiyetler ve Müslüman kahramanlar onlarla birlikteydi. Ali'nin grubunda ise Meysem-i Temmâr (hurma satıcısı), İranlı bir yabancı olan Selman-ı Fârisî, ne Medineli ne de Mekkeli olan çölden gelmiş Ebuzer Gıfârî ve bir köle olan

Bilal gibi kimseler vardı ve hiç birisinin orada herhangi bir nüfuzu bulunmamaktaydı. Onların tüm sermayeleri insanlıkları, takvaları, manevîyatları ve İslam yolundaki fedakârlıklarıydı. Toplumda nüfuzu olan kimseler, Ali'nin muhalifi olan grubun elinden tutuyorlardı ve İslâmî birlik şiarına dayanarak kendilerini işbaşına getiriyorlardı.

Ali, İslam'ın birliği uğruna onların hükümetlerine tahammül etti ve sustu. Bu yirmi beş yıl boyunca kılıcı savaş sahnelerinde düşmanı yere seren ve vurduğu darbesi insanların ve cinlerin ibadeti kadar değerli olan bu kahramanın sessiz kalması gerekiyordu. Hatta o evine saldırıldığı ve eşine hakaret edildiği zaman bile sükût etmeliydi. O, bu sükûtunu çok derin bir cümle ile şöyle beyan etmiştir: "Gözümde toprak boğazımda dikenle yirmi beş yıl bekledim."

Sonra üçüncü dönem olan. beş yıllık "adalet için hükümet" dönemi başlamaktadır.

Ali daha ilk anda halka şunu ilan etmişti: Artık ben bu hükümete ve size emirlik etmeye karşı isteksizim. Ancak düşündüm ki bu gücü elime alırsam diz üstü çöken hakkı ayağa kaldırabilir veya ayakta duran bâtılı yere yıkabilirim. Bu, Ali'nin hayatının üçüncü döneminin ilanıdır. Bu dönemde yaratılış mucizesi olan bu varlıktan başka bazı sözler, şiarlar ve değerler zuhur etmektedir.

Bütün makamlar paylaşılmıştı. İran, Rum ve Mısır gibi imparatorlukların hükümranlık alanları. Beni Ümeyye'nin, Osman'ın akrabalarının ve büyük sahabîlerin eline geçmişti. Böylesi bir zamanda Ali yönetime gelmekte ve bu makamları, son yirmi beş yıl boyunca en derinlere kök salan, din, cihat ve Allah adına herkesi kendilerine itaat ettiren bu kişilerin elinden hemen almak istemektedir. Osman'ın ve Muaviye'nin bahşişlerinin haberinin, dünyadaki tüm zenginleri bile hayrete düşürdüğü bir dönemde Ali'nin gösterdiği tepki, sarsıcı, inanılmaz ve katlanılmaz bulunmuştu.

Talha ve Zübeyir kimdi? Zübeyir, Abdulmuttalib kızı Safiye nin oğlu, yani Peygamber'in halasının oğludur. Talha, İslam'da Talhatu'l-hayr'dır. Bu iki şahıs daima Peygamber ve Ali ile birlikte görünüyorlardı. Onlar İslam'ın mukaddes, seçkin ve nüfuzlu simalarındandır. Ömer'in şûrasında Ali'ye ve Osman'a karşı halife adayı olmuşlardı. Şimdi ise Ali gelmişti, onlar Ali'nin ne zorla ne de maslahat adına kimsenin hakkını kimseye yedirmeyeceğini biliyorlardı. Gelip dediler ki: *"Biz Talhatu'l-Hayr'ız, biz Zübeyir'iz, biz falan kişiyiz... Halkın Peygamber'in ağzından duyduğu en büyük övgüler bizim hakkımızdadır. Biz üç halife döneminde İslam toplumunun en büyük şahsiyetlerinden ve önderlerindendik, hatta Osman'dan önce İslâmî hilafet makamının adaylarındandık. Biz hilafet istemiyoruz; ama en azından bize iki şehrin valiliğini ver."* Ali ise lambaya üflüyor; işte bu onların cevabıdır. Bu, şimdi bazılarının yaptığı gibi dindarlık taslamak adına yapılan bir şey değildir.

Bir iş yerinde reyhan ekilmiştir. İşçilerden biri: *"Buranın yöneticisi çok dindar ve mümin bir insan"* der. Buradaki bazı işçi çocuklar ekmekleriyle yemek için o reyhanlardan biraz topladıklarında o hemen gidip reyhanları onların elinden çekip alır ve der ki: *"Bunlar ne sizin ne de benim malımdır, bunlar beytülmalindir."*

Bu tür kimseler sermayedarlığın ve zulmün yanmaz kasalarıdır. Bu tür dindarlar, dindar olmayanların hizmetine girer ve dindarlık oyunu oynarlar ve onların yanmaz kasaları oluverirler.

Ali dindarlık oyunu oynamıyor. O, lambayı üfleyip "Biz ışık olmadan da sohbet edebiliriz" derken kuru dindarlık oyunu oynamıyor. Aslında bu sözler, Talha'ya ve Zübeyir'e cevaptır. O, bu sözüyle Osman'ın cömert ve zengin sofrasından faydalanarak servet ve kudret elde etmiş tüm güç sahiplerine ve yağmacılara artık o dönemin bittiğini anlatmak istiyor. Talha ve Zübeyir neler olduğunu ve kimlere ve nasıl bir mesajın verildiğini anlıyorlar.

Osman, yoldaşları ve işbirlikçileri dünyada İslâmî hilafeti, Allah'ın hükümetini ve Allah yolunda cihadı üstlenmiş olan kimselerin sembolüydü.

Şimdi Ali gelmiş ve tıka basa yiyip doyan ve en büyük güçlere sahip olan bu kimselere *"halkın malından bir zerre dahi karnınıza girmiş olsa bunu geri alacağım"* diye ilan etmektedir.

Ali'nin beş yıllık mücadelesi adaletin tahakkuku içindi. Zira öğreti için mücadele edilecek müşrik yoktu. Ancak münafık, hilekâr ve aziz olmayan dindarlar vardı ve Ali onlarla Cemel'de, Sıffîn'de ve Nehrevan'da savaşmalıydı. En zoru ise Cemel'di.

Sıffîn'de Benî Ümeyye'nin tanınan kirli simaları Ali'yle savaşmıştı. Nehrevan'da dindarlık taslayan tanınmamış simalar onunla savaşıyor. Ancak Cemel'dekiler kim? Müminlerin annesi Aişe, Talhat'ul-Hayr ve Abdulmuttalib'in torunu Zübeyir... Yani en büyük İslâmî şahsiyetler.

Bu mücadele, onun için de kendisiyle birlikte savaşa gelen taraftarları için de tahammül edilemez bir savaştır. Ali'nin askerlerinden biri itiraz eder bir tarzda diyor ki: *"Sen nasihat edip onları barışa davet ettiğin halde onlar bunu kabul etmezlerse ne yapacaksın?"* Ali, *"Onlarla savaşacağım"* deyince asker hayretle: *"Hatta müminlerin annesine, Talha ve Zübeyir'e karşı da mı savaşacaksın? Onların bâtıl yolda olmaları hiç mümkün mü?"* diyor.

Ali'nin burada söylediği sözleri Tâhâ Hüseyin şöyle yorumluyor: *"Konuşmaya başladığı andan itibaren insanın dilinden bu büyüklükte bir söz çıkmamıştır."* Bu söz şudur: *"Sen hakkı mı şahısla, yoksa şahsı mı hakla ölçüyorsun?"* Yani sen hakikatleri mi şahıslara göre belirliyorsun, yoksa şahısları mı hakikatlere göre belirliyorsun?

Hakkın kendine özgü ölçüleri vardır ve bu ölçüler şahıslar ya da zahitler değildir. Hakkı belirlemek için bu ölçüler kullanılmalı ve şahıslar bu ölçülerle ölçülmelidir.

Nehrevan'da düşmanlardan biri muhalif safta keskin ve etkileyici bir sesle Kur'an okuyordu. Bu Kur'an sesi, Ali'nin taraftar-

larını çok etkiliyor ve onlardan biri Ali'ye şöyle diyor: "Böyle bir hal içinde Kur'an okuyan, dua eden kimselerin bâtıl yolda olmaları nasıl mümkün olabilir? Ali ise: "Bunu sana yarın göstereceğim." diyor. Ertesi gün savaş başlıyor ve tüm bu zahit görünüşlüler ortadan kalkıyor. Ali önceki gün kendisine bu soruyu yöneltmiş kişiyi yanına çağırıp mızrağıyla birinin cesedini işaret ederek şöyle diyor: "İşte bu dün seni etkileyen ve yarını bugününden daha kötü olan kişinin kaderidir".

Hakikatin ölçüsü vardır. Bu tür şeylere aldanmamalıdır. Adaletin ne kadar zor olduğu işte burada ortaya çıkmaktadır. Görüyoruz ki Ali her üç döneminde de mutlak bir kahramandır.

Öğreti konusunda mutlaktır: Hiç kimse o yirmi üç yılda onun rolünün benzeri bir role bile sahip olamadı.

Tahammül konusunda mutlaktır: Hiç kimse yirmi beş yıl boyunca sükûta tahammül edemedi. Ne dostları ne de düşmanları hatta Ebuzer bile tahammül edemedi ve sonunda feryat etti.

Keskin adalet konusunda mutlaktır: Buna sadece muhalifleri ve beytülmalin yağmacıları değil, kendi öz kardeşi bile tahammül edemedi.

Ömer'in, tüm adaletine rağmen maslahat gerekçesiyle Muaviye'yi Şam valiliğine getirdiğini görüyoruz. Ebubekir de yine maslahat gerekçesiyle işlediği cinayetten sonra Hâlid b. Velîd'i bağışlıyor. Ancak Ali'nin adaletinde böyle bir maslahatın yeri yok.

Onun bildiği tek maslahat‚ maslahatın olmamasıdır. Onun için hakikat tek parçadır.

Belirttiğim gibi, Ali'nin adaleti öyle çetin ve ağırdır ki kardeşi Akil bile buna tahammül edemiyor. Akil küçüklüğünden beri Ali ve Peygamber ailesiyle birlikte olmuş, Ebu Talib'in oğlu olan çok değerli bir insandı. O, Ali'nin hükümeti döneminde Muaviye ile savaşta olan Ali'yi bırakıp Muaviye'nin yanına gidiyor. Bunlar şaka değildi.

Ömer'in öldürülmesinden sonra onun oğlu Abdullah b. Ömer, İslam'ın hâkim olduğunu, artık hukukun ve mahkemenin bulunduğu bir dönemde olduğunu unutuyor, tıpkı câhiliye döneminde olduğu gibi kan davası güdüyor. Zira câhiliye döneminde öldürülmüş babanın kanının intikamını almak en büyük oğlun vazifesiydi. Abdullah şer'î bir mahkeme kurulmadan, İslam kanunlarını ve kısas hükümlerini görmezlikten gelerek Ömer'in katili İranlı Ebû Lü'lü Firûzân'ı ve onunla teması olan tüm İranlıları kılıçtan geçiriyor. Osman ise iş başına geldikten iki gün sonra Ömer'in oğlu olması nedeniyle zindanda bulunması maslahata uygun olmadığı için onu serbest bırakıyor. Ancak hiçbir şahsî kin gütmeyen Ali, en büyük makamı yani Mısır valiliğini Ebubekir'in oğluna bırakıyor ve onu oğlu olarak anıyor. Ali, daima *"Yargılanmadan vahşi Arap kabile yasalarına göre katliama tabi tutulan Firûzân ve arkadaşlarının kanının hesabını soracağım"* diyor.

Ali'nin hilafetinde almayı umdukları iki şehrin valiliğini alamayacaklarını anlayan Talha ve Zübeyir, savaş açmak için Aişe'nin yanına gidiyorlar. Yola çıkmadan önce ise şehirden çıkış izni almak için Ali'nin yanına gidiyorlar. Ali onlara: "Nereye ve niçin gitmek istediğinizi biliyorum ama gidiniz" diyor.

Gerçekten çok ilginç! Bu iki zat, şehirden, Ali'ye karşı silahlı bir ayaklanma başlatmak, ona karşı kılıç çekip o dönemdeki en büyük komployu düzenlemek için ayrılıyorlar; Ali ise onlara "gidiniz" diyor. Neden? Çünkü bu iki kişi birer insandır ve bir suç işlemeden önce onların şehirden çıkmaları engellenirse, seyahat özgürlüğü ve mesken özgürlüğü gibi her insanın hakkı olan özgürlükler ortadan kaldırılmış olacaktır. Eğer bu özgürlükler kaldırılırsa ortaya öyle bir kanun çıkacaktır ki tarihin tüm zâlim ve zorbaları, bireylerin özgürlüklerini yok etmek için Ali'yi kendilerine dayanak yapıp, bu davranışlarını ona dayandıracaklardır.

George Cordak'ın deyişiyle: "İnsan haklarını bütünüyle yalandan ibaret olan konuşmalarda, merasimlerde, Birleşmiş Millet-

lerde ve UNESCO'da değil, uygulamada görmek isteyen insan hakları kuramcıları nerede?"

Dünyanın tüm devrimcileri için şu kanun geçerlidir: Onlar devrimden ve adaletten yana olmalarına ve defalarca bu uğurda canlarını bile tehlikeye atmalarına rağmen hükümete geçince muhafazakârlaşıyorlar. Şu an bile dünyada pek çok büyük devrimcinin, güce ve refaha erişince profesyonel bir siyaset cambazı olduğunu görüyoruz. (Bazılarıysa henüz refaha bile ermeden aç karnına siyaset cambazı olmakta). Yine George Cordak şöyle diyor: *"Hem Peygamber'in grubunda olup öğreti için mücadele ettiği dönemde hem elinde güç bulunmayan yirmi beş yıllık sükûtunda hem de tüm gücü elinde bulundurduğu beş yıllık hükümetinde devrimci olan sadece ve sadece Ali'dir."*

Ali hükümete geçince, yöneticisi olduğu hükümete karşı adalet uğruna isyan eden ilk ve tek kişidir. O henüz tam anlamıyla iş başına gelmeden ve henüz Medine'ye hâkim olmadan Muaviye'yi yani Ömer'in bile azledemeyip ona vergi verdiği ve *"Şam lokması, Ebu Süfyan oğullarının boğazı için olsun"* dediği kimseyi makamından azlediyor. Muaviye'nin bu azle kulak asmayacağını ve bunu savaşı başlatmak için bir bahane olarak kullanacağını herkes biliyordu. Ali ile Muaviye arasındaki savaşın, tıpkı zayıf aydınlarla mutaassıp şiddet örgütü arasındaki savaş gibi olacağını ve yenilginin de Ali'nin saflarında gerçekleşeceğini herkes biliyordu. Ancak Ali diyor ki: "Eğer ben bu işi yapmaz ve bir an dahi olsa Muaviye'nin görevinde kalmasına müsaade edersem, Muaviye'nin o an içerisinde yapacağı tüm cinayetlere, bozgunculuğa ve zulme ortak olurum ve sorumlu sayılırım. Ben ne pahasına olursa olsun böyle bir mesuliyeti kabul edemem."

Ali yirmi üç yıl boyunca toplumunda bir iman ve hedef yanında akidenin oluşması için mücadele etmiş ve yirmi beş yıl da bu uğurda sabretmiş bir insandır. O, İslam'ın birliği için kendisiyle aynı safta olanların bencilliklerine, çıkarcılıklarına ve planlarına, müşterek düşmanlarına karşı tahammül gösterip sükût etmiştir. Beş yıl boyunca da adaletin tahakkuku, zalimden maz-

lumun intikamının alınması, insan haklarının yerleştirilmesi ve bâtılın yok edilmesi için devlet yönetmiştir. Ali bir hurma satıcısı olan dostu Meysem'i hurmaları iyiler ve kötüler olmak üzere ikiye ayırıp onları iki farklı fiyatla satması sebebiyle azarlıyor ve ona şöyle diyor: "Neden Allah'ın kullarını taksim ediyorsun?" Sonra da elleriyle tüm hurmaları karıştırıyor ve diyorki: "Hepsini ortalama bir fiyatla sat." Bu tüketim eşitliğidir. Yani dünyanın adalet talep eden tüm öğretilerindeki adaletin esasıdır. Yirmi üç yıl öğreti, iman ve akide için mücadele. Yirmi beş yıl yabancı düşman karşısında Müslümanların birliği için fertlerin bencilliklerine ve uygunsuzluklarına tahammül. Sonunda beş yıl halk kitleleri arasında adaletin ikamesi için hükümet sürme.

Bugün hangi mezhep ve ekolden olursa olsun İslam toplumunun aydınları özgür ve özgürlükçü oldukları ölçüde; sömürüye, ayrımcılığa ve istibdada karşı oldukları ölçüde Ali'ye muhtaçtırlar. Zira bugün İslam toplumu inancını kaybetti, hedefini terk etti, fikirlerindeki itikadî canlılık öldü. Bu nedenle de öğretiye muhtaçtır.

İslam toplumu devrimci bir düşünce ateşine, "öğreti"ye muhtaçtır. İslam toplumu sömürü karşısında "vahdet"e muhtaçtır. Müslüman halklar ayrımcı düzende "adalet"e muhtaçtır. İşte bu nedenle Ali'ye ihtiyaç var.

BEŞİNCİ BÖLÜM

VAHDETİN KURUCUSU ALİ

Bu son birkaç oturumda içinde bulunduğum fikrî durum ve düşünce biçimi dolayısıyla ele aldığım konuların çoğunluğu Şiîlik'le ilgili oldu. Şiîliğin bilimsel ve sosyolojik incelemesini yapmak isteyen kişilerin, bunları benim ortaya koyduğum bakış açısıyla okumak istemeleri durumunda, bunu kolayca gerçekleştirebilmeleri ve meselenin çeşitli boyutlarını oluşturan bu konuların tamamını inceleyerek Şiîlik hakkında bütünsel ve genel bir yargıya varabilmeleri için şimdi burada Şiîlikle ilgili olarak gündeme getirdiğim meseleleri önce ana başlıklar halinde arz edeceğim. (Elbette benim sahip olduğum bakış açısıyla ve benim ölçülerime göre).

Geçen yıl, iki ya da üç oturum halinde ele aldığım en önemli konu, "Siyaset Felsefesi ve Ümmet ve İmamet Sosyolojisi" başlığını taşıyordu.

"Ümmet ve İmamet Sosyolojisi", ümmet ile ilgili olarak, ümmetin ne anlama geldiği ile ilgili olarak ele alınan sosyolojik bir konuydu. Muhtelif sosyoloji görüşleri karşısında ve toplumun sahip olduğu muhtelif öğretilerde, dillerde ve kültürlerde "ideal toplum" olan, örnek İslâmî toplumunu oluşturan ümmet, nasıldır, ne şekildedir ve hangi temellere dayanmaktadır?"

Sonra zorunlu olarak şu sonuca vardım: Esasen "ümmet"ten bahsedildiği vakit zorunlu olarak "imamet"de söz konusu oluyor. Yani "imamet", "ümmet" toplumuna özgü ve onunla ayrılmaz bir şekilde birlikteliği bulunan sosyal, siyasî ve fikrî bir rejimdir.

Müslüman toplum, içinde Müslümanların yaşadığı toplum demektir. Hangi rejime, hangi toplumsal ve ekonomik düzene sahip olursa olsun, Müslümanlar yaşıyorsa orası Müslüman toplum olmaktadır. Nasıl Hıristiyanların bulunduğu toplum Hıristiyan toplumu, Budistlerin bulunduğu toplum Budist toplumu ise Müslümanların toplumu da aynı şekildedir.

Ancak "İslam ümmeti" belli ölçüler çerçevesindeki özel bir toplumdur, özel ilişkilere sahiptir, özel bir düzendir, özel toplum-

sal gruplaşmalara, özel boyutlara ve şekillere sahiptir. "İmamet", "ümmet" kelimesinden türemiştir. Bu nedenle, "imamet" şimdiye dek söz konusu edilen, zihinlerimizde bulunandan farklı olarak kendine özgü bir öğretiye dayanan özel bir toplumsal düzendir. Aristokrasi, demokrasi, oligarşi, monarşi ve diktatörlük karşısında yer alan bir düzendir. Onların karşısında imamet zaten bir rejim ve düzendir. Bu, Şiîlik tarafından ortaya konmuştur ve Şiîliğin en belirgin çizgisidir.

Geçen yıl Hz. Emîr hakkında ele aldığım konulardan biri de başlı başına Ali'yi ve Şiîliği inceleyen "Ali Yalnızdır" başlıklı konudur. Nitekim İslam Peygamberi'ni tanımak bizzat İslam'ı tanımaktır. Diğer bir konu, "Efsanevî Bir Hakikat olarak Ali" idi. Yani Ali, hakikat olmayan mitolojik kahramanlar gibidir ama Ali bir hakikattir.

Başka bir konferansta "Ali, Mükemmel İnsan" konusunu ele aldım. Bütün bu bahisleri tamamlayan diğer bir bahis ise, "İbrahimî Dinlerde Tarih Felsefesi"dir. İbrahimî dinlerdeki bu tarih felsefesi, Şiî imametine ve bütünüyle özel bir tarih felsefesi kuran Şiî "intizar"ına bağlanmaktadır. Bu tarih felsefesi, dünyada mevcut bulunan Hegel'in, Marks'ın, Sartre'ın ya da dinleri olan Buda ve Zerdüşt'ün tarih felsefelerinin karşısında yer almaktadır.

Bu yıl da bu bahsi sürdürerek esaslı bir mesele olan intizar felsefesini genel anlamda "İntizar, İtiraz Mezhebi" başlığı altında ele aldım.

Bugünkü toplantı gerçi umumî yas gününe denk geldi ama benim programım bugüne has idi. Buraya katılan hanımların ve beylerin çoğu, bu tür konulara ilgi duyan kimselerdir ve bugün genel konuşmamın son günü olması sebebiyle de bahislerin böyle eksik ve yarım kalmaması ve sadece duygusal ve geçici bir etki bırakmaması için tüm bu konulara genel olarak değinmek istedim. Buradaki birkaç bin kişi arasından bir iki kişinin bu işin ardına düşüp burada ele alınan temel meseleleri araştırmaya ve incelemeye devam etmesi, kalabalık ve ateşli yüzlerce toplantıdan daha değerli olacaktır.

"İntizar, İtiraz Mezhebi" yani, mümin veya kafir hepimizin anladığı "intizar, teslimiyet ve saygı felsefesidir, dolayısıyla da olumsuz bir mezheptir" şeklindeki yerleşik kanaatin aksine intizar, itiraz mezhebidir. Bir olayın ya da bir insanın zuhurunu bekleyen insan mevcut durumdan memnun olmayan insandır. Aksi taktirde bir değişiklik bekliyor olmazdı. Hoşnut olan insan değişiklik beklemez; sadece memnun olmayanlarda böyle bir beklenti söz konusu olabilir. Dolayısıyla 'intizara sahip olmak" doğal olarak mevcut durum karşısında "itiraza sahip olmak" demektir. Şia mezhebinde söz konusu edilen intizar felsefesine ve intizar inancına ait tüm meselelerden, ben sadece ve sadece onun sosyolojik, tarihsel ve sınıfsal analizini yaptım. Bütün bu süre boyunca, bu konuların tamamını içine alan en kapsamlı bahis ise -hâlâ söylemek istediğim bazı şeyleri söylemeye fırsat bulamamış olsam da- "Alevî Şiiliği ve Safevî Şiiliği"[31] başlığını taşıyan son konferansımdı. Orada Alevî Şiîliğindeki inanç esasları ve Safevî Şiîliğindeki inanç esasları incelenmiş; benzer isim ve kalıplara sahip olsalar da her ikisinin de iki ayrı mezhep ve iki ayrı hareket olduğu belirtilmişti.

"Şiî Olmanın Sorumluluğu" konusunu bir önceki konuşmamda ele aldım. Şiî olma sorumluluğu, doğal olarak bu bakış açısıyla algılanan Şiî olmak meselesini gündeme getirmektedir.

Son olarak, bir önceki bölümde ve ilk bölümde "Ali'ye Niçin İhtiyaç Var?" konusunu ele aldım. Evvelki gece Ali'nin hayatını bölümlere ayırdım. Birinci bölüm, yirmi üç yıl öğreti için mücadele. İkinci bölüm, yirmi beş yıl vahdet için sükût. Üçüncü bölüm ise beş yıl adalet için mücadeleden oluşuyordu. Buna göre Ali'nin tüm hayatında üç şiar bulunmaktadır: Öğreti, vahdet ve adalet.

Bir önceki konumuz, tarihte mahrum sınıfların bireysel bir yazgı olarak nasıl Şiîliğe yöneldiği meselesiydi. Bu bölümde ele al-

[31] Bu konuya az ya da çok ilgi duyan herkesten benim düşüncelerime katılsalar da katılmasalar da o konferansta söylediklerimi okuyup incelemelerini rica ediyorum.

dığım konu, aynı zamanda çok önemli bir meseleyi de gündeme getirmektedir; o da şudur: Şiîlik bazen Şiî ve Sünnî ilişkileri noktasında çok küçük bir alanda, bazen de çok geniş ufuklu ve evrensel ölçekte söz konusu olmaktadır.

Dolayısıyla bir fırkacı Şiîliğe bir de büyük insan Şiîliğine sahibiz. Bu Şiîlik, insanın tarihiyle birlikte başlamakta ve Ali'ye ulaşmaktadır. Bunun karşısında ise tarihî şahsiyetler arasındaki çatışmadan dolayı zihinlerimizde oluşturduğumuz fırkacı Şiîlik yer almaktadır.

Bu bölümde ele alacağım konunun başlığı "Vahdetin Kurucusu Ali"dir.

Meseleye geçmeden önce şu açıklamayı yapmak istiyorum. Bu başlıkların ve bu başlıklar altında söz konusu edilen meselelerin çoğunda hemen hemen ortak olan bir şey var: Şiîlik'te gündeme getirilen meselelerin çoğu, bugünkü Şiî toplumunun zihninde mevcut bulunmaktadır, burada ele alınan bu başlıklar ve bu meseleler, onunla tam zıt istikamettedir. Bunu pek çok kimseye söyledim; ama itiraz ederek bana şöyle dediler: *"Neden böyle bir zamanda yine Şiî, Sünnî, mezhep vb. gibi şeylerden bahsediyorsun?"* Benim zaten var olanlara ilmî ve mantıkî izahlar getirmek istediğimi sanıyorlar. Onlara şu cevabı vermek durumundayım: Aslında bu dil ve terminoloji, onun inandıklarıyla ve diğerlerine yaydıklarıyla hiç bir benzerlik taşımıyor. Onun ayrı Şiîliğe, benim ayrı Şiîliğe inanmakta olduğumu söyleyecek kadar bile insafa sahip değil. O, sadece, miras olarak devraldığı ve kendi inandığı Şiîliği biliyor. Bunun aksine görüşlere sahip olanı ise Şiî olarak bile kabul etmiyor.

Arkadaşlardan biri çok dindar ve meşhur olan bir zâtın söylediği şu sözü naklediyordu: *"Filan kişi, kitabında genel Şiî akaidi ile uyumlu olmayan bir cümleye yer vermiş. Bu nedenle o zındıktır, kâfirdir ve dehrîdir."* Dedim ki amma da şuurlu, bilgili, takvalı ve pâk biriymiş! Eğer insan Şiî inançlarından birine inanmazsa en fazla Sünnî olur; zındık ve dehrî olmaz ki!..

Gördüğümüz gibi bu meseleler, zihinlerde var olandan tam ak-

si istikamettedir. Bu, konuşmanın başında söylediğim ilk sözü teyit ediyor. İslam dünyasındaki tüm mezheplerin şu anki fiilî durumları, önceki durumlarıyla tezat teşkil etmektedir. Mevcudunun hakikati ile meçhulünün hakikati, farklılaşmak bir yana zıt hale gelmiştir. İslam'da tüm fırkalar içinde en çok da Şiîliğin şimdiki durumu ile önceki durumu arasında mesafe oluşmuştur. O kadar ki bu mesafe iman ile arasındaki mesafeden çok daha fazladır.

Bir ara tashih etmeye fırsat bulamadığım bir kitabımı matbaaya verdim. Ancak yazılarımın değişmiş olduğunu gördüm; "olur"lar yerine "olmaz"lar, "olmaz"lar yerine "olur"lar getirilmiş, cümledeki diğer kelimeler ise olduğu gibi bırakılmış. Şiilik de böyle bir değişikliğe uğratılmış, tüm "olur"ları "olmaz", "olmaz"ları ise "olur" edilmiştir.

İntizar dönemi insanın sorumluluğunun en ağır olduğu dönemdir; gaybet dönemi[32] ise, tüm âlemin sorumluluğunun en ağır olduğu dönemidir. Daha sonra bu sorumluluğun reddedildiği, insandan sorumluluğun kaldırıldığı, her iş karşısında mutlak bir ümitsizliğin duyulduğu ve hayırlı her amelin beyhude sayıldığı bir dönem başladı.

Bu simalardan biri bizim zihnimizde tam tersi bir şekilde gösterilmiştir. Hem inançlı olan bizlerin hem de inkar eden kimselerin zihninde birçok hakikat farklılaşmıştır. Kimileri ona inanıyor, kimileri ise o hakikatlerin değiştirilmiş şeklini inkar ediyor. Her ikisi de yanılgıdadır. Bu durumda hem biz bir şekilde inanmakta ve ikna olmaktayız, hem de muhaliflerimiz... Onlar bizi: "Şiîliğin ortaya çıkmasıyla İslam ümmeti arasında tefrika başladı" diye suçladılar ve suçlamaya da devam etmektedirler. İslam tarihinde Şiî hareketin kurucusu, ister bu hareketin kurucusu bizim inandığımız gibi hak olsun, isterse muhaliflerin inandığı gibi bâtıl olsun, İslâmî vahdette tefrikanın kurucusuydu. Tarih

[32] Şiî inancına göre 12 İmam Mehdî'nin kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkıp adaleti ikame edeceği güne kadar Allah'ın taktir ettiği başka bir boyuta çekildiği ve yeryüzünde bulunmadığı döneme verilen isimdir. (Çev.)

bunu bize yani hem inanan bizlere hem de inanmayan muhaliflere şöyle tanıttı: “Aslında Ali, Peygamber’in ölümünden sonra muhalefet ettiği, Müslümanların seçtiği halifeye itirazda bulunduğu, ona biat etmediği ve onun karşısında hilafet iddiasında bulunduğu, hatta bu makamın Peygamber’in emri ve tavsiyesiyle kendisine ait olduğunu söylediği için bir bütün halinde bulunan İslam’da ayrılığa sebep oldu.” O halde biz Şiîler, bu ayrılığa inanıyoruz, hakkın bâtıldan ayrılması gerektiğini söylüyoruz. Bu ayrılığa inandıkları halde bize muhalif olan kimseler de bunun bâtılın haktan ayrılması olduğunu söylüyorlar. Ancak her iki düşünce de şu temelde birleşiyorlar: Ali bir ayrılığın, bölünmenin kurucusuydu. Şiîlik İslam tarihindeki vahdetten ayrılışın sembolü olmuştur.

Şu an biz, Ehl-i Sünnet ve’l-Cemaat’in söylediklerine muhalefet etmemiz gerektiğine inanıyoruz. Onlar da Ali Şiası olan bizlerin Rafızî olduğumuza, yani reddedenler olduğumuza, İslâmî vahdeti ve tüm Müslümanların ittifak ettikleri şeyi reddettiğimize, bu nedenle ayrılmış bir grup olduğumuza inanıyorlar. Bu tarihî bir konudur; bunlar Hz. Emîr’in İslam tarihindeki konumunun, onun taraftarlarının ya da taraftarlarına karşı olanların zihinlerinde nasıl algılandığına bağlıdır.

Ancak bugün İslâmî vahdet diye farklı bir mesele söz konusudur. İslâmî vahdetle ilgili olarak kimileri, bu fikre taraftardır, kimileri ise buna şiddetle karşıdır. Taraftar olanlar “Şiîlik” ve “Sünnîlik” arasında inanç esaslarıyla ve fıkhın usulü ve fürûu ile ilgili ihtilaflı noktaları ortadan kaldırdıklarında bunları birbirlerine yaklaştırabileceklerine inanmaktadırlar. Onlara göre siyasî açıdan yani tarihsel ve siyasî açıdan, tarihî hadiselerin değerlendirilişi açısından ve bizimle Ehl-i Sünnet arasındaki usul ve fıkıh esasları açısından ihtilaflı olan konular ortadan kaldırılırsa tarihî, ilmî ve sosyolojik değerlendirmelerden kaynaklanan ihtilaflar ortadan kaldırılırsa, bunlar fikrî ve ilmî açıdan birbirlerine yaklaşır ve benzer düşüncelere sahip olurlar. Bu gruptakiler genellikle İslam toplumundaki aydınlardır ve genellikle belli

bir mezhebe bağlı olmaktan çok daha fazla İslâmî vahdet konusunda taassup gösterirler. Şiîler arasında bu tür bir vahdete inanan kimseler, Şiî olmaktan daha çok Müslüman olmaktan hoşlanmaktadırlar. Bir başka deyişle Şiî olmadan önce Müslüman olmak gerektiğine inanmaktadırlar. Bunların bu çağda ümmete yani dünyadaki mevcut İslâmî güce olan fikrî ve duygusal bağlılıkları Şia'yı diğer fırkalardan ayıran esaslara olan duygusal ve fikrî bağlılıklarından daha fazladır.

Bu gibi aydınlar ve taassubu az olan kimseler diğer mezheplerde de vardır. Ehl-i Sünnet'in çeşitli gruplarına mensup, hatta Ehl-i Sünnet dışındaki İsmailiye ve Zeydiye gibi mezheplere mensup yazarların, şâirlerin, düşünürlerin ve aydınların çoğu, İslam vahdeti şiarını benimsemektedirler. Onların mezhebî taassupları daha zayıftır. Onlar çoğunlukla bugünün atmosferinin etkisi altında bulunan, modern kültüre daha fazla âşinâ olan, bugüne yönelik incelemeleri ve birikimi daha fazla olan, daha ziyade çağımızın vicdanına, zorunluluklarına ve mantığına göre yetişmiş olan kimselerdir.

Öyle ki meselâ bir Şiî olarak ben, buradan Yemen'e, Mısır'a, Lübnan'a, Cezayir'e ya da Tunus'a gidip de bir Zeydî ile, bir İsmailî ile, bir Hanefî ile, bir Malikî ile, bir Hanbelî veya bir Şafiî ile görüştüğümde, o kişi genç nesilden, toplumsal eğilimleri fazla, sağduyulu biriyse; günümüzün ulusal, sınıfsal ya da ideolojik anlayışlarına sahipse, günümüzün küresel ve bölgesel kamplaşmalarının farkındaysa ve kendisini dış güçlerin ve emperyalistlerin sömürüsü altında hissediyorsa, benimle karşılaştığında, bir müttefikiyle, bir dindaşıyla ve bir fikirdaşıyla konuştuğunu düşünecek ve farklı bir İslâmî fırkadan olan beni, adeta kendi mezhebine mensup biri gibi kabul edecek ve müşterek olduğumuz konuları gündeme getirecektir. Onunla aramızda müşterek pek çok meselemiz var. Toplumsal açıdan, ekonomik açıdan, küresel açıdan, sömürü açısından, kültürel, dinî ve tarihî meseleler açısından ve bugünün dünyasında benzeri bir kaderi paylaşıyor olmamız açısından bir çok ortak meseleye sahi-

biz. Bunlar, bugün tahsil görmüş bir Şiî olarak benim ile tahsil görmüş diğer İslâmî fırkalara mensup biri arasındaki ortak yanlardır. Müşterek yönlerimiz o kadar fazla, o kadar hayatî ve o kadar âcildir ki mezhep ihtilafları, bizim bunları halletmemizi gerektirecek kadar gündemimizi işgal etmiyor. Benim için de onun için de buna fırsat yok. Afrika'da, Asya'da, Doğu'da ve tüm dünyada, İslam'ın meseleleri söz konusu olduğu vakit, hem ben hem de o, ihtilaflı mevzularımız hakkında tartışmıyoruz. Mesela ne o bana: "Üzerine secde ettiğin mühür[33], o şekle sokulmuş bir puttur" diye saldırıyor; ne de ben ona: "Halının üstüne secde ettiğin için namazın bâtıl oluyor" diye saldırıyorum. Böyle mevzuları kesinlikle söz konusu etmiyoruz.

Bu söylediklerim, farazî birer örnek değil, kişisel deneyimlerimdir. Ancak Kuzey Afrika'da, Lübnan'da, Mısır'da, Yemen'de ya da diğer bir İslam ülkesinde, eğer Zeydî, Hanefî, Malikî ya da İsmailî olan eski dönemlerde tahsil görmüş birinin yanına gittiğimde, o beni kendisi gibi bir Müslüman olarak görmeden önce bir Şiî olarak görecektir. Aynı şekilde beni büyük İslam toplumu içerisinde kendisiyle aynı kaderi ve aynı dertleri paylaşan bir kimse olarak değil de bin üç yüz yıldan beri kavgalı olduğu biri olarak değerlendirecektir. Onlara göre bu kavga hâlâ devam etmekte ve bu olumsuz durum hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Günümüzün sloganı şudur: İslâmî vahdet taraftarı olanlar, fıkhî ve tarihî ihtilaf konularının ilmî oturumlarda ele alınarak halledilmesi ve böylece ortak bir mezhebe varılması gerektiğine inanmaktadırlar. İslâmî vahdet ancak bu şekilde gerçekleşecektir. Bu, sözünü ettiğim aydınların görüşüdür. Çeşitli mezheplerin resmî ilim makamı niteliğindeki eski ilim merkezlerinde tahsil görmüş kişiler ya da âlimler, İslâmî mezhepler yani İsmailî, İmâmî veya Zeydî Şiîler ya da Ehl-i Sünnet'in muhtelif kol-

[33] Şia fıkhında namaz kılarken, toprak ya da toprak cinsinden bir şey üzerine secde edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden Şiîler namaz kılarken secde ettikleri yere topraktan yapılma bir şey koyup onun üzerine secde ederler. Üzerine secde edilen bu toprak parçasına mühür denir. (Çev.)

ları arasında vahdet imkanının olmadığına inanmaktadırlar. Dikkat ediniz bu onların sloganıdır. Onlara göre böyle bir imkan olsa bile onunla mücadele edilmelidir. Zira bu mezhepler arasında düşmanlıktan, husumetten ve ilkesel ihtilaflardan kaynaklanan mesafe, İslâmî bir mezhep ile İslam dışı bir din arasındaki mesafeden daha fazladır.

Öyle ki, bugün aynı yerde yaşayan çeşitli İslâmî mezheplere mensup kişiler birlikte yaşayamıyorlar. Bu iki kutup arasında çatışma olmaması ve bu iki İslâmî mezhebin, bu iki Müslüman grubun birbirine düşmemesi için araya Müslüman olmayan bir kesimi, mesela Hıristiyanları koyuyorlar.

Lübnan'da yürürlükte bulunan toplumsal düzen bunu açıkça ortaya koymaktadır. Orada Şiîlerle Sünnîlerin temas kurmalarının, bir araya gelmelerinin, hatta ekonomik ve toplumsal bir hayat sürdürmelerinin imkanı yoktur. Bu iki gruba daima Hıristiyanlar hükmediyorlar. Zira mutaassıp bir Sünnî hakim olacak olursa -ya böyle bir tecrübeleri var, ya da böyle hissediyorlar- Hıristiyanlardan çok Şiîlere karşı düşman olacaktır. Çünkü bir Sünnînin Hıristiyanlara karşı tarihî kini ve nefreti yok ama Şiîye karşı var. Ona göre Şiî, râfizîdir, ashabı reddetmiştir ve Peygamber'in arkadaşları hakkında kötü sözler söylemektedir. Halbuki Hıristiyanın böyle şeylerle işi yoktur; o sevilebilecek bir düşmandır; Şiî ise düşman bir akrabadır ve kin duyulan bir kardeştir. Şiî de işbaşına geçse ve Hıristiyan ile Sünnîyi yönetimi altına alsa farklı dine inanan bir insan olarak Hıristiyana iyi davranır ama Sünnîye karşı toplumsal, tarihî ve dinî kinlerini ortaya koyar.

Bundan dolayı haddi hesabı olmayan ihtilaflara sahip Sünnî ile Hıristiyan ya da Şiî ile Hıristiyan birlikte yaşayabiliyor ama İslam dairesindeki Şiî ile Sünnî bir arada olamıyor. Artık bu bir toplumsal yasa haline gelmiştir.

Onlar, İslâmî gruplar arasında vahdetin mümkün olmadığına inanmaktadırlar. Onlara göre böyle bir şey mümkün bile olsa makûl değildir, bâtıldır, hakkın ve hakikatlerin çiğnenmesidir.

Bu nedenle onunla mücadele edilmelidir. Tüm ihtilaflı konuları halledelim diyen aydın[34] kesimin yaklaşım biçiminin tam tersi bir noktada bulunan bu düşünce tarzına göre "ilmî ve fikrî konuların halledilmez oluşu bir yana, biz zaten birlikte bile yaşayamayız. Hatta eğer tek başımıza onları ezmeğe gücümüz yetmiyorsa, bir dış güçten yardım alarak bu İslam kardeşimizin dinî anlayışına karşı mücadele etmeliyiz."

Ben, her iki tezin de yanlış ve eksik olduğuna inanıyorum. Yani aydınların tezi hem bilimsel gerçeklere aykırıdır hem de toplumsal açıdan eksik ve imkansızdır. Ayrıca ne bilimseldir ne de makuldür.

Bu grubun teorisi, İslâmî fırkalar arasındaki kalıcı düşmanlıkların sürmesinden yana olanlara, içinde kin ve hastalık bulunan malzemeler vermektedir. Onda ya hastalık vardır, yani gerçekten aklı yanlış düşünceler üretmektedir ya da kesinlikle kin vardır ve yaptığını bilerek yapıyordur.

Bilimsel temellerden çok duygusal bir yöne sahip olan böyle bir "vahdet" ile İslâmî maslahatlara ve gerçekçiliğe değil, kin, haset ve siyasî sebeplere dayanan bu "tefrika" arasında bir üçüncü yol vardır. Bu üçüncü yol, ilk adımını Ali'nin attığı bir yoldur. İhtilaf ve vahdet arasındaki yol hangi yoldur? Ali'nin yoludur.

Bu gerçekten çok ilginç bir meseledir. Bu konu üzerinde çok duruyor olmamın iki sebebi vardır: Öncelikle şu an tüm İslam toplumlarında İslâmî grupların ve fırkaların birliği meselesi çok şiddetli ya da çok zayıf bir şekilde gündeme getirilmektedir. Son yüzyılda ve halihazırda bu meselenin üzerinde çok daha fazla durulmaktadır. Bunun üzerinde çok duruyor olmamın sebeplerinden biri budur. Bu sorun artık bütünüyle çözülmelidir. İkincisi, bu meseleyi fark etmiş olmam, şahsen benim açımdan çok heye-

[34] Aydınlar, yani entelektüeller, genel anlamda yani bugünün fikrî grupları olarak kullanılmaktadır. Her zaman aydın düşünen insanları kastetmiyorum; çünkü onlar arasında hem "aydın" düşünen kimselerin hem de "karanlık" düşünen kimselerin olması mümkündür. Ancak her halükârda bugün Farsça'da bu toplumsal kesime aydın ismi veriliyor.

can verici bir şeydi; Ali ve onun uygulamaları, "İslâmî vahdeti bozup tefrikaya sebep oldu" yönünde yapılan ve bazen bizim de katıldığımız suçlamalardan temize çıkmakla kalmamakta, bu suçlamanın tam aksine Ali'nin, çeşitli inanç grupları arasında İslâmî vahdet fikrini kuran ve ilk uygulayan kişi olduğu görülmektedir.

Bu iki sebebin dışında üçüncü bir sebep de -burada şahsî meseleler söz konusu olmasa da belki bu, şahsî bir meseledir- İslâmî vahdete inanıyor olmamdan dolayı aleyhimde pek çok sövgü ve iftira kampanyasının başlatılmış olmasıdır. İslâmî vahdete inanıyor olmamdan dolayı yapılan suçlamalar, benim açımdan en tatlı suçlamalardır.

"Selman-ı Farisî" adlı kitabın mukaddimesinde, "İslâmî Anlayış Biçimlerindeki Çokluk" başlıklı bir konuyu ele almıştım. Yani tüm insanlar, tek bir hakikat olarak anlamaları gereken İslam'ı, aynı şekilde anlamıyorlar, zaten aynı şekilde anlamaları da gerekmiyor. Gıyabında kendisine yönelik sevgi beslediğim gerçekten temiz bilginlerden birinin benim hakkımda şöyle bir eleştiride bulunduğunu duydum: "Şimdi bir de iki tür Şiîlik icat edildi, demek bizim iki çeşit Şiîmiz var: Biri Alevî Şiîsi, diğeri de Safevî Şiîsi. Demek Şiîlik de ikiye çıkmış!" Halbuki ben orada sadece iki çeşidini söylemiştim. Yoksa başka pek çok çeşidi de var; ama orada bunları söylemeye fırsat yoktu. Sizce İslam'ın bile çeşitleri yok mu? Örneğin sen; "Benim İslam'ım Alevî İslam'ı, Caferî İslam'ı" diyorsun. O Malikî İslam'ı, bu Hanefî İslam'ı, şu İsmailî İslam'ı, öteki Hanbelî İslam'ı... İslam, yetmiş iki fırka olabildiğine ve hepsinin adında da İslam bulunduğuna göre, Şia neden olmasın? Ayrıca bu sınıflandırmamda eğer bir hatam varsa itiraz etmeden önce benim ne dediğim dinlenmelidir. Yapılan hatalardan biri de okuma ve eleştirme aşamalarının yer değiştirmiş olmasıdır. Yani önce kalkıp eleştiriyorlar, sonra eğer fırsat bulurlarsa kitabı okuyorlar. Bulmazlarsa da bunun bir gereği yoktur, bir kere eleştirmişlerdir artık.[35] "Selman"ın girişin-

[35] Bir bey, iki üç gece süren bir toplantıda bir kitaba yönelik olarak şiddetli saldırılarda bulunmuştu: "Bu kitapta Hz. Zehra'nın hakkı tamamen ortadan kal-

de, şu an savunduğum görüşe ait bir görüşüm bulunmak-tadır. Bu iki zıt görüşü bir araya getirmekten dolayı asıl sözümü söylemek istiyorum.[36]

Orada şunu demek istiyordum: Aslında ilmî vahdet bir faciadır, ilmin ölümüdür. Hangi millette, hangi mezhepte, hangi partide ve hangi toplumda olursa olsun ilmî ya da itikâdî vahdetin gerçekleşmesi, o toplumun ya fikrî ve itikadî bir istibdadın esiri olduğunun ya da düşünsel anlamda ölümün eşiğine geldiğinin göstergesidir. Bunlardan başka bir ihtimal yoktur.

Canlı toplum, tüm akılların düşündüğü, fikir ürettiği toplumdur. İnsanlık içerisinde her akıl, belli bir şekilde düşünür ve belli bir hakikati, başkalarının telakkilerinden farklı bir şekilde algılar. Örneğin ben belli bir hakikati belli bir şekilde anlıyorum ve sen de tıpkı benim gibi bu hakikate inanıyorsun fakat onu başka bir şekilde anlıyorsun. Bizim bu tek hakikat konusundaki algılayış farklılığımız, benim ya da senin bâtıl oluşumuza delil teşkil etmez. Her ikimiz de haklıyız. Ancak bu hakikat, benim zihnî kalıplarımda ve senin zihnî kalıplarında zihinsel tasavvur ve şekil açısından farklılık kazanmıştır. Her ikimiz de haklıyız. Ben Müslüman'ım, İslam'ı bu şekilde anlıyorum ve sen de bunu başka bir şekilde anlayan bir Müslümansın. Ne

dırılmış" demiş, sonra da ayağa kalkarak yersiz bir şekilde, yanık bir sesle Hz. Zehra'nın mersiyesini okumuştu! Arkadaşlardan biri ona: "Siz bu kitabı okudunuz mu? Orada böyle bir şey yok ki!." dedi. O ise hayır var diye karşılık verdi. Kaçıncı sayfada olduğunu sordu ve "Ben o kitabı on defa okudum ve olmadığını biliyorum." dedi. Adam: "Hayır, var" diye iddiasını sürdürdü. Bize iddia ettiği bölümü getirip göstereceğine söz vermişti henüz gelmedi. Hatta telefonla onu aradıysam da bulamadım. Belki sonra getirir.

[36] İslâmî vahdet meselesi çok hassas bir mesele olduğu için ben bu meseleyi kılı kırk yararak ortaya koyuyorum. Bu sizler için yorucu olsa bile, sizlerden bu yorgunluğa katlanmanızı rica ediyorum. Çünkü bu, çok hassas bir meseledir. Bu toplumda iki mesele çok hassastır, hem de çok hassas! Birincisi, Siyonizm hakkında konuşulursa, hassasiyetler birden artar ve artık çok çeşitli ağızlardan bombardımana tabi tutulursunuz. Diğeri de İslâmî vahdet meselesidir. Bunda da insanı bağışlamıyorlar. Sizlerden, sözlerimi ve ifadelerimdeki kusurları dikkat ve sabır göstererek anlayışla karşılamanızı rica ediyorum.

ben kâfirim, ne de sen... Ben İmam-ı Zamân'ı bu şekilde anlıyorum, sen ise o şekilde... İkimiz de inanıyoruz; ancak her birimiz kendi zihnimizin ve şuurumuzun el verdiği düzeyde, kendi anlayışlarımızın el verdiği derinlikte ve kendi ruhumuzun el verdiği renkte... Kuşkusuz bunlar arasında farklılıklar vardır, hem de ne farklılıklar, ne farklılıklar...!

Bu mesele çok önemlidir, bunlar, bugünün dünyasında bilimsel araştırmalar yapan kimseler için çok heyecan verici, mucizevî şeylerdir. Bana göre İslam'da bilim ve bilimin ruhu hakkında bundan daha büyük bir söz yoktur ve o da Peygamber'in sözüdür. Ben ve sen, her ikimiz de bir hakikati itiraf ediyoruz ve her ikimiz de hak üzereyiz. Ancak ben bu hakikati, senin anladığının tam zıddı bir şekilde anlıyorum. Üstelik bu zıtlık, küçük bir ayrılık da değil. Gördüğüm kadarıyla mesela sen Allah'a inanıyorsun, Ali'ye inanıyorsun. Ben de bir kul olarak Allah'a ve bir Şiî olarak Ali'ye inanıyorum. Ancak ben, senin Allah'a verdiğin anlamdan ve Ali konusundaki değerlendirmenden dolayı seni mürtet ve kâfir olarak telakki ediyorum ya da sen beni mürtet ve kâfir olarak telakki ediyorsun. Halbuki Peygamber: "Her ikisi de hak üzeredir" diyor.

Görüş farklılığına ve bilimsel düzeyine bakınız ki bu bey, İslam adına, tüm yaşamını, tüm bilimsel kişiliğini, tüm gençliğini, saadetini, yaşlılığını, ailesini, kısaca her şeyini dinin hizmetine adamış ve vakfetmiş bir kimseden söz ederken, onun küçücük bir hatasını, bu gerçek bir hata da olmasa, sadece onun anlayışına ters düşen bir görüş olsa bile bağışlamamakla kalmamakta, onun varlığına bile tahammül edememektedir. Hatta onu eline geçirse: *"Sen orada şöyle bir şey söyledin"* diye derisini yüzecektir.

Peygamber şöyle buyuruyor: *"Eğer Ebuzer, Selman'ın kalbinde ne olduğunu bilse ya kâfir olurdu ya da katil."* Biri Ebuzer, diğeri Selman... Her ikisinin de Müslümanlığı konusunda kimse şüphe edemez. Peygamber her ikisini de tıpkı iki gözü gibi sevmiş ve onlar hakkında büyük övgülerde bulunmuştur. Onların

şahsiyetleri malumdur. Birini diğeriyle ölçüyor değildir ki biz onların iman konusunda ihtilafları var diyelim. Hayır, her ikisi de imanın zirvesinde olan birer örnek Müslüman'dır. Ancak Ebuzer'in anladığı İslam ile Selman'ın zihninde, hislerinde ve idrakinde olan İslam arasındaki farklılık, her ikisi de İslam olmasına rağmen o derecededir ki Ebuzer, Selman'ın İslam'ı nasıl anladığı, nübüvvete ne şekilde anlam verdiği ve Allah'ı ne şekilde idrak ettiği hakkında bir haber alsa onu hemen tekfir eder veya diğer bir rivayete göre onu kâfir ve mürtet sayarak hemen öldürür. Ancak her ikisi de, Ebuzer de Selman da Müslümandır. Peki neden?.. Bu sözün söylenmesinin nedeni, hareket, ilerleme ve yaratıcılık alanındaki tüm düşüncelere, fikrî ve manevî gelişim alanındaki tüm akıllara özgürce çalışma ve hareket etme imkanı vermektir. Peygamber'in bizzat kendisi, bilimsel bir meselede değil, itikadî bir meselede bile dinî bir hakikatin iki ayrı zihinde kazandığı mesafenin, İslam ile küfür arasındaki mesafe kadar olabileceğini; ancak her ikisinin de İslam olduğunu, her ikisinin de hak üzere bulunduğunu ve her ikisinin de büyük birer Müslüman olduğunu ortaya koyuyor. Bu temel ilkenin ortaya konması (düşünce özgürlüğü ilkesi, araştırma özgürlüğü ilkesi ve özgür ve bağımsız bir anlayışa sahip olma ilkesi) düşünen her bilgin için, anlayış tekdüzeliğini ve aklî taklidi önler. Bu, eğer Müslümanlar arasında devam edebilseydi, biz bugünün uygarlığına üç yüzyıl önce değil, bin yıl önce sahip olurduk. Çünkü bugünün uygarlığı, ortaya çıktıktan, bilimde ilerlemeler kaydettikten, icatlarda ve keşiflerde bulunduktan, insana ve doğaya ait sır perdelerini araladıktan sonra, Orta Çağın düşünceleri kalıplara sokan ve düşünceyi tek düze hale getiren zincirleri akıllardan kaldırıldı, akıllar özgürleştirildi, araştırma ve inceleme serbest bırakıldı. Herkese: "İlgilendiğin her konu hakkında (dinden mikroba, atomdan insana, beyinden kemiğe, felsefeden akla gelen her şeye kadar) özgürce düşünebilirsin, kimseden korkun olmasın, kimse inançlarını denetleyerek seni ateşte yakamaz, mahkum edemez, seni günahkâr ve kâfir göremez, kimse seni avamın eline bırakamaz, sen bu bilim dalların-

dan her biri hakkında inceleme yapma hakkına sahipsin, ulaştığın sonuç başka bilginlerin vardıkları sonuca aykırı bile olsa, geçmiş alimlerin düşünce ve anlayış tarzına aykırı bile olsa, ulaştığın bu sonucu (ama yalnızca bunun sonucunu) açıklamaya hakkın var" dediler. Sadece papanın ve çevresindeki kardinallerin düşündüğü diğer akıllara ise dikte edildiği[37] Orta Çağ devri işte bu şekilde son buldu.

Çatışmayan, kendisine muhalif bulmayan akıl ve düşmanı olmayan fikir çürümüştür ve çürümektedir. Hayvanlar için geçerli olan "yaşamak için çatışmak" kuralı fikirler için de geçerlidir. Eğer Allah tüm dünya halkını -bu Kur'an'ın sözüdür- isteseydi tek bir ümmet olarak yaratırdı. Dünya halkı, önceki hayvanî dönemlerinde tek düze idiler. Ancak Peygamberler gelince düşünceleri coşturdular, Hz. Ali'nin sözüyle fıtrat hazinelerini ortaya çıkardılar, her akıl tıpkı mezarından ve kendi kalıbından kalkan ceset gibi uyandı. Akılların mahşerinden ve fikirlerin kıyametinden sonra hareket ortaya çıktı, düşünsel ayrılıklar ortaya çıktı, çatışma meydana geldi. Bu çatışma güç verdi, bâtılı yok etti, hakikatleri muzaffer kıldı ve sonra tekamül getirdi ve insanlığın kültür ve maneviyatını bugüne ulaştırdı.

Öğrenciler ya da daha önce öğrencilik yapmış olanlar için şöyle bir sınıf örneği vereyim: Bütün öğrenciler sandalyeden ibarettirler. Mesela bir sınıfta kırk beş öğrenci ve kırk beş tane de sandalye vardır. Öğrenciler, öğretmenleri sınıfa (ki bu sınıf müdür muavininin çok beğendiği bir sınıf olsun) girince tıpkı öğretmenin sınıfa attığı ilk adımla hemen devreye giren bir yay gibi aynı anda kalkar, aynı anda oturur ve sonra aynı şekilde ellerine kalem ve defter alırlar. Kendilerine ne söylenirse yazarlar. Öğretmen verici, bunlarsa alıcıdırlar. Bu sınıfta sadece bir kişi düşünmektedir. Aslında orası bir sınıf değildir. Orada fikirler ölmüştür ve hafızaların tabutunda taşınan bir bilim leşi mevcuttur.

[37] Orta Çağ'da düşünen genel bir akıl vardı. Diğer akıllara ise bu aklın düşünceleri dikte ediliyordu. Bu nedenle Orta Çağ'da sadece bir ya da birkaç akıl düşünüyordu, bu akılların ne kadar ufuk açıcı olduğu da malumdur.

Ancak yaşayan, canlı bir sınıf, içinde öğretmenlerin ve öğrencilerin düşünsel açıdan sürekli olarak birbiriyle tartışma halinde oldukları sınıftır. Ancak böyle bir sınıfta, on dersten, yirmi dersten, otuz dersten sonra öğretmen "kalk" deyince kendini kaybeden, şimdi öğretmeniyle iki saat fikrî açıdan güreş tutabileceğini hissedebilen öğrenci, yetişmiş, kişilik sahibi ve düşünce üretebilen bir öğretmen olabilmiştir. Böylece bu kırk öğrenci, öğretmenleriyle birlikte kırk bir kişilik bir düşünür kitlesi oluşturmuştur. Fakat diğer sınıfta sadece kendilerine verileni dikte eden kırk öğrenci, kırk yıl sonra dahi içinde bir kişiden başka kimse bulunmayan kırk kişiden ibarettir ve hepsi de sadece bir kişinin kopyası niteliğindedir.

Diktatörlük neden kötüdür? Jean Jacques Rousseau'nun deyişiyle *"Diktatörlük kötüdür; çünkü onda sadece bir kişi düşünür, diğerlerinin düşünme hakkı yoktur"* Bu şekilde bir toplum, tek bir beyin için tek bir şahsa dönüşmüştür. Fakat düşünce ve kalem özgürlüğü varsa "kişiler" kadar akıl vardır ve onların çatışmasından kültür ve medeniyet ortaya çıkar. Bu benim kişisel görüşüm değildir.

Bahsettiğim konu hakkında burada bana eleştiri yönelttiler ve zikrettiğim rivayetin bu anlama gelmediğini söylediler. Ben, "Bu rivayet bu anlama gelmiyorsa bile onun mutlaka bir anlamı vardır, biliyorsanız siz söyleyin" dedim. *"Biz bilmiyoruz"* dediler. İyi de eğer bilmiyorsanız artık "bilmiyorum." demeyin, zira bu bir iddia değildir. *"Eğer Ebuzer, Selman'ın kalbinde olan İslam'ın ne şekilde olduğunu anlasaydı Selman'ı öldürürdü"* rivayetinin bundan başka ne anlamı olabilir? O Selmanın kâfir olduğunu mu söylemek istiyor? Ebuzer'in şuursuz bir insan olduğunu, hiçbir şeyden anlamadığını mı söylemek istiyor? Ebuzer'in bir şey bilmez bir câhil, Selman'ın ise dâhi olduğunu mu söylemek istiyor? Yoksa demek istediği şu mu: İslam hakkında iki anlayış vardır ve bu iki anlayış arasında belli bir mesafe ve uzaklık mevcuttur; ama her ikisi de İslam'dır. Bu sözün bundan başka bir anlamı olabilir mi?

Diğer pek çok mesele de bunu teyit etmektedir. Şu hususa dikkat ediniz: "*Ümmetimin ulemasının ihtilafı rahmettir*" *ya da* "*Ümmetimin alimlerinin ihtilafında rahmet vardır.*" [38] (Bu bir musibettir demediği gibi, bunda herhangi bir sakınca yoktur da demiyor.) Bu, her hareketin ve her tekamülün etkeni olan çelişki yasasıdır. Bundan dolayı seninle benim aramda farklı tezlere ve bahislere konu olan bildiğimiz mezhep, dikte edilmiş bir mezhep olmamalı. Bu, her ne kadar aydınların şiarı olsa da bilimsel değildir. Yani ben ve sen, birer âlim olarak Sakîfe seçimini iki ayrı şekilde değerlendiriyoruz. Bu tarihî bir konudur. Ben bir tarihçiyim, sen de bir tarihçisin. Sen diyorsun ki, Sakîfe'de herhangi bir ihtilaf olmadı ve Ali de muhalefet etmedi. Ben de diyorum ki ihtilaf o kadar fazlaydı ki Ali onları gâsıp sayıyordu. Her ikimizin de yanlış düşünüyor olması mümkündür. Ben yarın görüşümü düzeltebilirim ya da sen görüşünü değiştirebilirsin. Hatta bir diğerimizin fikrine bile inanabiliriz. Fakat her ne olursa olsun her ikimiz de özgür olmalıyız ve özgür kalmalıyız ki bilimsel ve mantıksal meselelere, dinî birikimlerimize ve din hakkındaki algılarımıza bilimsel açıdan özgürce ve araştırarak varalım ve tekamül edip ilerleyelim.

Sürekli yapılan itirazlardan biri de şudur: Din bir hakikattir ve herkes kalkıp bir şey söyleyemez. Ben diyorum ki din bir hakikattir; ama herkes bunu belli bir biçimde anlayabilir. Tabiat da bir hakikat değil midir? Herkes onu neden belli bir şekilde anlıyor, halbuki tabiat ortadadır? Kur'an varlığın bir parçasıdır, varlıktır, tıpkı bir manzume gibidir. Bu yüzden müfessir, Kur'an'ı kendi araştırması, yöntemi ve birikimi doğrultusunda anlayıp onu anladığı biçimde özgür bırakması gereken bir Kur'an fizikçisidir.

(Biri diyor ki:) "Ben Şiî imamlarına "imam" olarak inanıyorum. Çünkü Peygamber'in vasisi olarak sadece ve sadece Ali'yi tanı-

[38] Bu rivayet yedi sekiz değişik şekilde Peygamber'den nakledilmiştir. Hatta bir rivayette "ulema" kelimesi bulunmamakta "Ümmetimin ihtilafı rahmettir" şeklinde geçmektedir; fakat ben bu rivayetin sıhhatinin olduğunu sanmıyorum. Rivayette "ulema" kelimesi mevcuttur.

yorum. Çünkü Peygamber'in vasisi olarak Hüseyin'i tanıyorum ve onu imamım olarak kabul ediyorum. (Sadece Hüseyin, Hüseyin olduğu için, onun Ali'nin ve Zehra'nın oğlu olmasından ve Muhammed'in torunu olmasından dolayı değil.) Eğer Hüseyin başkasının oğlu olsaydı ve yine "Hüseyin" olsaydı o, yine benim imamım olurdu ve annesi, babası ve dedesi başka kimseler olsaydı bile benim için o, Peygamber'in vasisi olurdu. Ya da bunun tersi olarak eğer Hüseyin aynı ailede olsaydı ama "Hüseyin" olmasaydı, ben onu Peygamber'in ailesinden ve Ehlibeyti'nden biri olarak görmezdim (Tıpkı Nuh'un oğlunu görmediğim gibi) ve onu Ehlibeyt'ten (Kur'an'da geçtiği anlamıyla Ehlibeyt'ten) saymazdım; çünkü Kur'an, Nuh'un oğlu için "o senin ehlibeytinden değildir" demektedir. O ailenin bir üyesi olsa bile onu, o aileden biri olarak kabul etmezdim.

Başkası ise bundan farklı bir şey anlıyor ve diyor ki: *"Esasen onlar zürriyet ve zat itibariyle diğer tüm insanlardan farklı özelliklere sahiptiler. Onlar yaratılış gerçekleşmeden önce Adem'in sulbüne böyle geldiler. Onlar zat ve öz itibariyle diğerlerinden farklıdırlar, Allah'ın nurlarıdır ve kendilerine özgü bir kadere sahiptirler."* Yani sonuçta o, bunu farklı bir şekilde anlıyor. Ne senin beni kâfir olarak görmeye hakkın var ne de benim seni mürteci olarak kabul etmeye hakkım var. Kesinlikle sen de özgürsün ben de özgürüm. Her ikisi de hakikattir, her ikisi de Şiîliktir ve her ikisi de İslam'dır.

Eğer bir gün bir merkez oluşturulsa ve tüm mütefekkirlere ve âlimlere "Hepiniz İslam'ın usulünü ve füru'unu bu şekilde anlayacaksınız ve hiç kimsenin hiçbir şekilde başka bir görüş bildirmeye hakkı yoktur. İslam bir ilim olarak, bir mantık olarak ve bir kültür olarak sabitleştirildi" şeklinde bir genelge yayınlansa bu şekilde kurulacak bir vahdet, dinî fikirlerin ölmesi anlamına gelecektir.

İslâmî kültürün gelişmesinin, Şiîliğin gelişmesinin en önemli sebeplerinden biri, âlimlerin önceden birbirleriyle çok şiddetli tartışmalar yapmalarının bir gelenek olmasıydı. Bu tartışmalar

ve çeşitli fıkhî, ilmî ve felsefî öğretiler arasındaki mücadele, onların birbirlerini takviye etmelerini, kendilerini daha donanımlı kılmalarını ve sonra bu büyük kültürü oluşturmalarını sağladı. Eğer bizim fıkhımız, ilk asırdaki gibi ölü olsaydı, düşüncemiz de orada duruyor olacaktı.

Dünyanın temeli tezattır. Konuşmalarımın birinde söylediğim gibi, insan binasının temeli tezat üstüne kurulmuştur; insan, Allah'tan ve şeytandan, ruhtan ve balçıktan yapılmıştır. Dünyanın ve tarihin temeli tezattır. Tarihin başladığı anda Adem'in oğulları olan Hâbil ve Kâbil birbirlerine karşı savaşıyorlardı ve bu savaş kıyamete kadar da devam edecektir. Toplumun temeli tezattır: İki kesim ve iki grup arasındadır. Halk kitleleri ve egemen unsurlar. Dinin temeli de tezattır; daima dine karşı din savaşmaktadır. "Dine Karşı Din" isimli konuşmalarımın birinde dedim ki; tarihin tamamı dinin dine karşı savaşıdır. Dinin, dinsizliğe karşı savaşı yoktur.

O halde bu şiara göre benden mensubu olduğum Şiî mezhebinin ve ilmî inançların esasını, tarih ve toplum incelemelerim sonunda Şiiliğin kendine özgü bir inanca sahip olduğuna dâir ulaştığım neticeyi bir tarafa bırakmamın ya da senden tüm tarih bilgilerini ve incelemelerini bir tarafa bırakarak benim görüşlerimi kabul etmenin istenmesi, ne mümkündür ne de mantıklıdır. Böylesi bir şey imkan dahilinde olsa bile bu bizim bilimsel düşüncemizin ölümü anlamına gelecektir.[39]

[39] On beş yirmi yıl önce Meşhed'de güçlü ve kalabalık bir dinî cemiyet vardı; birçok faal üyesi bulunuyordu. Bizim cemiyet ise çok küçüktü, maddî sorunlar sebebiyle bazen iki üç ay ara vermek zorunda kalıyorduk. Zira onların üyeleri cömert ve fedakâr insanlardı. Ama bizim küçük cemiyetimizdeki aydınlar bin tane eleştiri yapmaya hazır, saatte elli, altmış, yetmiş teori sunabilen, ancak bu uğurda bir riyal bile vermeyen kimselerdi. Her halükârda o döneme ve çevreye göre bizim cemiyetimizin fikrî düzeyi oldukça yüksekti; ama onlarınki algılayış ve bilimsellik düzeyi açısından düşüktü. Bunu onlar da biliyordu, biz de biliyorduk. Ancak bize oranla onların imkanları ve güçleri daha fazlaydı. Biz ise onlara göre bir hiçtik.

İslâmî vahdet konusunda aydınların önerisine benzer bir öneriyle, bir gün onların tarafından bir elçi geldi. Önerisi düşünsel düzeyinin bir göstergesiydi. O

Bizler Şiîlik'te kaldığımız halde "aklî" meselelerde taklitçi olduk! Bu çok tuhaf. Halbuki taklit Şiîliğin en ileri ve en mantıklı esaslarından biridir. Aslında taklit, insanî bir şeydir. Bir bilim dalında uzmanlığı olmayan insan uzman olanı taklit eder. Fakat taklit füru'nun füru'udur.

Ancak taklit şimdi öyle bir noktaya geldi ki müçtehitten şu soruluyor: "Beyefendi, biz ananas yiyelim mi yemeyelim mi?" Bu nasıl bir soru? Tıpkı "Beyefendi, mescit var, gidelim mi gitmeyelim mi?" der gibi. Senin de aklın var ve bu meseleler aklî meselelerdir. Yahut başka birinin bilimsel bir teorisi var, gelip beyefendisine şöyle soruyor: "Beyefendi, bu bilimsel teori doğru mu yanlış mı?" İyi de bunlar taklitle ilgili meseleler değildir ki. Aklî meselelerde ve inanç esaslarında taklidin caiz olmaması, bizim Şiîliğimizin en temel esaslarından biridir. Hatta inanç esaslarını taklit yoluyla benimsemiş olan birinin dini de ibadetleri de sahih değildir.

Aklî taklit öyle bir noktaya geliyor ki akılları ortadan kaldırıyor. Yani insanlık topluluğunun genel aklına, İslâmî kültüre sermaye olarak konması gereken akıllar bu şekilde bir kula dönüşmekte, bir iki kişi çıkıp aklî meselelerde herkesin yerine düşünmekte ve diğerleri ise birer hiç olmaktadır. Bazen de akıl birazcık izafî kalmaktadır. Onlar da istihare etmekte, başkaca bir şey yapmamaktadırlar. Bu arada biri çıkıp bütün bunları bir tarafa

diyordu ki: "Sizin anlayış kabiliyetiniz çok yüksek, çok üstün düzeyde bir algılayışınız var vs. Biz ise daha alt bir seviyedeyiz. Ancak biz el ele vermeli ve müttefik olmalıyız. Çünkü bizim size, sizin de bize ihtiyacınız var. İhtilafımızı giderebilmek için biz biraz yüksek seviyede düşünelim siz de biraz düşük bir seviyede düşünün. Böylece ihtilafımız ve aramızdaki mesafe ortadan kalkar ve vahdete ulaşmış oluruz."

Ona dedik ki; "Senin biraz çaba, zahmet ve gayretle yukarıya çıkman mümkün; ancak bu işin aşağı inişi yok. Bir Türk şair sevgilisine şöyle sesleniyor: "Duyma!" de, kulağımı sağır edeyim, "Yürüme!" de, ayaklarımı topal edeyim, "Görme!" de, gözlerimi oyayım ama "anlama!" deme; çünkü anlamamak için bir şey yapamam." Bu anlayış biçimi ve anlama düzeyi öyle bir şeydir ki, akıl ve insan özgürse ihtilaf vardır, çatışma vardır, savaş vardır ama bu savaş rahmettir.

bırakıp yeni bir şeyler söyleyecek ve yeni bir akıl yürütmede bulunacak olursa kökü kazınacaktır. Halbuki bu son derece doğaldır. Bu, sadece caiz değil, bizim teşvik ve davet edildiğimiz bir tutumdur. Kur'an'da sürekli olarak emredilen tefekkür ve akletme sadece bir gruba mı hitap etmektedir? Hitap sadece belli bir makama ya da belli bir kesime midir yoksa Kur'an'ı okuyan ve ona inanan herkese midir?

Düşüncede vahdet, araştırmada vahdet, inançta vahdet, inancın ölümü, aklın durması ve düşüncenin çürümesidir. Bu son derece açıktır. Bu sebeple bu İslâmî vahdette Şiîliğin ve Sünnîliğin vahdetinin imkanı yoktur. Eğer bir olmuş iseler ya zorla bir olmuşlardır yahut da ikisi de aslında hiçbir şey olmadığı için bir olmuştur. Yani gerçekte ellerinde hiçbir aklî ölçü bulunmadığı için bilgi sahibi olmadıkları şeylerden birbirlerine taviz vermekte ve: "Biz, sizin çıkarınız için bu meseleyi bir tarafa bırakıyoruz; siz de bizim çıkarımız için şu meseleden vazgeçin" diyerek pazarlığa tutuşmaktadırlar.

Düşünen bir insanın fikriyle, mantığıyla keşfettiği ve seçtiği bir inanç esasını, vardığı düşünceyi bir kenara bırakmasının imkanı yoktur. Bu, nasıl bir kenara atılabilir? O halde pazartesiden itibaren artık farklı bir şekilde anlayacağız, daha az anlayacağız, dostlarımızın anladığı ölçüde anlayacağız diye bir karar mı alalım?!

"Düşüncede vahdet" mahkum edilmelidir. Ama "Şiî" ile "Sünnî" arasındaki vahdet sadece mümkün ve makûl değil; aynı zamanda bizim için insanî bir görevdir. Hatta bu görevden de öte, en âcil bölgesel görevimizdir, asrımızın en âcil görevidir, mezhebî görevimizdir. Bu yüzden bir kez daha tekrar ediyorum: "Şiîlik" ile "Sünnîlik" arasındaki vahdet mümkün ve makûl olmadığı gibi hem Şiîlik'teki hem de Sünnîlik'teki bilimsel düşüncenin öldürülmesidir. Ancak "Şiî" ile "Sünnî" arasındaki vahdet hem mümkündür hem makûldür hem de bizim temel sorumluluğumuzdur.

Düşünsel ihtilaf, fikirlerin çarpışmasını, harekete geçmesini, ilerlemeyi ve hakikate varmayı sağlar. Fakat toplumsal ihtilaflar,

parça parça olmaya, gücün dağılmasına ve düşman tarafından lokma lokma yutulmaya sebep olur. Bu ikisi aynı şey değildir. (Çoğu kişi bunların aynı şey olduğuna kesin gözüyle bakıyor.) Bunlar tamamen farklı iki alandır ve birbirlerinden ayrı olmaları bir yana, aralarında tezat da vardır. İslâmî vahdete, tüm Müslümanların İslam tarihine, İslâmî şahsiyetlere, İslâmî hareketlere, eğilimlere ve cereyan eden olaylara aynı şekilde inanmaları gerekir şeklinde bir anlam verilecek olursa, bu bilimsel düşüncenin, bilimsel ve dinî anlayış ile içtihadın ölümünün ilan edilmesi demek olacaktır. Böyle bir şey mümkün değildir ve böyle bir şeyi kesinlikle gerçekleştirmemek gerekir.

Böyle bir vahdet ve böyle bir merkezîlik oluşturmamış olması, Şia'nın en büyük iftiharlarından biridir. Her araştırmacıyı araştırma yapmakta ve vardığı neticeyi açıklamakta özgür bırakan bu durumdan yararlanılmazsa maalesef Doğu'nun ve kültürümüzün içine düşeceği genel bir çöküş yaşanır.

İslam toplumu, insanî bir güç olarak ortak inançlara, ortak hedeflere, ortak durumlara, ortak kadere, hepsinden önemlisi ortak düşmana sahiptir. Bu toplumun beraberce bir güç, bir bilek ve bir yumruk teşkil etmesi son derece doğaldır.

"Filistinliler yenilsin" diyen ve Filistinliler yenildiğinde buna sevinen bir Şiîye "Peki neden Filistinlilerin yenilmesini istiyorsun?" diye sorulunca şöyle diyor: "Onlar Ehlibeyt'in düşmanıydılar!" Beyefendi, onlar ne zaman Ehlibeyt düşmanı oldular? Ehlibeyt nerede onlar nerede, onlar ne kusur işlediler? Ayrıca senin Ehlibeyt'in, intikamı Ben Gurion tarafından alınan Ehlibeyt midir?! Senin bu Şiîliğin nasıl bir Şiîlik ki, intikamını Moşe Dayan ile Ben Gurion alıyor?! Müslüman halklar bombardımana tâbi tutulurken bunlar, "Onlar Peygamber ailesine yapılan zulmün hesabını veriyorlar" diyor! Beyler, bu bilimsel bir meseledir, tarihî bir meseledir ve benim ve ekolünün fikrî meselesidir. Tarihî meseleleri neden bu şekilde toplumsal meseleler haline getiriyorsunuz? Eğer sen Şiî isen bunun anlamı şu olmalıdır: Sen, Ali'nin yolundan gitmelisin, onun savaştığı şey

için savaşmalı ve onun hayatını feda ettiği şey için hayatını feda etmelisin. Yoksa bugün senin gibi bedbaht olan kimseleri, ortak düşmanın ayaklarının altına atmak ya da onların ezilmesinden hoşlanmak, Ali'nin Şiası olmak demek değildir. Acaba Ali onlara düşman mıdır? Bu beyin tarih yorumu yanlıştır. Bu, eğer filan halifeye inanıyorsa Ehlibeyt'e düşman olduğu için değil, Peygamber'in halifesi ve Ali'nin dostu olduğu için inanmaktadır. Bu durumda benim onu bu hatadan çekip çıkarmam gerekir. Eğer mantığım varsa bu dostumu tarih konusundaki yanılgısından kurtarmam gerekir. Benim çabam ve misyonum bu olmalıdır. Vallahi onlar, Hz. Fatıma'nın evine saldıranlara iştirak etmemiştirler. O bin dört yüz yıl sonra dünyaya gelmiştir. Bunu sen de biliyorsun. Söylediklerinin kimin menfaatine olacağının da farkındasın.

İslam toplumları arasındaki ayrılık, İslam gücünün Doğu Avrupa'dan İspanya sınırına dek dayandığı ve din adına Doğu'yu yağmalamak isteyen Hristiyanların saldırılarının önünde set oluşturduğu vakit başladı. Haçlılardan bu güne kadar tüm İslam toplumlarını soyların, kavimlerin ve kabilelerin ihyası adı altında lokma haline getirmek için ayrılık yarattılar. Fransa'da sunulan bir raporda: *"Biz yeni bir şey keşfettik. Cezayirliler iki kısımdır. Onların bazıları 'Berberî'dir, bazıları da 'Arap'. Biz bu iki grup arasında ihtilaf çıkarabiliriz"* deniyordu. Bir 'Arabizm' bir de 'Berberizim' şeklinde iki görüş ortaya atıldı. Onlar birbirlerini yerken Fransa yıllarca onlara hükmetti ve ikisini de sömürdü.

İslâmî vahdet içerisinde millî ayrılıklar çıkardılar. Bu ayrılıklardan biri de mezhebî ayrılıklardır. Dış emperyalistler neden daha çok mezhebî ayrılıklara dayanıyorlar? Çünkü millî duygular ve ırkçılık İslam'da öylesine zayıfladı ki artık bunu yeniden diriltmek çok güç ve halkın ruhunda artık yankı yapmıyor. Bu yüzden daha çok mezhebî ayrılıklara yöneliyorlar. Bu meseleler şu anki İslam toplumlarının kaderini ilgilendiren en temel meselelerdir. Bu, aynı zamanda bir tarihî meseledir.

Durumu açıklamak için birkaç örnek zikredeceğim. Bu senenin yazında Mekke ve Medine'ye gittim. Mekke'de halktan aydın görüşlü birkaç kişi beni ve dostum Hâşimî'yi eve davet ettiler. Evlerine gittik ve birlikte sohbet ettik. Onların fikirleri benim için gerçekten çok hayret vericiydi. Onlardan biri bir taksi şoförüydü ve öylesine mantıklı konuşuyordu ki ben ondan bilimsel anlamda yararlandım.[40] Birçok düşüncemiz hemen hemen birbiriyle örtüşüyordu, düşünsel ve ahlakî anlamda karşılıklı bir anlayış oluştu. Daha sonra söyledikleri benim utançtan yüzümün kızarmasına sebep oldu. O diyordu ki: "Artık durum daha düzeldi, halk aydınlandı, meseleler aydınlandı, insanlar biraz daha açık görüşlü hale geldi, dünyayı görüyorlar ve artık birbirlerini daha iyi tanıyabilirler. Halk, sürekli kin, nefret ve ayrılık tohumları eken kimselere karşı bilinçlendi."

Yine o diyordu ki: *"Geçen yıllarda -bu sözü ya uydurup yaydılar ya da gerçekleştirdiler, hiç fark etmez- biz tavafa gittiğimizde görüyorduk ki Şiîler iri kuru üzüm tanelerini açıp içine insan pisliği dolduruyor sonra onun ağzını kapatıp bir torbaya koyuyorlar ve tavafa gelince bunları o kalabalık esnasında yerlere serpiyorlardı. Fakir Araplarsa bunları çerez sanıp topluyor, çoluk çocuklarına götürüyor ya da orada yiyorlardı. Onlarsa dinî kinlerini bu yolla gideriyorlar ve pisliklerimizi pis Sünnîlerin gırtlaklarına dökerek dinimiz adına büyük bir hizmette bulunduk diye seviniyorlardı."*

Bu çok acayip bir şey. O böyle bir şeye inanmaktaydı; çünkü bunu gözleriyle görmüştü. Siz de ben de biliyoruz ki, düşmanlık sahibi de olsa hangi câhil ve iğrenç Şiî, Kabe'de böyle bir şey yapar? Böyle bir yaratığın olması mümkün mü? Kabe'de böyle bir şeyi Şia adına yapanlar, Şiîlerle Sünnîlerin arasını bir daha anlaşmalarına imkan bırakmayacak şekilde açmak isteyenlerden başkası olamaz. İki insan arasında, iki ırk arasında ve iki

[40] Herkesi aynı kefeye koymak ve bir milleti ve bir toplumu oraya hâkim olan düzen olarak telakki etmek bilimsel de değildir, insaflı da değildir.

mezhep arasında anlaşma olması mümkün ama böyle bir düşmanlıkla asla.

Öte yandan bu toplumda hâlâ, zahirde dindar olan şahıslar, kitaplarında Peygamber ailesinin düşmanı olan Nâsıbîlerin inançlarına yer vermekte, bin bir zahmetle bu görüşleri toplayarak Şiîlere: *"Tüm Ehl-i Sünnet halkının inancı tıpkı bunlarınki gibidir. Onlar Ali'nin ve Peygamber ailesinin düşmanıdırlar"* demektedirler. Tabii daha sonra bir Şiî için: *"Falan şahıs Şiî değil"* demeleri yeterli olmaktadır. Yani o kişi artık Hz. Zehra'nın ve Peygamber ailesinin düşmanıdır.

Diğer taraftan bugün Ehl-i Sünnet halkı arasında "Bâtıniye" inancını, "İsmailiye" inancını, "Ganûsiye" inancını ve önder, imam ve kutup hakkındaki "Hinduizm" inancını, Şiî inancı adı altında yayıyorlar. Şiî olanlar ya da Şiî olmayanlar arasında müşterek bir merasim olan hac döneminde, aynı aşkın, heyecanın ve hüsnüniyet duygusunun yaşandığı hac günlerinde "el-Hutut'ul-Arize" adındaki kitabı bedava olarak dağıtıyorlardı. Bu kitaplarda Ömer'e ya da Ebubekir'e ya da diğer bazı sahabîlere söven Aliallahî'lerin sözlerini, tabii bu arada bizdeki tüm ulemanın kendilerine karşı olduğu bazı istisnaî mollaların sözlerini bir araya toplayarak birlikte naklediyor ve bu kitapları "Tüm Şiîler bize, Peygamber'in aziz ashabına ve hatta Peygamber'in namusuna sövüyorlar" diye şu an hacda dağıtıyorlar. Bu ne kadar büyük bir faciadır!

Medine'de bir fıkıh fakültesi, bir de edebiyat fakültesi var. Orada Almanya'dan gelmiş bir Alman öğrenci ders görüyordu. Ben onunla sohbet ettim ve burada Şia hakkında bir şey bilip bilmediğini sordum. "Hayır" dedi. "İmam Cafer Sadık'ı da mı tanımıyorsunuz?" diye sorunca, yine hayır diye cevap verdi. Dedim ki: *Desene allame-i cihan olmuşsun; peki seni neden mezun etmiyorlar?! İslâmî fıkıh fakültesinde İmam Cafer-i Sadık'ın ismini hiç duymadın öyle mi? Peki İslam tarihinde ya da dünyada hiç Şia diye bir şey, bir fırka, bir grup veya bir kimse işitmedin mi?* Bu kez: *"Ha, sakın İranlılar olmasın?"* dedi. *Evet*, dedim. *"Tabii*

ki duydum" dedi. *Peki neden sakın diyorsun?* dedim. Dedi ki: "Tek bildiğim onların Allah'ın resulünü, Allah'ın resulü olarak kabul etmedikleri... Sadece bu kadarını biliyorum!"

Mescid-i Nebevi'de bazı mollalar oturuyordu. Biz onları görünce onların ilim dolu olduklarını düşündük. Ben Şia'nın böylesi inanç esasları olduğunu ilk kez onlardan duydum. Bizler, hatta en bilgisiz olanlarımız bile Şia'nın bu tür inanç esaslarına sahip olduğunu hiç duymamıştık. Onlara göre: *"Şiî namazını bitirdiğinde üç defa dizlerine vuruyor*[41] *ve başını sağa sola çeviriyor". Pekala bunun ne sakıncası var? "Siz onun ne söylediğini bilmiyorsunuz" Doğru, gerçekten de ben bilmiyorum, peki ne söylüyorlar? "Niyetlerini açıkça söylemiyorlar; çünkü, takiyye yapıyorlar. Peygamber'e selam verdikten sonra -Şiî takiyye yaptığı için mecburen Peygamber'e selam vermek durumunda kalıyor!- üç defa 'hân'el-emîn, hân'el-emîn, hân'el-emîn' diyorlar." Peki hân'el-emîn' ne demek? Bunun anlamını da şöyle açıklıyorlar: "Şiîlerin inancına göre Cebrail Allah tarafından 'İkra' suresini ve sonra da Kur'an'ı Hz. Ali'ye nazil etmek için görevlendiriliyor. Ancak o, bu emre uymayıp Kur'an'ı Peygamber'e indiriyor. "Onlara dedim ki "İyi de eğer Cebrail ilk defasında böyle bir yanlış yaptıysa Allah görevini doğru dürüst yap diye ondan bunun hesabını sorabilirdi, yani bu ne demek oluyor? Bu hata yirmi üç yıl tekrarlandı da ona hiç kimse bir şey demedi mi?* Onlara göre biz hep "hân el- emîn" diyormuşuz yani "sen ihanet ettin, ona torpil geçip Ali'mizin yerine Muhammed'i Peygamber yaptın" diye Cebrail'e sövüyormuşuz. Bu onların iddiası. Artık Mescid-i Nebevi'de ya da Mekke'de hangi zavallı Şiî selam verse ona bu gözle bakıp şöyle diyecekler: *"Cebrail'in ihanet ettiğini söylüyor, gelin hemen derisini yüzüp ona cezasını verelim"*

Diğer taraftan Yezidîlerin -Bir kısmı hâlâ Suriye'de yaşıyorlar ve Beni Ümeyye taraftarıdırlar- Nasıbîlerin ve Vehhabîlerin tüm if-

[41] Caferî fıkhında namazda tahiyat okunup selam verildikten sonra eller üç defa kaldırılarak tekbir getirilir. Ellerini kaldırarak üç defa tekbir getiren birinin, üç defa dizini dövdüğünü söylemek ancak art niyetle izah edilebilir. (Çev.)

tiralarını ve sövgülerini sanki bütün Müslümanların görüşüymüş gibi Şiîler arasında yaydıklarını görüyoruz.

Ben burada diyorum ki şu an, evet şu an iki mukaddes mekân olan Mısır'daki "Mescîd-i Re'su'l-Hüseyin"e ve "Mescid-i Zeyneb"e öyle bir değer veriliyor ki Şiîler arasında bu yapılanların bir benzeri yok. Şiîler arasında onun yerinin neresi olduğunu bilmeyenler var, bu tür Şiîler Zeyneb'i aşûra günü öğleden sonra kaybettiler ve nereye gittiğini de kesinlikle bilmiyorlar. Ayrıca İslam ülkelerinde ve Şiî olmayan yazarlar arasında son otuz kırk yıl içinde Ali konusunda Ömer'i, Osman'ı ve Ebubekir'i şiddetle eleştiren yazılar ve düşünceler ortaya kondu. Şiîlerin Ali ile ilgili olarak inandıkları tüm övgüler onlar tarafından ispat edildi. Müslümanlara ve Ali'ye karşı olan kincilerin Ali'ye attıkları tüm iftiraları da cevapladılar. Bu yazarların tek tek tüm Şiî İmamları hakkında, Hz. Ali'nin taraftarı olan sahabîler hakkında, Şiî tarihi hakkında yaptıkları incelemelere biz hâlâ ulaşamadık. Biz hep Ali'den söz ediyoruz; ancak onların son yirmi yıl içinde Ali hakkında yayınladıkları eserlerin binde birini bile biz İran'da gerçekleştiremedik.

Bir kadın Aynu'ş-Şems Üniversitesi'nin hocalarından olan bir kadın araştırmacı, kadın olduğu için Peygamber ailesinin tüm kadınları, Hz. Ali'nin kızları ve Peygamber'in kızları (Zeynep, Ümmü Gülsüm, Fâtıma ve İmam Hüseyin'in kızı Sekine) hakkında ilk kez müstakil ve araştırmaya dayalı bir kitap yazdı; ama henüz bizim aramızda böyle bir çalışma yapan yok.

Bizde ise sadece şu yakın zaman içinde birkaç kitap yazıldı. Bunlardan biri de "Şerh-i Zendegi-i Kamer-i Benî Hâşim" adlı kitaptır. Kitabın içini açıyorsun, "Benî Hâşim'in Kameri" kitabının yazarının hayat hikayesini görüyorsun... Kapağında yazarın Ebevî Kütüphanesi'nde çekindiği fotoğraf... Sonra yazarın sayın vakıf muavini ile birlikte fotoğrafı... Sonra da hazretin övgüsüne dâir bir şiir!.. İşte bu bizim yazdığımız en yeni kitap! Bizim yazmış olduğumuz, belgesi, kaynağı olan ve okuyucunun derdine derman olabilecek Hz. Zehra hakkında Farsça bir kitap

bulunamıyor. Hiçbir şeyi olmasa da bâri en azından okunabilecek bir metni olsun, doğru dürüst cümlelerle yazılmış olsun, anlamak için hem Arapça'yı, hem Farsça'yı hem de diğer dilleri bilmek gerekmesin... Böyle bir kitap yok.. Hani nerede?

Bizleri bu şekilde Peygamber'in, Kur'an'ın ve İslam'ın düşmanı olarak tanıtıp Şiîliği, muhaliflerin, düşmanların, zındıkların, Maniheistlerin ve Zerdüştlerin tarih boyunca -ki Şiîliğin içerisinde İslam'ın kökünü kazımak için İslam'a karşı kıyam ettiler- sığınağı olarak gösterirlerken; onları da bize karşı Peygamber ailesinin düşmanı olarak tanıtıyorlar. Oysa tüm varlıklarını ve kalemlerini Peygamber ailesinin müdafaasına ve Peygamber ailesi hakkında araştırmalara adamış olan yazarlar bulunmaktadır. Onlar öyle eserler vermektedirler ki eğer biz bu son on beş yirmi yıl içerisinde bu eserleri Farsça'ya çevirmeyi başarabilirsek Şiîliğe çok büyük bir hizmette bulunmuş oluruz.

Ebuzer, Ali uğrunda kılıç sallayan, Ali'nin ilk taraftarı olan, Peygamberin büyük sahabîlerinden biridir. Osman döneminde mevla aşkı, gerçek İslam ve Şiîlik uğruna şehit oldu. Şiîlik iddiasında olan bizler, ona yönelik tüm sorumluluğumuza rağmen, bu Ebuzer, kimdir, neyin nesidir diye onla ilgili Farsça herhangi bir cümle yazdık mı? Ebuzer hakkında yazan ilk ve son kişi Abdulhamid Cevdet es-Sehhar'dır. Onun kitabı yirmi yıl önce Farsça'ya tercüme edilmiştir. Onu da bu muhterem beyler değil, bir çocuk tercüme etti. Ondan sonra hiç kimse hiçbir şey yapmadı. "Selman"ı da Massignon yazdı ve Sünnî olan Abdurrahman Bedevi onu büyük bir zahmet ve sıkıntıyla tercüme etti. "Bilal" hakkında beş kitap mevcuttur, onu da yakınlarda yayınladılar. Hz. Ali ve evlatları hakkında, halasına mektup yazmayı bile beceremeyeceği halde kaleme sarılıp rezalete sebep olan ne oldukları belirsiz kişiler değil, "Tâhâ Hüseyin", "Sahhar", "Hamid Mansur" ve benzeri büyük yazarlar kitap yazmışlardır.

Bu ihtilaflar, tam tersine olması gereken şeylerdir. Yani düşüncelerimizde, bilimsel ürünlerimizde ve mantığımızda bizim ile

ehli Ehl-i Sünnet arasında mutlaka karşıtlıklar olmalı, münazara olmalı, düşünsel tartışmalar olmalı, yeni ve bağımsız araştırmalar, bağımsız içtihatlar ve düşünsel karşıtlıklar olmalıdır.

Tek boyutlu bir şekilde düşünüyoruz, onları belli kalıplara dayalı olarak değerlendiriyoruz ve ilmî açıdan da birbirimizden habersiziz. Oysa biz ilim konusunda tezat içinde olmalıydık. Bunun tam aksine toplumsal açıdan ortak düşmanımız karşısında birlik oluşturmamız gerekirken ihtilaf içerisindeyiz; aramıza ihtilaf atılmaktadır. Düşünsel açıdan ölmüşüz, suskunluk, düşman karşısında toplumsal hayatta parçalanmışlık, düşmana yaslanıp birbirimize karşı durma bizlere hâkim olmuş!

Maalesef meseleyi istediğim gibi inceleyip netice alabilecek vaktim yok. Fakat şunu arz etmek istiyorum. Bizler Şiîliğin inanç esaslarını, inandığımız ve itiraz ettiğimiz esasları muhafaza etmeliyiz. Ayrıca bizim düşünce tarzımız ve bilimsel görüşlerimiz ile karşıtlarımızın bilimsel görüşleri arasında daima bir ihtilaf, tezat ve mantık mücadelesinin var olması gerekiyor. Fakat bizimle onlar arasında bir bedene ait iki kol ve bir aileye mensup iki kardeş gibi bir vahdetin de mutlaka olması gerekiyor.

Üçüncü yol şudur: Şiîliğimizin inanç esaslarını koruyarak, aramızdaki fikrî ve ilmî ihtilafa rağmen ortak düşmana karşı onlarla beraber olabiliriz. Bu, tarihte ilk defa Ali ibn Ebu Tâlib'in ortaya koyduğu bir şiar ve izlediği bir yoldur.

Ali evine çekiliyor, sükût ediyor, muhalifine de kılıç çekmiyor. Çünkü muhalif dahilî bir muhaliftir. Sonra da biat ediyor, onların arkasında namaz kılıyor, savaşlarda danışma mercii oluyor, onların hayrını ve iyiliğini düşünüyor. Öyle ki İran savaşında Arap kuvvetleri ve İslam kuvvetleri önce yenilgiye uğradığında Ömer şöyle dedi: "Bu kez savaşa ben de gideceğim." Ancak Hz. Ali onu bundan men ederek şöyle dedi: "Sen bu ordunun başısın, gidersen ve öldürülürsen ordu tümüyle dağılır. Sen merkezde olmalısın ki eğer ordu yenilgiye uğrarsa düşman arkada başkalarının olduğunu bilsin." Bu, hayırhah birinin yapıcı

düşüncesidir. Ali, onlarla daha sonra da iyi geçindi, onlarla dostluğu vardı ve bir an dahi olsa ihtilaflarının genç vahdete zarar vermesine ve dahilî münafık cenahlarla haricî düşmanın bundan faydalanmasına izin vermedi.

Bununla birlikte o, asla ömrünün sonuna dek inandığı esaslardan bir adım bile geri durmamıştır. Hatta eleştirdiği meselelerin hiçbirisini bir tarafa bırakmamıştır. Şûrada iki halifenin yolunu teyit etmeyerek hilafeti bir yana bırakmış, kendi mahvına imza atmıştır. Bunun anlamı şudur: Ali kendine özgü ekole, kendine özgü tavra, İslam'dan kendi algıladıklarına, bizzat seçip yöneldiği belli ve bağımsız yola, muhaliflerine itiraz ettiği hususlara, tavsiyelerine, toplumla ilgili görüşlerine, planlarına, hedeflerine ve onu muhaliflerinden ayıran sınırlara, tüm bunlara her zaman ve her halükârda ne pahasına olursa olsun bağlı kalıyor. Ancak ortak düşman karşısında elini bu muhaliflerin, kendi hakkını gasp edenlerin ve ailesine hakaret edenlerin elinin üstüne koyuyor ve düşmana karşı tek yumruk olarak dikiliyor. O kadar ki Medine topraklarını kendi tabiriyle atlarının heybelerine koyup ülkelerine götürmeyi arzu eden Rumlar, İranlılar ve her an her yerde bulunan büyük münafıklar, Medine içinde böylesine derin ihtilafların olduğunu uzun bir süre anlamadılar. Ali gibi büyük bir şahsiyetin hakkının çiğnendiğini ve onun evine çekildiğini bilmediler. Bu azınlık ise işi, Ebuzer'i yiğit Ali'nin gözleri önünde sürgüne göndermeye vardırdı. O "Rebeze"de tek başına öldü. Ali ise itirazını, ağır bir eleştiriden öteye götürmedi. Çünkü o dönemde İslam toplumu gelişip genişlemekteydi ve Ali, karşı çıkarsa bu ateşe körükle gitmiş olacağını ve her şeyin yok olacağını görüyordu.

Bir Safevî Şiîliği ve bir de Alevî Şiîliği vardır ki onların usulüne ve füruuna değindim. İslamî vahdet ve tefrika konusunda başka bir Şiîlik daha vardır. Biri Alevî Şiîliği olan vahdet Şiîliğidir. (Şiîliktir aynı zamanda da vahdettir) Diğeri ise Ebu Süfyanî Şiîliktir!

Hükümet Ali'den gasp edilip de Ali evine çekildiğinde Ebu Süfyan onun yanına gidiyor ve şöyle diyor: *"Ne oturuyorsunuz ey zeliller!"* Abbas'a ve Ali'ye dönerek: *"Siz burada oturup kırbaç yiyorsunuz; onlar da sahip olduğunuz iktidar ve hükümeti elinizden alıyorlar. Ey zulüm altındaki zeliller neden sessiz kalıyorsunuz? Elini bana ver de sana biat edeyim."* [42] Ali'ye: *"Sen emret, ben senin hakkını savunmak ve sana ait olan hakkı geri almak için Medine'yi atlı ve yaya askerlerle doldurayım"* diyordu. Sonra Ali diyor ki: *"Üzerine her şeyin yüklendiği kabilenin eşeğinden başka hiç kimse zulme rıza göstermemekte, başına vurdukları çivilerden başka hiç kimse onun için mersiye okumamaktadır."* Daha sonra Ebu Süfyan'a dönerek: *"Ey Ebu Süfyan, İslam'a duyduğun kini ne kadar da uzattın. Buradan git, benim senin atlı ve yaya askerlerine ihtiyacım yok"* diyor.

Ali, İslam'ın bu iç ve dış düşmanlara karşı bir bütünlüğe ve vahdete sahip olması için, içerde Ebu Süfyan'a, dışarıda ise Sezar'lara ve Hüsrev'lere karşı bu yirmi beş yıllık işkence kadar ağır ve acı verici sükûta tahammül ediyor.

Ben inanıyorum ki İslam, varlığını korumayı Ali'nin kılıcından ve cihadından daha fazla onun sükûtuna ve tahammülüne borçludur. Ali'nin kılıcı, İslam gücünün oluşturulmasına yönelikti; ama onun sükûtu, İslam'ın mevcudiyetini korumasına yöneliktir. O, içerideki muhaliflere karşı inanç farklılıklarımızı koruma düşüncesinin, dış düşmana karşı ise toplumsal güçlerimizin vahdetini sağlama düşüncesinin kurucusudur.

Ali Şiîliği tefrika Şiîliği değil, vahdet Şiîliğidir. Bu Şiîlik, toplumsal ve siyasî çıkarlar elde etmek için mantıksız ve gayri ilmî uzlaşmalar uğruna aklî ve fikrî temelleri tümüyle görmezlikten gelecek bir Şiîlik değildir.

[42] Ebu Süfyan yeni Müslüman olmuştu. Müslüman olmasının üzerinden iki ya da üç yıl geçmişti. Kureyş'in büyük güçleri hâlâ onun arkasındaydı ve Mekke'nin fethinden Peygamber'in ölümüne dek hâlâ Arapların büyük şahsiyetlerinden biri olarak kabul ediliyordu.

Maalesef bugün Sayın Belağî'nin, burada, Hüseyniye-i İrşad'da Siyonizm ve onun Müslümanlara yönelik cinayetleri hakkında konuşup Siyonizm'e karşı muhalefet sesini yükseltince, her kesimin saldırı oklarına hedef olduğunu görüyoruz. Ben, Müslümanların Siyonizm'e ve emperyalizme karşı vahdetinden -Şiîlik ve Sünnîlik vahdetinden değil- Şiîlik çerçevesinde en çok bahseden ve yazan biri olarak bahsettiğimde, öyle şiddetli bir hassasiyet gösterildi ki bu benim için inanılmazdı.

"İslam Bilim"deki bir şeyi bağışlamadılar. Bunun nesi suçtur? Peygamber hasta yatağındadır; (Bakın meseleye hangi noktalardan itiraz ediyorlar; bu, dinî, ilmî ve eleştirel bir meseledir) bir ara durumu biraz düzeliyor. Birkaç gündür namaz kıldıramıyor, önceki günlerde olduğu gibi -yani yeni bir mesele değil- Peygamber'in hasta olduğu günlerde namazı Ebubekir kıldırıyor. Öğle vakti olunca, -dikkat edin o kadar hassasiyete, öfkeye ve sövgüye neden olan nokta işte burası; bir Müslüman, Müslümanların vahdet içerisinde olmasından bu kadar dehşete düşebilir mi?- Peygamber, halkın kendisinin yokluğuna rağmen mescitte birliklerini ve bütünlüklerini koruduğunu görüyor. Bunun üzerine yüzünde mutluluk tebessümü beliriyor. İşte suç bu! Peygamber'in suçu işte bu! Peki neden? Çünkü orada tüm Müslümanlar Ebubekir ile namaz kılıyorlar. Pekala, hadi Ebubekir'in namazı bâtıl olsun! Ama ben, Peygamber, namazı Ebubekir kıldırdığı için mutlu oldu demedim ki. Ben diyorum ki Peygamber, kendisi orada olmadığı halde Müslümanların vahdetlerini ve bütünlüklerini korumalarından dolayı mutlu oldu. Vahdet! Vahdet! Birileri bunu neden içine sindiremiyor? Çünkü o, bu grupların parça parça olmasını, emperyalistler tarafından lokma lokma yutulmasını ve emperyalistlerin onlara egemen olmasını istiyor.

Burası küçük bir köyse o buranın muhtarıdır; ama burası şehir olunca o artık bir hiç olacak. O istiyor ki Müslümanlar namaz imamlığı için birbirlerinin boğazını sıksınlar. Yani Peygamber penceresinin perdesini aralayıp da mescidin her köşesinde sekiz

on imamın durduğunu ve onların arkasında da yedi sekiz kişilik cemaatlerin namaz kıldığını görseydi, bunların yüreği soğuyacaktı! O zaman daha iyi olacaktı! O zaman Peygamber mutlu olacaktı!

Evet işin içinde hile ve hokkabazlık vardı, bunu o kitapta belirttim. Peygamber namazı kıldırması için Aliyi göndermek istiyordu. Sonra o ikisi birleşti ve üçüncü bir kişiyle birlikte Peygamber'den görüş sordular. Peygamber ise bir karar vermedi. Sonra Ebubekir namazı kıldırdı. Bu, Aişe'nin de işin içinde olduğu daha önce hazırlanmış bir tavır ve siyasetti. Onlar, böylece Ali'nin hakkının orada çiğnenmesini, onun kenara itilmesini ve hiçbir şekilde söz konusu edilmemesini istiyorlardı.

Ben bunları kabul ediyorum ve doğrudur da; bunlar, orada da söz konusu edildi. Fakat Ali burada çok büyük bir ders veriyor: Ben muhalif karşısında bu sahtekârlığa, hileye, hakkıma yapılan bu saldırıya ve bu fırsatçılık siyasetine tahammül ediyorum; ama namaz imamlığı için mescitte rakibimin yakasına yapışmıyorum ve gasp için yapılan bu hilekarlığa Müslümanların birliğini korumak için -sadece vahdetin sembolü olan mescitte değil- buna toplum içerisinde de tahammül ediyorum ve hakkımdan vazgeçip öfkemi bastırıyorum.

Ali mescide gelip başka bir köşede arkasına Ebuzer'i, Bilal'i, Suheyb'i vs. alıp namaz kılsaydı, daha sonra da aynı şeyi başka birileri yapsaydı, bu hem Müslümanların gelişmemiş olduklarının göstergesi olurdu hem de onların genel menfaatler yerine şahsî ve sınıfsal menfaatleri tercih ettiklerini gösterirdi. Ali ise burada ortak dış düşmanlara karşı vahdeti korumak için içerideki saldırgan karşısında kendi hakkından vazgeçiyor.

Bundan dolayı "Ali vahdetin sembolüdür". Hangi vahdetin sembolüdür? Tüm dertlere, işkencelere, hilekârlıklara, sahtekârlıklara, ailesine ve dostlarına yapılan hakaretlere tahammül ederek koruduğu vahdetin sembolüdür. Hatta Osman, işi öyle bir noktaya vardırıyor ki Peygamber'in sürgün ettiği Mervan'ı baş veziri yapıyor. O, Ebuzer'i sürgüne gönderiyor ve sonra Ali, -ne onu

destekliyor ne de buna karşı kılıç çekiyor- Ebuzer'i uğurlamaya gidiyor. Mervân geliyor, Ali'nin önüne geçip şöyle diyor: *"Emir'ül'-Müminîn Ebuzer'in uğurlanmasını men etmektedir!"* Bütün bunlara rağmen Ali tüm acılara ve ıstıraplara tahammül ediyor. Yirmi beş yıl sükût neden? Çünkü yakın dostların tüm bu maslahat siyasetleri, tertipleri ve haksızlıkları olsa da bu güç ayakta kalmalı.

Bu tür dersler her zaman mevcuttur ve herkes, her hareket ve her fikir, böyle husumetlere kapılmaktadır.

Öte yandan Ali, tüm bu tahammülüne, pek çok konudaki işbirliğine ve hakkını gasp edenlere ve muhaliflere karşı yumuşak davranmasına rağmen kendi inandığı esaslara -Şiîlik de zaten bu esaslardır- öylesine bağlı ve vefalı kalıyor ki ne pahasına olursa olsun bir an bile onlardan vazgeçmeye yanaşmıyor. "Vahdetin kurucusu Ali" işte budur ve o, bu yolda herkesten çok fedakârlık etmiş ve emek vermiştir. Vahdetin kurucusu olmak şu şiara dayanır: "Şiîlik ve Sünnîlik arasında vahdet mümkün değildir; ancak Şiî ve Sünnî Müslümanların düşman karşısında vahdet oluşturması farzdır."

Vesselam.

ALTINCI BÖLÜM

KÂSİTÎN, MÂRİKÎN, NÂKİSÎN

Ali'yi tanımak "zihniyet"tir,
Ali'yi sevmek "duygu"dur.
Ama Ali Şiîliği "eylem"dir.

Ali Şiası olmak, insanın sırtına çok ağır sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluklar özgürlükçü ve adaletçi öğretilerin takipçilerine yüklediği tüm sorumluluklardan daha ağırdır.

"Şiî" olmak, sadece "Ali'yi sevmek" ya da "Ali'yi tanımak" anlamına gelmez. Çünkü "sevmek" bir duygudur, "tanımak" ise zihinsel bir olgudur. Oysa "Şiîlik", takipçi olmak anlamında aslında bir eylemdir, bir harekettir. Buna göre bir kişi, aşk derecesinde ve onu tanrı kadar yüceltecek ölçüde Ali'yi sevebilir ya da bir kişi tüm hayatını Ali'nin hayatını incelemeye adamış büyük bir araştırmacı derecesinde Ali'yi tanıyabilir yahut ömrü boyunca Ali ile birlikte yaşamış bir kimse olabilir; ama bu kişinin "Ali'nin Şiası" olmaması mümkündür. Zira Şia ilminden ve kültüründen başka "Ali'nin takipçisi olmak" Şia kelimesinde ve Şiîlik lafzında saklıdır. Elbette ki Ali'nin takipçisi olmanın gereği, "Ali'yi tanımak"tır ve Ali'yi tanımanın gereği de "Ali'yi sevmek"tir. Ancak Şiîliğin asıl mânâsı ve anlamına dış gerçeklik kazandıran şey, Ali'nin düşüncesinin, yaşam tarzının, eylem biçiminin, Ali'nin cihat şeklinin ve tahammülünün takipçisi olmaktır.

Bizim bağımlısı olduğumuz hususlardan biri, Ali'ye ve Ali'nin öğretisine mensup olma iftiharına sahip bir millet olmamızdı. Bu, bizim milletimizin sahip olduğu en büyük miras, övünülebilecek en büyük tarihî onur ve bilince, uyanışa, harekete ve kurtuluşa ulaştıracak en büyük ümit sermayesidir. Bununla birlikte Ali'ye ve Ali'nin öğretisine yani "Ali aşkına" sahip olunmasına rağmen bütün bunlardan mahrum bulunulmaktadır. Bizler "Ali'ye sevgi" aşamasında kalmış ve "Ali'yi tanıma" aşamasına henüz erişememişiz!.. Oysa "Ali Şiası olmak" "Ali gibi davranmak" ile başlar ve bu, tanımaktan ve muhabbetten sonraki bir aşamadır.

Bundan dolayı biz Ali'yi seven bir milletiz; ama Ali'nin Şiası değiliz. Çünkü, dediğim gibi, Ali Şiası, Ali gibi olmak, Ali gibi düşünmek, Ali gibi anlamaktır. Toplum karşısında Ali gibi sorumluluk hissetmek ve gereğini yapmak, Allah ve halk karşısında Ali gibi yaşamak, Ali gibi ibadet ve hizmet etmektir.

Ali'nin hayatındaki en görkemli ve en öğretici boyutlardan biri, onun düşmanlarına karşı tutumudur. Hangi nesilde ya da çağda olursa olsun, Ali'nin takipçisi olmak isteyen bir insanın, sadece onun hakkında kitap yazarak, şiir söyleyerek, onu yüceltip methederek değil; pratikte aradaki mesafe çok da olsa, elinden geldiği kadar onun gösterdiği yoldan onu takip etmesi gerekir. Ayrıca Ali'nin hayatında tahammül ettiği kadere hiç tereddütsüz tahammül etmelidir.

Eğer bir kişinin Ali'nin takipçisi olmak gibi bir iddiası varsa, Ali'den bahsediyorsa ve kalbinde Ali sevgisi taşıyorsa, önce düşünsel çizgisine bakmalıdır. Eğer düşünsel çizgisinde ve yüklendiği toplumsal sorumluluklarının belirlediği çizgide, halkı, kendi çağı ve nesli için tayin ettiği yolda (kendisi de o yolda olmalıdır) ve fikrî ya da toplumsal açıdan çatışma halinde bulunduğu cephelerde Ali'nin sahip olduğu dertlere, sıkıntılara ve mücadeleye sahip değilse, Ali'nin savaştığı, saldırıya uğradığı ve darbe yediği kutuplarla, taraflarla ve gruplarla savaşmıyor, onların saldırısına uğramıyor ve onlardan darbe yemiyorsa veya Ali'nin hayatı boyunca gerek Peygamber'in vefatından önceki döneminde, gerek Peygamber'den sonraki sükût döneminde ve gerekse kendi hükümeti döneminde, Ali ile farklı şekillerde sürekli mücadele içerisinde olanlar, onunla iyi anlaşıyorlarsa, ondan memnunlarsa ve onunla iyi ilişkilere sahiplerse o kimse seçtiği tarzdan kesinlikle şüphe etmelidir. Yani Şiî oluşundan!

Nasihat: Bâtıla Saldırmaksızın Hakkı Savunmak!

Bazıları, maslahatçı bir tavırla ve nasihat eder bir üslupla şöyle bir kılavuzluk ve eleştiride bulunuyorlar: "Sana yönelik tüm öfkelerin, kızgınlıkların, sövgülerin ve suçlamaların sebebi, senin avamın taassuplarını körükleyen, bazı seçkinlerin mevkilerini

sarsan, menfaatleri tehdit eden ve duyguları yaralayan konuşma tarzındır. Sözlerindeki sertliği, keskinliği, saldırganlığı, eleştirelliği ve aşağılamayı bir kenara bırak; onun yerine aklı, ihtiyatı, kapalılığı, hatta bazen maslahatı, dalkavukluğu, müsamahayı ve lütufkârlığı koy. Kurnazlık ve hüner, sözünü kimsenin eline bir bahane vermeyecek şekilde söylemektir; sözün ne güç odaklarını korkutsun ne hilekârları kızdırsın ne mutaassıp halkı tahrik etsin ne de donuk beyinleri, kapalı ve gerici ruhları yanlış anlamaya sevk etsin. Aynı zamanda sen hak sözünü söylemiş ol. İşte hüner budur; aksi taktirde sözünü söylemene izin vermezler, ya ezerler ya da sustururlar. Söz söyleyip onları kendine karşı kışkırtmak hüner değildir. Yanlıştır, hamlıktır ve sonuçta seni tehdit ederler, tekfir ederler, bütün din ve dünya görevlileri sana karşı birleşip tahrik ve komplo düzenleyerek seni yok eder, başarısızlığa uğratırlar…"

Ancak onlar bilmelidirler ki eğer bir yol olsaydı, eğer beşer dilinde bir söz söyleme tarzı olsaydı, eğer halkı uyandırmak, zihinleri bilinçlendirmek, kötülüklerle, sapmalarla, nifaklarla ve yalanlarla savaşmak için, hak peşindeki kabiliyetli ruhları hazırlamak ve insanî değerleri savunmak için, İslam'ın (can düşmanları eliyle rayından çıkarılan) ruhunu ve hakikatini korumak için bir yol olsaydı; daha mülayim, daha barışçı, daha iyi, daha akıllıca, daha baş ağrıtmayan, daha zekice yollar bulunsaydı ve eğer insanlık dilinde "hak" söylendiğinde hakkı istemeyen kimselerin rencide olmayacakları kelimeler ve tabirler bulunsaydı; şüphesiz herkesten daha önce tüm bu yolları, "göğün yollarını yerin yollarından daha iyi bilen,"[43] bir hitabet kahramanı, sözü kendisine mum gibi ram eden, sözü seçiş, söyleyiş ve yazış tarzının bir eşine daha rastlanmayan Ali keşfederdi. Ama görüyoruz ki İslam'ın tarihe adım attığı ilk andan itibaren İslam ile birlikte olan, İslam'ı ilk kabul eden kişi olarak Peygamber'in son nefesine dek savaşta, barışta, eğitimde ve hatta özel hayatında onunla birlikte bulunan, Peygamber'in evinde can bulan, Pey-

[43] "Ben göğün yollarını daha iyi biliyorum." (Ali).

gamber'in kendi kucağında can verdiği, on yaşından beri tıpkı semender[44] gibi kendisini devrim ateşine atan, yirmi üç yıl İslam'ın yerleştirilmesi için mücadele eden, Peygamberden sonra da yaşamın son anına dek daima tüm düşünsel, duygusal, pratik yaşamını ve varlığını imanın ve sorumluluğun hizmetine adayan ve İslam'a kılıcıyla, sözüyle, kalemiyle, tedbiriyle, takvasıyla, bilinciyle ve liyakatiyle can veren Ali, gücüyle şekil verdiği ümmet içerisinde yalnız kalıyor, suçlanıyor, mahkum ediliyor, darbe yiyor ve herkes onun etrafından dağılıyor. Dost, düşman, hâin, mümin, kâfir, müşrik, Müslüman, sahabe, gayri sahabe, muhacir, ensar, herkes ve herkes... Hepsi bir olup fiilen onun karşısına dikiliyorlar. (O, İslam'ın cisimleşmiş haliydi, İslam'ın öğreticisiydi, Müslümanlar onu anlamadılar, yanlış anladılar, yalnız bıraktılar, itham ettiler, tekfir ettiler ve öldürdüler.) Bunların hepsi hakkı savunduğu ve hakka bağlı kaldığı içindi. "Hakikat" yolunda en küçük bir sapmaya, gevşekliğe, ertelemeye ve hatta bir siyasete tahammül edemeyen biri için bundan başka bir yol ve başka bir kader yoktur. Çünkü hakperesttir. Çünkü o, Ali'dir,[45] "hakikat perestliği", "siyaset cambazlığı"yla, "kurnazlık"la, çıkar ve menfaat uğruna "uzlaşmacılık"la karıştırmaz.

[44] Semender, ateşte yaşayan efsanevî kuş. (Çev.)

[45] Elbette çoğu insan hakperesttir, bu insanın fıtratında vardır. Hakkı sevmeyen insan yoktur; hakikati düşüncelerinde, duygularında ve yargılarında reddeden ve aşkın insanî değerlerden yüz çeviren kimse yoktur. Herkes az çok "hakkı", "hakikati" ve "erdemi" sever. Tüm dünya tarafından övülen kahramanlara baktığımızda onlarda da birkaç aşkın insanî erdem olduğunu görürüz. Bu nedenle tüm insanlar cesareti, hakperestliği, hakikati, açıklığı, paklığı, bilinçliliği, insanlara hizmeti, inanç yolunda ölüme hazır olmayı vb. sevmektedirler. Ancak Ali'yi ve onun benzeri birkaç kişiyi insanlık tarihinden tümüyle ayıran ve herkesten farklı ve üstün kılan şey, bu simaların hakperestlik şeklidir... ve Ali bu simalar arasında herkesten çok belirmektedir. Hakikati, fazileti ve özgürlüğü herkes över, hatta bâtılın orduları, rezalete bulaşanlar, esaretin ve istibdadın yardımcıları bile. Ölçü şudur: Bu yola kendimizi ne ölçüde koyuyoruz. İşte "Hüseyin Şiası" ile "Hüseyin'in yasını tutan" arasındaki fark budur.

Bugün bir şekilde, başka bir gün başka bir şekilde konuşmak, hem hak anlamı taşıyan hem de bâtıl anlamı taşıyan söz söylemek, hem dostun hem de düşmanın hoşuna gitsin, hem bir sorun yaratmasın hem de ailevî ve meslekî hayat -elhamdülillah- iyiye gitsin, hem avam için tümüyle "mukaddes" gözüksün, hem de seçkinler için "mantıklı" ve açıklayıcı olsun, hem genele hitap etsin hem de düşünsel devrim yaratsın, hem hurafelerle savaşsın hem de hurafeciler onunla savaşmasın, hem tevhidi ispat etsin hem de müşrikler onu sıkıntı ve yalnızlık döneminde esir ve mahkum etmesinler,[46] hem Allah şiarı söylensin hem de üç yüz altmış putun ona tapan câhil halk ve zâlim eşraf ile bir alıp veremeyeceği olmasın, hem Kureyş'in düzenine karşı çıksın hem de Mekke'den sürülmeye, Habeş'e ve Yesrib'e hicret etmeye mahkum olmasın, hem Bilal'i özgürlüğe çağırsın hem de efendisi Ümeyye b. Halefî incitmesin, hem dışarıdan Bedir ve Uhud'daki eşraf ile, hem de Hendek'teki Kureyş zorbalarının, Gatafan câhillerinin içeriden de Beni Nadîr Yahudilerinin, hain Benî Kurayze Yahudilerinin ve beşinci kol niteliğindeki Abdullah b. Ubeyy'in oluşturduğu koalisyon ile savaşsın; ayrıca iç düşmanın ana üssüne saldırıldığında Mekke'de, dış düşmanın ana üssüne saldırıldığında Hayber'de ve cahiliyenin son ümit sahnesi olan Huneyn'de, her yerde... Özgürlük mesajının, hak Peygamber'in, adalet ülküsünün ve hakikate imanın ferman edildiği her yerde Ali gibi kılıç sallasın, hem de bu hiç kimsenin kalbinde kin uyandırmasın ve onun kılıcını tatmış olan zengin ve nüfuzlu aileler ondan razı olsunlar. En azından ona kırgın olmasınlar ve Sıffîn'de ve Kerbela'da ondan intikamlarını almasınlar. Hem dindarlık etsin, her şeyiyle sadece din için var olsun hem de halkı hoş tutsun. Böylece Sakife'de kazansın, her çeşit insan onu beğensin, hem zengin sınıf hem de fakir sınıf hem köle sahibi hem de kölelik eden, hem Bilal hem de Abdurrahman b. Avf, hem Ammâr hem de Osman, hem Ebuzer hem

[46] Kureyş'in boykotu yüzünden Peygamber'in ve ilk Müslümanların "Şa'b Ebî Tâlib"de yaşadıkları üç yıllık mahpus hayatına işaret ediliyor

de Kabul Ahbâr, hem mümin hem de kafir... Herkes onun etrafında toplansın! Hem önceki halifelerin tarzına muhalefet etsin hem de Abdurrahman b. Avf, Osman'ı bırakıp ona biat etsin ve o şûrada yenilgiye uğramasın. Hem Muaviye'nin rejimine karşı çıkıp onun suçuna ortak olmasın hem de Sıffîn'e sürüklenmesin, hem hâinleri velayete musallat etmesin ve şehir halkının kaderini saldırganların eline bırakmasın, hem de Ümmü'l Müminin" Hz. Aişe ve ileri gelen sahabilerin entrikasından güvende kalsın ve Cemel fitnesinden uzak olsun, hem Zülfikâr gibi bir kalemle cehaletin göğsünü yarsın, hilekârın yüzündeki perdeyi yırtsın, yetimi okşasın, fakire cesaret versin, mazluma adalet getirsin, korunmasızların silahı olsun ve Cebrail gibi bir dille mesaj getirsin, sükûtu bozsun, kışı yakıp kavursun, "felak" gibi geceyi güneşle aydınlatsın ve tüm bunlarla kör taassupları, cehalet muhafızlarını, uşak ruhları, hasta beyinleri, sapkın düşünceleri, karanlık ruhları, züht gururlarını, sefih akılları, iğrenç kompleksleri, aptal zekaları, art niyet tanrılarını ve özlerinde şerefsizlik, cehalet ve şuursuzluk olanları kendisinden hoşnut etsin ve tüm bunlar onun Kûfe mescidindeki sessiz dinleyicileri ve Nehcu I-Belâga'sının insaflı okuyucuları olsun ve ayaklanmasınlar. Güneş doğsun; ama yarasalar rahatsız olmasın, karanlığa alışmış gözler güneşin şiddetli ışığından incinmesin, uyanma ve dirilme salâsı verilsin, uyumak isteyenler ve bu uykudan hoşnut olanlar ortaya kötülük saçmasınlar. Cehaletinden ıstırap çeken, bilme ve öğrenme isteğinde olan -ki o en iyi ilim mücahidi ve cehaletin en büyük düşmanıdır- bilinçli câhil için değil, cehalette yetişen, zulmette şahsiyet kazanan, cehaletin yaratılışında, tabiatında, aklında, hislerinde, imanında hatta gözünde ve kulağında mutlaklığa erdiği, neticede kendisini mutlak ilim bilip bâtıllarını "salt hak" olarak düşünen ve bu düşüncede katılığın, taassubun, gururun ve iddianın taşlaştırdığı câhil için bir söz var mıdır ki bu cahilliği yakıp kavursun, bu taşı kırsın ve ondan fıtratın berrak kaynağını dışarı çıkarsın; ama bu sözün sahibi hutbe minberinde üzüntü ve öfkeden kendi yüzüne vurma-

sın?[47] Nehrevan savaşıyla karşılaşmasın, Allah'ına ibadet ettiği mihrapta bu taş kafalıların zehirli kılıçlarının ucunu başının içinde hissetmesin!

"Sen kendi hak sözünü söyle, başkalarının bâtıl sözü ile uğraşma. 'Doğru yol budur' de; ama 'o yollar sapkınlık yollarıdır.' deme. Sen sadece ispat yönleriyle uğraş, iptal etmeyi söz konusu etme!..." diyorlar.

Ben anlamıyorum, nasıl taharet konusundan söz edilir de necaset konusuna değinilmez?

Ben sünnet -Peygamberin sözleri ve fiilleri- konusunda üçüncü bir unsura da inanıyorum. Hatta bunun, o iki unsurdan daha hassas, daha genel ve daha canlı olduğunu düşünüyorum. Biz tuvalete gitme adabını, giysi modasını ve kendi süslenmemizi bile İslam'dan almaya, sünnetten taklit etmeye çalışıyoruz; ancak toplumsal işlerdeki yöntemin, davranış biçimlerinin ve fikrî ve toplumsal mücadele stratejisinin nasıl başlatılacağını, nereden başlatılacağını ve "sünnetin üçüncü boyutu" niteliğindeki topluma yönelik itikadî sorumlulukların yerine getirilmesinde, İslâmî hedeflerin gerçekleştirilmesinde hangi yolların takip edilmesi gerektiğini, Kur'an'dan ve Kur'an'ın Peygamberi'nden öğrenmiyoruz. Risaletin ve hidayetin ana gövdesinde yer alan bu en temel meseleyi "kişisel anlayışlara" bırakmışız ve onu, kişisel çıkarsamalara dayalı bir nasihat, mirasa, geleneğe ve ahlaka dair hükümler gibi birer kişisel öğüt şekline dönüştürmüşüz. Su içme ve misvak kullanma âdabını şer'î bir hüküm olarak İslam'da arıyoruz ama toplumsal sorumlulukların yerine getirilmesini, eylem biçimini, toplumsal sorumlulukları yerine getirmede yol göstericilik yapacak olan önderliğin şeklini, yani kısaca İslam'ın düşünsel, toplumsal ve pratik anlamdaki tahakkuk biçimini, toplumun ak sakallılarından öğreniyoruz!

[47] Ali, Kûfe mescidinin minberinde konuşma yaptığı sırada çevresini sarmış olan dış düşmanın çirkefliğine, iç dostların ihanetine ve mutaassıp halkın verdiği zararlara dayanamayarak bir an kendi yüzüne vurmuş ve inlemiştir.

İyi ki İslam sadece akaid ve ahkâmdan ibaret değildir. Bilakis "teori" olarak Kur'an, ve pratik olarak da sünnet ve itret[48], İslam'ı "strateji öğretimi" ve "itikadî ve toplumsal işlerin tekniği" açılarından çok zenginleştirmiştir. Bugün dünya aydınları tarafından "insanî ve toplumsal sorumluluk" diye ifade edilen şey, İslam'da açık ve belirleyici bir ifadeyle, "emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker"[49] şeklinde ifade edilmiştir.

Maruf ve Münker

Günümüz dünyasındaki sorumluluk sahibi aydınların, liderlerin ve gelişmiş halkçı öğretilerin kültüründe bir aydının ya da bir partinin bireysel ya da grupsal olarak sorumluluğu meselesini hassas bir şekilde ortaya koyan herhangi bir terim yoktur. Bunun sebebi de açıktır. Bu, aydınların toplumsal hedeflerini ayrıntılı bir şekilde bilmemelerinden ya da belirsiz ilerici toplumsal ideolojilere ve devrimci ülkülere sahip olmalarından kaynaklanmıyor. Başka bir ifade ile, sorumluluktan bahsediyorlar ama sorumluluklarının ne olduğu hakkında bilinç sahibi değiller. Aslında bu belirsizlik, tam tersine onların sahip oldukları gerçekçi bilimsel bakış açılarının ve toplumsal bilinçlerinin bir göstergesidir. Çünkü her belirleme bir çeşit sınırlandırma ve özgür kılmadır. Aydın, kendisini toplum karşısında sorumlu kılan şeyin, toplumun hayatî ihtiyaçları ve ülküleri olduğunun çok iyi bir şekilde farkındadır. Bu ihtiyaçlar ve ülküler, bir toplumsal düzendeki tarihin ve zamanın değişmesine göre de, tarih ve zaman içerisindeki toplumsal düzenin değişmesine göre de değişkenlik ve farklılık arz eder. Aydın, toplumsal sorumluluğunu tek bir toplumsal düzenle ve sabit bir tarihsel zamanla sınırlamak, toplumsal ve insanî gerçeklerin zorunlu değişimi ile birlikte hareket edebilmek için konu belirlemez. Tarihin ve top-

[48] İtret ile Peygamber'in soyundan gelen 12 masum İmam kastedilmektedir Şiîlikte 12 İmam'ın yani Peygamber'in itretinin sözleri ve davranışları da tıpkı Peygamber'in sünneti gibi dinî açıdan bağlayıcıdır. (Çev.)

[49] İyiliği emredip kötülükten sakındırmak. (Çev.)

lumun zaman içerisindeki ve tarihin oluşumu içerisindeki hareketini dikkate almayan siyasî, ekonomik, askerî ve çoğunlukla da millî ekollerin mutaassıpları, ahlak filozofları ve din adamları, soyut ve zihinsel olgulara, sabit hakikatler ve kesin şekiller olarak inanıyor ve bunları ezelî, ebedî, kutsal ve tarih ötesi (Suprahistorique) olarak kabul ediyorlar. Ya da başlangıçta kendi toplumlarının objektif gerçekliğine doğru bir şekilde cevap vermiş olan dinî, felsefî ya da ahlâkî hareketlere özgü hedefler, hükümler ve sloganlar, kendi dönemlerinde ve kendi toplumlarının beklentileri çerçevesinde doğru olabilir. Fakat toplumsal gerçeklerin ve beklentilerin değişmesinden sonra bu sloganlar, hükümler ve hedefler, toplumsal açıdan zaman ve mekan gerçekliği içerisinde temelsiz, zihinsel ve soyut formlar şeklinde kalabiliyor. Etkili reçeteler olduklarına hükmediliyor ama artık bunun hastası yoktur. Yahut vardır; ama hasta değildir. Ya da vardır; ama artık hastalığı başkadır. O hastalık, hastanın yakasını bırakmıştır ama o hastalığın uzman doktorunun bunun yakasını bırakmaya niyeti yoktur!

Toplumsal sorumluluk, eğer hayalî bir şey değilse, konusunu toplumsal gerçekliğin içinden ve toplumun objektif ihtiyaçlarıyla ülkülerinden almışsa, sorumlu aydın için göreceli bir şiar ya da belli bir zamana ve mekana özgü sınırlı bir hedef olarak telakki edilmelidir. Böyle olmaz da sorumluluğunu daima geçerli sabit bir kalıp olarak şekillendirirse onu donuklaştırır. Bu şekilde ya zamana ve topluma musallat olacak ve neticede zamanı hareketsizleştirecek, toplumunu o sabit kalıba dökerek durağanlığa ve geri kalmaya mahkum edecek ya da zaman onun kurduğu seti aşıp hareket edecek o da donuk bir mutaassıp şekilde zamanın gerisinde kalacak ve topluma yabancılaşacaktır. Böylece sorumluluklarını yerine getirmeye gücü yetmeyen bir sorumlu haline gelecektir. Mesuliyetini gerçekleştirmesi imkansız olan sorumlu bir kişinin yapabileceği tek iş, vaveyla koparmak ve toplumsal zaaflardan ve ümitsizlikten doğan felsefî ya da dinî ümitsizliğe düşmektir.

İslam'ın kendi takipçisi olan bireyin ya da grubun toplumsal sorumluluğu meselesini, mutlak bir şekilde serbest bırakıp en azından yönünü belirleyen hiçbir sınır ve kural getirmeksizin onu mutlak bir şekilde bilinmez bir aydın duyarlılığına ve çıkarsamasına terk etmek istemeyişi, son derece düşündürücüdür. Çünkü bu şekilde aydın olmanın da mahiyetinin meçhul bir değişime ve dönüşüme açık olmasından dolayı, mutlak bir tayinin olmayışı yüzünden her şeyin kaderinin, bir "laubali egzistansiyalizm" içine yuvarlanmasından, anlamsızlıklara ve saçmalıklara saplanıp kalmasından korkulur. Nitekim bunun belirtileri korkutucu bir hız ve şiddetle kendisini göstermektedir. Aynı şekilde İslam, toplumsal sorumlulukları, sabit kalıplara döküp şekillendirmek ve değişken gerçeklere, değişmez donuk şekiller dayatarak, neticede İslam toplumunun zamandan ve Müslüman'ın da toplumdan geri kalmasını istememiştir. -Nitekim şu an, her ikisini de görmekteyiz.-Ne esaslı bir incelik!

İslam, bireyin ya da ümmetin toplumsal sorumluluğunu iki belirsiz "tümel" olarak tayin etmiştir!

İki tümel! İzafiliğin, zamanın, çevrenin, düzenin ve toplumsal şartların ürünü olmayan bu iki tümel gerçeklik toplumsal gerekliliklerden doğmamıştır. Tersine, "insanî tecellilerden" sayılır ve zâtî cevhere, insan türünün yaratılmış somut varlığına ve gerçek insanî şahsiyetine bağlıdır (Essence, Existence Authentique) hakiki varlığı ve zâtıyla ilgilidir yoksa itibarî toplumsal durumu ile ilgili değildir (Situation Social).

Ben burada insanı kendi bütünselliğinden kopuk, parçacı bir şekilde ele almak niyetinde değilim. İdealistler, arifler, bazı filozoflar ya da individüalistlerin dediği gibi, insan ile toplumu ya da insanî olanla toplumsal olanı birbirinden ayırmıyorum.

Bazen bu ikisini bağımsız bir şekilde ele alıyorsam bu, yalnızca öğretici olmasından ve açıklamaları uzatmamak istememden dolayıdır. Bunu, bilimsel ve gerçekçi olduğundan dolayı değil, metodik ve pedagojik bulunmasından dolayı tercih ediyorum. Çünkü her ikisi de bir hakikatin iki tezahürüdür.

Şurası kesin ki, toplum tüm tezahürlerinde ve ilişkilerinde değişkendir ve yine kesin olan bir başka husus da toplumdaki bütün bu değişimlerde insandaki şeyler sabit kalmaktadır. Bugün renkli televizyonu, uydu yoluyla haberleşmeyi, Mars'ın resimlerini, uzaya yolculuğu şaşırtıcı bulmayan bizler ile pişmiş topraktan ev yapmayı yeni keşfeden ve bundan hayrete kapılan Sümerli bir insan arasında pek çok benzerlikler ve ortak yönler vardır. Teknoloji, toplum yapısı ve toplumsal yaşam açılarından benzerlikler, çok az da olsa, sanat, toplumun ruhu, hayat kavramı gibi insanî cevherlere ve insan türünün fıtrî tecellilerine bağlı olan şeyler açısından çok büyük benzerlikler ve yakınlıklar bulunmaktadır. Biz önceki insanların karşısına geçip çalıştığı ip eğirme makinesine bakarak onlarla aramızdaki mesafenin çok fazla olduğunu düşünürüz; fakat eski bir dua metnini, bir gazele ait mısraları ya da bir mersiyeyi okuduğumuzda aradaki bu mesafenin ortadan kalktığını ve onlara çok yakın olduğumuzu görürüz. İslam, takipçisi olan bireyin ya da grubun toplumsal sorumluluğunu bir ya da birkaç toplumsal konuyla sınırlandırıp belirlememiştir. (Çünkü toplumsal olgu, geçici ve değişken bir fenomendir.) İslam, bunu tarihsel dönemlerdeki akışa ve toplumsal şekillerdeki değişime rağmen sabit kalan ve her devirdeki ve her sistemdeki insanda ortak ve benzer olan iki insanî olgu üzerine bina etmektedir ki bu da onun 'fıtrî oluşunun açık bir göstergesidir.

Onlardan biri "marufu emretmek" diğeriyse "münkerden sakındırmak"tır. Bu ikisinin, iki "insanî ve fıtrî çaba" olduğunu görmekteyiz. İslam, bunu takipçilerine iki "farz toplumsal çaba" olarak sunmuştur.

Maruf ve münker, iki suretsiz mânâdır, ayrıntıları tayin edilmemiş ve mânâları haricî bir ölçütle sınırlanıp belirlenmemiş iki tümel kavramdır.

İslam, sadece onun haricî ölçütlerinin tayininde ve toplumsal formlarının detaylarında, tıpkı günümüzün özgür düşünceli aydınları ve sosyologları gibi, kendi sosyal sisteminde veya tarih-

sel döneminde bireysel ve toplumsal sorumlulukları sınırlamaktan kaçınıyor, ta ki böylece özgürlüğe, aydınların içtihadına ve her şeyin zaman ve toplumdaki zorunlu değişiminin ahengine riayet edebilsin.

Şüphesiz İslam, "maruf" ve "münker" diye belli konulardan bahsetmektedir. Fakat öncelikle bu konular da fıtrî hükümlerdendir; ayrıca bu birkaç konunun zikredilmesi, aydınların olumlu ve olumsuz sorumluluklarının tüm dönemler için belirlenmesi anlamında değildir.

İçtihat, kendi ağırlıklı rolünü burada da ortaya koymaktadır.

Gündeme getirmek istediğimiz diğer bir önemli mesele de şudur: Sorumlulukların yerine getirilmesinin tarzı ve yöntemi, Kur'an ve sünnette açık bir şekilde öğretilmiştir.

Marufu emredip münkerden sakındırmak genel bir vazifedir ve bu sorumluluğun, ulemanın tekelindeki bir makam veya unvan olduğu sanılmamalıdır. (İslam dışındaki dinler için de böyledir.)

Marufu emredip münkerden sakındırmak, namaz ve oruç gibi dinî hükümler ile aynı kategoride yer almaktadır. Toplumun ıslahına girişmenin, kendi ıslahından sonra gelen bir merhale olduğu sanılmamalıdır (Züht öğretilerinde bu söz konusu ediliyor). Nitekim dinî açıdan bir kız ya da oğlan, mükellef olma yaşına girdiğinde namaz ona nasıl hemen farz oluyorsa, toplumsal emir ve sakındırma da aynı şekilde farz olur.

Bugün marufu emredip münkerden sakındırmanın kapsamını öylesine daralttılar ki artık "öğüt ve nasihat" ile eş anlamlı hale geldi. Oysa gerçek İslam'ın bakış açısına göre hükümet ve toplumun siyasî rehberliği meselesi onun ölçütlerinden biriyken, öte yandan Aşura kıyamı da imamın tabiriyle, onun şekillerinden biridir.

Üstelik amel etme biçimi açısından o ikisi bir arada zikredilerek, yani emir ve sakındırma beraberce ve tek bir hüküm şeklinde öğretilerek, bâtılı reddetmeden hakikati gerçekleştirme-

nin, zulüm ile mücadele etmeden adalet için çalışmanın, uykuyu doğuran unsurların kökünü kazımadan halkı uyandırmanın, toplumsal alanda uygulanacak "İslâmî bir yöntem" olmadığı ortaya konmaktadır. Peygamber'in sünneti ve Ehlibeyt de bu teorik dersi uygulamalı olarak öğretmektedir. İslam'ın, kendisini bütünüyle anlatan tek bir cümleyle başlıyor olması ne kadar heyecan verici ve öğreticidir. Bu, İslâmî hareketin bi'setin ilk üç yılında temel aldığı tevhit sloganıdır:

"Allah'tan başka ilah yoktur, deyin, kurtulun."

Bu sloganda ideal hedef mutlak kurtuluş olarak ifade edilmiştir. Bu hedefin gerçekleşmesi için dayanılacak temel, tevhittir. Bu, İslam'ın bütünü ve risaletin hedefidir. Bunların tümü bu cümlede İslam'ın sloganı olmuştur ve bu, İslam'ın kendisiyle başladığı ilk slogandır. Bu sloganın üç temel boyutu vardır:

Birincisi: İnanç yani tevhittir...

İkincisi: Emir fiili ile başlamış olan amel sorumluluktur. O da somut bir eylemdir, "âmenû" gibi zihinsel değildir!

Üçüncüsü: Amelin şekli ya da kurtuluş ülküsüne ulaşmak için tevhidi gerçekleştirme yolunda sorumluluğu yerine getirmenin tekniği. Yani "Nereden başlayalım? Ne ile ve nasıl başlayalım?" gibi her zaman geçerli olan soruların cevabı... Slogan kendi bünyesinde buna açıkça cevap vermekte ve bunun ancak "La" ile olduğunu öğretmektedir.

Bu slogan iki temel unsurdan oluşur: "Lâ" ve "illâ"; önce "lâ" sonra "illâ"! Allame İkbâl, burada bir düşünce öne sürüyor: "Biz "Lâ"yı bıraktık ve sadece "illâ"da takılıp kıldık; hayatın esaretine ve dünyanın zilletine düştük. Sosyalist devrimciler "illâ"yı bırakıp sadece "La"da takılıp kalarak[50] hayatın anlamını ve dünyanın ruhunu kaybettiler."

[50] İkbal, Fransız devriminin meşhur sloganlarına işaret etmektedir. Onlar, "Ni Roi, Ni Loi, Ni Dieu." diyerek kiliseye, istibdaçı saltanata ve ortaçağ kanunlarına karşı, "Lâ" kılıcını çektiler: "Krala hayır, kanuna hayır, Allah'a hayır!" dediler; ama "illa"sız bir şekilde. (Ancak İkbal, bu sloganı yanlışlıkla Rusya'daki Ekim Devrimi'ne mal etmiştir.)

Biz şirke karşı koymadan tevhitten bahsettik; günahkar hükümeti inkâr etmeden masum imameti ispat ettik; zulme zarar vermeyen adaleti dinimizin temeli saydık, tüm içtenliğimizle zuhur beklentisinde olduk; ama şiddetli itirazlarımız olmaksızın ve vaat edilmiş kurtarıcının zuhurunun aciliyeti için duyduğumuz şiddetli arzudan hiçbir zâlim ve bozguncu zarar görmeksizin... Ne diyeyim? Kurtuluş ve Kâim'in hak ve adalet kıyamı hususunda öyle bir iştiyakımız ve acelemiz vardı ki şiddet yaratan güçler ve haksızlar, kâsıtîn ve zalimler de bize eşlik ettiler. Cuma günleri beyaz bir atı eyerleyip şehirdeki mazlum yığınlarla dışarı çıkıyorlar ve adaleti tüm dünyayı kaplayacak olan kurtarıcının zuhuru için bizden çok daha fazla acele ederek "Accelallahu Teala ferecehu/Allahu Teâla Mehdînin zuhurunu çabuklaştırsın" duasını okuyorlardı. Ne biz, ne de onlar, şunları sormuyoruz, sormamışlardı: Acaba bu kıyam hangi düzene karşıdır? Bu zuhur, hangi duruma karşıdır? Kılıcıyla gelip adaletin istikrarını sağlayacak ve halkı kurtuluşa erdirecek bu kıyam eri, kimlerin başını vurduracaktır? Nasıl olur da hem hâkim hem mahkum, hem zâlim hem mazlum, hem esir eden hem de esir olan onun zuhurunu beklemektedir?" sormamışlardı.

Niçin? Çünkü bizim "İllâ"mızın "Lâ"sı yok. O yeryüzüne adaleti getirecek ama zulme de bir zarar vermeyecek! Bizim tevhidimiz: "Allah, de kurtul'dur ve bizim "Allah" ispatımız Kabe'de dikilip topluma musallat olan "Lât", "Uzza" ve "Menat" üçlüsünü ve onun etrafındaki üç yüz altmış putu inkar etmiyor. Biz sadece Allah'ı İbrahim'in Kabe'sine, halkın evine, getirmeye uğraşıyoruz. Bizim, Kureyş aristokrasisine ve halkın cahilliğine ait putların Kabe'yi işgal etmiş olmasıyla ne işimiz var?

Ancak bu sloganda felsefe yapmaktan ve tevhit konusunda ilmî görüş bildirmekten söz edilmiyor. Kurtuluşa ulaşmaktan, sorumluluktan ve kurtuluş için yapılacak amelden söz ediliyor.

Kurtuluşa ulaştıran tevhit, tüm şirk putlarının reddedilmesinden sonra gerçekleşir. Zira önce yıkmak (Lâ), sonra inşa etmek (İlla) gerekir. "İlla"sız "Lâ" yıkıcılıktır, anarşizmdir. "Lâ"sız "illâ" da hayalperestliktir; Medineyi Fazıla yaratıcılığı ve idealizmdir.

Müslümanın tevhidi, filozofun tevhidi, sûfînin tevhidi ve kelâmcının tevhidi yoktur. İbrahim'in tevhidi vardır ve onu gerçekleştirmenin yolu:

Balta!

Musa'nın tevhidi vardır ve onu gerçekleştirmenin yolu:

Sürüyü kurtlara karşı koruyan ve Firavun'un sihirbazlarının sahte yılanlarını yutan bir "asa"!

Ve son İbrahimî Peygamber'in tevhidi vardır, onun vasisinin tevhidi vardır ve onu gerçekleştirmenin yolu ise:

Kılıç!

"İman ediniz" ve "Cihat ediniz" tevhide inanan kimseye hitap eden birbirinden ayrılmaz iki emir fiilidir. Onu gerçekleştirmenin yolunu, sünnette ve Ehlibeyt'te bulursunuz.

Bildiğiniz gibi Ali, Muhammed'in omzuna çıkıp üç yüz altmış şirk putunu kırdı ve Bilal Kabe'nin üstüne çıkıp tevhit ezanını okudu...

Sonra tam yirmi üç yıl bir elde "Kitap", diğer elde "kılıç" işte bu kadar...

Hakkı esas alarak konuşup bâtılla ilgilenmemek olmaz; bâtıl seninle ilgilenir. Ali'den söz edip Muaviye ile ilgilenmemek olmaz; Muaviye seninle ilgilenir. Hak ile bâtılı bir yerde toplamak mümkün değildir. Şüphesiz bunu bir arada toplayanlar vardır; ama onlar arasında ne yazık ki hak yok olmaktadır! Hepimiz Ali'nin yolunu seviyoruz ve onun şahsiyetine, tarzına, arzularına, dertlerine, inançlarına, vefasına ve hislerine âşığız. Ancak tüm bunlara rağmen bizim hayatımızın yazgısı, şuurumuz, fikrimiz, sosyal ilişkilerimiz, kültürümüz ve ekonomik yaşantımız, Ali'si olmayan kimselerden ve milletlerden daha iyi değildir; çünkü biz sadece "duygu" merhalesinde, onun hakka tapıcılığını bilme merhalesinde ve nihayet onun değerlerini "övme" merhalesinde kalmış bulunuyoruz. Ancak uygulamada "faydacılığa tapınmak", uzlaşmacılık ve dünya ile âhireti birleştirmek, bir

çeşit "kişilik evliliği" hastalığıdır. Yani hem kendini istemek, hem de kendi haysiyetini inşa etmek, kendi mantığını ve inancını, genelin zevkine ve anlayışına uydurmak, herkesin yürüdüğü yolda yürümek. Hem yürümek hem "hakperest" olmak ve Ali'nin keskinliğini övmek, şiir yazmak, savunmak, duygulanmak vs... Bunları birbiri içine katıp karıştırdık. Bunlar birbirine karıştığı zaman hakkın yok olacağı ve zarar göreceği açıkça ortadadır. Bu durumda hakikatler kitaplar arasında kalan "kelimeler ve sözler", dudaklarda ve boşlukta kalan sesler ya da kağıtlar üzerinde ve divanlarda kalan şiirler haline gelecektir. İşte o zaman somut olarak gerçekleşecek olan şeyler, bu "uzlaşmacılıklar", kötülüklere ve çirkinliklere "tahammüller", sapmalara "karşı durmamalar", tüm yalanlara rağmen "feryat etmemeler" ve "eleştirmemeler"dir. Bunlardan kaynaklanacak baş ağrılarına tahammül edemediklerinden dolayı Ali'ye sevgi duymakla yetinmektedirler. Çünkü "Ali'nin Şiası olmak" çok güç bir iştir.

Ali, bize büyük ve şaşırtıcı bir ders daha veriyor. Bu ders, "Ali'nin, üretim yapması, ekonomi ile uğraşması ve bir çiftçi gibi çiftçilik yapması" derslerinden farklı bir derstir. Bu ders, halk yönetimi ve önderlik, özgürlükçülük, zulme, sınıfsal ve toplumsal ayrımcılığa karşı savaşmayı öğretme derslerinden farklı bir derstir. Bu ders, ihanetlere, taraf tutmalara, öfkelere, haksızlıklara ve iç kötülüklere tahammül etme ve kendi hakkından ve diğer pek çok haktan vazgeçip "en büyük hak" olan İslam'ın ve Müslümanların vahdetini, dıştaki güçlü imparatorluklara ve içteki gizli düşmanlara karşı korumak dersinden farklı bir derstir. Bu ders, onun yirmi üç yıl Peygamber ile birlikte İslam'ın yerleştirilmesi uğrundaki çabalarını gösteren bir ders de değildir.

Ali'nin bize öğrettiği bu ders, düşman karşısında, muhalif karşısında ve insanın önünde duran cepheler karşısında nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair bir derstir.

Risaletin ve Kurtuluşun Üç Düşmanı

Ali'nin sözünden, sükutundan, uygulamalarından, cihadından, düşüncesinden, duygularından ve sonsuz ruh güzelliğinden öğ-

renebileceğimiz binlerce ders dışında üç ders daha vardır; bunlar çok değerli, öğretici ve her an canlı olan derslerdir.

Bu. doğrudan "Ali ailesi"nden öğrenilmesi gereken bir derstir

Kendisinin bir baba, Fâtıma'nın bir anne, Hüseyin'in bir oğul ve Zeynep'in bir kız evlat olarak verdikleri bir derstir. Bunlardan öğrenilemeyenler, doğrudan Ali'nin dostlarının oluşturduğu cepheden yani Ebuzer'den, Selman'dan, Bilal'den, Meysem'den, Ammar'dan, Hucr'den vs. öğrenilmelidir. Yine bu ikisinden öğrenilemeyenler, doğrudan Ali'nin düşmanlarının oluşturduğu cepheden öğrenilmelidir!

Bu, ne kadar büyük, derin ve bilinçlendirici bir derstir.

Ali'yi gerçekten tanımamız konusunda Ali'nin dostlarının bize yardım ettiği oranda, Ali'nin düşmanları da öğretici olmaktadır.

Onların kötü çehreleri, Ali'nin pak çehresinin tarihte açıkça ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır.

Tıpkı siyahın beyazı, gecenin aydınlığı, kışın ateşi ve câhiliyenin İslam'ı ortaya çıkarması gibi.

Tevhidi, şirkin ne olduğunu bilen bir kimsenin anlayabilmesi gibi.

Ali sadece varlığının sonsuz faziletlerinde değil, ailesinin tüm yüce insanî boyutlarında...

Dostlarının ruhî yüceliğinde, berrak ihlasında ve mükemmel kişiliğinde...

Hem "faziletlerin eksiksizliği"nde hem de insanda mümkün olan "faziletlerin olgunluğu"da kendisine özgü bir nitelik taşımaktadır.

Düşmanlarının "eksiksizlik" ve "olgunluk" açısından sergiledikleri insanlık tarihindeki tüm rezilliklere muhatap olması bakımından da kendisine özgüdür. Ali'nin, düşmanları karşısında bedenleşmiş bir hak olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Hakikatin, tarih içerisinde farklı şekil ve biçimlerde düşmanları olmuş-

tur ve bunlar ona birçok cepheden saldırmıştır. İşin tuhaf yanı, bütün düşmanlar, değişik cephelerden ona karşı saldırıya geçtiler.

Ben bu bölümde, bu sınırlı imkanlarla düşmanları karşısındaki Aliyi inceleyip onun temiz çehresini daha iyi tanımak için onun düşmanlarının kara çehrelerini tanıtmaya çalışacağım. Diyalektik terminolojiyi dine uygun görmeyecek olurlarsa, eskilerin Arapça'dan naklettikleri "eşya, zıtları ile bilinir" kuralı gereği Ali'nin zıtlarından hareketle "Ali"yi anlamaya çalışacağız.

Her şeyden önce şunu bilmeliyiz ki hakikati bir şahıs olarak farz edip ona karşı yapılabilecek tüm düşmanlıkları zihnimizde canlandırdığımızda bu şahsın üç cepheden saldırıya uğrayabileceği sonucuna ulaşırız. Bunlar:

"Hakikatin açıkça düşmanı olanlar", "hakikati tanımayan şuursuzlar" ve son olarak da "hakkı tanıyan hâinler"dir.

Hakperestliğe ve hakperest sorumluluğa karşı dördüncü bir düşman yoktur. Bu üç düşman şunlardır:

Kâsitîn, Mârikîn ve Nâkisîn.

Konuşmama başlık olarak neden bu alışılmamış üç kelimeyi seçtiğimi merak etmiş olabilirsiniz. Benim aydınca komplekslerimin olmadığını, tıpkı halk gibi konuştuğumu bilirsiniz. Bildiğiniz gibi konuşmalarımın ve yazılarımın başlıkları herkesinkinden daha sadedir. O halde bu alışılmadık üç ismin anlamı nedir?

Buraya gelmeden önce arkadaşlardan biri bunlara şu şekilde bir anlam verdi: Kâsıtîn, halkı bedbaht eden bu hak yiyicilerdir; Mârikîn tavuk yiyenlerdir, Nâkisîn ise Farsça'da da kullanıldığı şekliyle alçaklar ve şerefsizlerdir.

Bunlar o kadar da uçuk tanımlamalar değil. Konumuz da aşağı yukarı bu tiplerin etrafında cereyan edecektir.

İbn-i Ebu'l-Hadîd'in naklettiğine göre, bu üç tâbiri ilk kez bizzat Peygamber kullanmıştır. O Ali'ye hitaben şöyle buyurmuş-

tur: "Ey Ali, sen, Kasitîn, Mârikîn ve Nâkisîn gruplarıyla savaşacaksın..." Ama kesin olan şu ki elimizdeki Nehcü'l-Belaga metninde Ali, savaştığı üç grubu Kâsıtîn, Mârikîn ve Nâkisîn diye zikrediyor.

Burada konunun anlaşılması için bu üç kelimenin anlamlarını açıklamak istiyorum.

"Kâsitîn", "Kıst" kökünden gelmektedir ve anlamı adalet ve eşitliktir. Arapça gramerinde bazen kelimelerin kökü, başka bâblarda ya da kiplerde çekildiğinde tam zıt bir anlam kazanır. Mesela "ucme", "müphem, belirsiz, dilsiz" anlamındadır (acem de onunla aynı köktendir), ancak bu kelime, "if'al" bâbıyla çekildiğinde "icâm" olur ve anlamı da müphemliğin ortadan kaldırılması olarak değişir.[51]

Diğer bir örnek de "nafaka" kelimesidir. Bu kelime "çukur" ya da "mesafe" anlamındadır. Kelime if'âl babıyla çekildiğinde "infak" oluyor ve anlamı da "mesafeleri ortadan kaldırmak" biçiminde değişiyor. İnfak etmek, "sınıfsal mesafeler ile mücadele etmek" demektir. Burada da "kâsit" kelimesi, "kıstın zıddı" olarak, zâlim, istismarcı ve adalet düşmanı anlamındadır. Bu nedenle kâsitînden maksat, zâlimlerdir. Yani zâlim, cebbar, cellat, halkın haklarının ve özgürlüklerinin düşmanı, servet ve güç düşkünü, zorba, menfaatçi, mütecaviz ve diktatör olanlardır. Cepheleri, çehreleri, tavırları, geçmişleri, tarzları, sloganları vs. tümüyle açık ve belirgindir. Halk da tereddütsüz bir şekilde onların tümünü tanımaktadır.

Daha basit bir ifadeyle "kâsit", yüz yüze olunan "dış düşman"dır.

[51] Aynı şekilde "b"nin "t" mi "s" mi, "p" mi ya da "b" mi olduğu bilinemiyordu. Farsça'da önceden yazıda noktalar yoktu ve bu nedenle halk okuyamıyordu, o zaman bu müphemlik söz konusuydu. Mesela "r" harfinin, "j" mi ya da "z" mi olduğu bilinmiyordu. Sonra noktalamanın bulunmasıyla bu sorun çözüldü. Bu işleme ise "icam" adı verildi, yani müphemliğin giderilmesi, yani "ucme"nin zıddı.

Mârikîn ise hata, kötü düşünce, yanlış anlama, şuursuzluk, taassup, bilinçsizlik, kötü yolun seçilmesi, dış propagandalar sebebiyle düşmana uygun ortamın hazırlanması, hâinlerin söylenti üretmesi, garazlıların, sahtekârların ve münafıkların yanlış bilgilendirmesi, iç ve dış düşmanların yarattığı sosyal şartlar ve zehirli fikir akımları, kıskançlık kompleksi, şahsî kin, bencillik. vs. neticesinde din yolundan ve doğruluktan ayrılan, hakka karşı düşmanlığa girişen ve düşmanın oyuncağı olan ücretsiz memurlar ve kinsiz garazkarlardır!

Oysa daha önce din yolunda ve hak cephesinde idiler. Ancak düşmanın aleyhte propaganda yapıp zemin yaratmasından dolayı farkında olmadan yavaş yavaş hakikat çizgisinden uzaklaştılar ve doğru yoldan yüz çevirdiler. Sonuçta hak cephesinden saptılar ve ayrıldılar. Bununla birlikte onlar, hak yolu seçtiklerini, doğru düşündüklerini ve doğru yaptıklarını zannediyorlardı!..

"De ki: Size, yapıp ettiklerinde en büyük kayba uğrayan kimseleri haber vereyim mi? Bunlar güzel işler yaptıklarını zannettikleri halde, dünya hayatının peşinde tüm çaba ve koşuşturmaları eğri ve çarpık olan kimselerdir." (18/Kehf Suresi 103-104).

Üçüncü grup Nâkisîndir.[52] Nâkisler, dostlarını, dava arkadaşlarını, inanç arkadaşlarını yarı yolda bırakan, onları sırtından hançerleyenlerdir.

[52] Yüzde doksan dokuz, hatta daha da büyük bir ihtimalle nakis'deki "s" harfi, Arapça'daki "sin" harfiyle yazılmamaktadır. Halkın İslâmî kültüre, İslam tarihine ve Ali'nin hayatına daha âşinâ olduğu eski dönemlerde, kesinlikle noktalı "s" ile yazılan "nâkis" terimi yaygındı ve Ali'ye ihanet etmiş hâinler söz konusu edildiğinde bu terim kullanılıyordu. Böylece bu kelime giderek Farsça'da da bir terim haline geldi. Ancak bu terim Arapça kökenli olduğundan ve halkın çoğu da bunu bilmediğinden Farsça'da ona benzer bir kelime olan "nâkes" kelimesini buldular ve bunu bir terim olarak Farsçalaştırdılar. (Farsça'da bu terimin akıbetine uğrayan pek çok kelime ya da terim mevcuttur) Bu nedenle bazıları bu kelimenin, "şahsiyeti olmayan kimse" anlamında olduğunu sandı. Bununla birlikte Farsça'da "kes" değil "kis" denmektedir. Çünkü şimdi bile halk, bu kelimeyi "nâkes" biçiminde değil "nâkis" biçiminde kullanmaktadır. Ayrıca bugün halk "nâkis" kelimesinden, "şahsiyetsiz adam" anlamını değil, daha çok "kalleş, dostunu yarı yolda bırakan, insanın arkasın-

Hak peşinde koşan, insanî ve ilâhî bir ideal için mücadele veren büyük dünya önderleri, çoğunlukla tek cephede, en çok da birinci cephede yani Kâsıtîn ile savaşmışlardır. İki ya da üç cephede savaşmış olsalar da, bu üç cephe içerisinden Mârikîn ve Nâkisîn cephelerine karşı verdikleri savaş, birinci cephe ile olan savaşa göre düşmanlık şiddeti açısından daha düşük bir seviyede olmuştur. Ancak bu insanlık dışı her üç cepheyle birden savaşmak ve bu insanlık dışı cephelerin de üçünün birden hak cephesinin önderine karşı birbirini aratmayacak şiddette savaşmış olması, yalnızca Ali'nin kaderinde görülebilecek bir şeydir.

Bir çok önder, bir grup ya da cephe oluşturarak haricî emperyalistler ile ya da toprakları işgal edip halkı esir alan iç düşmanlar yani Kâsitîn ile savaşmıştı. Elbette bu tür ortamlarda düşman, husumetin, zulmün, vahşîliğin ve utanmazlığın doruk noktasında bulunmaktaydı. Gerçi bazen iç cephede de bazılarının kendi önderlerinin ardından düzen kurduğu, ayağının altına sabun koyduğu ve onu arkadan hançerlediği olmuştu. Bununla birlikte onlar, işi kendi önderlerine karşı resmen şiddetli ve açık bir cephe açacak noktaya vardırmamıştı. Zira genellikle bu tür iç hâinler sonunda bir şekilde sindiriliyor ya da bir yolla susturuluyorlar ve yok ediliyorlardı; ama kimi zaman da onlar muvaffak oluyorlardı... Ancak her halükarda öndere ve devrime karşı birleşen bu fertlerin sahip olduğu kuvvet, emperyalizm karşıtı iç cephenin sahip olduğu kuvvet kadar yaygın ve şiddetli değildi.

...Halkı bilinçlendirip uyandırmak ve insanları harekete geçirmek için savaşan bir önderin daima karşılaştığı sıkıntılardan biri de şudur: Halkın câhil, bilinçsiz ve doğruyu yanlıştan ayırt edemeyen bir kesimi, düşmandan ve düşmanın propagandasın-

dan dolap çeviren, insanı arkadan hançerleyen, önce arkadaşıyla beraber olup daha sonra kişisel çıkarı sebebiyle onu arkadan vuran adam" anlamlarını anlamaktadır. Zira insanı yarı yolda bırakan bu tür bir arkadaş -nâkis-, şahsiyetsiz -nâkes- biri olmayabilir; şahsiyetli, saygın, ağır oturaklı biri de olabilir.

dan etkilenerek, onları bilinçlendirip kurtarmak uğruna her şeyini hatta canını bile ortaya koyan bir insana karşı, düşmana, gerçekte kendi düşmanına alet olmaktadır.

...Ya da avam o kadar dar görüşlü, dar düşünceli ve o derece tahlil gücünden yoksundur ki önderin, onların gözlerini açmak, akıllarını canlandırmak, ellerindeki ve ayaklarındaki bağı çözüp onları özgürleştirebilmek için çok fazla çalışması gerekmektedir.

Böylesi bir durum, her aydının ve her sorumluluk sahibi insanın karşılaşacağı en korkunç sıkıntıdır. Geri kalmış ve çökmüş bir toplumda, geri kalmış halkın dirilmesi ve özgürlüğü için çalışan ilerici ve sorumluluk sahibi her sorumlu insan bu sıkıntıyı yaşar; bu bir önder için daha da kaçınılmazdır...

Ancak... Ali, bağnaz, şuursuz, dar görüşlü ve doğruyu yanlıştan ayırt edemeyen bu Haricîler cephesinden yani Mârikîn'den dolayı o kadar sıkıntı yaşadı, onlardan o kadar darbe yedi ve bu bağnaz cephe Ali karşısında öyle bir güç ve şiddet sergiledi ki Ali'nin savaştığı toplumdan bile daha geri toplumlarda yaşayan hiçbir önder böylesine bir eziyet çekmedi, darbe yemedi ve bu Mârikîn cephesi -Hâriciler- gücündeki bir cepheyi, karşısına dikilmiş bulmadı.

Başlangıçta işaret ettiğim gibi ben bu konuda şu neticeye vardım: Esasen hak cephesinde ve uyanışa, harekete ve donuk, esir ve câhil halkın kurtuluşuna doğru ilerleyen her kervanda, kısaca her hakperest harekette, bu kervanla ya da hareketle savaşabilecek tüm gruplar, cepheler ve güçler, her dönemde ve her mekanda bu üç gruptan -Kâsitîn, Mârikîn, Nâkisîn- uzak değildirler. Daima bu gruplardan biri, ikisi ya da her üçü, hak cephesinin karşısında var olacaktır, daha fazlası değil. Yani dördüncü bir gruba giren herhangi bir hâin, hak karşıtı, insanlık düşmanı vb. tasavvur edilemez. Ben dördüncü bir grup düşünemiyorum.

Bu üç grup hakkındaki konuya geçmeden önce şunu belirtmeliyim ki bu konu, tümüyle sosyolojiktir ve araştırmaya dayalıdır; okuyucuyu heyecanlandırıp coşturmak için yapılan bir konuşma değildir. Bu yüzden son derece öğretici ve bilimseldir. "Rum Suresi, Sorumlu Aydınlara Umut Mesajı"[53] isimli konuşmamda demiştim ki "Kur'an canlı bir dildir" diyorsak bunun anlamı şudur: Zaman, ihtiyaçlar, sıkıntılar, şiarlar ve istekler değişse bile Kur'an'ın mesajı, daima şu an bizim için, bize nazil oluyormuşçasına doğrudan bir mesajdır. Bu hassas ve ilerici Şia inancı da şunu söylüyor: İmam her zaman imamdır. İster işinin başında olsun ister evinde otursun, ister canlı olsun ister ölmüş olsun." "İmam daima canlıdır." Bu sözün anlamı da söylediğim şekildedir yoksa onun ölmediği ve yok olmadığı anlamında değildir. Zira kuşkusuz bütün dünya dinlerindeki inanca göre hiçbir insan bu anlamda ölerek ortadan kalkmış olmamaktadır. Hiç kimsenin soluk alıp verişi durduktan ve bedeni soğuduktan sonra yok olmadığı açıktır. Hatta bazıları, bu sözden "yalnızca imamların canlı kaldığı, diğer insanların ise ortadan kalktığı" sonucunu çıkarmaktadırlar. İmam, daima canlıdır; ama bu, şu anlamdadır: O, her zaman ve mekanda yararlanabilecek dersler, değerler ve hidayetler bütünü olan bir tablodur. Kuşkusuz Spartakus gibi bir insan, insanlık tarihinde, insanlığın özgürlük tarihi açısından çok büyük önderlerden biridir. Bu, şüphe götürmez bir gerçektir. Ancak onun rolü belirli ve sınırlı bir şekildedir; diğer zaman ve mekanlarda, ondan canlı bir önder olarak bilinç, teşhis, hayat ve cihat dersi öğrenilemez. Ama Ali canlıdır, daima hayattadır, ister otururken olsun ister ayaktayken, ister iş başındayken ister evindeyken, ister şehadetinden önce ister şehadetinden sonra bu anlamda canlıdır ve bu anlamda imamdır.

Diğer bir ifadeyle imam, insanın gözünün önündeki bir tablodur ve insan, nasıl olması ve nasıl yaşaması gerektiğini onun mükemmel varlığından, yapıcı ve ebedî hayatından öğrenmek-

[53] "Rum Suresi, Aydınlara Umut Çağrısı" İrşad, 19 Ramazan, 1351.

tedir. İmamın daima canlı oluşu, ölmeyişi, "şahit" oluşu, "şehit" oluşu, ebedî oluşu, her yerde ve her zaman "diri" ve "hâzır" oluşu ve bizim için her zaman imam oluşu bu anlamdadır. Zira bu tabirde imam "lider" anlamında değildir, "yol gösterici" anlamındadır. O "hükmeden" değildir, "hakkın örneği ve timsali" anlamındadır. İmam rehberlik etmemekte, rehberlik etmeyi öğretmektedir. Mükemmel bir örnek ve ideal bir semboldür.[54] Ali işte böyle bir imam örneğidir... "Ali'nin konuşan Kur'an" oluşu bu mesele Şia tarafından ele alınıp incelenmeden teoride ve pratikte bir anlam ifade etmez ve onun hem derinliği hem de kapsamı açıklanamaz.

Rum sûresinin tefsirinde nasıl "Kur'an canlı bir mesajdır" diyerek bir örnek verdiysem, burada da Ali'nin kendisini "Konuşan Kur'an" olarak adlandırması hakkında (Bu son derece açıktır; çünkü Kur'an gerçek muhtevası olmadan sadece kağıt ve mürekkepten ibarettir; dış ölçütleri, somut ve pratik gerçekliği olmadan sadece birer kelimeler topluluğudur.) diyorum ki: "Bu konuşan Kur'an daima imamdır" ve her zaman canlı kalmalıdır. Zira onun kaderi, tavrı, tutumu, düşmanı algılayış şekli, mücadelesi ve rehberliği sanki şu anda bizim önümüzde, bizimle yüz yüze, bizimle konuşan, bize kılavuzluk eden ve bize ne yapmamız gerektiğini öğreten bir rehberdir.

Bu nedenle bizim şu an Ali hakkında sahip olduğumuz tasavvurların tam aksine Ali, yalnızca "kutsal bir sima"dan ibaret değildir ki, bizim ona karşı olan sorumluluğumuz yalnızca onu

[54] Elbette imam yalnızca böyle bir ifadede bu anlamdadır, imamın her yerde sadece bu anlamda olduğunu söylemek istemiyorum. Çünkü başka bir ifadede, imam aynı zamanda bir ümmetin fiilî ve pratik rehberidir. Yani inanca dayalı toplumu (ümmeti), onların itikadî ekolünün tayin ettiği hedeflerin -ki bu, ümmet felsefesinin kurulmasıdır- tahakkukuna yönelten ve Peygamberin "ümmet inşa etme" misyonunu Peygamber'den sonra da devam ettiren (vesayet) bir tür yöneticidir. Bu anlamda imam, yöneticidir ve bu, onun yaşadığı dönemle sınırlıdır. "İdeal insan örneği" ve "öğretinin insan şeklindeki tecessümü" biçimindeki mutlak anlamıyla, öğretinin bizatihi kendisi gibi daimidir. Burada "imam", insanî varlık şeklindeki bir "kitaptır" ("Ümmet ve İmamet" bölümüne bakınız.)

takdis etmekten, övmekten, şiir, nesir ve menkıbeyle onu methetmekten ibaret olsun. Ali'yi yüceltip kutsadığımız, onu şairane ve sûfiyane sözlerle abartarak övdüğümüz oranda Şiî olduğumuzu sanmayalım. Halbuki Şiîlik, yani "Ali Şiası olmak" zihinsel bir mesele ve kelamî bir konu değil; "fiilî bir hakikattir." Zira Şiîlik "takipçi olmak" anlamındadır ve bu bir eylemdir, bir ameldir, yönü belli, somut, nesnel bir harekettir. Sanıldığı gibi bir duygu ve ikrar değildir, kelama ya da sevgiye dayalı bir zihniyet değildir.

Biz "Ali Şiîliğini" Ali dalkavukluğu ile karıştırdık ve sabah akşam Ali'yi övüp onun menkıbelerinden bahsediyoruz; ama Ali, imdadımıza yetişmiyor; Ali'ye olan aşkımız, derdimize derman olmuyor. Çünkü pratikte Şiîliği, sanki bizim Ali'ye ihtiyacımız varmış gibi değil de Ali'nin bize ihtiyacı varmış gibi anladık. Sanki onun bizim övgümüze, ağlayışımıza ve duygularımızı açığa vurmamıza ve onun kerametlerini, mucizelerini, gökteki derecelerini, Allah katındaki mertebesini, melekler, cinler ve periler arasındaki makamını sabah akşam tekrar etmemize; örneğin gök ehline gündüzü Ali'nin verdiğini, yeri ve göğü Ali'nin döndürdüğünü, Peygamber miraca çıktığında nereye vardıysa kendinden önce Ali'yi orada hazır bulduğunu söylememize ihtiyacı varmış gibi davranıyoruz. Bu övgüler ile onu razı ettiğimizi, onun sevgisini kazandığımızı ve onun da bu övgüleri dizenlere şefaat edeceği sanıyoruz!

Halbuki Şiîlik, Ali'yi takipçilerine "canlı bir imam" olarak tanıtıyor. "Takipçi olan insan" övgüler dizen insan değil, araştıran, sorumlu, hedefi olan, kendisine ve başkalarına düzen vermek isteyen, bu nedenle de yol ve çâre bulmak çabasında olan, neticede yüce bir örneğe, bir yol göstericiye ihtiyaç duyan, dolayısıyla imama yani Ali'ye muhtaç olan insandır. Şiî, kurtuluşa Ali'yi överek değil, Ali yolunda yürüyerek ulaşır.

"Ali: Ekol, Vahdet, Adalet" kitabında ve diğer pek çok kitapta bu konuya işaret ettim. Bu üç boyutu anlamak için önce şu noktanın zihinlerde açıklığa kavuşması gerekmektedir: Ali'nin

hayatında üç şiar vardır. Yani Ali'nin tüm hayatı, üç bölümden oluşmuştur. Yirmi üç yıl Peygamber ile birlikteydi ve cihat ediyordu. Ebubekir, Ömer ve Osman'ın yirmi beş yıllık hilafeti döneminde hakkı gasp edildi, herhangi bir siyasî ve toplumsal sorumluluk almaksızın evinde oturdu, tahammül etti ve sustu. Yaklaşık beş yıllık hükümeti döneminde de adalet için devrim yaptı.

Peygamber'le birlikte olduğu yirmi üç yıl boyunca başından beri onunla birlikte "davet" için mücadele etti. Bu, bir inanca, bir ideolojiye ve bir öğretiye davetti; düşüncenin yaygınlaştırılması ve bir düzenin kurulması, itikadî, siyasî ve toplumsal bir devrimin zafere ulaştırılması için bir davetti.

Sonraki yirmi beş yılda ortak dış düşmana karşı vahdeti ve devrimi koruyabilmek için iç cepheler karşısında sükut etti. Siyasî rehberliği eline aldığı ömrünün son beş yılında ise devrimi, iç düşmanın, sınıfsal ayrımcılığın ve istismarın pençesinden kurtarıp, adaleti yerleştirmek için şiddetli ve zor bir iç mücadeleye girişti. Hükümeti sırasındaki hayatının bu son savaşı, "iman'a davet için değildi. (Çünkü ihtilaf, iman ve öğreti üzerinde değildi.) Durmak, tahammül etmek ve susmak için de değildi; zira savaşıyordu. Adaleti yerleştirmek, Osman zamanında canlanmaya başlayan sınıfsal ayrımcılığı ve aristokrasiyi ortadan kaldırmak; eski ashabın, mücahitlerin, münafıkların ve gizlenmiş düşmanların oluşturduğu yeni sınıfa ve birer zorbaya, para canlısına ve sermayedara dönüşen eski devrimcilerin genç ümmet içerisinde oluşturduğu yeni aristokrasiye karşı mücadele etmek; Osman tarafından kurulan yeni burjuvazi sınıfın ve sınıfsal sapmaların kökünü kazımak; aristokratça asaletleri ve Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te ve Mekke'nin fethinde başları ezildiği halde bugün Medine'de yeniden boy göstermeye başlayan karşı devrimci gericileri uzaklaştırmak için savaşıyordu.

Bundan dolayı Ali'nin hayatındaki üç dönem, her zaman ve mekandaki tüm insanlar için son derece önemli birer ders niteliğinde olan "öğreti, vahdet ve adalet"ten ibarettir. Bunlar, bugün

dahi dünya Müslümanlarının, emperyalizm, Siyonizm, iç zulüm sınıfsal çelişkiler, düşünsel çöküntü ve ideolojik yoksulluk karşısında ihtiyaç duydukları üç canlı slogandır. İmamın canlı oluşunun, daima canlı kalışının ve Ali'nin daima imam oluşunun anlamı işte budur!

Zira bugün biz şu üç facianın kurbanıyız:

1- İdeolojik yoksulluk
2- Siyasî tefrika
3- Sınıfsal çelişki

1) İdeolojik Yoksulluk

Bugün İslam toplumlarındaki tüm aydınlar, ister Asya'da isterse Ortadoğu'da ve Afrika'da yaşıyor olsunlar, İslam ümmetinin bir parçası olmalarından ve İslam dünyasını emperyalizm ve Siyonizm'in saldırılarına karşı savunma mücadelesi veriyor olmalarından dolayı, dünya görüşlerinin, toplumsal düşüncelerinin, ve mücadele cephelerinin "Zeyd"in tarafında yer almaya ya da "Amr"ın tarafını tutmaya, bu mahalleye ya da öteki mahalleye, bu mescide ya da öteki mescide dayalı olmadığının, tersine bunun, uluslararası cephelere, güçlere ve bloklara dayalı olduğunun bilincindedirler. Çok iyi biliyorlar ki düşünsel karmaşanın, inanç gevşekliğinin, yolunu kaybetmişliğin ve fikrî ve ideolojik temellerde sarsıntının yaşandığı İslam toplumları tıpkı Ali'nin hayatının o yirmi üç yıllık dönemindeki gibi fedakârca ve sürekli bir mücadeleye muhtaçtır. (Zira bu toplumlarda genç nesiller ya "başka yollar" bulmaya çalışmakta, kültürünün temellerinden ve inancından kopmakta ya da hedefsizleşmekte, sorumsuzlaşmakta ve her şeyini yitirmiş olmanın şaşkınlığı içerisinde bulunmaktadır. Eski nesiller ise devralınan donuk kalıplarda taşlaşmış ve toplumsal sorumluluklara ve zamanın hareketine karşı ilgisiz kalmıştır.) "Davet" için; bilince davet, o ilk İslam'a davet, Ali'nin yirmi üç yıl Peygamber'in rehberliğinde muhtelif cephelerde uğrunda savaştığı şiarlara, Ali gibi cihat etmeye, Muhammedî mesajın tebliği için düşünsel bir hareketi

başlatmaya, itikadî bir ortamı hazırlamaya, kitleleri ideolojiye ve uyanıklığa seferber etmeye davet...

2) Siyasî Tefrika

Tarih boyunca var olan tefrikalar, son yüzyıldaki fırkalar ve gruplar, düşman tarafından icat edilip dost eliyle icra edilen sömürgecilik, hiç eksilmemiş olan emperyalizm, millî savaşlar ve bizi birbirimize düşüren mezhep kavgaları ve taassup, yazgımıza musallat oldu, tüm servetimizi yağmaladı ve adı İslam ümmeti olan parça parça olmuş bedeni, yüz yıldır, iki yüz yıldır kendi sofralarına nevale yaptılar ve yapmaya da devam etmektedirler. Emperyalizmin saldırgan köpeği olarak Siyonizm, bize musallat olmuş, gizli hilelerle ve gizleyip saklamanın binlerce tekniğini kullanarak bunu kamuoyundan gizlemiştir ve maalesef kamuoyu bundan tamamen habersizdir. Biz başka şeylerle oyalanmaktayız, yapay hassasiyetlerle, küçük ve zavallı kin ve nefretlerle... İlişkilerimizin derinliklerinde, düşüncelerimizde, yargılarımızda, dedikodularımızda, iftiralarımızda, hatta görünürdeki dinî hassasiyetlerimizde vs. bu ellerin izini görürüz, bunların hepsi birden tesadüf olamaz! Bu hadiseler birbirinin yanına konup oluş sırasına göre bakıldığında sebep sonuç ilişkisi bulunabilmektedir.

Altı Gün Savaşları'ndan (1967 Arap-İsrail savaşından) hemen sonra evet tam olarak bu olaydan hemen sonra ben Mekke'ye peş peşe dört kez gittim. Bu her dört yolculukta da Mescid-i Nebevî'de ya da Mescid'i-Haram'da -Mekke'de ya da Medine'de- elime aldığım her Kur'an'ın yanına bedavadan bir kitapçığın bırakılmış olduğunu gördüm!? Bunları oralara kimin koyduğu malumdur! Bu kitapçıkları oraya koyan malum elleri değil de onları bu işle görevlendiren gizli elleri bulmak lazımdır.

Eskiden Mısır'daki ilmî "el-Ezher" dergisinin yayın yönetmeni olan ve Şia düşmanlığıyla bilinen "Hatib" adlı bağnaz bir molla, tüm Şiî kitaplarına göz gezdirip bulduğu her tahrik edici konuyu ya da çoğu Şiî âlim tarafından da kabul edilmeyen istisnaî her inancı ve görüşü, tüm Şiîlerin inançlarıymış ya da Şiî mez-

hebinin inanç esaslarıymış gibi aktarıp Müslümanları aldatmıştı. Onun gibilerle aynı kafada olanlar da bizim içimizde aynı şeyi yapıyorlar. Onlar da filan bağnaz Nasıbî'nin, filan art niyetli gericinin ya da kimler için çalıştıkları belli olmayan propagandistlerin Şia'ya ya da Şia imamlarına karşı yazmış olduğu her zırvayı tüm Müslümanların görüşüymüş gibi bizim bilgisiz halkımızın önüne koyuyorlar. Tek delilleri ise yazarın ismini, kitabın adını ve sayfa numarasını gösteriyor olmalarıdır.[55] Buna dayanarak, onlar da Şiî olmayan tüm Müslümanların Peygamber ailesine düşman olduğu ve Ali'ye karşı kin beslediği sonucuna varıyorlar. Bu Hatib bey de bizim bazı kitaplarımızda yer alan ve çağdaş alimlerimizin hiçbirisi tarafından kabul edilmeyen Kur'an'ın tahrifiyle ilgili sapkın görüşleri ya da bazı ashabın kâfir olduğuna dair sözleri ve onlara yönelik sövgü içeren ifadeleri -ki bunlar Şiî ahlakının nefretle andığı şeylerdir ve bizim aramızda Hatib bey gibi tiplerin dışında kimsenin kaleminden ve dilinden çıkmamıştır.- bir kitapta topluyor ve bunu Şia mezhebinin inanç esasları diye ileri sürüyor. Hayırsever bir tüccar da İslam'a ve Müslümanların hidayetine hizmet etmek için bu kitabı on binlerce adet bastırıyor. "el-Hutût'ul Arîza" ve "Keyfe Ussise Dinu'ş-Şia/Şia Dini Nasıl Kuruldu" adlı bu kitap, dünyanın dört bir tarafından gelip hac mevsiminde Mekke'yi ve Medine'yi dolduran yüz binlerce Müslümana ücretsiz olarak dağıtılıyor. Onlar İslam kardeşliği ruhundan ilham alarak görkemli bir güce sahip oldukları geçmişlerini ve İsrail'in elinde oyuncak haline geldikleri bu günleri düşünmek yerine İslam dünyası

[55] Bkz. "Doktor Ne Diyor" 2. sayı, yazarı Bay ...el-Fâzıl... 15. sayfada diyor ki: "Ehl-i Sünnet'in Şiîlere izafe ettiği Hz. Ali hakkındaki abartılar, Şiîler tarafından iddia edilmemiştir. Herhangi bir kitapta yazmamışlardır; ama onların kendileri de Ebubekir hakkında "Ebubekir'in ashabın en bilgilisi olduğuna, Ali'nin ilmi Ebu Bekir'den öğrendiğine, Ebubekir'in isminin güneş sisteminin üstüne yazılmış olduğuna, Allah'ın, Ebubekir'den haya ettiğine ...! İnanmaktadırlar." Onların içinde bulunan aynı zihniyet mensuplarınında tahrik ve tefrika için neler yapabildiğini görüyorsunuz. Hem tüm Müslümanlara çamur atıyorlar hem de Ali'yi, küçültüyorlar. O kadar ki, adeta onun yüceliğini bizden başka herkes inkar etmektedir!

için en yakın tehlike olarak zavallı İranlıyı gösteriyorlar, Hac Şeyh Abbas Kummî'nin Mefatihu'l-Cinân'[56]ından korkuyorlar, Afrikalı ve Ortadoğulu Müslümanları İsrailli Yahudi'ye ve casusluk şebekesinin fantomlarına karşı değil, namaz mührüne karşı kışkırtıyorlar!

Her halükârda bu, asırlar boyunca Şia'ya yapılmış hakaretlerden ibaret olan ve Şiiliği reddeden bir kitaptı. Şiîlere çok iğrenç iftiralar attılar, bizi aşırı Şiî fırkalarına, Aliallahîlere, İsmailîlere, hatta şu an tarihte mevcut olmayan (belki daha önce mevcuttu) gruplara ve kavimlere mensup olarak gösterdiler vs, vs... Bütün bu sövgüleri bize yönelttiler, "Şia'yı tanıtma" adı altında on binlerce adet basılan bu kitapçıkları, hac mevsiminde -ki hac günleri, Batı açısından ve düşman açısından tehlikeli bir dönemdir; çünkü Müslümanlar arasında yıllardan beridir atılmış olan kin ve nefret tohumlarının, Müslümanların bu günlerde birbirleriyle yapacakları görüşmelerle kuruması mümkündür- yayınlayıp dağıtıyorlar. Buna göre: "Biz Şiîler Râfizîyiz, Peygamber'in ashabının düşmanıyız, Peygamber'in namusunun düşmanıyız, Kur'an'ın ve sünnetin düşmanıyız... Allah'ın Cebrail'i indirdiğine; ama onun Ali'ye ihanet edip mesajı Muhammed'e verdiğine inanıyoruz.... Güneşe tapıyoruz, puta tapıyoruz, kabirlere tapınıyoruz, örneğin imamlarımızın türbelerini tavaf ediyoruz vs..."

Evet tüm bu hakaretleri ve iftiraları biz Şiîlere yöneltiyorlar ve bunları o günlerde oranın bilinci ve iyiyi kötüden ayırma yeteneği olmayan talihsiz halkı arasında dağıtıyorlar. Hatta devlete ait fıkıh fakültesinde okuyan ve birkaç yıl sonra fakih diye nitelendirilecek olan öğrenciye: "İmam Cafer-i Sâdık'ı da okuyor musunuz?" diye soruyorum, "Şiîlik hakkında hiçbir şey bilmiyor musunuz?" diye soruyorum, bana şu cevabı veriyor: "Hayır, yalnızca Şiîlerin, Peygamber'i ve peygamberliği kabul etmeyen bir taife olduğunu biliyorum." Yahu sen gençsin, medenîsin, dinî ve İslâmî ilimler talebesisin, büyük bir İslâmî mezhep hak-

[56] İçerisinde bir çok duayı barındıran kalın bir dua kitabıdır. (Çev.)

kında bu ne biçim bir yargıda bulunmaktır, Peygamber ailesi hakkında nasıl bir bilgi edinmektir? İslam fıkhının en büyük imamı olan, Peygamber evladından olan İmam Cafer-i Sadık'a mensup Şiilerin, böyle bir inancı taşıdığını kim söyledi? Çok rahat bir şekilde şöyle cevap veriyor: "Kelam dersindeki hoca söyledi."[57]

Bu "yalancı beylerin" herkesi Greenwich'e[58] göre kurup ayarlayarak bunun adını da din koyuşlarını görüyor musunuz? Bu zavallı adamları öylesine kuruyorlar ki onlar, kendi bilecekleri, anlayacakları ya da bir an olsun bu "bey"den kuşkuya kapılacakları kadar bile kitap okumuyor, araştırma yapmıyorlar.

Vahdet ile -defalarca tekrar etmiş olduğum üzere- Şiîlik mezhebi ile Sünnîlik mezhebinin vahdetini, Şiîlikle Sünnîliğin bir olmasını değil, Şiî olan ve Şiî olmayan Müslümanların emperyalizme ve Siyonizm'e karşı vahdetini kastediyorum. Bundan, Şiîliğin ve Sünnîliğin vahdetinden söz eden birinin aslında ne Şiîlikten ve Sünnîlikten ne tarihten, ne mezhepten ne de bilimsel ve mantıksal meselelerden haberdar olmadığı bellidir.

Şiîlik, asla ve asla itikadî temellerinden vazgeçmemelidir, bunları bir tarafa bırakmamalıdır. "Biz bugün Şiîlik meselesini söz konusu etmemeliyiz" bile denmemelidir. Aksine eğer Şiîlik meselelerini titiz, bilimsel ve insaflı bir şekilde -Bizzat Ali'nin bahsettiği gibi, bizzat İmamların bize öğrettiği gibi- söz konusu edersek; bu, tefrikaya ve düşmanlığa sebep olmayacağı gibi, yakınlaşmayı ve anlaşmayı da sağlayacaktır. Bu çağda, daima Şia temellerine dayanan ve yalnızca Şiîliğin gerçek esaslarını man-

57 Bu ilginç ve ibret verici sohbeti, Medine'de Müslüman olan genç bir Alman öğrenciyle yapmıştım. Müslüman olduktan sonra dinî ilimler öğrenebilmek için Medine'ye, İslam'ın merkezine(!) gelmişti ve Şeriat Fakültesi'nde öğrenim görmekteydi.

58 Greenwich, meridyenlerin başlangıç noktası kabul edilen İngiltere'deki bir şehir. Greenwich vakti, aynı zamanda uluslararası saat sistemin de ölçüsü kabul edilir. Merhum Şeriâti, bu ifadeyle keyfî bir şekilde her şeyi tek tipleştiren zihniyetle alay etmektedir. (Çev.)

tıklı bir şekilde ve araştırmaya dayalı olarak gündeme getiren Seyyid Şerafeddin, Seyyid Muhsin Cebel Âmilî ve merhum Kâşifu'l-Gıtâ gibi büyük Şiî alimler, gerçek Sünnî âlimlerin sevgisini kazanmışlardır. İftiraların, sövgülerin hiçbir gereği yoktur. Şia, bu tür sözlerin yanına bile yaklaşmamalıdır. Zira Şiîliğin şiarlarına nasıl yaslanılacağını ve bu hakkın müdafaasında nasıl mantık yürütülmesi gerektiğini bize bizzat Ali göstermiştir. Böyle yapacak ve davranacak olursak yani eğer Şiîliğimiz, Alevî Şiîliği olursa ve eğer Şiîliğe daveti Ali'nin yaptığı gibi yapacak olursak bu davetimiz, karşılıklı anlaşmanın ve vahdetin aracı olacaktır. Zira Ali, en büyük vahdet kahramanıdır. Ali'nin en meçhul hakkı Şiilerinin ekseriyeti arasında bile- onun İslâmî vahdet konusundaki hakkıdır. Ali'nin vahdetin kurbanı olduğu, çok az kimsenin aklına gelmektedir. Ali, en büyük hakkını, vesayetini, imametini, velayetini, hayatını ve hatta ailesinin geleceğini, vahdet bozulmasın diye, Peygamber'in dostları onun ölümünden sonra diğer pek çok harekette ve devrimde olduğu gibi güç paylaşımı yüzünden birbirlerine düşmesin diye, Peygamber'in ve Ali'nin yirmi üç yıllık çabaları ve cihatları ile can bulan genç ümmet, iç çekişmelerle ve siyasî oyunlarla zayıflamasın diye, İslam'ı savunacak yalnızca bu birkaç bin kişi, İslam'ın yeryüzündeki tek merkezi olan Medine, sinmiş bedevî kabileler ile Rum ve İran emperyalizminin düzenleyeceği ani bir komployla dağıtılmasın diye kurban etti. Ebu Süfyan, Ali'nin hakkını ve Ali'nin velayetini bahane etmesin diye, bunu bir siyasî malzeme yapıp kendi deyimiyle "bu Temimli adam"a (Ebubekir) karşı Ali'yi savunmak için Medine'yi atlı ve yaya askerlerle doldurmasın diye, *"Boğazımda kemik, gözümde diken olduğu halde sabrettim, kılıcıma dokunmadım"* diye feryat eden odur.

Alinin, İslâmî vahdetin kurucusu olduğu çok az kimsenin aklına gelmektedir. Ali'nin iman dönemindeki cihadı yirmi üç yıldır. Adaletin gerçekleştirilmesi için rehberlik yaptığı dönem;

dört yıl, yedi aydır. Müslümanların vahdetini korumak için sabır ve sükut gösterdiği dönem ise, yirmi beş yıldır. Bu da otuz üç yaşından elli sekiz yaşına kadar olan ömrünün en güzel yıllarıdır. Bu dönem boyunca kendisi için bir zevk olduğu halde ne kılıç çekti ne de mücadele etti. Takdirin ümmete rehberlik ve insanlara imamet etme elbisesini üzerine göre diktiği bu kahraman, yirmi beş yıl evinde oturdu, kuyu kazdı, su çıkardı ve çiftçilik yaptı!

3) Sınıfsal Çelişki

İslam ülkelerinin en büyük sıkıntılarından olan feodalizm, (aslında Batı kapitalizminin bir aracı olan) burjuvazi ve dayatılan kapitalist gelişme, tevhidî toplumsal sınıfların temellerini gün geçtikçe daha çok sarsmakta ve sınıfsal bileşimi ve formu sahte bir şekilde değiştirerek daha vahşî ve daha hızlı bir sömürü ve ayrımcılığa açık hale getirmektedir. Bundan dolayı -sınıfsal eşitliği sağlamak ve bireyin birey tarafından, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından sömürülmesini, toplumsal, ekonomik, hukukî vs. ayrımcılığı ve çelişkiyi ortadan kaldırmak anlamında- adalet, İslam ülkelerinin en büyük ihtiyacıdır. Bu adalet, dünyadaki tüm toplumların, özellikle de Üçüncü Dünya'nın ihtiyacıdır.

Ali'nin hayatındaki üç döneminin üç şiarı vardır: Öğreti, vahdet ve adalet.

Ancak Ali öğretisinin iki temel şiarı, "Ümmet ve İmametin Sosyolojisi"nde de belirttiğim gibi "adalet" ve "imamet"ten ibarettir.

İmamet, genel anlamda, düşünsel bir öğreti esasına dayalı bir ümmet inşa etmek için. halkın devrim önderliğinin en temel unsur oluşundan ibarettir. "Tam Bir Hizip Olarak Şia" adlı konuşmamda da bunu belirtmiştim.

Adalet ise alt yapısını tevhidin, üst yapısını evrensel adaletin oluşturduğu bir düzene dayalı olarak, etnik eşitliğe, insan haklarındaki eşitliğe ve sınıfsal eşitliğe dayanıyor olmaktan ibarettir. Üçüncü dünyada hangi aydın bu ikisi dışında başka bir şiar arar?

Ali'nin tüm tavır ve davranışlarının dayandığı diğer üç Şiar ise, bana göre Ömer'in şûrasında, "ilk iki halifenin tarzına" karşı "benim tarzım" şeklinde tabir ettiği şeylerdir. Yani özgürlük, adalet ve bilinç.

Kâsitîn, "özgürlük" şiarı karşısında; Nâkisîn, "adalet" şiarı karşısında; Mârikîn ise "bilinç ve şuur" şiarı karşısında ayaklandılar. Diğer bir ifadeyle "özgürlük" "adalet" ve "bilinç"ten oluşan bu üç şiar, Kâsıtîn, Nâkisîn ve Mârıkîn denilen o üç cepheyi ortaya çıkardı. Bu üç şiar, doğru ve derin bir şekilde kavrandığında hem beş yıl topluma yaptığı önderlikle anlamlandırdığı "Ali cephesi" ve hem de "Ali karşıtı üç cephe" açıkça ortaya konmuş olur.

Kâsitîn: Sıffîn Cephesi

Muaviye ordusundan sükunet isteyen bir adam -herkesle her durumda barış içerisinde yaşamak isteyen biriydi- öne çıkarak şöyle bağırmaya başladı:

- Ali nerede? Onunla konuşacaklarım var!

Ali, karşısına gelip durdu.

Adam şöyle dedi:

- Ey Ebu'l-Hasan, sen sayısız faziletlere sahipsin. Sen Irak'a dön, biz de Şam'a dönelim. Allah'ın hükmü ne ise o olsun!

Ali son derece yumuşak bir şekilde şöyle cevap verdi:

"Kuşkusuz senin bu konuşman insanlara olan şefkatinden ve içinin yanmasından kaynaklanmaktadır. Fakat Allah kendi arzında birilerinin âsilik etmesini ve dostlarının da bunun karşısında sessiz kalmasını kabul eder mi? Daha sonra şöyle buyurdu:

"Ben kılıçlara sabrederim; ama zincirlere karşı sabır göstermem!"

Kısaca Kâsitîn cephesi, Peygamber'in Mekke'de, Medine'de, Huneyn'de, Bedir'de, Hendek'te, Uhud'da vb. savaştığı dış cephenin yüz değiştirmiş şeklidir.

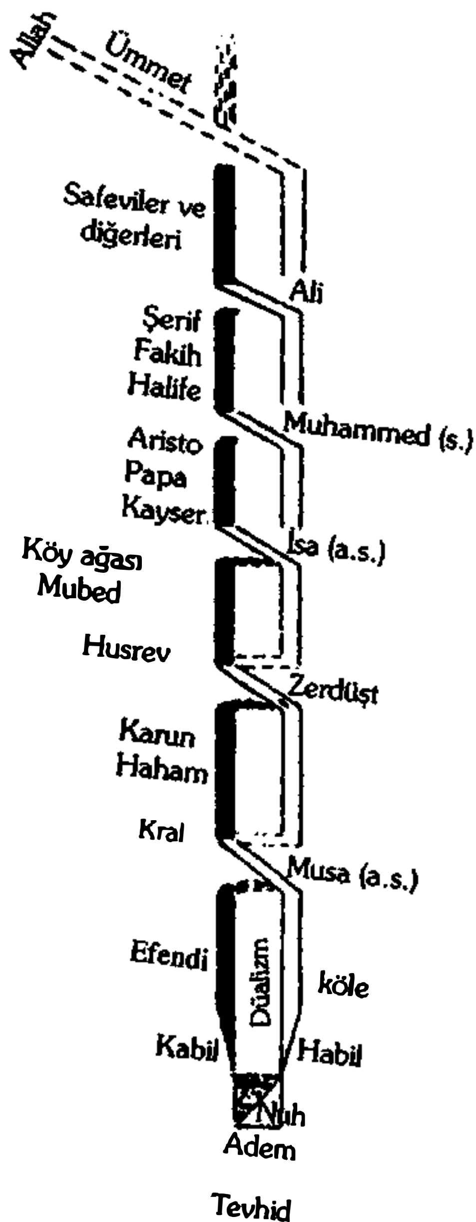
Tarihte Sahte Hilafet ya da Hilafeti Gaspetmenin Esası

Tarihte bir kural vardır. Eğer ben onu bu tabirle ifade edebilirsem başlangıçtan şimdiye dek insanlığın tarihî seyrinin anlaşılmasının anahtarı elde edilmiş olur. Bu, birçok karmaşık meselelerin ve tarihin bizleri aldattığı pek çok nifak ve sapmanın anlaşılmasının mukaddimesi olabilecek bir konudur.

O kural şudur: "Tarihin hareketi, nifak saçan gaspçı bir harekettir." Esasen gasba dayalı hilafet ya da hilafetin gasp edilmesi, sadece Peygamberden sonraki hilafete mahsus değildir. Bu, insanlık tarihinde bir gelenek haline gelmiştir. İlerleyen bölümlerde bunun şeklini çizeceğim; sizden, sadece bu şekil üzerine dikkat buyurmanızı rica ediyorum. Çünkü meselenin bütünüyle anlaşılmasının anahtarı işte buradadır. Artık birçok mesele hakkında açıklama ve yorum yapmaya gerek kalmayacaktır.

"Adem'in Varisi Hüseyin"de de dediğim gibi aslında tarih felsefesi, sınıfsal ilişkiler açısından başlangıçtan şimdiye kadar iki zıt tarihsel ve sınıfsal cereyan (bugün tarihsel diyalektik denilen ya da başka isimler verilen şeyi ben orada Fırat ve Dicle sembolleriyle göstermiştim) sürdü ve sonuçta Hüseyin-Yezid çelişkisi şekline dönüştü, oradan da şimdiye dek tüm zamanlarda devam etmektedir. Diğer bir ifadeyle bu sınıfsal ve tarihsel çelişki, ya da tarihsel diyalektik, Hâbil ve Kâbil ile başladı ve kıyamete kadar da devam edecektir. Ben bunu "gasp hilafetinin tarihsel grafiği" diye adlandırıyorum. Bu sadece İslam tarihine ve Şiîlik, Sünnîlik gibi mezhebî meselelere özgü bir şey değildir; tüm insanlık tarihiyle, tarih felsefesiyle, tarihsel sosyolojiyle ilgili bir şeydir.

Bundan dolayı gasp hilafeti, tarih boyunca şöyle bir seyir çizgisi izlemiştir:

Allah
Ümmet
Safeviler ve
diğerleri
Ali
Şerif
Fakih
Halife
Muhammed (s.)
Aristo
Papa
Kayser
İsa (a.s.)
Köy ağası
Mubed
Husrev
Zerdüşt
Karun
Haham
Kral
Musa (a.s.)
Efendi
Düalizm
köle
Kabil
Habil
Nuh
Adem
Tevhid

Egemen sınıf[59] hem toplumun manevî gücünü yani dini resmî olarak elinde bulundurmaktadır, hem maddî güce yani ekonomiye sahiptir hem de siyasî gücü oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle bir toplum üç temel güç üzerine kuruludur ve üç boyuta sahiptir: Maddiyat, maneviyat ve siyaset ya da iktisat, kültür ve hükümet... Tarih boyunca toplumlar fikrî ve kültürel açıdan dinî oldukları, ekonomik açıdan ticarî feodal (klasik burjuvazi, pazar) düzene sahip bulundukları ve siyasî açıdan da bireysel güce ve istibdada tâbi oldukları için toplumun bu üç boyutu, mülkiyet, ruhâniyet ve hükümet şeklinde nitelendirilebilir.

Eski sınıfların şekil değiştirmiş olduğu geleneksel olmayan yeni toplumlarda da bu üç güç mevcuttur. Fakat bunların formu değişmiştir. Mesela dinî olmayan toplumlarda, toplumun düşüncesine ve kültürüne hâkim olan ruhanî sınıf yoktur. Bunun yerine orada felsefe, bilim, edebiyat, sanat ve özellikle de ideoloji, dinin toplumsal rolünü ifa etmektedir. "Entelektüel", ruhanînin yerini almakta, ya da istibdatçı saltanata dayalı siyasî düzen ortadan kalkıp anayasaya, parlamentoya, seçimlere ve yazılı kanunlara dayalı bir düzenle, siyasî anlamda hükümet etme gücü bir kişinin elinden çıkarak bir topluluğun eline geçmektedir. Bundan da önemlisi "kanun" zorun yerine geçmektedir. Daha anlaşılır

59 Hâkim sınıf (Classe Dominante) "heyet-i hâkime"den farklı bir şeydir. Hükümet ya da devlet diye adlandırılan "heyet-i hâkime" toplumun siyasî idaresini elinde bulunduran kesimdir. Toplumda siyasî gücü elinde bulundurur ve genellikle de doğrudan ya da dolaylı olarak veya gizli ya da açık bir şekilde hâkim sınıfa bağlıdır. Bu snıfın veya yasama, yürütme ve yargı gücünü kendi çıkarlarına hizmet ettiren bir düzenin ya da grubun elinde bir araçtır. Yasama yoluyla, hileyi şeriye yoluyla -bunlar işe yaramazsa- zor kullanarak egemen sınıfı savunan bir gruptur. Sonuç itibariyle hâkim sınıfın siyasî aracı ya da kullandığı gücüdür. Ancak hakim sınıf, (grup, heyet ya da siyasî örgüt değil) toplumsal bir sınıftır. Güç açısından toplumun kaderine ve halkın hayatına tasallut eden kişiler topluluğudur. Üretim kaynaklarına, üretim araçlarına, paylaşıma ve tüketime, kısaca toplumun haklarına, yazgısına, maddî hayatını oluşturan her şeyine, hatta halkın kültürel hayatına bile egemen olan sınıftır. İş gücünün bir kısmını istihdam eden. genel tüketimin bir kısmını elinde bulunduran bir kapitalist, siyasî bir unsur olmasa da hatta döneminin hükümetine muhalif olsa da hâkim sınıfın bir üyesidir.

üç "boyutlu" olarak gösteremediler. Bu üç boyutun Allah'ın tecelligahı olduğunu söylemenin herhangi bir sakıncası yoktur.

"Gasp hilafeti" şu anlamdadır: Bu üç sınıf -birbiriyle el ele vermiş üç yüzlü bir sınıftır- toplumun üzerinde onunla birlikte hareket halindedir. Hâkim sınıfın ayakları altında bulunan mahkum sınıf ise halktır.

Nitekim tarihte bu mahkum katman ve o üç hâkim katman beraberce asırlardır tek düze bir şekilde hareket etmektedir. Bir kesim, -şehit Hâbil'den doğan bir "rayet[62]", cellat Kâbil'den doğan ise üç elamandır- halkın kafasına, gönlüne ve midesine tasallut etmektedir. Her üçü de bir "hannas" olarak "insanların rabbi" olduklarını, "insanların efendisi" olduklarını ve "insanların ilahı" olduklarını iddia etmektedirler.

Mahrum sınıfla, insanlar sınıfıyla olan ilişkileri de malumdur: İstibdat, istismar ve istihmar/eşekleştirme ilişkisidir!

Bir hareket, devrim, bi'set, öncü, rehber ya da İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed gibi bir Peygamber; halkın kurtuluşu, "hikmet"in ve "kıst"ın yani bilincin ve adaletin yerleştirilmesi için ortaya çıkıp cehaletle ve halkın "mustazaflığı" ile mücadeleye başlar başlamaz bu teslis hükümetlerinin yolu kapanıyor ve bahsettiğim ilişkiler de darmadağın oluyor. İdeoloji, bir peygamberin ve devrimci bir grubun kurtuluşa davetiyle (davet ve kurtuluş kelimeleri, çok derin ve çok güzel kelimelerdir.) ve devrimci bir "lâ" ile, kesin bir ret ile, açık ve güçlü bir "emir ve neyih" ile başlar. Zira hak peygamberler arasında uzlaşmacı ve "muhafazakâr" bir peygamber yoktur. Tüm peygamberler davetlerini başlatırken bu "dâvet"le ve bu "darbe" ile başlamıştır.[63]

62 Rayet: Buyruk altında yaşayan sıradan kişi. Türkçe'de daha ziyade bu kelimenin çoğulu olan reaya kelimesi bilinir. (Çev.)

63 Nasihatçiler diyorlardı ki "Sen -Peygamber- bu putlarla niye uğraşıyorsun?... Sadece Allah'ını tanıt, o zaman halk yavaş yavaş bilinçlenir, aydınlanır! Ayrıca sonuçta bunlar da saygın putlardır ve senin tevhidinle yavaş yavaş kenara itilecektirler. O zaman halk sana karşı kışkırtılmış olmaz ve seni ansızın ortadan kaldırmaya çalışmaz. Habeşistan'a. Medine'ye hicret etmenin, işkence

Musa asasıyla başlıyor; İbrahim baltasıyla... İslam Peygamberi ise davetini "lâ" ile başlatıyor.

Ali de Alevî Şiîliği'nin esası ve temeli olan "yöntemini" Ebubekir ve Ömer yöntemini inkar etmek ile ispat ediyor ve Ömer'in şurasında şura başkanının uzlaşmacı dâvetine açıkça ve dürüst bir şekilde "hayır!" diyor.

...Tarihin akışı değişiyor; bu devrim, sınıfsal ilişkileri değiştiriyor. Halk iş başına geliyor ve iktidarlar altında "esir" ve teslim olan, ümitsiz, hatta duygulardan bile yoksun hale gelmiş kitleler arasında bilinç, isyan, kararlılık ve hareket ortaya çıkıyor. Bu dönem devrim dönemidir ve bu devrimci dönemin on, yirmi, otuz ya da elli yıl hatta daha fazla devam etmesi mümkündür.

ve eziyet çekmenin ne faydası var? Öyle davran ki halk yavaş yavaş "gelsin" ve bilinçlensin. O zaman çok uzun sürmeyecek. Yani şimdiye kadar geçen bin dört yüz yıl boyunca halk hâlâ aydınlanmaya devam mı ediyor?! Sen, Allah'ına sarıl; ama "la ilahe" ile uğraşma. İspatları ortaya koy, inkarlardan uzak dur. Tevhitten makul, mantıklı ve edepli bir dille bahset, ama şirke saldırma. Gördüğün gibi halkın taassubu ve eşrafın gücü var ve ashabına eziyet etmektedirler. Sonunda bir gün seni de Mekke'den kovacaklar. O zaman iyi mi olacak?" Ancak gördük ki bu tedbirli ve şefkatli nasihatlere ne Peygamber ne de ondan sonra Ali kulak astı. Hem İslam, tevhit için şirke karşı "lâ" ile başladı, hem de Şiîlik, imamet için hilafete karşı "lâ" ile başladı. Bundan dolayı Ali'nin İslam'ı hem açık şirke ve dış düşmana "hayır" demektir, hem de gizli şirke ve iç düşmana, nifaka, yalana, imtiyaza, eşrafçılığa, hurafeye, gaspa, bidate, zora ve İslam'ın tahrifine "hayır" demektir. Yani "Muhammed sünnetinin" İslam'ı olan, "Ali'nin uygulamaları" olan Şiîlik, Allah'ın ve halkın düşmanlarına hayır demektir. Kısıtlı imkanlarımız ölçüsünde İslam'ı Peygamber'in sünnetiyle ve Ehlibeyt'in uygulamalarıyla anlamaya, daveti ve hakikatin tebliğini İslam'ın bu büyük öğretmenlerinden öğrenmeye çalışan kişiler olarak bizlerin de hem İslam'ın hem de Şiîliğin kendisiyle başladığı bu "lâ"yı, kendimize şiar edinmemiz gerekmektedir. Bunu, benim derslerimi, konuşmalarımı ve yazdıklarımı yayımlayan İrşâd Yayınları'nın logosu olarak da seçtik. Beni tanıyan ve böyle bir önceliğimin olduğunu bilen sanatçı dostlarım, İrşad Yayınları tarafından kitaplarımın kapağında gördüğünüz logoyu Konya'da Mevlana'nın mezarında bulunan Kûfî hatla yazılmış bir kitabeden aldılar.

Bu "lâ", tevhidin şirk karşısındaki lâ'sıdır ve Ali Şiîliğinin, Nâkisînden bazılarının, Kâsitînin emriyle, Mârikîni yoldan saptırarak ondan bir Ebubekir, bir Ömer ve iki de Osman çıkardığı şurada, Ebubekir'in, Ömer'in ve Osman'ın yöntemini reddettiği lâ'dır.

Lâkin tarih yirmi, otuz ya da elli yılla başlamıyor. Aslında bir kaç nesillik bir süreci, zamanın yatay hareketine bırakmak gerek... Bu dönem esnasında, "bi'setin"[64] - bu bi'set hakikati bulmak için kazı yapan içsel ve zihinsel bir bi'set değildir; tersine bu üç boyutu yok edinceye kadar yüz yüze mücadele eden bir bi'settir- düşmanları, onu yok edinceye dek tüm güçleriyle onunla savaşırlar. Ancak ilahî irade ve tarihsel cebir -Bunların ikisinin aynı şey olduğunu söylemiştim- bu hareketi ve bu bi'seti kesinlikle muzaffer kılıyor ve bu üçlü düşmanı yenilgiye uğratıyor. Eski dini ellerinde bulunduran düşmanlar, halkın ekonomisini ve geçimini ellerinde bulunduran düşmanlar, halkın yaşaması verecekleri emirlere bağlı olan düşmanlar, bunun karşısında mağlup oluyorlar. Onlar artık yüz yüze savaşamadıkları için teslim olup hareketin içine yöneliyorlar. Ancak onlar toplumsal güce, siyasî şebekelere sınıfsal ilişkilere, ailevî itibara, ekonomik imkanlara, avam içerisinde sahip oldukları nüfuza ve çoğunlukla da kişisel açıdan zihinsel, toplumsal ve bilimsel eğitime sahip oldukları için (zira üst sınıfa mensuplardı, tahsil görmüşlerdi, daha eğitimli, bilinçli ve uyanıklardı) bu hareket içerisinde sıradan birer fert haline dönüşmüyorlar, eski güçlerini, itibarlarını, sınıfsal mevkilerini ve seçkin olmaktan kaynaklanan nüfuzlarını "zahirî kalıplar" ardına saklayıp yeni inançlarını koruyorlar! İşte bu noktada bu irticaî ve câhilî unsurlar, devrimin içine sızdıktan sonra yüz yüze savaştıkları o devrimci gücü ellerine geçiriyorlar, eski cahilî cephede kafalarına inen o silahı kapıyorlar, böylece yeni devrimci toplumun egemen gücü ve resmî savunucusu haline geliyorlar. Gerçekte tek bir sınıf olan bu üç unsur ya da boyut, devrimin zafere ulaşmasından

[64] Burada da "bi'set" kelimesi devrim kelimesine göre daha iyi ve daha uygundur. Zira "bi'set" halkın durgun uyumuş, ölmüş bilincini, düşüncesini ve duygularını harekete geçiricidir. Ölümcül bir çağda, bütün düşüncelerin, iradelerin, şahsiyetlerin, erdemlerin, kabiliyetlerin toprağa gömüldüğü bu mezarlık diyarında, bi'set, İsrafil'in sûru gibi bu mezarları açıyor, ölü iskeletlere can veriyor; bir diriliş ve mahşer yaratıyor; adalet terazisini, hesabı, mizanı, günahı ve sevabı, mükafatı ve cezayı cenneti ve ateşi... ve kıyameti başlatıyor.

sonra -zahiren- yok olmaktadırlar. Ancak nifak maskesiyle mücahitlerin ve inananların safında gizlenmekte ve kendilerini yavaş yavaş bu devrime mirasçı yapmaktadırlar. Hedefleri bu devrimi yok etmek olan bu gerici akım ve önceki sınıfsal ilişkiler, bu kez devrim döneminde sürdürülmektedir. Hem de bu devrimin, bu yeni dinin, ekolün ve şiarın adıyla... Oradaki isimleri mesela "müşrikler" idi ve Allah'ın dinine ve tevhide karşı savaşıyorlardı; ancak burada isimleri "muvahhit"tir ve Allah'ın dini ve tevhit için savaşıyorlar! Orada halkı, "ganimet" almak adına yağmalıyorlardı; ancak burada "zekat" adına yağmalıyorlar. Orada "Atina"yı, "Roma"yı "Taht-ı Cemşîd"i gurur, yağma ve güç için, askerî ve millî gururlarını ve maddî hırslarını tatmin etmek için ateşe veriyorlardı, burada ise Sumenat'ın[65] hazinelerini yağmalamak, gücünü ve şöhretini yıkmak, "cihat" adına puthaneyi ortadan kaldırıp onu Allah'ın evine dönüştürmek... vs. her halükârda görüyoruz ki "ilişkiler" aynı ilişkilerdir ve hiçbir fark yoktur. Dolayısıyla, daha önce her üç cepheden devrime ve bi'sete karşı zer, zor ve tezvirle savaşan bu üç irticaî boyut, şimdi hilafet ve resmî veraset elbisesinde devrimin adıyla ve devrimin şiarıyla yine o tarih yasasını devam ettirmektedir. Yeni hilelerle ve aldatıcı şiarlarla halk arasına çıkmaktadırlar. Devrimden önce onları çok iyi tanıyan halkın, şimdi bunların o kişiler olduğunu yeniden anlaması için yılların, asırların geçmesi gerekmektedir.

Yılların geçmesiyle yeni maskeleri ve yeni düzenleriyle artık halkı aldatmaktan âciz kalan bu kişiler, şiddet, çelişki, fesat ve zulümle halkı patlama noktasına getirirler. Yeni bir devrim ve yeni bir bi'set gerçekleşir. Bu aynı sınıfa ait üç boyut, yine her üç cephede yeni devrimci güçlerle çatışmaya başlar, direnir,

[65] Sumenat, Sume/ay ve nat/sahip kelimelerinin birleşimiyle oluşmuş Sanskritçe bir kelimedir. Hindistan'daki eski Sumenat şehrinde Ay sahibi (Tanrısı) ya da Ay Mabedi adlı büyük bir tapınak bulunmaktaydı. Sultan Gazneli Mahmud, Hindistan'a seferinde orayı yıkmış ve oradaki büyük putu kırmıştı. (Çev.)

sonra yine yenilir, teslim olur ve sonra bir kez daha devrim cephesinin içine sızar. Toplumsal güçlerini ve ilişki ağlarını, devrimin kaderini ellerine geçirebilmek için devrim saflarının içerisinde yine korurlar. Böylece bu devrimin mirasçısı olarak, önceki üç boyutla varlıklarını sürdürürler. Bu noktada tarihte, tarihin aldatıcılığıyla şu ilginç kuralı görüyoruz: Birkaç asırda bir, bir devrim gerçekleşmiş, önder ya da Peygamber kıyam etmiş ve adalet, bilinç, kurtuluş ve kültür için ve zulümle savaşmak için halk isyanını başlatmıştır. Fakat bu devrimin, bi'setin ya da isyanın zafer kazanmasından sonra tekrar bu "üç renkli" şerit devam etmekte, aynı şekilde ancak farklı şiarlar, şekiller ve isimlerle varlığını sürdürmektedir.

İbrahim zamanından en açık tarihsel dönem olan günümüze dek geçen zamanda çeşitli ilahî, tevhidî ya da insanî devrimlerin ortaya çıktığını ve hepsinin de zafere ulaştığını görüyoruz. Yani tarih, uygarlık, din vb. değişmiştir. Şirk düzeni yerini tevhide, Firavun Musa'ya, Kayser İsa'ya ve Ebu Süfyan İslam Peygamberi'ne bırakmıştır. Ancak her devrim, zaferi ve bağımsızlığı kazandıktan sonra bu "üç renkli şerit" yine mevcut olmuştur ve hiçbir şey fark etmemiştir!

Şimdi, akıllara "peki sorun nerededir?" diye bir soru takılmaktadır. Bunun cevabı çok açıktır: Bu üç güç ya da kişi, -söylediğim gibi bunların heykelleri, Mina'dadır ve hacda taşlanmalıdır.- Peygamber'le (Peygamber'in dostlarıyla ya da bi'setiyle) savaştıkları zaman eğer kazanırlarsa bu taktirde bi'set ortadan kalkıyor ve o üçü, güçlerini ve hükümetlerini devam ettiriyorlar. Ancak eğer yenilirlerse hemen onun "takipçisi", sonra da "halifesi" ve ilmî, siyasî, mezhebî ya da dinî veliahdı oluyorlar. Bu taktirde o eski ilişkiler, isim, kılık ve dil değiştirerek kolaylıkla devam ettiriliyor. Sonuçta, arada feda edilen şey, o bi'setin ruhu ve halkın bilinci, bakışı ve hareketidir. Zira halkın bu üç boyutu tanıması, güçlerini liderlerine seferber etmesi ve çetin savaşların ardından zafer kazanmış olması uzun bir zaman almış-

tır. Fakat bu kalıpların, şiarların, görüntülerin, maskelerin ve isimlerin değişmiş olması yüzünden halk, asırlardır hâlâ bunların onlar olduğunu anlamamıştır!

Zavallı İranlı asırlar boyunca mûbedin, husrevin ve dehgânın elinden sıkıntılar çekmiş, sömürülmüş; ama daha sonra bunların üçünün de ellerini bu zavallının tabağına daldırmış olduklarını anlamıştır. Medine'de bir devrim yapılmış, ümmî bir kişi, yeryüzünün zavallılarına, mazlumlarına ve mahkumlarına Allah'tan bir mesaj getirmiştir. Bütün güçlerle ve ayrımcılıklarla savaş halindedir ve bütün duvarları yıkmak istemektedir. Bugün bu mesaj, mesajın düşmanlarıyla savaştadır. Düşman kimdir? Düşman Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te, Hayber'de, Kadisiye'de, Nihavend'de, Tebük'te ve Yermük'tedir ve son derece nettir. Hendek iki cepheyi birbirinden ayırmıştır. Bir tarafta yeni mesajın cephesi: Mesajı getiren ve o mesaja inananlar; diğer tarafta putperest düşmanlar cephesi ve liderleri Ebu Süfyan. O, "Hubel" isimli putu eline alıp "En büyük Hubel" diye yüksek sesle slogan atıyor. Bunların sloganı Allah, onlarınki Hubel, burada tevhit var, orada şirk. Bu tarafta Muhammed ve Ali var, orada Ebu Cehil ve Ebu Süfyan... Bu taraftakiler adaleti yerleştirmenin peşindeler, o taraftakiler ayrımcılığın devamı peşinde... Bu cephedekiler tüm kabilelerin ve bireylerin eşitliğini sağlama çabasındalar, o cephedekiler Kureyş aristokrasisinin korunması çabasında... Ancak bu cepheleşmede Ali'nin bir darbe ile düşmanın en büyük kahramanını yere serdiğini ve Ebu Süfyan'ın da kaçtığını görüyoruz. Hendek olayından bir müddet sonra Ebu Süfyan Medine'ye geliyor. O şimdi hendeğin bu yakasındadır yani Müslümandır. Hubel'i bıraktı, Lât'ı Taif'te elleriyle kırdı ve artık tam bir muvahhit oldu! O Hevazin ve Sakif müşrikleri ile savaşmak için Peygamber'le Huneyn'e geldi. O kadar Müslüman oldu ki İslam'a karşı olanları, Peygamber'in hükümetini kabul etmeye zorladı, böylece iki bin taraftarı, İslam'a yani "hendeğin bu tarafına" geçti.

Sıffîn, hendeğin "bu tarafında"dır. Burada Ebu Süfyan'ın artık Hubel'i bir kenara itmiş olduğunu ve onun yerine "Kur'an'ı mızrağının başına taktığını görüyoruz.[66] Artık kimse onu tanımamaktadır; nitekim Ali yeniliyor ve o da Peygamber'in halifesi oluyor! Ali ve ailesi o ilk nesilde -yaklaşık olarak H. 60 yılında- tümüyle yeniliyor ve İslam devriminin ve İslam'ın ilklerinden olan yetmiş küsur kişi, son direnişlerinde de Ninova'nın kızıl çölünde İslam'ın kılıcıyla ve Peygamber halifesinin fetvasıyla katliama tâbi tutuluyor. Fâtihlerse şarap içip şirk putlarına şükretmek yerine, Peygamber'in hakiki varislerinin ve ailesinin katliamından dolayı şükürlerini eda etmek için oruç tutuyorlar ve şehrin dört bir tarafına mescit yaptırıyorlar... Şimdi hükümet, mescitler, tebligat, fakihler, alimler, müfessirler, "Allahu Ekber kılıçları" kısaca İslam'ın tüm gücü, hendeğin öbür tarafındakilerin elindedir. İslam'a karşı Bedir'de, Uhud'da, Huneyn'de, Mekke'de ve Taif'te savaşıp yenilen, şimdi de bu tarafa geçip halife olan o diğer cephenin elindedir.

İbrahim geldi ve put kırıcılığa başladı... Putperestler onu ateşe attılar... Onlar İbrahim'in risaletine teslim olup inanana kadar, o, bu şekilde yaklaşık bir asır putperestlerle savaş halindeydi. Peki, İbrahim'in vârisleri kimler oldu? Karun, Yahudilerin, Karun ve Belâm-ı Baura'sı ve onun evinin muhafızları olan ve bu kez İbrahim'in adıyla içini tekrar putlarla dolduran Mekke'deki "Kureyş eşrafı"!

Musa Firavun'a, Karun'a ve Bel'âm-ı Baura'ya, aynı sınıfın üç boyutunun temsilcilerine karşı ayaklanıyor ve savaşıyor. Onlar tüm güçlerini Musa'yla savaşmak için birleştiriyorlar. Musa, Firavun'u mahvetti, Be'lam-ı Baura'yı yok etti ve Karun'u yerin dibine gönderdi ve nihayet İsrailoğullarını kurtarabildi; ama Musa'nın yerine kimler geçti? Yine Firavunların geçtiğini görüyo-

[66] Dr. Şeriati, burada Ebu Süfyan'ı gerçek kişiliği ile değil, sembolik kişiliği ile kullanmaktadır. Yoksa Sıffîn'de Kur'an'ı mızrağa takan kişinin Ebu Süfyan olmadığı ve yine Ebu Süfyan'ın hiçbir zaman halife olmadığı herkesçe bilinmektedir. (Çev.)

ruz. İsrailoğullarının kralları.... ve Moşe Dayan adına! Musa'nın düşmanı Karun'a karşı olanlar, bugün Karun'un düşmanı Musa'nın takipçisi olarak birer dünya Karun'u oldular; Haham, Ahbar ve Ferisî adı altında Belâm-Baura'nın takipçileri oldular. Firavun'un sihirbazları, bugün seçkin bir tevhidî kavme, Musa'nın kardeşi Harun'a ve Tevrat'a sahip, Yahudi din adamı adını aldılar.

Ta ki...

İsa'nın, bu hilafetin gasp hilafeti olduğunu görmesine kadar... Aynı Firavun, Karun, Belam, Mele' ve Mısır sihirbazları, Musa'nın halefi olmuştur. O, ilk İbrahimî ve Musevî devrim ruhunu topluma geri getirebilmek için ilk mücadelesini bunlara karşı veriyor. Halkı bu üç büyük nifaktan kurtarmak istiyor. Kayserle, iğrenç Roma senatörleri ile, mevcut durumu ve "kayser "in gücünü kabullendirici izahlar getiren Romalı filozoflarla ve bunların hemcinsi olan Yahudi din adamı Ferisiler ile savaşmaya başlıyor. Ama sonunda... Onların hepsine galip geliyor; ama sonra... Onun yerine kimler geçiyor? Sezar'ın adı Papa, Roma senatörlerinin adı kardinaller ve Roma konsülleri, konsül oluyor... "Allah'ın yeryüzündeki saltanatının temsilcisi', gücü dünyayı tutan Roma imparatorudur. Kendi dili Latince'yi "üstün ırkın" dili olarak tüm dünyaya dayatmak isteyen Roma Kayseri. Şu anda İtalya'daki papaya dönüşmüş. "Latince, tanrımız Mesih'in ve İncil'in dilidir. Herkes bu dili öğrenmeli, okuyup yazabilmelidir." diyor[67]...

67 "...Hiç kimsenin, Fransızca, İngilizce, Arapça, Farsça, Türkçe vs. okumaya hakkı yoktur...!" Peki Orta Çağ'ın sonlarında ve Rönesans döneminde yapılan işkenceler ne içindi? Papa diyordu ki: "Allah'ın dili Latince'dir" Oysa Hz. İsa bir kelime bile Latince bilmiyordu. Zira o Filistin'deydi ve dili İbrânice idi. Zaten Tevrat ve İncil İbrânice indirilmiştir, ancak bu yok edilip Latince'ye çevrilmiş, böylece Latince ilahî dil olmuş! Yani Mesih'in katili Kayserin dili ve yazısı, Mesih'in tanrısının ve tanrı Mesih'in tek dili oldu. İsa döneminde, Roma imparatoru Kayserin, Filistinli Yahudileri aşağı derecedeki reaya olarak kabul etmesi gibi, bugün de Mesih'in halifesi olan Papa, kayserin gücünü, dünya saltanatını ve Roma ırkının üstünlüğünü Mesih giysisiyle korumakta ve devam ettirmektedir.

Diğer bir ifadeyle Sezar, senatörler, Yahudi ruhanîleri ve İsa'nın hareketine karşı savaşan Romalı filozoflar, yenildikten sonra ona teslim oldular ve o zaman papa, kardinaller, piskoposlar, kilise, İncil, ilahî dil Latince ve baba-oğul-kutsal ruh, Hıristiyanlığın doğal üstünlüğü adına, Roma kilisesinin tüm milletlere, kabilelere ve mezheplere saltanat ve velayet hakkının olduğunu öne sürdüler ve Roma aristokrasisini ve hükümetini, yeryüzünde tanrı Mesih'in ilahî saltanatını gerçekleştirme bahanesiyle İsa'nın hilafeti kisvesine bürünerek devam ettirdiler. Onların, İsa'nın katili melun kayserin haçını, kutsal bir sembol olarak kabul etmeleri bunun en büyük delillerinden biridir!

Ta ki...

İslam Peygamberi geldi; Kureyş aristokrasisiyle, İran, Roma, Mısır ve Yemen istibdadıyla, şair ve filozof geçinenlerle, rahiplerle, ahbarla, mûbedlerle, azizlerle, keşişlerle vb. savaştı. Onlar yenildiler sonra da onun halifesi oldular. Yani kayserler ve kisralar, Peygamber sarığını başlarına takıp halife oldular, keşişler, ahbarlar, rahipler ve mûbedler, birer imam ve fakih oldular, ellerini halifenin elinin üstüne koyup "zer"e ve "zor"a dayalı gücü teville uğraştılar. Daha baştan, "Ebuzer'in karışıklık çıkarmaya niyeti var, ayetleri kötü yorumluyor. Hucr dinden çıktı, Hüseyin b. Ali ilahî hilafete baş kaldırdı diye fetva veren işte bu İslam âlimleriydi. Halifenin şeyhi, Sebzivar Mescidi'nde dünya sözü söyleyip sahabeye hakaret ediyor, Sultan Sa'id onu öldürmelidir, Suhreverdî kâfirdir, mumunu dikin: Şehid-i Evvel, Şehid-i Sanî, Şehid-i Salis, Ulu'l-emr'in hükümetini kabul etmiyor; râfizîdirler, âsidirler, müşriktirler, Allah'ın ve resulünün hükmüyle hepsini öldürün...

Ta ki...

Şia'nın, Peygamber'in halifelerinin eliyle ve İslam âlimleri ve fakihlerin fetvasıyla tüm mescitlerde İslam adına tebliğ edilen şeyin İslam ve onların da İslam'ın fakihleri ve âlimleri olmadığını;

önceki rollerinin gereği olarak hükümdarlarla, zer ve zor sahipleriyle iş birliği yapıp bu kez İslam adına halk düşmanlığı yapan ve İslam uleması ve fakihi kisvesine bürünen Yahudî Ka'bu'l-Ahbar'lar, büyücüler, mûbedler ve keşişler olduğunu anlayıncaya kadar... Evet Şia anladı ki (tarihteki kıyamı da bu noktada başladı) adı "Peygamber'in halifesi" olan bu kişi, gerçekte Ebu Süfyan'ın halifesidir, Kureyş aristokrasisinin sürdürücüsü ve Peygamber'in ve Müslümanların kılıcıyla yok edilen kisra ve kayserin mirasçısıdır. Evet Şia, bunların makamlarının aynı makam, rollerinin aynı rol ve kılıçlarının İslam'dan önceki aynı kılıç olduğunu anladı. Bunlar, aynı Karun'lar, aynı kervan sahipleri, aynı tüccarlar ve bugün İslam adına "Allah'ın emin kişileri", "halka iyilik yapanlar", "halkın rızkına aracılık edenler" haline gelmiş olan aynı Kureyş eşrafıydı. Şia bu yüzden direniş başlattı. İslâmî hilafet ve ilahî hükümet adı altındaki cahilî teslis düzenine karşı kıyam etti. "Hâkim hilafet İslam'ı"nı tüm fıkhî, siyasî ve ruhanî boyutlarıyla reddedip "imamet İslam'ını, tarihteki mahkum İslam'ı seçti. Bu Şia bi'setinde Ali en açık yol gösterici ve en güçlü kıyam rehberiydi. Hüseyin ve dostları, en büyük muhalefeti ve zamanın durağan kokuşmuşluğunda, nifakın ve yalanın ortasında insanî ve ilâhî ruhun en görkemli bi'setini gerçekleştirdiler. İnsanlık tarihi, bu toplu şehadetten daha güzel bir ölüme şahit olmadı. Onların ve sonraki şehitlerin hepsi, halkı uyandırmak için zulümle, cehaletle, nifakla, hileyle, yalanla, "Kur'an'ı mızrakların ucuna takmalar"la vs. savaştılar, bu kanın verasetinin gücüyle itiraz ettiler, işkence gördüler ve şehit oldular. İslam tarihinde hakkın ve adaletin tahakkuku yolundaki mücadelelerini, hakkın rehberliği ve halkın adaleti şeklindeki iki şiarla bin yıl sürdürdüler.

...Bin yıllık işkence ve şehadetten sonra yine o üç boyutu ve o üç rengi görüyoruz. Yine halifeler, yine kar peşindeki tüccarlar, yine hilafete bağlı ulema -ki tarih boyunca fıkıhları, fetvaları, tefsirleri, kelamları, hadisleri, siretleri, İslam tarihleri vs... tüm

dinî hükümleri, halifenin çıkarı için ve mevcut durumu tevil etmek içindi- devam edip geldiler; nihayet bu kez isimleri... Ne diyeyim?

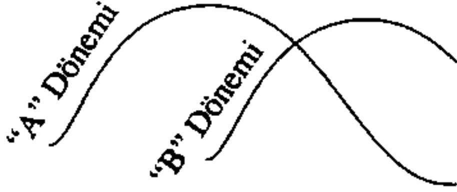
Bu, tarihin hareketine özgü bir şekildir. Bu üç kişi ya da üç güç, Peygamberle, imamla ya da hak önderle savaşıp galip gelirse her zamanki seyrini aynı şekilde devam ettiriyor. Ancak âciz kalıp yenilgiye uğrayarak ona teslim olduğunda bu kez o devrimin adıyla, bu hareketin ve dinin önderinin vârisi olarak o devrimin ve o dinin en temel değerlerini yok ediyor, ruhunu öldürüyor ve onun hakiki varislerini katliama tabi tutuyor. Sonra da aynı ilişkileri, aynı rejimi, her zamanki câhilî rolüne uygun olarak tarihî seyir içerisinde bir kez daha devam ettiriyor.

Bu tarihin daimi geleneği olmuştur. Bir Avrupa atasözünde de bu yansıtılmaktadır: "Devrim kendi samimi evlatlarını yer."

Peygamber, ömrünün sonlarına doğru -tüm yarımadaya hâkim olmuş, tüm düşmanları dize getirmişti- niçin endişe ve korku içerisindeydi. Bu korku niçindi? Çünkü görünürde Müslüman olup pusuya yatmış, Peygamber'in ölmesini ve böylelikle ona vâris olmayı bekleyen güçler vardı. Evet işte böyledir "gasp hilafeti" düzeni ve işte böyledir "dine karşı din"! Peygamber dünyadan göçünce İslam, "İslam"a karşı ayaklanıyor. Ali'nin kanı dökülünce, Şiîlik, "Şiîliğe" karşı oluyor; Ali, "Ali"ye; Hüseyin "Hüseyin"e; şehadet, "şehadet"e, Aşurayı anma, "Aşurayı anma"ya; Mehdi'yi bekleyiş, "Mehdî'yi bekleyiş"e karşı oluyor. Bu şekilde halk asırlar boyunca aldatılıyor, kırbaçlanıyor. "Özgürlük mesajı"na sahiptir ama... Bilmediği için ondan hiçbir olumlu sonuç alamamaktadır. Sıkıntılardan, cihatlardan, kurban vermelerden, şehadetlerden sonra, Ali'nin velayetini Safevîler'den sonra elde ettiğine inanmaktadır; ama bunu zahiren elde ettiğini görmemektedir. Gerçekte, bu önceki üçlünün yüzündeki yeni ve güzel bir maskeden ibarettir. Aslında bu, her dönemdeki ve her yerdeki iğrenç yüzden ve örtülü cahiliyeden ibarettir.

İdeoloji ve Kültür

Aşağıdaki şekilde, tarih felsefesi üzerinde çalışanlara göre A dönemi, ideoloji ve "devrim" dönemidir; B dönemi ise tarih ve "kültür" dönemidir.

İdeolojinin ve devrimin ortaya çıkışı işte bu 'bi'set' dönemidir. Bu ideoloji ve devrim, tarihe girdiği zaman, tarihsel gelenek, kültür, medeniyet, bilim vs. o devrimin ve ideolojinin devamı şeklinde ortaya çıkıp yayılmaktadır; fakat devrimin ve ideolojinin kendisi ortadan kalkmaktadır. Bir kültür ve bilim adamı olan İbn Sîna ortaya çıkıyor: ancak ideolojinin ve devrimin timsali olan "Ebuzer" artık ortadan kalkıyor. İslam âleminin doğusunda ve batısında büyük üniversiteler, ilmî havzalar ortaya çıkıyor, oralardan büyük fakihler, tefsirciler, filozoflar ve kelamcılar yetişiyor; ama ikinci bir Ebuzer, hatta Ebuzer'in yarısı kadar dahi ikinci bir adam çıkmıyor. Çünkü bilim, medeniyet ve kültür, ideolojinin, imanın ve devrimin yerini almıştır. Abbasoğulları döneminde İslam'ın kubbesi bilimin, medeniyetin ve kültürün merkezi oluyor; ama İslam'ın kendisi Peygamber'in halifeleri ve sünnetinin koruyucuları olan Harun'un, Me'mun'un, Mütevekkil'in ve Mu'tasım'ın olan yalanlarının oyuncağı oluyor, Bağdat efsanevî sarayının ve bin bir gece masallarının elinde bir oyuncak haline geliyor.

Bu halifelerin etrafında da çoğunlukla fakihler, bilginler, müderrisler ve hadisçiler yer alıyor ve İslam'ı "bin bir gece" sarayının çıkarları doğrultusunda açıklıyorlardı. Halk ise ilahî hükümete ve ululemre itaat adına açlığa, bedbahtlığa, kanaate, zillet ve esarete terk ediliyordu.

Bu her zaman böyle olmuştur; cellat, şehidin vârisi olmuştur; irtica, devrimin ve şirk de tevhit halifesinin vârisi olmuştur. Sonuçta tarih, kültür ve tarihsel gelenek, ideolojinin ve devrimin yerini almaktadır. Hatta katil de maktulün yasını tutanların yerini almaktadır. Ali, Hendek'te darbe indiriyor ama Sıffin'de darbe yiyor!

Mutarraf b. Muğîre diyor ki: "Babam akşamları geç vakte kadar Muaviye'nin yanında kalıyor ve gecenin sonunda dönüyordu. O bir gece, her zamankinden çok daha geç bir saatte geldi, o kadar huzursuz ve sinirliydi ki biz onun işiyle ilgili bir tehlikenin ya da çok ciddî bir sorunun ortaya çıktığını düşündük. Ona huzursuzluğunun sebebini sorunca; 'Mesele başka, şu an dünyanın en sert adamlarından birinin yanından geldiğimi söylemeliyim" dedi ve bunu şöyle açıkladı: "Ben Muaviye'ye nasihatte bulunuyordum ve diyordum ki: "Bugün dünya senin elinde ve Benî Haşim'den de sana zarar verebilecek kimse kalmadı. Artık onlara karşı yumuşak bir şekilde davranman yerinde olur. Böylece halk arasında iyi bir adın olur ve övülürsün." Ben tam bunu söylerken birden sinirlenip köpürdü ve şöyle dedi: "Ebubekir İslam yolunda büyük fedakârlıklarda bulundu. Hilafeti döneminde de İslam ülkesine emniyet getirdi, mürtetleri mağlup etti, peygamberlik iddiasında olanları ortadan kaldırdı ve İslam toplumuna izzet ve iyi bir şöhret kazandırdı. Ancak kendi ölünce ismi de öldü, ismi sadece ara sıra sohbet sırasında anılıyor. Ondan sonra Ömer on yıl hilafet makamında oturdu. Büyük ülkeleri fethetti, büyük ve köklü medeniyetleri mağlup etti; Arap'ı, dünyanın yarısının efendisi kıldı ve ülkemizi servetle doldurdu. Fakat ölünce ismi ortadan kalktı, birilerinin konuşması sırasında adı bazen yad ediliyor. Osman'ı da bağışlayıcılığıyla ve efendiliğiyle bu şekilde övdükten sonra şöyle dedi: Onun adı da ölmesiyle birlikte yok oldu; ama Benî Haşimli bu adamın ismi gece gündüz beş defa, ezanlarda, mescitlerde, Allah'ın adıyla birlikte azametle anılıyor!

Sen kalkmış ne diyorsun ey anasız!? Bu ismin ölmesi ve ebediyen unutulması için yapılabilecek ne kaldı, onu söyle."[68]

Ama nasıl!? Dost kılığında... "En büyük Hubel" sloganı atan Ebu Süfyan şimdi "lâ ilahe illallah"ın bayraktarı oldu. İslam hilafeti adı altında Arap milliyetçiliğini ve Kureyş aristokrasisini Muhammed'in (s.a) risaletine galip ve hâkim kıldı. İmam Hüseyin'in kabrini sele veren Mütevekkil, birden bire yürüyerek İmam Rıza'nın kabrini ziyarete gidiyor, kabrin kubbesini altından yaptırıyor, mezarını "Tûs diyarının sultanının sarayı" haline getiriyor, orayı altınlarla ve mücevherlerle donatıyor. Dua ediyor, zikir ediyor; ancak bu duaları ve zikirleri de istismar ediyor, köle alıp satıyor, nifak tohumları saçıyor. Acem kavminin ve Safevî saltanatının "Şiî velayeti" adına Ali'nin imametine ve adaletine konması için halkı bedbaht etmeye devam ediyor. Ehlibeyt âşığı olan halk, bin yıldır bu temiz aşka sahip olma suçundan dolayı işkencelere maruz kalan Hüseyin'in ziyaretçileri, -temel ihtilaf noktasını imamet ve hilafet oluşturduğu halde, Şia'nın toplumsal, sınıfsal ve insanî hedeflerinden ve temel şiarlarından hiçbiri gerçekleşmediği halde- sadece kendilerine verilen imamları ziyaret etme, onları yüceltme özgürlüğünü ve Ehlibeyt'e olan duyguları ortaya koyabilme ve onların tarihî düşmanlarına lanet etme iznini, Şiîliğin zaferi sandılar ve halifelerin rejiminden daha kötü olan her hâkim düzeni, sadece Ehlibeyt'e olan sevgilerini gösterebilmelerinden dolayı Şiî düzeni olarak telakki ettiler. Çünkü İslam'ı "putperestliğe muhalefet" biçiminden, "puta muhalefet" biçimine dönüştürdüler ve Şiîliği, hilafete muhalefet biçiminden, "halife"ye muhalefet biçimine dönüştürdüler! Tüm facia işte budur!

Böyle bir Şiîlik'te, büyük Şiî mücahitlerinin ve âlimlerinin "imamet" ve "adalet" şiarı uğruna dökülen kanlarının semeresi, İsfahan'daki kırk sütunlu muhteşem sarayında ve Ali Kapu'da Şah Abbas'ın işine yarıyor! Tıpkı ondan önce Peygamber'in tüm

[68] "Kureyş'in Mümini Ebu Tâlib" kitabı, Abdullah Huneyzî, Suudî Arabistanlı çağdaş Şiî yazar.

emeklerinin, Ali'nin tüm cihatlarının ve Peygamber ile Ali'nin dostlarının Bedir'de, Uhud'da, Huneyn'de hak yolunda vurdukları kılıçların ve onların dökülen kanlarının semeresinin, Şam'ın Yeşil Sarayı'nda ve Bağdat'ın Darul-hilafe'sinde İslam'ın en açık düşmanına yani Benî Ümeyye'ye beytülmal olması gibi!.. İslam'la, Müslümanlarla, Peygamber'in dostlarıyla ve ailesiyle her üç cephede de -zer, zor, tezvir-savaşmış olan Benî Ümeyye'ye, sonra da onlardan daha beter olan Peygamber ailesinin hükümetini gasp etmiş bulunan Beni Abbas'a kalmış olması gibi...

"Gasp hilafeti" bu şekilde tüm tarihin kaderidir.

Bu yüzden Kâsitîn'in kimler olduğu açıkça ortadadır. Kâsitîn, yüz yüze bulunulan düşmanlardır, dünya halklarının kaderine hâkim olan o tek güçtür, tarihin o üç boyutlu zâlim sınıfıdır. İzah ettiğim gibi o üç boyut, tüm zamanlar boyunca, yeryüzünün her noktasında, her ne isim altında olursa olsun, gerek küfür, gerek şirk, gerekse tevhit, halkı kırbaçlamaktaydı. Biri halkın beynine zincir vuruyor (zor sahibi), diğeri halkın cebini boşaltıyor (zer sahibi), üçüncüsü ise nûranî bir yüz ve muhabbet dolu bir çehre takınarak sakin bir şekilde halka şöyle fısıldıyordu: 'Sabret kardeşim, iğrenç olan dünya malını ehline bırak ve hep şükret. Bu dünyadaki fakirlik, zayıflık ve bedbahtlık, Allah'ın sevdiği takvalı kullarına bahşettiği bir nimettir. Allah mümine, ahirette rahat olabilsin diye bu dünyada azap ediyor. Bu üç günlük ömrü, vefasız kirli dünyayı dışarıdaki kâfirlere ve içerideki zalimlere bırak... Üstelik Peygamber buyurmaktadır ki:

"Mutlu insan, anne karnında mutludur. Bedbaht insan da, anne karnında bedbahttır." Dünyada aziz olan da, zelil olan da onun mutlak iradesiyle olmaktadır. Allah, aziz olanı bu dünyada zillet içerisinde istemektedir. Mümin kullar, başlarına her ne gelirse gelsin, teslimiyetlerini ve razılıklarını korumalıdırlar. Zira itiraz etmek, her durumda ezelde tayin edilmiş olan ilahî hikmete itiraz etmek demektir. Hz. Rıza'nın hayatıyla ilgili şu rivayeti okumadın mı? Ondan hem dostları hem de düşmanları razı olduğu için Allah ona Rıza lakabını verdi. Gâsıp Me'mun'u

kovup onun zulmünü def edecek gücü olduğu halde, halk onun imameti için Abbasî hilafetine karşı kıyam etmeye hazır olduğu halde böyle bir şeye teşebbüs etmedi, elini onun elinin üzerine koydu, sabretti, hatta Horasan halkı ona karşı kıyam ettiği halde Me'mun'un hayatını kurtardı. Bu duruma şaşırıp: "Halk arasında bu kadar gücün ve nüfuzun olduğu halde niçin kendi ilahî hakkını geri almak için girişimde bulunmadın?" diye sorunca o şöyle buyurdu: "Sizin işiniz halkı yönetmek, bizim işimiz de halifenin sağlığına dua etmektir..."![69]

Ali, İslam'ın açıkça düşmanı olan Kâsitîn'in karşısına geçtiği her yerde, gerek Bedir'de gerek Uhud'da, gerek Huneyn'de vs. muzaffer oldu. Hatta İslam ordusu onlar karşısında yenilgiye uğrasa dahi Ali galip geldi. Mesela beş cepheli olan Uhud savaşında Müslümanlar birinci cephede yeniyorlar, ikinci cephede okçuların hatası yüzünden yenilgiye uğruyorlar, diğer iki cephede ise İslam ordusu dağılıyor, Peygamber yaralanıyor ve daha fazla zarar görmemesi için bir çukurun içinde tutuluyor. Onun öldüğünü sanan bir grup sahabî, dağın eteklerine sığınıyor, bir grup kaçmaya başlıyor, bir grupsa ümitsizlikten bir köşeye çekilip düşünüyor. Öte yandan Peygamber'in öldüğüne dâir bir söylenti yayılıyor. Peygamber'i cephede ve komutanlık mevkiinde göremeyen Müslümanlar da Peygamber'in öldürüldüğüne

69 Ayetullah Şeyh Ali Ekber Nehavendî'nin "El-Aselul Musaffa fi Nektin min Menâkı-bi âli Mustafa" ve "Es-Sebu'l-Mesani fî Menakıbi'l- Hasani'l- evvel ile'l- Hasani's-Sani" adlı kitaplarında mevcut durumu nasıl tevil etmekte olduğunu görüyoruz. Benî Ümeyye, İslam'da ilahî cebr düşüncesini, hikmet, kelam, hadis ve tefsir adı altında gündeme getirdi. Benî Abbâs; "adaleti halka şöyle tefsir etti: Allah'ın yaptığı adalettir, kul tarafından yapılan her şeyi Allah yapmıştır; o halde her yapılan adalettir. Alevî Şiîliği, cebre karşı çıktığı, adaleti "Allah yalnızca âdil olan şeyi yapar" diye tefsir ettiği, egemen felsefeyle mücadele ettiği için en büyük mektepti. Fakat Safevî Şiîliği, hâkim kelam olan Emevîlerin cebrini ve Abbâsîlerin adaletini yeniden ihya etti. Bu, açıkça ortaya koymaktadır ki, tarih boyunca şirk, tevhit, küfür, İslam, Şiî, Sünnî gibi zıt kisveler altında da olsa, aslında tek bir güç ve tek bir düşünce el ele vermiştir. Bu kisve ve örtü değişiminin kurbanları ise halk ve ilk bi'setin, hareketin ve devrimin kurucuları, mücahitleri, bu yolun gerçek vârisleri ve sürdürücüleri olmuştur.

inanıyorlar. Bu durumda düşman daha da vahşîleşmiş, tüm Uhud Vadisi'ni fethetmeye yönelmişti. Ali, bir sel gibi düşman askerlerinin önüne çıkıp onları engelliyor, Peygamberin hayatını korumak için süratle savaş meydanından onun yanına geliyor, kaçanları geri çevirip savaşa yönlendiriyor, sonra yine cepheye dönüp düşmana kılıç vuruyor, sonra yine Peygamber'in yanına gidiyor, sonra yine dağılan dördüncü cepheyi toparlıyor...[70]

Ali, yenilgi sırasında bile Müslümanların yenilgiye uğradıkları cephede bile Kâsitîn'e karşı muzaffer oldu. Ama aynı Kâsitîn, maskesini ve şiarlarını değiştirip Ali'nin cephesine katılınca ve Müslümanlar (!) putu atmak ile Kur'an'ı almak arasındaki farkı anlayamayınca Ali, yenilgiye uğradı. Çünkü sıradan halk artık cepheleri ve yönleri kaybetmiştir, İslam'ı küfürden, adaleti zulümden, Muaviye'yi Ali'den ve şirk cephesini tevhit cephesinden ayırt edemiyor ve hatta Ali'yi savunacakları yerde ona diyorlar ki: "Eğer Muaviye'nin bayrağına karşı kılıç çekersen Kur'an'a hakaret etmiş olursun, bu durumda biz de sana kılıç çekeriz!.."

Çünkü Kâsitîn, Uhud'da "Hubel" putunu bayrak edinmişti; şimdi Sıffîn'de ise Kur'an'ı!.. Burada cephelerin nasıl değiştiğini, toplumsal bilincin, halk bilincinin ve yargılarının nasıl değişime uğradığını görüyoruz. Durum o kadar değişmiştir ki İslam'a iman eden ve Ali'nin velayetine inanan sıradan halk, Ali'yi Kur'an'a hakaret etmekle suçluyor ve hatta onu ölümle tehdit ediyor. Ancak Amr b. As'ı ve Muaviye'yi, Kur'an'ı şiar edinen, Kur'an'ı ve Kur'an'ın saygınlığını koruyan ve ihtilafı önlemeye çalışan kişiler olarak görüyorlar.

Bunlar aslında şekil değiştirip dost kisvesine bürünmüş düşmanlardır; dostu, gelip dost kılıcı ile öldürenlerdir. Ali'nin başına inmiş olan kılıç, küfür ve şirk kılıcı değildi, o kılıç İslam ve

[70] Eğer Uhud savaşı askerî açıdan iyi incelenirse Ali'nin komutanlık gücünün büyüklüğü anlaşılmış olur.

tevhit kılıcıydı! Sıffîn, Cemel ve Nehrevan savaşında Ali'nin karşısına geçen cepheler, dahilî İslâmî cephelerdi. Her üç cephe de dindar bir çehreye sahipti, kılıçları kâfirleri öldüren Müslüman kılıçlarıydı; bu kılıçları Ali'ye karşı çekenler, onun kanını dökenler, sonraki nesilde -yirmi yıl sonra- onun cephesini tamamen yok edenler, bunların ta kendisiydi. Uhud'da, Bedir'de ve Hendek'te Ali'nin şiarı ve Ali'nin kılıcı karşısında yenilgiye uğrayan o güç, on üç yıl Mekke'de Peygamber ashabına işkence eden o cephe ve asırlar boyu mustaz'af halkı kendi maddî çıkarlarının ve sınıfsal hakimiyetinin temini için putperestlik, cehalet ve câhilî taassup içine hapsetmiş olan, halkı komplolarına ve tahriklerine kurban eden o halk karşıtı zâlim güç, yeşil cüppe giydi, Peygamber'in sarığını başına koydu, Allah'ın kılıcını eline aldı, İslâmî şiarları, İslâmî hakikatleri yok etmek için kullandı; hakkı arzulayan, zulümden, şirkten ve cehaletten kurtulmak için Kur'an'a sığınan Müslüman halkı eşekleştirdi; İslam'ın ruhuna, Kur'an'ın misyonuna karşı savaş açtı; Kur'an'ın cismini putlaştırıp ruhunu bu kutsal araçla öldürdü!

Süfyânî düzen, dünyaya hâkim olan bir düzendir. Bildiğimiz gibi bir gün mazlum insanlık, küresel adalet için kıyam edecek ve Hakk'ın vaat ettiği intikam alıcı ve kâim kurtuluş önderliğini eline alacaktır. Okuduklarımıza göre bu kıyamda Süfyânî bir kişinin hükümetine karşı savaşılacak, onun ve hükümetinin yenilmesi ile yeryüzünde adalet gerçekleşecek. Şüphesiz bu, Süfyânî bir güç ve rejimdir; Ebu Süfyan'ın soyundan gelen bir fert değildir. Çünkü âhir zaman kâiminin kıyamı, soya ve ırka dayalı bir savaş değildir. En parlak hakperest simalardan biri, Emevî hilafetine en büyük darbeyi vurarak Muaviye ve Yezid'in yani Süfyânî ailenin yüzündeki ihanet ve hile örtüsünü yırtan Yezid b. Muaviye diye bilinen Yezid'in oğlu Muaviye'dir. Resmî veliahd Yezid idi. Babasının ölümünden sonra İslam hilafetinin başına geçti. Yezid ve Muaviye Emevî rejimine muhalif en büyük güçleri yok etmişler, halk direniş cephesini ve gerçek İslam'ı, Ali'yi, Hasan'ı, Hüseyin'i katlederek ve Alevîleri katliama

tabi tutarak yıkmışlardı. Ebubekir'in, Ömer'in, Talha'nın, Zübeyir'in, Abdurrahman'ın ve Emevî hilafeti karşısında engel teşkil eden ve hilafet, nüfuz ve güç konusunda kendi adlarına iddia sahibi olan diğer kişilerin ölümüyle, kolayca dünyanın en büyük imparatorluğunun vârisi olmuşlardı. Yezid b. Muaviye, minberde binlerce kişiye hitaben hilafet ve dünya saltanatı hutbesi okumak yerine açıkça şöyle dedi: "Bu makam Peygamber ailesine mahsustur. Benim babalarım gâsıp hâinlerden başka bir şey değillerdi. Ben, asla yalanla ve cinayetle ele geçirilmiş böyle bir makamın vârisi değilim." Sonra hilafet sarığını başından çıkardı ve halktan Muhammed'in ailesine yönelmelerini isteyerek minberden indi. Evine gidip bir köşeye çekildi ve böylelikle, kendisini Süfyanîlerin korkunç komplolarının tam ortasına atmış oldu. O, Süfyanî ailenin hilafetine karşı en büyük ihaneti yapan kişi olarak Süfyanîler tarafından boğuldu.

Şia taraftarlığının, Peygamber ailesi taraftarı olup Ebu Süfyan ailesine karşı olmak şeklindeki soya dayalı bir tavır takınma olduğu sanılmamalıdır; aksine bu, yüzde yüz itikadî ve toplumsal bir tavır alıştır. Kana karşı kan tavrı değildir, bâtıla karşı hak tavrıdır. Bu noktada adaletçi bazı Emevîler hak cephesine geçtiler, bâzı Alevîler ve Haşîmîler ise bâtıl cephesinin ön saflarında yer aldılar.

O "Süfyânî", insanî adalet için yapılacak son kıyamda, hakkın ve adaletin rehberi tarafından yenilgiye uğratılacak ve onun zulüm hükümeti yeryüzünden silinecektir. Bu, "Süfyânî bir rejim"dir, Süfyânî bir soy değildir. Süfyânî, bir Amerikalı da olabilir, bir Rus da... Süfyânî güç, Muaviye gibi, Ebu Süfyan gibi, Firavun gibi, halkın siyasî, ekonomik ve fikrî gücünü kendi hizmetine alan ve bunu halka karşı kullanan Firavunî bir güçtür. Halka zor kullanır, "zer"le istismar eder, dinle, ideolojiyle, kültürle, sanatla, felsefeyle vs. yani inanç ve düşünceyle "istihmar"a tabi tutar ve aldatır. Bu, gasbın tarihsel eğrisine göre hakkı bâtıla, tevhidi şirke, İslam'ı cahiliyeye dönüştüren, her zaman ve zemine hakim olan bütünsel bir güç ve daimî bir düzendir. Dai-

ma "nifak"' elbisesine bürünür, her devrimde, her bi'sette kovulur, yenilgiye uğrar; ama yeni bir şiarla, yeni bir elbiseyle, yeni bir maskeyle ve halkın beğeneceği yeni bir renkle geri döner. Sahip olduğu güçlü büyücülerin, din tüccarlarının, inanç tüccarlarının, bilim tüccarlarının, yani işbirlikçi ulemanın, hâin aydınların, yani Kur'an'ın en güzel şekilde tabir ettiği ve toplumsal rollerini açıklamak üzere onları "Firavun sihirbazları" diye adlandırdığı kişilerin yardımıyla, halkın düşüncelerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirir. Kendisine galip gelen yeni dini ve öğretiyi kendi menfaati doğrultusunda kullanır ve mesajı getirenlerin, onların dostlarının ve gerçek müminlerin çabalarıyla, risaletleriyle ve cihatlarıyla kalplerde doğan inanç gücünü, toplumsal gücü, siyasî makamı ve hükümeti ele geçirerek, ondan eski gücün tevili ve tahkimi doğrultusunda yararlanır. Nihayet önderlerinin ve mücahitlerinin gücüyle ve düşüncesiyle doğan bu hareketi kurban eder ve dış cephedeki yenilgisini iç cephede telafi etmiş olur; kendi "kâsit" düzenini "adalet veraseti" bayrağı altında gerçekleştirip devam ettirir.

Şu nokta son derece dikkate değerdir; Bedir'de, Uhud'da ve Hendek'te kaçan iğrenç güçler, aynı nesil içerisinde, aynı asırda, o sahnelere tanık olan aynı gözler önünde, yani otuz otuz beş yıl sonra -hatta başka bir görüşe göre bundan daha da kısa bir süre içerisinde- Sıffin'de geri döndüler ve Hendek'te kader tayin edici ve durumu tersine çevirici darbeyi başlarına indiren o bileği, aynı kılıçla ve aynı şiarla yendiler. Yarım asır sonra da o büyük devrimden geriye kalan ve Bedir cephesini savunmak için kıyam eden son gücü kolayca katliama tâbi tuttular. Hatta büyük "ilahî ve halkçı" devrimin önderinin ailesini, hanımını, çocuklarını, tıpkı kutsal İslâmî cihatta ele geçirilmiş birer kâfir esir gibi Kureyş gücünün ayağına götürdüler; Bedir'de indirilen bayrağı, devrim şehitlerinin cenazelerinin üzerine diktiler. Sonuçta Bedir'de "En büyük Hubel" "En büyük Hubel" sloganının yerine burada "Allahu Ekber" "Allahu Azze ve Celle" sloganı attılar ve şükürlerini eda etmek için mescit yaptırıp oruç tuttular...!

Kâsit düzen, Kâsitîn şer gücü "Hannâs"dır. Hannâs, "gizlemecilik" anlamındadır. Bir şeyden haberi olmayan halk yığınlarının içine vesvese sokar, bir şeyden haberi olmayanların akıllarını ve bilinçlerini yer. Din, bilim ve düşünce adı altında halkın zihnine, toplumun imanına, ahdine ve bağlılığına büyü yapan "neffâse"lerin yardımıyla ve hak cephede bulundukları ve hakkın takipçisi oldukları halde nefsî zaaflara sahip olanların "haset"lerinden faydalanarak tekrar geri dönerler. Çünkü "hannâs"ın diğer bir anlamı da gizlice geri dönen yolcudur. Bu daima böyledir.

Şimdi bu Süfyanî'nin, bu hannasın ve Kâsitîn'in gücünün ve hakimiyetinin hangi yollardan faydalanarak ve hangi hilelere başvurarak tekrar geri dönebildiğine bakılmalıdır...

1) Bu hakikati ya da başka hakikatleri geçersiz kılmak için o hakikati söz konusu etmek ya da ona eğilim göstermek.

Kâsitîn grubu, o önceki cephede hak karşısında bâtılı -put, Mekke ticareti, Kureyş aristokrasisi vs.- tuttukları ve bunu şiar edindikleri için yenildiler. Şimdi ise iç cephede hakka karşı hakkı tutuyor ve muzaffer oluyorlar. Halk ise bir hakla meşgul edilerek başka bir haktan gafil bırakılıyor.

Bir gün halk Ömer'in yakasını tutup ona şöyle bir itirazda bulunuyor: "... Senin giysin diğerlerininkinden daha uzun. Cihatta ganimet olarak aldığımız kumaşları eşit bir şekilde dağıttık. O halde sen ganimetten daha çok pay aldın..." İran'ı ve Rum'u Müslümanlar için fethetmiş olan halife, sonunda oğlunu mescide gönderip oğlu aracılığıyla halka şöyle bir açıklama yapmak zorunda kalıyor: "...Ey halk! Boyumun uzun olmasından dolayı payıma düşen kumaştan bana giysi çıkmadığı için oğlum Abdullah kendi payını bana verdi ve ben bu iki paydan giydiğim elbiseyi diktirdim..." Sonra halk onun yakasını bırakıyor. Ancak iki asır sonra Peygamber'in diğer bir halifesi, Hasan Sehl'in kızı Buran ile evlendiğinde düğün sofrasını İslam'ın itibarının korunması adına öylesine donatıyor ve renklendiriyor ki o sofradan artan yemekler, Bağdat dışında büyük bir tepe oluşturuyor. Bu bir gecelik sofranın artıklarını, kuşlar, hayvanlar uzun müd-

det yemelerine rağmen bitiremiyorlar ve ondan yayılan kötü koku Bağdat'ı hastalık tehdidi altında bırakıyor, daha sonra yüzlerce işçi, Peygamber'in halifesinin bu bir gecelik yemeğinden arta kalan tepeyi şehrin dışına götürüyorlar. Bütün bunlara rağmen aynı âlimler ve fakihler ertesi gün "Emir'ül-Müminîn'i övüyorlar, Peygamber'den halifenin kendisine kadar olan dönemi ilahî ve Kur'anî hükümet olarak niteleyip ondan öncekilerin ve ondan sonrakilerin "manevî bir silsile" oluşturduğunu söylüyorlar, onun apaçık ihanetlerini sahte ve zahirî hizmetlerle gizliyorlar ve halkın dinini ve aklını, gördüklerine indirgeyerek şöyle diyorlar: "...Elhamdülillah ne büyük ilerlemeler kaydedildi, ne mescitler yapıldı, Çin'den Endülüs'e kadar uzanan ne yollar inşa edildi. Geri kalmış Medine'ye kıyasla Bağdat dünyanın en gelişmiş en medenî şehri haline geldi. Rum ve Konstantiniyye kiliseleri ile Nevbahar ve Sumenat puthaneleri karşısında Müslümanların utanmasına sebep olan Mescid'ün-Nebi'ye ve Mescid-i Küba'ya karşılık, altınlarla donatılmış büyük ve görkemli Dımeşk ve El-hamra mescitleri bina edildi... Büyük ticarethanelere, pazarlara, Kızıldeniz'de ve Rum denizinde güçlü deniz kuvvetlerine sahip olduk. Allah'a hamd olsun büyük İslam imparatorluğu Akdeniz'den Fars Körfezine, doğudan batıya her tarafa yayıldı. Puthaneler yıkıldı, kiliseler ve ateşgedeler mescide dönüştürüldü, tüm "ehl-i kitab", Arabistan yarımadasından sürüldü. Zerdüştîlerin boynuna "gayyar"[71] bağlandı. İslam'a inanmayan, halifeye boyun eğmeyen herkesin malı, canı ve namusu hiçe sayıldı. İslam kılıcı dünya milletlerinin boyunlarının üstündedir, hak sünnet ve cemaat mezhebine itaat etmeyen hiç kimse nefes bile alamamaktadır.

Tüm bunlara halifenin tedbiriyle ve kılıcıyla sahip olduk. O, ihlas ve imanı dolayısıyla bir yıl hacda, bir yıl cihatta yaşıyor...!"

Mescitler inşa edildiği, Kur'an çoğaltıldığı, kiliseler mescide dönüştürüldüğü vb. için her Müslüman mutlu olur; ama tüm bun-

[71] Farklı dinden olanların Müslümanlardan ayırt edilebilmeleri için onların elbiselerine bağlanan kumaş. (Çev.)

ların gerçekleşmesi, halkın hakları olan "hakkın hakları"nın ortadan kaldırılması içindi. Tüm bu ilerlemeler ve gelişmeler, halkın şiarı olan imametin gündeme gelmemesi ve bunun kökten yok edilmesi içindi. Halkın, "imamet" ve "adalet" için değil; felsefî meseleler, fıkhî konular ve fırka ihtilafları için savaşması istendi.

Mesela özgür seçime inanan felsefelere, Allah'ın sıfatlarının zatından ayrı olduğuna inanan veya inanmayan kelamcılara, madenlerin üzerine secde etmeyi caiz görmeyen fakihlere, Kur'an lafzının hâdis/sonradan olma ve yaratılmış olduğuna inanan veya buna inanmayan müfessirlere, cismanî ve ruhanî anlamda dirilişe inanan hadisçilere, kıyamet gününde Allah'ın görme organı olan gözle görülmeyeceğini söyleyen filozoflara karşı savaşılsın... Evet onlara göre asıl meseleler, problemler ve tehlikeler bunlardır. Söz konusu edilmesi gerekenler bunlardır. İslam'ı ve Müslümanları tehdit eden tehlikeler, bidatler ve sapıklıklar anlatılmalı, halk bunlara karşı tahrik edilmeli ve savaşa davet edilmelidir! Yoksa örneğin şu tür meseleler gündeme getirilmemelidir: Bu Mütevekkil efendi nereden halife oldu? Neye dayanarak İslâmî gücü eline geçirdi? Yönetme hakkı İmam Sâdık'a mı aittir yoksa Mansur'a mı? Bu saraylar, bu gösteriş, bu akşam yemekleri Peygamer'in sünnetine mi uygundur yoksa kayserlerin, kisraların sünnetine mi? Bu hizmetkarlıktan, zekilikten ve medenîlikten dem vuran Bermekî, Nevbahtî ve Serahsî gibi İranlı hanedanlar, bu efsanevî zenginliklerini ve servetlerini bu dereceye nasıl yükselttiler? İslam hükümetindeki bu güçlerini ve nüfuzlarını nasıl elde ettiler; gerçek İslam âlimlerini ve imamlarını niçin geri bıraktılar; bu hâcegân, hangi hakka dayanarak yasamaya, bürokrasiye ve sermayeye malik oldu?.. İslam'daki her şeyi nasıl değiştirebildiler; bütün bu altın kemerli uşakları, hizmetçileri nasıl elde ettiler; Afrika'dan, Ürdün'den, Şam'dan, İran'ın Huzistan'ından getirdikleri bu kara derili kölelere niçin hayvanlardan daha kötü muamele ettiler? Bu köylüler niçin sömürülüyor, bunca zekat, fey, cizye, ganimet vb. şer'î ve gayri şer'î vergiler nereden geliyor ve nereye gidiyor?

Bunlar söylenince bu fakihler, zahitler, âlimler, arifler, Kur'an okuyucuları, müfessirler, muhaddisler, kelamcılar, kadılar ve imamlar koro halinde şöyle itiraz ediyorlar: Efendi! Bunlar siyasettir, diyanet değildir; din ayrı, siyaset ayrıdır; bu ekonomidir, din ayrı, dünya ayrıdır, mescitte dünya sözü etmek haramdır, bu sözler size yakışmaz, bunlar, maddî ve dünyevî meselelerdir, bunları dünya ehline bırakın, zahirî güç peşinde olanlar dünyanın süsüne, gösterişine aldanır. İlmî meseleler, dinî ve İslâmî bahisler, bu ruhanî ilimler ve ilahiyattır ki bunlar arasındaki farka değindik. Kısaca:

"Evin tabanından damına kadar, hepsi benim" (dünyadır, değersizdir, aşağılıktır, bunları boş ver). "Damdan Süreyya yıldızına kadar senindir" (dindir, aşkındır, mukaddestir, onu al!)

Bundan dolayı Kâsitîn, içeride hakka ve hakikate karşı başka bir hak ve hakikat yerleştiriyor, İslâmî bir hakikat olan "şûra"yı "vesayet ve imamet" gibi bir başka İslâmî esası ortadan kaldırmak için söz konusu ediyorlar.[72]

[72] Son zamanlarda farklı hançerelerden aynı ses şeklinde benim Şiî imametine inanmadığım yönünde gürültüler koparılıyor. (Halbuki tüm İslâmî, hatta bilimsel, tarihsel, toplumsal dayanağım ve tüm eserlerim Şia üzerine oturmaktadır.) Benim kendime özgü nazariyem, şu çerçevededir: Birbirlerinin arkasından yüzyıllardır belli sabit kalıpları ve formülleri, basma kalıp mezhebî nazariyeler ve deliller olarak birbirlerine karşı tekrar eden Şiî ve Sünnî yazarların birçoğunun aksine ben, Sakife rejimini tevil eden Ehl-i Sünnet nazariyesini reddedip Şia'daki İslâmî vesayet rejimini ispat etmeye çalışan yeni bir nazariye ortaya koydum. Bunlardan biri de İslam Bilim kitabımda da yazdığım gibi "şûra" prensibidir. Benim inancıma göre şûra, İslam'ın ilkelerinden ve hakikatlerinden biridir. (Çünkü Kur'an'daki iki ayet, bu ilkeyle ilgili olarak gelmiştir) Tıpkı "imamet ve vesayet" ilkesinin İslam'ın ilkelerinden ve hakikatlerinden biri olması gibi... Ehl-i Sünnet, İslâmî bir ilke olan "şûra"yı, "vesayet ve imamet" ilkesini reddetmek için ortaya koyuyor. Halbuki ben, her ikisine de inanmakla birlikte "vesayet ve imamet" ilkesinin "şûra" ilkesinden daha öncelikli olduğunu düşünüyorum. İslam Bilim kitabımda her ikisini de söz konusu etmiştim; şûra ilkesini birkaç satırda (İslam'ın Dayanakları bölümünde) Ali'nin vesayeti ve velayeti ilkesini ise birkaç sayfada (Geleceğin Düşüncesi. Ebubekir'in Grubu, Peygamber'in Ashap Hakkındaki İncelemesi, Demokrasinin Reddi ve Ali'nin Gadir-i Hum'daki Velayeti, bölümlerinde...)

Bu hep böyle olmuştur; onlar bir hakikatle başka bir hakikati ezdiler. Aksi taktirde bir hakikat karşısında halkı aldatmak ve onları rezil bir bâtıla davet etmek mümkün olamazdı. Çünkü bunlara kulak veren olmazdı. Halkı, gerçekten doğru ve mantıklı olan şeyden alıkoyabilmek için, zahiren ya da gerçekten doğru ve mantıklı olan şeye davet ediyorlardı. Bu şekilde "iğfal"

açıkladım. Ayrıca onlarca dersimde, konferanslarımda, birçok kitabımda imamet öğretisini ve Şiîliğin esaslarını bin bir yolla ispat ettim. "Ümmet ve İmamet" diye müstakil bir kitap yazdım. Fakat Kâsitîn, Mârikîni üzerime kışkırtmak için sadece bu birkaç satırı saptırarak benim tek inancımmış gibi yayımladılar. Aynı kitapta Gadîr öğretisi ile ilgili sayfalarca bölümü görmezden geldiler. Şiîlik tarihi içerisinde vesayet, Ehlibeyt, imamlar ve imametin aslî oluşu ile ilgili birkaç ciltlik kitabımı görmezden geldiler. Bir örneği ya da eksik ve bölünmüş cümleleri, doğru olmayan bazı nazariyeleri eleştirme adı altında naklettiler. Sonuçta her zaman saf ve bağnaz olan ve ayırt etme yeteneği bulunmayan Mârikîn de ne meselenin aslını okuyarak öğrenecek bir kitap okuyucusudur ne de bu yeni nazariyenin, bir miras şeklinde devraldığı ve basmakalıp bir şeklide kendisine tekrar edilen o nazariye ile olan farkını anlayabilecek bir teşhis yeteneğine sahiptir. Doğru bir bilimsel yargıya varabilmek için şu şartların bulunması gerekmektedir. 1-Okur yazarlık 2-Bilinç, 3-Şeref; bunlardan herhangi biri aksayacak olursa yargı doğru olmaz. Eğer bir toplumda bir "s" ve iki de "ş"/sevad, şuur ve şeref bulunmuyorsa ve buna bir de "dış etken" ilave oluyorsa (bunlar olsaydı Ali karşıtı üç cephe olmazdı) artık vay haline o Ali Şiası'nın! Ali'nin cephesini okuyanlar, hem Emevî Sünniliği'ni reddederler, hem Safevî Şiiliğini, hem de nifak saçan, komplo kuran, bölüp parçalayan Ebu Süfyan velayetini. Bu ülkede birkaç bin üniversiteli genç, herkesin gelip geçtiği büyük Şemiran caddesinin yanı başındaki henüz kapısı, penceresi dahi olmayan, yarı tamamlanmış Hüseyniye-i İrşad mescidinde cemaat halinde akşam namazı kılıyor, bir "sarıklı şovmen" minbere çıkıp yalan yere tüm mercilerin sözüymüş gibi bunlar, ellerini bağlayarak namaz kılıyorlar diye haber veriyor. Onu dinleyenler de ağlayıp lanetler yağdırıyor! Fakat şunu düşünemiyorlar ki, bu meselenin araştırılması, fıkıh ve usul bilgisi gerektirmiyor, ne ilim ve felsefe öğrenmeyi ne anlaşılmaz sosyoloji konularına dalmayı ne hasıl olmayan irfanî işaretleri ve işrakı ne Einstein'ın izafiyet teorisini ne Molla Sadra'nın "hareket-i cevherî"sini bilmeyi gerektirmiyor; iki Riyal verip otobüs bileti alırsın, gelip caddenin kenarında durursun, eğer kör değilsen, İmam-ı Zaman'ın doğrudan temsilcisi olan dinî liderinin dürüstlüğünü ve şerefini gözlerinle görürsün. Fakat bu dinleyici, ağlayıp lanet ediyor. Mümin ve mutaassıp da oldukları için güçleri yeterse bu münkeri ortadan kaldırmak için bıçak da çekebilirler. Halbuki yalnızca gelip bakmaları, anlamaları için yeterlidir. Bu durumda onlara nasıl diyebilirim ki: Kardeşim! Ümmet ve İmamet kitabı, imamet nizamını sosyolojik açıdan ortaya koymuş, tarih içerisinde demokrasiyle, devrimci rejimlerle, tek parti yö-

etme, Kâsitîn'in yöntemidir. Esasen "istihmarın" en temel bölümlerinden biri de bu şekildeki iğfaldir. Yani halkı bir hakikatle bir başka hakikatten gafil bırakmak...

İmam Cafer Sadık'a (a.s) şöyle soruyorlar: "Hilafette Ebubekir'in ve Ömer'in muvaffak olmasına rağmen ne Ali'nin ne de Osman'ın muvaffak olamamasının sebebi nedir?"

İmam, toplumsal açıdan son derece derin bir analiz içeren şu cevabı veriyor: "Ali tümüyle hak üzere; açık ve kesin bir şekilde hak üzere yürüdü; Osman ise tümüyle batıl üzere, açık ve kesin bir şekilde batıl üzere yürüdü. Ancak Ebubekir ve Ömer o ikisini birbirine karıştırıp yürüdüler."

Yani bir hakikatin bir başka hakikate karşı kullanılması!

Oruç İslâmî bir hakikattir. Bir başka hakikat olan cihat için emir verildiğinde mücahit, seferî olmaktadır; bu yüzden de oruç tutmamalıdır. Ancak onlar yerlerinde oturup şöyle derler: "Efendim, Ramazan ayı bereket ve rahmet ayıdır. Bu ayda ilahî rahmet kapıları açılır, bu ayda mübarek Kadir geceleri vardır... Biz bunları bırakamayız, oruç tutmak istiyoruz." Böylece cihat, oruca kurban edilmiş olur!

Peygamber, Tebük savaşında tüm güçlerini savaş meydanına göndermek için çok çalışmıştı. Zira bu, Rum imparatorluğu ile yapılacak ilk savaştı. Zâhitlik taslayanlardan biri gelip şöyle dedi: "Efendim ben gidemeyeceğim." Hazret-i Peygamber bunun sebebini sorunca şöyle cevap verdi: "Şunu açıkça itiraf etmeliyim ki, ben beyaz tenli ve mavi gözlü güzel Rum kızları karşı-

netimleriyle, aristokrasiyle, lider esasına dayalı nazariyelerle vs. karşılaştırmış ve onun Şiî ve Sünnî âlimlerin bilinen görüşlerinin aksine biata ve şûraya aykırı olmadığını göstermiştir. Tersine imamet bunlardan daha önce olmalıdır. Yani Sakife, imametten önce veya imamete karşı değil; imametten sonra olmalıydı. İslâmî hilafetin gelişme içerisinde olduğu ve parlak dönemlerini yaşadığı ikinci, üçüncü ve dördüncü asırlarda ilmî, kelamî, felsefî meselelerin, İslâmî teorik ve kültürel konuların, toplumsal ve ekonomik ilerlemenin temelinde zihinleri siyasî imamet ve siyasî adalet meselesinden saptırma düşüncesinin bulunduğunu görmekteyiz.

sında dayanamam, beni muaf tutun ve bırakın dinimi koruyayım!" Gördüğümüz gibi bu adam doğru bir ipe sarılıyor. Zira Batı, sonuçta insanı günaha düşürebilecek bir yerdir ve herkesin de ondan sakınması gerekir. O da sakınıyor ve Medine'de kalıyor ve diyor ki: "Sizin gönlünüz sağlam, o halde siz gidiniz." O, toplumsal sorumluluktan kaçmak için bu yola başvuruyor ve cihadı kaldırmak için ahlaka sığınıyor. Peygamber, bu pis hilekârın davranışından o kadar iğreniyor ve onu o kadar hakir görüyor ki onu azarlamak ya da savaşa gitmeye mecbur etmek bir yana, ona "kal ve sahte dinini koru ki sahte takvanın kötü kokusu mücahitlere bulaşmasın" bile demiyor.

"Sünnet'in "Ehlibeyt"e ya da tersi bir şekilde karşı görülmesi de bu şekildedir.[73] Bazıları sünnete dayanarak, Ehlibeyt'i bazıları da Ehlibeyt'e dayanarak sünneti ortadan kaldırmaktadırlar. Oysa bu ikisi birbirine zıt değildir; her ikisi de birer temel ilkedir. Bir gün bir bey, bu kürsünün önüne gelip bize itiraz edip kendi velayetini savunmak adına topluluğa hitaben şu eleştiride bulundu: "...Bizde kesinlikle sünnet diye bir şey yok. Bizim sünneti izlememiz gerektiğini kim söyledi? Bize sadece itreti söylediler. Her kim sünnet derse Sünnî'dir ve velayetin düşmanıdır..." Halbuki Ali'nin tüm çabası sünneti korumak ve bidati ortadan kaldırmak içindi. Ayrıca her ne kadar Kur'an'da Ehlibeyt'i (itret) hakkında pek çok âyet nazil edilmişse de itreti isim, makam ve mevkileri ile açıkça ümmete tanıtan sadece ve sadece sünnettir. Emir'ül-Müminîn, İbn Abbas'ı Haricîlerin yanına gönderirken ona şöyle diyor: "Onlara Kur'an ile delil getir-

[73] Ali Şiîliği'nde Kur'an'a ve sünnete dayanıyor olmamızın sebebi, bizim başka bir ilkeye değil, sadece bu iki ilkeye sahip olmamızdır. (Gerçi Safevî Şiîliğinin başka birçok ilkesi daha vardır.) İtret de bizim için büyük ve kutsal bir ilkedir; ancak üçüncü bir ilke değildir. Aksine ikinci ilke olan sünnetin bir parçasıdır. İtret, Kur'an ve sünnetin diyarına götüren tek güvenilir yoldur. İtret, Kur'an ve sünnetin gerçek ve güvenilir öğreticisidir. Zira bu yolun dışında bahsedilen Kur'an ve sünnet, Muaviye ve taraftarlarının bahsettiği Kur'an ve sünnettir. Bizim için en doğru ve en güvenilir Kur'an ve sünnet, Ehlibeyt'in bahsettiği Kur'an ve sünnettir. O halde "itret" ilkesi, izafî bir ilke değil, sünnetin içinde olan temel bir ilkedir.

me; zira Kur'an'ın pek çok anlamı ve birçok yönü bulunmaktadır. Sen söylersin, onlar da söyler. Onlarla sünnetle tartış, zira bundan kaçış yolu yoktur ve onlar kabul etmeye mecbur kalacaklardır." Şimdi bu bey, Ali taraftarı olarak kendi tabiriyle "Biz velayetîyiz!" deyip, Velayetîler[74] adına "İslam'ın hiçbir yerinde sünneti izlemenin gerekli olduğu geçmemektedir" diyor; oysa Kur'an'da açıkça şöyle buyuruluyor: *"Yakınlarıma sevgi dışında sizden hiçbir ücret istemiyorum."* (42/Şura Suresi 23) O, bu âyeti sünneti bir kenara itecek şekilde tefsir ediyor, *"Resulün hayatında sizin için güzel örnekler vardır"* (33/Ahzab Suresi 21) şeklindeki açık ayeti ve Hz. Emir ile tüm Şia imamlarının Peygamber'in sünnetinin korunması ile ilgili yaptıkları onca vurguyu görmezden geliyor ve Şiîlik ve velayet adına Peygamber'siz bir İslam icat etmek istiyor! Kur'an hakkında da "Bu Kur'an, tahrif edilmiştir, asıl Kur'an gâib İmam'ın elindedir; Kur'an anlaşılabilir bir kitap değildir, bizim onu kendi aklımızla ve bilgimizle tefsir etmeye hakkımız yoktur" diyenler de çoğunlukla bunlardır. Yani "Kur'ansız İslam!", Safevî Şiîliği ve yeni velayet, "Kur'an'sız ve sünnetsiz İslam'ın" formülü olmuştur.

Sünnete dayanarak itreti ortadan kaldıranlar da bir hak olan sünneti, bir başka hak olan itreti ortadan kaldırmak için araç olarak kullananlardır.

2) Hakikatlerin tahrifi için şiarların abartılması...

Emevîler, Abbasîler ve onlardan sonraki halifeler döneminde İslâmî şiarlar Peygamber zamanındakinden daha süslü hale geldi. Çünkü bu yolla hakikatlerin tahrifine girişmek istediler. Bazen bir şahsın, bir fikrin ya da bir kitabın yüceltilmesi, o şahsın kişiliğinin, o fikir ve o kitabın içeriğinin tahrif edilmesi yolunda kullanılıyor. En büyük aldatma da budur. İslam'ın ilk dönemlerindeki Kur'an yazmaları ile Moğollar dönemindeki nüshaları mukayese etmeniz yeterlidir. Bugün o nüshaların her bir sayfa-

[74] İran'da Ehlibeyt'in velayetini savunma adına ortaya çıkmış dinî bir grup. (Çev.)

sının bir milyon tümen değeri vardır. Ancak bu, Moğol Hanı'nın kutsanması için bir vesileydi ve Kur'an metninin süslenmesi, Kur'an ruhunun meçhul bırakılmasına ve yok edilmesine yaramıştır. Bu çerçevede mescitlere, cemaate, haccın karmaşık teşrifatına, namaz öncesinde yapılanlara ve şartlarına, dinî matem törenlerine ve dinî bayramlara bakınız. Baştan aşağı altınlarla ve mücevherlerle süslü türbelere, ziyaretlerdeki ve dualardaki teferruatlara bir bakınız ve onları, dünyalarını değiştirmiş olan imamların, ashabın ve mücahitlerin sâde İslam'ı ile mukayese ediniz.

3) "İsmet"e karşı "hizmet"e dayanmak ve bunu propaganda etmek.

Fütuhat gücünü, İslam topraklarının genişliğini, Müslümanların sayısını ve benzeri şeyleri kendilerine şiar ediniyorlar. Bazıları bunları önderlikteki "ismet" şiarına karşı kullanmaktadır. Daha açık bir ifadeyle mesela diyorlar ki "Halifelerin bazı hataları olduğu doğrudur; ancak onlar da nice fetihler yaptılar, İslam için nice iftiharlara sebep oldular, nice... nice...!" Bu, İslam'ın mahiyetini ve Peygamber'in risaletini değiştiren büyük bir sapmadır ve "hizmet" kisvesinde ihanette bulunmaktır. Bunun bir örneği Hâlid'dir. O, savaşta haşin, heveste laubali idi. Hatta Mâlik b. Nuveyre'nin teslim oluşunu ve Müslümanlığını kabul etmiyor ve müzakere çadırı yanında korkuyla bekleyen güzel karısına sahip olmak için onu öldürüyor. Ancak o, Mûte savaşında düşmanın kafasında dokuz kılıç kırıyor. Ridde ayaklanmasını durduruyor, peygamberlik iddiasında bulunanları yere seriyor ve İslam'ın yararına kâfirlere darbeler indiriyor...[75]

4) İdeolojiyi ve sorumluluğu ortadan kaldırmak için bilim ve kültürü vurgulamak.

[75] Fakat Ali, onu, "Allah'ın kılıcı" diye nitelendirilmesine rağmen, kanunun icrasından muaf görmüyor. Yalnızca dürüst niyeti (kalbî isteği ve asli hedefi) temiz kişilerin hizmetlerinin, hayır işlerinin kabul edileceği İslâmî bir prensiptir. Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: *"Allah sadece takva sahiplerinden kabul eder"* (5/Maide Suresi 27)

Bu, en korkunç ve en pratik hiledir. Dördüncü, beşinci ve altıncı asırda "İslâmî ilimler" büyük ölçüde ilerleyip gelişti ve zirveye çıktı; ama İslâmî bilinç, onun yüz katı kadar ortadan kalktı. Müstakil bir konferansta belirttiğim gibi, düşüncelerin bilime yöneltilmesi, tercümenin, edebiyatın, şiirin, kelamî ve felsefî bahislerin yaygınlaştırılması, halkın siyasetten uzaklaştırılması (dépolitisation) içindi. Böylece düşünce duyarlılıkları, rehberlik ve toplumsal adalet meselesinden (hak imameti ve gasp hilafeti meselesinden) zihinsel meselelere sapacaktı, nitekim böyle de oldu.

Çoğunlukla geçmişte ve tüm toplumsal ve dinî hareketlerin geçmişinde, inanca dayalı bilincin yani ideolojinin hareket eğrisi mücahit yetiştirir, sorumluluk ve hedef koyar. "Bilim ve medeniyet bilincinin" yani kültürün hareket eğrisi ise dünya yaratmakta, güç ve uygarlık meydana getirmektedir. Bunların hareket çizgileri birbirlerinin tam aksi yönündedir. Bir hareket önce bu "itikadî ekol"ün bünyesinden doğan iman, hedef, sorumluluk ve cihattan ibarettir. Kitleleri bilinçlendiren ve onları seferber eden "akide" eğrisinin, ulaştığı en yüksek noktadan aşağıya inmeye başlamasının ardından, kültür eğrisi, -ki felsefe, bilim, edebiyat ve sanatın oluşturduğu bütündür ve ilim havzalarının, medreselerin, üniversitelerin dört duvarıyla ve buralara mensup âlimlerle, uzmanlarla sınırlıdır. Kitleler, bunların yüksek duvarlarının ve kapalı kapılarının ardında ondan mahrum kalır ve ona yabancılaşır.- yükselip zirveye ulaştığı ölçüde, itikadî bilincin ve "fikrî öğretinin" eğrisi inişe geçer. İslam da başlangıçta "itikadî bir öğreti"ydi, "ilahî bir maksat"tı, toplumsal ve beşerî bir mesaj ve bir misyondu. Tüm dünyadaki halk kitlelerine hitap etmekteydi. Benî Abbas zamanında bilimin, kültürün ve edebiyatın gelişmesiyle, İran, Yunan ve Süryanî dillerinden tercümeler yaptılar, dinî ya da din dışı ilimler, tasavvuf, felsefe, sanat, şiir, edebiyat, teknoloji, medeniyet ve güç gelişti, ilerledi. Felsefe, fıkıh, kelam, tefsir, lügat, tarih ve coğrafya gibi muhtelif bilim dallarında büyük insanlar ortaya çıktı. Büyük fakihler, büyük kelamcılar ve büyük filozoflar yetişti; ama büyük İslam

kültürü ve medeniyeti, medreseler, Nizamiyeler, Daru'l-Hikmeler, Dâru'l-Ulûmlar, büyük ve görkemli camiler, Ebuzer gibi şahsiyetler yetiştiremedi, Hüseyin'ce dirilişler yaratmaktan âciz kaldı. Kur'an'daki "Bismillah"ın "b" harfinin altındaki nokta hakkında bir ramazan ayı boyunca konuşma yapıyor, ciltler dolusu tefsir yazıyorlardı; ancak bu kitabın misyonunun ne olduğunu ve mesajının kime hitap ettiğini, hangi grubun lehine ve hangi grubun aleyhine olduğunu bilen çok az kişi vardı. Ali hakkında onlarca cilt şiir ve menkıbe kitabı yazabilecek, Nehcü'l-Belaga'daki her kelime ve her işaret hakkında onlarca ilmî, edebî, kelamî ve felsefi açıklamada bulunabilecek pek çok kimse vardı; ama Ali'nin sözünün aslını anlayabilecek çok az kimse bulunuyordu. İslam, bir akide ve bir ideoloji biçiminden bir kültür biçimine dönüştü. Havas âlim oldu, avam ise yobaz... Sorumlu Müslüman aydına gelince; onun da neslini tükettiler.

5) Takvayı ortadan kaldırmak için terakkiye dayanmak.

Fesadın yaygınlaştığı doğru; ama sonuçta İslam toplumu terakki etmiştir. Ashab zamanındaki Medine nerede, halifeler zamanının bin bir gece sarayları, sayısız medreseleri, kütüphaneleri, şairleri, filozofları, mühendisleri, bilgeleri ve din savaşlarındaki cihangir subaylarıyla dolu Bağdat nerede?

6) İçerikten gafil kılmak için "şekil"e yönelik aşırı ve doğal olmayan duyarlılıklar ve kuruntular oluşturmak.

Örneğin; Kabe etrafında dönmenin şekli, tarzı, şartları ve âdabı diye binlerce fıkhî hükümle karmaşık bir tekniğe dönüştürülmesi; faraziyelere, uzak hatta garip ve tuhaf ihtimallere, gerçekleşmesi tahmin bile edilemeyecek kadar imkansız meseleler hakkında içtihatlar, bahisler, tartışmalar, polemikler, ilmî, fıkhî ve fikrî araştırmalar... Örneğin ihram halinde abdest alıp odana girdikten ve çıktıktan sonra "acaba odamda namaz mı kıldın, yoksa eşimle cima mı ettim!" diye şüpheye düşersen ne yapman gerekir, bunun hükmü nedir? Çok zor ve belirsiz bir durum. Çünkü birinci durumda, namazını eda etmişsin, sonraki namaz için de abdestin vardır, bu durumda haccın da ihramın da ge-

çerlidir. İkinci durumda ise abdestin bozulmuştur, burası kesin, cenabet guslü de sana farz olmuştur, namaz borcunu henüz eda etmiş sayılmazsın ve bir de kefaret boynunun borcudur!

Bugün "tavaf" teknolojisi, yani Kabe etrafında yedi defa dönmek, Apollo'nun Ay etrafında dönmesinden ve uzay laboratuarının dünyanın etrafında dönmesinden daha karmaşık ve anlaşılması daha zor bir iştir. Ağır ve sayısız sorumluluklar altında, korku ve tedirginlik içinde tüm dikkatini ihram elbisesine vererek dönen hacının durumu, Ay etrafında astronot elbisesiyle dönen Conrad ile mukayese bile edilemez.

Ama hacdaki tüm hükümleri, meseleleri, farazî konuları, şartları, garip ve tuhaf ihtimalleri öğrettikleri bu hacıya bu amellerin anlamının ne olduğunu bir defa bile söylemediler! Hatta hac ve menasik kelimelerinin anlamlarını bile söylemediler. Bu şekildeki hac algısının -fikrî değil, fıkhî hac- aksine, başlangıçta onun fikrî içeriği o kadar derin, devrimci, yapıcı ve eğiticiydi ki Peygamber ve imamlar ondan yararlanıyor ve onun ruhî yüceliği ve anlam zenginliği karşısında kendilerini küçük görüyorlar ve buna muhtaç olduklarını ortaya koyuyorlardı. Ayrıca bunun fıkhî şekli daha önce öylesine sadeydi ki Peygamber, devesiyle Mescid-i Haram'a giriyor, asasıyla Hacer'ül Esved'e dokunuyor yine aynı şekilde binekli olarak tavaf ediyor ve gidiyordu!

Dünkü namaz, açık kelimelerden ve sâde hareketlerden oluşuyordu, bu şekliyle kişiyi, bir örümcek ağı gibi saran maddî hayatın bencilliğinden kurtarıyordu. Onu, güneşin karşısına konmuş bir ayna gibi, Allah'ın karşısına koyuyordu. Bir topluluğu tevhit tanrısının karşısında, vahdete erdiriyor, bireyselliği "muvahhid cemaat" içerisinde "inanan kardeşler" kılıyordu. Aşkı, devrimi, ruhu, gücü, ihlası, bilinci, sorumluluğu, özgürlüğü, fedakarlığı, bağlılığı öğretiyordu. Şimdi "Şekkiyat"[76] bir "logaritma cetveli"nden ibarettir. O kadar ki bir "hareketler ve zikirler bütünü"

[76] Şekkiyyat, Şiî fıkıh kitaplarında, namaz sırasında düşülen şüphelerin çeşitlerini ve hangi şekte ne yapılması gerektiğini açıklayan oldukça uzun ve karmaşık bir bölümdür. (Çev.)

haline dönüşmüş olan namazın felsefesi ve mantıklı tarifi, namaz kılan her Müslüman için yalnızca hata yapmamayı hedeflemekten ibaret olmuştur. Tıpkı "bu cümleyi benden sonra duraksamadan ve dili sürçmeden dört kez tekrar eden kazanıp ödül alacak" denen bazı kelime yarışmalarında olduğu gibi..!

Kelimelerin okunması, seslerin çıkarılması üzerinde ne kadar ciddiyetle durulduğunu ne kadar emek harcandığını görüyoruz.. Dünyadaki tüm Müslüman halkların, namazda okunan âyetleri Arap ses sistemine göre çıkarabilmeleri için, ağızlarından ve gırtlaklarından çıkan seslerin Arap hançeresine uygun olması için ne dinî faaliyetler, ne şer'î sorumluluklar ihdas ediliyor. Bütün bunlar bir Müslüman'ın Allah'ın mesajını okuması, Allah'la konuşması, Allah'tan bir şey istemesi ve Allah'a bir şey sorması için midir? "Şekil İslam'ı"nda, "fiilî İslam"da namazda Kur'an okumanın anlamı, Allah'ın Kur'an'da ne dediğini ya da kendisinin namazda Allah'a ne söylediğini anlaması değildir. Aksine onun seslerini Arapça mahreçlere göre ve doğru olarak çıkarmaktır. Namaza durup da hamdı ve Allah'ına hitaben Kur'an'dan bir sureyi okuduğunda, ne söylediğinden tek bir kelime anlamasan bile bunun bir önemi yoktur; ama eğer bir harfi bile tıpkı bir Hicaz Arab'ı gibi mahrecine uygun olarak çıkaramadıysan namazın toptan bâtıl olmuştur, Allah seni dinlemez, hatta haccın da bâtıldır, tavafın da bâtıldır. Sonuçta da şer'î hanımın, çocuklarının annesi veya babası sana haram olur, eğer bekârsan evlenmek de sana haram olur.

Bu durumda yapman gereken tek şey, ne yapıp edip Allah'a 'tam bir sesli namaz" sunmandır. Eğer kendin alıştırma yaparak, kıraat çalışması yaparak düzeltemiyorsan, eğer lehçeni değiştiremiyorsan, "düzgün sesli namaz" kılan, kıraati Arapça olan birini kiralıyorsun. Yani namazın felsefesi, senin için meçhul olsa da kutsal virdleri Arapça mahrece uygun olarak Allah'a sunmaktır. Eğer kendin yapamıyorsan, senin yerine, sana vekaleten teknik bir namaz kılıp Allah'la konuşması için parayla birini tutuyorsun!

Bazı dindar şahısların, taharetin karmaşık tekniklerini iyi bilmemelerinden dolayı, para verip vekil tuttuklarını işitmiştim. Kiralık taharet!.. Kendi taharetleri içlerine sinmiyor ya, işin tekniğini bilen birinin yanına gidip ücretini ödüyorlar, ya da dostça bir ricada bulunarak: "Bendenize vekaleten benim adıma yüz adet kavisli taharet alır mısınız" diye rica ediyor. Kavisli taharet, elin baştan sonuna kadar yarım daire çizdiği, taharet çeşitleri içerisindeki en kâmil tahare ttir. Ya da "taharet-i çinî veya messî"... Bu taharetlerde temizlik öylesine aşırı yapılıyor ki, parmağınızı sürdüğünüzde bakır ya da çini bir tabaktan çıkan sesi veriyor!

7) Vahşî insan yetiştirmek için uygar toplum oluşturma çabası.

Bunu, bugün Batı'da ve Batı'yı taklit eden Doğu'daki geri kalmış toplumlarda açıkça görmekteyiz.

Meşhur oryantalist Lamennais, Muaviye'yi savunup Ali'yi (a.s) eleştirirken şunları söylüyor: *"Muaviye'nin terakki isteyen, taassupsuz bir ruhu vardı, o İslam'a dünya çapında büyük bir uygarlık getirdi ve Arab'ı Rum ve İran medeniyetinin vârisi kıldı. Ali ise İslam'ın o ilk sadeliğinde kalması için çalışıyordu."*

8) Toplumsal sorumluluğun zayıflatılması ya da mahkum edilmesi için saptırıcı bir şekilde "bireysel ahlaka" dayanmak.

Bu da zâhitliğin yaygınlaştırılması yoluyla yapılmaktadır. Örneğin Hâce Rebî gibi... Öyle ki Muaviye bile Ali'yi şöyle uyarıyor: *"Allah'tan kork, takvalı ol!"*

9) Bir şey söylememek için her şeyi söylemek...

Bu, gerçek cephenin yanı başında sapma cephesinin yolunu açmak için yapay bir savaş başlatma şeklinde oluyor. Grupsal ve tarihsel şiarların söz konusu edilmesi, kelâmî tartışmaların alevlendirilmesi, eskide kalmış meselelerin canlandırılması, küçük tehlikelerin büyütülmesi, eski şahsiyetlere karşı taassupların körüklenmesi, eski dönemlerdeki olayların gündeme getirilmesi, eski olayların ve geçmişte kalmış ihtilafların yeniden gündeme

getirilmesi, küçük düşmanların önemli gösterilmesi, aslî şiarları unutturmak için konu dışında ya da teferruatta kalan meselelerle ilgili olarak savaşlar çıkarılması, mücadeleler yapılması gibi. Bütün bunlar; yaşanılan dönemden koparmak, yaşanılan zamandaki faciayı söz konusu etmemek, zihinleri mevcut durumdan uzaklaştırmak ve gerçek tehlikenin tanınmasını önlemek içindir.

Abbasîler döneminde yapıldığı gibi halkı "gaspa dayalı hilafet" faciasından, cahilî eşrafçılığın Müslümanlar üzerindeki tahakkümünden, Peygamber ailesinin mazlumiyetinden, Peygamber ümmetine yapılan zulümden, halkın haklarının çiğnenmesinden... gafil bırakmak, temel "imamet" ve "adalet" şiarını unutturmak, Ali'nin ve onun yolunu sürdürenlerin feryadını duyurmamak, adalet isteyenleri Rafızî ve zındık diye suçlayıp katliama tâbi tutmak için, kafirlerle savaşı, sûfî ve filozof kavgalarını, kelamî çekişmeleri, Kur'an'ın "hadis" ya da "kadîm" olduğunu söyleyenlerle mücadeleyi, "aşk" ve "akıl" tartışmalarını... ortaya attılar ve lafzî, fıkhî ve felsefî duyarlılıkları körüklediler.

Nitekim Altı Gün Savaşları'ndan ve Beytu'l-Mukaddes'in İsrail tarafından gasp edilmesinden hemen sonra bin dört yüz yıllık Şiî ve Sünnî ihtilaflarının alevlendirildiğine tanık olduk. Tarihî ve mezhebî meselelerle Ehl-i Sünnet içerisinde yeni bir Şia karşıtı cephe açtılar. Şia'nın İslam için en büyük tehlike olduğu yönünde propagandalar yapıp, halkı şirke ve Rafızîliğe karşı kışkırttılar... Şiîlerin içerisinde de tekvinî velayet ile teşriî velayet savaşı alevlendirildi, mezhebî ve tarihî bir konu olan 'Fedek'in gaspı" bugünün sloganı oldu! İftira makinesinin çalıştırılmasıyla orada Râfızîlere burada ise Vahhabîlere ve Sünnîlere karşı herkes ağzına geleni söyledi. Bütün bunlar olurken Moşe Dayan'ın ise -hâşâ- sol kaşının altında gözü yoktu![77]

[77] Türkçe'de hiçbir suçu olmamak anlamında kullanılan "gözünün üstünde kaşı olmak" deyimi, Farsça'da "Kaşının altında gözü olmak" biçiminde kullanılır. Moşe Dayan, Altı Gün Savaşları sırasında İsrail Savunma bakanı görevinde bulunuyordu. Bir gözü kör olduğu için, korsanların taktığı türden siyah bir bant takardı. Merhum Dr. Şeriati onun Siyonist devletin kurulmasından beri oynadığı kanlı role ve gözüyle ilgili durumuna işaret etmektedir. (Çev.)

Her kuşakta uyanan veya uyandıran herkese, her gruba, her kuruma karşı yapay bir savaş başlatabilmek için iftiralar, suçlamalar, baskılar ve kışkırtmalar başlatılır. Halk artık bütün fitnelerin tek nedeni olarak "onu", "onları" ya da 'orayı'" görür. "Onun", "onların" ya da "oranın" ıslah edilmesi durumunda her şeyin düzeleceğini, ak pak olacağını zanneder. Ama on beş yıl boyunca "ona", "onlara" ya da "oraya" karşı savaştıktan sonra "onun", "onların" ya da "oranın" da bizim gibi olduklarını, bizimle aynı dertleri, kaderi ve inançları paylaştıklarını gördük. Ama biz belayı def edip komployu hallettikten sonra ikimizin de ortaklaşa sahip olduğumuz "horozumuzu götürdüklerini, her ikimizin de ceplerimizi boşalttıklarını yeni anladık. Yaptığımız tüm savaşlarımız, savaş sahnesinde kaybolmamızla ve horozumuzu unutmamızla sonuçlandı.

Niçin yabancı düşman cephesinden Müslümanların kafasına darbe indirildiğinde, Müslümanların toprakları gasp edildiğinde, İslam ümmetine mensup bir halk saldırıya uğradığında, Müslümanların mukaddesatı çiğnendiğinde ve İslam'a karşı dünya çapında büyük bir darbe vurulduğunda, biz hep birbirimize düşüyoruz? Halbuki Kudüs'ü alan odur. Mescid-i Aksa'yı yakan odur. Müslümanların toprağını işgal eden odur. Müslümanların evini başına yıkan odur. Savunmasız Müslümanların namusuna tecavüz eden odur. Soyumuzun, imanımızın, kültürümüzün ve İslam'ın kökünü kazıyan odur. Ama buna rağmen Nasrettin hocalar benim ve benden daha suçsuz insanların yakasına sarılarak örneğin; "Niçin 96. sayfada falan cümleyi yazmadın?!" diye hesap sormaktalar.

Pekala kabul edelim ki "orada falan cümleyi yazmamışım" ama bu iki cümle hakkında 2000 sayfa daha yazı yazmışım. Peki neden sadece bu bir cümleyi? (Ki güya o sayfada yazmalıymışım ama yazmamışım. Üstelik başka yerlerde ondan çok daha ağırını defalarca yazmıştım.) Ayrıca bu kitap yaklaşık beş yıl önce yayınlandığında herkes övüp takdir etmemiş miydi? Hatta tekfir edip yasaklayan, yakınları tahrik eden saygıdeğer din âlimi,

bu gelişmelerden önce kendi mübarek elleriyle bu kitabımı ilmî ve İslâmî bir eser diye övüp, İran dışındaki hatiplere ve bilginlere de hediye olarak göndermemiş miydi? Kısa ömrüne rağmen İran'daki hangi dinî kurum, Hüseyniye-i İrşad kadar Şia'nın kendine özgü inançları hakkında bunca bilimsel ve düşünsel düzeyde üretimde bulunmuştur ve onun kadar çalışan başka bir kurum var mıdır? Burada altı yıl içerisinde üç yüz elli ilmî ve dinî konuşma yapıldı. Bunlardan iki yüze yakını Şiî mezhebinin tarihine, kendisine özgü şiarlarına, inançlarına ve Ehlibeyt öğretisine, imamete ve vesayete dairdi. Yayınlarının yüzde doksanı Şia'ya özgü meseleler hakkındadır. İran'da kısa bir ömür içerisinde bu kadar az imkanlara rağmen Ali Şiîliği'ni hangi yazar benim kadar kendisine dayanak yapmıştır? "Ebuzer-i Gıfarî'den, "Kızıl Şiîlik ve Siyah Şiîlik"e kadar yirmi yıl boyunca -ki tüm fikrî hayatımdır- lise öğrenciliğinden emekliliğe kadar kalemi her zaman Ali ailesine hizmet etmiş, her zaman Ali'nin izinde gitmiş, her zaman Ali' nin ideallerine aşk beslemiş başka kim vardır? Yaklaşık yüz kitap, risale, ders ve konferans arasında eserlerinin altmıştan fazlası Şia hakkında olan başka kim var?

Tüm kurumlar arasından sadece Hüseyniye-i İrşad ve bütün yazarlar, konuşmacılar ve öğretim üyeleri arasından sadece ben, özellikle de 1967 yılının haziranından sonra yani Şia karşıtı dalganın yükselmesinden ve Ehl-i Sünnet arasında Müslüman safların emperyalizme karşı birleşmesi gerektiğine inanan yazarlara ve kurumlara karşı Rafızîlik suçlamalarının alevlendirilmesinden sonra birden bire "velayet eksikliği" gibi rezilce bir suçlamaya maruz kalıyoruz.

Yargılarını "hava"dan vermeyen, istihbaratlarını Bay ... "diyor ki" şeklinde almayan kişiler için, özellikle de toplumsal meseleleri araştıran, toplumumuzun çağımızdaki gelişmelerini bilimsel araştırmalara ve gerçekçi analizlere göre inceleyen kişiler için, tarihler, eş zamanlılıklar, ilişkiler, ortaya çıkan gelişmeler son derece anlamlı ve değerlidir. Şunu bilmeleri çok ilginç olacak:

1967-68 yıllarında Hüseyniye-i İrşâd'da İsrail meselesini ve Filistin'in gasp edilmesini ve Filistinli Müslümanlara yardım edilmesi gerektiği söz konusu edildi. Ondan sonra "İslam'ın ilahî bir ideoloji olarak" ortaya konmasıyla bunalım daha da şiddetlendi. "Alevî Şiîliği" şiarından, ilerici din alimlerinin muteber kabul edilmesinden ve "İslam'ın yeni çağın vicdanında, genç kuşağın düşüncesinde, hayatın ve zamanın içerisinde" gündeme gelmesinden sonra Kuçali'ler tasalanmaya başladı, Nasreddin Hocalar lanetler yağdırmaya başladı. Dai Hüseyin de Behmenabad'dan yollara düşmüş, "velayet" e yaklaşmış, "Ehlibeyt" evinde yıllarca asılı duran gizlilik perdesi yukarı kalkmıştı.

İşte bundan sonra iftira, hakaret, uydurma, tekfir, kitabın ve inancın tahrifi, dedikodu üretimi vs... başladı. Tüm hayatımızı, aşkımızı, her şeyimizi adadığımız bir inanca karşı olmakla suçlandık!...

Kâsitîn; insanlık karşıtı, halk karşıtı, İslam ve ümmet karşıtı apaçık, zâlim, düşman olan dahilî cephenin içine girmekte, dost kisvesiyle, imanı ve en güzel değerleri savunma adına, en mukaddes mekanlarda en iyi şiarlarla eski düşmanlıklarını devam ettirmektedir. Dış cephede zafer kazanıp başarıya ulaşanlar, iç cephede yenilgiye uğratılıp ayaklar altına alınmaktadır. Ali'nin Kâsitîni Benî Ümeyye'dir. Bedir, Uhud, Hendek ve Mekke cephelerinde şirk şiarlarıyla İslam'a yenilen câhiliye döneminin güçlü eşrafı, kültürünü ve şiarını değiştirdi, İslam maskesi taktı, Sıffin'de Kur'an'ı bayrak haline getirdi, tevhid şiarıyla Kur'an'ı ve sünneti bir kılıç ve bir kalkan olarak kullandı, İslam'ın içeriğine, İslam'ın toplumsal misyonuna ve İslam'ın mücessem ruhuna saldırdı. Gerçek devrimci İslam'ın merkezine geldi, tevhit kisvesi ve İslam şiarı altında onu içeriden yıktı. Devrimin tüm kazanmalarının vârisi oldu. Devrimin kurucularını ve evlatlarını devrimin kılıcıyla kurban etti. Sınıfsal konumunu, toplumsal gücünü ve tarihsel rolünü yeni siper içerisinde korudu.

Mesele şudur: Toplumsal, itikadî ve siyasî her hareket, esasen açıkça ortada olan dış bir güce ya da düzene karşı ortaya çıkar. Onunla olan çelişkileriyle şekillenir. Dolayısıyla tarafların birbirlerine karşı tavır alışlarında söz konusu edilen etkenleri, fertleri ve meseleleri tanımak kolaydır. Bunlar son derece açık ve belirgindir. Daha önce de belirttiğim gibi, yenildikten sonra şiarlarını değiştiriyor, maskesini takarak hareketin içerisine adımını atıyor. Fakat "siyasî tavırlarını" değiştirerek yeni devrimci hareketin içerisinde kendi toplumsal ve sınıfsal durumunu korumaya devam ediyor. Kendi toplumsal ve sınıfsal konumuna karşı olan devrimi, kendi sınıfının ideolojik üssü haline getiriyor ve devrimin kılıcıyla devrimin gerçek evlatlarını kurban ediyor.

İlginç olan şudur: Hz. Emir, hareketin asıl düşmanı olan bu gücü isimlendirmek için öyle bir sıfat seçmiştir ki bu sadece onun hakikatinin ve özellikle toplumsal rolünün açıklayıcısı olmakla kalmıyor, şu hakikati de ortaya koyuyordu: Bu gücün dinî, siyasî ve toplumsal her tavır alışında, maskeli ya da maskesiz olarak tek bir sıfatı ve daima tanınacağı bir niteliği vardır, onu her zaman bu niteliği ile tanımak gerekir. Her halini her hareketini, her tutumunu ve her şiarını buna göre yargılamak gerekmektedir. Bu sıfat "kâsit'tir.

Bir "imam" olan, bir peygamberin en yakın ve aziz havarisi olan, bir mezhebin timsali olan ilahî, dînî ve tarihî bir sima olan -Onun bu sıfatlarını, ister Şiî, ister Sünnî, ister Müslüman, ister gayri müslim, ister dindar, isterse dinsiz olsun tüm düşünürler, kabul etmektedir- Ali gibi büyük bir insan, kendi aslî karşıtı olan bu cepheyi niteleyecek bir isim bulurken verebileceği onca isim arasından "kâsit"ı tercih etti. Bu son derece düşündürücü, öğretici ve aydınlatıcıdır. Bu öncelikle dinî bakış açısının, İslâmî misyonun ve Alevî İslam Bilimin nasıl olduğunu ve bizim gördüklerimizden ve bizim anladıklarımızdan ne gibi farklara ve hatta zıtlıklara sahip olduğunu göstermektedir. İkinci olarak Ali'nin, onun şiası olduğunu ve onu tanıdığını iddia edenlerle arasında ne kadar mesafe vardır? Zihnimizin ve gönlümüzün perdesine

işlenmiş olan görüntüsü ona ne kadar benzemektedir? Daha bakar bakmaz bizim beklentimizin tam aksine olduğunu görüyoruz. İlahî bir insan olduğu, ruhanî bir varlığı bulunduğu, dinî eğitimin doğrudan bir parçası olduğu, her türlü düşünsel ve ahlakî öğretiden, kültürden ve medeniyetten uzak bulunduğu, çocukluğundan beri vahiy sağanağı altında kaldığı, nübüvvet ailesinde büyüdüğü, kişiliği Peygamber'in ellerinde şekillendiği, İslam'dan başka bir şey olmadığı, düşünen, konuşan, yaşayan, savaşan bir semavî kitap olduğu halde, kendi mektebinin, hareketinin ve cephesinin karşısına geçen aslî cepheyi nitelendirmek ve isimlendirmek için tercih ettiği sıfat, dinî bir sıfat değildir, dinî bir terim değildir. Bizim ve dünyadaki tüm dinlerin bildiği bir bakış açısıyla, dinî bir bakış açısıyla isimlendirmeye gitmemektedir. Bilindiği gibi herhangi bir şeyin ya da herhangi bir kimsenin isimlendirilmesi ve nitelendirilmesi aynı zamanda bir yargı da içermektir. Verilen isim ve yapılan nitelendirme, hem bu ismi ya da sıfatı seçen kişinin düşünce tarzını ve duygularını ifade eder hem de isimlendirdiği şey hakkındaki telakki biçimini gösterir. Bu açık bir psikoloji kuralıdır. Çünkü her isimlendirme ve niteleme, belli bir "temel"e göre şekillenir.

Dinin ruhunun tecessüm etmiş hali olan yüce Alinin, mezhebinin aslî düşmanını isimlendirmek için seçtiği temel, dinî bir temel değildir. Yani İslam karşıtı aslî cepheyi düşman olarak tanımlarken kâfir, müşrik, mülhid, Allah düşmanı, dinsiz, putperest, cehennemlik, günahkâr... gibi kelimeler kullanmıyor, hatta fasit, müfsit, haramzade, şarapçı, utanmaz, şerefsiz, kumarbaz, şehvetperest, namussuz gibi ahlakî temellere göre de nitelendirmemektedir. Halbuki bunlar, onlar için "onur verici" olan bu vasıflara sahiptiler. Ayrıca bu vasıflar dindar ve mümin bir halk nazarında toplumsal açıdan daha kötü, daha olumsuz ve daha tahrik ediciydi. Hatta çağımızda bile dinî bir çevrede bir yazar ya da konuşmacı, bilim, şiir ya da din adına istibdadı över ya da onu tevil etmeye çalışırsa kendisine yönelik olumsuz bir duyarlılığın oluşmasına sebep olur. Evinde ağzına bir yudum

bira bile alacak olsa, kamuoyu nezdinde artık mezarının kazılmış olduğunu ve kendisinin iğrenç bir yaratık olarak görüldüğünü bilir. Bu ahlakî açıdan böyledir. Dinî açıdan ise, dindar bir hacı efendi, önemli bir makama oturmak için Avrupa'dan dönen oğlunun para kazandıracak her makam için yanıp tutuşmasından, her makama baş vurmasından halkın teveccühünü kazanacak, uygun bir zemin yaratacak her yalanı söylemesinden, her şeyi yapmasından, örneğin milletvekili olacaksa, sahte oylar hazırlayıp hile yapmasından rahatsız olmaz. Hatta muhtemelen gözünün nuru olan oğlunun bütün bunları yapması hoşuna bile gider; Allah'a, kendisine böyle bir evlat bahşettiği için şükür bile eder. Ama dönen oğlu gidip bir muayenehane açmışsa, basit bir mühendis ya da sıradan bir öğretmen olarak hizmet ediyorsa, gidip Ermeni bir kadınla evlenmişse, gelin hanım kâfir olduğundan ve bedeni necis olduğundan eline taşı alıp çıngar çıkaracaktır! Bu sıkıntı üstüne sıkıntı, necaset üstüne necasettir! Kendisini mutlu hissettiği, Allah'ın lütfuna mazhar olarak gördüğü ilk durumun aksine şimdi dünyada da ahirette de bedbaht olduğunu düşünmekte, acı çekmekte, dinî vicdanının yaralanmış olduğunu hissetmektedir.

Dinî çevrelerden ne suçlamalarla, ne sövgülerle ne saldırılarla karşılaşır. Bazı kişilere yönelik yapılan karalamaların, onlara yönelik sergilenen nefretin kökenine indiğinizde onlarla ilgili doğru ya da yanlış tüm suçlamaların temelinde iki nedenin bulunduğunu görürsünüz. Birincisi dinî neden diğeri de ahlakî neden...

Ömrü boyunca dalkavukluk yaptığı için, zulmettiği için, gerçekleri çarpıttığı için, halka ihanet ettiği için, emperyalistlerle iş birliği yaptığı ve ecnebilere uşaklık ettiği için, insan haklarını ihlal ettiği için, kamuoyunu saptırdığı, uyuşturduğu için, hak kisvesi altında dini kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda kullandığı için, zulüm karşısında, istibdat güçleri karşısında ve Müslümanların başına gelen facialar karşısında sustuğu için, insanların kınandığına çok az rastlanmıştır.

Fakat Ali, büyük düşüncesiyle, adeta ebediyeti gören, tüm tarihsel dönemlere ve çağlara bakan basiretiyle, yüksek anlayışıyla, yeryüzündeki her şeyi görüş alanında tutan şahin bakışı ile gizlilikler, örtüler, aldatmalar ve zahirler ardındaki gerçeği avlamaktadır. Din ya da ahlak karşıtı olan tüm o isimlerin ve sıfatların yerine kendisinin ve dininin düşmanları için toplum karşıtı bir sıfat seçiyor. Bu da "kâsit"tir. Yani "adalet karşıtı", ondan daha önemlisi, daha köklüsü ve daha derini; "eşitlik karşıtı"!

Ali bu sıfatı seçerek şunları demek istiyor:

1- İslam sadece zihinsel bir inanç değil, aynı zamanda nesnel bir gerçeklik ve pratik bir misyondur.

2- İslam sadece ruhanî, ahlakî ve bireysel bir düzen değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve siyasî bir düzendir.

3- İslam'ın aslî hedefi, dolayısıyla da Müslümanların aslî sorumluluğu, Kur'an'ın açıkça belirttiği üzere kıst (adalet) için kıyam etmektir.[78] Bu yüzden İslam'ın ve Müslümanların aslî düşmanı kıst düşmanlarıdır, yani Kâsıtîndir.

4- Bu sıfat, İslam ve Ali karşıtı düşmanların zihinsel inancını, dinî bağlılığını, düşünüş tarzını, ahlakî özelliğini, ruhsal durumunu ortaya koymuyor. Aksine onların davranışlarını, daha doğru bir ifadeyle onların toplumsal rollerini ve sınıfsal duru-

[78] Mesela, Hadid Suresi 25.ayet: *"Risalet sahiplerimizi açık delillerle gönderdik, onlara kitabı ve ölçüyü indirdik, ta ki insanlar eşitliği ve adaleti yerleştirmek için kıyam etsinler. Allah, kendisinin risaletle gönderdiklerine kimin silahla yardımcı olduğunu (Safî tefsiri) bilsin diye kendisinde savaş gücü bulunan ve insanlara faydalı olan demiri indirdik.. Doğrusu Allah güç ve izzet sahibidir."* Görüldüğü gibi, Allah, peygamberlerini kitap ve ölçüyle gönderdiğini açıkça belirtmektedir. Bu risaletle de hedefi, halkın kıst için kıyam etmesidir. Bundan hemen sonra demirin söz konusu edilmiş olması ve ardından da insanların sorumluluğu olarak Allah'a ve bu risaletlerinde Allah'ın peygamberlerine onunla yardımcı olmaları gerektiğinin belirtilmesi çok ilginçtir. Ayetin sonunda Allah için kullanılan her iki sıfat da güç ve izzet kavramlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bütün bunlar, şu büyük dersin öğretilmesi içindir: Kitabın ve ölçünün hedefi kıst için kıyam etmektir; ama bunun gerçekleştirilmesi, demire bağlıdır, iman, bilinç ve kanun yeterli değildir.

munu ortaya koyuyor. Yani İslam'ın ve Ali'nin aslî düşmanları toplumda çelişkiye, ayrımcılığa, imtiyaza, eşitsizliğe ve adaletsizliğe yol açan kimselerdir. Eğer adaletsizler ve toplumdan çıkar sağlayanlar, zihinsel inançlarını ve dinlerini değiştirdiler, dinî şiarlara ve ibâdî hükümlere ve İslam'ın inanç esaslarına inandılar, yani kısaca eski küfürlerinden, şirklerinden ve ahlakî fesatlarından vazgeçtiler, Müslüman oldular, Şiî oldular, namaz kıldılar, oruç tuttular, humus ve zekat verdiler, ziyaretlere ve hacca gittiler, Ehlibeyt'e sevgi beslediler, onlar için yas tuttular, mersiye okudular, ağladılar, mescide gittiler, kafirlerle cihat ettiler, imamın kabrini yürüyerek ziyarete geldiler, İslam'ın bilinçli takipçileri oldular, gerçek anlamda Ali'nin yolunda yürüyenlerden oldular ise, şunu bilmelidirler ki, temel ölçüt "kıst"tır. Kâsıtîn ise her ne örtü ya da maske altında olursa olsun ister müşrik olsun, ister muvahhit, ister puta tapsın ister Allah'a tapsın, ister kâfir olsun ister Müslüman olsun, ister Şiî olsun ister Sünnî olsun... sınıfsal konumunu ve "kıst karşıtı" toplumsal mevkiini korudukça, İslam'ın asıl düşmanıdır ve Ali'nin İslam'ı, onun tam karşısında yer almaktadır. Hiçbir inançla, hiçbir duyguyla, hiçbir dindarlık gösterisiyle, Ali'nin saflarına katılamayacaktır. Zira, "kâsit" bir İslam karşıtıdır. Eğer putperest olursa Bedir'de Ebu Süfyan'ın bayrağı altında, Muhammed'e (s.a) karşı savaşır. Eğer Müslüman olursa, Sıffîn'de Muaviye b. Ebu Süfyan'ın bayrağı altında Ali ile savaşır. Küfür ya da İslam, onların zihinsel mahiyetini değiştirmemiştir. Ne diyeyim?... Müslüman kâsıt, kafir kâsitten daha kötüdür; aynı şekilde kâsit Şiî de diğerlerinden....

Böylece Ali'nin, kendisinin karşıtı olan aslî düşman cephesini, nesnel ve toplumsal bir sıfat olan Kâsitîn olarak nitelendiriyor, asıl İslam cephesine ve kendi gerçek takipçilerine, Ali'nin imameti dönemindeki İslam ve küfür savaşının, kelamî, felsefî ve zihnî bir savaş olmadığını, halk düşmanları ile halkın savaşı olduğunu, ayrımcılık ve adaletsizlik ile eşitlik ve adaletin savaşı olduğunu göstermektedir. Ali'nin dininin/mezhebinin temel

misyonu "kıst için kıyam"dır ve doğal olarak onun dininin asıl düşmanları ve onun gözündeki asıl müşrikler ve kâfirler de kıst düşmanlarıdır.

Kuşkusuz Ali, İslam'ı bu şekilde anlamayı, kişisel çıkarımlarından ve bireysel tercihlerinden hareketle ortaya koymadı. O itretin timsalidir. Yani Kur'an'ı ve sünneti tanımak için Peygamber tarafından tavsiye ve tayin edilmiş öğretmendir ve gerçek İslam, mutlaka ondan öğrenilmelidir. O konuşan Kur'an'dır, insan şeklindeki Kur'an'dır. Kur'an, dini, İslam'ı ve tüm peygamberlerin risaletini bu şekilde tefsir ve tahlil etmektedir. Sadece -işaret ettiğimiz gibi- "Halk adalet için kıyam etsin" diye Peygamberler gönderdik, kitabı ve ölçüyü onlarla birlikte indirdik diyen Hadîd suresinde değil, Âli İmran suresinde de açıkça şöyle ilan edilmektedir: *"Allah'ın mesajlarını inkar edenlere, Peygamber'i haksız yere öldürenlere ve adaleti emreden insanların canına kıyanlara gelince, onlara acıklı azabı bildir."* (3/Âli İmran Suresi 21) Yani tevhid, peygamberlerin risaleti ve bir grup insanın adalet ve eşitlik mücadelesine daveti, bunların üçü bir safı oluşturmaktadır; tevhidi inkar edenler ve peygamberler ile adalet isteyenleri öldürenler de diğer bir safı oluşturmaktadır.

72. Cin Sûresinin 14. ayetinde de şaşırtıcı bir şekilde İslam'daki bu iki temel cepheleşmeye, kıst ile Kâsitîn savaşına açıkça değinilmektedir:

"Ve elbette bizlerden bazılarımız Müslümanız, bazılarımız da kâsıtız." Bu kadar açık ve kesin bir şekilde ardından hemen şu açıklamayı yapıyor:

"İslam'a girenler, rüşdü elde etme çabasına girişenlerdir."

"Kâsitîne gelince, onlar cehenneme odun olmuşlardır." (72/Cin Suresi 14-15)

Ömer'in teşkil ettiği şûrada, şûra başkanı olan Abdurrahman b. Avf -eşraftan bir Müslüman ve meşhur bir sermayedardı- Ali'nin elini tutarak şu biyat önerisini getiriyor: "Allah'ın kitabına, Peygamber'in sünnetine ve Ebubekir ve Ömer'in uygulama

biçimine göre amel etmen karşılığında sana biat ediyorum." deyince, Ali hemen şu cevabı veriyor:

"Hayır! Allah'ın kitabına ve Peygamber'in sünnetine evet, ama ilk iki halifenin uygulama biçimine hayır. Benim kendi uygulama biçimim var."

Alevî Şiîliği'nin tüm felsefesini içinde saklayan "Ali'nin yöntemi" nedir?

Bu sorunun cevabı, "imamet" ve "hilafet" denilen iki rejim arasındaki farkı açıkça ortaya koymaktadır. Önemli olan şudur: Bu ihtilafı zihinsel bir inanç ve kelâmî bir mesele şeklinde ortaya koyup saptırmak isteyenlerin söylediklerinin aksine aslında tüm ihtilaf iki uygulama biçimi üzerindedir.

Buradaki uygulama biçimi, tam olarak, rejimin muadilidir. İmamet ve hilafet iki uygulama biçimidir: İslam'ın "itikadî bir din" olarak kâfirler karşısında kalkındırılması ya da "toplumsal bir misyon" olarak Kâsitîn karşısında İslam önderliğinin yapılması. Elbette bu toplumsal misyonun fikrî temelinde tevhit ve dinî dünya görüşü bulunmaktadır. İslam elbisesi içerisindeki Kâsitîn rejimi olan hilafetin yüzyıllar boyunca tüm çabası, İslam'ı "zihinsel bir din" şeklinde muhafaza etmekti. Toplumsal misyonları kıstı yerleştirmek olduğu halde bundan kaçınıp, "Müslimîn-Kasıtîn" savaşını, "Müslimîn-kâfirîn" savaşı şekline dönüştürmekti.

Elbette "kafirlerden maksat da tarihte sıradan dinî kültürlerde yorumlandığı şekliyle "dinî inançları inkar" edendir; yoksa Kur'an'da şu şekilde açıklananlar değildir.

"Dini yalan sayanı gördün mü?

İşte yetimi itip kakan, odur.

Yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur."

Okuyucu genel geçer dinî ruhun etkisi altında kaldığı için yine zihinsel materyalistlerden, dehrîlerden, inkarcılardan ve mülhitlerden söz edildiğini, bir din olarak İslam'a inananlardan

bahsedilmediğini sanmaktadır. Hemen ardından son derece vurucu bir şiarla devam eden ayet "fe" ile başlamaktadır:

"Vay o namaz kılanlara!

(Niçin? Hangi namaz kılanlar?)

Onlar ki namazın anlamından, hedeflerinden ve sorumluluklarından gafil olan iki yüzlülerdir.

(Dindardırlar, âbiddirler, zâhiddirler, namaz ehlidirler; ama) hayırlı ameli, halka hizmeti, halk için atılacak her adımı engellerler!"

Ali Şiîliği iki esas üzerine kuruludur. Tarihteki sıradan bakış açısına göre bu iki esastan hiçbiri, zahiren zihinsel bir inanç ya da dinin ibâdî bir ameli değildir.

Birinci esas: İmamet, İslam esasına göre toplum önderliğidir. Hangi yöne? Hangi ülkülerle? Hangi hedeflerin gerçekleşmesi için?..

İkinci esas ise: Adalettir.

Ali, yöneticilik felsefesini ve hilafeti kabul edişini açıklarken, zihinsel meselelere ve bireysel ahlakçılığa dayanmamaktadır:

"Onun vesilesiyle mazlumun hakkını alıp zâlimin tecavüzünün önüne geçmeseydim hilafet devesinin yularını boynuna atıp onu kendi haline bırakırdım."

Ondan önce de şöyle feryat ediyordu:

"Eğer hilafet yönetimi elime geçerse, onlar halkın hakkını kadınlarının üzerine tapulamış olsalar dahi alıp halka geri vereceğim!"

Ali, toplumsal liderliği eline aldığında, küfür diyarına fethe çıkıp gayri müslimleri Müslüman yapmak yerine; Müslüman toplumun içindeki sınıflarla mücadeleye başladı ve eşitliği sağlamak için çalıştı. En iyi mücahitleri, genç Müslümanları toplayarak başka milletlere saldırtıp Maveraünnehr'den Afrika'ya, oradan İspanya'ya, Mısır ve Rum'a kadar onları cihangirce savaşlar-

la meşgul etmek, böylelikle onlara ya cennete gidin ya da milletin hayatını cehenneme çevirin demek, güç ve servet toplayarak, aldatıcı propagandalar yapıp "İslam bayrağını Doğu'da ve Batı'da dalgalandırdık, diğerlerinin mâbedlerini yıktık ya da mescide çevirdik, yüz binlerce kadını ve kızı Müslümanlara câriye yaptık, pazarlarda sattık... Rum kilisesinin kulesinden ezan okuttuk..." diyerek kamuoyunun zihnini iç meselelerden, içerideki zulümlerden, hak gasplarından, siyasî entrikalardan uzak tutmak, Ebuzer'leri sürüp Mervan'ları iş başına getirmek, İslam'dan önce de her şey olan eşrafı, yeniden her şey haline getirmek, İslam'ı bir düşünsel ve toplumsal devrimden çıkarıp askerî ve siyasî bir güce dönüştürmek, Muhammed'in evinin viran olması, Fatıma'nın feryadının kesilmesi, vefalı devrim önderlerinin kenara çekilmesiyle, devrimin aslî düşmanlarının iş başına gelmeleri, ashabın ve takvalı mücahitlerin değişerek yeni eşrafı ve yeni köle sahipleri sınıfını teşkil etmeleri, yeni bir hakim sınıf oluşturmaları, zulüm hükümetini yeniden diriltmeleri, adalete ve halka dayalı imamet yerine, sınıf düzeninin yerleştirilmesi, kıst ve İslam kardeşliği yerine halk sömürüsünün yerleştirilmesi... Bunların farkındadırlar; iç faciaları, bu tür dış iftiharlarla gizlediler. Güce olan eğilimlerini ve maddî refaha olan arzularını tatmin etmek üzere eski muhacir ve ensar için binlerce siyasî, dinî ve toplumsal makam icat ettiler, fethedilen ülkelerden Medine'ye zekat, cizye, fey ve ganimetler aktığını devrimci halk arasında yaydılar; Müslümanların devrimci ruhlarını ve inançlarını Mısır ve İran eşrafına ait saraylardaki cariyelerin ve kölelerin arasında Rey'den Rum'a, Mısır'dan Şam'a sürüklediler. İki esas olan siyasî önderliği ve sınıfsal adaleti (imamet ve adalet) İslam'dan kaldırdılar, milleti katledip yağmalayarak paraya ve makama gark olmuş bir şekilde güç yaratmaya, lezzete tapınmaya, İslam karşıtı bir şekilde zahire bakmaya, Rum ve Sâsânî düzenini, hayatını ve medeniyetini taklit etmeye seçkinleri razı ettiler. Zihinsel meseleleri gündeme getirerek, ibâdet merasimlerini yücelterek, haccın ve namazın görkemiyle, dinin zahirî şiarlarının yüceltilmesiyle, mescit yapı-

mıyla, züht ve sûfî ruhunun yaygınlaştırılmasıyla, dünyayı terk edip ahirete yönelme anlayışının yüceltilmesiyle, ölünün ilk gecesinden, ahiret azabından ve bireysel günahlardan duyulan aşırı korkularla... halkın geneli meşgul edildi.

Ama, yirmi beş yıl evinin bir köşesinde bu hilelere ve sapmalara tanık olan İslam eri Ali, askerî iftiharların ve bu hamasî fetihlerin arkasında, İslam'ın bir güce dönüştürüldüğünü ve adı İslam ve halk olan iki temel prensibin gömüldüğünü görmekteydi.

Bu yüzden daha ilk adımda yönetim tarzının nasıl olacağını ortaya koydu. Beytülmali devralınca İslâmî hükümet makamındakilerin, artık beytülmalin onların elinden halkın eline geçtiğini bilmeleri için lambayı söndürdü. Sonra o ilk iş olarak beytülmali hortumlayan ve bu makamlara eşrafa mensup olmaları ya da siyasî oyunlar oynamaları sebebiyle gelen memurları azletti. Herkesten önce, hem Kureyş döneminde hem de İslam'dan sonra en büyük kabilelerden birinin reisi olan, güçlü bir makamda bulunan, büyük bir fâtih olan Muaviye'yi azletti. Sonra da halkın hakkını İslam adına yiyen zâlimlerden, bu hakları hanımlarının üzerine geçirmiş olsalar bile geri aldı. İslam'ın, gayrimüslimleri Müslüman etme hassasiyetinden önce eşrafa, köle sahibi, halk karşıtı hâkim sınıfa mensup güç peşindeki müminlere karşı, halkın adalet için kıyam etmesi yönünde hassasiyeti olan bir rejim başlattı.

Otuz beş yıldır Kur'an bayrağı ve tevhid şiarı altında, tıpkı câhiliye döneminde olduğu gibi halkı sömürerek kendi hâkimiyetlerini ve halkın mahkumiyetini perçinleyen Kâsitîn, sahip olduğu tüm gücüyle Sıffîn savaşını başlattı.

Sıffîn, İslam'ın, İslam'a karşı savaşıdır! Müslümanların, Kâsitlerle savaşıdır! Sıffîn'de Ali, her devrimden sonra onun gasp yoluyla vârisi olan ve yeni bir maskeyle her zaman yaptığı gibi ezmeyeye devam eden hâkim sınıf ile savaşıyor. Ali Sıffîn'de adaleti tekrar getirebilmek için, içinden adaleti kaldırılmış İslam ile savaşıyor.

Nâkisîn: Cemel Cephesi

"O günden yirmi yıl önce ölmek isterdim!"

"Nekese" anlaşmayı bozmak, bizim deyimimizle ise "ihanet" anlamına gelmektedir. Bu sebeple burada söz konusu olan dış düşman değildir, halkın ve halkın inancının karşısında yer alan bir sınıf söz konusu değildir. Burada söz konusu olan, kişisel sebeplerden ve özel garazlardan dolayı müttefikini sırtından vuran dosttur. Bunlar genelde şiar değiştirmiyorlar, düşman cephesine katılmıyorlar, kendi inançlarından vazgeçmiyor ve halkın, hareketin ve hak öğretinin karşısına dikilmiyorlar, ancak birtakım ruhî vesveseler, kişilik zayıflığı, tamah, bencillik, haset, "müttefiğin ve dostun büyüklüğü karşısında duyulan aşağılık duygusu", kişilik yoksunluğu, inanç ya da irade zayıflığı, gücü ve hareketin önderliğini elde etme temayülü, şöhret sevdası, eski yoldaşlara, dava arkadaşlarına duyulan şahsî kinler, olayların gerisinde kalmak, siyasal ve toplumsal açıdan gelişmemişlik, sorumluluk duygusunun zayıflığı, basiretsizlik, alacağı tavrın doğuracağı olumsuz sonuçları önceden görememek... kökleri ve derinliği konusunda kendisinin bile farkında olmadığı daha pek çok karmaşık kişisel etkenlerden dolayı ne yaptığının farkında değildir, ihanetini ve gafletini tevil ediyor, hareketin önüne taş koyuyor, sapmaya ve bölünmeye sebep oluyor, tefrika yaratıyor, cepheyi zayıflatıyor, "ümmet" karşısındaki toplumsal misyonuna rağmen, hareketin dış düşmanla çatışma halinde bulunmasına rağmen, "Kâsitîn" tehlikesinin tehdidine rağmen içeride ihtilaf çıkarıyor, kişisel meselelerini söz konusu ediyor, cephenin ön saflarındaki güçleri, içeriye çekerek çıkar için hesaplaşmaya girişiyor, cenah çatışmalarıyla cephe gerisini meşgul ediyor, dolaylı olarak düşman için uygun zemin hazırlıyor, en iyi fırsatları, güçleri ve imkanları uygunsuz ve zamansız yerlerde heder ediyor, inancın ve inanç cephesinin bedenine en büyük darbeleri indiriyor, hak güçlerini parçalıyor ve hakka tapanları karalıyor, hak cephenin en güçlü fikrî ve toplumsal şahsiyetlerini içerden felç ediyor ve onları bâtıl ile savaş sahnesinden uzaklaştırıyor. Hare-

ketin nüfuzlu, etkin ve sevilen çehrelerinden oldukları, iftihar dolu bir geçmişe sahip bulundukları için halk yığınları nezdinde hareketin inanılan, güvenilen ve etkili şahsiyetlerinden sayılmaktadırlar. Hakkı, kişilere göre belirleyen ve kişileri şöhretlerine göre değerlendiren halkın gözünde güvenilir kimselerden sayıldıkları için halk arasında büyük sapmalara ve en derin ayrılıklara sebep olabilirler. Düşünceleri saptırabilir, akılları karıştırabilir ve halkı, hak adına kişisel çıkarları doğrultusunda yönlendirebilirler. Çünkü bunlar, hususî temayüllerini, kendilerine çıkar sağlayacak hedeflerini ve düşmanlıklarını tüm çıplaklığıyla halka sunmuyor, onları en güzel ve en aldatıcı hakperest şiarlarla, itikadî ve toplumsal izahlarla, ilahî tefsirlerle halkın gözünden gizliyorlar. Hem de öylesine ustalıkla gizliyorlar ki hatta kendileri bile bunun etkisi altında kalıyorlar! Bunlar Nâkisînden olanlardır. Tahmin ediyorum, anlam ve gramer açısından, tarihteki ve Arapça'daki kaynağı bilinmediği için bu, halkımızın dilinde kullanılan şekliyle bir ölçüde buna yaklaştırılmış ve Farsça'daki "nakes" sanılmıştır.

Halbuki, öncelikle 'kes' müstakil bir kelime olarak kullanıldığında iki anlama gelmektedir. Birincisi, ferttir. Bu da mecazen, dost, kişinin yakını, arkadaşı anlamına gelmektedir. (Kes u kârî nedârem[79]) Diğer anlamı da şahsiyettir. Bu kelime her iki anlamıyla da isimdir. İsim, "bî" ve "ba" ön ekleriyle olumlu ya da olumsuz sıfat olmaktadır. (Bî pûl=fakir, bâ fazl=fâzıl) Önüne "nâ" ön eki getirilerek olumsuz yapılan sıfatlarda ise (nâ reva, nâ sâzgâr) şöyle olduğunu görüyoruz. Örneğin "sâmân" ya da "hıred" isimdirler ve bunlara getirilen "be" ile sıfat olmakta ardından da "nâ" ön ekini almaktadırlar, (nâbesâman, nâbehıred) Bundan dolayı, eğer "kes" Farsça olsaydı, "bî" ön ekiyle olumsuz yapılması gerekirdi. "Nâkes" (tıpkı nâ şahsiyet, nâ ehemmiyet gibi) yanlıştır. Bunu bir tarafa bırakalım, halkın kullanmasını bildiği bu sıfatı Farsça "kes" sözcüğünü ortadan kaldıracak

[79] Merhum Dr. Şeriati, kelimenin anlamını açıklamak için Farsça bir cümleyle örnek veriyor: "Hiç kimsem, hiçbir şeyim yok." (Çev.)

anlamda kullanmayı istemesi olacak şey değildir. Kaldı ki bu kelimeyle kastettikleri "şahsiyetsiz adam" değil, "mayası bozuk adam"dır. Mayası bozuk adam, hilebazdır, arkadan hançerler, güvenilir bir dost değildir, delikanlı değildir, aklına güvenilmez, arkadaşlık bilmez, saman altından su yürütür, çıkarı için insanların güvenini ve sevgisini suiistimal eder, yüzsüzdür, onun için dost da düşman da birdir, çıkarı söz konusu olduğunda insanı tanımaz, yaptığı hiçbir anlaşmaya, verdiği hiçbir söze sadık değildir...

Bu anlamlar, Farsça'daki "nâkes" kelimesinde mevcut değildir. Kaldı ki, bu Farsça tamlama doğru olsa bile bu, şahsiyetsiz adam anlamına gelmektedir. Yani, kimsenin değer verip dikkate almadığı adam demektir. Halbuki bütün bu anlamlar, "nâkis" kelimesinin hem terim hem sözlük anlamıyla tercümesinde yer almaktadır.

Benim bu tahminimi daha fazla teyit eden diğer bir şey de şudur: "Kes" Farsça'da "kef" harfinin fethasıyla yazılır. Oysa Farsça konuşanlar, "nâkes" kelimesini, tam da fail veznine uygun olarak "kef" harfinin kesresiyle telaffuz ediyorlar ki bu, Farsça'da mevcut değildir. Zira bu, "nekese" mastarının ism-i faili olan "nâkîs"tir. Bana göre şimdikinin aksine geçmişteki Şia propaganda sistemi -gece gündüz övgü, menkıbe, şiir, gaybî mucize ve keramet nakli, mazlumiyete ağlayıp sızlama, şeklî duygularla matem tutma yerine- daha çok şahsiyeti, düşünceyi, öğretici ve yapıcı bir tavır almaya sevk edecek macera dolu hayatları, gerçek ahlakî, ilmî, İslâmî ve toplumsal değerleri, dostu ve düşmanı tanımaya, Hz. Ali'nin hayatındaki tarihî olayları tahlil etmeye ve bizzat Ali'yi tanımaya dayanıyordu. Halk, "Nâkisîn" kavramına aşinaydı; Farsça konuşma dilinde sürekli tekrarlandığından bu, etki bıraktı ve bir terim olarak kullanıldı.

İslam'ın ilk dönemlerindeki gelişmeler, özellikle Sakife'den Sıffin'e kadar yaşananlar, Müslümanların çoğunun çözemeyeceği karmaşık bir düğüm haline gelmiştir. Bu öyle bir kördüğümdür ki sadece bir avuç akıl sahibinin, hakperestliğiyle, cihadıyla,

azınlıktaki aydın âlimlerin içtihatlarıyla ve hakikat ve adalet peşindeki Şiî halkın eliyle çözülmüştür. Bununla birlikte üzerinden on dört asır geçmesine, pek çok meselenin halledilmesine ve karanlıkların aydınlanmasına rağmen, henüz tarihin bu konuda kesin bir hüküm veremediğini, İslam'ın başlangıcından itibaren araştırmacıların önünde açık duran dosyayı kapatamadığını ve bu davayı sonuçlandıramadığını görmekteyiz!

Tarihin bu kördüğümü nedir? Bunu çözmenin zorluğu nereden kaynaklanıyor?

Şia'nın temel meselesi, mezhebî ihtilafların temeli ve İslam'ın ve Müslümanların acılı tarihî maceralarının aslî kaynağı olan bu düğüm, tek cümleyle "Ali'nin (a.s) macerası"dır. Peygamber'den sonra Muhacir ve Ensar arasındaydı, yani Peygamber'in ashabı ve İslam'ın ilk asrındaki ilk kuşağı, hareketin ön saflarında Muhammed'le ve Ali'yle birlikte olan şahsiyetlerin karşısında yer alıyordu.

Ali'nin kaderinin doğru anlaşılması neden bu kadar zorlaşmıştır?

Zira tarihî olaylara, toplumsal çatışmalara, siyasî olaylara yüzeysel bir şekilde bakan, -Hz Ali'nin Cemel hadisesini yaratanlar hakkındaki tabiriyle- kişileri hakka göre değil, hakkı kişilere göre değerlendiren kimselerin gözünde Ali'nin hayatında bir arada bulunması mümkün olmayan zıtlıklar bulunmaktadır. Çünkü Peygamber'den sonra Ali'nin yaşadıkları ne inkâr edilebilir ne de inanılabilir niteliktedir!

İnkâr edilebilecek gibi değildir; zira bunlar tarihin kesin ve somut hakikatleridir. İnanılacak gibi değildir; çünkü baştan sona ilginçliklerle dolu bir dizi soru gündeme gelmektedir!

Adını "Ali'nin (a.s) yazgısı" olarak koyduğum temel mesele şudur: Ali, İslam'a inanan ilk kişidir, çocukluğundan beri Peygamber'in dizinin dibinde yetişmiştir; Bedir, Uhud, Hendek, Hayber, Huneyn gibi kader tayin edici en büyük savaşların kahramanıdır; Peygamber'in en aziz ve en yakın havarisi, onun kardeşi,

onun sevgili kızının eşi, onun zürriyetinin babası, Ehlibeyt'inin sembolüdür... Onun en fedakâr, en zahit, Kur'an'ı ve İslam'ı en iyi bilen, en iyi konuşan ve en mücahit sahabîsidir. Tam yirmi üç yıl boyunca, davetinin ilk gününden (yevmu'd-dâr) son genel hutbesine (Haccu'l-Veda ve Gadîr) ve hayatının son günlerine kadar (kalem kağıt istemesi[80], namaz için çağırması, Rumlar ile yapılacak savaşa ileri gelenleri göndermesi ve onlara on dokuz yaşındaki Üsâme'yi komutan olarak ataması, gelecek hakkında korkularını ve endişelerini izhar etmesi, vs.) Peygamber, her yerde açıkça ve işaret yoluyla, sözüyle ve davranışlarıyla, ayetle ve hadislerle, Ali'nin kendi halefi olması yönündeki isteğini belirtmiş ve onun rehberliğini tavsiye etmişti.[81] Ali'nin bu makama olan liyakatini de herkes açıkça bilmekteydi. Bununla birlikte Peygamber başını yastığa koyduğu an ümmet içindeki uyumuş ukdeler uyanıyor ve İslam'ın ileri gelen şahsiyetleri, hakikat karşısında ayak diremeye başlıyorlar. Neticede Ali'nin hakkı gasp ediliyor, onun faziletleri inkar ediliyor ve Peygamber'in sürgün ettiği Mervan b. Hakem, İslam'ın sadrazamı olurken, Ali çeyrek asır işten uzaklaştırılıyor, elinde belle tarlada ve su kaynaklarında işçilik yapmaya mahkum ediliyor.

Bütün bunlar inkar edilemez gerçeklerdir ve Ali'nin hakkı gasp edilmiştir. Ancak inanılmaz olan şey, bu hak yemenin İslam'da belli bir geçmişe sahip olan seçkin kimseler tarafından yapılmış olmasıdır. Bunların, Peygamber güneşi etrafındaki parlak yıldızlar olmalarıdır, Muhammed'in ve Ali'nin hemen yanı başında bulunmalardır, toplumun gözünde hakperestlik örneği olmalarıdır. Anlatılması ve cevaplandırılması zor olan, hemen hücum edivermeleridir. Ebubekir mi? O, Peygamber'in ailesi dı-

[80] Peygamber'in hayatının son anlarında bazı tavsiyelerde bulunmak için kağıt, kalem getirmesini istediği, fakat Ömer'in "Peygamber sayıklıyor, bize Kur'an yeter" diyerek bu isteğe engel olduğu yönündeki rivayete işaret edilmektedir. (Çev.)

[81] Bu meselenin tüm yönlerinin daha iyi kavranması için İslam-Şinasî/İslam-Bilim adı kitaba, yani Nâkisîn'in velayeti inkar ettiği yönündeki suçlamalarına muhatap olan kitaba bakılabilir.

şında olup da Peygamber'e ilk iman eden kişidir. Peygamber'in eşinin babasıdır, onun mağara arkadaşıdır, onun en yakın dostlarından biridir. Ebubekir işkence, ölüm, sürgün ve yalnızlık dışında hiçbir beklentisinin olmadığı bir zamanda Müslümanlığını açıkça ilan etmişti. O, Peygamber'e iman ettiği sırada on yaşında bir çocuk olan Ali dışında Peygamber'in ailesinden dahi hiç kimse Peygambere biat etmemişti. O, Mekke'de müreffeh bir sermayedardı. Ancak iman uğruna ve Peygamber'in davetiyle rahat hayatından ve servetinden vazgeçip Medine'de fakir bir işçi gibi Yahudilere işçilik yaptı. Peygamber, Mekke'den Medine'ye olan tehlikeli hicreti sırasında yanına sadece onu seçti. Hilafeti döneminde de en küçük bir değişim göstermedi. Hatta o ağır hilafet sorumluluğu yanında ekmeğini kazanabilmek için amelelik yaptı. O, hilafetin, mârufu emredip münkerden sakındırmak görevini yerine getirmek olduğuna bu yüzden de beytülmalden maaş almaya hakkı olmadığına inanıyordu. Daha sonra "geçimini sağlamak için yaptığın işe ayırdığın vakti, halkın işi için harca; kazandığın maaş kadar da beytülmalden ücret al" diye onu ikna ettiler. Buna rağmen o, ölüm döşeğinde iken aldığı tüm ücretin hesap edilmesini ve zırhının ve bineğinin satılarak bu hesap üzerinden beytülmale geri verilmesini vasiyet etti.

Oğlu, büyük bir şahsiyet olan Muhammed b. Ebubekir, babasının makamından dolayı herhangi bir makam ya da servet kazanmadı, Ali'nin (a.s) vefalı ve sevgili bir dostuydu. Düşmanlıkların, tehlikelerin ve ihanetlerin doruk noktaya ulaştığı Ali'nin hilafeti döneminde, Ali'nin yaveri olarak kaldı ve Cemel savaşında Ali'nin yanında kız kardeşi Aişe'ye karşı savaştı. Mısır'da Ali'nin memuru iken Ali'ye sadakat uğruna canını verdi. Ali (a.s) onu öylesine severdi ki onu "Muhammed b. Ali" diye anardı.

Böyle bir insan haksızlık yapabilir mi? Bencillik uğruna hakikati inkar edebilir mi? Vesayeti reddedebilir mi? Ali'yi evde oturmaya mahkum edebilir mi? Peygamber'in kızının feryatlarına nasıl kulak asmaz? Şahsî makamı ve onuru için halkın inancını nasıl kötüye kullanabilir?

"Ömer"! O, Peygamber'in tamamı otuz dokuz kişi olan ashabıyla birlikte henüz Erkâm'ın evinde gizlendiği, dehşet, işkence ve tehlike altında yaşadığı bir sırada ona iman etmişti. Peygamber'in tüm nübüvvet dönemi boyunca her yerde, Peygamber'in yanında idi ve onun en yakın ashabından sayılıyordu. Peygamber onun kızıyla evlendi ve Ali, kızını ona eş olarak verdi. O, İslam'ı dünya çapında büyük bir güce dönüştürdü; doğudaki ve batıdaki en güçlü imparatorlukları yendi ve İslam'ı İran'a, Mısır'a, Filistin'e... hâkim kıldı. O yeryüzündeki en büyük imparatorlukların ve saltanatların vârisi oldu; ama yırtık elbiseli bir fakir gibi yaşadı. Hep yaya idi ve toprak üstünde uyuyordu. Oğlu Mısır'da şarap içmekle suçlandığında onu kendi eliyle kırbaçladı. Hem vuruyor hem de ağlıyordu. Hayretle "Neden ağlıyorsun ve neden vuruyorsun" diye soranlara şöyle diyordu:

"Yargıç olan Ömer vuruyor, baba olan Ömer ağlıyor."

Ölüm döşeğinde iken de zühdü ile meşhur olan oğlu Abdullah'ın halife seçimi için kurulan şûrada kendi yerine seçilmemesini şart koştu.

Böyle bir insan nasıl haksızlık yapabilir? Peygamber'in vesayetine karşı çıkabilir mi? Müslümanlara ihanet edebilir mi? Peygamber ailesini mahrum edebilir mi? Ali'nin hakkını gasp edebilir mi?

Talha ve Zübeyir mi?

Bu iki kişi, İslam'ın zorlu ve sıkıntılı dönemlerinde Peygamber'e iman eden ilk beş altı kişi arasında yer almaktadır. Talha, Peygamber zamanında Talhatu'l-Hayr" lakabını aldı. Uhud savaşında Peygamber'i korurken öylesine büyük fedakarlıklar sergiledi ki Peygamber onu harikulade bir ifadeyle övdü.

Zübeyir, Abdulmuttalib'in şahsiyetli kızı Safiye'nin oğludur. O, Peygamber'in ve Ali'nin halasının oğludur. Zübeyir, Peygamber'in ve Ali'nin yaptığı savaşların en meşhur savaşçılarından ve mücahitlerinden biridir. O, Benî Hâşim'dendir, Ali'nin en vefalı dostlarındandır. Ebubekir seçildiğinde o, Fatıma'nın evine sığınan sayılı kimselerden biriydi ve Ali'nin tarafını tutarak evden

çıkıp kılıç çeken tek kimseydi. Ömer'in şûrasında, Osman'a karşı Ali'ye oy verdi.

Bu ikisi Osman'a karşı yapılan kıyamın önderlerindendi. Ali'nin hükümeti için uygun zemin yaratan en önemli kişilerdi. Ali, Bedir mücahitlerinin oyunu, hilafeti kabul etmesinin şartı olarak ileri sürünce, bu ikisi, Bedir mücahidi ve Peygamber'in iki ünlü muhacir sahabîsi olarak Ali'ye oy verdiler ve Ali'nin hilafetini, düşmanlara ve münafıklara karşı takviye ettiler.

Talha ve Zübeyir yaklaşık yarım asır, bi'setin ilk yıllarından beri Peygamber'in en parlak ashabı ve İslam'ın en seçkin mücahitleri olarak tanınıyorlardı.

Zorluk ve tehlike yıllarında hak uğrunda çalışan, uzun yıllar bu hedefe vefalı kalan, iman ve hakikat yolunda yaşlanan, hakkı iyi tanıyan, dostu ve düşmanı ayırabilen, ömürleri boyunca Ali'nin yanında bulunup onun şahsiyetine, faziletine, imanına, İslam'ına ve takvasına herkesten çok inanan, Ali'yi küçüklüğünden beri tanıyan bu iki insanın ihanet edebileceğine inanılabilir mi? Haksızlık yapabileceklerine inanılabilir mi? Tanıdıkları Ali'yi inkâr edebilirler mi? Ona ait olduğunu bildikleri hakkı gasp edebilirler mi? Saftaşları ve yoldaşları olan Ali'yi kendilerine ve kendi yollarına karşı kin besleyen düşman karşısında nasıl felç edip suçlayabilirler? Küfre ve onun gönüllü uşaklarına nasıl yol açabilirler, şirkin nasıl oyuncağı haline gelebilirler, düşmanın kılıcıyla dostun boynunu nasıl vurabilirler ve onu şirkin ve zulmün mabedinin eşiğinde nasıl kurban edebilirler?

Böyle bir şeye inanılabilir mi?

Böyle bir şey nasıl mümkün olabilir?

Fakat ne yazık ki bu mümkündür, üzülerek de olsa buna inanmak gerekiyor. Çünkü insanoğlunun karmaşık ve çelişkilerle dolu ruhu, her halini, her anını, hayatının her an değişen aşamalarını, sabit ölçütlerle, belirli kurallarla ve mantığa ve kıyasa dayalı basit formüllerle açıklayabileceğimiz kadar açık ve belirgin değildir.

Hatta tümevarım bile, insan hayatı ve kişiliği için kesin olarak güvenilecek bir yöntem değildir.

Bir kişinin davranışları, akide, iman, aşk, yurtseverlik, makam ve mal düşkünlüğü, korku ya da cehalet gibi belirli ve açık etkenlerin etkisinde olduğunda, onun davranışlarını, toplumda bıraktığı etkiyi ve siyasetteki, hareketteki ve tarihteki etkinliğini anlamak kolaydır.

Mesela Ebu Süfyan'ın ve Ebu Leheb'in kişilikleri, onların ortaya çıkan yeni durumlar karşısındaki tavır alış biçimleri, davranışları, tepkileri, gerçeklikleri, tıpkı maddî unsurları, canlıları ve tabiat olaylarını anlamak gibi kolaydır. Bedir, Huneyn, Hendek ve Hayber gibi olayları anlamak, bireysel içgüdülere hâkim genel mantıksal ölçütlere, sabit formüllere, hayat düzenlerine ve toplumsal yapılara âşinâ olan herkes için kolaydır.

Ancak çoğunluk için anlaşılması zor olan şey şudur: Nasıl olur da zahit, gecelerini ibadetle geçiren, Kur'an hafızı, dindar, müstehapları terk etmeyen, dillerinden zikir düşmeyen, secdeden alınları nasır bağlayan, inanç uğrunda ölmeye ve öldürmeye her zaman hazır olan, Benî Ümeyye'ye düşman, Ali'ye taraftar olan kişiler, birden bire onu ilahî hükümlere ve Kur'an'a ihanet etmekle, hatta kâfir olmakla suçlayıp tüm güçleriyle ve dinî taassuplarıyla ona karşı saldırıya geçerler.

Çoğunluk için inanılmaz olan şey, Müslüman olmanın mükafatının ölümden, işkenceden, yoksulluktan, yurdundan sürülmekten, hayattan vazgeçmekten ibaret olduğu çok zor günlerde İslam'a ilk iman edenlerin, ömrünü hak uğrunda tüketenlerin, hakkı ve batılı, Ali'yi ve Muaviye'yi çok iyi tanıyanların, Kureyş'in saldırılarının zirveye çıktığı ve şirki yeniden diriltme tehlikesinin baş gösterdiği bir dönemde, Ali'nin bu ezelî İslam karşıtı sınıfla olan çarpışması sırasında Ali'ye ihanet etmeleri ve Benî Ümeyye gücünün lehinde Ali'yi zayıflatmalarıdır! "Hizmet ehli olanların ihaneti", "hakperestin haksızlığı', "dostun düşmanlığı", "gençliğini ve olgunluğunu Allah'a itaatle geçirmiş yaşlının bencilliği"!

İnanılır gibi değildir!

Fakat elden ne gelir, bu inanılmaz olan şeyler gerçekleşmiştir ve hiçbirisi de inkâr edilebilecek gibi değildir!

İşte Şia'nın sorunu budur.

"Bu, bugün de Şiîlerin sorunudur!"

Bu gruptakilerin teşhisi ve özellikle de onların kişiliklerinin ve rollerinin doğru bir şekilde tahlili çok güçtür. Onlar, oynadıkları gizli ve saptırıcı roller sebebiyle sadece kendi çağlarında ve kendi toplumlarındaki sıradan halk kitleleri nezdinde tanınmamakla kalmadılar, geçmiş olayları, özellikle toplumsal, düşünsel ve devrimci hareketleri inceleyen tarihçiler tarafından da ya "tanınmamış" ya da "yanlış tanınmış" durumdadırlar.

Özellikle bir hareket, düşünsel ya da dinî ise bu yanlış tanıma çok daha fazladır. Çünkü ideoloji ya da din, tarih ya da sosyoloji uzmanları, yazarlar ve bilginler çerçevesinde sınırlı kalmaz; halk kitleleri de onlar karşısında aşırı bir duyarlılık gösterir, kendisini bu hareketle birlikte söz konusu olan meseleler karşısında doğrudan doğruya sorumlu hisseder. Hatta bilimsel bir bilgiye sahip olmadan, meseleleri araştırmadan ve bu hareketin cephelerini ve kutuplarını doğru bir şekilde teşhis etmeden önce, tavır takınmaya başlar, tüm şahsiyetlerle, hadiselerle ve şiarlarla ilgili yargılarda bulunur ve kesin hükümler çıkarır. İkincisi, bu tavır alma ve genel yargılarda bulunma daima taassupla iç içedir. Genele yönelik gösterilen mutaassıpça yargıların diğer özelliği de şudur: "Tarihî olaylar", onlar tarafından "bugünün olayları", "zihinsel meseleler" ise "vakıalar ya da nesnel gerçekler" şeklinde telakki edilir.

Elbette bu doğal ve sıradan özellikleri, herhangi bir toplumun dinle ve inançla ilgisi olmayan siyasî ve sınıfsal etkenlerine yapay bir şekilde eklesek bile, halkın ve inancın söz konusu olduğu her yerde inanç oyuncularıyla halk aldatıcıları her zaman var olacaktır.

Hareketin en önemli iç sorununu oluşturduğu halde şahsiyetleri tanımayı ve bu grubun rollerini tahlil etmeyi güçleştiren şey, halk kitlelerinin, hakkı ve düşünceyi kişileri ölçü alarak değerlendirmesi ve hareketin belli bir geçmişe sahip olan şahsiyetlerine iman etmesidir.

Tarihçilerin ve araştırmacıların dahi yanlış yapmalarına sebep olan şey, çoğunlukla insanı, toplumsal fenomenleri ve tarihî olayları tıpkı maddî fenomenler ve doğal cereyanlar gibi sadece ve sadece mantıksal açıklamalar ve aklî analizler ile incelemeye tâbi tutuyor olmalarıdır. Oysa tarihsel, toplumsal, siyasî ve itikadî vakalar, onlardaki aslî etkenin ya da temel etkenlerden birinin insan olmasından dolayı, tamamen maddî vakalar gibi sabit formüller ve belirli bilimsel ve mantıksal kaideler içine alınamazlar. Karmaşık psikolojik meselelerin, rasyonel yollarla kavranamayacak ve tahmin edilemeyecek etkenlerin müdahalesi vardır. Her ne kadar tarihin hareket seyri ve toplumsal değişim, bilimsel yasalarla ve somut formüllerle açıklanabilir nitelikte olsa da, tarihi ve toplumu oluşturan unsurlar insan bireyleridir ve her zaman bir molekül ya da hücre hükmünde değildir. Tersine, onların her biri belli bir harekete, tepkiye ve bireysel tercihlere sahiptir. Bunlar, farklı bilinen ya da bilinmeyen sebeplerin neticesi oldukları için bunları, farklı zeminlerde ve farklı ölçütler içerisinde incelemeye tâbi tutmalıyız.

Bunların tümü bir yana genellikle herkes, sadece halk değil, bilginler bile, tarih ya da toplumda bir hadise içinde olan her şahsiyeti tıpkı doğaya ait bir fenomen gibi sabit ve tayin edilmiş bir mahiyet şeklinde telakki ediyor ve onu o şahsiyetin bireysel ve toplumsal hayatındaki birkaç ana çizgiye göre tanıyor ve her konuda bu tanımayı ölçüt olarak kullanıyorlar. Ayrıca avam, şahsiyetler hakkında mutlak düşüncelere sahiptir. Yani ya mutlak anlamda iyidirler ve bu yüzden de eleştirilemezler. Öyle ki onlarda hiçbir zaman hiçbir zaaf söz konusu olamaz, hatta onların zatı istisnaî ve aşkın bir yaratılışa sahiptir. Onlar doğuştan tüm faziletlere sahiptir. Onların daha doğmadan sahip oldukla-

rı üstünlükler annelerinin karnında ve babalarının alnında tecelli etmektedir! Bedenleriyle ilgili olarak güzellik ve uyum açısından en küçük bir zaaf tasavvuruna dahi tahammül edilemez! Ya da onlar mutlaka kötüdür. Bu durumda da onlarla ilgili en küçük bir olumlu vasfın zikredilmesi -hatta bedensel özellikleriyle ilgili olsa bile- çok şiddetli tepkilere ve itirazlara neden olur.

Elbette bu tür yargılar, avamın düşünce şeklinden kaynaklanmaktadır. Fakat avamı aldatanlar da halkı uyandırmak ve düşünceleri doğruya yöneltmek yerine (Bu son derece sıkıntılı ve ağır bir sorumluluk gerektiren bir iştir. Avamın miras olarak devraldığı geleneksel eğilimlerin, isteklerin, hurafelerin ve körü körüne bağlılıkların karşısında durmayı gerektirir) genellikle halkın kendi keyfine göre hareket etmesini sağlamaya çalışırlar. Tashih etmek yerine tevil ederler, her hakkı ve hakikati "takiye" bahanesiyle ya sükuta gömerler, bundan daha da kötüsü, ya mezarı açıp onun ruhsuz ve çürümüş cesedini halka sunarlar ya da -daha da kötüsü- duruma hâkim olanın çıkarları doğrultusunda onu yanlış ve kötü gösterirler. Mesela, hilafeti bırakıp bunun yerine halifeye saldırırlar, imameti bırakıp bunun yerine sadece imam üzerinde dururlar, imamın yerine imamın kabri, marifet yerine sadece ziyaret, takipçisi olmak yerine tapıcısı olmak, Kur'an'ı tanımak ve tefsir etmek yerine takdis etmek, aşk ve mânâ yerine lafız, içerik yerine kalıp, hakikatler yerine sloganlar, Şiîlik yerine tevessül, akletmek yerine ibadete dalmak, tahkik yerine taklit, hakkı söylemek yerine takiye, hakikat yerine maslahat, vesile yerine hedef, reddedici bir takva yerine, züht takvası, itiraz ve "hazır olma" bekleyişi yerine teslim olma, "boş vermişlik" bekleyişi, yol demek olan mezhep yerine mesire yeri demek olan mezhep, izzete dayanmak yerine zillete dayanmak, yaşayanlar yerine ölüler, insanî özgürlük yerine ilahî cebir, Kur'an'ın metni yerine Mefatih'in haşiyeleri, dünya ve ahiretin birbirinin devamı olması yerine dünya ve âhiretin birbiriyle zıtlığı ve ahiretin alt yapısı olan maddî geçim yerine, "ahireti" yıkan "geçim", tekamüle yaklaşmak yerine dalkavuklu-

ğa yaklaşmak, "kendini "cemaat"e katmak yerine, cemaatten kendine kaçmak, küfrün kapı komşusu olan fakirliği dinin kardeşi saymak, adaleti bu dünyadaki kendi vazifesi bilmek yerine, bunu öte dünyada Allah'ın vazifesi olarak görmek, kendi zelil ve ölgün haline matem tutmak yerine, Hüseyin'in ölümsüz şehadetinin aziz diriliğini bir ölüm matemine çevirmek. Kerbela'nın kızıl mektebinden, Hüseyin'in davetini, Zeyneb'in mesajını, kundaktakilerin şehadetinin yürek yakan feryadını duyarak, kendini bilinçlendirme yolunda dersler çıkarıp kendi hayatına diriltici bir yön ve hareket vererek özgürleşmek yerine Kerbela kabristanında Zeyneb'i ağıt yakan bir kadın ve Hüseyin'i yardım dileyen bir insan olarak tanıtmak, havanın sıcaklığından ve kılıç yarasından feryat ve figân ederek susuzluktan kavrulan Hazret-i Kasım'ın yalvarışlarıyla, İsrafil'in sûrunun" sesi gibi, yaşayan ölülerin kabirlerine ulaşıp onları diriltmemek, bu mesajı "Cebrail dudaklarıyla" ve bu ayeti, "Hira misali gırtlaklarla" bu ümmî ümmetin kalbine indirmemek ve bunları zulüm ve cehalet kurbanlarına okumamak...

Ne söyleyeyim?...

Kandan bahsetmek yetmez, bunu bir "afyon" yapıp gece gündüz, her hafta, her ay, her yıl, tüm çağlar boyunca nesilden nesle, beynin içine, fıtratın derinliklerine, bilince, kişiliğe, idrake, duygulara, vicdana, bakışa, iradeye, ülküye vs.... ümmetin tüm varlığına zerre zerre zerk etmek... Ümmet "bu mukaddes zehri" tüm gücüyle, aşkıyla, ateşiyle -ki bu, Hüseyin'in aşkı ve ateşidir- öylesine büyük bir şevk ve iştiyakla emer, kendisinin tek hayat kaynağıyla ölür, Ruhulkudüs'ün doğmasıyla, ihtiyacının masumiyetiyle, imanının temizliğiyle, duygularının el değmemişliğiyle "Mesih" yerine "yehuda" doğurur!!

Sonra mı?

Ne diyeyim? Nasıl diyeyim?

Avamın görüşünün özelliklerinden birinin de mutlakçılık olduğunu söylemiştim. Ya "hep" ya da "hiç"! Neticede düşünceler, etkiler ve şahıslar hakkındaki yargılar, daima tek yönlü, kesin,

hüküm içeren, mutaassıpça, sevgi ya da nefretle karışık yoğun duygulardan, kıyaslamalardan ve genellemelerden ibarettir.

Avam asla "şu açıdan böyledir" ve "diğer açıdan böyle değildir", "bir açıdan iyidir, başka bir açıdan kötüdür" demez. İlahî adalet terazisinin aksine, avamın yargı terazisi "tek kefelidir!" Herkesin iyiliğini ve kötülüğünü birlikte tartan, Allah'ın terazisidir. En muttaki müminin günahlarını da en bozguncu kâfirin sevaplarını da bir "zerre" kadar dahi olsa dikkate alır.

Allah insana iki göz, iki kulak ve bir dil vermiştir. Bunun anlamı, herkesin dostun da düşmanın da hem kusurunu, hem de iyiliğini görmek değil midir?

Başkasının sözünü işittiğin zaman hem ondaki hakkı, hem de ondaki bâtılı duy; ama kendin bir söz söylediğinde yalnızca hakkı söyle. Sözünü söyleyebilmen için sana tek bir organ verilmiştir; ama dost konuştuğunda, onun bâtıl sözünü ve düşman konuştuğunda onun hak sözünü duymazlıktan gelmeye-sin diye başkalarının sözünü duyman için sana iki organ verilmiştir.

Bir yüzün ve iki gözün var. Yani bir yüzlü olmalısın; ama başkalarının -gerek en kötü, gerekse en iyi- iki yüze sahip olduğunu görmelisin. Bir Fransız atasözü şöyle der: "En sağlıklı insanlar en eleştirilebilir insanlardır." Ancak avam bunu anlamaz, avamı aldatanlar da hem anlamak istemez hem de bunun anlaşılmasına izin vermez.

Peygamber ashabı hakkındaki yargı, İslam tarihindeki bu avamî yanlış düşüncenin en iyi örneğidir. Dikkate değer şahsiyetleri "Nâkisîn" sayıyoruz.

Bir grup onları hizmetleri ya da hayatlarındaki parlak noktaları sebebiyle, amel terazisinde bir zerre ağırlığında dahi "kötü amel" olması mümkün olmayan şahsiyetler olarak görüyor. Diğer bir grupsa ihanetleri ve hayatlarındaki karanlık noktalar sebebiyle amel terazilerinde bir zerre ağırlığında dahi "hayırlı amel" olması mümkün olmayan şahsiyetler olarak görüyor.

Her iki cenahta da, halkın inanç dizginini elinde bulunduranlar, çoğunlukla -evet çoğunlukla- kendi avamlarındaki bu "mutlakçılığı" pekiştirmiştir. O cenahta bu ashabtan "cennetle müjdelenen on kişi"[82] uydurulmuştur. Yani henüz ölmeden ve imtihan ve sorumluluk dönemi sona ermeden önce Allah'ın kendilerini cennete koyacağı kişiler... Yani imtihan sorularının tümüne cevap vermeden yazılı kağıtları ellerinden alınıp düzeltilmiş ve her birinin kağıdına tam not verilmiştir. Bu şekilde not vermek titiz ve insaflı bir imtihan hocası için doğru değildir ve onun kendi değişmez yasalarına ve kurallarına da aykırıdır. Sınavdan önce tam not alan bir öğrenci için de problemler üzerinde düşünmenin doğru cevap vermeye çalışmanın, kendini zahmete sokmanın ve kağıdı doldurmanın hiçbir anlamı yoktur. Hatta, öğrenci biraz akıllı ise, canının istediğini kağıda yazar ve sorulara cevap olarak canının istediği tüm yanlışları kağıda geçirir.

Omuzlarından sorumluluk kaldırılmıştır. Artık gözbebeğidir, sınav salonlarına değil, çalışma odasına buyur edilir, daha ilk yıl belirlenmiştir, sınav başkanı söz vermiştir.

Bu cenahta ise, onların cennetle müjdelenmiş kimseler olarak adlandırdıkları, zaten kâfir, fıtraten hâin ve nutfeten haramzade gösterilmiştir! *O kadar ki onlar İslam'ın başından beri kâfir idiler ve Yahudilerin Peygamber'in muzaffer olacağını ve gücü ele geçireceğini tahmininden yola çıkarak başlarına gelecekleri anlayınca, yalandan Müslüman oldular. Böylelikle onun ölümünden sonra halifesi oldular ya da İslâmî gücü maddî ve siyasî anlamda suistimal ettiler!* [83]

[82] Bunu sadece Sa'd bin Zeyd, Peygamber'den duymuştu: "Ebubekir, Ömer, Osman, Ali, Talha, Zübeyir, Sa'ad, Said, Abdurrahman bin Avf ve Ebu Ubeyde cennetliktir." Bu rivayet resmî bir lakap oldu. "Cennetle müjdelenen on kişi"! (Görüldüğü gibi meşru olması için sadece Ali'yi bu gruba katmışlardır. Ancak Ammar, Ebuzer, Selman, Hamza, Cafer vs... onlar arasında yoktur!)

[83] Uydurmacı bir kişi tarafından İmam Hasan Askerî'nin sözü diye uydurulan rivayete dayandırıldı.

Buna göre Ebubekir Ensar'dan değildi; bilinenin aksine muhacirlerden de sayılmıyordu. Zira:

1. Medine'ye hicrette Ebubekir, Peygamber'in hizmetçisi olarak Mekke'den ayrıldı. Eğer Peygamber'in yanında bulunan kılavuzlar ve deve sahipleri muhacir sayılsalardı, Ebubekir de muhacir sayılırdı. Bu da bâtıldır, o da böylece bâtıldır!

2. Kur'an'da şöyle buyuruluyor: *"Allah'a ve Resulüne hicret etmek üzere evinden çıkan, sonra kendisine ölüm gelen kişinin mükafatı şüphesiz Allah'a düşer."* (Nisa Suresi/100)

"Ma' "değil, "ila" lafzının kullanıldığı Kur'an nassına göre "muhacir, Allah'a ve Resulüne hicret edendir". Oysa ki Ebubekir Resul'e doğru hicret etmedi, Resul'le birlikte idi. Resul'ün ardından gelen muhacir idi; ancak Ebubekir Resul ile arkadaş idi, ona muhacir değildi.

3. Ebubekir'in, Ömer'in, Osman'ın ve daha pek çok sahabenin hicret sebebi Fâtıma ile evlenmekti. Rasullullah şöyle buyurdu: "Ameller niyetlere göredir, ...her kim dünya elde etmek ya da evlenmek için hicret ederse o, hicret ettiği şeyin muhaciridir."

4. Tarihçiler diyorlar ki Resulullah (Medine yakınındaki) Küba'ya gelince Ebubekir o şehirdeki dostlarını görmek için Peygamber'den izin alarak ayrıldı. O halde o dostlarını görmeye geldi, hicret etmedi. Öyleyse 'Allah'a ve resulüne hicret etmek'" cümlesi, onun için doğru değildir.

"Vellezîne amenu velem yuhaciru ma lehum min velayetin min şey" ayeti ona uygundur. Yani Ebubekir iman eden; ama Mekke'de kalıp Medine'ye hicret etmek istemeyen kimselerdendi[84].

Ömer ne zaman Adiyyoğulları'nın ileri geleniydi? "Akdu'd-Dürre" kitabında Hasan b. Mahbub'a, ondan İbn Ziyat'a, ondan da Hz. Sadık'a dayandırarak şöyle demektedir: "Sahak, Abdulmuttalib'in cariyesiydi. Deve güden koca kalçalı, Habeşli bir kadındı. İçinde yakınlaşma arzusu doğdu. Ömer'in dedesi

[84] Kamil Behaî, İmaduddîn Taberî, c.1 s. 323

Nefil gözünü ona dikti ve tahrik oldu. Ona yaklaştı ve kadın ondan Hattab'a hamile kaldı. Hattab büluğ çağına girince annesi Sahak'e göz dikti, annesinin kalçası hoşuna gitti. Ona yaklaştı ve kadın oğlu Hattab'tan Hatme'ye hamile kaldı. Onu doğurunca akrabalarından korktu ve onu Mekke sınırlarının dışına attı. Hişam ibn Muğire küçük çocuğu buldu ve evine götürdü. Adını Hatme koydu. Bu, Arapların, evlatlık aldıkları babasız çocuklara verdikleri bir addı. Hattab gözünü Hatme'ye dikti, onu arzuladı ve Hişam'a dünürcü gönderdi. Onunla evlendi. Ömer, ondan dünyaya geldi. Hattab, Ömer'in hem babası hem dedesi hem de dayısı oldu. Hatme de onun hem annesi hem kız kardeşi hem de halası oldu. Bu hususta İmam Sadık'a (a.s) nispet edilen bir şiir vardır:

"Dedesi; dayısı ve oğlu olan

Annesi; kız kardeşi ve halası olan"[85]

İşte bu mantık benim İslam Bilim'de söylediklerime reddiye olarak yürütülmüştü. Onların Sakife seçimlerinde, siyaset dünyasında çoğunluğun oyunu çekmede, Ali'yi uzaklaştırmada ve onu toplumda yalnız bırakmadaki başarılarının sebebi onların İslâmî şahsiyetleri değil, cahiliye aristokratlığı ve kabilevî nüfuzları idi. Onların cahiliye aristokratlığı ve kabilevî nüfuzlarını kabule yanaşmayan bay ... A., Ebubekir'i seyyar kumaş satıcısı, babasını da Abdullah b. Cedan'ın evde durup milleti yemeğe çağırma işini yapan uşağı olarak tanıtıyor! Ömer'i de "haramzade oğlu haramzade" olarak, bir eşek çobanı olarak, babasını ise çölde odun toplayan biri olarak tanıtıyor.

Onun Peygamber'le ve Ali ile olan dinî, toplumsal ve hatta ailevî ilişkilerine dikkat etmediği gibi, bunu dikkate değer de bulmuyor. Bu soya, aileye ve namusa dayalı hakaretleri yaparken onu İslâmî açıdan en yüksek düzeyde yüceltip büyüttüğünün farkına bile varmıyor. Zira kesin olan şey şu ki onlar Muhacir ve

[85] Bunları Bay M.A.... İslam Bilim'e reddiye olarak nakledlyor! (Hüseyniye-yi İrşâd tanıtım broşürü, Yayıncı, Bay, C... ve M. C... Muasır Şia alimi Bay A...)

Ensar'ın çoğunun oyunu elde edip güce ulaşmışlardır. Ancak ben diyorum ki onlar bu konuma cahiliye döneminden sahiptiler, onların kabileye ve eşrafa dayalı konumları vardı. Kendileri bunu reddetmekle onların bu konumu daha sonra İslam'la birlikte kazanmış olduklarını ve bu konumun itikadî ve İslâmî olduğunu söylemiş oluyorlar. Zira odun toplayıcısının eşek çobanı olan oğlu, sadece kişisel liyakati, İslâmî değerleri ve İslam uğrundaki parlak hizmetleri ile öyle bir şahsiyet olmuştur ki Sakife'deki oyları kendi lehine çevirip hatta büyük Ali'yi bile geride bırakarak Peygamber'in halifesi olmuştur.[86]

Seyit ... A. ve benzeri gibi Ömer'i cahiliye döneminde yaşadığı sıkıntılardan dolayı tahkir etmeye çalışanlar, onun İslam'a yaptığı değerli hizmetleri ve daha sonraki şahsiyetini İslam'la birlikte kazandığını, İslam'ın ona bahşettiği şahsiyetle büyük Muhacirin'in ve Ensar'ın onun rehberliğini kabul ettiğini, dünyanın doğusunu ve batısını kırbacıyla titrettiğini söylemiş oluyorlar. Abdullah b. Ömer şunları naklediyor: "Bir gün babamla birlikte Mekke'de dolaşırken gözü dağın yamaçlarına takıldı ve bana dönüp şöyle dedi: Babam Hattab ile birlikte buralarda odun toplardık. Babam çok aksi ve sert bir adamdı. İyi çalışsaydım bir bahane bulur bana küfrederdi, bir yanlış yapsaydım ya da az çalışsaydım kıyameti koparır tekme tokat döverdi... Bizim hayatımız böyleydi, bir de şimdiye bak, dünyanın doğusu ve batısı benim emrimin altında bulunuyor."

Bazı Şiîler, bu rivayeti büyük bir memnuniyetle naklediyor, her yerde gündeme getiriyor. Bu rivayeti nakleden Ömer'in oğlu Abdullah'tır, ayrıca Ehl-i Sünnet hadisçileri de bu rivayeti kitaplarında naklederler. Onların bu gibi rivayetleri nakletmekteki

[86] Bilgisizce bir savunmanın ve bağnazca bir saldırının düşmana nasıl hizmet ettiğini ve dosta nasıl ihanet ettiğini görüyorsunuz. Gelin bağnazca yargıları, avamı, lanet olsunları aferinleri bir tarafa bırakalım. Tarihsel ve toplumsal şahsiyetlerden "cennetle müjdelenenler" ya da "haramzadeler" yaratanların yöntemini taklit etmek yerine yargı belirtme yöntemini Allah'tan ve onlar hakkında vereceğimiz yargıları da Peygamber'in sünnetinden ve Ali'nin uygulamalarından öğrenelim.

amaçları Ömer ve onun yönetimi hakkında propaganda yapmaktı. Zira, on dört asır sonra bile câhiliyeden kalma eşrafa, soya ve sınıfa dayalı değerleri hâlâ zihinlerinde taşıyan, Peygamber ailesini yüceltip onun muhaliflerini cahilî ölçülere göre aşağılayan, örneğin İmam Seccâd, bir tarafıyla Hâşim'in bir tarafıyla da Husrev'in torunudur, yani iki taraftan da beyzadedir, hem Kureyş'tendir hem de Sâsânîler'dendir! (Firdevsî'nin deyimiyle iki tarafı da iyi bir nesebe sahiptir, Efrâsyâb'dan Keykavus'tan) ya da Abdülmuttalib'in binlerce devesi ve yüzlerce kölesi vardı, bunun aksine Ebubekir ve Ömer, birer odun toplayıcı ve hizmetçiydi...! diyen bay ... A. ve benzerlerinin aksine, Müslümanların düşünce tarzları, özellikle de İslam'ın ilk dönemlerinde eşrafçılığa karşıydı. Kur'an'ın, sünnetin, Peygamber ailesinin, büyük sahabîlerin ve gerçek âlimlerin, iğrenç câhilî asalete, soya, paranın, kölenin çokluğuna, aile genişliğine ve kana dayalı gururlanmalara karşı mücadeleleri o kadar şiddetli ve derin olmuştu ki, İslam toplumuna hâkim olan ruh, -hatta Abbasî ve Emevî eşrafçılığına dayalı rejimlerde bile- iktisadî ruh, insanî değerler, takvaya, imana, ilme, İslam'a ve Müslüman halka hizmete göreydi. Cahiliye asrının aksine, şâirlerin, ediplerin, meddahların, egemen aristokrat güce bağımlı ilmî şahsiyetlerin ya da milliyetçilikten etkilenenlerin aksine, büyük siyasî ve toplumsal şahsiyetlerin çoğu, kamuoyunu yanlarına çekmek, Müslüman kitlelerin sevgisini kazanmak için; kendilerine aristokrasi karşıtı İslâmî bir çehre kazandırmak için câhilî değerler açısından onları küçük, köksüz ve temelsiz gösteren bu tür hikayeleri, aslı olsun ya da olmasın bilerek yaymaktadır. Bu, bir çeşit siyasî propaganda ve toplumsal açıdan uygun zemin yaratma girişimiydi. Halbuki Ebubekir'in zengin birisi olduğunu görüyoruz. Müslüman olan köleleri satın alıp azat etmiş ve Peygamber'in tavsiyesiyle para vermiştir. Hicret sırasında Peygamber bineğini ondan satın almıştır. Mağarada saklandıkları sırada çobanına iz sürenler takip edemesin diye izleri yok edebilmek için sürüsünü yayması talimatını vermiştir. Keçileri, onlara süt verebilmesi için "Sevr" civarında otlatması talimatını vermiş, Ebubekir ailesinden gelip gidenler

de bu zahirî bahane ile düşmanın onlar hakkındaki planlarını, kendilerine rapor etmiştir.

Ben "İslam Bilim" kitabında Ali'nin (a.s) cenahı ile Ebubekir'in cenahı arasındaki ihtilafı tahlil etmek, bu cenahın konumunun ve nüfuzunun sebebinin, sahip oldukları sınıfsal statüden kaynaklandığını ortaya koymak istedim. Ali cenahını oluşturanlar, Bilal ve Selman gibi sınıfsal bir asalete ve eşrafçılıktan kaynaklanan bir nüfuza sahip olmayan kişilerdi. Her ikisi de yabancıydı ve İslam'dan önce köleydi. Meysem hurma satıcısıydı, Ebuzer ise Rebeze çölündeki fakir bir bedevî kabilesindendi. Ebubekir cenahında ise anne tarafından Benî Hâşim'den ve baba tarafından Benî Ümeyye'den olan Osman, Firdevsî'nin deyimiyle "iki taraftan da iyi bir nesebe sahipti", İslam ümmetinin burjuvazisi olan Abdurrahman b. Avf ve Sa'd b. Ebî Vakkas, her ikisi de Benî Zühre eşrafından idiler. Talha, Zübeyir, Halid b. Velid, Amr ibn As, Mervan... hepsi nüfuz sahibiydi, hepsi Kureyş eşrafına mensup ailelerdendi, ailevî nüfuzlarını ve sınıfsal statülerini câhiliye döneminde Araplar arasında muhafaza etmiş sermayedar kimselerdi. Bu yüzden de Sakife'de Medineli Ensarın oylarını bile kendi lehlerine çevirebildiler ve çoğunluğu Kureyş'ten olan Muhacirlerin oylarını kazandılar. Bu tür eşrafa özgü değerlere düşman bir genç olan Ali'yi -sadece onun keskin adaletinde kaybedeceği herhangi bir şeyi bulunmayan kimseler desteklediler- güç ve siyaset sahnesinden uzaklaştırdılar...

Ancak hâlâ dini, eşrafçılığın meddahı ve hakim sınıfın toplumsal statüsünün koruyucusu olarak görenler var. Bunlar, hatta İslam'ı, hatta ve hatta Şiîliği, sermayedarlığı, nesebi, soyu öven, zorluk ve fakirlik kurbanlarını yeren bir şey olarak görmektedirler. Kıyametler kopardılar! Ben, bunlar eşraftan değillerdi diyerek, Bilal'i, Selman'ı ve Ebuzer'i tahkir etmişim! Osman'a iki taraftan da iyi bir nesebe sahipti diyerek, Ali'nin muhaliflerinin eşraftan olduğunu söylemişim. Avamı kışkırtmak için eşrafiyetin anlamının "şerefli olmak" demek olduğunu söyleyerek beni şöyle demiş gibi gösterdiler: "Bunların hepsi şerefli, Ebu-

zer, ...!" (Hey yarabbim!!) Şu şerefsizliğe bakın. Şuursuzca el ele verip yaptıkları anlatılacak gibi değil, seyirlik!.. Memuriyet olsa ancak bu kadar olur. Allah'a sığınmaktan başka yapacak bir şey yok. "Min şerri ğasık, en neffâs, el hâsid" "El vesvasul hannâs, ellezi yuvesvisu fî sudûri'n-nâs"

Benim sözlerimi reddetmek için bunların İslam'dan önce fakir ve kimsesiz olduklarını, zengin olmadıklarını, emekçi olduklarını ispat etmeye çalıştılar ve onları tahkir etmek için şu türden pek çok hikaye naklettiler:

"Ömer'i babasıyla birlikte Mekke'deki pazarda mal satmak için tellallık yaparken pek çok defa görmüşler!..."

"Ömer'i ve babası Hattab'ı yalın ayak, pantolonu dizlerinin üstüne çıkacak şekilde lif lif sökülmüş bir halde çölden çalı çırpı toplayıp başlarının üstüne koyduklarını ve bir duvarın kenarında durup müşteri beklediklerini pek çok defa görmüşler!"

Sonra da büyük bir övünçle bu rivayetleri "onlardan" naklettiklerini söyleyerek: "Biz bu itirafları Ehl-i Sünnet kaynaklarından nakilediyoruz, hatta bazı mutaassıp yazarlar ve Hazret-i Emîr'e düşmanlıklarıyla ve halifelere olan taassuplarıyla ünlü Nâsıbî tarihçiler de bunları nakletmişlerdir!..."

Doğrudur! Bunlar, tarih, din, İslam, Şiîlik, Sünnîlik, velayet, hilafet vs. adına söylenenler yalnızca bu tür şeylerdir. Gerçekten de bunlar senedi olan doğru rivayetler olabilir. Ben de bunu söylemek istiyorum. Kendi lehlerine siyasî propaganda için bu hikayeleri -doğru da olabilir yalan da- naklettiler sonra da bizzat Ehl-i Sünnet ve hatta Müslümanlar arasındaki mutaassıplar, bunları İslam tarihinde yaydılar. Zira Ebubekir ve Ömer'in siyasî hilafetleri döneminde, (daha sonraki siyasî rejimlerden ve kültürlerden farklıydı; daha sonraki rejimlerde eşraflılık, ırka ve soya dayalı üstünlük, hâkim siyasî propaganda sistemi açısından mahkum edilmek bir yana makbul sayıldı ve cahilî ruh, ikinci defa can kazanmış oldu) ilk yarım asırda henüz İslam ruhu hâkimdi ve bunun için Ebubekir ve Ömer gibi kimselerin si-

yasî ortam hazırlamak ve kendi lehlerinde propaganda yapmak için İslâmî değerlere dayanmaları ve şahsiyetlerini sadece dinden, takvadan, İslam'dan ve Peygamber'den kazandıklarını öne sürmeleri son derece doğaldı. Doğal olarak o asrın halkı, az çok "vesayet'i reddedenin, Hz. Fâtıma'nın evinin karşısında hayat bulanın, Sakife'de muzaffer olanın, Ali'yi şûrada kenara itip diğer üç halifeyi ön plana çıkaranın, Halid b. Velid, Amr b. As, Sa'd b. Ebî Vakkas ve Muaviye b. Ebu Süfyan gibi eşraftan kişileri en büyük siyasî ve idarî makamlara oturtup Ebuzer, Selman, Ammar gibi Peygamber'in göz bebeği olan sahabîleri siyaset sahnesinden uzaklaştıranın ve onların liderleri olan Ali'yi, Ömer'in tabiriyle Peygamber zamanında hiç kimseyle kıyaslanamayacak bir makama sahip olan Ali'yi elinde kürek ile su kuyusu açmaya gönderenin bu eşraflılık olduğunu hissediyordu!

Şüphesiz bu meseleler o günlerde de "câhiliye eşraflığı canlandı; bunlar, şimdi ashab, muhacir ve İslam eri adıyla tekrar dönen Kureyşlilerdir" biçiminde söz konusu edilmekteydi. Halk durumun değiştiğini, yavaş yavaş eskiye dönüldüğünü, eski tas, eski hamam olmaya başladığını anlamakta, tehlikeyi hissetmekteydi.

"Onların kendilerinin itiraf ettiği ve Ali düşmanı mutaassıp kişilerin de kitaplarında yer verdiği tüm bu rivayetler" aslında karşı propaganda sisteminin komplosuydu. Bu şekilde süratle yayılan ve her geçen gün doğruluğu daha da fazla ortaya çıkan bu yargıyı kamuoyunun zihninden silebileceklerdi, Peygamber'in hilafeti konusundaki kendi zaferlerini halka İslam'ın zaferi olarak göstereceklerdi, kendi cenahlarıyla muhalifleri yani Ali'nin dostları arasında hissedilen mevcut sınıfsal çelişkiyi gizleyebileceklerdi. Kendilerini eşraflılığın temsilcileri, kişilikleri cahilî düzende oluşmuş, güçlerini sınıfsal kökenlerinden ve Kureyş sermayedarlığından kazanmış kimseler olarak değil, "yeni velayet" savunucusu Bay .... A. gibilerinin inandığı, hatta Şia içerisinde yirminci yüzyılda propaganda ettiği gibi, toplumsal nüfuz ve itibarlarını ve siyasî statülerini İslam'a ve Peygamber'e hizmet sayesinde kazanmış şahsiyetler olarak tanıtabileceklerdi.

Bu son derece doğaldır. Profesör Shandel'in deyimiyle: "Büyük Fransız Devrimi'nden ve özellikle Ekim Devrimi'nden önce işçi ve çiftçi çocukları kendilerini yalandan mülk sahibi ve sermayedar olarak tanıtıyordu. Devrimden sonra ise mülk sahipleri, iş yeri sahipleri, sermayedarlar, eşraftan olanlar ve asiller "Biz köylüyüz, ekmeğimizi taştan çıkardık. Biz işçi ve emekçi çocuklarıyız" diyorlardı.

Çünkü devrim, değerleri değiştirmiştir. Değerlerde ve övünülen şeylerde de devrim olmuştur. Zaten bir devrimin doğruluğunun göstergesi, devrimi, kişilerin ve hükümetlerin üst yapılarındaki ve dış yüzlerindeki değişimlerine, çatışmalarına ve tartışmalarına göre tanıyabildiğimiz, gerçekten devrim oldu ve toplumsal yapı değişti diyebildiğimiz bu "değerlerdeki devrim"dir. Buna bu açıdan bakıldığında öncelikle İslam'ın, doğru bir toplumsal devrim olduğu ortaya çıkar. Yine bu açıdan bakarak ben, Şiîliği ve Sünnîliği özellikle de hilafeti ve vesayeti, Ali'yi ve Ebubekir'i[87] mezhebî ve kelâmî açıdan değil, bu "değerler" açısından ele alıyorum. Ali'nin yenilgisini, Sakife ve şûra cenahındakilerin zaferini bu değerlerin yenilgisi ve eski değerlerin diriltilmesi olarak görüyorum. Bu açıdan bakarak cahiliye değerlerinin şeyheynin hilafetinden sonra özellikle (Osman'dan başlayarak) Emevî ve Abbasî hilafetinde "Peygamber'in sünneti" ambalajıyla ihya edilmesinde olduğu gibi bu değerlerin Safevî saltanatından sonra da "Ali'nin velayeti" ambalajıyla gizlenip tevil edildiğine inanıyorum. Ben onu, İslam adı altındaki "Emevî Sünnîliği"; bunu da Ehlibeyt velayeti adı altındaki "Safevî Şiîliği" olarak adlandırıyorum!

Zira İslam'ı ve Şiîliği, sloganlarda, duygu gösterilerinde, dış görünüşlerde, tarihî sevgi ve nefretlerde değil, anlayış ve algılayış biçimlerinde, dünya görüşünde, toplumsal düzende, siyasî konumda, önderlik biçiminde, ekonomik alt yapıda, sınıfsal tavır-

87 "Ebubekir"den kastım, içeride Muhacirîn'in içinde İslam'ın başından beri kurulmuş olan ve yarım asır boyunca her yerde Ali'nin karşısında yer alan siyasî ve sınıfsal köklere sahip gizli grubun sembolü olan Ebubekir'dir.

larda ve nihayet toplumsal, insanî, tarihî ve ahlakî değerler sisteminde aramalıdır. Bu yüzden genelde dinsizlerin/mezhepsizlerin -bir insan olarak- dinin ruhuna birçok din/mezhep bağnazından daha yakın olduğunu söylüyorum.

Fransız bir Yahudi'nin kızı olan Madam Mişen, İsrail'den döndükten sonra yazdığı yazılarda ve verdiği konferanslarda Siyonizm'i faşizmden sonraki en büyük facia olarak niteledi ve "Siyonizm ile soydaş ve dindaş olmanın kefaretini vermek için gidip hayatımı Filistinli Müslüman mültecilere adamalıyım" dedi. O gerilla elbisesini giyip gitti. Yıllar sonra bile Hitler işgaline karşı Paris'teki direniş hareketinin ve faşizm karşıtı mücadelenin kahramanı olarak ün yapan, her yerde konuşulan, her yerde sözlerine yer verilen bu şahsiyet ve şöhret gitti, ondan bir daha da haber alınamadı. Şimdi onun Müslümanların ülküleri uğrunda Siyonizm'e karşı savaşırken arzuladığı şehadete ulaşıp ulaşmadığını ya da hâlâ sağ olarak cihadı sürdürüp sürdürmediğini bilen yok.

Bu günlerde başında siyah sarığıyla, çenesindeki ak sakalıyla, Peygamber minberine yaslanarak, "Ali'nin velayetini koruma iddiasındaki bu "beyefendi" bir Şiî Müslüman alim adı altında şöyle ilan etmektedir:

"İsrail, bizim için Filistin'den kat kat daha iyidir. Çünkü bu Yahudiler Fedek'i Peygamber'e kendi rızalarıyla verdiler ve bu Sünnîler ise onu Peygamber'in Ehlibeyti'nden zorla aldılar"!

Şimdi ben; Bu Müslüman bey Yahudi'dir ve o "Yahudi hanım" ise Müslümandır, demişsem bu yersiz midir?

İç düşmanın kolayca tanınmaması, tüm hareketlerin temel sorunudur. Tarihteki tüm devrimler, dış cephede kazanmış, ancak iç cephede yenilgiye uğramıştır.[88] İç düşmanlar devrimin

[88] Benim tarih fakültesindeki sınav sorularımdan biri şuydu: Muhammed (s.a) ve Ali (a.s) aynı dönemdeki, aynı toplumdaki, aynı hedefteki ve aynı mektepteki benzer şahsiyetlerdi. Muhammed, niçin zafer kazandı? Ali niçin yenildi? Bunun cevabı, tek cümleyle işte budur.

içini kemirdiler, çürüttüler ve karşı devrimci unsurlar onun içini İslam'dan önceki içeriğiyle doldurdular. Yeni ve mukaddes postun altında yıllar ve asırlar boyu hayatlarına devam ettiler.

Kur'an, münafıklardan bu yüzden çok korkmaktadır. Hem Kur'an'da hem de Peygamber'in sözlerinde nifak çok daha tehlikeli ve çok daha yıkıcı olarak tanıtılmıştır. Bununla birlikte şirke ve ilhada o ölçüde saldırılmamıştır. "Nifak", bir açıdan bilimsel ve psikolojik, bir açıdan da siyasî ve sosyolojik bir terimdir. "Kazarak yarmak'" ve "mesafe" anlamındadır. Münafık ise "oluşu ve "görünüşü'" arasında mesafe olandır. Bu yüzden insanları yeni yüzü ile aldatabilmektedir ve bu yüzden de tanınması zordur!

Yeni bir yüz takınmış olan dış düşmanlar, hareketin içine giriyorlar ve daha önce sahip oldukları güç ve nüfuzu, devrimci toplum içerisinde de yeniden elde ediyorlar, yavaş yavaş hassas mevkileri ele geçiriyorlar, devrimin sadık dostlarını ve evlatlarını geriye itiyorlar ve bu şekilde devrimden intikam alıyorlar. Bunlardan, evet bunları tanımaktan daha zor olan şey ise, ömürlerinin bir kısmını bu öğretiye hizmet ile geçiren, övünülecek şeyler yapan, şahsiyet kazanan; ama çeşitli psikolojik etkenlerin ve kişisel komplekslerin kendileri farkında olsunlar ya da olmasınlar, -bunlardan daha kötüsü ise yarı farkında olmak ya da yarı farkında olmamaktır- onları ihanete zorladığı bu öğretinin mümin şahsiyetlerini tanımaktır. Onlar; bu şekilde geçmişte kazandıkları tüm imanlarını, övünülecek hizmetlerle dolu geçmişlerini, saf ve temiz insanların kendilerine duyduğu inancı ve güveni, onları kendi ideallerinin sembolü, öncüsü ve koruyucusu olarak gören ve öven müminleri harcamakta, ihanetlerine sermaye yapmakta ve kişisel hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak kullanmaktadır.

İslam tarihinde "Nâkisîn", böylesine yıkıcı bir rol oynayabilecek, Ali'yi ve Ali'nin üssünü ki İslam'ın düşünsel ve toplumsal muhtevasının tecessüm etmiş şeklidir parçalayabilecek, bir güce ulaşabilmiştir. Tüm dış cephelerde ölüm saçan kılıcını büyük

güçlerin başına indiren Ali gibi bir kahramanı yarının "Nâkisîn" inin gönlünden yükselen tekbir öylesine güçsüz kıldı ki Ali, gücü ve zaferi kazanıp düşmanı yok ettikten sonra da yine garip ve yalnız bir şekilde gece yarıları şehir dışındaki hurmalıklarda acıyla inlerken, aslanın inleyişi tilkilerin kulağına gidip de onları memnun etmesin diye başını kuyunun içine soktu. Öylesine çaresiz kalmıştı ki, kendi hükümeti döneminde bile kendi Şiîleri arasında minberde konuşurken öfkesinden kendi suratına vurmuştu!

Niçin? Çünkü güçlü Ali'yi böylesine güçsüz ve çaresiz kılanlar ve ona tüm bu acıları çektirenler, taraftarlarının tabiriyle "cennetle müjdelenenler"di, Peygamber'in temiz ve seçkin ashabıydı. O halde Peygamber'den sonra Ali'nin kaderi niçin böyle olmuştur? Onların muhaliflerinin dediği gibi eğer onlar, İslam'dan önce bir avuç rezilden, haramzadeden hiçbir şeyi olmayan kafirden, odun toplayıcıdan ve hizmetçiden ibaret idiyse ve İslam'dan sonra da hiçbir şey yapmadılarsa, o zaman herkesi nasıl aldatabildiler? Büyük Muhacirlerin, fedakâr ensarın ve Bedir, Uhud, Hendek ve Hayber mücahitlerinin oylarını nasıl aldılar? Ömer'in, Peygamber'in sünnetiyle açıkça çelişerek "Allah'ın Resulü zamanında öyleydi; şimdi ben böyle olacak diyorum!" şeklinde resmen görüş belirtebilmesine imkan veren nüfuz nereden kaynaklanıyordu? O kadar ki daha sonra da insanlar bu konuda temkin göstermiş; Ali yönetime geçince, Ömer'in uygulamalarını kaldırıp Peygamber'in sünnetine geri dönmek isteyince bir sürü gürültü koparmıştı. Müstehap bir namazın bireysel olarak ya da cemaat halinde kılınması meselesinin, içeride başka bir cephenin açılmasına sebep olmaması, içeride ve dışarıda bayrak açmış olan düşmanlar karşısında İslam'ın varlığının tehlikeye düşürülmemesi için Ali de mecburen onları kendi haline bırakmış, onlara teslim olmuştu.

Meselenin aslı işte buydu: Bunlar Ebu Süfyan, Ebu Cehil, Ümeyye b. Halef, Utbe ve Şeybe değillerdi ki halka onları ko-

layca tanıtabilmek mümkün olsun, fesatları, şirkleri hayat tarzları ve geçmişleri halkın onlara karşı tavır almasına yeterli olsun ve halk, onlar karşısında net bir şekilde safını belirleyebilsin!

Bu insanlar; Ali, Ebuzer, Selman, Ammar gibi parlak şahsiyetler karşısında saf oluşturarak, halkın fikrine ve inancına nüfuz edip tarihin akışını saptırabilecek bir güce sahip olmayan kimseler de değillerdi. Görüyoruz ki bunların zaaflarının ve saptırıcı rollerinin kamuoyundan gizli kalması ve oynadıkları toplumsal rollerin toplumun çoğunluğu tarafından derin ve doğru bir şekilde tahlil edilememesi meselesi, sadece kendi çağları için geçerli değildi; bugün bile Müslümanların çoğunluğu ister Ehl-i Sünnet adına mutaassıpça onların taraftarlığını yapanlar olsun, ister Şiî adıyla onları şiddetle kınayanlar olsun onların şahsiyetlerini dikkatli bir şekilde tahlil edip incelemekten ve gerçekleri bilimsel bir şekilde açıklamaktan âcizdirler. Zira onları kâfir, düşman, hakir, fakir, fasit vs. olarak göstermekle mesele halledilmiş olmaz.

Birinci mesele, onların eşsiz şahsiyetler olan Ali ve Peygamber ailesi karşısında nasıl zafer kazandıklarıdır.

İkinci olarak Peygamber'in yirmi üç yıllık risaletinde her yerde onun yanında olan, bi'setin ilk günlerinden başlayarak İslam'ın en zorlu zamanlarında İslam'a inanan ve son ana kadar hakkı itiraf edip ona vefa gösteren bu kimseler, neden onun ölümünden sonra haksızlık ettiler ve güç mücadelesine giriştiler?

Birinci soru, toplumsal ve siyasî bir meseledir. Buna daha önce yeri geldikçe cevap verdim. Bu cümleden "İslam Bilim"de (Peygamber'in Ölümü bölümü), "Ali: Öğreti, Vahdet, Adalet"te, "Alevî Şiîliği ve Safevî Şiîliği"nde, "Bir Kez Daha Ebuzer"de ve başka yerlerde tek bir cümleyle dedim ki: Ali ve Ebubekir iki toplumsal kesime özgü tezahürlerdi ve İslam'daki dinî ve toplumsal hareketin içinde yer alan adaletin ve aristokrasinin somut şekilleri olan iki güçtü. Bugünün tabiriyle sağcılar, muhafazakarlar, toplumsal, sınıfsal, cahilî ve ailevî imtiyazlarla gü-

cü ele geçirmiş ve İslam, "adaleti önemsemeyen dinî inanç" olarak hilafet rejiminde devam etmiştir. Ali "mazlum adalet"in timsali olarak zulüm gören halkın hayatında, hilafete, eşraflığa ve çelişkilere karşı mücadele eden adalet ve özgürlük savaşçılarının vicdanında ve İslam'ın unutulan risaletiyle insanın saygınlığına vefalı kalanların düşüncelerinde kaldı. Adı, hâtırası ve yolu, İslam tarihindeki büyük ideallere, devrimlere ve hareketlere ilham kaynağı oldu. "Alevî Şiîliği" olarak bin yıl boyunca güçlü bir şekilde tecelli etti. Şiî saltanatı olan Safevî Şiîliği gelip onun yerine geçti; tıpkı Emevî ve Abbasî İslâmî hilafetinin, İslam'ın ve Peygamber'in sünnetinin yerine geçmesi gibi.

İkinci soruya gelince, bunlar, Peygamber'in çevresindeki en yakın kişilerdi. Halk, onları Peygamber'in yoldaşı ve dostu olarak görürdü. Savaşta, düşmanla müzakerede, faaliyetlerde, memuriyetlerde, yolculukta, ikamet halinde, namazda vb. daima Peygamber'in yanı başında olmuşlardı. Bu birkaç kişi ilk Muhacirlerdendi. Ali de Muaviye'ye yazdığı mektupta onların ilk muhacirlerden olduğunu söylemekte ve Ali'yle halifeler arasındaki ihtilaftan söz edip halifelerle olan ihtilafı hakkında görüş belirten ve taraf tutan Muaviye'ye öfkeyle şöyle demektedir: "Siz İslam'ın azat ettiği esirler ve onların çocukları, size ne oluyor ki ilk Muhacirler hakkında hüküm verip, onların dereceleri ve mertebeleri hakkında görüş belirtiyorsunuz?"

Ali ise Peygamber'in yanındadır. Peygamber'le en samimi olan kişidir. Onların da bulunduğu safta yer almaktadır. Bunlar da Kureyş eşrafının, Ebu Süfyan'ın ve taifesinin -yani dış düşmanın- karşısında yer almaktadırlar.

Peygamber, hayatının sonunda risaletini tamamlayarak ilan edip gidiyor... Yirmi üç yıl Peygamber'le birlikte olan, bu müddet boyunca Mekke'de hayatlarını bir tarafa bırakarak Peygamber'e vefa gösterip onunla birlikte olma uğruna, Peygamber'in ve Ali'nin gittiği yol uğruna hicret ettiler; hatta bazıları, Mek-

ke'deki rahat ve düzenli hayatlarını bırakıp Mescid'in avlusunda kaldılar Yahudilere ya da eşraftan olmayan sıradan Medinelilere amelelik ve işçilik yaptılar. Câhiliyede Mekke'nin Kureyş'i bunları medenî insanlar olarak görmeyip küçümseyici bir gözle bakarlardı. Hareketin çekirdeğinde yer alan, her türlü etkinlikte, çatışmada, cihatta ve tehlikede bulunan, Peygamber'in en iyi dostları, danışmanları, yardımcıları ve komutanları sayılan bu insanlar Peygamber başını koyar koymaz birdenbire değişiyorlar... Gizlenen her şey aşikâr oluyor! Ölüm döşeğindeki Peygamber'in tabiriyle "fitneler, karanlık bir gece gibi birbiri ardınca yaklaşıyor."

Gizli olan şey neydi? Hangi güçler gizlenmişti? Nasıl olur da yirmi üç yıl yan yana bulunan kimseler aniden birbirlerinin karşısına geçerler? Nasıl oldu da bu yirmi üç yıl boyunca hem Peygamber'in hem halkın hem de söz konusu kimselerin gözünde en sevilen ve en aziz kişilerden biri olan Ali'nin ve onun az sayıdaki ashabının karşısına geçildi? Peygamber'e en yakın, onun en çok sevdiği kişinin Ali olduğunu herkes itiraf etmemiş miydi? Bizzat bunların naklettikleri rivayetler, bu gerçeği teyit etmiyor muydu?[89]

İslâmî hareketin en vefalılarından, belli bir geçmişi bulunan ve her zaman Peygamber'in yanında olan, İslam için çalışan, fedakârlık eden kimseler nasıl olur da İslam'ın yararının ve Peygamber'in görüşünün aksine davranırlar ve en lâyık olan kişiye karşı cephe alırlar?

Mesele şu ki, evrensel cephede, iç cephede, sınıfsal düzende ve toplumsal ve insanî meselelerde hak ve bâtıl tavır alışlarda nesnel bir ölçüt olan mantıksal etkenlerin ve genel ilkesel mesele-

[89] Ömer şöyle nakletmektedir: "Peygamber; 'Ali'nin ümmete göre durumu, başın vücuda göre durumu gibidir.' buyurdu" Yine şöyle demektedir: "Allah'ın resulünün zamanında Ali'nin öyle bir makamı vardı ki ben ona ulaşmak için en iyi kızıl tüylü develerimi vermeye hazırdım." "Ali olmasaydı, Ömer helak olurdu". "Eğer Ali önder olsaydı, siz insanlar, istikamet üzere olurdunuz"...

lerin dışında, başka birtakım gizli etkenler ve meseleler mevcuttur. İçerideki dinî, sınıfsal çekişmeleri ve güçleri, daha genel bir ifadeyle toplumsal, siyasî ve tarihî hadiseleri incelerken bunlar da göz önünde bulundurulmalıdır:

a- Psikolojik etkenler (Haset, bencillik, şahsiyet zayıflığı, para tutkusu, makam ve şöhret düşkünlüğü...)

b- Özel çıkarlar (Sınıfsal çıkarlar, ekonomik çıkarlar, meslekî ya da grupsal çıkarlar...)

Yani, aynı cephede yer alan, aynı dünya görüşüne, aynı Peygamber'e, aynı kitaba, aynı yola, aynı partiye sahip olan kişiler arasında; ayrıca tek bir partinin, grubun ya da liderin yönetimi altında bulunan ve ona inanan kişiler arasında, başka bazı etkenler de söz konusudur. Bu etkenler söylediğim gibi psikolojik etkenler ve özel çıkarlardır.

Aynı cephede birlikte olan kişiler arasında çatışma çıkaran ve dostun dosta zulmetmesine ya da hakkını çiğnemesine ve hatta kendi hareketine ihanet etmesine sebep olan mevcut psikolojik etkenlerden biri de şudur: Bazen bir dostun sahip olduğu "büyüklükler" başka bir dostta aşağılık duygusunun oluşmasına sebep olur. Artık o dostun suçu, düşünce ayrılığı, ilke ayrılığı, slogan ayrılığı, yol ve yöntem ayrılığı söz konusudur. Halbuki o zamana kadar düşünce birliği, ilke birliği, slogan birliği, yol ve yöntem birliği vardı. Bütün bunların tek sebebi, yalnızca ve yalnızca büyüklüklere sahip olmaktır. Zaten aşağılık duygusu büyüklük karşısında hissedilir. Bu küçük nokta pek çok karanlık olayın ya da İslam tarihindeki, özellikle de Ali'nin kaderindeki bilinmeyenleri aydınlatan çok önemli bir noktadır.

Nefis, bir insanda var olan değerleri, rakibin ya da rakiplerin değersizliğini sadece toplumun gözünde değil, kişilerin gözünde de gündeme getirip ortaya döker. Bir şahsın bilinci, bilgisi ve basireti, kendisine rakip olanlar için bilinçsizlik, bilgisizlik ve basiretsizlik şeklinde ortaya koyulur. Bir insanın yüceliği ve büyüklüğü, birlikte olduğu kişilere ve diğer insanlara küçültülerek

gösterilir. Nitekim, bazen bir insan, bir başkasını ona karşı tavır alarak, komplo kurarak, söverek, vurarak, silah çekerek ezer; bazen de yoldaşı, saftaşı, fikirdaşı ve derttaşı olsa bile kendi nefsiyle "olarak"!. Bu noktada onun nefsiyle olması "suç" olmaktadır. Bencilliğiyle başkalarını incitmektedir; çünkü onun varlığı başkalarının reddedilmesini gerektirmektedir! Bir toplulukta, toplumda ya da harekette, hayret verici şahsiyetler doğup da mevcut değerlerin limitini daha yüksek bir seviyeye çıkararak parlak simasıyla bir etki alanı yaratınca öncüler, onun kendilerini geride bıraktıkları duygusuna kapılmaktadır. Zira o olmasaydı şahsiyetler, tavırlar, davranışlar, imkanlar ve şahsiyetlerindeki insanî değerler, hem kendileri için hem de başkaları için yeterli gelecekti. Ama sırf o ortaya çıkıp geliştiği ve rüşt kazandığı için, öteki düşüşe geçti ve değersizleşti. Ötekinin içine düştüğü bu küçüklük duygusu, onun büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden içeride saklanan kinler ve kompleksler bilerek ya da bilmeyerek kendiliğinden dolaylı olarak çeşitli şekillerde ortaya dökülmektedir. (Bu, psikoloji ile ilgili bilimsel bir gerçekliktir.) Bir kişi, bir topluluk içerisinde büyüklük, yücelik ve görkemlilik açısından normal ölçülerin üzerine çıkıp da sürekli gündeme gelmeye başlayınca, çevresinde yer alanlarda küçüklük duygusu harekete geçer. Bu durumda sevilmek ve nefret edilmek o kişinin hayatında birlikte büyümeye başlar.

İslam Peygamber'inin tüm değerleri ve yücelikleri ilahî vahye bağlı bulunduğu ve Allah tarafından olduğu için ondaki mevcut değerler ve yücelikler başkalarında küçüklük duygusu doğurmuyordu. Zira onlardan bazıları her ne kadar yaş, ailevî zenginlik, güç, şairlik, okuryazarlık, oğul sahibi olma ve dış dünyayı tanıma gibi bazı insanî imtiyazlar açısından kendilerini Peygamber'den üstün görseler de yüce bir insan olan ve değerlerini vahiy yoluyla almış bulunan Peygamber karşısında aşağılık duygusuna kapılmaksızın ona saygı duyuyorlardı. Zira Peygamber'in üstünlüğünün kabul edilmesi ve ilahî yüceliği karşısında ona saygı göstermeleri onları aşağılamıyordu.

Ama şimdi Peygamber gitmiştir, Ali'nin zamanı yaklaşmaktadır. Ali otuz üç yaşında bir gençtir ve hâlâ yaşlılığın ve aksakallılığın tüm değerlerin üstünde bulunduğu[90] bir toplumsal düzen vardır. Böyle bir ortamda Ali sahip olduğu değerleri ve yücelikleri ile yirmi üç yıl başkalarında aşağılık hissi uyandırmıştır. Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te, Hayber'de, Huneyn'de vs. büyük Arap şahsiyetleri arasında, Kureyş'in büyük eşrafı arasında, İslam'ın büyük muhacirleri arasında, Peygamber'in büyük dostları ve yakınları arasında, Evs ve Hazrec'in büyük şahsiyetleri arasında -savaşta, barışta, mescitte, her yerde düşünsel gücünü hem manevî önderliğiyle hem komutanlık liyakatiyle hem de kılıçtaki ustalığıyla göstermiştir- Ali ile rekabet eden herkes onun karşısında küçüklük duygusuna kapılmıştır. (Onun karşısında küçüklük duygusuna kapılanlar, gerçekte küçük olan kimseler değildi. Aslında büyük insanlardı ama onun karşısında küçüklük duygusuna kapılıyorlardı. Kendilerini onun düzeyinde kahramanlar olarak görüyorlardı.) Zira yirmi otuz yaşlarındaki bu genç, büyük savaşlarda büyük zaferler kazanmış ve en umutsuz ortamlarda, herkesin çaresiz kaldığı bir sırada savaşların kaderini İslam'ın lehine değiştirmiştir. Bu yüzden bu yirmi üç yıl içinde Ali, farkında olmadan daima dostlarının içinde aşağılık kompleksinin ve şahsî kinlerin doğmasına sebep olmuştur.

Hayber savaşında Peygamber, Hayber kalesinin fethi için önce Ebubekir'i gönderdi; ancak o buna muvaffak olamadı. Ertesi gün de Ömer'i gönderdi o da yenilgiye uğrayıp geri dönünce, Peygamber şöyle dedi: "Yarın Hayber'in fethi için öyle birini

90 O çağın kabile düzeninde, kabilenin reisi ölünce kabilenin en eşraftan olanını ya da en güçlüsünü değil, en ak sakallısını reisliğe seçerlerdi. Zira o dönem kabile düzeni, ak sakallıların hükümetinin geçerli olduğu kabile düzeniydi. Bazen de saçları en ak olanı reisliğe seçerlerdi. Bu durum Afrika'da ve Avustralya'da hâlâ geçerlidir. Kabilenin büyüğü ve reisi olarak Arapça'da yaşlı anlamına gelen "şeyh" kelimesinin kullanılıyor olması, bu düzenin açık bir göstergesidir. Bizim tasavvufumuzda da önder anlamında hâlâ "pir" kelimesi kullanılır.

göndereceğim ki hem Allah ve Resulü onu sevmekte, hem de o, Allah ve resulünü sevmektedir. Bu kalenin kapıları onun eliyle açılacaktır."

Ertesi gün Ali gidiyor ve kaleyi fethediyor. Ebubekir, Ömer ve zaferden sonra Hayber'den geri dönen diğer sahabîler, açık düşman olan Yahudilerin Müslümanlar tarafından itaat altına alınmasından ve İslam'ın Hayber boğazında Yahudi tehlikesinin tasallutundan kurtarılmasından dolayı seviniyorlar. Hayber fatihini övüyorlar ama muzaffer olan Ali'nin övülmesi ve kazanılan bu zafer, içten içe farkında olmadan onlarda aşağılık duygusu uyandırıyor. Ali'nin Hayber'den Medine'ye zafer kazanmış ordunun kalbinde taht kurarak dönmesi, büyük şahsiyetlerin yetersizliğini açıkça ortaya koymuş oluyor.

Öte yandan Peygamber'in herhangi bir kişiye yönelik en küçük bir müşfik bakışı, en küçük bir övgüsü ve ona verdiği en küçük bir memuriyet, o şahıs için övünç kaynağı idi. Peygamber'in Ali hakkındaki övgüleri ise hem nitelik hem de nicelik açısından diğerleri hakkındaki övgüleriyle kıyaslanacak gibi değildi. Her kelimesinin ve tabirinin arkasında bir anlam, özel bir duygu gizliydi.

Ben "İslam Bilim" kitabında Peygamber'in vefatından bir yıl öncesini ele aldım. "Peygamber Ölüyor" bölümü, Peygamber'in hayatının son gecesine değil, son yılına ayrılmıştır. Zira Peygamber'in hayatının ilk davet toplantısından son veda toplantısına kadar olan kısmı bir tarafa bırakılacak olsa bile, bu açıdan incelenmeye değer olan Peygamber'in hayatının son bir yıllık dönemi, özellikle Veda haccından sonraki davranışları, bakışı, ilgisi, kararları, şahıslara verdiği siyasî ya da askerî görevler, özetle Peygamber'in tüm sükutu, sözleri ve davranışları doğrudan ya da dolaylı olarak Ali'yi ve onun geleceğini söz konusu eder nitelikteydi.

Hatta bazen bunları öyle bir şekilde ortaya koyuyordu ki görünürde bunların Ali'yle ve onun geleceğiyle bir ilişkisi yok gibi görünüyordu. Mesela Peygamber Rumlar'la savaşına giden bü-

yük İslam ordusuna on sekiz on dokuz yaşındaki Usame b. Zeyd'i komutan olarak atıyor. Çünkü o; genç ümmeti arasında hâlâ kabile geleneklerinin yaşatıldığını ve yaşın, komutanlık ve liderlik konusunda en büyük ölçü sayıldığını biliyordu. Bu anlayışa göre genç olmak en büyük eksikliktir ve böylesi bir toplumsal makama getirilmesi durumunda makam zaafa uğramış olur. Yaşlılar için, genç birinin liderliğini kabullenmek oldukça zor görünüyordu. Peygamber, Ebubekir ve Ömer gibi büyük şeyhlerin de içinde bir asker olarak yer aldığı İslam ordusundaki büyük bir komutanlık makamına çocuk yaştaki Usame'yi komutan olarak atamak şeklindeki devrimci tutumuyla câhiliye geleneğinin yerine kendi sünnetini koyarak yarın Ali'nin önderliği söz konusu olduğunda, kabile şeyhlerinin, gençliğini liyakatsizliğinin gerekçesi olarak saymalarının önüne geçmek istedi. Daha önceden onlara cevap vererek Usame'nin liyakati için getirdiği ve halifelerin itirazlarını reddettiği deliller ile Ali'nin önderliği için bir ortam hazırlayıp onun muhaliflerinin itirazlarını reddetmiş oldu. Ya da Tebük savaşında yaşı altmışı geçmekte olan Peygamber, savaşa gidince Ali'yi ailesinin ve şehrin idaresini yürütmesi için Medine'de bırakıyor. Şehirdeki münafıklar bu durumun Ali için küçültücü olduğu şeklinde bir söylenti çıkarıyorlar. Yani savaş kahramanı Ali evde oturmakta, meclis şeyhleri ise savaşa gitmekteydi. Ali, bunu kabullenemiyor, şehirden çıkarak Peygamber'e yetişiyor ve ona bunun sebebini soruyor. İşte burada Peygamber o çok meşhur sözü söylüyor: *"Senin bana olan nispetinin, Harun'un Musa'ya olan nispeti gibi olmasından razı değil misin? Şu farkla ki, benden sonra Peygamber gelmeyecektir. Ben seni bu yüzden geride bıraktım."*

Özellikle Peygamber'in ömrünün son bir yılı içerisinde ve Veda haccı ile sonrasında doğrudan ya da dolaylı olarak Ali'nin bu kadar söz konusu edilmiş olması, diğerlerinin Ali'nin sahip olduğu değerlere inanıp bunu ikrar etmeleri sonucunu doğurmuştu. Herkes gerçekten Ali'nin o değerlerin ve kemallerin sahibi olduğuna kalben inanıyordu. "Ali bunlara sahiptir" gerçe-

ğini ikrar edenler, dolaylı olarak "Sen bunlara sahip değilsin"' gerçeğini de itiraf etmiş oluyordu. Profesör Shandel'in deyişiyle: "Bazen bir kişi öylesine gelişir ki onun varlığı suç olur. Bu durumda bunun bedelini hem dosta hem de düşmana ödemek gerekir!" Dostun ve düşmanın onu reddetmek için el ele verdiği nokta işte burasıdır. Ölümle dans eden yirmi üç yıllık genç Zülfikar, "La feta illa..." ve "La seyfe illa..." sedasını göğe yükseltip düşmanın başına ölüm yağdırırken, arkasındaki dostların içinde ise aşağılık kompleksi bırakıyordu. İç ilişkilerde, alınan tavırlarda ve çekişmelerde, bu kompleks kendisini hakkın inkarı, faziletin gizlenmesi, iftira, aşağılama, alay, hatta ihanet ve düşmanla iş birliği yaparak arkadan hançerlemek şeklinde gösteriyordu ve ondan farkında olarak, farkında olmayarak ya da yarı yarıya farkında olarak intikam alıyordu. Büyük sahabîler için, hatta Beni Ümeyye'ye düşman olan, canını ve malını İslam'dan esirgemeyen mümin, mücahit ve zahit şahsiyetler için bile Ali'ye tahammül etmek Muaviye ve hatta Yezid'e tahammül etmekten daha zor olmuştur. Zira büyük tarihî şahsiyetlerin ve meşhur devrim önderlerinin psikolojisi, tarihte inançları uğrunda kolayca canlarından geçtiği halde bencilliğinden geçemeyen pek çok kişinin var olduğunu ortaya koymuştur. En yiğit ve en kahraman mücahitler, defalarca ölümle burun buruna geldikleri, korkunç tehditlerle karşılaştıkları, tamaha düşürücü kuruntularla yüz yüze geldikleri halde; inançlarında, vefalarında ve sabırlarında en ufak bir gevşeme olmamış ve hayatlarının sınavını ihlas ve takvayla vermişlerdir; ama kendi dostları arasından çıkan bir başka mücahidin üstünlüğünü itiraf etme noktasında bencilliklerini, onlara ihanet derecesine vardırmışlardır. Tecrübeler göstermiştir ki, kendisi hareketin lideri olmak şartıyla hareket uğruna her şeyini, hatta canını bile vermekten çekinmeyen insanlar az değildir. Saf düşünceliler; bunların inançsız olduklarını, münafık olduklarını, fayda elde etmek istedikleri için kendilerini yalandan bu yolda gösterdiklerini sanmaktadırlar. Onların yargısına göre insanlar ya "hâdim"dirler ya da "hâ-

in"dirler. Ya mutlak mümindirler ya da mutlak kâfirdirler. Halbuki insan ruhu, bu iki basit disiplinle ölçülemeyecek kadar karmaşıktır. İnsanın zatı, bu iki basit cevherle mutlak bir değerlendirmeye tâbi tutulamayacak kadar karmaşıktır. Zira insanın atası, "balçık" ile "Allah'ın ruhu"ndan terkip edilmiştir.

Muhammed ile Ebu Süfyân'ı, Ali ile Muaviye'yi, Hüseyin ile Yezid'i tanımak kolaydır. Talha'yı ve Zübeyir'i tanımak zordur. Zira onlar İslam'daki elli yıllık parlak geçmişlerinden, iman, hicret, cihat ve sahabe saygınlığı konularındaki iftihar dolu mazilerinden, Bedir ehli olmalarından, yirmi üç yıl Peygamber'in sayılı dostları arasında yer alıyor olmaktan, yarım asır boyunca İslam'ın önde gelenlerinden ve ümmetin ileri gelenlerinden kabul ediliyor olmaktan, hayatlarını, İslam'ın hayatıyla başlattıktan, bütün ömrünü buna harcadıktan sonra İslam yolunda ağarttıkları ak sakallarıyla Ali'ye karşı savaşa giriştiler. Fırsattan yararlanıp gücü ele geçirmek isteyen Ali'nin gizli kışkırtmasıyla Mısır ve Irak'tan Medine'ye dökülen yabancı isyancılar tarafından Peygamber'in mazlum halifesinin katledilmiş olmasından ve büyük sahabeye, ileri gelenlere, eşrafa, Muhacir'e, Ensar'a ve İslam halifesine küstahlık edilmesinden dolayı, Şeyheyn'in yaptığı gibi kâfirlerle savaşıp, büyük fetihler sayesinde Müslümanlara güç, servet ve rahatlık getirmek yerine ümmet içerisinde ihtilaf çıkarıp iç savaş başlattığı, kardeş kanı döktüğü, ümmetin azizlerini zelil, zelillerini de aziz ettiği için Ali'nin hükümetine karşı öfkeyle savaştılar. Hicaz halkından daha kalabalık bir orduyla İslam'ın ve ilk Müslümanların istekleri için ayağa kalkanların önünde ise Peygamber'in değerli hanımı, halife Ebubekir'in kızı Ümmü'l-müminîn Aişe yer almaktadır. O Aişe ki, hakkında Peygamber'in şöyle buyurduğu dillerde dolaşmaktadır: *"Dinin üçte birini Aişe'den öğrenin, hatta dinin tamamını!"*

Şimdi buna kim inanabilir? Bu yaşlı ve iyi şöhret sahibi iki büyük sahabe ile liderleri Ümmü'l-müminin, Ali'nin, Peygamber'in gözündeki büyüklüğünün ve Peygamber'in Ali'ye duyduğu sevginin hayret verici parlaklığından dolayı içlerinde duy-

dukları şahsî kızgınlığı ve ruhsal kompleksi Cemel'de gösterdiler. Bu kıskançlık onları öylesine incitmekteydi ki kan dışında bir şeyle teskin olmayacaklardı. Şimdi Ali hem ruh, ilim ve mânâ dünyasında imam, timsal, örnek ve ölçü olmuştur hem de güç, siyaset ve liderlik dünyasında. O ikisi ise iftiharlarla dolu yarım asırdan sonra dinî şahsiyetlerini maalesef siyasî basiretsizlikle yitirmiş ihtiyar birer emekli haline gelmiştir. Osman'a karşı yapılan devrime katıldıktan, Ali'nin hükümeti için uygun zemin hazırladıktan sonra şimdi ellerinde kalan şeyden dolayı dövünmelerini gerektiren şey, adı sanı belli olmayan kişilerin Mısır, Yemen ve İran gibi ülkeleri yönetiyor olmasıdır. İki şehrin valiliğini istediler ama dik başlı bir cevap aldılar. Peygamber'in bu iki zahit ve mücahit sahabîsinin, sonradan saraylarda oturan, eşrafa mensup birer büyük sermayedar olduğuna nasıl inanılır? Zübeyir'in kendisi için çalışan bin kölesi vardır. Talha, günlük bin dinar emlak gelirine sahiptir. Hanımının kolyesinin değeri Kuzey Afrika vergileri kadar olan, yakınlarından birine bir şehrin haracının tümünü bağışlayan cömert Osman'dan sonraki yeni devrimci rejimde, verilen aylık maaşlar değişmişti. Osman b. Hanîf'in eski kölesine üç dinar verdiler; en büyük siyasî makamda oturan ve Ali'nin en yakın dostlarından biri olan Osman b. Hanîf ise kendisine üç dinar maaş aldı.

Bu açıdan, dine ve millete hizmet etme yönü olan öncü şahsiyetlerin sadakatsizliklerinin anlaşılması halk için güçtür.

Bunu kavrayabilmek için apaçık ortada olan düşmanları incelerken kullandığımız itikada dair hak ve bâtıl mantığı ve ölçütleri bir yana bırakmalı, bunun yerine aklî bir mantıkla onların psikolojik tahlillerine, ahlâkî özelliklerine, bireysel ilişkilerine, kıskançlıklarına, kızgınlıklarına, özel hayatlarına, maddî çıkarlarına, gizli muhalefetlerine, bireysel ihtilaflarına ve aralarındaki gruplaşmalara yönelmeli, zaafları ve sadakatsizlikleri araştırılmalı, şahsiyetlerine ve geçmişlerine kanmamalı, avamî bir bakış açısıyla hizmetlerinden dolayı ne onları cennetle müjdelenenler olarak görmeli ne de yine avamî bir bakış açısıyla sada-

katsizlikleri yüzünden onları haramzade ve öteden beri kâfir saymalı; bunların yerine bir bilim adamı yaklaşımıyla iyi bir geçmişe ve yaptığı hizmetlerle iyi bir isme sahip olan birçok kişinin kompleksleri, bencillikleri, zaafları ve maslahatçılıkları yüzünden sadakatsizlik ettiklerini, edebileceklerini, başkasının üstünlüğünü, başkasının haklılığını bildikleri halde bu hakkı çiğneyebileceklerini, onun faziletlerini gizleyebileceklerini görmek gerekmektedir. Duygular ile davranışlar, dünya ile din, hakperestlik ile bencillik, harekete inanç ile güce ve şöhrete ulaşmak için maslahat gözetmek birbirine karışmıştır. Bu grubun insanî şahsiyetiyle toplumsal rollerini olduğu gibi tanımak gerekmektedir. Bunlar ne bilerek düşmanlık eden, dış düşman olan Kâsitîndirler ne tehlikeli, câhil ve bağnaz müminler olan Mârikîndirler ne de bütünüyle ihlas ve fedakarlıkla dolu bilinçli ve hakperest mümindirler. Bunlar, kişisel sebeplerden dolayı sadakatsizlik eden, bilinçli mümin dostlar olan Nâkisîndirler.

Burada önemli olan nokta, Nâkisînin ortaya çıkmasını sağlayan bu komplekslerin, Nâkisîni, dış düşman olan Kâsitînin elinde bir oyuncak haline getirerek hak cephesinin karşısına dikmesidir. Halbuki Kâsitîn, sınıfsal ve toplumsal temellere sahiptir ve açık bir düşmandır. Hak cephesinde Ali ile omuz omuza bulunan Nâkisîn öyle bir davranış sergilemektedir ki, bu tutumuyla Kâsitînin önünü açmakta ve onun eline silah vermektedir.

Burada konuya bir giriş oluşturması açısından aşağıdaki birkaç noktaya işaret etmek istiyorum.

Arz edeceğim konuyu -İslam Bilim'de de zikrettiğim gibi- Siret-i İbn Hişam'da (ilk Müslüman olanların listesinde) buldum. Bu listeye baktığımızda şunu görüyoruz: İbn Hişâm diyor ki: "Ebubekir'den sonra onun talimatı ve tavsiyesiyle Müslüman olanlar şunlardır: Sa'd b. Ebî Vakkas, Abdurrahman b. Avf, Osman, Talha ve Zübeyir"

Bu beş kişi, tek tek ya da arka arkaya değil, grup halinde dinlerini değiştirdiler ve Müslüman oldular. Dolayısıyla bundan şu

anlaşılmaktadır: Bu grubun üyeleri kalben birbirlerine öylesine yakınlardı ki, inançlarını bile birbirleriyle meşveret ederek, maslahat gözeterek ve liderlerinin tavsiyesini gözeterek tayin ediyorlardı. Bu altı kişilik grup, iç cephede daima Peygamber'in ve Ali'nin safında yer almıştı. Ancak onların her biri yaşadığı süre içinde hem Ali'nin karşısında yer aldı hem de Peygamber'den sonra ve Sakîfe'de zafere ulaştıktan sonra hilafetten komutanlıklara ve büyük şehirlerin valiliklerine kadar birçok büyük makam bu grubun üyeleri arasında paylaşıldı! Bu grubun üyelerinden olan Abdurrahman b. Avf, Ömer'in hilafet şurasının reisi oluyor. Yine bu grubun üyelerinden olan Sa'd b. Ebî Vakkas, İran'ı fetheden ordunun komutanıdır... Talha, Zübeyir, Osman, Abdurrahman b. Avf... kısaca bu grubun tüm üyeleri, sonradan bu gruba katılan Ömer tarafından hilafet şûrasına üye olarak seçiliyor ve bir manevrayla Ali'yi işten uzaklaştırarak bu grubun bir üyesi olan Osman'ı hilafete getiriyor. Bu şûrayı oluşturan üyeler, Sa'd, Osman, Abdurrahman, Talha, Zübeyir ve Ali'dir. (Şûranın toplumsal açıdan izahını yapabilmek için seçimin maslahat icabı yapıldığı açıktır.) Otuz beş yıldır birlikte olan ve Ebubekir'in başkanlığında İslam'a giren bu kişiler, otuz beş yıl boyunca daima birlikte oldular.

Bu grubun başkanı olan Ebubekir'in, Sakife'de bir "seçim darbesi" yaptığını görüyoruz. O kendi hilafetini, biat ve şûraya ya da halkın oyuna (demokrasi) dayandırdı. Ancak sonraki halifenin seçilmesi ise kendi veliahdı ile ilgili olarak bir mektup yazması ve bu gruba sonradan katılan Ömer'in tayin edilmesi şeklinde oldu. Ömer ise Ali'nin bu makama onlardan daha layık olduğunu itiraf edip "eğer hilafeti ona bırakırsanız o sizi doğru yola götürecektir" demesine rağmen altı kişiden oluşan bir şûra tayin etti. Şûrayı öylesine siyasî bir şekilde oluşturmuş ki, bu şekilde hem Ömer'in müdahalesi olmaksızın şeklen seçim gerçekleşmiş oluyordu hem de Ali azınlıkta kalıyordu ve bu grubun üyesi olan Osman oyları toplamış oluyordu. Şûranın başına Abdurrahman'ı getiriyor ve ona bir çeşit veto hakkı veriyor. Zira üyeler altı ki-

şiydi ve çift rakamlıydı. İki grubun eşit oy alması mümkündü. Yani Zübeyir'in Ali ile akrabalığından, Talha'nın ise Osman'ı pek tutmamasından dolayı, Ali'ye oy vermesi muhtemeldi. Ali'nin kendi oyuyla birlikte üç edecekti. Ama Abdurrahman'ın, Sa'd'ın ve Osman'ın birlikte hareket edeceğinden ve Osman'ı seçeceğinden şüphe yoktu. Sorunun halledilmesi için Abdurrahman'a şu özel hak verilmişti: Eğer şûradaki oylar, iki cenah arasında eşit paylaşılırsa, Abdurrahman'ın bulunduğu taraf kazanmış sayılacaktı. Yani Abdurrahman'ın oyu iki sayılacaktı. Niçin Abdurrahman? Çünkü o, bir taraftan, şûranın diğer üyesi olan Sa'd'ın da mensubu olduğu Benî Zühre kabilesine mensuptur. Öte taraftan Osman'ın kız kardeşinin kocasıdır. Bu yüzden, bu üçünün birlikte hareket edeceği ve şüphe götürmez bir şekilde Ali'ye karşı olacakları daha önceden bellidir. Talha ve Zübeyir, kendi gruplarına ihanet edecek olsa bile bu grup, kazanan taraf olacaktır. Olayın tahmin edildiği gibi cereyan ettiğini görüyoruz.

Abdurrahman b. Avf, Osman zamanında ölüyor ve bu gruptan geriye sadece Talha, Zübeyir ve Sa'd kalıyor. Bunların her üçü de Ali'nin karşısında yer almayı sürdürüyor. Talha ve Zübeyir Osman'dan sonra Ali'ye oy verip onun taraftarlığını yapmalarına ve Benî Ümeyye karşısında yer alıp en çok Kâsitîn ile mücadele etmelerine rağmen, sonuçta Ali karşıtı grubun üyesi oldukları için onun karşısına dikiliyorlar ve Cemel savaşını başlatıyorlar. Her ikisi de bu savaşta ölüyor.

Şimdi artık Ali'nin hilafetinde Ebubekir'in grubundan geriye sadece Sa'd b. Ebî Vakkas kalmıştır. O, Peygamber'in meşhur sahabesidir. Ömer'in şurasının üyesi ve İran'ın büyük fâtihidir. Sa'd da tüm bu elli iki yıl boyunca Kureyş ve Benî Ümeyye ile savaşmış kişilerden biriydi. Ancak o, Ali'nin Bedir'deki, Uhud'daki, Hendek'teki... kahramanlıklarından dolayı elli küsur yıldır kalbinde taşıdığı komplekslerle onun karşısına geçiyor. (Kendisi büyük bir komutandı, İran fâtihiydi, Ali'nin büyüklüğü karşısında daima komplekse kapılıyordu). Ali mi seçilsin yoksa Muaviye mi, şeklindeki Muaviye referandumunda do-

laylı olarak Ali'nin aleyhine ve Muaviye'nin lehine oy veriyor. Oysa ki Sa'd tüm bu elli küsur yıl boyunca Ali'nin yanında ve Benî Ümeyye'nin karşısındaydı. Fakat sonuçta Nâkisînden oldu.

Bana göre Nâkisîn sadece Talha ve Zübeyir'den ibaret değildir. Bunlar, Peygamber'le birlikte olmalarına rağmen, birçok üstünlüklere ve kahramanlıklara sahip olmalarına rağmen Ali ile birlikte olmalarına rağmen, iç meselelerde suçu sadece "büyüklükten" ve "açıklıktan" ibaret olan biri karşısında duydukları aşağılık kompleksinden dolayı ona karşı çıkan ve onu arkadan hançerleyen bir gruptur.

Ali'yi biz Şiîlerden daha iyi tanıyan "İnsanî Adaletin Sesi: İmam Ali" kitabının yazarı Hıristiyan tabip Dr. George Cordak diyor ki: *"Ali'nin çektiği tüm sıkıntılar, onun üstünlüklerinin bedeliydi."*

Ali'nin şahsiyetinde olan ve ikinci türden Nâkisîni yaratan bir diğer kompleks sebebi de Ali'nin kesin tutumuydu. Ali'nin adaleti uygulamadaki sertliği ve hiçbir esnemesi olmayan kesin tutumu, Ali'nin haklılığına, adaletine, dürüstlüğüne, asaletine inanan ve bunu itiraf eden kişileri dahi onun karşısına dikilmeye ve ona sadakatsizliğe mecbur etmiştir. Mesela Talha ve Zübeyir, Ali döneminde elli yıldır Müslüman idiler, Muhacirlerin ilklerinden sayılıyorlardı ve Ömer'in hilafet şurasında üyeydiler. Peygamber hilafetinin adayları arasında yer alıyorlardı, Peygamber'in yakınlarındandılar, Peygamber'in övgüsünü kazanmışlardı, Osman'a karşı mücadele etmişlerdi, Ali'nin hükümeti için uygun zemin yaratmış ve Ali'ye oy vermişlerdi. Yani Ali gibi hilafete aday gösterilen İslam'ın tanınmış şahsiyetlerindendiler. Şimdi ondan bir şehrin valiliğini istiyorlardı, Ali ise bunu vermiyor ve bu meselenin üzerinde çok fazla durmuyor. Onlar, Rum'un, İran'ın ve Mısır'ın birer eyaleti haline geldiği büyük bir dünya imparatorluğunun yönetimini elinde bulundurduğu halde arpa ekmeği yiyen, ayakkabılarını kendisi diken ve: "Allah'a and olsun üzerimdeki giysiyi yamaması için o kadar çok terzi-

ye götürdüm ki artık tekrar gitmeye utanıyorum." diyen Ali'den nasıl makam isteyebilirlerdi?

"...Abdurrahman b. Avf ölünce torunlarına o kadar çok altın bıraktı ki onlar altınları kılıçla kırarak pay ettiler. İslam düşmanı olduğu ve daima İslam ile savaştığı halde Muaviye şimdi Şam'ın sahibi oldu ve Yeşil Saray'ında mal mülk içinde yüzüyor, İslam yolunda elli yıl savaşmış olan bizlere ise Ali hiçbir şey vermiyor, hatta Basra'yı bile!.. Ama İbrahim ve Mâlik ibn Eşter gibi tanınmamış kimselerle hükümetini sürdürüyor... Artık buna tahammül edemiyoruz..."

Tahammül edemiyorlar, geri dönüp kılıçlarını alarak Ali'ye karşı, hikayesini hepinizin bildiği Cemel savaşını başlatıyorlar. .. Bunlar, -Nâkisîn- dostun büyüklüğü karşısında duydukları kompleks sebebiyle ve hak ile adaletin tarafında yer alan dostun kesinliği karşısında kapıldıkları zaaflar nedeniyle dostlarına sadakatsizlik eden kişilerdir. Ancak onlar açık düşmanın (Kâsitîn) elinde oyuncak olmuşlardır. Bunlar da Ali gibi Kâsitînin düşmanıdırlar ve elli yıl boyunca onlarla savaşmıştırlar; ama kızgınlıkları, zaafları ve kişisel çıkarlarını düşünmeleri sebebiyle hem kendilerinin hem de Ali'nin düşmanı olan Kâsıtîn'le dolaylı olarak işbirliği edip, Ali'yi arkadan hançerlemişlerdir. Nâkisîn; bin bir çeşit komployla Ali'yi işten uzaklaştırmış, onu yirmi beş yıl boyunca sükuta mahkum etmiş ve son beş yıllık hükümetinde de onu iç çekişmelerle ve savaşlarla meşgul etmişlerdir. Sahip oldukları geçmişleri itibariyle Ali'ye en büyük darbeyi indirmiş, halk arasında derin sapmalara sebep olmuşlardır.

Nâkisîn cephesi, -Ali ile birlikte olan, kişisel kızgınlıkları, maslahat yanlısı olmaları ve kendilerini öncelemeleri nedeniyle harekete karşı vefasızlık göstermiş, Peygamber'in büyük sahabîlerinden olan kişilerdi- Cemel idi. Gerçi ben Nâkisîni sınıfsal yaklaşımlar ya da kendilerini öncelemeleri sebebiyle İslâmî hareketin Ali'ye sadakatsizlik gösteren tüm büyük şahsiyetleri olarak ele aldım. Dolayısıyla onların cephesini Sakife'den Cemel'e kadar genişletmek gerekiyor. Ancak gerek Şiî literatüründe ve ge-

rekse Ali'nin kendi dilinde kullanılan özel anlamıyla Nâkisîn'den maksat, Ali'nin hilafete seçilmesinde ona biat edip sonra da Nâkislik ederek Cemel savaşını başlatan Talha, Zübeyir ve yandaşlarıdır.

Bu savaş, Ali için çok acı bir savaştı. Yani dostlara kılıç çekmekti! Peygamber'in hanımına kılıç çekmekti! Din için bu din büyüklerinin sözlerine ram olmuş ve ona karşı savaşan binlerce kişiye kılıç çekmekti!

Ali'nin ashabı için de bu, istenmeyen bir savaştı. Yarı yolda ashabından biri Ali'ye: *"Eğer onlar, senin davetinle barışa razı olmazlarsa ne yapacaksın?"* diye soruyor.

Ali: *"Savaş"* diye cevap veriyor.

Ali Şiîsi olan o şahıs duyduklarına inanamayarak diyor ki: *"Talha'nın ve Zübeyir'in bâtıl yolda olması mümkün mü?"*

Ali ona Tâhâ Hüseyin'in deyişiyle insanlık tarihinde ondan daha büyüğü söylenmemiş olan şu sözle cevap veriyor:

"Sen insanları mı hakka göre ölçüyorsun; yoksa hakkı mı insanlara göre ölçüyorsun? Kendi başına bir ölçü olan hakkı tanımak ve kişileri de ona göre ölçmek gerekir."

Aişe'nin kararsızlığı ve iki büyük İslâmî şahsiyetin hırsı karşısında Ali'nin barış yolundaki tüm çabaları neticesiz kaldı. Savaş başladı. Mutaassıp şahıslar Aişe'nin devesinin yularını art arda ellerine alıyor, düşenin yerine hemen bir diğeri geçiyordu. Talha öldürüldü. Ali çok üzüldü. Kılıcını ona getirdiklerinde, geçmişte yaptığı hizmetleri övmekten geri kalmayarak şöyle dedi: *"Bu, pek çok defa Peygamber'in yüzünden kederi kaldırmış bir kılıçtır."*

Zübeyir, savaş esnasında Ali'nin yumuşak sözleri, kardeşlik ve ihlas dolu maziye ve Peygamber'in olacaklar hakkında önceden söylediklerine dair hatırlatmaları ile uyandı ve yalnız başına Medine'ye doğru yürümeye başladı. Ali, savaştan kaçanların takip edilmemesi emrini vermişti. Ancak Cemel safında olan ve

savaşın kimin lehinde biteceğini anlayarak savaştan kaçan İbn Cermuz kendisini iyi göstermek için Zübeyir'i öldürdü ve başını Ali'ye getirdi. Ali, kendisine getirilen dostunun başıymışçasına üzüldü, onun katiline lanet ederek şöyle dedi: "Peygamber buyurdu ki: *"Zübeyir'in katili ateştedir."*

Ali, bu savaşta baş rol oynayan Aişe hakkında şöyle dedi: *"Onun saygınlığı kendi yerindedir ve hesabı da Allah'a kalmıştır."* Sonra Ali kendi ashabından olan Aişe'nin kardeşi Muhammed b. Ebubekir'i Aişe'yi edep ve saygı ile Medine'ye götürmekle görevlendirdi.

Cemel ehli, Ali'ye en büyük darbeyi indirmişti. Onlar dostlarına sadakatsizlik eden ve Emirülmüminine karşıt olan kişiler oldukları halde Ali'nin onlara karşı tutumu sadece Ali'ye özgü bir tutum olmuştur.

Cemel cephesi yani kadirşinas olmayan dostlar ile savası, Ali'ye çok ağır geldi. Sanki onlara inen her kılıç Ali'yi yaralamıştı. O savaştan muzaffer olarak dönerken yolda acıyla şöyle diyordu: *"Bundan yirmi yıl önce ölmek isterdim."*

Mârikîn: Nehrevan Cephesi

"Bana güç veren tek şey fitnenin gözünü çıkarmak oldu." Ali (a.s)

Mârikînin kimler olduğu bilindiği için bu konuyu çabuk geçeceğiz.

Mârikîn hakem olayından sonra ortaya çıktı... Mârikîn, Ali Şiasıydı, çok mutaassıp, sert ve davalarına inanan insanlardı. Ancak avamdan, câhil kişilerdi. Her ne kadar onların arasında fıkıh ve hadis bilen kişiler bulunuyor idiyse de onlar da teşhis, temyiz, mantık, meseleleri değerlendirme, olayların tüm yönlerini dikkate alma, dost ile düşman cephesini, hak ile bâtılı ayırt edebilme yeteneğine sahip değillerdi. Onlar teşhis ve değerlendirme ehli olmadıkları gibi meseleleri teşhis edip, değerlendirebilen ve bu noktadaki üstünlüğünü kanıtlamış kimseleri de tanıyıp, ayırt edebilecek ve işleri ona bırakacak yeteneğe sahip değillerdi.

Bağnazlık, sertlik, art niyet, donukluk, yanlış düşünme ve bilinçsizlik, "kılavuzun" gösterdiği yolu dahi kabul etmelerine engel olmaktaydı. Bunlar, Haricîlerdi. Onlar Ali'nin taraftarlarıydı; Allah, Kur'an, Peygamber'in risaleti ve din yolunda savaştılar, canlarını feda ettiler. Kalplerinde zerre miktarı dahi kasten düşmanlığa ve bilinçli olarak ihanete yer vermediler. Herhangi bir gruba bağımlı değildiler. Kâsitîn'in memuru ya da oyuncağı olmadılar, Nâkisîn'in içinde de yer almadılar. Samimiydiler, gözü kara idiler, dinlerine aşıktılar, fedakardılar... ancak şuursuzdular.

Ve... maalesef küfrün anası "şuursuzluk" olduğu halde şuursuzluğu küfrün bir parçası olarak görmüyoruz.

Bunlar çabuk aklanıyorlardı, çabuk tahrik oluyorlardı, söylentileri hemencecik kabul ediyorlardı, bir bu tarafa, bir o tarafa çabucak dönebiliyorlardı, kısaca tehlikeli insanlardı.

Onlar hakkındaki en iyi ifadeyi Ali'nin sözlerinde buluyoruz. Kümeyl ile ilmi taşıyanların sınıflandırılması konusunda sohbet ederken şöyle buyuruyor: *"Ya akıllıdırlar, iyi anlarlar; ama dürüst değildirler."*

"Ya da hakkı sahibine teslim eden; fakat hak açısından bakabilecek bir bakış açısına sahip olmayan kimselerdir ve şüpheli bir durum ortaya çıkar çıkmaz, kalplerinde şüphe hemen yer ediniverir."

Onlar Sıffin'de, Ali cephesinde çok iyi savaşıyorlardı. Hazreti Emir'in komutanı Mâlik, Muaviye'nin çadırına kadar ilerlemişti ve Muaviye'nin komutanlık merkezini düşürmek üzereydi ki düşman, birdenbire mızrakların ucuna Kur'an'ları takarak şöyle bağırmaya başladı:

"...Eyvah, sizler Kur'an'a karşı kılıç mı çekiyorsunuz? Allah'ın kitabı olan Kur'an'a kılıç mı çekiyorsunuz?... Her ikimiz de aynı kitaba inanıyoruz. Gelin Allah'ın kitabı sizinle bizim aramızda hakem olsun..."!!

Böyle de oldu, o şiddetle savaşmakta olan Haricîler birden geri çekildiler, elleri titremeye başladı!... Ali'nin yanına gelerek: "*Biz*

Kur'an'a kılıç çekmeyiz" dediler. Ali şöyle feryat etti: "*Bu Kur'an'ı ben öğrettim, konuşan Kur'an benim. Kur'an bu yoldur yani zulmün, hilekarlığın ve servet düşkünlüğünün silinmesidir, onlar, bunun timsalidir Kur'an Muaviye'nin reddedilmesidir. Onlar şeytanî hedeflerine ulaşmak için Kur'an'ı bahane ediyorlar. Onlar Kur'an'ı "şey", bir "şekil"... olarak. Kur'an ehlini de Kur'an'ı ciltleyen, öpen ve çoğaltanlar olarak görüyorlar. Onlar Kur'an'ın ruhuna yabancıdırlar. Kur'an cilt, kağıt, mürekkep ve isim değildir. Kur'an ruh, hakikat, fikir amel, sorumluluk ve cihattır. Davranın kılıçlarınıza ve halkı kandırmak için çekilen bu bayrakları indirin. Onlar zulme din elbisesi giydirdiler.*

Ancak dinleri zahirde, şiarları ve akılları gözlerinde olan bu yüzeysel avamî kesim, Ali Şiası içerisinde Benî Ümeyye'nin en tehlikeli düşmanı olan bu mutaassıp güç, -Ali'den sonra da Benî Ümeyye'ye düşman olarak kaldılar- Ali'nin karşısına geçti ve ateşkes ilan edip Malikî geri çağırmadığı taktirde kendisini öldürecekleri tehdidinde bulundu. Çaresiz kalan Ali Malik'ten geri çekilmesini istedi. Mâlik dedi ki: "...Bana çok az bir mühlet ver ki..." Ali ise: "Beni sağ görmek istiyorsan geri dön..." dedi. Mâlik onların Ali'yi öldürmelerinden korkarak geri döndü ve hakem olayı böylece başlamış oldu. Ne de kutsal bir kandırmaca! Kur'an bayrak, Allah da "lâ hükme illâ lillâh/hüküm ancak Allah'ındır" doğrultusunda hakem oldu.

Hakem olayını Ali'ye dayattılar. Ali hakem olarak kendisinin güvendiği zeki bir insan olan İbn Abbas'ı göndermek istedi. Ancak onlar zayıf ve saf biri olan Ebu Musa Eş'arî adındaki bir şahsın hakem olması konusunda direttiler. Zira ahmaklık derecesindeki safların özelliklerinden biri de onların, bilen insandan kaçmaları ve ona güvenmemeleridir; onlar zahiren iyi olan ancak zekî olmayan kimselere bel bağlarlar.

Ali mecburen bunu da kabul etti. Ancak karşı taraftan Amr ibn As gibi kurnaz ve uyanık birisi gönderilmişti. Amr ibn As Araplar arasında "dört deha" olarak anılan dört kişiden biriydi. Bu şekilde kimin başına çorap örüleceği artık belli olmuştu. Gücün

ve düzenbazlığın savunuculuğunda uyanıklık timsali biri, imanın ve hakikatin savunuculuğunda ise saflığın, aptallığın, irade ve bilinç zaafının timsali olan biri yer alıyordu!

Sonuçta Amr ibn As, hepinizin bildiği o meşhur oyununu oynadı. İnsanı suya götürüp susuz getiren Amr ibn As, siyasî müzakeredeki rakibinin Ebu Musa Eş'arî gibi saf ve zavallı biri olduğunu görünce, onu rahatlıkla bertaraf edebileceğini anlamıştı.

Bu tür insanlar saf ve bilinçsiz oldukları kadar aynı zamanda hodbin, şöhreti seven kimseler oldukları için kendileri hakkında birkaç övgü ve ihtişam dolu unvanın sarf edilmesi durumunda yola getirilen kimselerdir. "Zat-ı âlileri nasıl uygun görürlerse, cenab-ı âlileri nasıl arzu ederlerse, önce zât-ı âlileri buyursun, beyefendi ne buyururlar" gibi sözlerle bunların dizginlerini ele alıp üstlerine binmek oldukça kolaydır.

Ali'nin hayatı "bir insanın hayatı" değil, "insan hayatıdır", bir tarihtir, her şeyi orada bulabiliriz. En güzel şeyleri, en çirkin şeyleri, aşkın her türünü, kinin her türünü, büyüklüğün her türünü, aşağılığın her türünü, hizmetin her türünü, ihanetin her türünü, insan ruhunun her tür sıkıntısını, zulmün her tür rengini, oyunları, hileleri, insanları, dostlukları, düşmanlıkları...

Bu yalnız devran adamının hayatında olmayan hiçbir şeyi bulamazsınız!

Amr ibn As, Ebu Musa'ya musallat oluyor: "Efendim siz Resulullah'ın büyük sahabîsisiniz. (Zahit kılıklılar, esastan çok ayrıntılara düşkündürler. Esasın ne olduğunu bilmiyor. Amr ibn As bunu biliyor). Efendim gelin bu savaşa ve Müslümanlar arasında kan dökülmesine son verelim. Müslüman kanı daha ne zamana kadar dökülecek? Müslümanların namusları daha ne zamana kadar sahipsiz kalacak? Benim düşüncem şu: Her ikimiz de Ali ve Muaviye tarafından gönderilen tam yetkiyle donatılmış hakemleriz. Tüm bu ihtilafların kaynağı ise bu iki kişidir. Gelin her ikisini de işten uzaklaştıralım ve Müslümanları Ali için Muaviye ile savaştırmak ya da Muaviye için Ali ile savaştır-

mak yerine bunların her ikisini de azledelim, her iki tarafı da birleştirelim ve onları, iki tarafın da özgürce seçip onayladıkları üçüncü bir kişiye davet edelim. Peygamber'in yüce ashabı arasında her iki tarafın da üzerinde ittifak edebileceği zahit, muttakî ve muhterem zatlar bulunmaktadır. Kulunuz olan benim düşüncem budur, zât-ı âlileriniz ne buyurursunuz?"

Hangi bencil, muhterem ve zahit şahsiyet bu sözler karşısında erimez de gönlündeki şeker suya kesmez?

Hazreti Ebu Musa, bunu kabul buyuruyorlar. İki hakem, ulaştıkları ortak görüşü ilan etmek üzere halkı çağırıyor.

İki hakem, taraflarını halkın önünde resmen azletmek maksadıyla öne çıkıyorlar.

Ebu Musa, başlayacağı beklentisiyle Amr ibn As'a bakıyor. Amr: "Aman efendim siz bendenizin başının tacısınız, önce zât-ı âliniz buyurunuz, başlayınız."

İlk olma, önde olma davetine hangi "mukaddes muhterem şahsiyet" direnebilir ki?

Ebu Musa başlıyor: "Ey halk, bu yüzüğü parmağımdan çıkarıp aldığım gibi Ali'yi de hilafetten çıkarıp alıyorum."

Kenara çekiliyor.

Amr ibn As başlıyor: "Ey halk, Ali'yi azleden Ebu Musa'nın sözlerini duydunuz. Ben de bu yüzüğü parmağıma taktığım gibi Muaviye'yi hilafete atıyorum. Salavat buyurun!"

Evet bu kadar basit!

Dolandırıldıklarının yeni farkına varan Haricîler, Ali'nin başına üşüştüler ve şöyle bağırmaya başladılar: *"Pekala, biz bilmiyoruz. Peki sen neden bizim sözümüze kulak verdin?!!"*

"...Sen Allah'ın tarafında değil miydin..? Senin hükümetin Allah'ın hükümeti değil miydi? O halde neden hükümetini Benî Umeyye ile hakemliğe bıraktın?... Bu şekilde hepimiz kâfir olduk, büyük bir günah işledik. Sen de hakemlik konusunda tövbe etmelisin...!"

Onlar, Ali'ye hakemliği büyük günah olarak kabul etmesi konusunda baskı yapmaya başladılar. Evet, onlar Ali için fetva çıkardılar. Ali: *"Hakemlik bir bütün olarak günah değildir... Sizin dayattığınız, bu hakemliğin bir hata ve ihanet olduğu doğrudur. Ancak şer'î açıdan zâtı itibariyle hakemlik, din karşıtı bir davranış değildir... Siyasî açıdan hakemliği gerektirecek herhangi bir şey de ortada yoktu. Ancak buna beni siz zorladınız, beni tehdit ettiniz ve bunu dayattınız. Bu, küfür irtikap etmek değil, siyasî bir hata idi. Sizin tehditlerinizden ve her şeyi kaybetme tehlikesiyle yüz yüze kalmış olmaktan dolayı yapılan bir yanlış davranış, dinden çıkmak anlamına gelmez, bu yüzden bunu dinî bir günah olarak görüp tövbe etmeye gerek yok... Bunu kabul etmememiz yeterlidir, nitekim kabul etmiyoruz da!"* dediyse de onlar buna da razı olmadılar ve dediler ki: *"Hayır, önce kâfir olduğunu ikrar etmeli, sonra da resmen tövbe etmelisin"*

Onlar baskılarını daha da arttırdılar, iftiralara başladılar, Ali'nin mescidinde, Ali konuşma yaptığı sırada hakaret dolu sözlerle ve sloganlarla onun konuşmasını kesip cemaat namazını bozmak ve kargaşa çıkarmak için bazı kimseleri görevlendirdiler. Tüm bunlar din içindi ve İslam içindi! Bir kimsenin değerini ve hizmetlerini bilmekten âciz olmak bir yana, ona düşman olmak bu kutsal eşeklerin özelliklerinden biridir.

Bir gün Ali'nin mescitte konuşma yaptığı sırada biri ilmî bir mesele hakkında soru sordu. Ali bu sorunun cevabını verdi ve o ikna oldu. Sonra diğer bir kimse itikadî bir soru sordu. Ali hemen ona da cevap verdi. Bir diğer kimse fıkhî bir soru sordu. Ali onun cevabını da verdi ve o kimse ikna oldu. Bu esnada Haricîlerden biri kalkıp şöyle bağırdı: *"Allah onun canını alsın, o kadar da bilgili ki?"*

Ali mescitte namaz kıldırdığı sırada mescidin diğer bir köşesinde toplanıp Ali'den ayrı cemaat namazı kılması için bir grup oluşturmuşlardı.[91]

[91] Ali'nin bu gruplara yönelik tavrından da ders çıkarmak gerekmektedir. Evet bir imam olarak Ali, her zaman bizim için öğretici dersler vermektedir. Çek-

Ali namaza başlar, namaz sırasında, rükuda ya da secdede iken onlardan biri mescidin diğer köşesinden Ali aleyhine slogan atardı, hem de Kur'anî sloganlar. Yani Ali'nin müşrik olduğu anlamına gelecek şekilde kinayeli olarak şu ayeti okuyorlardı: "Velakad uhiye ileyke ve ilellezine min kablike, lein eşrakte leyahbedanne ameluke ve letekunenne minel haşirin."

Bu ayette peygambere hitab edilmektedir: *"Biz sana ve senden öncekilere vahiy gönderdik. Eğer onlar şirke düşecek olurlarsa onlar için ne yapsan da boşunadır. Onlar hüsrana uğrayanlardır."* (39/Zümer Suresi 65)

Bununla şöyle demek istiyorlardı: "Senin Ali olduğun doğrudur; daha önce seni, imam kabul edip senin takipçin olduğumuz doğrudur; senin ilk Müslüman kişi oluşun, Peygamber'in damadı ve gerçek halifesi oluşun da doğrudur; ama hakemleri kabul ettiğin için müşrik oldun ve sahip olduğun tüm bu faziletler de yok olup gitti."![92]

Fakat Ali'nin cevabına bakınız. Ali, *"Kur'an okunduğu zaman ona kulak verin ve sesinizi kesip dinleyin"* (7/Araf Suresi 204) ayeti gereğince Kur'an'a saygısından susuyor, hem de namazın ortasında... O ayetleri okuyan ayeti okuyup bitirinceye kadar susmaya devam ediyor. Sonra namazı kıldırmak için tekrar devam ediyorken, mescidin diğer köşesinden bir başkası, bu ayeti tekrar ediyor. Ali, o kişi ayeti bitirinceye kadar tekrar susuyor. Bu du-

tiği sıkıntılarla, davetiyle, tavır ve davranışlarıyla ve cihadıyla canlı bir derstir. Ona âşık olan herkesin, onun yolunda adım atması gerekmektedir. Küçük bir adım dahi olsa bu dersleri ondan öğrenmek gerekmekte, onun karşılaştığı sıkıntılarla karşılaşmayı beklemek ve bunu kabullenmek gerekmektedir. Zira Ali'nin şiası olup Muaviye'nin şiası gibi yaşamak olmaz. Sevgi gösterileriyle, nezirlerle Allah'ı kandırmak olmaz.

92 Bunlar tuhaf insanlardır. Örneğin, "filan cümleyi yanlış söyledin veya filan rivayete yanlış anlam verdin ya da falanca hususu söylemedin o halde sen müşrik oldun, zındıksın!.." derler; fakat dinsiz, zındık, Şiî, Sünnî, Vehhabî vs. gibi şeylerin birbirinden farklı olduğunu anlamazlar. Evvela bunlar birbirinden ayrı şeylerdir ve birbiriyle de bağdaşmazlar. İkinci olarak yapılan her hatanın sonucunda bunlar olunuyorsa bütün bu farklılıklar nasıl bir arada toplanabiliyor? Onu da ancak kendileri biliyor.

rum Ali'ye namazı bitirmesine imkan bırakmayacak kadar devam ettiriliyor. (Bu, bir hakikati ortadan kaldırmak için bir başka hakikate başvurmanın bir örneğidir.) Ali, bu şekilde namazı tamamlayamamayacağını görüyor ve onlara fırsat vermeden hemen bu duruma son derece uygun, derin ve anlamlı bir şekilde müşrikler ve onların engelleyici propagandaları karşısında Peygamber'e hitap eden şu ayeti okuyor: *"Sabret, Allah'ın vaadi haktır. Yakîn ehli olmayanlar, seni gevşekliğe düşürmesin"* (30/ Rum Suresi 60)

Savaş meydanlarında tüm gücünü kılıcına yönelten Ali, burada tahammülüne ve sükûtuna yöneltiyor. Sükût ediyor, sabrediyor; çünkü burası dahilî cephedir ve kendisi de bilinçli bir garazı olmayan muhaliflerle ve şuursuz müminlerle karşı karşıyadır!

Ali kendisine bu kadar ihanet ve hakaret eden, kendisini mescitte alaya alan, kendisine iftira eden, namazını bile bozdurmaya çalışan kişilerden bir tekinin bile beytülmalden alacağı maaşı kesmemiştir... Bu, gerçekten hayret verici bir olaydır. Demokrasi, liberalizm ve bugünün dünyasındaki insan hakları, Ali'nin bu tür davranışları karşısında utanç duymaktadır... Onlar Ali'nin rejimini ve hükümetini kabul etmedikleri gibi, kendi mescidinde ve kendi yönetimi altında onu, kâfir olarak görüp aleyhinde propaganda yapıyorlar. Buna rağmen Ali, onları Müslüman görüyor ve beytülmalde hak sahibi kişiler olarak kabul ediyor. Onların hiçbirine eziyet etmiyor, hiçbirini tutuklatmıyor, hiçbirine en küçük bir hakarette bulunmuyor, hiçbirinin "özgürlüğünü kısıtlamıyor... Ama... Ama... Edebin, mantığın ve özgürlüğün anlamını bilmeyenler, edebi, mantığı ve özgürlüğü, daima edebe, mantığa ve özgürlüğe, bütün bunların timsali olan kişiye, bunları onlara bağışlayana karşı kullanıyorlar. Onlar bu şekilde Ali'nin safından resmen hariç oldular; (Haricîler) başka birine biat ettiler ve sonuçta Nehrevan cephesini oluşturdular.

...Böylece Ali'yi hak karşıtı üçüncü cepheye, dini olup aklı olmayan insanların cephesine sürüklediler. Aydınlık bahşedenler için adalet ve özgürlüğü heybesinde taşıyan yeryüzü, tüm sıkın-

tıları bu insanın omuzlarına yüklemiştir. Takdirin en talihli evladı olan ve gökyüzünün tüm güzellikleri ve faziletleri kendisine bağışlamış olan kişi, intikam alıp, zulmün karanlığında ve cahilliğin cehaletinde tanrısal ateşi insan oğlunun yazgısına armağan etmiştir.

Din yolunda ölmek konusunda sabırsızlanan, gece ibadet eden, Kur'an hafızı olan bu zahit kimseler, düşünsel düzeylerinin düşük olmasından, teşhis ve temyiz yeteneğinden uzak olmalarından dolayı o kadar düştüler ki Ali'yi, Muaviye'yi ve Amr ibn As'ı aynı kefeye koyup her üçüne de kâfir dediler. Teşhis ve temyiz gücüne bakınız ki kime, kimlerin yanında yer veriyorlar?

Sonuçta Benî Ümeyye'nin memurları olan dedikoducu, iftiracı, entrikacı ve fesat tertipçilerinin, Haricîler arasında yer alan ama Haricî olmayan bazı yakınları ile irtibata geçip Ali aleyhinde dedikodular ve iftiralar çıkardıklarını gördük. Ali hakkında iftiralar ve dedikodular uydurup bunları kışkırtılmış mutaassıp dindar avam -geç anlıyorlardı, çabuk hüküm veriyorlardı ve çabucak harekete geçiyorlardı- arasında yayıyorlardı. Böylece Ali'nin geçmişini karalamaya, onun şahsiyetini zayıflatmaya ve halkı ondan soğutmaya çalışıyorlardı. Öylesine Ali karşıtı bir ortam yaratmışlardı ki, Benî Ümeyye'ye -Kâsitîn, açık düşman- en güçlü kılıçları indiren Haricîler, avamî yığınlar ya da Mârikîn, düşmanın uyanıklığı ve dostun mümin olmakla birlikte temyiz yeteneğinden uzak oluşu sebebiyle aynı kılıcı Ali'nin tarafına indirdiler. Benî Ümeyye işte indirilen bu kılıç sayesinde Ali'yi, kendi dostlarının ve düşmanlarının eliyle yollarının üzerinden kaldırmaya muvaffak oldu.

Sonuçta her ikisi de mümin olan ve Ali cephesinde yer alıp Kâsitîn'e karşı savaşan Mârikîn ve Nâkisîn, Kâsitîn'in hilesiyle dolaylı olarak Kâsitîn'in işbirlikçisi haline geldiler ve Ali'ye karşı çıktılar. İşte Ali'nin macerası ve karşısında yer aldığı üç düşman cephe budur: 1. Halk düşmanları 2. Hain aydınlar 3. Dindar bağnazlar.

Kur'an son iki suresinde bu üç şerden bahsetmiyor mu? Hatta Peygamberini bu üç serden korkutmuyor mu? Kul euzü bi rabb'i-l felak

"De ki: "Sabahın rabbine sığınırım, (Felak: Gece ile sabahın ayrıldığı nokta)

Min şerri mâ halak

Yarattığı şeylerin şerrinden,

Ve min şerri ğâsikîn iza vekab

Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden,

Ve min şerrin neffessâti fil- ukad

Düğümlere, akitlere, bağlılıklara üfüren büyücülerin şerrinden,

Ve min şerri hâsidin iza hased

Ve haset ettiği zaman hasetçinin şerrinden..."

Kâsitîn, gâsık! Sel gibi, gece gibi her şeyi kaplayan kara ve kötü güç!

"Neffase"leri karanlık hükümetinde entrika çeviren unsurlar, zehirli propagandalarıyla göz boyayıp "gâsık"ın menfaati için tefrika yaratıp karışıklık çıkaran Kâsitînin propaganda görevlileri.

Ve... Nihayet hasetçi! Düşman değil, dost. Kâsitînin elemanı değil, kendi ahdinde marazîlik gösteren, Nâkis!

Peki Mârıkîn nerede? Bunlar, Dindar, mümin, mutaassıp saf kişiler; ama körler ve şuursuzlar. Onların şerri Nâkisînin, Kâsitîn'in ve onların propaganda görevlilerinin şerrinden daha mı az? Kâsitîn ve Nâkisîn cephesinde muzaffer olan Ali'yi onlar öldürdüler. Onlar için müstakil bir sûre var. Kur'an'ın son sûresi Allah'ın son mesajı:

Kul euzü bi rabbi'n-nâs

"De ki: "İnsanların rabbine sığınırım,

Meliki'n- nâs

İnsanların sultanına,

İlahi'n-nâs

İnsanların ilahına.

Burada üç şerrin isminin yer aldığını görüyor musunuz? Bunlar hangi şerlerdir?

Min şerri' l- vesvasi'l hannâs

Gizli olan, bir gidip bir gelen ve bir türlü yakayı bırakmayan akıl ve bilinç hastalığının şerrinden.

Ellezi yuvesvisu fî sudûri'n- nâs

İçeriden farkında olmadan gelen ve ahmaklaştıran kuruntudan

Mine'l-cinneti ve'n-nâs

Evet şerdir, dış düşmanın ve içerideki hâinlerin (kâsit ve nâkis) şerrinden daha tehlikelidir: ama garaz değil, marazdır. Bunlar, üç tâğutun kurbanıdırlar. Onlar tıpkı uyanık düşman ve bilinçli hain tarafından kanlarına veba mikrobu enjekte edilip toplumun başına bela edilen, herhangi bir suçu olmayan fareler gibidir. Onlar, katliâm yapıyorlar; ama katil değiller. İşte bu yüzden Ali herkesten çok onlardan zarar görüyor ve onların kurbanı oluyor. Onların verdiği tüm sıkıntıların şuursuzluktan kaynaklandığını biliyor. Cehaletin kurbanıdırlar, ihanetin ve hakkı çiğnemenin elinde bu nedenle oyuncak oluyorlar. Yaptıkları işin sonunda kendileri de kurban oluyorlar. Bir araç olarak kullanılmanın kurbanı oluyorlar. Ali bu yüzden onların tüm entrikaları, iftiraları, sövgüleri, küstahlıkları, tefrikaları ve hakaretleri karşısında sükut edip tahammül gösteriyor. Onları Müslümanlardan ve kendi takipçilerinden ayrı görüp dışlamıyor. Büyüklük göstererek onlara tehlikeli bir delilik hastalığına yakalanmış insan muamelesi yapıyor. Ancak yarattıkları tehlike ciddileşince mecburen onların başına kılıcını indiriyor. Ama halka, Nehrevan'dan sonra Haricîleri takip etmemelerini, onları incitmemelerini ve onları aydınlatması için Allah'a dua etmelerini tavsiye ediyor.

Ali, İslam'a inanmayan Benî Ümeyye'yi "Kâsit" olarak adlandırıyor, kendisine ve kendisinin hak hükümetine kılıç çekmiş dostları "Nâkis" olarak adlandırıyor ama, bu aşırı dinî taassup sahibi, zahit ve âbid kimseleri "Mârik" yani "dinden çıkmışlar" olarak adlandırıyor. Bu dikkat edilmesi gereken bir noktadır.

Bu "münafık", "vefasız" ve "mutaassıp" üç gücü tanıtırken sonunda zahiren basit gibi gözüken bir noktaya işaret etmek istiyorum. Ancak bu, Ali'nin kendine özgü "dinî görüşünü" ve "İslâmî mantığını" içermesi sebebiyle ciddî ve düşündürücü bir konudur.

Kâsitîn, rehberliğini Muaviye'nin şahsında Emevîler'in yaptığı Kureyş soyundandı ve câhiliye döneminde Arap toplumunun hâkim sınıfıydı. Câhîliye Araplarının ekonomik alt yapısı basit çiftçiliğe ve hayvancılığa, toplumsal düzenleri ise kabilevî ilişkilere (Société tribunale'e) dayanıyordu. Bunlar 5. ve 6. asırda İran ve Rumlar arasındaki savaş sebebiyle batı ve doğu arasındaki ticaret yolunun değişmesiyle, Mekke'nin ticaret yolunun üzerinde yer alması yüzünden daha ileri bir aşama olan "açık ticarî ekonomi" aşamasına geçmişlerdi. Bu durum yeni bir sınıf oluşturmuş ve bir çeşit "tefeci burjuvazi" sınıfı meydana getirmişti. Öte yandan Araplar için geleneksel ve mukaddes bir şehir olan Mekke, bir ticaret merkezi haline de gelmiş ve yeni bir ekonomik konum kazanmıştı. Kureyş, toplumun ekonomik üstünlüğünü ve dinî önderliğini kendi tekelinde bulunduruyordu. Onlar için hem ziyaretin hem de ticaretin kıblesi olan Kabe, Kureyş'in elinde hem din hem de dükkandı. Kabe hem ruhanî gücün sembolü hem de bu kabilenin maddî gücünün somut bir üssü sayılıyordu. Tüm Arap kabileleri tarafından bu eve konulmuş olan 360 put, onları, tüm Arapların mercii haline getiriyordu. Bu şekilde tüm kabileler üzerindeki hakimiyetleri pekişmiş oluyordu. Dinî "şirk", sınıfsal çokluğu; ırkî şirk, maddî hayat içerisindeki toplumsal yapıyı; çok tanrılılık, manevî hayattaki dinî dünya görüşünü izah ediyordu.

Devrimci İslam hareketi, "tevhit" şiarıyla ansızın ve hiçbir tercih hakkı tanımaksızın Kureyş gücünün karşısına dikildi. Zira bu "tevhit" bugün yalnızca ulema ve filozof havzalarında felsefe, kelam ve tasavvuf derslerinde söz konusu edilen bir ders değildi. Tevhit, tüm keskinliğiyle toplumsal alt yapıya, sınıfsal düzene saldırıyordu. Bu yüzden doğal olarak buna karşı ilk önce filozoflar ve sûfiler değil, efendiler, köleler, eşraf ve halk duyarlılık gösterdi. Bir kısmı ümit besledi, bir kısmı korku duydu ve tavır aldı. Tevhit şiarı açıkça ilan edilince ilmî ve felsefî tartışmalar yerine, Bedir, Uhud, Hendek savaşları ve Mekke'nin fethinin sahnelendiğini görüyoruz. İslam'ın tehdit ettiği tüm ekonomik çıkarlarını, ticaret yollarının güvenliğini, sınıfsal konumlarını ve eşraflılığa dayalı değerlerini savunmak için, Kureyş'in Yahudi sermayedarlarıyla ve tüccarlarıyla iş birliği ederek en büyük karşı devrimci güç olarak İslam'ın karşısına dikildiğini görüyoruz.

Ama tarihte geçerli olan gelenek gereğince gasp düzeni yenileniyor ama karşı devrimci iç unsurlar şekline bürünerek. Kur'an'ın deyimiyle "nifak'la devrimin kazanmalarının mirasyedisi oluyor. Hareketin yönünü değiştirerek, devrimin ideolojik içeriğini boşaltarak, devrimin gerçek evlatlarını ve gerçek önderlerini kurban ederek yeni taktığı İslâmî maske ile, halkı yeni ve güçlü pençesinde istihmar ameliyesine tâbi tutarak teslim alıyor, yönlendiriyor ve önceki sınıfsal statüsünü devrim sayesinde daha güçlü bir şekilde yeniden elde ediyor. Kureyş eşrafı, maskesiz döneminde Bedir'de savaşıyor ve gerici maskeyi taktığı dönemde ise Sıffîn'de savaşıyor. Her iki cephenin de Ali ile savaşması işin ilginç tarafıdır.

Ebu Süfyan liderliğindeki Kureyş gücü, İslam karşısında yirmi yıl direndikten sonra Mekke'nin fethiyle kılıç zoruyla teslim oldu, İslam'a girmedi.

Ancak Ali'nin bu İslam karşıtı güce İslam'a inanmadıkları halde verdiği isim Kâsitîn'dir. Bu, toplumsal, siyasî ve iktisadî bir isimlendirmedir. Ali, dinî açıdan câhiliyenin, şirkin ve küfrün

timsali olan, ahlakî açıdan fesadın, fıskın ve günahın timsali olan bu gücü, sadece toplumsal niteliğini ölçü alarak isimlendiriyor. Onların halk karşıtı niteliklerini esas alıyor, onlarla ilgili olarak, İslam ya da küfür, şirk ya da tevhit, fesat ya da ıslah gibi nitelikleri bir tarafa bırakıyor. Yani bunlar, ister mızraklara put assınlar ister Kur'an assınlar, ister şarap içsinler isterse oruç tutsunlar halk düşmanıdırlar adaletin ve eşitliğin düşmanıdırlar!

İkinci grup, kişisel meseleler, maslahat, diğergamlığın olmayışı ve kızgınlık sebebiyle vefasızlık gösteren dostlardır. Ali'ye kılıç çeken, biatlarını haksız yere bozan, hükümetini devirmek için silahlı ayaklanmaya kalkışan ve halkı askerî ayaklanmaya kışkırtan Talha'lara, Zübeyir'lere, verdiği isim de yine dinî bir terim değildir. Onların toplumsal davranışlarının ve siyasî rollerinin nitelendirilmesidir: Nâkisîn!

Üçüncü grup çok mutaassıp ve dindar avamî halk kesimidir. Aşırı ve kör bir dinî bağnazlığa sahiptir. Onlar alınları uzun secdelerden nasır tutmuş kimselerdi, gecelerini ibadetle geçirirler, sürekli oruç tutar ve Kur'an okurlardı. Çok aşırı dinî ve fıkhî hassasiyetleri vardı. Ameli, imanın bir parçası sayıyorlardı. Günah işleyen birini fâsık ve fasit değil, kâfir sayıyorlardı. Onlara göre kâfir, kanı dökülmesi helal olan ve yaşama hakkı bulunmayan kimseydi.

Sıffîn'de Ali'nin ordusundan ayrıldıkları için onlara Haricîler denmiştir. Kâsitînin ve Nakisînin aksine onların oynadıkları rol, sadece ve sadece dinî sebeplere dayanıyordu; en küçük bir ihanet, küfür, çıkarcılık, kin ve şöhret düşkünlüğü mevcut değildi. Haricîler "Nehrevan zahitleri" olarak da anılırdı. Hem imanda hem de amelde dürüstlük, iman, İslam, zâhitlik, paklık, dine duyulan aşk, Allah rızası yolunda malı, canı ve varlığı feda etme, cehennem ateşinden korkma ve cennet arzusuna sahip olma, onların düşmanlarının bile itiraf ettikleri sıfatlarıydı. Onların Sıffîn'den Nehrevan'a kadar yaptıkları tüm itaatsizliklerin ve savaşların, hakperestliğe, imana, İslam'a ve İslam ümmetine

aşk gibi sebepleri vardı. Onlar Nehrevan'da Ali'ye karşı, Sıffin'de de Muaviye'ye karşı bu ülkülerle ve bu inançla kılıç salladılar. Ali'nin sadece dinî taassup sahibi bu gruba din karşıtı bir isim vermiş olması son derece ilginçtir: "Mârikîn", yani "dinden çıkmışlar".

Ali, dünya için, hak hükümeti, Müslüman ümmeti ve iman cephesini dağıtan Talha ve Zübeyir'i din karşıtlığı ile itham etmiyor. Kılıç zoruyla Müslüman olan, açıkça küfür içerisinde bulunan, müşrik Benî Ümeyye'yi de din karşıtlığıyla itham etmiyor. Bu üç grup içerisinden sadece Kur'an hafızı olan, mümin sıfatlı bu mutaassıp avamı dinden çıkmakla ve Allah yolundan sapmakla itham ediyor!

Aman Allah'ım! Bu Ali ne kadar da iyi biliyor!

Yahudilerle ve müşriklerle yapılan tüm savaşlardan fetihle ve zaferle ayrılan, güçlü Kâsitîn ve tehlikeli Nâkisîn cephesinden selametle çıkan büyük kahraman Ali'nin, sonunda bu Mârikîn'e mensup biri tarafından öldürüldüğünü gördük!

Ali cephesinin komutanı olan Mâlik ibn Eşter, Sıffin'de Muaviye cephesine yaklaşıp kesin zafere ulaşmak üzereyken Amr ibn As'ın, avamı aldatan hilesiyle Ali cephesinin ön saflarındaki bu kişilerin yüz seksen derece dönerek Muaviye'yi mutlak çöküşün eşiğinden kurtarıp cepheyi terk ettiklerini, taassup ateşini körüklediklerini, Allah'ın kitabına saygısızlık yapmaktan çekinerek Allah'ın, kitabının ve meleklerin lanetini üzerlerine çekerek kanlı kılıçlarını Ali'ye çevirdiklerini gördük. *"Çabuk komutanın Malik'e söyle, geri çekilsin, biz Kur'an'a karşı kılıç çekmeyiz, çabuk ol, biz buna tahammül edemeyiz!"* dediler.

Ali, ayetle, hadisle, aklî ve mantıkî delillerle bunun, düşmanın bir hilesi olduğunu onlara anlatmaya çalıştı. Bunlar, bizi birbirimize düşürmek için Kur'an'ı bayrak haline getiriyorlar. Kesin yenilgiden kurtulmak için sizin kılıçlarınızı kendilerinden uzaklaştırıp benim üzerime yöneltmek istiyorlar. Filistin'de... af edersiniz, Sıffîn'de, sizin şuursuzluğunuz yüzünden, sizin saflı-

ğınız ve kör taassuplarınız yüzünden, zahire aldanmanız, cahilliğiniz, benim velayetime inanan, benim imametimi kabul eden, Muaviye'nin düşmanı olduğunu, Ali'nin Şiası olduğunu söyleyen siz mutaassıpların hem de Kur'an ve din adına yarattığınız tefrikalarla bu facia meydana geldi.

Fakat bunlar, söylenenleri anlamak için dinler miydi?

"Sen ölülere sesini duyuramazsın, davet sesini sağırlara ulaştıramazsın, onlar bu sözü arkalarına atıp yüz çevirirler!!" (27/Neml Suresi 80)

Tahrik edilmiş dinî taassuplarıyla, savaş için çektikleri kılıçlarıyla ne Ali'nin sözünü dinlediler ne de Mâlik'in işini bitirmesi için ona mühlet verdiler. Mecburen kendisine kendi Şiîlerinin mutaassıp ve kutsal kılıçları dayattıklarının mesajı olarak Mâlik'e kılıç gönderdi. Düşman çadırlarına birkaç adım mesafede bulunan Mâlik, hayret ve öfkeden yerinde çakıldı. Muaviye'yi yakalamak için kendisine biraz mühlet vermeleri için yalvardı: *"Allah'ın ve halkın en korkunç düşmanı olan bu hilebaz tilkiler bizim kılıç seslerimizden titremektedir. Bu kötülük yuvası düşürülmek üzeredir. Birazcık mühlet verin, iş bitmek üzeredir!"* Ama bir an olsun mühlet vermediler. Adı din olarak konulan cehaletle bağnazlığın birbirine karışmış şekli, Amr ibn As'ların elinde böylece zehirli bir macuna döndürüldü. Ali'nin, İslam'ın ve halkın kaderi malumdur! Ali, şu an bizim anlamamızın bile imkansız olduğu sıkıntıların pençesindeydi. Malik'e: *"Eğer beni sağ görmek istiyorsan geri dön"* diye mesaj gönderdi.

Bu kesimin yarattığı faciaya ve düşmanla yapılan iş birliğine bakın. Bu 'mukaddes eşeklerin" oluşturduğu kesim, Kur'an, iman ve takva ile cihat kılıcının şirkin kafasına inmesine engel oluyor, bu kılıcı tevhidin ve dostun başına indiriyor. Malik'i fethin eşiğinden geri çeviriyorlar, dinin ve hareketin yazgısını Ali'nin elinden alıp saf Ebu Musa Eşarî'nin ve kafasında kırk tilki dolaşan Amr İbn As'ın eline veriyorlar.

Bu ince nokta İslam'ın uzun ve maceralarla dolu tarihinde çok acı verici bir noktadır. Mâlik ibn Eşter'in mühlet istediği anlar, çok mühim anlardı. Zira İslam'ın kaderi, tarihin akışı ve her şeyin geleceği o anlarda tayin ediliyordu. Eğer Mâlik'in istediği kısa mühlet ondan alınmasaydı Benî Ümeyye ölmüştü, Benî Abbas olmazdı, Hasan yenilgiye uğramazdı, Hüseyin şehit olmazdı... Biz de asırlardır nifak hilafetleri, yalan saltanatları ile hile ve tahaccür mezhepleri yerine Peygamber ailesinin imametinin devamı olan önderliğe ve Ali'nin adalet ve kıst üzerine bina ettiği topluma sahip olurduk!

İslam'ın, Müslümanların ve insanın kurtuluşu, Mâlik'in çok ihtiyaç duyduğu bu bir anlık mühlete bağlıydı. Mâlik'in elinden bu bir anlık mühleti Bedir, Uhud vs. müşrikleri almadı, Beni Kureyza ve Hayber Yahudileri almadı, Gatafan ve Hevazin bedevîleri almadı, İran ve Rum emperyalistleri almadı, karşı devrimci güçler olan Kâsitîn almadı, garaz sahibi sadakatsiz dostlar olan Nâkisîn almadı, şirkin, Benî Ümeyye'nin, nifakın, ihanetin ve fesadın düşmanı olan bu garazsız, câhil Ali Şiîsi insanlar aldı. Onlar Malik'le, insanlığa ve İslam'a bu mühleti vermediler. Cehalet ve taassup onların aşkından, cihadından, cesaretinden ve imanından düşman için en uygun aracı, dost için ise en tehlikeli faciayı yarattı.

Sıffîn'de Şiîler Ali'nin rehberliğinde Allah'ın ve halkın düşmanı olan Muaviye rehberliğindeki Kâsitîn ile savaştılar. Ancak Ali, kendi mutaassıp taraftarlarına yenildi.

Mârikîn!

Bu dindar, zahit, muvahhit, garazsız müminler, ne Kâsitîn'in elamanıydı ne de hain dostların. Ama... Ali'yi bunlar ortadan kaldırdı. Ali'yi bunlar günahkar, hatta kâfir diye suçladı. Düşman üssünün düşüşüne bunlar engel oldu. Benî Ümeyye'nin İslam'ın yazgısına musallat olması için bunlar uygun zemin yarattı. vs...

Nihayet, mazlum halkın, mahkum insanlığın ve dünyadaki adaletçi devrimin son şansı olan Ali'yi bunlar öldürdü!

Allah'a samimiyetle ibadet eden bu adamlar, "hannâs"ın ücretsiz oyuncağıdırlar. Onlar hakkın rızası için hakkı öldürdüler. Küfrün onlardan daha fedakar bir yardımcısı yoktur.

Ali Şiîsiydiler; ama Ali'nin onlardan daha beter bir düşmanı yoktu.

Mârikîn!

Dinsiz müminler!

Ah! Allah'ım, Ali onların elinden neler çekti?

Adaletin, dürüstlüğün ve bilincin timsali olan Ali'nin düşmanları da zulmün, ihanetin ve cehaletin timsalidir.

Ali her şeyde imamdır, en yüce örnektir, numunedir, mükemmeldir ve mutlak kemaldir.

Ali'yi sadece kendisinin ve dostlarının çehresinde değil, düşmanının da çehresinde tanımak gerekiyor. Ali'nin düşmanlarını tanımak, bizim Ali'yi tanımamıza yardım eder. Tıpkı karanlığın aydınlığı tanıtması gibi. Ali'nin düşmanlarını tanımak da derstir, öğreticidir. Ali hakkın ve hakikatin timsalidir.

Tarihte şu üç cephe dışında savaş olmamıştır: Kâsitîn: Açıkça halk karşıtı olan güçler. Nâkisîn: Dost, ama hain unsurlar. Mârikîn: Cehalet kurbanı mutaassıplar, zulmün suçsuz oyuncakları!

Vedâ Mesajı

Beraber yaptığımız tarihsel yolculuğun bu son bölümünde hitabım, hiçbir garazı olmayan ve bilinçli bir şekilde ve âlimce şu şiara inanan tüm kimseleredir:

"Ali'nin ve Ali ailesinin İslam'ı, Ali'nin yolu ve tarzı",

"Ali'nin ve ailesinin dostlarına, dostluk, Ali'nin ve ailesinin düşmanlarına düşmanlık" Toplumun yazgısına ve bir nesle ya da tarihe duyulan inancın karşısında bir bireye ya da kuruma duyulan inancın en küçük bir değeri yoktur. Bu şiarlara bir aşk ve iman şeklinde inananlar bilirler: Düşmanın dedikoduları ve ifti-

raları dost arasında oldukça fazla yaygındır ve düşmanın propagandası dünya çapında o kadar fazladır ki en güçlü şahsiyetlere bile tesir etmektedir.[93] Ayrıca Batı sömürgeciliğinin karanlık gücü, Hıristiyanların ve Yahudilerin -ki onlar Hıristiyanlara göre İsa Mesih'in katilidir- dayanışmasını ilan etmektedirler. (Onların birliği karşısında biz Müslümanlar arasında her gün artan ayrılıklar ve düşmanlıklar göze çarpmaktadır!!) Biz birbirimize düştükçe Sayın Papa, Yahudilerin dosyasını iki bin yıldan sonra okuyup: *"Hayır, Yahudiler masumdur ve kesinlikle Mesih cinayetine onlar karışmamışlardır"* fetvasını vererek onları beraat ettirmektedir. Bizlerse ortak bir inanca, aşka, imana, kadere ve acılara sahip olmamiza rağmen birbirimizi suçluyoruz. Yani onların bu karanlık dayanışmaları da bizim bu karanlık ayrılığımız, düşmanlığımız ve dedikodu üretmelerimiz de tesadüfi değildir... Bu toplumda yaşayan ve tehlikeyi hisseden sıradan bir Müslüman olarak bu halka şu ricada bulunmak istiyorum:

93 1961, 1962 ve 1963 yıllarına kadar Fransa'da bulunduğum dönemlerde Batının, en azından Fransa'nın en büyük toplumsal, siyasî, felsefî ve ideolojik şahsiyeti olan ve zamanın kutbu, Hümanizmin ve Egzistansiyalizmin peygamberi, bugünkü dünya neslinin babası, en büyük çağdaş felsefî ekolün kurucusu ve en büyük toplumsal, siyasî ve devrimci kişi olarak tanınan Jean Paul Sartre (ki, Amerikalı devrimciler, onun öğrencisi olmakla iftihar ediyorlar ve onun takipçisi olduklarını belirtiyorlar) uluslararası Siyonizm'in etkisi altında kalmıştı ve düşüncelerinde, konuşmalarında, röportajlarında ve yazılarında hiçbir ücret almaksızın Siyonizm'in ve Siyonist güçlerin savunuculuğunu yapmaktaydı. Ondan, "Ortadoğu'daki sosyalizm tecrübesi", "Arap ülkelerindeki Batı demokrasisi tecrübesi", "geleneksel ve bağnaz toplumlardaki insanî liberalizm tecrübesi" olarak bahsediyordu. Oysa daha sonra birçok Yahudî aydın, bunların en kötü faşistler olduğunu, Yahudi dininin ve milletinin utancı olduğunu anlamıştı. Evet yıllar boyunca Siyonistler için bedavadan propaganda yapmış, kalem oynatmış ve çalışmıştı. Çünkü düşman, düşünce ve propaganda açısından bizim gibi değildir. Örneğin biz bir broşür yayınlamak istesek parasını nereden alacağımızı bilemiyoruz, nerede satacağımızı bilmiyoruz, olur mu, olmaz mı diye düşünüp duruyoruz. Halbuki dünyadaki birçok haber ajansı Siyonistlerin elindedir. Manevî ve ilmî açıdan en büyük müsteşrikler bunlardır. Maddî ve ekonomik açıdan da Batı'yı parmaklarında oynatanların da yine bunlar olduğunu görüyoruz. Böylesine bir şahsiyet bile onların propagandalarına aldanabiliyorsa, çocuk kandırmak kadar kolay olan sıradan şahıslar bundan masun kalabilir mi?

Sartre gibi birinin bile bu uluslararası propagandalara aldanmasına sebep olan bu şartlar içerisinde, yargı belirtirken, dünyayı sarsan, kamuoyu yaratan nesiller, kaderler hatta bilimsel görüşler üzerinde etki bırakan gizli "hannâsların" vesveselerine kapılmayalım. En azından bu basit işi yapalım.

Gelin, Bay "Söylüyor" adlı iğrenç ve hain şahsın halkın arasında yayınlanan tüm sözlerini, konuşmalarını ve onunla ilgili tüm haberleri görmezlikten gelelim. Zaten bu Bay "Söylüyor"u hiç kimse ne görmüştür, ne de tanımaktadır. Hiç kimse bu haberlerin nerelerde hazırlandığını, nerelere ulaştırıldığını, hangi ağızlarla halka verildiğini ve bu yolla aynı inanca, aynı sıkıntılara sahip dostlar ve kardeşler arasında nasıl bir kin ve olumsuz bakış açısı yarattığını da bilmemektedir. Bunlara karşı olumsuz bir bakış açısına sahip olalım.

Zira ben bu Bay "Söylüyor"un bilinçsiz halkı vesveselere düşüren ve en büyük kötülük ateşlerini alevlendiren "vesvas-ı hannâs" olduğunu biliyorum.

İkinci bir husus olarak şunu söylemek istiyorum: Bizim mezhebimizle, şahsen benim mezhebimle ilgili suçlamalar ortaya atıldıktan ve bizim sözlerimiz ve düşüncelerimiz metin halinde basılıp halka ulaştıktan sonra her şey ortaya çıktı. Meselelerin farkında olan insanlar şunu iyice anladılar: Daha lisenin dördüncü ve beşinci sınıfındayken kalemini ve kağıdını, Kasitîne karşı Ebuzer'e vakfeden, şu an da "Fâtıma'ya", "Şiî olmanın sorumluluğu"na ve "Ali'nin mektebi"ne vakfetmiş olan (umarım ölünceye kadar da böyle olur) ben, suçlamalara hedef olan ilk kişiydim. Onlar Şiî olmamakla suçladıkları kişinin, yirmi yıl boyunca tüm eserleriyle, inancıyla ve kalemiyle, sadece Ali'nin hizmetinde olan biri olduğunu biliyorlardı. Bu yüzden başka bir terane tutturdular ve bizim güya ilmî topluluğumuza, "gerçek" din âlimlerimize, "temiz" ilim havzamıza[94] ve "bilinçli" İslam alimlerimize karşı olduğumuzu söylediler.

[94] Şia dünyasında din alimlerinin ve müçtehitlerin yetiştiği öğretim kurumları, üniversitelerden de devletten de ayrı ve tamamen bağımsız kurumlardır. İlim

Önce velayete karşı olduğumuzu söylediler. Daha sonra benim velayet hakkındaki milyonlarca kitabımın ve kasetimin halkın elinde dolaştığını görünce bu defa hayır ruhaniyete karşıdır dediler.

Bu noktada şunu arz etmek istiyorum: (Bu hatırlatmayı maslahat gereği olarak yapmıyorum -çünkü Allah da halk da biliyor ki, şimdiye kadar maslahat gereği olarak hiç yalan söylemedim ve söylemeyeceğim. Yazgım yalan söylemediğimi ortaya koyuyor. Toplumsal zorunluluk, sahip olduğum inancım ve düşünsel sorumluluğum bunu gerektiriyor). Ben bu müddet boyunca her düzeyde -gerek Avrupa'da gerekse burada- çalışma, konuşma yapma ve hizmet etme imkanı buldum. Taassup derecesinde samimi bir şekilde inanarak "gerçek" ve "ileri" ruhaniyeti, "asil ve doğru" İslâmî ilmî topluluğu, her zaman savundum. Hatta burada bizzat size dedim ki: Bu ilmî topluluğun savunucusu, gözeticisi ve taraftarı olmak, sadece tüm Müslümanların değil, Batı'nın kültür emperyalizmi saldırısı karşısında ayakta duran tek ve son siper olduğu için dindar olmasa dahi her sorumluluk sahibi aydının görevidir.

Daha önce de burada değindiğim gibi, 1339/1959 yılında Fransa'daki Avrupa Öğrenci Derneği'nde bir oturum düzenlenmiş, sizin de tanıdığınız (itibarlı bir aileye mensup) meşhur bir bey orada konuşma yapmıştı. Zât-ı âlileri buyurmuşlardı ki: *"Ben İslam'dan hoşlanmıyorum, nerede bir molla görsem rahatım kaçıyor, bir minber ve kürsü görsem midem bulanıyor... Din, sömürünün aracıdır. Mollalar da tarih boyunca daima sömürünün aracı olmuşlardır... Ben kesinlikle dinden hoşlanmıyorum..."* türünden laflardı bunlar.

Havzası adı verilen bu kurumlardaki öğretim üyeleri, modern yüksek öğrenim kurumlarındaki akademik kariyerlere benzer hiyerarşik unvanlara sahiptir. Modern yüksek öğrenim kurumlarındaki "doktor" ve "profesör" gibi akademik unvanlar yerine havzayı ilmiyelerde "hüccetülislam" ve "ayetullah" gibi ünvanlar söz konusudur. Şia dünyasında tarihten beri Lübnan'daki Cebel Amil, Irak'taki Necef ve İran'daki Kum havzayı ilmiyeleri birçok büyük alim yetiştirmiştir. (Çev.)

Orada kalktım dedim ki: *"Beyefendi, sen aş erdiği için kocasına nazlanıp ben ekşiden hoşlanıyorum, tatlıdan hoşlanmıyorum; ondan hoşlanıyorum, bundan hoşlanmıyorum; canım mürdüm eriği, lavaş ekmek istiyor, tatlı rahatımı kaçırıyor*[95]*...!* diyen kadınlar gibi konuşuyorsun. Sen, dinden, ideolojiden ve inançtan da "o şekilde" bahsediyorsun! Din yamyam mıdır ki hoşuna gitmek ya da gitmemek gibi kriterlerle değerlendirilsin. Bir dini reddetmek ya da ispat etmek için delil getirmek gerekir. Aklî ve bilimsel deliller gerekir, kişisel duygular değil.

Ben, branşı tarih ve toplumsal meseleler olan biri olarak şunu iddia ediyorum: *Geçen iki yüz yıl boyunca*[96] *hiçbir emperyalist anlaşmanın altında hiçbir Necef mollasının imzası bulunmamaktadır. Oysa tüm emperyalist anlaşmaların altında Avrupa'da eğitim görmüş bir doktor beyin, bir mühendis beyin imzası bulunmaktadır*. (Bu utanç, bendenize ve zât-ı âlinize yeter!)

Bu, meselenin bir yanı, öte yanda ise bu ülkelerdeki her anti-emperyalist hareketle birlikte olan gerçek İslam âlimleri, özellikle de Şiî alimleri bulunagelmiştir. Tarihimizin derinliklerinde, toplumumuzun vicdanının derinliklerinde kök salmış bulunan bu kültürel meyveleri toplamak istediğinizde sorumluluk sahibi bir aydın olarak kültürel emperyalizm karşısında kendi halkınıza ve kültürünüze dayanan bu temel yerine hangi temeli koyacaksınız? Sevgilinin ya da şahısların övgüsünün yapıldığı birkaç Farsça şiiri mi? Yoksa Batı'dan tercüme edilmiş birkaç eseri mi? Bu köklü temele dayanmak gerekmektedir. Eğer iman sahibiysen bu imanın hatırı için, iman sahibi değilsen ama sorumluluk sahibi biriysen, sorumluluğunun hatırı için, hem imana hem sorumluluğa sahipsen iki elini de sıkarım. Eğer ikisine de sahip değilsen zamane insanlarının hoşuna gitsin diye nutuk atıyorsan "tebbet yeda Ebî Lehebin ve tebb"! Bol merhamet! Nutuk atmaya devam et!

95 Bunu açıklarken o şekildeki hanımlardan özür dilerim.

96 Her biri birer oyun olan anlaşmalar, Batı sömürgeciliği ile başladı.

Bu benim inancımdır, Hüseyniye-i İrşad'ın inancıdır ve dersler, konuşmalar ve yazılar sayesinde az çok bu yola doğrudan aşina olan, bu yolda ilerleyen ve inancını, düşüncesini ve yargılarını bu "Bay Söylüyor"dan almayan herkesin inancıdır.

"Bu en önemli üsten, halk yığınlarını bilinçlendirmesi, gerçek İslam'ı onlara göstermesi, kamuoyunu, özellikle de bizim halkımızı uyandırması, kurtarıcı bir rol oynaması İslâmî ruhu diriltip İslam'ı harekete geçirmesi beklenebilir. Bu "talebe" üssünden havzaların bu dar ve tarihî odalarından Seyyid Cemaleddîn'ler çıkmıştır, (çıkmaya da devam etmektedir.)"

Kendileri hakkında sonsuz bir saygı ve hürmet duyduğumuz gerçek büyük ulemanın nâçiz kalemimle ve çabalarımla her zaman en samimi taraftarı ve savunucusu oldum ve olmaya da devam edeceğim. Herkesin de böyle olması gerektiğine inanıyorum. Bu noktada küçücük bir şey arz etmek istiyorum.

İlmî açıdan, fazilet açısından, havzadaki geçmişleri ve İslâmî şahsiyetleri açısından ne oldukları, nasıl oldukları, ruhaniyetten, ilimden, dinden hatta ahlaktan ne kadar uzak oldukları açıkça ortada olan küçük bir grup sizinle en ufak bir benzerliği bulunmadığı halde -iğrenç dillerinin ve üsluplarının, Şiî bir Müslümanın, hatta sıradan bir insanın dili ve üslubuyla hiçbir benzerliği bulunmamaktadır- sizi savunma adına bizim oluşturduğumuz gruba saldırıyorlar. (Bu grup, yeni, okumuş ve aydın kuşak arasında size derin bir bağlılık duyan, sizinle aynı derdi ve aynı yazgıyı paylaşan ve her zaman size daha fazla yaklaşmak, sizinle daha fazla birliktelik kurabilmek çabasında olan tek gruptur.) Yalan söylüyorlar, sahtekarlık yapıyorlar, dedikodu üretiyorlar, sövüyorlar, cümleleri tahrif ediyorlar, uydurma sözler naklediyorlar. Şunu kabul ediniz ki, biz bu faciadan duyduğumuz kaygı ve endişe içerisinde kendi şahsiyetimizi savunmuyoruz. Kaygı ve endişeden dinî ve toplumsal konumumuzu temize çıkarmıyoruz. Çünkü tüm bu saldırıların ve sövgülerin semeresi, -sizin de görmekte olduğunuz gibi- bu aydın kuşağın bilincini, sorumluluğunu ve bağlılığını daha da arttırdı. Her ne

kadar kitapla, sözle ve delille bir ilişkisi bulunmayan belli kesimlerin saldırıları, yanlış anlamalara sebep oluyorsa da biz "ora"da ne tevil edici oluyoruz ne de yönlendirmeye çalışıyoruz. Dolayısıyla, biz bu saldırılardan zarar görmedik, tam tersine düşüncelerimizi daha da fazla yayma imkanı elde ettik. İnsanlık dışı iğrenç düşmanlıklara hedef oluyoruz; ama dünyadaki sömürü ilişkilerinin tarihini, özellikle de İslam toplumlarındakini başlangıcından günümüze kadar hassas, düzenli ve titiz bir şekilde inceleyen biri olarak ve size içten bir sevgi duyan küçük bir mukallidiniz olarak benim şu söylediklerimi kabul ediniz: Yıllar boyunca sömürünün mücadelesi, sömürünün propagandası, -bugün artık özellikle İslam ülkelerinde ayyuka çıkmıştır-pratikte şu genel formülü kendisi için tartışmasız bir ilke haline getirmiştir. O da şudur:

"Bir hakikati tahrip etmek için,

İyiyse, ona saldırın,

Kötüyse onu savunun" !

Vesselam.

YEDİNCİ BÖLÜM

ALİ'NİN TAKİPÇİLERİ ve ÇEKTİKLERİ SIKINTILAR

Bu gece, üstadım, babam -her ne isem ve her neye sahipsem hepsi ondandır- Ali ve onun yaşadığı sıkıntılar konusunda konuşma yapmam kararlaştırılmıştı. Fakat dostlarım, ihya merasimlerine[97] dakikaların kaldığı bu süre içerisinde benden konuşma yapmamı istediler. Fakat bu kadar kısa süre içerisinde ve böylesi bir gecede ne söylemem gerektiğini bilemiyorum. Bu gece konuşma yapmak benim için oldukça zor. Bu yüzden bu gecenin konusu "Ali ve Çektiği Sıkıntılar" olduğu halde, bunun yerine Ali'nin takipçilerinden ve yaşadıkları sıkıntılardan söz etmek istiyorum.

Bir milletin Ali'nin âşığı olduğu halde sonuçta Yezid'e sahip olmasından daha büyük bir sıkıntı olabilir mi? Maneviyat, bilinç, mantık ve insaf açısından hangi düzeyde olduklarını gördüğümüz kişilerin Ali'den, Ali'nin ekolünden bahsedip Ali'yi halka onların tanıtıyor olmasından daha büyük bir sıkıntı olabilir mi? Bu dünyada, alın yazısına Ali markası kazındığı halde, bir milletin ya da bir grubun fakirlikten, uykudan, uyuşmuşluktan, tefrikadan, kıt fikirlilikten, karamsarlıktan, zaaftan ve zilletten dolayı ıstırap çekmesinden daha büyük bir sıkıntı olabilir mi? Ali'ye ve Ali'nin mezhebine vefalı kalan eski neslin, üretkenliğini, hareket yeteneğini kaybetmesinden, donukluğa düşmesinden, gelecek nesli Ali'nin tarihine, kültürüne ve mezhebine bağlayamamasından, büyük Şiî şehitlerinin, büyük Şia âlimlerinin, fedakâr ve Şia aşığı halkın bu nesle emanet ettiği halde eski neslin bunu gelecek nesle intikal ettirememesinden daha büyük bir sıkıntı olabilir mi?

Bu nesil eskiyor, aşınıyor ve yok oluşa doğru gidiyor ardından ölüyor. Onun yerini manevî fakirlik, cehalet, geçmişten ve Ali'den uzaklaşmışlık ve kopmuşluk alıyor.

[97] İhya merasimi ya da ihya geceleri, ramazan ayının son on günündeki muayyen gecelerdir. Peygamberimizin, Kadir gecesinin ramazan ayının son on günü içerisinde aranması gerektiğini bildiren hadisi doğrultusunda, ramazanın son on günündeki muhtelif geceler Şiiler tarafından ihya geceleri olarak adlandırılır. Bu gecelerde sabaha kadar ibadetle ve duayla meşgul olunur. Hazret-i Ali'nin hançerlenmesi ve şehadeti de bu geceler içerisinde gerçekleşmiştir. (Çev.)

Fırsatı kaçırıyoruz, gelecek nesil ile geçmiş nesil arasında bizim ümidimiz ve sermayemiz olan bir nesil var. Bu nesil, hâlâ dinlerini araştırmaktadır, hâlâ dinlerini tanıma arzusu taşımaktadır, hâlâ Ali'yi ve onun dinini, yolunu ve ekolünü tanımak istemektedir. Fakat onlara sunulanlar, onlar için kabul edilebilir nitelikte değildir. Bu ara nesil, geçmiş nesille gelecek nesil arasında bir vasıtadır. Bizim dinî kültürümüz ve geleceğin sömürü kültürü arasında bir nesildir. Dinî bir ruha bağlı olmakla birlikte, eğri büğrü yetişecektir. Yarın mevcuttur; ama bu nesil her zaman mevcut olmayacaktır. Bu grup her zaman olmayacaktır.

Size şunu arz edeyim ki, bu ülkede on yıl, on beş yıl, yirmi yıl daha Hüseyniye-i İrşad'lar var olmaya devam ederse, var olmaya bırakırlarsa ve gençler, tahsilliler ve üniversite öğrencileri için dinî bir temele dayanan güzel programlar hazırlanırsa artık bugünkü gibi bir izdiham olmayacaktır. Bugünkü gibi yoğun bir ilgiyle karşılanmayacaktır. Bugünkü gibi binlerce öğrenci böylesine olumsuz koşullar altındaki dinî bir kurumda yedi sekiz saat boyunca dinî konuşmalar dinlemek için gelmeyecektir. Eğer harekete geçmezsek, eğer bir şeyler yapmazsak içlerdeki dinî arzu artık kalmayacaktır.

Bu tür çevrelere ve bu tür ortamlara hiçbir zaman gelmemiş olan, sıradan bir dinleyici bile olmayan, kafasını bireysel işlerine, gündelik meşgalelere, bilimsel ya da meslekî çalışmalarına gömmüş, ayda yılda bir bu tür gecelere gelen kişilerin, en çok da bu tür kişilerin böylesi vakitlerde ve böylesi şartlarda bu mesajı her zamankinden çok daha fazla dinlemesi gerekiyor. Bu mesajı, bir din aliminden, bir üstattan, bir merciden[98] dinlemeyin, hatta tüm varlığında hisseden bir öğretmenden dinleyin, her şeyi kaybetmek üzere olduğumuzu görün, bu nesilden başka bir imkanımızın olmadığını görün. İşte bu yüzden bir şeyler

[98] Merci-i taklit: Şia'da dinî hükümleri Kur'an'dan ve sünnetten çıkarabilecek kadar bilgiye sahip olmayan insanların, taklit etmekle yükümlü oldukları müçtehit alimlere verilen isimdir. Müçtehit olmayan her Şiî'nin bir merci-i taklidi taklit etmesi dinî bir zorunluluktur. (Çev.)

yapmalıyız. Eğer Ali'ye, onun öğretisine, dine, İslam'a ve bizim tüm mukaddesatımızı ve inançlarımızı teşkil eden şeye gerçekten inanıyorsak, bunlara gerçekten âşıksak, gerçekten iman ediyorsak süratle, şiddetle, fedakârlıkla, sabırla ve tahammülle el ele verip çalışmalıyız.

Din, bilim, entelektüellik, din karşıtlığı ve uygarlık adına bu şom ağızlıların propaganda ettikleri bu karamsarlıklarla, dedikodularla ve yalanlarla bizi parça parça ediyorlar, aramızda mesafe oluşturuyorlar, aynı yola ve aynı kadere sahip olanları birbirlerinden ayırıyorlar, yan yana olması gerekenleri karşı karşıya getiriyorlar. Bu dünyada bir avuç insandan oluşan kendi yazgısı için, kendi öğretisi ve dini için çalışan bu küçük grubu dağıtmak ve bölmek istiyorlar. Bu hayatî fırsatı kaybetmemiz için, bizi, sürekli iç çatışma halinde, en iyi fırsatları birbirine söverek tüketen, kaş çatarak birbirini tüketen, birbirini günahkar sayan, birbirini tekfir eden kişiler haline getiriyorlar.

Açık düşmanla karşı karşıya gelecek insanları, birbirinin karşısına dikiyorlar. Ne yazık ki bunu başardıklarını da görüyoruz.

Ne mutlu ki ne Batı'nın dayatmalarını ve yeni kültürü ne de din adına kendilerine dayatılan eski ve porsumuş kalıpları kabul eden bu ara nesil bulunmaktadır ve bu nesil bizim tek ümidimizdir. Kendi dini ve inancı noktasında yeni şeylerin peşindedir. Öncelikle dininin hakikatini tanımaya çalışmaktadır, bilinçlidir, tehlikeyi hissetmektedir, ihtiyaçlarını tüm benliğiyle hissetmektedir, sorumluluk duymaktadır. Beklentilerini karşılayacak cinsten nerede bir kitap görse, nerede bir program, ders ve konuşma görse gidip katıldığını görmekteyiz. Buralara âdeta hücum etmektedir, tüm inancıyla, tüm gücüyle ona aşk duymaktadır, onlara vefalı kalmaktadır, bunlar karşısında sorumluluk duymaktadır. Bu grubun bir parçası olmayan, ama dini, inancı, halkının geleceği, çocuklarının geleceği, ülkesinin, halkının ve neslinin geleceği karşısında sorumluluk duyan herkes, onları desteklemelidir. Bu çağda bu din için yarına intikal eden şeyler yapabilecek tek güç, tek odak onlardır. Kalemle, davra-

nışla, hatta sözle onlara yardım edilmelidir. Düşünsel, zihinsel ve toplumsal açıdan onların önlerini açmak gerekmektedir. Dinlerinin hakikatini tanımak şeklindeki en büyük arzularına ulaşabilmeleri için onları en iyi imkanlarla donatmak gerekmektedir.

Ali'nin takipçilerinin sıkıntıları, Ali'nin kendi sıkıntılarından çok daha fazladır. Çünkü Ali'nin sıkıntıları, takipçilerinin sıkıntılarından başka bir şey değildir. Ali kendi sıkıntılarından dolayı acı çekmeyecek kadar büyüktür. Çünkü Ali'nin küfür, şirk ve açık düşman karşısında, Uhud'da, Bedir'de, Huneyn'de savaşırken tıpkı bir aslan gibi kükrediğini; ama kendi takipçileri arasında, kendi şiîleri arasında, halife olarak Küfe mescidinde bulunduğu sırada, şiîlerinin etrafında halka olduğu bir sırada Ali'nin feryat ettiğini ve ıstırapların baskısından kaynaklanan çaresizlik içerisinde öfkesinden kendi yüzüne vurduğunu görüyoruz!

Bu satırların yazıldığı an, Ali'nin öldürüldüğü gecedir. Darbe yemiştir, zihinlerde başka bir yazgı, başka bir hayat, başka bir var oluş canlanmaktadır. O öldürülme, o yenen darbe; onun ekolünün geleceğinin, hayatının ve hareketinin sona ermesiydi, onun takipçilerinin, onun kültürünün, ondan, ailesinden, aziz evlatlarından ve takipçilerinden bize kalan değerler manzumesinin son bulmasıydı. Ali'nin en büyük dertlerinden birisi şudur: Onun değerleri zaman ve zeminle sınırlı değildir, onu bizler elde etmeliyiz, bizler, onların gözeticisi olmalıyız, bizler tanımak sorumluluğunu duymalıyız, ona göre davranmak sorumluluğunu bizler duymalıyız, takipçisi olmak sorumluluğunu bizler duymalıyız, insanlığı bilinçlendirmek sorumluluğunu duymalı, bu öğretiyle kurtuluş bulmalıyız. Bu en büyük sıkıntıdır. Bu gece, çok büyük, yüce ve elem verici bir gecedir. Bu gece öyle bir gecedir ki, Ali'nin hatırası, sadece bu büyük ruhun tüm dünyadan daha büyük olan acılarını düşündürtmekle kalmamakta, insanlık tarihindeki tüm musibete uğrayanların, tüm mazlumların ve tüm mahrumların acılarını da düşündürtmek-

tedir. Çünkü Ali, insanlık tarihindeki mazlum adaletin tecessüm etmiş şeklidir. Ali sadece konuşan Kur'an değildir, konuşan özgürlüktür, konuşan adalettir, konuşan aşkın insanlıktır. İnsanlığın çektiği tüm sıkıntılar, eziyetler, işkenceler, yediği kırbaçlar, verdiği şehitler, insanlığın ruhunu ve vicdanını inciten tüm zulümler, perişanlıklar, hileler ve ihanetler, iniltisini Ali'nin çehresinde ve Ali'nin boğazında bulmaktadır. Ali'nin ıstırabı budur. İşte bu yüzden kılıcı sırtında ve beyninde hissettiğinde Ali'nin ilk sözü şu olmuştur: *"Kabe'nin Rabbine and olsun ki kurtuldum."*

Ruh taşınır da, insan ruhuna sahip olunur da Ali'yi bir âşık gibi övmemek, Ali'yi her şey olarak görmemek nasıl mümkün olabilir? Ali her yönüyle mükemmelliğin zirvesidir. Hem kendi yüce yaşantısı yönüyle, hem de insana (Allah'ın halifesi olan ve meleklerin kendisine secde ettiği insana) özgü yüce ve aşkın değerler yönüyle. Ali'nin düşmanları, cinayet ve şeytanlıkta, tüm boyutlarıyla kötülüğün zirvesindedir; Ali'nin ailesi, bir yücelik manzumesidir. Bu aile insan zihninin tasavvur edebileceği mutlak âbidlik noktasında bulunmaktadır. Tüm bunlar bir çatı altında bir arada toplanmıştır. İnsanlık tarihindeki tüm milletleri araştıran, her türden, her değerden, her tipten üstün ve aşkın bir kahraman arayan bir yazar ya da bir düşünür, örnek bir yüce kadın bulabilir, herhangi bir çağda, herhangi bir millet içerisinde böylesi bir kadın bulabilir. Tarih içerisinde bir yücelik örneği erkek, bir kahraman, bir şehit, aradığında, şehitler arasından, özgürlükçüler arasından, insanların özgürlüğü için kendine esareti, insanların yaşaması için kendisine ölümü seçen büyük insanlar arasından böylesi bir kişiyi bulabilir. Yine tüm insanlık için örnek olabilecek bir yüce anne bulabilir. Fakat bütün bunları aynı zaman içerisinde, aynı nesil içerisinde ve aynı evin içerisinde bulmak mucizevî bir iştir. Doğanın ve tahminlerin aksine, Ali böylesi bir eve sahiptir. Daha önce de söylediğim gibi, bu evin beyi Ali'dir, hanımı Fâtıma'dır, oğlu Hüseyin'dir, kızı ise Zeynep'tir. Ali'nin kendisi, yiğitçe cephede kılıç sallayan

bir kahramanlık timsalidir. Güçlü, sorumlu ve bilinçli yazarlık timsalidir. Kalemini, insan için büyük ilahî değerlerin hizmetine vermiş biridir. Diğer konuşmacılar ya da hatipler gibi, sınıflarının, eşrafın, kavmî değerlerin, gücün, sarayın, saltanat merkezlerinin hizmetinde değil, insanlığın hizmetinde olan bir hatiptir. Ali bir hitabet timsalidir. Sözleri, sorumlulukla söylenmiş, bilinçli, mantıklı, güzel, güçlü, etkileyici ve değişim yaratıcıdır. En güzel ilahî lafızları yalnızca Ali'nin evinde işitmek mümkündür. Bu sözler sadece bu ağızdan ve sadece bu hançereden çıkabilir. Ali, yüce dostu Muhammed karşısında vefakar bir dost timsalidir. İslam Peygamberi'nin soğuk bedeni Ali'nin ellerinde bulunduğu sırada onun bedenine su dökerken yüreğinde ateş vardı. Hemen yanı başında yazgısının değişmekte olduğunu görüyordu. Evin duvarlarının yanı başında her şeyin değiştiğini görüyordu. Ailesinin, evlatlarının zindanlarla, şehadetlerle ve musibetlerle geçecek yazgısını görüyordu. Fakat dostuna olan aşkı, vefası, sevgisi, dostun cansız bedeni, onu, her şeyi unutacak bir hale gark etmişti. Muhammed'in elinin altında bulunduğu bir sırada siyasetten, güçten, maslahattan söz etmek ona utanç verici geliyordu. O, bir fedakarlık timsalidir. Fedakarlığı tasavvur edilemeyecek bir insandır. On yaşından beri tüm ömrünü tehlikeler içerisinde, savaş meydanlarında geçirip devrimin içinde olgunlaşan bu insan, dosta yapılan ihanet karşısında susmalıydı. Olgunluk gösterip, ortak düşman karşısında, aziz bir miras olan İslam'ın korunması için tahammül ediyordu. Dile kolay, yirmi beş yıl (Otuz üç yaşından itibaren yirmi beş yıl, yani doğal bir insan hayatı için bir ömür) boyunca su başlarında çiftçilik yapmış ya da evinde Kur'an'ı toplayarak yazmakla vaktini geçirmişti. Bütün bunlar, evladı gibi aşk beslediği, kendi kılıcıyla ve fedakarlığıyla büyüttüğü İslam'ın gâsıp bir annenin kucağında kalmış olsa bile sağlam kalabilmesi içindi. Ali, şu an hâlâ bilemediğimiz kendine özgü yüceliklerin timsaldir. Hükümete geldiğinde devrimci bir tavır takınan ve bir devrimci olarak ölen tek insandır. Hâkim olduğu süre boyunca, hükümette bulunduğu süre boyunca devrimci kalan tek

insandı. Hiçbir şey olmadığı ve bir kenara itildiği yirmi beş yıl boyunca muhafazakardı, büyük bir imparatorluğun yönetimini elinde bulundurduğu gün ise devrimci olmuştu. Bu, diğer tüm insanların tersini yaşadığı bir yazgıdır. Hepsi önce devrimcidirler, iş başına gelince muhafazakarlaşırlar. Bir düşünür örneğidir. Büyük düşüncelere sahip bir hakimdir. Ruhu yerin yüzeyinden ve sıradanlıktan kurtulup yükselir, tüm varlığı, tüm fıtratı dolaşır, bu hal içerisinde onun duygu ve düşünce kuşu kainatta kanat çırpar. Vicdanı ve ruhu, kendi hükümetinde düşmanın zulmüne uğrayan zimmî bir Yahudî kadının derdine yanar. İşçi sınıfının en üstün numunesidir. Dünyada en üstün hikmet kavramlarını bu düşünce yaratmıştır, en güzel nesirleri ve şiirleri bu parmaklar yazmıştır ve bu eller, Medine'de taşlar ve kesekler içerisinde su kuyuları kazmıştır. Çiftçilik yapmış, amelelik yapmış, yük taşımıştır. İşçi sınıfı, tüm tarihte, hatta efsanelerde bile böylesine bir sembole ve numuneye sahip olmamıştır.

İşte kendisi, işte ailesi ve işte düşmanları. Düşmanları, tüm iğrençliğiyle saf bağlayıp karşısına dikilmiştir. Ne nitelik açısından ne de nicelik açısından az değildirler. Tüm utanmazlıklarıyla, ihanetleriyle, kötülükleriyle hak karşısına dikilenler -farz edelim tüm tarih boyunca- bu üç cephenin dışında değildir. Ya tüm silahlarını kuşanıp hakka karşı açıkça savaşan zâlimler ve canilerdir. Ya zindanda oldukları halde zindancılarını öven câhil ve zavallı avamdırlar (herhalde en büyük zavallılık ve kötülük, düşmanın hileleri, komploları ve vesveseleri yüzünden dostun karşısına düşman olarak dikilen insanların kötülüğü ve zavallılığıdır). Yahut üçüncü grup olarak hakka, hakperestliğe ve bütün hayatını hak için feda edenlere inanan, onun ne sıkıntılar içerisinde bulunduğunu bilen, kimlerin ona düşmanlık etmekte olduğunu gören, bu kadar sıkıntıyı, bu kadar acıyı bu kadar iftirayı niçin sineye çektiğini bilen, düşmanlarını tanıyan, düşmanın gittiği yolu ve şahsiyetini çok iyi tanıyan; ama yarı yolda kişisel çıkarlar yüzünden, bencillik yüzünden, öfke yü-

zünden, hakka daha fazla tahammül edememe yüzünden ahitlerinde durmayan, vefasızlık eden dertdaşlar, yoldaşlar, fikirdaşlar ve arkadaşlardır. Bunlar, sadakatsizdirler ve bir kenara çekilirler.

Bu kenara çekilmenin binlerce türü vardır. Ya kenara çekilir yeni bir yola başvururlar ya kenara çekilir yeni engeller yaratırlar ya da kenara çekilir açık düşmanlara katılırlar. Beni Ümeyye, onun açık düşmanıdır; Talha ve Zübeyir ise ona oy vermiştir, onun dostudur, Benî Ümeyye'ye karşı onun cephesinde yer almaktadır; ama Ali'nin sert ve ağır adaletini görünce yarı yolda kenara çekilirler. Fakat bu kenara çekiliş, zahitçe bir dergaha çekilmek değildir. Ona karşı komplo kurarlar, ona düşmanmışlar gibi komplo kurarlar, her şeyden kötüsü cehalettir. Saf insanlar, bilinçsiz insanlar, bağnaz insanlar, tahlil edemeyen insanlar, tahkik edemeyen insanlar, inceleyemeyen insanlar, yalnızca söylentilere göre hüküm verirler. Dinlerini, imanlarını ve görüşlerini buna göre belirlerler. Tüm inançlarını, düşmanın yaydığı düşüncelerden, söylentilerden, görüşlerden ve yargılardan oluşan ortamdan alırlar. Teşhis ve temyiz güçleri yoktur; dost ve düşman cephesini tanıyıp birbirinden ayırt edemezler. Çoban kılığına girmiş bir kurdun eli altındaki koyunlar gibi boyun eğmişlerdir. Hatta kendilerini kurtarmaya gelen çobanın karşısına dikilirler: Haricîler.

Üç cephede savaştı: Sıffîn, Cemel ve Nehrevan. Bu üç cephedeki güçler: Açıkça düşmanlık eden zâlimler ve caniler, hâin dostlar ve bilinci olmayan bağnaz avam. Ali'nin nihayetinde bu üçüncü grubun kılıcıyla öldürüldüğünü görüyoruz. Ali'nin ölümü bile bir derstir.

Ali'nin takipçilerine gelince... Ne kadar da büyük bir musibettirler! İçlerinde hem Benî Ümeyye gibi olanlar vardır hem Nâkisîn gibi, Talha ve Zübeyir gibi olanlar vardır hem de Haricîler gibi, yönünü kaybetmiş bağnazlar gibi düşmanın sözünü söyleyenler vardır.

Şiî toplum Ali için büyük bir sıkıntıdır. Ali'nin ölümünden sonraki hayatı ölümünden önceki hayatından daha verimlidir. Onun ölümünden sonraki sıkıntıları ve ıstırapları, ölümünden önce çektiği sıkıntılardan ve ıstıraplardan daha büyüktür.

Onun ölümünden sonraki sıkıntıları "bizler"iz. Ali saf, şuursuz, câhil ve dış düşmanın oyuncağı olan o bağnazın kılıcıyla öldürüldü ve "Kabe'nin rabbine and olsun ki kurtuldum" dediyse de bizim verdiğimiz sıkıntılardan, bizim ona, onun da bize mensup olmasından kaynaklanan sıkıntılardan henüz kurtulamadı.

Onun bu sıkıntısı ve ıstırabı için bir şeyler yapalım. Onun dertlerini hafifletmek için bir şeyler yapalım. Ne yapılması gerektiğini biliyorsunuz. Bugün hâlâ "ne yapılması gerektiğini bilmiyorum, nasıl bir hizmette bulunabileceğimi bilmiyorum" diyen biri varsa o hem kendisine hem halka yalan söylemektedir. Çünkü herkes az çok ne yapılması gerektiğini, neleri yapabileceğini bilmektedir.

Bu gece, elem verici bir gecedir, bu gece matem doludur, -Ali'nin matemi değil, kendi matemimizdir- ıstırap doludur. Ruhu tamamen yakıp kavuran bir hatırayla doludur. Bundan dolayı, başka meseleleri düşünmeye fırsat yoktur. Gönüllerdeki ıstırap hâli, yanıp tutuşma hâli, onun derdiyle dertlenen insanların simasında açıkça hissedilmektedir. Bu yüzden her şeyden önce geliniz onun evlatlarından birinin dilinden, bizim önderlerimizden biri olan İmam Seccâd'ın[99] dilinden, onun yazgısını yaşayan biri olarak, onu taklit ederek, daha önce de okunmuş olan bir metni bir yakarış olarak- okuyalım. Bunu, onun üslubunda ve onun duadaki bilincini, aşkını ve cihadını içeren bir yakarış felsefesi olarak ben yazmıştım.

Dua, tarih boyunca tüm dinlerde, sevgili, mâbud, yüce görülen Tanrı karşısında aşkın ve insanî ihtiyaçların tecellisi olmuştur.

99 Yazgısı tıpkı bizimkine benzeyen biri, ne savaşabilen ve hatta ne de ölebilen biri, her türlü konuşma yapma, hatta ağlama ve inleme imkanı bile elinden alınmış biri, o şehadetten sonra yalnız kalan ve kendi şehrinde garip kalan biri. Tüm çıkmazlarını, tüm dertlerini, tüm duygularını ve tüm arzularını, inleyerek arz edebileceği Allah'tan başka ne bir yolu ne de bir çaresi var.

Ama İslam'da, İslâmî dua metinlerinde buna üçüncü bir boyut daha eklenmiştir. Bilinç, hikmet ve düşünce. Fakat İmam Seccâd, buna dördüncü[100] boyutu ilave etmiştir. Duada, halkın tüm dertlerinin yankısını bulduğu, cihat, mücadele ve çatışma yer almaktadır. Bu; dördüncü boyutun eklendiği duadır. Dua etmek için böylesi bir öğretiyi ve böylesi bir dersi bize öğretmiştir. Böylesi bir gecede ve böylesine hepimizin ihtiyaç duyduğumuz duygu atmosferinde izin verirseniz bu metni okuyayım. Ben başka bir şey söyleyecek durumda değilim ve sizlerin de başka şeyler duyacak halinizin olmadığını düşünüyorum...[101]

[100] Kasette üçüncü geçmektedir; ama bu doğru gözükmemektedir (Derleyen)

[101] Doktor, burada "Dua" ismiyle yayınlanan külliyatın 8. kitabındaki dua metnini okumaktadır. Yayınevimiz bunu ikinci defa yayınlamayı gerekli görmemiştir. (Derleyen)

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ALİ'NİN ÖLÜMÜNDEN SONRAKİ VERİMLİ HAYATI

Önceki bölümde Ali'nin yalnızlığı, daha doğru bir ifadeyle Ali'nin yalnızlıkları konusuna değindim ve Ali'nin neden yalnız olduğunu ve nerede yalnız olduğunu belirttim.

Bu başlık altında ise Ali'nin, ölümünden sonra bizim tarihimizde, İslam toplumlarının tarihinde ve hatta insanlık tarihinde çok verimli, etkili ve yapıcı bir hayata sahip olduğunu ifade etmeye çalışacağım. Yani o, altmış küsur yıllık hayatını geçirdikten sonra manevî hayatını devam ettirdi ve onun ölümünden sonraki hayatı başladı. Elbette "Ali" derken sadece bir fertten ve bir şahıstan bahsetmiyorum. Ali'yi bir düşünce, bir inanç ve bir mezhep olarak kullanıyorum. Bu ifademin niteliğini ilerleyen bölümlerde anlayacaksınız.

Burada, Ali'nin tıpkı diğer tüm yönlerinde olduğu gibi özel bir seçkinliği vardır. O da şudur: Bu büyük insan, tüm insanî yönleri ve özellikleriyle, gerek çocukluk döneminde gerekse hayatının diğer dönemlerinde seçkin bir yere sahiptir. Onun evlatları da kendine özgüdür; yaşantısı, yenilgisi, zaferi, savaşları, tahammülü, sükutu, sözleri, imanı ve ıstırapları da kendine özgüdür, eşsiz ve benzersizdir. Ölümünden sonraki hayatı da kendisine özgüdür. Tüm insanların, öldükten sonra öldüklerini söylemiyorum. Hayır, tarihte öyle insanlar vardır ki onlar öldükten sonra da hayatlarına devam etmiştirler. Bedenlerinin ölmesine rağmen, varlıkları, şahsiyetleri ve fikirleri ölmemiş, yaşamaya devam etmiştir. Ancak Ali'nin büyük bir ayrıcalığı vardır ve o da şudur: Onun ölümünden sonraki hayatı, ölümünden önceki kısa hayatından daha etkili, daha derin, daha sürekli ve daha canlıdır. Zira insan toplumunun tekamülü, düşüncenin ve kültürün tekamülü, Ali'nin dimdik duran şahsiyetinin parlaklığı karşısında bir engel oluşturmaktan çıkmıştır. Câhiliye döneminin kabilesel özellikleri, bireysel husumet ve bencillikler vs...

Bunlar Ali'nin hayatını sınırlayan engellerdi. Ancak onun ölümünden sonraki hayatı, çağdan çağa, nesilden nesle daha da yaygınlaşarak, etkisini ve derinliğini daha da arttırarak devam etti. Çünkü İslam, câhiliye Araplarının kabilevî ve bedevî toplu-

munun sınırlı çerçevesinden dışarı çıktı ve daha geniş kültürlere ve daha ileri uygarlıklara sahip toplumların içine girdi. İslam'a giren milletler ve uygarlıklar Ali'nin yüce insanî faziletlerini tanıma açısından daha fazla liyakate sahipti.

Bu yüzden ölümünün üzerinden zaman geçtikçe, Ali daha da canlandı ve daha da canlanacaktır. Zira insanlık, uygarlıkta, hayatta, iktisadî refahta, maddî ve bilimsel güçte ilerlediği ölçüde maneviyattan uzaklaşmış ve mahrum kalmıştır. Bu, bugün bu çağın insanının şiddetle hissettiği bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyaçlar arttıkça ve bugünün insanı kendisini aşkın insana, manevî insana ve yüce erdemlerin timsaline daha fazla ihtiyaç duyacaktır, Ali'yi tanımaya daha fazla ihtiyaç duyacaktır ve câhiliye Araplarının bedevî toplumlarında da sonraki uygar toplumlarda da göremedikleri faziletleri, onun görkemli ruhunda ve çehresinde tanıyabilecektir.

Ali, öldükten sonra hayata başladı derken, İslam tarihinde onun adıyla anılan mezhebi, tarihte Ali adına, Ali'nin yolunda tecelli eden zihinlerin ve gönüllerin başlattığı hareketi, İslam tarihinde, özellikle de biz İranlıların tarihinde Ali'nin şahsiyetinin, Ali'nin yolunun, etkisindeki Ali'nin ölümünden sonra başlayan hayatını kastediyorum. Biz İranlılar, Şiîlik ve Ali sevgisi konusunda özel bir yere sahibiz.

Bu konuda birbiriyle çelişen iyinin ve kötünün birbirine karıştığı birçok görüş ve teori ortaya atılmıştır. Bu noktada iyi olanları ve kötü olanları birbirinden ayırt edip tanıyabilmek son derece zor olmakla birlikte son derece âcil, hayatî ve zarurî bir iştir. Birçok Avrupalı araştırmacının ve birçok Ehl-i Sünnet âliminin beraberce Şiîliğe yönelttikleri şöyle bir suçlama vardır: "Şiîlik, İranlıların İslam adına ortaya koydukları bir mezhepten ibarettir. Şiîlik kisvesi altında kendi ulusal geleneklerini korumak ve Şiîlik adına İslam'ı ortadan kaldırmak istemektedirler." Dolayısıyla, onlara göre Şiîlik, İran millî ve kavmî unsurlarının, İslam dininin ve Arapların saldırılarından korunmak için sığındıkları bir şeydir. Ardından da şöyle bir sonuca varıyorlar: Şiî-

lik, İranlıların, İslam karşısında ve İslam'ın içinden kendi inançları ve çıkarları doğrultusunda ürettikleri bir şeydir.

Bu son derece yaygın bir teoridir. Maalesef, bizim avamî kesimimizin telakki biçimi ve Şiîliğin aramızdaki mevcut tecelli şekli, Şiîliğe ve bize bu türden suçlamalar yöneltenlerin eline bahaneler vermektedir. Onları Şiîliğin, İranlılar tarafından üretilmiş, İranlıların millî ve ırkî özelliklerini taşıyan, İran tarihinin bir ürünü olan ve İslam'la da bağdaşmayan bir mezhep olduğu yönündeki kendi kurup dizdikleri sonuçlara ulaştıracak deliller sunmaktadır. Bizim en âcil ihtiyaçlarımızdan birisi, Şiîliği, millî ve ırkî unsurlardan ve eski dinlerimizden uzak bir şekilde ortaya koymamızdır. Zira bu iki etken el ele vermekte ve ilk Şiîlik'le hiçbir benzerliği bulunmayan donuk ve taşlaşmış bir Şiîlik yaratmaktadır. Bugün gerçek Şiîliği ve onun kurucusu olan Ali'yi titiz ve bilimsel bir şekilde tanımaya her zamankinden çok daha muhtacız.

Bizi ilk gerçek kaynağa tekrar ulaşmaktan alıkoyan en önemli etken gelenekçi ve eskiye tapınan donuk kesimlerin oluşturduğu grup ile genç, aydın, okumuş ve düşünür kesimin oluşturduğu grup arasındaki sonu olmayan savaştır. Maalesef bu savaş, bu toplumun tüm kesimlerini, yani tüm kültürlü ve dindar kesimleri her yönüyle kuşatmıştır. Eski ve donuk kesim, çeşitli dinî karışımların oluşturduğu inanç mirasından, bu cümleden İsrâilî dinlerden, Zerdüştlîlik'ten, Yunan felsefesinden ve hatta Bâbil hurafelerinden oluşmuş bir karışımla Şia adına taşlaşmış ve donuk bir fırka yarattı. Bundan bahsetmekte, bunu savunmakta ve bu eski ve donuk düzmeceleri, asla kabul etmeyecek olan yeni nesle dayatmak istemektedir. Onların bu dayatmalara boyun eğmediklerini görünce de: "Bu nesil dinden yüz çevirdi! Bu gençler fasit oldu! Hakikatlere ve faziletlere ilgi kalmadı!" diye feryat etmektedirler.

Bu Neslin Vicdanında Hakperestliğe Olan Eğilim ve İhtiyaç

Ben, bu nesille doğrudan ve sürekli bir teması olan bir kişi olarak hissediyorum, ikrar ediyorum ve elimdeki binlerce delile

dayanarak inanıyorum ki bizim genç neslimiz ve düşünürlerimiz o doğru gerçeğe ulaşmaya ve dinlerinin tarih boyunca gizli kalmış hakikatini, yani İslam'ı tanımaya hiçbir zaman bugünkü kadar susamamış ve yine suyu ilk kaynağından içme konusunda hiçbir zaman bugünkü kadar özlem duymamıştır. Bugün, İslam dini hakkında yeni bir söz söyleyen iyi bir dinî bir kitap, diğer tüm kitaplardan hatta -tüm dünyada tiraj açısından ilk sırada yer alan- cinsel istekleri tahrik etmek için yazılan kitaplardan bile daha fazla okunmakta, gençlerin ve aydınların ilgisini çekmektedir. "Vay İslam elden gidiyor" feryadı, bu neslin ihtiyacı, düşünce ve algılayış niteliği bilinmediği için yükselmektedir. Bugünün en modern düşüncelerine az çok aşina olan, bir yandan felsefî öğretilerin saldırısına uğrayan, dünya çapında çeşitli bilim dallarında yüksek tahsil gören bu nesil, miras alınan, donuk ve taklidî bir dine inemez. Genellikle bir büyük anne ya da bir büyük baba tarafından çocuklara sunulan ve onları sadece ilk okul beşinci ya da altıncı sınıfa kadar doyuran miras kalmış deliller, bilimin çeşitli dallarında tahsil gören üniversite öğrencilerini ikna etmeye yetmeyecektir. Zira onlara verilecek dinî eğitimin de bugünün bilimsel düzeyinde olması gerekmektedir. Öğrencinin bilimsel gelişiminin artmasına rağmen dinî düşüncesi ilkokul beşinci altıncı sınıf seviyesinde kaldıkça, onun zihninde çelişkilerin oluşacağı açıktır. Bu noktada o da düşük düzeyde olanı kurban etmek zorunda kalacaktır. Yeni neslin itikadî temelleri ve dinî inancı zayıflamışsa, bunun sebebi yeni neslin dinsiz olması ya da dine yabancılaşmış bir ruha sahip bulunması değildir. Tam aksine ülkemizdeki genç nesil bugün her zamankinden çok daha fazla maneviyata ihtiyaç duymaktadır. Ne yazık ki bu ihtiyaca yeterli bir cevap verilmemektedir. Ondan kaynaklanan bu boşluk neticesinde yeni nesil bugünkü sıkıntılar ve perişanlıklar içerisinde muzdarip olmaktadır. Gencin fesada ya da günaha düşmesinin sebebi de budur. İşte bu ihtiyaç, düşünen ve neslini tanıyan kimselerin sorumluluklarını da son derece ağırlaştırmaktadır.

Miras olarak devralınmış, donuk ve geleneksel mezheplerini savunmak isteyen gurup, Ali adına, Şiîlik adına belirsiz ve kabul edilemez şeyler öne sürüyorlar. Bunlar içerisinde imamlar zihinsel varlıklar olarak tanıtılıyor. Bu anlayışa göre imamlar, insandan çok üstün, Allah'tan biraz aşağı derecede varlıklardır, veraset yoluyla Ali'den başlayarak son imama kadar gelip bu şekilde sona erdiği için onlarla olan ilişkilerinde onlara karşı hiçbir sorumluluk duygusuna sahip değildirler. Sadece onları sevmek, onları övmek, bedenlerindeki yaralar yüzünden onlara ağlamak yeterlidir; bunun karşılığında da dünya ve âhiret saadetine kavuşulacaktır! En büyük özelliği toplumsal ve insanî sorumluluklar olan Şiîlik, bugün toplumsal sorumlulukları ortadan kaldırmanın aracı haline getirilmiştir. Dolayısıyla, bunun, bugünün insanı ve yeni nesil için kabul edilemez oluşu doğaldır. Toplumsal, manevî ve insanî faziletlerden oluşan bir tablo olan Ali, büyük insanlık numunesi, bireysel ve toplumsal tekamül noktasında sorumluluk duymanın ve çalışmanın örneği olarak insanlara ilham verecek yerde bugün büyük bir pehlivan, (yoksullukla savaşmaksızın) fakirlere yardım eden büyük bir yardımsever, Rüstem'in yerine geçecek iyi bir kılıç ustası haline getirildi!

Aynı Kumaşın İki Yüzü Gibi Olanlar

Bizim toplumumuzda kendilerini Şiîliğe ve İslam'a inanır gören bir grup bu düşünce tarzını savunmaya kalkmakta; diğer grup ise insanlığı ve uygarlığı bugünün mantığı ve bugünün bilimi oluşturdu diyerek dine ve İslam'a muhalefet etmektedir. Birbirleriyle şiddetli bir savaşa girişen ve zahiren birbirleriyle zıtlaşan bu iki grup aslında bir kumaşın iki yüzü gibidir.

Bu iki grubun düşünsel savaşı, Kur'an'da geçen Ashab-ı Kehf kıssasını hatırlatacak cinstendir.

Ashab-ı Kehf

Ashab-ı Kehf kıssası şöyledir: Bir toplum, Dakyanus yönetiminde zulme uğramaktadır. Bu toplumda Dakyanus, halkın kaderi üzerinde tasallut kurmuştur ve halka nefes aldırmamaktadır.

Halk hiçbir şey yapamamaktadır. Ne ıslah edebilmektedirler ne de değiştirebilmektedirler. Mecburen ona tahammül etmektedirler.

Bu duruma tahammül edemeyen yedi bilinçli kişi Dakyanus'un istibdat sultasından kaçarlar. Onlar kendilerini kurtarabilmek için Dakyanus'un gücünden ve egemenliğinden kaçarlar. Zira onlar eğer kalırlarsa Dakyanus'un elinde birer araç olacaklarını, ellerini zulme ve günaha bulaştıracaklarını bilmektedirler. İnsanlara zulmetmek istemediklerinden kaçarlar. Dakyanus ise emrinde olan tüm güçlerle, sahip olduğu tüm imkanlarla onları takip ettirir. Onlar bir mağaraya sığınırlar ve birden deprem olur ve mağaranın ağzı büyük taşlarla kapanır. Böylece her yeri gözetim altında tutan takipçiler, onların gizli sığınağını bulamazlar. Bu grup, bu mağarada ne kadar kaldıklarının farkında olmaksızın üç yüz yıl yatar. Üç yüz yıl sonra uyandıklarında bir saat uyumuş olduklarını sanırlar. Acıkınca yiyecek bir şeyler almak için şehre inerler. Şehre geldiklerinde her şeyin değişmiş olduğunu fark ederler; tanıdıkları, ilişki içerisinde bulundukları insanları göremezler. Başka bir dille, başka bir şehirle, başka bir nesille ve başka bir manzarayla karşı karşıyadırlar. Yiyecek almak için bir dükkana girerler, satıcı onların uzattığı parayı görünce hayretle *"Bu parayı nerden aldınız? Yoksa hazine mi buldunuz"* diye sorar. Onlar, bu paranın kullanmakta oldukları para olduğunu söyleyince satıcı: *"Bu paralar üç yüz yıl öncesine aitti, şimdi tedavülden kalktı"* der.

Geleneksel mümin grubu, Kur'an'da geçen bu kıssayı savunmaya koyulur. Onun neyini savunur? Allah'ın, bir insanı üç yüz yıl uyutabilir olmasını, yedi kişinin üç yüz yıl uyumasını, Allah'ın emriyle dağda deprem olmasını ve mağaranın ağzının kapanmasını, onları takip edenlerden gizlemesini ve uyandıklarında ne kadar süre uyuduklarını anlamalarını...

Bu dinî hakikati savunmak isteyen kimsenin sorunu Ashab-ı Kehf'in üç yüz yıl uyumasını, depremin olmasını, düşen taşın mağaranın ağzını kapatmasını ve bu yedi kişiyi, kendilerini ta-

kip edenlerden gizlemesini ve daha sonra onların ardından gelen ve Kur'an'da hayırla anılan köpeğe verdikleri ismi insanlara ispat edebilmektir.

Ben, bu olay gerçek değildir, üç yüz yıl uyumak gerçek değildir, bu köpek gerçek değildir... demiyorum. Allah yapamaz demiyorum. -Bundan Allah'a sığınırım!- Zira Allah'a inanan bir kimse asla böyle şeyleri inkar edemez. Benim söylemek istediğim şey başka. Bu gruptakiler, İslam dini adına ve Kur'an adına bugünün neslini bu olaya inandırmak istiyorlar. Bugünün din karşıtı nesli, bugünün bilimini savunma adına İslam'a ve Kur'an'a karşı çıkıyor, *"Üç yüz yıl uyumak fizyolojik açıdan mümkün değildir, bir insan üç yüz yıl uyuyup sonra da canlı kalamaz ya da bir dağda bir anda depremin olması ve taşın mağaranın ağzını kapatması fiziksel açıdan mümkün değildir"* diyorlar ve bunlara ilişkin deliller getiriyorlar.

Bu tartışmada unutulan şey Kur'an'ın sözüdür; iki grubun da hiç gündeme getirmedikleri şey bu kıssanın sonucudur.

Birinci gruptakilerin, bizim bugünkü hayatımız üzerinde hiçbir etkisi olmayan şeyleri savunduğunu, bu tür şeylere Kur'an diye inandıklarını görüyoruz. Bunlar, benzerlerini her yerde görebileceğimiz, geçmişte gerçekleşen ama düşüncemiz, eğitimimiz, ve toplumumuz üzerinde hiçbir etkisi bulunmayan kerametleri, imanın özü ve İslam'ın esası olarak görüyorlar. Diğer grupsa günümüz bilimi adına üç yüz yıl uyumak, fizyolojik açıdan mantıksızdır diyerek dine ve İslam'a karşı çıkıyor.

Bu iki grubun savaşında hiç söz konusu edilmeyen şey ise bizatihi Kur'an'dır. Bu arada şu hatırlatmada bulunmam gerekiyor: Ben, Şiîlik ve İslam konusundaki tüm görüşlerimin yüzde yüz doğru olduğunu söylemiyorum. Fakat kesin olan şu ki bugün İslam ve Şiîlik adına mevcut olan şeyler ne İslam'dır ne de Şiîliktir. Zira onların taraftarları kendilerini kurtaramamışlardır. Bize tanıtılan Ali, gerçekten tanınması durumunda toplumun yazgısını değiştirecek olan Ali değildir. Ali'nin siması diye tanıdığımız sima, Ali'nin siması değil, kendi çizdiğimiz bir simadır.

O hakikati tanımak için, onun gerçek simasını tanımak için tarihi değiştiren ve diğer insanlar arasında uygarlık, üstünlük, efendilik ve övünç kazandıran durumu anlamak için herkesin çalışması gerekmektedir. Söyledikleri doğru değilse, bir başkasının: *"Senin sözünün şurası doğru değil"* diye söylemesi gerekmektedir. Eğer hiç kimse bir şey söylemezse hepimiz uykuda kalmaya devam edeceğiz ve bundan da daha kötü olacağız.

Bu kıssadan benim anladığım, böyle olabileceğine inandığım ya da en azından buna benzer bir şey olabileceğini bildiğim şey şudur: Ashab-ı Kehf kıssası, güç karşısında, bir kişinin mutlak egemenliği karşısında, bir sınıf karşısında zaafa ve ümitsizliğe düşenlere, toplumsal, siyasî, felsefî ve düşünsel anlamda ümitsizliğe kapılanlara ve tüm bunları yılgınlık ve sorumsuzluk bahanesi olarak gösterenlere diyor ki: Dünya hakka dayanmayan bir gücün elinde olsa da, tüm dünyada buna karşı çıkan altı yedi kişiden başka kimse kalmasa da, tüm insanlar batılın peşinden gitse de, gelecekte durumun değişeceğine dair hiçbir ümit olmasa da, durumun değişeceğine dair hiçbir ihtimal kalmamış olsa da o altı yedi kişi ümitsizliğe kapılmamalı ve bu zulmün ebedî olduğunu söylememelidir. Bu kıssa, bu dünyada yedi kişi bile kalmış olsa, üzerlerinden sorumluluğun kalkmayacağını, tüm yollar kapanmış olsa bile en azından kendilerini kurtarmak için bir şeyler yapmaları gerektiğini söylüyor.

Bu kıssa demek istiyor ki onların tasavvur ettiklerinin aksine, sonuçta bu para tedavülden kalkmaktadır; zamana, tarihe ve mevcut şartlara rağmen hakikati ve onun titrek alevini, dört bir yandan gelen tufanlara karşı koruyabilen insanlar, kendi yazgılarını tayin etmeyi başarabilecekler ve zafere ulaşacaklardır. Zaman, Dakyanus'un parasını tedavülden kaldırıyor ve onun dönemine ait her türlü izi ortadan kaldıracak kadar durumu değiştiriyor. Bu, Allah'ın gücünden ve insanlık tarihinin ilahî belirleniminden başka neyle ifade edilebilir? Bu, kıssanın anlamıdır. Bu anlam, her insana daima şu mesajı vermektedir: "Ey düşünenler ve hakikati kavrayanlar, ister bir kişi olun ister ye-

di kişi, eğer zaman hakikate aykırıysa sizin sorumluluklarınız bulunmaktadır, zulmün daimi olduğunu asla düşünmeyin. Allah'ın tarihe koyduğu belirlenim sonunda her şeyi değiştirecektir. Silahsız, güçsüz ve savunmasız yedi kişi özgürlüğü seçtikleri ve zulmü reddettikleri için, tüm güçlerini onları takip etmek ve ortadan kaldırmak noktasında seferber eden Dakyanus'a rağmen Allah; onlara sığınak olacak ve zamanın cebri Dakyanus'u ortadan kaldıracaktır. Bu insanlar, zorluk ve sıkıntı dönemlerini uyku gibi bir misyona sahip olarak geçirecek ve Dakyanus'un korkunç rejiminin harabelerine sağ kalarak ayak basacaklardır.

Rûm Suresi'nden Bir Ders[102]

Bu kıssanın bir benzerini Rûm sûresinin başlarında görmekteyiz. O dönemde Rumlar, İranlılara yenilmişlerdir. Sayıları 150 ila 200 civarında olan Müslümanlar, Mekke'de son derece zayıf bir konumda bulunmakta ve zor şartlar altında yaşamaktadır. Dünya, o dönemde hem bilim ve tekniğe hem de silah ve ordu gücüne sahip olan iki büyük gücün elinde bulunmaktadır. Bunlardan biri doğudaki İran, diğeri de batıdaki Rûm İmparatorluğudur. Bu iki büyük güç arasında İslam Peygamber'i, okuması yazması olmayan, yiyecek ve giyecek temininde bile zorluk çeken 100 yoksul Müslüman Arab'a şöyle diyor: "Biz evrensel bir misyona sahibiz. Siz dünyanın doğusun da ve batısında hükümranlık etmelisiniz. İnsanlığı buna çağırmak size düşüyor. Sizler, büyük güçleri, Yemen'in ve San'a'nın Beyaz Sarayı'nı ve kayserlerin ve kisraların görkemli köşklerini darmadağın etmelisiniz."

Mekke civarında yaşayan aydınlar, o dönemin İran'ını ve Rûm'unu tanımaktaydılar. Bugünkü tabirle yabancı ülke görmüş kişilerdi. Siyasî durumdan haberdardılar. Onlar bu sözlerle dalga geçtiler. Müslümanlar, birazcık güç kazanmış oldukları Medine'de Hendek savaşından dolayı kuşatma altında bulunuyordu ve tuvalete gitmek bile bir cesaret işiydi. Bu aydınlar,

102 Bakınız külliyatın 25. kitabı "Yabancılaşmış İnsan". (Derleyen)

alay ederek: "Şu Müslümanlara bakın, rahatça dolaşmaya bile güç yetiremezlerken peygamberleri onlara siz dünyanın doğusunda ve batısında hâkim olacaksınız, tüm güçleri elinize geçireceksiniz diyor" diyorlardı.

Rumlar İranlılara yenildikten sonra Kur'an'da Rûm sûresinin başında "üç ila dokuz yıl içerisinde Rumlar gelip İranlıları yeneceklerdir" diyor. Yani hiçbir şeye sahip olmayan ve şu an hiçbir ağırlığı da bulunmayan biz Müslümanlar, mutlu olacağız ve rahat bir nefes alacağız. Bu iki şeyin birbiriyle nasıl bir ilgisi olabilir? Rumlarla Müslümanların bir bağı mı vardır ki, onlar İranlıları yenince bunlar kurtulacak olsun?

Daha önce, İslam'ın genelde nasıl savunulduğuna işaret etmiştim. Kur'an'ın, Rumların İranlıları yeneceği hakkında önceden bildirimde bulunmasının gerçekleşmiş olması yüzünden mutlu oluyorlar. Zira tarih de birkaç yıl sonra Edna'l-Arz'da (Yakın Doğu) bunun gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Ama kendi döneminde 6 yıl sonra gerçekleşecek bir olayı önceden haber veren bir kitabın bugün bizim hangi derdimize derman olacağını bilmek istiyoruz. Bu ön bildirimin büyüklüğü karşısında herkes donup kalmaktadır. Çünkü Kur'an bir mucize yaratmış, gaipten verdiği haberle herkesi şaşkına çevirmiştir.

Ama bu mucizenin bize ve gelecek nesillere nasıl bir mesajı vardır?

Bana göre Kur'an burada önceden bildirerek ve gaipten haber vererek göz boyamak istememektedir. Zira onun başka bir mesajı vardır. Bu mesaj şudur: Ey alay edenler, siz, Muhammed'in dünyadan haberi yok, diyorsunuz; ama bilmiyorsunuz ki yetmiş bin silahlı askere ve en modern orduya sahip olan Rumlar ve bir milyondan fazla silahlı askere ve mükemmel bir şekilde donatılmış ordulara sahip olan İran, şu an dünyaya tasallut ediyor olabilir; fakat bunlar birbirleriyle o kadar savaşmakta ve birbirleriyle o kadar çok sonuç alamayacakları bir savaşa girmektedirler ki, bu sonu olmayan savaşlarda tüm maddî ve manevî güçlerini tüketecekler, yıpranıp bitkin düşecekler ve çıplak ama

mümin, bilinçli ve kararlı Müslümanlar, büyük Rûm'u ve görkemli İran'ı bir kılıç darbesiyle dize getirecekler."

Nitekim birkaç yıl sonra, hatta Peygamber'den iki yıl kadar hemen sonra Ebubekir zamanında Rûm'a saldırıldığını ve on yıl sonra da Ömer zamanında tüm İran'ın alındığını görüyoruz. Yine bu silahsız ve güçsüz müminlerin kılıcıyla dünyanın tepesinde dönen iki değirmen taşının arasındaki buğday taneleri gibi esir olduklarını, her iki büyük dünya gücünün de dize geldiğini görüyoruz. (O gün inananlar sevineceklerdir).

Bu, ölü bir ders değildir. Bir tarih yasasından bahsetmektedir. Tüm insanlara şöyle demek istemektedir: Hakikate giden yolu seçerseniz, inanıyorsunuzdur. Hakikatin zayıf olduğunu, dünyanın ve gücün sizin ve hakikatinizin elinde olmadığını görürseniz ümitsizliğe kapılmayınız. Tarihe bakmaz mısınız, İran'dan da Rûm'dan daha büyük olanlar bile yok olup gittiler. Nice az sayıdaki insanlar, çok sayıda olanlara karşı galip geldiler. Hakikat yolunda olup da zayıf olanlara teselli vermektedir. Onların zaferlerini tarihî bir zorunluluk olarak görmekte ve hakka dayanmayan güçlerin mahkumiyetini müjdelemektedir.

Bu, insanlığa dünyanın durumu ve hali ile ilgili yarı aydınca analizler yaparak sorumluluğu omzundan atmamak gerektiğini tüm insanlığa gösteren tarihî determinizmdir.

Fakat İslam'ı savunmak isteyenler, üç yüz yıl uyuma meselesine takmıştır, -ki bu doğrudur-, diğer grup ise bugünkü bilime göre üç yüz yıl uyumak imkansızdır deyip durmakta ve İslam'la ve dinle mücadele etmektedir. Bu iki grubun savaşı kesinlikle İslam'ı ilgilendirmemektedir. Meşhur tabirle bunların her ikisi de aynı top kumaşın malıdır. Biri yenilikçi, diğeri eskici... Bu kadar basit mi? Biri İslam'ı tanımıyor, neyi savunacağını bilmiyor, diğeri de bugünün bilimi adına İslam'ı yani tanımadığını reddediyor. Her ikisi de bilmeme ve tanımama konusunda eşit seviyededir. Biri karşı olduğu şeyi bilmiyor, diğeri kabul ettiği şeyi bilmiyor. Bilmemenin derecesi yoktur. Bilmemek, yokluk-

tur. Yoklukta hak ve bâtıl anlamsızdır. Her ikisi de aslında meseleyi ele alıyor değildir. Bugünkü fikrî savaşımız, eskicilerle yeniciler arasındadır. Her ikisi de meseleyi olduğundan farklı anlıyor. Bizim bu yapay, yalancı, hurafe savaşının düşünen kuşağın vaktini almasına izin vermememiz, samimiyetle ve inançla hakikati tanımamız gerekmektedir.

Hasmın Menfaatine Şahitlik

Şimdi burada bir meseleyi gündeme getirmek istiyorum; ancak bu meselenin benim ele aldığım biçimde olup olmadığını bilmiyorum. Sizler bunu bir itiraz olarak değil, bir soru olarak dinleyin.

Biz çocuklarımıza dinden ve Şiîlik'ten bahsederken onlara ne söylüyoruz? Şunu söylemiyor muyuz?: "İslam dininin esası üçtür: Peygamber gönderilmiştir, ona gönderilen kitap Kur'an'dır ve tanrı da Allah'tır. Dinin esası tevhit, nübüvvet ve ahirettir. Eğer bunlara inanırsan Müslümansın. Şiî mezhebinin esası ise beş tanedir: Tevhit, nübüvvet, ahiret, adalet ve imamet." Eğer o çocuk ya da herhangi bir Avrupalı bir Müslüman: "Eğer gerçekten bu üç tanesi yani tevhit, nübüvvet ve ahiret, İslam dininin esaslarıysa, o diğer iki esas da nedir? Eğer o iki esas da İslam dininin esaslarına dâhilse neden İslam dininin beş esası vardır demiyorsun?" derse, ona ne cevap verirsiniz? Kur'an'ın getirdiği İslam dininin esası üç taneyse senin ona iki esas daha eklemeye ne hakkın var? İslam Peygamberi'nin dinin ilkeleri adına sunduğu esaslara hiç kimsenin, hatta Peygamber'in bile başka esaslar eklemeye hakkı yoktur. Bizim inancımız bu değil midir? Bu nedenle, sen bu sözlerinle "Şia, diğer unsurlarla İranlıların ve Zerdüştîlerin sözlerinin birbirine karışmış hâli olan bir İslam'dan ibarettir" diyenlerin ellerine koz veriyorsun. Oysa nice kanlar döküldü, bu bin dört yüz yılda nice işkencelere tahammül edildi ve nice büyük insanlar halifelerin kırbacı altında, onların zindanlarında can verdi. Şia, İslam tarihinin başlangıcından beri daima işkence gören, katliama maruz kalan ve evi yağ-

malanan bir azınlıktı. Büyük insanlar, "Şia"nın İslam'dan başka bir şey olmadığını anlatabilmek için asırlar boyunca tüm bu musibetlere tahammül ettiler.

"İslam" yani "Arap dini", "İslam hükümeti" yani "benim dinimin sana hükmeden hükümeti" diyen Arap karşısında, Şia dünyaya şunu anlatmak istemektedir: "Şiîlik", İslam'ı Arabın ve hilafetin tekelinde görmeyen bir eşitlikçiliktir. Şia İslam'a ne bir din esası ne de bir fıkıh kuralı eklemiştir, ekleyemez de.

Biz bu telakkimiz ile hasmımızın lehinde şahitlik yapmış olmuyor muyuz? Onun Şia hakkındaki ithamını kendimiz itiraf etmiş olmuyor muyuz? Biz, çocuklarımıza bu tür İslam ve Şia karşıtı telakkileri öğretmekle imamlarımıza, rehberlerimize ve halkımıza işkence eden Benî Ümeyye'den, Benî Abbas'tan, Sultan Mahmut'tan, Selçuklular'dan, Moğollar'dan ve Gazneli Türkler'den ve bizi Rafızî, İslam karşıtı ve tefrikacı diye adlandıran Şia'nın dünkü ve bugünkü düşmanlarından daha fazla ihanet etmiş olmuyor muyuz?

Vesselam.

İmamet ve Adaletin Tarih ve Toplum Üzerindeki Etkisi

Bu gecenin konusu, geçen gece bahsettiğim konunun devamıdır. Geçen gece Ali'nin ölümünden sonraki hayatını ele almış ve Ali'nin öldükten sonra yaşayan insanlar arasında bu konuda da özel bir imtiyaza sahip olduğunu söylemiştim. Bu özel imtiyazın anlamı şudur: Ali'nin ölümünden sonraki hayatı, ölmeden önceki hayatına göre insanlık tarihinde çok daha fazla etkili olmuştur. Bunun sebebini de arz etmiş ve insanlık tarihinin, toplum tarihinin, kültür, maneviyat, uygarlık ve bilim açısından ilerlediği ölçüde Ali'yi tanıma liyakati kazanmakta olduğunu söylemiştim. Başka bir ifadeyle Ali, ölümünden sonra sağlığında olduğundan çok daha fazla tanınmıştır.

Ali'nin öldükten sonraki hayatının sağlığındaki hayatına göre daha etkili ve daha verimli olduğunu söylerken şunu demek istiyoruz: İslam toplumlarının ve bilinçli Müslümanların Ali'den

doğru ve açık bir şekilde öğrendikleri manalarla, Ali artık İslam tarihindeki sıradan bir fert olmaktan çıkmıştır. Artık sadece bir şahıs, Peygamber'in bir akrabası, Peygamber'in bir sahabîsi ve İslam gücünün var olmasında pay sahibi insanlar arasında yer alan büyük ve seçkin bir insan değildir. O, artık bir ekol, bir kültür ve bir düşünce tarzı manasındadır. Bu, tarih boyunca "Şiîlik" olarak adlandırılan bir düşünce tarzıdır. Bu açıdan bu konunun başlığını "İslam hakikatini belli bir şekilde anlama biçimi" koymak istiyorum.

Dün gece İslam'ın, Allah'ın Peygamber'inin getirdiği, vahye ve Allah'ın kitabına (Kur'an) dayanan bir din olduğunu belirttim. Çeşitli fırkalar, mezhepler, araştırmacılar ve İslâmî şahsiyetler, tarih boyunca İslam'ı algılama ve tanıma biçimlerine göre çeşitli gruplara ayrılmıştır.

Bu arada Şiîlik, bugün genellikle öğrettiğimizin aksine İslam'ın üç esasına iki esasın daha eklenmesinden ibaret değildir. Normalde biz, İslam'daki "usul-i din "in şu üç esastan oluştuğunu kabul ediyoruz: Tevhit, nübüvvet ve ahiret. Bu üç esası kabul edenin Müslüman olduğuna; ama usul-i dini oluşturan bu üç esasa iki esas daha ekleyen kimselerin ise Şiî olduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla, avamın tasavvuru şöyledir: Şiîlik, siyasî ya da toplumsal maslahatları için, Ali için ya da toplumun maslahatı için, İslam adlı bu üç esasa iki esas daha eklemiştir. Bu iki esas da imamet ve adalettir.

Önceki bölümde Şiîliğin, İslam'ı üç esastan ibaret gördüğü halde, Şiîlik adına ona iki esas daha eklemek demek olmadığını arz ettim. Şiîlik, İslam'ın beş esasa dayandığını kabul eden kimselerin anlayışı, telakkisi ve düşüncesidir. Gerçek ve bilimsel Şiîlik, Muhammed'in getirdiği dinden ve Kur'an'dan çıkarılan esaslardan ibaret olan Şslam'ı beş esasa göre anlayan kimselerin Şiîliğidir. Ali Şiîsi olan ben, İslam'ı beş esasa göre anlıyorum: Tevhit, nübüvvet, mead, imamet ve adalet.

İhtilaf ifadeden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, benim itiraz ettiğim şey şudur: Bizim "Dinin üç esası, Şia mezhebinin de beş

esası vardır" dememememiz gerekir. Yoksa bu durumda sen kim oluyorsun ki, İslam'ın üç esası olduğunu kabul ettiğin halde buna iki tane daha ekliyorsun, diyerek yakamıza yapışırlar. Bizim böyle bir soruya verebilecek bir cevabımız yoktur. Zira İslam inancımıza göre İslam Peygamberi'nin bile İslam'a bir esas eklemeye hakkı yoktur. Çünkü Peygamber'in dini tebliğden başka bir sorumluluğu yoktur. Bu sebeple büyük Müslüman araştırmacılar arasında tarihte Ali'nin takipçisi olarak tanınan bir grup ve (mezhepler arasında) İslam tarihinde Şiîlik olarak adlandırılan mezhep, İslam'ı beş esaslı bir din olarak telakki etmektedir: Tevhit, nübüvvet, mead, imamet ve adalet.

Bir kez daha tekrar ediyorum: İslam dininin esası üç tanedir, Şia'nın kendine özgü esası ise iki tanedir, bu dinin üç esası üzerine eklenerek mezhebin esaslarını oluşturmaktadır, demek yanlıştır. Bu ifade doğru bir ifade değildir. Biz İslam'a Şiiliğin ilkeleri diye iki esas daha eklemiş değiliz. Şia İslam'dan, İslam'ın belli bir şekildeki telakkisinden ve beş esasa sahip olma anlamındaki İslam'dan başka bir şey değildir.

Bu nedenle Şiîlik, fikrî ve manevî açıdan, Peygamber ashabından bir grubun, İmamların ve Peygamber ailesinin "İslam sadece tevhit, nübüvvet ve mead değildir; adalet ve imamet de Peygamber'in getirdiği İslam'ın bünyesi içinde yer almaktadır" şeklindeki ifadeleriyle başlamıştır. Biz bir ekleme yapmadık; biz İslam'dan bunu istinbat ettik. Şia adalet ve imametin din esaslarına eklendiğine inanmıyor. Şia şuna inanıyor: "Ben İslam'ı, imamet ve adaletin de tıpkı tevhit, nübüvvet ve mead gibi İslam'ın esasları içerisinde yer aldığı bir din olarak anlıyorum." Bundan dolayı Müslüman olan herkes, adalete ve imamete de inanmalıdır.

Şimdi benim konumun ana başlığı şudur: Şiîlik, adalete ve imamete İslam'ın ve Kur'an'ın bir parçası olarak inanan belli bir Müslüman grubun, İslam'ı farklı bir şekilde gören diğer Müslüman gruptan ayrılması demektir.

İslam'dan bu şekilde bir çıkarımda bulunmanın ve Kur'an'ı, kitabı, sünneti ve vahyi yani dini bu şekilde anlamanın tarihte büyük etkileri olmuştur: İslam tarihi, Müslüman kuşaklar ve toplumlar, hem siyasî ve toplumsal açıdan hem de ahlâkî, ilmî ve kültürel açıdan daima bu iki fikrin ve iki esasın yani adaleti ve imametin, daha doğrusu İslam'ın Şiî telakkisinin yani Şia'nın İslam'ı anlayış biçiminin etkisi altında idi.

Buna dayanarak, "Ali'nin ölümünden sonraki hayatı" derken Şiîliği kastediyorum. Şiîlik derken de esasları içerisinde adaletin ve imametin de yer aldığı İslam anlayışını kastediyorum.

İmamet ve adalete İslam'ın esasları içerisinde yer veren inancın; toplumlar, İslam tarihi, İslam toplumlarının kültür ve maneviyatı ve İslam siyaseti üzerinde ne gibi etkileri olmuştur? Bu, burada anlatacaklarımın başlığıdır.

Burada, başka bir meseleyi de yeniden belirtmem gerekiyor. Geçen gece de arz ettiğim gibi iki grup dini savunmak adına ve dine muhalefet adına tanımadıkları bir şey hakkında konuşuyor. Savunan taraf, ne olduğunu bilmediği bir şeye inanıyor; muhalefet eden taraf ise tanımadığı bir şeyi inkâr ediyor. İslam'ın yalancıları ile İslam'ın karşıtları olarak adlandırılan bu eskicilerle yeniciler arasındaki savaşın yanında şu anda bir başka grupla daha karşı karşıya bulunmaktayız ki bunlar, fikrî ve ilmî açıdan, tahsilli kuşağın düşünce tarzı üzerinde son derece güçlü bir etkiye sahiptir. Fakat (bu etki) çok kötü bir eğitimdir. Bazı yeni araştırmacılar ve bilginler, her şeyin esasını milliyette aramakta, İran'ın ve İran sevgisinin esas alınması gerektiğini belirterek İran milliyetine, tarihine ve kültürüne dayanıyorlar. Onlar, İslam kültür, medeniyet ve maneviyatını aşağıladığımız ve İslam'ın İran ırkı üzerindeki etkisini küçümsediğimiz ölçüde İran milletinin asaletini pekiştirmiş olacağımıza inanıyorlar.

Oysa tam tersidir. Bir anlamda kendi kuyusunu kazmaktır. İran tarihini yazmak, araştırmak ve İranlıyı tanımak istediğimizde, eğer İslam'ı reddedersek ve eğer *"İslam'ın uygarlığı da maneviyatı da yoktur, onun İranlılar üzerinde hiçbir etkisi bulunma-*

maktadır; İslam uygarlığı denen şey Arapların uygarlığıdır ki o da öyle pek önemli ve parlak bir uygarlık değildir. İran'ın en parlak uygarlığı, antik Iran uygarlığıdır. Sonra Araplar ve İslam gelip onu yok etmiştir ve o da unutulmaya yüz tutmuştur" dersek, biz bugünün dünyası karşısında ve bilim karşısında kendimizi ve milletimizi savunmasız bırakmış oluruz. Nasıl mı?

Tarih göstermektedir ki İran ırkı, bizim bildiğimiz bin yıllık tarihi boyunca hiçbir dönemde İslâmî dönemde olduğu kadar, yani birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı asırlardaki kadar yani askerî, siyasî, medenî, kültürel, toplumsal ve sanatsal yeteneklerinin zirvede olduğu İslâmî dönemdeki kadar kendine özgü yeteneklerin tecellisi noktasında böylesi bir fırsata sahip olmamıştır.

Eğer biz İslam uygarlığını reddedersek, İslam'ın İran tarihindeki yerini ve etkisini reddedersek, mecburen İran kültürünün zenginliğini ve büyüklüğünü açıklamak için antik İran'a yönelmek zorunda kalacağız. Yani kendisine ait belgelere sahip olmadığımız, Bozorgmehr'den başka hiçbir şahsiyetini tanımadığımız, kendisine ait somut bilimsel eserlere, mimarî açıdan son derece değerli birkaç harabeden, hiçbir bilimsel değeri olmayan Sâsânî dönemi sonlarına ait birkaç yazılı metinden başka kültürel, sanatsal ve felsefî eserlere sahip olmadığımız döneme yönelmeliyiz. Bu Pehlevîce yazılı eserler, Farsça'dan önce Fransızca yayımlandı. Bunlar hakkında birçok şey söylemek mümkün. Sevindiricidir ki, bunlar Farsça olarak da yayımlandılar. Fakat bunları okuduğunuzda büyük İran milletine ait diye övünebileceğiniz bir şey bulamayacağınızı görürsünüz. Harap olmuş heykelleri, hayal ürünü şahsiyetleri, efsanelere dayalı kahramanlıkları dayanak edinmek mümkün değildir. Bugünün bilim, mantık, araştırma dünyasında dahilere ve harikulade yeteneklere sahip olan milletler tanınmaktadır.

Fakat İslam tarihine baktığımızda büyük bir mucize ile karşılaşıyoruz. Bu hangi mucizedir? Sâsânîler ve Eşkânîler döneminde

siyasî ve askerî şahsiyetlerden başka kimseyi tanımamamıza rağmen, hiçbir dehanın, hiçbir büyük filozofun ve dünya çapında hiçbir bilginin adına rastlamamamıza rağmen (Yunan'da Aristo, Eflatun, Demokritos, Lusibus vb. yüzlerce filozof ve sanatçı gösterebiliriz; ama bizde İslam'dan önce bir tane bile gösteremeyiz.) Sâsânîler'in ve Eşkânîler'in İran'da bulunduğu dönemlerde bu millet herhangi bir ilmî ya da felsefî dehanın adını bile hatırlamazken, İslam'dan sonra, Araplara yenildiği dönemde, istiklalini kaybettiği dönemde ve hatta Benî Ümeyye'nin İranlıları mevâli/köle olarak aldığı, Araplardan aşağı gördüğü dönemlerde baskının son haddinde olduğu ve çöküşün yaşandığı dönemde felsefe, edebiyat, sanat, bilim, toplum, siyaset ve kültür alanlarında dünya çapında büyük dehalar yetiştirmiştir. Bugün dünyaya tanıtabileceğimiz bu kişilerin yaptıkları işlerin büyüklüğünü gösteren belgeler vardır, onların eserleri elde mevcuttur. Dünya bu eserleri tanımaktadır.

Fizik, kimya gibi muhtelif alanlarda İbn Sina, Harezmî, Firdevsî, Kindî ve benzeri yüzlerce bilgin vardır. Işığın kırılması kanununu İbn Heysem bulmuştur. Bugün hala Avrupa'da kullanılan "cebir" kelimesi, İslam'dan alınmıştır. Bugün Avrupa, günümüzün büyük uygarlığını oluşturan temellerin Haçlı seferleri vesilesiyle İslam'dan alındığına inanmaktadır. Bugün Avrupalı; İslâmî kültürden beslendiğine inanmaktadır. Avrupalı: İslam bize nehirleri ve sahilleri değil, denizleri geçmeyi öğretti; İslam bize siyasal merkezliliği öğretti. İslam bize kilise köleliğinden çıkmayı, kiliseyi protesto etmeyi ve Protestanlığı kurmayı öğretti. İslam geldi, bizim donuk Orta Çağ anlayışımızı açık bir anlayışa, kilise zindanından kurtulmuş bir bilince dönüştürdü" diye inanmaktadır.

Politzer'in Haçlı Savaşları hakkındaki beş ciltlik kitabını okuyunuz. Bu kişi, beş ciltlik eserinde şu sonuca varmaktadır: Avrupalıyı Orta Çağ uykusundan sarsarak uyandıran tüm etkenler, yeni bilimsel kültürü ve uygarlığı oluşturan tüm unsurlar, istisnasız tümüyle, Haçlı seferlerinde Müslümanlarla temas sırasın-

da Avrupa'ya gitmiştir. Dünyadaki tüm kültür ve medeniyet tarihçileri, İslam kültür ve medeniyetinin geçmişteki en mükemmel, en kapsamlı ve en parlak medeniyet tarihi olduğunu itiraf etmektedir. İranlı, insanlık tarihinin en büyük uygarlığının İslam uygarlığı olduğunu ikrar ve itiraf ederek kendi ulusal gururunu da tatmin etmiş olur. Zira bu büyük ve parlak uygarlığın oluşumunda bilim, sanat ve felsefe alanındaki İranlı şahsiyetlerin ve dehaların payının, diğer tüm ırkların payından daha fazla olduğunu görecektir. (Kültür ve toplum alanlarında İslam sayesinde yetişen sayısız İranlı, eski İran efsanelerinin hayal ürünü karartılarına nazaran onların gururlarını çok daha fazla tatmin eder.) Biz elimizde mevcut olan yüzlerce belge, basılmış kitap ve tercümeler ile dünyaya şunu diyebiliriz: "Biz böyleyiz, bizim böyle yeteneklerimiz, böyle bir geçmişimiz ve büyük ilmî iftiharlarımız var." İran İslam'la filizlenmiştir. Bu, sadece Avrupalıların itirafı değildir. Abdurrahman Bedevî'den bir cümle nakledeyim. Kendisi, Doğu'nun en büyük çağdaş düşünürüdür. Bir egzistansiyalisttir ve Yunan uzmanıdır. Hem Avrupa hem de İslam uzmanıdır. Büyük bir yazar ve büyük bir düşünürdür. Arapça'ya tercüme ettiği "Pak Selman"ın önsözünde diyor ki: "*İslam*[103] *her şeyini, her yanı kabiliyetlerle dolu olan İran ırkına borçludur Bu ırk, İslam medeniyetini, manevî kültürü, İslam'a girmiş olan diğer tüm ırklardan çok daha fazla geliştirmiş ve içinde sakladığı gizemliliğiyle çok boyutlu derin İslâmî düşünce tarzını diğer tüm ırklardan çok daha fazla ileri götürmüştür.*[104]

Bu nedenle şunu arz etmek istiyorum: İslâmî ve dinî hassasiyeti olmayan sadece ulusal hassasiyetleri olan İranlılar, İran ırkı-

103 Bundan maksat, İslam dini değil, İslam medeniyetidir. İslam medeniyeti, sadece Araplara özgü olmadığı gibi sadece İranlılara özgü de değildir. "İslam" yani İslam medeniyeti, yani İslam tarihinde oluşan felsefe, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci asırlarda İslam kültürü ve medeniyeti diye bildiğimiz, bilim, mimarî, sanatlar, çeşitli kültürel ve toplumsal hareketler, yani her şey.

104 O, bir Arap düşünürüdür ve hiçbir ırkî ya da millî hassasiyeti yoktur. Eğer olsaydı İran karşıtı olurdu.

nın büyüklüğünü dünyaya İslam'ı ve İslam uygarlığını aşağılayarak değil, İslam uygarlığını ve İslam tarihini yücelterek ve bunu tanıyarak gösterebilirler. Büyük ve ileri bir dinin savunuculuğu, onu doğru tanımayanların eline geçince o din meçhul kalmakta ve değişime uğramaktadır. Aynı şekilde bir milletin savunuculuğu da onu savunmaya liyakati olmayan kimselerin eline geçince, bu tür kişiler milleti savunmak yerine tahkir etmekte ve milletin haysiyetine en büyük darbeyi vurmaktadırlar. Ben İran tarihinde, İslam'ı ve İslam uygarlığını aşağılayarak İran ırkının asaletini savunmaya kalkışan bizim bu İran sever araştırmacılarımız ve bilginlerimiz kadar hiç kimsenin ve hiçbir grubun bu milletin haysiyetine ve asaletine daha büyük darbe vurmadığına inanıyorum. Neden? Onların anlatmak istedikleri şu: İranlılar Müslüman olmadı, kendi geleneklerine, dinlerine, efsanelerine ve köklerine sadık kaldılar ve İslam'ı kabul etmediler!

Soruyorum: O halde İran tarihinde olan İslam neyin nesidir? İslam'ın İran'a nasıl geldiğini açıklar mısınız? Rica ediyorum. Şu tiksindirici nefrete bakın. Onların savunuculuğunu sadece İslam adına değil, milliyetçilik adına da mahkum etmek gerekiyor. Onların bu savunuculuğunu en çok da milliyetçilik adına mahkum etmek gerekiyor. Bizi bu şekilde savunmalarını istemiyoruz! Bu, bir millete yapılabilecek en büyük hakarettir. Tarihte dünyanın en aşağılık milletine bile böylesi bir iftira atılmamıştır. Onlara göre birinci sebep şuydu: İslam adına İran'a hükmeden Arap hükümetiydi; kılıcı halkın boynuna dayadılar ve "Müslüman olmalısın" dediler; onlar da korkudan Müslüman oldu. İkincisi ise cizye. Yani: "Gelin Müslüman olun, Müslüman olmayanlar vergi vermek zorundadır" dediler ve İranlılar da vergi vermemek için Müslüman oldular. Bu millet Müslüman olmamış, İslam'ı kabul etmemiştir; ama Arap hükümeti onları vergiye bağlayınca vergi vermemek için Müslüman olmuştur!

Pekala, şimdi sen İslam'ı mı mahkum ediyorsun yoksa milleti mi? Vergi yüzünden dinini değiştiren bir milletin ne değeri ola-

bilir? Eğer devlet gelip dese ki: Tüm halk ve memurlar dinini ve milliyetini feda etmeli, hem dininden hem de milliyetinden vazgeçmeli; batıl görmekte olduğunuz yabancıların dinine, fasit olarak gördüğünüz yabancıların hükümetine teslim olmalısınız. Eğer teslim olmazsanız kendi dininizi, milliyetinizi ve şahsiyetinizi korumaya devam ederseniz, maaşınızdan yüzde üç oranında kesinti yapacağız." Hangi ortalama insan bu vergiyi, dinine ve milliyetine arız olan bu yüzde üçü ödemez ve "hayır biz dinimizi değiştiriyoruz ve milliyetimizden de vazgeçiyoruz" der?!

O demek istiyor ki İran milleti, İslam'ın hakikatlerinden dolayı, İslâmî düşüncenin güzelliğinden dolayı, İslâmî şiarlarda bulduğu kurtuluştan dolayı, Zerdüştîlik. Mani ve Mazdek dini yerine İslam'daki maneviyatı seçmesinden dolayı, örneğin Ali'nin şahsiyeti ile Bozorgmehr'in şahsiyetini, İslam Peygamberi'nin şahsiyeti ile Yezdgerd'in şahsiyetini kıyaslayarak, kendi ulusal şahsiyetleri yerine İslam'daki ve Peygamber'in ashabındaki büyük şahsiyetleri örnek almasından dolayı bu yeni dine geçmemiştir. Bu düşünce tarzının, kendi sahip olduğu düşünce tarzından daha gerçek ve daha üstün olduğundan dolayı bu dini kabul etmemiştir. Bunları asla düşünmemiştir. Bunları düşünmüş olsa bile hak dinin Zerdüştîlik olduğuna, hak toplumun Sâsânî toplumu olduğuna, şahsiyetinin, büyüklüğünün ve istiklalinin Sâsânîler döneminde temin edildiğine ve İslâmî hükümetin ise zulüm hükümetinden başka bir şey olmadığına inanmıştır, fakat tüm bunları sırf vergi vermemek için kabul etmiştir!" Dünyada, sırf vergi vermemek için dinini ve milliyetini değiştiren bir milletten daha aşağılık, daha bayağı ve daha zelil başka bir millet var mıdır? Milletimize böyle bir iftira atan birisi, İslam'ı mahkum etmeden önce kendi milletini mahkum etmiş olmuyor mu? Milleti en çirkin iftiralarla suçlamış olmuyor mu? İranlı, Sâsânîlerin son dönemlerinde bu ülkenin topraklarının yarısından fazlasının Zerdüştî din adamlarının elinde bulunduğunu görmüştür. Onların da şahzadelerle, dönemin derebeyleriyle ve hanedanlarıyla el ele verdiklerini görmüştür. Egemenlerin halk-

la ve milletle ilgilenmediklerini, mabedin Sâsânîlerin ve Hahamenişlerin üssü olduğunu, halkın orada hiçbir yerinin bulunmadığını, halkın çeşitli sınıflara bölünmüş olduğunu, hiç kimsenin kendisinden üstün bir sınıfa girme hakkının bulunmadığını, asil ailelerin bulunduğunu ve onların asaletlerinin de ebedî olduğunu, halkın ise okumaktan bile mahrum tutulduğunu gören İranlı, sonra birdenbire herkesin kardeşliği, herkesin eşitliği, öğrenim özgürlüğü, çalışma özgürlüğü sloganlarıyla tüm sınıfsal sınırları, tüm engelleri ve tüm duvarları kaldıran İslam'la karşılaşmış ve bu hakikate yönelmiştir. En zorlu tarihî dönemlerde bir hakikati fark ettiğini, çağlar ve nesiller boyunca alıştığı geleneklerine, âdetlerine ve törelerine rağmen ona sunulan bir hakikati teşhis edip hemen kabul ettiğini söylemek mi bir milleti savunmaktır; yoksa bu millet, kendi dinine ve milliyetine vefalıdır ve bunlara inanmaktadır; ama yılda şu kadar vergi vereceksin dedikleri ve onları ağır vergilere bağladıkları için dinini bıraktı ve gidip Arabın kölesi oldu, demek mi? Bu, bir millete yapılabilecek en büyük hakarettir.

İranlı niçin Müslüman oldu? Bunun sebebini İslam'ın kendisinde aramak gerekmektedir. Şimdi İslam'ın başlarına dönelim. O sıralarda biz Sâsânîler'in son dönemlerinde yaşamaktayız. Enûşirvan hükümetinin son dönemleridir ve İslam Peygamberi yeni doğmuştur. (Birkaç yıl sonra, yirmi otuz yıl sonra bi'setle görevlendirilmiştir.) Bir olay nakledeyim. Bunu, Sâsânî döneminin savunucusu Firdevsî anlatmaktadır. Hikayenin adı: "Ayakkabıcının Oğlu"dur. Enûşirvan, İran'la Rûm İmparatorluğu arasındaki sonu gelmez beyhude savaşlardan dolayı paraya ihtiyaç duymaktadır. Halka yardım yapmaları konusunda duyuru yapar. Servet sahipleri yardımda bulunurlar. Bir ayakkabıcı gelir ve devlet görevlisine: "*Benim birçok servetim ve mülküm var, bunların hepsini vermeye hazırım; bunun karşılığında bir istisna olarak çocuğumun tahsil görmesine izin verilmesini istiyorum*" der. (Bu, Şehname'de geçmektedir. Enûşirvan'ın hikayesine bakınız). Haber Enûşirvan'a ulaşır. Enûşirvan, olgunluk,

kültür ve adalet açısından tarihte meşhurdur (nisbî olarak söylüyorum). Paraya şiddetle ihtiyaç duymakta olan Enûşîrevân, benim toplumumda bir ayakkabıcı çocuğu tahsil yapamaz, gerekçesiyle bunu reddeder ve der ki: *"Ben ve şehzadelerim daima kâtiplere ihtiyaç duyarız, (o dönemde kâtipler hem yazmanlık hem de bir anlamda danışmanlık yaparlardı). Eğer bir ayakkabıcı çocuğu gidip öğrenim görecek olursa derslerinde ilerleyebilir ve seçkin bir kâtip olabilir, şehzadeler ona ihtiyaç duyduklarında padişaha ve şehzadelere kâtiplik yapabilir. Bu durumda Sâsânî şehzadeleri, bir ayakkabıcı çocuğuna muhtaç olmuş olur. O zaman aşağı sınıfa, kasta ve soya mensup biri asil biriyle aynı seviyeye gelmiş olur. Padişaha ve şehzadelere danışmanlık yapacak olan kim olacak? Bir ayakkabıcı çocuğu. Hayır! Paranı da istemiyorum, böyle bir izin de vermiyorum!"*

Ben takip ettim: Bu çocuğu göz önünde bulundurunuz. Bu, o dönemdeki tüm çocukların sembolüdür. İslam Peygamberi Enûşirvan döneminde doğar. Buna göre, babası gelir, devletten tüm servetini verme karşılığında çocuğuna eğitim izni ister; fakat devlet, tüm suçu bir ayakkabıcı çocuğu olmak olduğu için ona bu izni vermez ve *"eğitim görmemelidir"* der. Bu çocuk hemen hemen İslam Peygamberi'yle yaşıttır. (Çünkü Peygamber Enûşirvan döneminde doğmuştur ve otuz kırk yıl sonra peygamberlikle görevlendirilmiştir. Firdevsî'nin Şehname'de sözünü ettiği çocuk da otuz kırk yaşlarındadır.) Bu çocuğun babası, servet sahibidir ve büyük bir fedakarlık göstererek çocuğunun okuyup ilerlemesi için tüm servetini vermeyi göze almaktadır. Onun tek suçu bir ayakkabıcı çocuğu olmak olduğu için eğitim görmesine izin vermezler. O, 30 yaşına geldiğinde İslam da dünyaya sunulmuştur. İmkana sahip olmasına rağmen, tüm fedakarlıklara ve babasının arzusuna rağmen toplumda eğitim görmesine izin verilmediği ve câhil kaldığı inancı taşımaktadır. Bu kompleks, Firdevsî'nin Şehnamesi'nde geçen bu ayakkabıcı çocuğunun gönlünde ve onunla aynı sınıftan olan diğer çocukların gönlünde sürekli var olmuştur. Birden İslam'ın şiarları ve

daveti kulaklara ulaşır: Hepiniz birbirinizle eşitsiniz, kardeşsiniz, bir kökenden geliyorsunuz, hiç kimse ırk yönünden diğer ırklardan üstün değildir. Hepimiz topraktanız. Hepimiz aynı anne ve babadanız. Üstünlük, takvada, temizlikte ve insanlıktadır; ırkta ve soyda değildir. Bunlar çıkıp Müslümanların arasına geldiklerinde komutanla askerin, üstle astın, Peygamber'le sahabînin, köleyle efendinin birbirlerine karşı hiçbir imtiyazlarının olmadığını görüyorlar. Peygamber'in, birer eşraflık göstergesi olan tüm giyim biçimlerini ve süsleri ortadan kaldırdığını görüyorlar. Birer eşraflılık göstergesi olan uzun cüppelerinizi ve uzun yenlerinizi kısaltın, bir eşraflık göstergesi olan uzun sakalınızı kısaltın, bir tutamdan fazla olmasın, fazlası ateştedir! diye hücum ettiğini görürler. Peygamber'in verdiği tüm bu emirler, bir kişinin diğer bir kişiye ayrıcalığını ifade eden birer eşraflık belirtisidir. Bu şekildeki umumî eşitlik, Ebubekir zamanında da Ömer döneminde de korunmuştur. Bunlar, işte bu ayakkabıcı çocuğunun kulağına gelmişti: "Hiç kimse, hiçbir haktan mahrum değildir ve hiç kimsenin özel bir ayrıcalığı yoktur. Dolayısıyla, İslâmî bir hükümette, İslam dininde, ayakkabıcı çocuğu olanlar öğrenim görebilirler."

Öğrencilerimden birinden, bir araştırma için, İslam tarihinde büyük ilmî, fikrî ve felsefî şahsiyetler hakkında yazılmış "rical" kitaplarını toplamasını ve bu şahısların nasıl insanlar olduğunu ve hangi millete mensup olduklarını çıkarmasını rica ettim. Böylece bunları sosyolojik açıdan inceleme imkanına sahip olacağız.

Son derece zeki ve yetenekli öğrencilerimden biri olan Hasanpûr, büyük bir zahmete katlandı. Elbette bunlar henüz tamamen sonuçlandırılmadı; fakat şu önemli sonuç çıktı: (Rica ediyorum şu noktaya çok dikkat edin: Bu, tarih boyunca İslam'ın ve İslam toplumunun en büyük övüncüdür. Birçok İslâmî geleneğin ve kuralın ortadan kaldırıldığı, İslam hükümetinde ırkçı bir hükümetin diriltildiği Benî Ümeyye döneminde bile İslam'ın birazdan arz edeceğim son derece açık ve güçlü esasları bulu-

nuyordu:) Ebu Müslim gibi birçok büyük askerî deha, fıkıh, kelam, felsefe, tefsir, edebiyat alanlarındaki birçok deha, ya büyük bir İslam âlimi olan, ya Kadi'ul-Kudât/Başkadı makamına ulaşan ya da -Ebu Müslim örneğinde olduğu gibi- büyük komutanlıklara gelen ve İslâmî fırkaların liderliğini yapan birçok büyük şahsiyet, çoğunlukla mevâlî idi. Yani bunlar köle olarak alınmıştı. Benî Ümeyye, bu İranlı gençleri köle olarak almıştı. Bunlar daha sonraları ya azat edilmişlerdi ya da köle olarak yaşamaya devam etmişlerdi. (Bu tür insanlar) bu şartlar altında, böylesi bir hükümette yaşamalarına rağmen, İslâmî bir toplumda yaşıyor olmalarından dolayı, en yüksek ilmî makamlara gelebilmişler, en büyük siyasî ve toplumsal şahsiyetler olabilmişlerdir. Yani köle olsun, hür olsun, fakir olsun, zengin olsun yeteneği olan herkesin kendisini geliştirmesi noktasında meydan tamamen açıktı. İslâmî medreseler şimdiye kadar hep böyle olagelmiştir. Hoca nerededir? Kapıları kapalı, belli kişilerin tekelinde olan bir yerde midir? Nerede ders vermektedir? Hoca mescide gidip oturur, köyünde ekmeğiyle uğraşan her köylü çocuk, üstüne giyecek bir giysi bulan, yiyecek bir ekmeği olan, hatta yiyecek ekmeği bile olmayan genç, bir oda tutar, eğitimi için aldığı bursla, en büyük ilim ve felsefe hocalarının derslerine girer. En yüksek doktora düzeyinde, içtihat düzeyinde bedavadan, hatta ev ve maaş ayrıcalığına sahip olarak tahsil görür. İslam tarihindeki büyük dehaların, seçkin İslâmî şahsiyetlerin çoğunlukla köylülerden, mevâlîlerden, ekonomik açıdan zayıf ve mahrum kesimlerden çıktığını görüyoruz. Çünkü İslam her kesimden, yeteneği olan her sınıftan insanın rüşt kazanma noktasında önünü açan bir toplum yaratmıştır. Bu yüzden İslam tarihinde siyaset, toplum, fıkıh, felsefe, imamlık, yargıçlık gibi tüm toplumsal ve ilmî makamlarda bulunan kişilerin mevâlîler olduğunu görüyoruz.

İçinde bu ukdeyi taşıyan ayakkabıcı çocuğu, o ortamın kurbanı olmuştu. Bu, Müslüman oluyorsa bunun için Müslüman oluyor. Şu anda da ben İslam'ı işte bunun için büyük bir hakikat

olarak, insanî kurtuluşa götüren büyük şiarlar manzumesi olarak, umumî eşitlik bildirisi olarak, hiçbir duvarı olmayan bir toplumsal alan olarak, adalete ve eşitliğe dayalı, her türlü sınıfsal, grupsal, ırksal ve ailevî engel ve duvarı yıkan bir toplumsal yapı olarak tanıtıyorum. Geçirdiği en zorlu, en karmaşık, en belirsiz dönemlerinde sahip olduğu geleneklere ve âdetlere rağmen eski dinine ve porsumuş geleneklerine rağmen bir aydın gibi, ölçüp tarttığı, gördüğü, tanıdığı, seçtiği, mantıklı bir insan gibi İslam'ı teşhis edip onu tercih ettiği için milletimi övüyorum. Ben, İslam'ı tanıdığım için milletimi övüyorum; sen ise bu milletin hakikat kavramına, insanî güzelliklere, mantık ve bilim ilkelerine aklı ermez. Bu millet, Ali'nin Bozorgmehr'den, Peygamber'in Yezdgerd'den ve Enuşîrvan'dan daha iyi olduğunu, Ebubekir'in, Ömer'in ve Ali'nin hükümetinin, daha önceki hükümetten farklı olduğunu anlamaz diyorsun. Peki sonuçta ne oldu? Hiç! "Eğer Müslüman olmazsan yılda şu kadar vergi vereceksin" dediler, o da "peki Müslüman oluyorum" dedi! Bu, bir millete yapılabilecek en büyük hakarettir.

İranlının niçin Şiî olunduğuna gelince. Bir başka gurup da şunu gündeme getiriyor: "İranlılar Şiî oldular çünkü Müslüman kalmak istemiyorlardı. İranlılar Şiîliğe inandılar ve Ali sevgisi adı altında Müslüman olma yükü altına girmediler. Bu sebeple Şiîliği İranlılar ortaya çıkardılar". Bu, bazı İranlıların da yaptığı bir suçlamadır. Fakat bunu da kendileri bulmuş değildir. Onlar Avrupalıların ve Avrupalı şarkiyatçıların taklitçileriydi. Neden böyle söyledikleri de malûmdu. Oysa pek çok delil ve pek çok açık belge bu meseleyi yalanlamaktadır. Onlar diyorlar ki: "İranlıların Şiî olmasının sebeplerinden biri şudur: Yezdgerd'in kızı Şehribanu, İmam Hüseyin'in eşi oldu. Bu yüzden İranlılar Şia imamlarına karşı ilgi duydular". Bu da bir millete karşı yapılmış bir başka hakarettir. Bu millet, İmam Sadık'ın şahsiyetini anlamadı, bu millet on iki, on beş Emevî ve Abbasî halifesi karşısında on iki Şiî imamını karşılaştırıp kendi iradesiyle Şiî olamayacak kadar bilinçsizdi. Bu sözlerin elle tutulur bir yanı yoktur. Peki niçin Şiî oldu?

Çünkü İmam Hüseyin İranlıların damadı olmuştu! Peki niçin Ali'nin taraftarı oldu? Çünkü Ali de Peygamber'in damadı olmuştu. İranlılar verasete ve aile bağlarına inandıkları için, Ali de İslam Peygamberi'nin damadı olduğu için ona inandılar! Eğer böyle olsa İranlılar Ali'ye karşı duydukları sevginin iki katını Osman için duymalıydı; zira Osman Peygamber'in iki kızını aldı, Ali ise bir kızını aldı. Bu, bir milleti nasıl savunmaktır? Tarih, bize söylenenin tam aksine İranlıların kesinlikle ilk başta Şiî olmadıklarını göstermektedir. Tarihte karıştırdıkları ve bizi onunla aldattıkları şey Irak'ın ve İran'ın daima Benî Ümeyye karşıtı hareketlerin sığındığı bir üs olduğu hususudur. Bu doğrudur. Benî Ümeyye'ye karşı kıyam etmek isteyen kimseler, Irak ve İran taraflarına gelmişlerdi. İmam Hüseyin'in Küfe'ye geldiğini görüyoruz. Muhtar Irak'ta kıyam ediyor ve Tevvâbîn yine Irak'ta kıyam ediyor. Benî Ümeyye'ye karşı bir üs oluşturmak ve Benî Ümeyye hükümetine karşı mücadele etmek isteyenlerin Irak ve İran taraflarına gelmesinin sebebi, Iraklıların ve İranlıların Şiîlik taraftarı ya da Ali taraftarı olmalarından kaynaklanmıyordu, bu bölgenin jeopolitik açıdan Şam'da bulunan zamanın İslâmî başkentine en uzak noktada yer almasından kaynaklanıyordu. Bu bölgeye sadece Şiîler değil, Ali'nin en büyük düşmanları olan Haricîler de gelmiş ve İran'ı kendileri için bir üs edinmişti. Nehrevân'a geliyorlar, Sîstân onların merkezleri oluyor. Burası, Şam'daki askerî ve siyasî merkeze en uzak noktada yer almaktadır. Bundan dolayı, burası asker sevk edildiği zaman hem hazırlık yapılabilecek hem de korunabilecek bir sığınaktı.

Mesele şudur: İslam'a ve Şiîliğe inanan İran'ın, İslam'a niçin inanmışsa aynı sebeple Şiîliğe de inanmış olduğunu ispat etmek istiyorum. Neden? İranlılar neden İslam'a inandılar? Dinlerin milletlere nüfuz ediş tarihi, başlı başına bir bilim, araştırma ve metodoloji gerektirir. Her dinin, her eğilimin ve her mezhebin birtakım esasları vardır. (Bu, benim söylediklerimin temelini oluşturuyor.)

Şiîliği İranlıların ortaya çıkardıklarına ilişkin olarak sunulan delillerden biri de Şiî ulemasının çoğunun İranlı olmasıdır. Bu doğ-

rudur. Fakat, onların Şiî oluşları İranlı oluşlarından kaynaklanmamaktadır. Zira Ehl-i Sünnet âlimlerinin de çoğu İranlıdır. İşaret ettiğim bu araştırma çok ilginç bir meseleyi ortaya koymaktadır: İranlılar ilk dönemlerde Şiîlikten çok Sünnîliğe yönelmişlerdir. Yani "ilk Şiîler", ilk Sünnîlerin aksine daha çok İranlı olmayanlardan oluşmaktadır. Ehl-i Sünnet mezhebinin temelini oluşturan kitaplardan dördü, İranlılara aittir. Ehl-i Sünnet mezhebinin kurucuları, fakihleri ve önderleri ya İranlıdır ya da İranlılardan eğitim almışlardır. Ehl-i Sünnete mensup filozofların, âlimlerin, sarf ve nahiv bilginlerinin, tarihçilerin, müfessirlerin, fakihlerin ve kelamcıların çoğu İranlıdır. Bu nedenle, Şiî âlimlerinin çoğunun İranlı olması, onların İranlı oldukları için Şiî oldukları anlamına gelmiyor; bu, İslam tarihinde ilmî ve kültürel temellerin İranlılar tarafından atılmasından kaynaklanıyor. Çünkü daha önce, belli bir uygarlığa, kültüre ve kültürel eğitime sahip olan bu ırk, İslam'ı kabul ettiğinde İslam'ı diğer tüm ırklardan daha iyi anlamıştı. İslâmî kültürü daha fazla geliştirebilmiş ve İslâmî kültürden daha fazla yararlanabilmişti. Onun için Şiîlik ve Sünnîlik eşit idi. Hatta birçok İranlı fakih ve filozof Sünnîliğe inandıktan sonra İranlıyı tahkir etmiştir. Hatta Ebu Hanife gibi İranlı olan biri bile tahkir etmiştir.

Mukaddesi, el-Mesâlik ve'l-Memâlik'de diyor ki: "İranlılar Sünnîlik konusunda mutaassıptırlar. Tüm Horasan ve Maveraünnehir, İmam Ebu Hanife'nin takipçisidir. İsfahan halkı, Muaviye'ye karşı abartılı bir tutum içerisindedir, bazılarının ona karşı taassupları vardır, bazıları ise onu Peygamber kabul ediyor." (İsfahanlı arkadaşlardan özür dilerim!)

İlk başlarda İslam'ın karşısına dikilen, İslam'ı kabul etmek istemeyen daha sonra da Şiîliği icat eden İranlı nerede? Böyle bir şey nerede var? Buna ilişkin hiçbir örnek yok, bu İslâmî İran'dır.

Aynı kişi diyor ki:[105] "Tüm İran halkı Ehl-i Sünnet ve'l Cema-

[105] Bu ve benzeri kişilerin sözleri, tarihçilerin sözlerine oranla daha belgesel niteliklidir. Çünkü bunlar gezgindirler, kütüphanenin bir köşesinde oturup ül-

at'e mensuptur ve hepsi de dört mezhebe bağlıdır. Sadece Kum'da Şiîler vardır." (Orada Şiîler çoktur) Bu da İranlı olduklarından dolayı değildir; Hz. Mâsûme orada olduğu için Irak'tan ve İran'dan Şiîler oraya gelip toplanmışlardır. Burada milliyet meselesi söz konusu değildir, mekâna özgü özel bir durum söz konusudur.

Aklıma gelen diğer bir mesele de tarihî açıdan son derece düşündürücüdür ve böylesine bir suçlamanın (İranlılar, baştan beri sahip oldukları ulusal bilinçten dolayı bilerek, Sünnîliğe ve İslam'a karşı Şiîliği icat etmişlerdir) asılsızlığını ve tutarsızlığını ortaya koymaktadır. Bildiğiniz gibi, Hulefa-i Râşidîn'den, sonra hükümet Benî Ümeyye'nin eline geçti. Benî Ümeyye'nin siyasî rejiminin en önemli özelliklerinden birisi ırkıyla övünmek ve Arapçılık konusunda taassup sahibi olmaktır. Onlar acemleri - yani çoğunlukla da bizi hakir görüyorlardı ve bizi mevâlî diye nitelendiriyorlardı. Bu nedenle, İranlıların Benî Ümeyye dönemindeki ırk kompleksi diğer dönemlerden çok daha fazlaydı. Çünkü resmen tahkir ediliyorlardı. Benî Ümeyye zayıflayınca İranlılar, -Horasanlılar- Ebu Müslîm önderliğinde kıyam ederler ve gidip Benî Ümeyye hükümetini yerle bir ederler ve Benî Abbas'ı iş başına getirirler. İş başına gelen ve zulüm konusunda Benî Ümeyye'den daha da kötü olan Benî Abbas'ın bir özelliği vardı. Arap âdetlerine ve Arapçılığa dayanan Benî Ümeyye'nin aksine Benî Abbâs, İran âdetlerine, geleneklerine ve törelerine dayanmaktadır. Benî Abbas'ın vezirleri İranlıdır, İranlı âlimler Benî Abbas'ın sarayında yer almaktadır. Benî Abbâs halifeleri, Sâsânî padişahlarının geleneğine uygun elbise giyiyordu, saray düzeni ve merasimler Sâsânî geleneklerine uygundu. Benî Abbâs hilafeti ve Benî Abbâs halifeleri, Sâsânî şahenşahlarının bir kopyasıydı. İran ırkı, Benî Abbâs döneminde milliyet açısından büyük bir zafere ulaşmıştı. Zira İranlılar Benî Ümeyye'nin Arap

keler hakkında kitap okuyup bunları yazan insanlar değildirler. İsfahan'a Horasan'a vs. gitmişlerdir. Bu şahıs bir gezgindir, tüm İslam ülkelerini gezmiş ve "el-Mesâlik ve'l Memâlik'i yazmıştır.

hilafetini devirip, büyük ölçüde İran ırkına dayanan bir hilafeti kendi elleriyle kurmuştu. Kısaca Benî Abbas'ın beyni, İranlı beyniydi ve Benî Abbâs halifeleri, İranlıların elinde bir araçtı. İran kavmiyetinin Benî Abbâs döneminde diriltildiği herkesin kabul ettiği bir husustur.

Bu yüzden eğer milliyet meselesi söz konusu edilecekse İran milleti Benî Ümeyye döneminde ezilmiş, yaralanmış ve aşağılanmış bir haldedir ama Benî Abbâs döneminde kurtulmuştur, zafere ulaşmıştır ve büyük başarılar kazanmıştır. Sadece halifeleri İranlılaşmamış, etraflarını, Serahsîler, Bermekîler ve Nevbahtîler gibi İranlı aileler ve şahsiyetler çevrelememiş, İranlılar siyasî bağımsızlığa bile sahip olmuştur. İranlılar, Benî Abbâs döneminde Tâhirîler, Sâmânîler, Seffârîler ve Buveyhîler gibi idarelerle millî yönetimlerine bile kavuşmuşturlar. Dolayısıyla, Abbasîler dönemi, İran ırkı için hem hükümete girdikleri, hem iç bağımsızlıklarını elde ettikleri hem de halifeyi parmaklarında oynattıkları bir zafer dönemi olmuştur.

Pekâla, fakat tarih, meseleyi tasavvur ettiğimizin tersine naklediyor. Benî Ümeyye'nin son dönemlerinde, Benî Abbâs hareketinin başladığı sıralarda Benî Abbâs'tan yana olmalarının dışında İranlıların, Benî Ümeyye hükümetine karşı gerçekleştirdiği herhangi bir kıyama şahit olmuyoruz. İranlılar, Benî Ümeyye hükümeti dönemi boyunca İranlılar İranlı olarak hiçbir şekilde isyan etmiyorlar. Aksine Bâbek, Ustazsîs, Afşin, Maziyâr, Mukni' vs. gibi İranlıların gerçekleştirdiği kıyamlar hep Benî Abbâs döneminde olmuştur. Eğer milliyet meselesi söz konusu olsaydı, tersi olması gerekirdi. Eğer toplumsal ve düşünsel sebepler, adalete susamışlık, bir hakikate duyulan ihtiyaç gibi meseleler değil de sadece milliyet meselesi söz konusu olsaydı İranlının, Benî Ümeyye döneminde Benî Ümeyye yönetimine karşı savaşması, Benî Abbâs döneminde ise yerinde oturması gerekirdi. Oysa İranlıların Benî Ümeyye döneminde tahkir edilmelerine rağmen sakin kalırlarken Benî Abbâs döneminde yüceltilmelerine rağmen isyan etmektedirler. İranlıların -yüzde yüz şekilde İranlıla-

rın- hilafete karşı kıyamlarının tümü Benî Abbâs dönemindedir. Bu, İranlıyı susturan şeyin de, İranlıyı âsi kılan şeyin de, İranlının eline silah veren şeyin de onun hakikate susamışlığından kaynaklandığını göstermiyor mu? İranlı, Ebu Müslîm ile birlikte milliyetini yaraladığı için ya da dinini ve kültürünü yok ettiği için Benî Ümeyye'ye karşı savaşmıyor. Mesele şuydu: Benî Ümeyye İslam'a musallat olmuş yabancılardı. Ebu Müslîm'in ve ordusunun kıyam ederkenki şiarı ise "Peygamber soyunun rızası" idi. idi ki bu da millî bir şiar değil, yüzde yüz İslâmî bir şiardır. Ebu Müslîm, -tarih açısından inancının doğru ya da yanlış olması fark etmiyor- Horasanlıları Maveraunnehir'den harekete geçirdiği zaman, Horasanlıları silaha sarılmaya ve fedakarlıkta bulunmaya ikna etmek için: "Ey Horasanlılar, İran'ı ve milliyetinizi Arap sultasından kurtarın, eski bağımsızlığınıza ve eski dininize geri dönün" gibi bir millî şiar yerine: "Gelin, İslam adına yönetimde bulunan bu yalancı Benî Ümeyye hükümetini, Müslüman olmayan bu hükümeti devirelim ve bizi yönetmek üzere hükümeti Peygamber ailesine teslim edelim" demiştir. Benî Abbâs'ın henüz iş başında bulunmadığı (sadece bir aile olduğu) bir zamanda, Câferî ve İsna Aşeriye Şiası'nın (Alevî Şiası'nın) zayıf olduğu bir dönemde, yine Benî Ümeyye'nin işbaşında bulunuyor olmakla birlikte zayıf olduğu bir dönemde İslam toplumunun yazgısını tayin edecek güç, Horasanlıların eline geçmişti. Bununla birlikte Horasanlılar, millî şiarları değil, yüzde yüz İslâmî şiarları seçmişlerdi.

İşin ilginç tarafı şu: Horasan -Örneğin Nîşâbûr- Osman zamanında fethedilmişti. Hatta Maverâunnehir'in fethi, Benî Ümeyye'nin son dönemlerine kadar uzamıştı. Yani -şunu söylemek istiyorum- 125 ve 130 yılları arasındaki İslam'ın Horasan'a girişinden Ebu Müslîm'in kıyamına kadar olan süre, 40, 50, 60 yıldan fazla bir süre değildir. Horasanlı birçok İranlı, Arapların gelip Horasan'ı ele geçirdiğini hâlâ hatırlamaktadır. Bir nesil içerisinde tüm Horasanlıların kalbine böylesine nüfuz edebilen şey, nasıl bir güce sahiptir ki 30, 40, 50 yıl sonra artık Arap'ın gücü

ortadan kalkmış, dün fâtih olanlar bugün yenilmiş, İslam'ı onlara sunan güç zayıflamış; daha önce yenilmiş olan Horasanlılar güç kazanmış olduğu halde, Horasanlılar, 30 yıl, 40 yıl, 50 yıl hatta ...* önce kendilerine gelen, -onların deyimiyle- kılıç ve cizye zoruyla onlara dayatılan bu dini bir tarafa bırakmamış ve kendilerine kılıç ve cizye dayatanlar olmadığı halde, kılıç artık kendi ellerinde bulunduğu halde hükümet, Peygamber ailesinin elinde olmalıdır, diyebilmiştir. Horasanlıların ve İranlıların, İslam'ı kabul edişleri, onların adalete olan susamışlığından, İslam'dan önce İran'a egemen olan zulme, sınıfsal ayrımcılığa, kast sistemine dayalı bir hükümet yerine âdil bir hükümet istiyor olmalarından kaynaklanmıyor mu? Adaleti ve âdil bir hükümeti bünyesinde barındıran bir dine ve düşünceye olan susamışlıklarından kaynaklanmıyor mu? Benî Ümeyye'ye de bu yüzden savaştılar, kendi tanıdıkları İslam'ın -İran toplumunda adaleti, eşitliği ve İslam kardeşliğini yerleştirir gördüğü için Müslüman olmuştur-Benî Ümeyye'nin yönetimiyle uzaktan yakından alakasının olmadığını görür ve Benî Ümeyye'yi ortadan kaldırdığında İslam'da bulduğu adaletin -kendisini İslam'a yönelten adaletin, eşitliğin, eşitliğe dayalı sınıfsız toplumun -İslam'ın öngördüğü şekilde her türlü kişisel veya ailevî ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının Peygamber ailesinin eliyle gerçekleşeceğini düşünür. İranlı, kılıç kendi elinde bulunduğu halde hükümeti Benî Abbâs'a verir. Fakat, Benî Abbâs'ın da Benî Ümeyye'nin yolundan gittiğini görünce kıyam eder. Niçin?

Daha önce de belirttiğim gibi din sosyolojisi, bir dinin, çeşitli felsefî, siyasî, ahlakî ve toplumsal şiarlara sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Fakat dinin belli bir toplumdaki ve belli bir dönemdeki gelişimine dair olan sosyoloji, dinin gündeme getirdiği muhtelif şiarların ve ilkelerin o toplumun ihtiyaçlarına bağlı olduğunu ve dinin, o toplumun âcil ve hayatî ihtiyaçlarını giderdiği ölçüde gelişme kaydettiğini söylemektedir. Örneğin İslam'da tevhit, nübüvvet, mead, adalet, imamet, hac vb. gibi esaslar bulunmaktadır. Bilimsel, toplumsal ve felsefî açılardan İs-

lam'ın Afrika'daki zenciler arasında yayılma imkanı bulmasının en önemli sebebi, ırk eşitliğidir. Yani, ırk ayrımcılığından dolayı muzdarip olan, işkence gören siyah ırk, İslam'da ırk eşitliğinin bulunduğunu görmekte ve İslam'a yönelmektedir. İslam'ın ırk eşitliği şiarı, zencileri kendisine çeken en öncelikli şiardır.

İranlı, Sâsânîler döneminde sınıfsal ayrımcılıktan muzdaripti, zulümden muzdaripti, sınıfsal mahrumiyetlerden ve sınırlamalardan muzdaripti. İranlıların Sâsânîler döneminde ihtiyaç duydukları âdil yönetim, toplumsal adalet ve herkesin eşitliği şiarı, İslam'ın diğer tüm şiarlarından çok daha fazla İranlıları İslam'a çekti. İranlı, tevhidi, meadı yani genel anlamda İslam'ı kabul etmeden önce, kendisini İslam'a çeken bu şiarla Müslüman oldu. Yani bir millet ve bir toplum, muhtelif esasları olan bir öğretinin öncelikle kendisinin en âcil ve en hayatî ihtiyacını karşılayan şiarını kabul etmektedir. Sâsânîler dönemindeki bu ayakkabıcının oğlu İranlı kitlelerin sembolüdür. Onun içinde kalan ukde nedir? Sınıfsal mahrumiyetleri vardır. Bir ayakkabıcı çocuğu olduğu için sonsuza kadar bu sınıfta ve bu kastta kalmalıdır; bir deha bile olsa daha yüksek bir sınıfa girme hakkı yoktur. İşte İranlının ukdesi budur.

Enûşirvan'a vatandaşın birinin evinin duvarının arkasından yasak olan bir yemeğin kokusunun geldiği rapor edilir. Bu da ne demek oluyor? Yani şu demek oluyor: Bazı yemekler sadece Sâsânî sarayına mahsustur. Büyük insanlar olsalar bile, başkalarının, evlerinde bu yemekleri pişirmeye ve yemeğe hakları bulunmuyordu. Bu terbiyesiz adam evinde kazara "ben de bu yemekten istiyorum" diyor ve evden yükselen bu yasak yemeğin kokusunu duyanlar bu adam, yasak olan bu yemeği evinde kendisi için pişirmiş diye rapor ediyorlar, o adam da sert bir şekilde uyarılıyor! İşte İranlının kompleksi budur.

İslam'ın tarih sahnesine çıktığı dönemde, Sâsânîler'de Karen ailesi kuşaklar boyunca komutanlık ve yöneticilik yapan en büyük siyasî makama sahip ailedir. Yani sadece Bay Kâren'in çocukları kuşaktan kuşağa komutanlık ve yöneticilik yapmalıdır.

Mûbedler -din adamları- de aynı şekilde, Esvârân -şövalyeler- de aynı şekilde... Bunlar belli ailelerin arka arkaya belli makamlarda bulunmasını ön gören bir sınıfsal yapıyı oluştururlar. Bunlardan bazılarının Sâsânî sultanının karşısında oturma hakkı vardır, bazısının oturma hakkı yoktur, sadece ayakta durabilir. Kimisi kılıç ehlidir, kimisi kalem ehlidir, bunların tamamı da verasetle intikal eder. Halkın içerisinden büyük bir kılıç ustası ve büyük bir kahraman çıksa bile halktan biri olduğu için bunun, Karen ailesinden olan birinin yerine geçmesi mümkün değildir, böyle bir şeye hakkı yoktur. Sâsânîlerin son dönemde İslam orduları karşısında niçin yenildiğini sanıyorsunuz? Adam mı yoktu? Hayır vardı. İran'ın yok olmakla yüz yüze olduğu bir ortamda koskoca bir milletin içerisinden bir kişi önderliğe seçilmek istenir de böyle bir kişi nasıl çıkmaz? Fakat ille de tam Sâsânî ailesinden olması gereken kişi yoktur. Sanki ondan başkası bu memleketi idare edemeyecekmişçesine gidip tek özelliği Sâsânî soyuna mensup olmak olan birini getirirler! O iki ay sonra esrarengiz bir şekilde düşer ve ölür. Sonra doğumu da ölümü de uğursuzca olan bir başkasını getirirler, o da öldükten sonra bir başkası gelir, altı ay idare eder, sonra bir başkası gelir, bir hafta hükümette kalır, ondan sonra artık bulabilecekleri kimse kalmamıştır. İran'ın Arap tehdidi altında bulunduğu bir ortam mevcuttur. Huzistan'a giderler, Huzistan'da Sâsânî ailesinden Azermidaht adında bir hanımın bulunduğu haberi gelir. Onu alıp getirir başa geçirirler, birkaç gün sonra o da ortadan kalkar! İran'ın güçlü bir lidere ihtiyaç duyduğu bir ortamda böylesi bir adamdan niçin mahrum kalınmıştır? Çünkü bay Rüstem Ferahzad'ın, bir başka subayın, ya da başka bir İranlı askerin, tahta çıkmaya liyakatli olduğu halde böylesi özel bir makama geçmeye hakkı bulunmamaktadır. Bir asker, Rüstem'den daha iyi savaşıyor olsa bile askerlik mesleğinde yükselerek örneğin Araplar karşısındaki İran ordusunun komutanı olmaya hak sahibi değildir.

İranlı bu durumu görmektedir. Arap elçi Rüstem'in çadırına gelir. Rüstem, gendi kavmî adetleri gereğince, kılıcını ortaya ko-

yar ve Müslüman olan Arap elçiye görkemini, debdebesini, şaşaasını göstermeye çalışır. Fakat dikkati pek yerinde olmadığından olsa gerek Müslüman elçinin onun görkemiyle, debdebesiyle, şaşaasıyla pek ilgilenmediğini görür. Kılıcı ikide bir öne çıkararak: "Bak nasıl mücevher işlemelerle dolu! Bak, nasıl da sanatlı bir şekilde işlemişler! Bak nasıl da mücevherler takmışlar! Bak şu kılıcın kınına, bu kın, milyonlarca tümen değerindedir!" demek ister. Onun ise ya dikkati başka yerdedir ya da bilerek bununla ilgilenmemekte ve âdeta "ben senin ne yapmak istediğini anlamıyorum" demek istemektedir. Nihayet bu da söz konusu edilir:

- Bu kılıç senin mi? Kını da bu mu?

Kılıcını eski ve uyduruk bir şeyle beline bağlamış olan elçi: "Evet" der.

- Şu kılıca baksana, bunu gördün mü? Bakar ve "evet" der.

- Sen bir subaysın, böyle kın mı olur? Kılıcın için nasıl bir kın taşıyorsun öyle?

Elçi: "Kılıç kınında değil savaş meydanında belli olur" der, kalkar ve dışarı çıkar. Zeki bir adam olan Rüstem: "Bizi yönetmekte olan mantık işte budur" diye sarsılır. Rüstem: "Ben yıldızları toplarım, usturlabı tutarım, felek bize karşı döner" diye inler. Peki neden? Çünkü, onların söyleyecek sözü olduğunu görmektedirler. Onların hepsinin eşit olduğunu görmektedirler, hepsi aynı düşünce tarzına ve aynı inanca sahip olarak savaşırlar. Alt kim, üst kim belli değildir. Oysa bu tarafta rütbeden, nişandan, gösterişten geçilmemektedir! Firdevsî, İslam ordusuna saldırarak "çıplak ordu, çıplak ordu komutanı!" der. Oysa bu "çıplak ordu" ve "çıplak ordu komutanı" "giyinik ordu"ya ve "giyinik ordu komutanına" karşı zafer kazandı. Çıplak olduğu için zafer kazandı!

Taberî naklediyor: (Bu çok hoştur!) İsfahan savaşında üç bin Arap savaşçı, Arap komutanın liderliğinde İsfahan'daki "Cî kışlasına gelir. Burası Hemedan'dan sonraki en büyük askerî bir-

liktir ve İran'ın kalbini koruması gerekmektedir. Araplar, İsfahan yakınlarına kadar gelirler Cî kışlasının komutanı (Taberî, "Padigan"ın, komutanın ismi olduğunu sanıyor!) oradan çıkar. Atının yelesinden, kulaklarından, kuyruğundan ve her bir tarafından mücevherler saçılmaktadır. Cî kışlasındaki askerlere güneş vurdukça silahlar ve mücevherler parıldamaktadır. Diğer tarafta ise hiçbir şey yoktur! Sadece gömlekleri ve yalın kılıçları vardır; yaya, atlı veya çıplak develerin üzerinde bulunmaktadırlar. Ama nasıl da savaşırlar? Arap komutan gelir ve der ki: "Kendimizi ve bu zavallıları niçin öldürelim? İki kişi savaşalım kim yenilirse yenildiğine dair anlaşmayı imzalasın; bu diğerine göre daha rahattır. İsfahan kışlasının komutanı "hayır biz bunu yapmayız" demeye utanır. Arap komutan: "Pekala önce ben mi vurayım yoksa sen mi vuracaksın" der. İranlı komutan: "Göğüs göğse savaşta önce nesep açısından en soylu olan vurmalıdır" der. Uzun uzun konuşurlar ve İsfahan birliğinin komutanı, kendisinin nesep açısından daha soylu olduğunu kabul ettirir. Arap komutana: "Sen neyin nesisin?" der. Arap komutan: "Ben hiçbir şey değilim" diye cevap verir. Diğeri ise sayıp dökmeye başlar. Adem'in oğlu Kabil'den bu zamana kadar soyunun hep Karen ailesine dayandığını söyler. Arap komutan: "İyi, pekala önce sen vur" der. İranlı komutan, mızrağı sertçe vurur; ters döner, atın eyerine çarpar, eyer eğilir ve İslam komutanı düşer. Fakat bir serçe gibi tekrar atının üzerine atlar ve: "Şimdi sıra bende" der. Fakat İranlı komutan: "Artık hayır, Cî kışlasına gidip oturalım ve müzakerelere başlayalım" der! Giderler ve müzakerelere başlarlar. Müzakerenin sonucu nedir? Askerlik tarihinin en utanç verici anlaşması imzalanmıştır. O Arap, bu "efendi"ye şunları dayatmıştır:

- Biz Araplar sizin şehrinizi almak istediğimizde atımız yoksa bize siz at vereceksiniz!

- Peki.

- Eğer adamımız olmazsa bize adam da vereceksiniz.

- Tabii ki, biz zaten bu iş için varız!

- Yaya bir Arap atlı bir İranlıyla karşılaştığında at, İranlının kendisine ait olsa bile İranlı inmeli ve Arap binmelidir. Çünkü o, Arap'tır.

- Peki, der (imza atar.)

Bu anlaşmadan daha da utanç verici olanı şudur: Bir grup içerisinde -eğer bir İranlının boynu daha yüksek olursa ya onun boynu vurulacak ya da oradan gidecektir. Bunun gibi en kötü ve en aşağılayıcı maddelerin altına imza atarlar.

Bunların baskısını omuzlarında hisseden bu millet bu haberleri işitiyordu. O ukdeyi içinde taşıyan ayakkabıcı çocuğu, adalete, eşitliğe ve âdil hükümete susamıştı, bunun için Müslüman oldu. Benî Ümeyye yalan söyledi ve İslam adına onlara Arapçılığı dayattı, İranlılar kabul etmedi. Benî Abbas, eşraflığa dayalı hükümetleri İslam adına diriltti; İranlı onların da Müslüman olmadığını anladı. İranlı, Müslüman kaldı. Ne tür Müslüman? İlk anladığı anlamıyla ve kendisini İslam'a çeken cazibeyle Müslüman oldu. İlk önce onda adaletin, eşitliğin, hak ve adil hükümetin temininden başka bir şey yoktu. Bu yüzden milliyetini bıraktı, dinini bıraktı, geleneklerini bıraktı ve İslam'a yöneldi. Benî Ümeyye ve Benî Abbâs bu halka yalan söyledi ve şahsî, ferdî ve ırkî hükümetini onlara dayattı. Onlar kabul etmediler. İranlı şimdi bile Şiî olmamıştır, İranlı Müslüman kaldı. Peki bu ne demek? Yani o, adaleti ve hak hükümeti İslam'da arıyordu, bu yüzden de İslam'a yöneldi. Ancak onların hilafetinde bunu bulamadı ve görmedi. Hak için ve adaletin temini için yani İslam için savaştı, işkence gördü, eziyet çekti ve Müslüman kaldı.

O, bu İslam'ı doğal olarak Ali'nin ve Ali ailesinin çehresinde buldu. Zaten İslam da bundan başka bir şey değildi. O sonra Şiîliğe ulaştı ya da "Şiîliği ortaya çıkardı!" Aslında İran halkının yöneldiği ilk İslam, Şiîlik adı taşımayan Şiîlik idi. Yani ondan hak hükümetin ve adaletin yerleştirilmesini bekliyorlardı. Ancak İslam adı altında hükmetmekte olanların -gerek Benî Abbas, gerekse Benî Ümeyye- ne adaleti vardı ne de hak hüküme-

ti. Hak hükümet ve adalet için İslam'a inanan, ancak hak İslam'ı ve âdil İslam'ı, ne Benî Ümeyye'de ne Benî Abbas'ta ne de onların etrafındaki âlimlerde göremeyen İranlılar, kendiliklerinden Peygamber ailesinden veya ashabından olan ve bu adaletin ve hakkın temsilcisi olan kişiye, kişilere ya da şahıslara yönelmişlerdir.

İranlı diyor ki: "Ben, İslam bana adaleti ve hak hükümeti getirsin diye İslam'a geldim ve İslam'ı kabul ettim; ama onlar bunu getirmediler. Ben hakkı ve adaleti sadece İslam'ın bir parçası olarak görmekle kalmıyorum, bunlar aynı zamanda benim İslam'ı kabul etmeme sebep olan en önemli iki esastır." İran halkı başından beri bu iki esası, imameti yani gerçek İslâmî hükümeti ve adaleti yani bireysel, toplumsal, evrensel ve ilahî adaletin, eşitliğin ikrarını İslam'ın bünyesinde ve İslam'ın adında görüyordu. İslam'ı daha ilk baştan bu iki yönünden dolayı kabul etmişti. Daha sonra İslam adına hükümet eden hiç kimsede bu iki esası bulamadı ve doğal olarak hakkı, adaleti ve gerçek İslâmî hükümeti savunmanın kurbanı olan Ali'ye, onun evlatlarına ve dostlarına yöneldi; zulme, eşraflığa ve câhiliyeye dayalı hükümetlerini İslam adına dayatmak isteyenlerin karşısına dikildi.

***

Şiîlik, İslam'ın kenarında kalmış bir mezhep değildir. (Bunlar, benim Şiîliği tarif ederken kullanmak istediğim son cümlelerimdir.) Şiîlik; İslam'ın başlangıcında, İslam onlara sunulduğu vakit adaleti ve hak hükümeti bu dinin yerleştireceğini hisseden ve tanıyan mazlum halkın eğilimidir. Onlar, gerçek hak önderliği olarak imameti ve eşitlik, evrensel, insanî ve toplumsal adalet anlamındaki adli -ki bu Allah'ın sıfatlarından biridir- İslam bünyesinde tanımışlardır. "Adalet, Allah'ın sıfatlarından biridir" derken, bunun, tüm evrende, meselâ insan toplumlarında tahakkuk etmesi gereken bir sıfat olduğunu söylüyoruz. Yani adalet, sadece bir toplumda gerçekleşmesi gereken özel bir siyasî rejim değildir. Şiî yani Müslüman adaletin, yaratılışın zatının bir parçası olduğuna inanmaktadır. Zira yaratılış Allah'ın

varlığının bir yansımasıdır. Allah'ın sıfatlarından -yani Allah'ın zatî özelliklerinden- biri de adalettir. Bundan dolayı, doğal toplum, adalet temeli üzerine kurulmuş olan toplumdur.

İranlı, kendi hükümetinden muzdarip olduğu için, adalet ve hak hükümet istediği için ve zulüm gördüğü için İslam'a yöneldi. İslam'ı, ona iman ettiği ilk andan itibaren bazı esaslara dayalı olarak tanıdı. Bunlardan biri "imamet" yani gerçek ve hakiki hükümet, diğeri ise "adalet" yani toplumsal eşitliğin sağlanması ve zulmün ortadan kaldırılması idi. Sonraları bu iki esası, Benî Ümeyye'nin ve Benî Abbâs'ın taraftarlığını yapan ve adalete, hak hükümete yani imamete yabancı olan mezheplerde bulamadı. Tevhidi buldu, nübüvveti buldu, meadı buldu; ancak kendisini İslam'a çeken adaleti ve doğru insanî önderliği, ne Benî Ümeyye'de ne de Benî Abbâs'ta gördü. Doğal olarak bu iki esasa sahip olan İslam'ı, Ali ve Ali'nin evlatlarının ve dostlarının çehresinde gördü. Onları kendi dönemlerinin halifeleri olan Benî Ümeyye ve Benî Abbâs halifeleri ile karşılaştırdı. Onlar, ne Şia imamları oldukları için ne Ali'nin evlatları oldukları için ne de Ali, Peygamber'in damadı olduğu için, Ali'ye ve evlatlarına yönelmişti. Tanıdıkları İslam'ı, (kendilerini[106] İslam'a çeken şiarları) -bunlar gerçek insanî önderlik ve adaletin gerçekleştirilmesidir- bu insanların çehresinde gördü ve bu yüzden Ali'ye ve Ali'nin evlatlarına yöneldi. Şiîliğe, belli bir mezhep olduğu için yönelmiş değildi. İranlı, o ilk İslam'ı ve hakkı, onlarda, onların hayatlarında, onların siyasî konumlarında, onların ailelerinde ve onların on iki nesil boyunca yaşadıkları ıstıraplarda ve işkencelerde buldu.

"İranlı Şiî oldu" sözü o anlamda doğru değildir. İranlı adalet için, adil ve hak hükümete sahip olmak için Müslüman oldu ve bu iki esası sadece Ali'nin hayatında gördü. Ali'nin ölümünden sonraki hayatıyla daha verimli bir şekilde insanların gönlünde yaşamaya devam ettiğini söylerken, şunu kastediyoruz: İran

[106] Burada bant kısa bir müddet silinmiştir. Bu kısımda geçen kelimeler tahminî olarak yerleştirilmiştir. (Derleyen)

toplumu, adalet isteyen herkes, hak hükümetin ve adaletin temini için İslam'a yönelen tüm insanlar, daha adımlarını atar atmaz İslam'da aradıkları bu iki esası, somut olarak Ali'nin hükümet sisteminde ve Ali'nin evlatlarının hayatında görüyordu. Bundan dolayı İranlılar, Ali'nin evlatlarından birinin Yezdgerd'in kızının kocası olmasından ya da Şia imamlarının onların evlatları olmasından dolayı Şiî olmuş değillerdir. İranlılar, birkaç İslâmî fırkayla aynı esasa inanmakla birlikte, şartlardan ve maslahattan dolayı onlara adalet ve imamet adlı iki esas daha ekleyerek Şiî olmamıştır. Ali'nin, Peygamber'in damadı olmasından dolayı da Şiî olmuş değillerdir. Ali ve Ali'nin ailesi, iki esas olan adalet ve imameti, İslam'ın en öncelikli iki ilkesi gördüğü için, zulüm gören ve adalet isteyen bu millet, -bu iki esası kendisinin kurtarıcısı olarak görmüş ve İslam'a yönelmiştir- bu iki esası, Ali'nin hayatında, Ali'nin dostlarının hayatında, ya zehirlenen ya da katledilen bu büyük insanların hayatında gördüğü için onlara yönelmiştir. Müslüman olmak ve Müslüman kalmak için Ali'ye yöneldiler. İslam'ın bir parçası olarak gördükleri bu imamet ve adalet esasını, diğer fırkalarda ve diğer Arap hükümetlerinde bulamadılar. Ali'nin hükümetini ve Ali'nin dostlarını tanıdılar ve onlarda buldular. Ali'ye inandılar, Ali'yi sevmeye inandılar. Ali ve Şiîlik, İslam'ın bu şekilde anlaşılmasıdır. Bizim toplumumuz, yıllarca Benî Ümeyye'nin işkenceleri altında acı çekti, asırlarca Benî Abbâs'ın, Moğolların, İlhanlıların, Emir Timurleng'in ve Atabeklerin zulümleri altında ezildi. Zulüm ve baskı arttıkça, bu halkın Ali'ye olan temayülü ve İslam'daki adalet ve imamet ilkesine olan aşkı daha da artıyordu. Nitekim İslam tarihi boyunca Şiîlik ve Ali sevgisi, halkın Benî Ümeyye, Benî Abbâs, Moğollar ve Timurlular gibi yönetimlere karşı isyanlarına her zaman kaynaklık teşkil etmiştir. Şiîlik ve Ali sevgisi, her zaman adalet peşindeki hareketlere ilham vermiştir. İlk defa Moğolları kovanlar Sebzevar'daki Serbedârân Şiîleriydi. Emir Timur zamanında Timurlular yönetimine karşı en büyük hareketleri başlatanlar yine Şiîlerdi. Zulmü kabul etmeyen, bu uğurda kurbanlar veren ve Benî Abbas'ı Rasulul-

lah'ın halifesi olarak kabul etmeyen Şiîler, zalim Benî Abbas yönetimine karşı çıktı. İslam tarihi boyunca Allah'ın halifesi adı altında insanlara hükmetmek isteyen Benî Ümeyye ve Benî Abbâs hanedanını ve onların destekçilerini rezil etmiş olanlar yine Şiîlerdi. Onların isimleri zalime çıkmıştı. Şiî olmasalar bile temiz insanlar onlarla iş birliği yapmaktan kaçındılar.

Şimdi zikredeceğim rivayete dikkat ediniz. Bu rivayette adalet isteyen İslam olarak, imamın önderliğinde toplumsal adaleti gerçekleştirme taraftarı olan Şiîlerin nasıl bir etki bıraktığını, halk arasında ve âlimler arasında nasıl bir direniş yarattığını göreceksiniz. Bu direniş 800 yıl, 900 yıl boyunca var olageldi. İmam Ahmed b. Hanbel'i tanıyorsunuz. Hanbelî fırkasının önderidir. İmam Ahmed b. Hanbel'in Salih isimli bir oğlu vardır.

Tarihte, Benî Abbâs yönetiminin yargıda ve yönetimde birçok kişiye makam vermek istediği, ama bu kişilerin bundan kaçtığı çokça rastlanan bir durumdur. Hatta Ebu Mûtî'nin evini başına yıkmış ve Belh yargıçlığı görevini kabul etmeye zorlamışlardı. Ebu Mûtî, bunu kabul etmemek için gece yarısı kaçmıştı. Bazıları, kendilerine önemli görevler vermesinler diye kendilerini deliliğe vuruyorlardı. Salih b. Ahmed b. Hanbel'in hikayesi, Tezkiretu'l-Evliya'da geçmektedir. O, gecelerini ibadetle, gündüzlerini de oruçla geçiren biriydi. Son derece zâhid bir kişi olarak tanınırdı. İmam Ahmed b. Hanbel'in oğlu olan Salih, İsfahan'da bir yıl kadılık yapmıştı. (Sadece bir yıl için İsfahan'daki kadılık görevini kabul etmişti.) Bu bir yıl içerisinde evine kapı konmaması talimatını vermişti. (Gece yattığı evin kapısı bulunmuyordu.) Böylece ona işi düşecek olan kimseler gece de gelmiş olsalar kapıyı kapalı görmeyeceklerdi. Salih bir yıl kadılık yaptı, daha sonra ayrıldı.

İmam Ahmed b. Hanbel'in evinde ekmek pişiriyorlardı, bir ekmek getirdiler. Ahmed b. Hanbel: "Bu ekmek de neyin nesi" dedi. "Hamurun mayasını oğlun Salih'in evinden getirdik" dediler. Ahmed b. Hanbel: "Salih bir yıl Isfahan'da hâkimlik yapmamış mıydı?" dedi. "Evet." Dediler. Bunun üzerine o: "Bu ekmeği bı-

rakın hiçbiriniz de bundan yemeyin. Eğer bir dilenci gelirse ona verin ve dilenciye ekmeğin mayasının İsfahan'da bir yıl kadılık yapan Salih b. Ahmed'in evinden alındığını söyleyin" dedi. Bu ekmekler, kırk gün boyunca Ahmed b. Hanbel'in evinde kalıyor. Tek bir dilenci bile eve uğramıyor. (Ahmed b. Hanbel'in evindeki ekmeği yemek üzere bir tek dilenci bile gelmiyor. Çünkü hamurunun mayası İsfahan'da bir yıl kadılık yapmak suçunu işlemiş olan Salih'in evinden getirilmiştir.)

Bir müddet sonra İmam: "Ekmekleri ne yaptınız?" diyor. "Çürüyüp koktukları için onları Dicle nehrine attık" diyorlar. (Çünkü dilenciler de dahil olmak üzere hiç kimse bu ekmeklerden yemeye yanaşmamıştır). Bunun üzerine İmam İbn Hanbel ömrünün sonuna dek Dicle nehrinden asla balık yemiyor. Buna bakanlar, bunun zühd ve takvayla ilgili bir şey olduğunu düşünüyor.

Peki bu ne demek oluyor? Eğer bunlar Resulullah'ın halifeleri ise onlarla işbirliği yapmak niçin günah sayılsın? Resulullah'ın halifesini kim rezil eder? Tarih ve halk, onların yalancı olduğunu söylemektedir. Şia, temelini "ümmet-imamet" ve "adalet" esasları üzerine kurmuş olan İslam'ın takipçisidir. Ali'nin peşinden gitmektedir; çünkü Ali Müslümandır ve İslam'ı, İslam'daki "ümmet-imamet" ve "adalet" temeli üzerine oturtmak istemektedir. Yoksa üç İslâmî esasa "ümmet-imamet" ve "adalet" adlı iki esas daha eklemek değildir. İmamet ve adalet zaten iki temel ilkedir.

Abdurrahman Bedevî Şiîliği överek şöyle diyor: "Bütün gözler Şiîliğin siyasî boyutuna yönelmiştir. Manevî derinliği, fikrî olgunluğu, zarafeti ve Şia düşünce tarzının çok boyutluluğu, Şiîliğin daha derin ve daha parlak boyutudur. Şia hareketi İslam'ın manevî hareketidir. İslam düşüncesine derinlik ve hareketlilik kazandırmıştır. İslam'ın maneviyatını Şia'ya borçluyuz. Buna dikkat edilmedi. Müslümanlar, Şia hareketinin yalnızca siyasî boyutu olduğunu sandılar. Halbuki Şia'nın siyasî yönü, onun manevî ve kültürel yönüne kıyasla daha küçüktür." Halbuki Şi-

a'ya özgü siyasî yön, asla Abdurrahman Bedevî'nin gördüğü gibi basit değildir. Bunu basit görenler, Şianın siyasî yönünden maksadın, hilafet meselesi üzerine yapılan Şiîlik ve Sünnîlik savaşından ibaret olduğunu sanıyorlar. Yani onlara göre bütün mesele şundan ibaretti: Peygamber'den sonra hilafet konusunda "Ali mi haklıydı yoksa Ebubekir mi?", bu mu olmalıydı o mu? Mesele iki kişi arasındaki ihtilaftır ve bu da artık olup bitmiş bir meseledir. Halbuki Ali'den bahsederken İslâmî açıdan toplumu idare etmenin felsefesini ve İslam'ın siyasî yönünü anlamaya çalışıyoruz. Toplumun nasıl idare edilmesi gerektiği ile ilgili olarak İslam'ın ne dediğini anlamaya çalışıyoruz. Biz Ali'nin ihtilafıyla, hilafet ve imamet meselesiyle Peygamber'in yerine iki kişiden hangisinin geçeceğini tartışmıyoruz. Böyle bir şey söz konusu ediliyorsa bile, bunun amacı salt bu meseleyi konuşuyor olmak değildir. Bundan maksat, bu yolla adalet ve imametin -yani İslâmî hükümetin- toplumda nasıl yerleştirilebileceğinin tespitidir.

Bundan dolayı gerçek İslâmî yönetim olarak imamet ve İslam'ın en temel ilkelerinden biri olarak da adalet, zulüm gören halkları kendisine çekmiştir. Şiîlik, bundan başka bir şey değildir. İranlılar, ilk defa İslam'a niçin eğilim gösterdilerse, Ali'ye ve Ali ailesine de o yüzden eğilim gösterdiler. İslam'a yöneldikleri için Ali'nin takipçisi oldular. Yoksa İslam'da ve Müslümanlar arasında Şiîlik adında bir fırka ortaya çıkarmadılar. Bütün bunlar, İslam'ın hakikatine ulaşabilmek için gösterilen çabalardı.

Abdurrahman Bedevî'nin "Şia'nın siyasî yönü, onun en zayıf yönüdür" tarzında söylediklerinin aksine bu, diğer mezhepler karşısında İslam'ın en somut yanını oluşturmaktadır. Aksi taktirde İslam, Fransızların deyimiyle "Lettres mortes" veya beyaz sayfalar içindeki ölü sözler değildir. İslam bir ideoloji olarak, bir düşünce tarzı ve anayasadır, (öğüt ve nasihatler manzumesi değildir). Bu düşünce tarzına dayalı olarak adalet ilkesini gerçekleştirmek için, ileri bir insan toplumu kurmak için, siyasî ve toplumsal sorumluluğu olan bir önderliğe sahiptir. Şia'nın "ima-

met" olarak ortaya koyduğu bu toplumsal önderlik, Şia'yı diğer fırkalardan ayıran en belirgin yön değil, İslam'ı diğer dinlerden ayıran en belirgin yöndür.

Bu nedenle, son cümle olarak şunu arz etmek istiyorum: Şiîlik, İslam'ın esasları arasından iki esasın, adalet ve imametin, İslam'ın temel esaslarından olduğuna inanmaktan ibarettir. Halkın, özellikle İranlıların Şiîliğe ve Ali'ye olan temayülünün sebebi, milliyetlerini korumak ya da İslam karşısında bir fırka oluşturmak değildir. İranlı, İslam'ın kendisine niçin yönelmişse Şiîliğe de o sebepten yönelmiştir. Yani İranlı İslam'ı, adalet ve hak temelinde toplumsal önderlik istediği için kabul etti. Çünkü mazlumdu ve adalete susamıştı. Bu iki esası Ali'den, Ali'nin yönetiminden ve Ali'nin dostlarından başka bir yerde göremedi. Nesiller boyunca Benî Ümeyye, Benî Abbas, Moğollar, Timurlar ve İlhanlılar hükümetlerinde zulüm arttıkça Ali sevgisinin kalplerde daha da alevlendiğine ve zulüm korkunç boyutlara ulaştıkça Ali'nin simasının düşüncelerde daha fazla tecelli ettiğine İran tarihî şahittir. Zira çağrışım ilkeleri gereğince (zıtlıklar çağrışım ilkelerinden biridir) zulüm acımasızlaştıkça, adaletin timsali daha fazla tecelli etmektedir. Bu yüzden İlhanlılar döneminde Aliallahî'lerin ortaya çıktığını görüyoruz. Nispî olan bir şeyin zıddı karşısında mutlaka dönüşmesi bir mantık kuralıdır. Peygamber'in sahabîlerinden ve İslam'ın imamlarından biri olan Ali, İslâmî adaletin ve gerçek İslâmî yönetimin timsali olarak tecelli etmektedir. Adalet ve hakikat için İslam'a yönelen; ancak kendisini mutlak zulmün içerisinde gören halkın nazarında daha fazla tecelli ediyor. Zulüm arttıkça, acımasızlaştıkça Ali'nin büyüklüğü daha fazla artıyor. Bu mazlum halkın nazarında zulüm Ehrimen suretinde ortaya çıktığı için, Ali de Allah şeklinde tezahür ediyor. İlhanlılar ve Moğollar döneminde "hak peşinde olanlar"ın ya da Aliallahîlerin, çektikleri zulümden dolayı tükenmiş ve adalete susamış kişiler olduğunu görüyoruz. Ali onların gözünde bir ilah, bir tanrı, bir Ahuramazda, bir adalet ve hak hükümet tanrısı olarak canlanmaktadır. Bu susamışlık, bu

hayal ve bu arzu, onları İslam'a çekti, ancak İslâmî hükümet de onları zulme uğrattı. Ama susadıkları, ihtiyaç duydukları, onları İslam'a çeken şey, adalet ve imametti. Onların İslâmî hükümette bulamadıkları şeyler, her geçen gün Ali'nin ve Ali ailesinin çehresinde daha fazla tecelli etti.

***

Buradaki üç gecelik programımda "Ali'nin Yalnızlığı", "Ali'nin Rolü" benim seçtiğim tabirle "Ali'nin Ölümünden Sonraki Hayatı" ve "Yenilgideki Zafer" konusunu ele almayı kararlaştırmıştım. Ali her zaman için büyük derstir.

Ancak "Ali'nin Ölümünden Sonraki Hayatı" başlığından maksadım, Şiîlik, Şiîliğin İslam ve İran tarihindeki etkisi, Şiîliğin gerçek ve doğru anlamı ve avamın bu dinin esaslarını algılayış biçiminin eleştirisi idi. Bu gece ele alacağım konu önceki iki gece ele aldığım konuların devamı olmakla birlikte başlı başına müstakil bir konudur.

Önceki gecelerde Şiîliğin, ne İslam karşısında yer alan ne de İslam'ı tamamlayan bir mezhep anlamına gelmediğini söyledim. Şiîlik, bir çeşit İslâmî algılayış biçimidir; İslam hakikati üzerine bir çeşit anlama biçimidir. Bu mezhebin esasları olan adalet ve imamet, İslam'a eklenmiş esasla değildir; İslam'ın muhtelif toplumlarda örneğin İran'da yayılmasının sebebi olan iki temel esasıdır.

Adalet Dünya Görüşü

Bugün "adalet" esasına "Allah âdildir, zâlim değildir" şeklinde anlam verip geçiyoruz. Oysa "adalet", Allah'ın sıfatlarından biri olduğu için aynı zamanda yaratılışın da esaslarından biridir. İslam'ın adalet temeli üzerine oturan kendine özgü bir dünya görüşü vardır.

Adaletin, Allah'ın sıfatlarından biri olduğunu söylerken, onun varlığın ve insan hayatının temel ilkelerinden biri olduğunu ifade ediyoruz. Bu yüzden adaletin bizim toplumumuzun da temel ilkelerinden biri olması gerekmektedir.

Eğer Şia'nın söylediği ve İslam'da söz konusu edilen adaleti doğru anlarsak ve bunun Allah'ın sıfatlarından biri olduğuna inanırsak, onun tecellisini tüm kainatta ve buna bağlı olarak insan toplumlarında mutlaka görmeliyiz. Ama eğer adaleti sadece felsefî, kelâmî ve metafizik bahislerde ararsak o zaman da bugün hepimizi meşgul eden içinden çıkılmaz anlamı buluruz.

Adalet, Allah'ın zatî sıfatlarından biridir. Yani yaratılışın esaslarından biridir ve tüm geçmişte ve gelecekte bizim toplumsal dünya görüşümüzün özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

Dolayısıyla, Şia'nın İslam'da inandığı adalet, sadece ve sadece kelamcıların ilgilendiği Allah'ın sıfatları hakkındaki metafizik, felsefî ve irfânî bahislerle sınırlı değildir. Tersine tıpkı İslam'da öngörülen tüm esaslar gibi Allah'tan başlamakta, tecelli ve hakimiyet alanı tüm yaratılışı, dolayısıyla da insan toplumunu kapsamaktadır.

O halde adaletten bahsederken, adaleti İslam'ın esaslarından biri olarak ortaya koyup buna inananların da Şiî olduğunu söylerken, bu anlamı kastediyoruz yoksa onun bilinen yaygın anlamını kastetmiyoruz.

Şia mukaddes ve yüce bir esas olarak gördüğü adaletin, doğal olarak toplumda ve beşerî hayatta tahakkuk etmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu sebeple Allah'ın adaletine inanmak, her yerde ve her zaman adalete inanmaktır, yani sadece felsefede değil, sosyolojide de adaletçilikten bahsediyoruz.

İmamet

"Ümmet ve imamet" konusunda da dediğim gibi "imamet", sadece on iki imamın mukaddes olduğuna dair zihinsel bir inanç beslemek anlamında değildir. İslam, hedeflerini gerçekleştirmek, din kurallarıyla insanı tekamüle ulaştırmak ve toplumda adaleti gerçekleştirmek için toplumsal sorumluluklara sahip bir öğretidir. Bu açıdan ona bir düşünce, toplum ve devrim önderi gereklidir.

İmamet ve adalet sadece İslam'ın bir parçası değildir; bunlar, aynı zamanda İslam'ı diğer dinlerden ayıran esaslardır. İslam dininin yedinci, sekizinci ve dokuzuncu asır toplumlarına hızla nüfuz etmesini sağlayan da yine bu iki esastır. Bu anlamda İranlılar da İslâmî "adalet" ve "imamet" sebebiyle, İslam'a yönelmişlerdir.

İslam'daki "imamet" ve "adalet" esaslarından dolayı İranlılar hızla İslam'a inanmışlardır. Zira "tevhit", "nübüvvet" ve "mead" tüm hak dinlerin esasları arasında yer almaktadır. Ama "adalet" ve "imamet" İslam'ın ortaya koyduğu esaslardır ve İslam Peygamberi'nin kendine has risaletinin bünyesinde yer almaktadır.

Dinlerden bahsederken, bir Müslüman olarak, son dinin İslam olduğuna inanan, bunun temelini Hz. İbrahim'in attığına inanan, bu dinin İbrahim'den Muhammed'e kadar tüm nebilerine inanan biri olarak konuşuyorum ve diğer dinler hakkında sizlerle aynı görüşteyim. Ama bir tarihçi olarak dinleri tahlil ettiğim zaman artık onların hak ya da bâtıl oluşlarıyla ilgilenmiyorum.

Tarihçi ve sosyolog tarihte din olarak tanınmış dinleri inceler. Yazılı bir şey getiren, belli bir din ya da mezheple tarihte etki bırakan, halkın belli bir kısmının kendisine inanmasıyla belli bir kültür ve medeniyet kuran kimselerle ilgilenir. Tarihçinin ya da sosyologun gözünde tüm bunlar dindir, onları getirenlerse peygamber ve nebidir. Bunların hak ve batıl oluşları din biliminin alanına girmektedir.

Burada bir sosyolog olarak sadece bu dinlerin ve bunların peygamberlerinin tarih ve insan üzerindeki etkilerini inceleyeceğiz, bu kadarla yetineceğiz.

Dinlerin Sınıflandırılması

Bir sosyolog olarak dinler tarihi üzerine yaptığım araştırmada çok ilginç bir noktaya rastladım. Bu sosyoloji ve tarih açılarından son derece şaşırtıcıydı. Bu sosyolojinin ve tarihin eşine çok az rastlanan, istisnası olmayan, olsa bile çok az olan hususlar-

dan biridir. Doğu'nun ve Batı'nın tüm dinlerini, bu dinleri getirenleri ve insanlık tarihi boyunca gelmiş olan ahlâkî ve manevî öğretilerin tüm kurucularını kağıt üzerinde topladığımızda ve onların toplumsal sınıflarla ve kendi sınıfları ile olan ilişkilerini incelediğimizde son derece önemli sonuçlara ulaşırız. Ahlâkî ve dinî öğretilerin kurucularından bazıları, toplumda nüfuz sahibi sınıflara, bazıları ise açlık ve sıkıntı çeken mahrum sınıfa mensuptur.

Tüm beşerî toplumlar, yapılacak genel bir sınıflandırmada tarih boyunca şu iki sınıfa[107] ayrılmıştır:

Hâkim, müreffeh üst sınıf, toplumda maddî nüfuza, dolayısıyla da manevî nüfuza sahiptir. Diğer sınıfın ise hiçbir şeyi yoktur, çalışır, sıkıntı çeker. Bir bilim adamının deyimiyle bir yiyen ve çalışmayan, bir de çalışan ve yiyemeyen sınıf vardır.

Peygamberler ve dinler de bu iki esasa göre taksim edilebilir:

Bir, ilk sınıfa mensup olan peygamberler ve dinler, bir de ikinci sınıfa mensup olan peygamberler ve dinler vardır. Sıkıntı çeken ve mahrum sınıfa mensup peygamberlere baktığımızda, istisnasız olarak bunların tamamının işçi olduklarını, çoğunlukla da zanaatkarlık ve çobanlık yaptıklarını görüyoruz. Toplumun üst sınıfına mensup peygamberler ise -tüm Çin, Hint ve İran peygamberleri, dünyadaki üç büyük ülkenin peygamberleri- eşrafa, ruhanîliğe ve saraya mensuptur yani toplumun müreffeh kesimindendirler.

Sire-i İbn Hişam'da Peygamber'den şöyle naklediliyor: "Koyun gütmemiş hiçbir peygamber yoktur." Şüphesiz o, bununla kendi inandığı peygamberleri kastediyordu. Bunlar, İbrahim soyundan gelen, tümü çobanlık yapan ve toplumun en mahrum sınıfında yer alan peygamberlerdir.

[107] Sınıf, muhtelif anlamlarda kullanılmaktadır: Kullanılan anlamlara göre kimilerinin toplumu iki sınıfa, kimilerinin yedi, sekiz sınıfa ayırması mümkündür. Fakat her halükarda toplumsal sınıf anlamında kullanılmaktadır. Burada ben genel anlamıyla kullanıyorum.

Doğu peygamberlerinin yani Çin, Hint ve İran peygamberlerinin tümünün üst sınıflara, İbrahimî peygamberlerin tümünün de mahrum sınıflara mensup olduğu gerçeği bir sosyolog ve bir tarihçi için son derece düşündürücü ve incelenmeye değerdir. Bu durum, bu dinlerin aslî yönünü tanımada ona büyük oranda yardımcı olacaktır.

Örneğin Konfüçyüs, soylu bir Çinli aileye mensuptur. Babası Çin padişahlarından birinin hazinedarıdır. Kendisi önce defterdardı, sonra eşraf muallimi, sonra da "Lu" diyarının vezirlerinden biri oldu. Hindistan'daki tüm peygamberler, hatta Hindu azizler, "Ksatriyas (savaşçılar)" sınıfındandırlar. Bu sınıf şehzadelerin ve mihracelerin sınıfıdır. Buda da "Sakya" kavminin şehzadesidir. Mehavira, Ksatriyas (savaşçılar) sınıfından bir şehzadedir. İran'daki Zerdüşt'ün babası büyük Muğ'dur. Yani toplumun en üst sınıflarından birine mensuptur ve "Mitraizm" ya da "Mehrperestî" dininin büyük ruhanilerinden biridir. Annesi ise prensestir. Mani ise hem anne tarafından hem de baba tarafından Eşkânî şehzadelerindendir. Eşkânîlerin saltanatı döneminde doğduğu için Mani, Eşkânî sarayında doğmuş ve sarayda yetişmiştir. Ortaya koyduğu inançlarla büyük mülkiyetlere ve servetlere karşı çıkmasına rağmen Mazdek bile öylesine eşraflığa dayalı bir anlayışa sahiptir ki, gökyüzünün katlarını Sâsânîlerin idarî derecelerini taklit ederek açıklamaktadır. Birçok şarkiyatçının, meselâ "Edward Brawn"ın ifadesine göre kendisi de "Mahadaryâ" eşrafındandır.

Bu peygamberlerin bi'set tarzı da tamamen ortadadır. Onların istisnasız tamamı, dinî risaletlerini ilan etmek ve halkla konuşmak yerine bir padişahın sarayına gitmişlerdir.

Konfüçyüs, "Lu" diyarının padişahının sarayına gitmiştir. Azerbaycan'da peygamberliğini ilan eden Zerdüşt, bir anda Belh'e gidip Geştâsb'ın sarayına intisap ediyor ve ölünceye kadar da orada kalıyor. Mani, Şâpûr'un taç takma hutbesini okuyor ve "ben Şâpûr'un hizmetinde Hindistan'a, Serandib'e vs. gittim" diyor. Mani'nin eşrafçı görüşü, onun düşüncelerinde açıkça his-

sedilmektedir. O şöyle demektedir: "Dünya iki yaratılış temelinden oluşmaktadır. Bunlardan birisi ışık, diğeri karanlıktır." O, tüm eşyayı, dünyadaki tüm olayları iki yaratılış temelinden ibaret kabul etmekte ve şöyle demektedir: "Yenen, ışığın yaratılış temeline, yenilen ise karanlığın yaratılış temeline mensuptur." Ona göre zayıf olmak ve yenilmek nefret verici bir şeydir ve günahtır. Yenen ise ışıktır.

Batı'da ise genellikle ahlâk filozofları (halk üzerinde etkisi olmasa da) kendi toplumlarında peygamberlik rolünü ifa etmişlerdir. Örneğin Sokrat, Eflatun, Aristo, Epikür, Revakiyun ve Roma'da Solon'dan oluşan ve Hukema-ı Seb'a diye bilinen filozofların tümü aristokratlara bağlıdır. Demokrasi düşmanıdırlar, halkı aşağılarlar; seçkin soyluları, kahramanları ve tanrıları överler.

Ancak sonuncuları, İslam peygamberi olan İbrahimî peygamberler, İslam Peygamberi'nin dediği ve tarihin de bu sözü teyit ettiği gibi çobanlık yapmışlardır. Yani onlar toplumun en mahrum sınıfına mensupturlar. Onların bi'set tarzları da ilk sınıfta yer alan peygamberlerin tam tersi istikamettedir.

İlk sınıfta yer alanlar, peygamber olunca büyük güç sahiplerine bağlanmışlardır; bunlar ise, peygamberlikle görevlendirildiklerinde dönemin mevcut güçlerinin karşısına dikilmişlerdir.

İbrahim peygamberlikle görevlendirilince eline baltayı alıp putlara saldırmıştır.

Önceleri bir esir ve Benî İsrail denen azınlığa mensup olan ve çobanlık yapan Musa, peygamber olunca elindeki çoban asasını, Firavun'un ceberrut gücünün kafasına indiriyor ve âsî bir devrimci olarak kıyam ediyor.

İslam Peygamberi, peygamberlikle görevlendirilince tarihin belirttiği üzere köleleri, yabancıları Kur'an'ın Kureyş soylularının dilinden naklettiği ifadeyle "erâzilu'n-nâs" yani elinde avucunda hiçbir şeyi olmayanları, mahrum sınıfa mensup olanları, yani sıkıntı çeken, çalışan ve yemeyen insanları etrafına topluyor.

İslam Peygamberi'nin tüm savaşları da Taifli bağ bahçe sahiplerine, Sakif'in köle sahiplerine ve Kureyş'in tacirlerine, servet sahiplerine ve efendilerine karşı yapılmıştı.

Mekkeli Kureyşliler, ciğer parelerini yani nam sahibi soylularını Bedir'de savaşa göndermişlerdi. Peygamber, dostlarına: "Mekke'nin ciğer paresine vurun; onların peşlerinden sürüklenen zavallıları görmezden gelin" dedi. Müslümanlar, vurmak için bu eşraftan olanların peşine düştüler; çünkü savaş ve mücadele bu ikisi arasındaydı.

İbrahimî peygamberlerin kitapları, onların, kimlerin elinden acı çektiğini ve onların karşısında kimlerin durduğunu göstermektedir:

Bel'am-ı Baura, aşağılık din adamının; Firavun; toplumsal ve siyasî iktidar sahibinin ve Karun ise sermayedarlığın sembolüdür.

Kur'an, bu üç sembolden "mütrefîn" ve "mele" olarak bahsetmektedir.

"Mütref"in sözlük anlamı gücünden ve parasından dolayı kendini müstağni gören ve hiçbir sorumluluk duymayan kişi demektir. Mele ise güç ve iktidar sahibi anlamına gelmektedir.

İbrahimî peygamberlerin mücadelelerinin karşısında daima mütrefîn ve mele bulunmaktaydı ve Karun, Bel'am ve Firavun bunların sembolüydü. İslam'a kadar süren bu mücadele İslam'da en yüksek noktaya ulaştı. İnsanlık tarihi boyunca Firavun, Bel'am ve Karun'dan eziyet çeken mahrum sınıf, daima hak hükümet ve adalet arzusunu taşıdı. Bunlar, İslam'da "adalet" ve "imamet" adlı ilkeler olarak ortaya kondu.

Adalet ve imamet, İslam'ın iki davetidir. Hitap, zulüm çeken, mahrumiyet yaşayan ve toplumda her haktan mahrum bırakılan insanlaradır. İran toplumunu İslam'a çeken de bu davettir.

Hükümet ve Sınıf

Tarihte bir başka ilke daha vardır, o da şudur: Karunluğun, Bel'am-ı Bauralığın ve Firavunluğun kalıntılarının hâlâ canlı ve

güçlü olduğu bir toplumda bir fikir ya da ileri bir ilke, sürekliliğini koruyamaz. Bu ileri ilkenin koruyucusu olan kimselerin de ya uzlaşması ya da yenilgiye uğraması gerekmektedir. Ali'nin yenilmesinin sırrı işte budur.

Adalet ve imamet ilkesi, bu iki grubun insanlık tarihi boyunca süren çekişmelerinin sonucudur. Bu iki ilke mazlum ve mahrum sınıfların arzularının tecellisi olarak İslam'da sunulmuş ve kurtuluş arzusunda olan insanları kendisine çekmiştir. Ancak kalıcı olamamıştır. Zira Peygamber'in tedbiri ile başları ezilen cahiliye soyluluğunun zehirli yılanları, Peygamberin vefatından sonra ashabının bencilliğinin sıcaklığında uyandı ve canlandı. On beş yıl sonra Osman'ın, Benî Ümeyye eşrafçılığının ilk temsilcisi olarak işbaşına geldiğini görüyoruz. Peygamber'in yönetimi ile Benî Ümeyye yönetimi arasında bir vasıta oldu ve binlerce yıllık köhne Arap cahiliyesinde yerini aldı. Böylece adaletin ve imametin ayaklar altına alındığını; Benî Ümeyye'nin, Benî Abbas'ın ve onların yandaşlarının halka ve İslam ümmetine musallat olduğunu gördük.

Tevhidi, "Allah birdir, iki değildir" şeklindeki özet anlamıyla korudular ve onu öyle bir şekle getirdiler ki artık o, ne Yezid'e bir zararı verdi ve ne de Hüseyin'in işine yaradı.

Nübüvvet, İslam Peygamberi'ni ve diğer peygamberleri kabul etmek, mead ise Allah'ın hesabının olması şeklinde özetlendi.

Bu üç ilkeye bu şekilde anlam verirsek bunun bir tehlikesi yoktur. O halde Emevî ve Abbasî eşrafçılığı için, tarih boyunca gelmiş geçmiş tüm eşrafçılıklar için her şeyden çok daha fazla tehlikeli olan nedir? Adalet ve imamet!

Bu iki ilke yok edilmeli, görmezlikten gelinmeli, mahkum edilmeli, kenara itilmeli, halkın bunları anlamaması ve tanımaması sağlanmalıdır... Nitekim anlamadılar, tanımadılar ve İslam'ın esasları üç oldu: Tevhit, nübüvvet ve mead. Şiî bile bunu yuttu. Ancak halk, İslam'ı adalet ve imamet ilkesiyle biliyordu ve diğer üç ilkeyi de dinin hak ilkelerinden üç ilke olarak kabul edi-

yordu. Afrikalı zenci sadece İslam'daki eşitlikten dolayı Müslüman olmuş; daha sonra diğer İslâmî ilkeleri kabul etmişti. Aynı zamanda yedinci asırda halkın akın akın İslam'a yönelişinin sebebi de önderliğin doğru yapılması ve adaletin gerçekleştirilmesiydi. Onlar tevhit, nübüvvet ve mead ilkelerini adalet ve imamet inancının temeli olarak kabul ettiler.

İslam'a inanan biri, bir kişinin Müslüman olup da adalete sahip olmamasını kabul edememekteydi. İslâmî bir toplumda yaşandığı halde imamete sahip olunmamasına inanamamaktaydı.

Rum ve İran hükümetlerinin zulmünden İslam'a sığınmış olan halk, birden kendisini Rum ve İran İmparatorlarının kopyası durumundaki Benî Ümeyye ve Benî Abbas hilafetlerinin karşısında gördü. Medine'deki, Şam'daki ve İran'daki halkın ıstıraplarını ve arzularını şu sorular özetlemektedir: "Nerede adalet? Nerede imamet? Nerede İslâmî hükümet?"

Çünkü halk imamette kendilerine hükmeden istibdatçı rejimlerin, adalette ise kendi toplumlarına hâkim olan, sınıfsal eşitsizliğe ve sömürüye dayalı düzenlerin yok oluşunu arıyordu.

Bu nedenle adalet ve imametin onlara ifade ettiği şey, açıkça biri yönetim, diğeri ise sınıf meselesiydi. Onları İslam'a çeken de bu iki sebepti.

Halkın Siyasetten Uzaklaştırılması

İslam'ın özelliklerinden biri de sokaktaki halkın toplumsal meselelere olan hassasiyetidir. İslam tarihine baktığımızda ve mescidin İslam'ın ilk dönemlerinde oynadığı rolü incelediğimizde bu hassasiyeti açıkça görürüz.

Mesela Rum sınırından bir haber geldiğinde mescit, sokaktaki insanlarla doluyordu; siyasetçilerle ve toplumun önderleri ile değil. Esnaf, köleler, deve sahipleri, fakirler, zenginler yani herkes toplumlarına karşı sorumluluklarını yerine getirebilmek için mescide geliyordu. Hepsi eşitti, herhangi bir sınıflandırma olmamıştı. Kimilerinin toplumsal meselelerle ilgili görevlerinin

bulunduğu, kimilerinin ise böylesi bir görevinin bulunmadığı bir toplumsal yapı yoktu. Hepsi aynı partinin üyeleriydi.

Ancak böyle bir halk ve böylesi bir duyarlılık olduğu için, onlar İslam'daki adaleti ve imameti ortadan kaldıramıyorlardı. Zira halkın tümü bu iki ilkenin peşindeydi.

O halde büyük bir toplumsal buluş yapmalıydılar; yaptılar da... Ne kadar hassas ve derin çalıştılar, ne kadar iyi bir sonuca ulaştılar: Bu halk, dünyayla ilgili meselelerle, kendi geleceği ile ilgili meselelerle ilgilenmemeli, onları anlamamalı, kendi işiyle gücüyle uğraşmalıdır. Bir haber duyunca mescide koşan, bir araya gelen, sorgulayan ve birlikte hareket eden bu Müslümanlar, depolitize[108] edilmelidir. Zira kendi kaderleri konusunda bu derece duyarlı olan bu halk ile bir şey yapılamazdı.

Toplumsal hassasiyetlere sahip olan bir fert ya da bir toplum ne şekilde depolitize edilir ve ondan bu hassasiyet nasıl alınır? Bunun cevabı açıktır.

Bugünkü sosyoloji diyor ki: "Önce o toplumu tanımak, onların nasıl kişiler olduğunu bilmek ve nelere ilgi duyduklarını belirlemek gerekmektedir. Hangi psikolojik ortamlardan yararlanılması gerektiğine, hangi siyasetlerin uygulanması gerektiğine bakmak lazımdır. Eğitim psikolojisi diyor ki: "Bir kalpteki herhangi bir hassasiyetin ya da aşkın yok edilmesi için ona başka bir hassasiyet ya da aşk aşılanır."

Bu, tarih boyunca defalarca denenmiştir. O dönemin İslam toplumunda Benî Ümeyye ve Benî Abbas hükümetleri, bu kuralı iyi öğrenmişti. Muaviye, ondan herkesten daha fazla yararlandı. Onun İslam adı altında Ali'ye karşı muzaffer olması ve İslam ordusuyla Ali'ye ve Ali'nin dostlarına karşı savaşmış olması bunun en önemli göstergesidir.

Allah'tan ki Benî Ümeyye bu konuda tamamen başarı sağlaya-

108 Dépolitisation; sokaktaki halkın siyasetten uzaklaştırılması anlamında bugünki sosyolojinin tanıdığı bir kavramdır.

madı. Emevî hükümetinin tarihi boyunca, Müslüman halkın ıstırabının, isyanının ve kıyamının her zaman muhtelif şekillerde ortaya çıktığını görüyoruz.

Örneğin Hucr b. Adiy tek başına, İmam Hüseyin bir grupla, Muhtar toplu kıyam şeklinde, Tevvabin halk ayaklanması şeklinde kıyam etti.

Benî Ümeyye, halkın sürekli toplumsal meseleler peşinde olmasından çok sıkıntı çekti. Kendisi için Yeşil Saray'ı yaptırmak isteyen Muaviye, her gün yakasından tutup: "Ey Muaviye eğer bu sarayı kendi paranla yaptırıyorsan israf; eğer halkın parasıyla yaptırıyorsan ihanettir" diyen Ebuzer'le karşı karşıya geliyordu.

Benî Ümeyye kalplere nüfuz edebilecek bir manevîyat yaratacak liyakate sahip değildi. Bu yüzden de doksan yıldan fazla ayakta kalamadı. Çünkü halk daima o rejimde mevcut olmayan imametin ve adaletin peşindeydi. Halk sürekli olarak: "Bu nasıl adalet, bu nasıl imamet?" diye sordu, onlar ise halkı bu sorulardan saptıramadı.

Ancak dindar yüzlü, zeki adamlara sahip olan ve Peygamber soyuna mensup bulunan Abbasîler, İran halkını ve onların zekasını iyi tanıdıkları için halkı saptırmayı başarabildiler. Nasıl?

Benî Abbâs, İslam ümmetinin kalbinde başka bir hassasiyete yer vermek gerektiğini anladı. Onlar dinî toplumun, İslam Peygamberi'ne ve Kur'an'a çok büyük bir inanç beslediğini, Allah'a taptığını, ahirete karşı taassup derecesinde inanç duyduğunu biliyordu. O halde sürekli adalet ve imamet peşinde koştuğu için daima baş ağrısına sebep olan halkın bu ilgisinin, Allah'ın sıfatlarına, ahiret mertebelerine, Kur'an lafızlarına, Yunan felsefesine, meleklerin cinsiyetine, ruhun ölümsüzlüğüne, cebr ve ihtiyar gibi meselelere çekilmesinden daha iyi bir çare olamazdı.

Ben de diğerleri gibi İslam'ın en önemli ayrıcalığının, İslam tarihinin en büyük övüncünün İslam'ın parlak bilimi, kültürü ve uygarlığı olduğuna inanıyorum. Fakat ne yazık ki imamet ve adalet, bu övüncün kurbanı oldu.

Yanlış anlaşılmasın; ben Kur'an'ın lafzının, anlamının ifadelerinin araştırılmasının kötü olduğunu söylemiyorum. Ben, Kur'an'ın daha iyi anlaşılması için Arapça gramerinin hazırlanmasının kötü olduğunu söylemiyorum. Ben ruhun ölümsüz olup olmadığı meselesiyle ilgili, meleklerle ilgili, göğün katlarıyla ilgili, cehennemin dereceleriyle, cennetin yiyecekleriyle ilgili araştırma yapmanın kötü olduğunu söylemiyorum. Ben de bunların İslâmî ilimlerin bir parçası olduğuna ve onların araştırılması gerektiğine inanıyorum. Ben de İslam toplumunun dünya felsefesini anlaması gerektiğini, onların ne söylediklerini bilmesi gerektiğini, İran ve Yunan kültürünü, Babil astronomisini, Mısır tıbbını tanıması gerektiğini söylüyorum, bunların gerekli olduğuna inanıyorum.

Ali yönetici olsaydı, imamet tahakkuk etseydi, İslam toplumunda tüm bu ilimlerin ortaya çıkacağına ve İslâmî kültürün canlanacağına inanıyorum. Ancak Benî Abbas hükümetinde tüm bu çalışmalar, felsefî ve ilmî hassasiyetleri, adalet ve imametin yerine koymak için yapılıyordu. Doğru dürüst Farsça bilmeyen Gazneli Mahmud'un ve Fars edebiyatına tamamen yabancı olan Selçuklu Sultanının, hiçbir edebî sanattan zevk almadığı halde, gazelin teşbihlerinden hiçbirini bilmediği halde söylediği güzel bir şiirden ya da güzel bir ifadeden dolayı falanca şâire yüzlerce at bağışladığını görüyoruz.

Selçuklu ve Gazneli sultanları Türk oldukları halde neden Farsça şiir ve edebiyatı o kadar yayıyorlar? Gazneli Sultan Mahmut, Farsça bilmediği halde neden kırk beş bin Fars şâiri sarayında besliyor? Zira her şair sultan için şehirde ve halk arasında Türk sultanlarının sevilmesi için bir propaganda aracıdır. Ferrûhî Sîstânî, Sultan Mahmud'a işaret ederek Müslüman halka: "Eğer Rüstem istiyorsanız işte Rüstem, eğer büyük fakih istiyorsanız işte fakih, eğer filozof istiyorsanız işte filozof..." diyor.

Türk soyundan gelen sultanları İranlı Müslüman halk arasında sevimli kılmanın uygun zeminini kim yaratacaktı? Şâir.

Fars şiirinin ve edebiyatının geliştirilmesini değerli bir çaba olarak görüyorum, Ebu Said Ebu'l-Hayr ve Baba Tahir-i Uryan gibi ariflere saygı duyuyorum, onların yüce ruhları karşısında saygıyla eğiliyorum; ama Maveraünnehir'i kana buladığı, geçtiği yerlerde şehirleri yakıp halkı katliama tâbi tuttuğu, ulemanın derisini yüzdürüp ağızlarını kurşunla doldurduğu halde, Hemedan'dan geçerken atından inip Baba Tâhir-i Uryan'ın çadırının önünde saygıyla diz çökerek "bana dua et" diyen Tuğrul'u görmezden gelemem.

Kendimi saflığa vuramıyorum ve niçin Selçuklular döneminin diğer bir adının dergahlar dönemi olduğunu sormadan edemiyorum. Selçuklular niçin bizim dergahlarımızı bakanlarıyla doldurup oraları âbâd etmiş ve sayılarını arttırmıştır? Çünkü bu kutsallığı olan irfanı İslam hikmetinin ve fıkhının yerine geçirmek istemişlerdir. Çünkü dünyadan bıkmış kutsallık onların işine yaramaktadır.

Ben, İslam toplumunun Yunan kültürünü tanımasını, İran'ın edebî eserlerinin Arapça'ya tercümesini, Eflatun ve Aristo'nun eserlerinin tercüme edilmesini, Pehlevîce, Süryanîce ve Yunanca eserlerin Arapça'ya tercüme edilmesini gerekli görüyorum. İslam'da tıbbın, felsefenin, sanatın, resmin, edebiyatın, dilbilgisinin, kelamın vs. gelişmesinden kıvanç duyuyorum. Bütün bunları, zengin İslam kültürünün birer parçası sayıyorum; fakat Abbâsîlerin uygun ortam yaratma işini, âlimleri teşvik etmelerini, ilmî, edebî ve felsefî bir duyarlılık oluşturmalarını, yapılan tüm bu faaliyetleri halktaki imamet ve adalet arzusunu ortadan kaldırmak için yaptıklarına inanıyorum.

Ben, hepimizin tanıdığı Memun'un gönlünün dinî ilimleri yayıp geliştirmek için yanıp tutuştuğuna, felsefe ve kelam meclisleri açıp muhtelif alimleri dünya, âhiret, cebr, ruh ve madde hakkındaki felsefî tartışmalara bu yüzden davet ettiğine inanamıyorum. Zira onun bu işleri yapmaktaki hedefinin halkın zihnî meselelerdeki fikirlerini saptırmak ve onların akıllarına aşağıdaki soruların gelmesini engellemek için yapıldığını biliyorum: Sen

necisin? Hangi hakla bu makama oturdun? Rasulullah'ın hilafetini ve halk üzerindeki imametini, babandan miras alıp oğluna miras mı bırakacaksın?

Halkın yönetimini "şûra"ya ve "icma"ya göre mi yoksa "vesayet"e göre mi eline aldın?

Halk şu soruları sormamalıydı:

"İslam'ın verdiği adalet nerede? Müslüman ümmeti ile Kayser ve Kisra toplumunun arasındaki fark nedir?"

Bütün bunların yerine halkın en akıllıları, en zekileri, gece gündüz zihnini keşfe ve şuhûd-ı derûna/içsel tanıklık saplayacaklar ya da fizik ötesi meselelere yükselip âlemin hadis ya da kadîm oluşu ve Allah'ın sıfatı ile zatı arasındaki problemlerin halli gibi konularla meşgul olacaklardı.

Abbasî halifesi Memun, yabancı dildeki bir kitabı tercüme edip getirene o kitabın ağırlığı kadar saf altın verileceğini ilan etmişti. Tercüme ve kitapla hiçbir ilgisi olmayan bir sahtekâr, o zamana ait en kalın kağıtları seçerek Süryanîce'den bir sayfayı büyük harflerle bu kağıtlara geçirdi ve bunu ben tercüme ettim diyerek götürdü. Kitabı teraziye koydular, tartmakta olan şahıs kitaba bakınca içinde hiçbir şey yazılmadığını gördü; bir sayfasına sadece "h" harfi diğerine ise yalnızca "r" harfi yazılmıştı, kitabın sayfaları bütünüyle bu şekildeydi. Görevli: "Bu adam bizi dolandırıyor" deyince, ona şöyle cevap verdiler: "Bu seni ne ilgilendirir, işini yap, tart ve onun ağırlığı kadar altın ver! O bizi sadece bu kadar dolandırdı, bizse herkesi dolandırdık."

Memûn ilim yolunda bağışlar yapabilecek kadar gerçekten bilim ve felsefe seven bir tip midir?

Muaviye dönemindeki tüm ihtilafların ve tartışmaların beytülmal üzerine olduğunu gördük. "Falanca kişiyi niçin Mısır'a vali yaptın, o fasit bir adamdır, yaşantısı şöyledir" gibi tartışmalar söz konusudur. Benî Ümeyye dönemindeki tüm isyanlar toplumsal ve siyasî niteliklidir.

Mesela biri, halifenin yakasına yapışıyor, beytülmal konusunda onu hesaba çekiyor. Çünkü halife, beytülmalden Kur'an'ı esas alarak "Allah'ın malı" diye bahsetmektedir. Ebuzer gelip "halkın malı, de!" diye bağırır. Halife: "Hepimiz Allah'ın değil miyiz?" der. Ebuzer şöyle cevap verir: "Doğrudur; ama sen daha sonra ben Allah'ın halifesiyim deyip bunu yemek için Allah'ın malı diyorsun. Bu yüzden, halkın malını Allah'ın malı diye adlandırmaya hakkın yok, halkın malı, demelisin". Tüm itiraz ve hassasiyetler bu türdendi. Fakat halkın siyasetten uzaklaştırıldığı Benî Abbas döneminde tüm ihtilafların ve tartışmaların şu tür meseleler üzerine olduğunu gördük: Bir grup "cebr" vardır; diğer grup ise hayır "ihtiyar" (irade) vardır diyordu. Bir grup ruhun bekasına, diğer grup ruhun fâniliğine inanıyordu; bir grup Kur'an'ın mahluk olduğuna, diğeri mahluk olmadığına, bir başkası ise metninin mahluk olmadığına yalnızca lafzının mahluk olduğuna inanıyordu.

Bunlar ne içindi? Halkı bu tür tartışmalarla oyalamak ve onları birbirine düşürmek ve bu sayede katliamlar yapabilmek içindi. Alimleri, gidip muhtelif Arap kabileleri arasında yaşayarak Arapça'nın lehçelerini araştırmaya teşvik ediyorlardı. Onlar da gidiyorlar, tüm ömürlerini bu yolda sarf ediyorlardı.

Alimin biri yeni bir şey keşfetmişti: "İnne" her yere getirilebilirdi; ama gittiği bir kuyunun başındakilerin "inne"yi her yere getirmediklerini gördü! Bu yeni keşfini halifeye söylediğinde o kadar çok övgü görmüştü ki, şöhreti tüm dünyayı kaplamıştı.

Tüm bu teşvikler ve zemin hazırlamalar, İslam'ı ve ümmeti, Kitaba, lafza, tartışmaya ve felsefeye dayalı hassasiyetler düzeyinde tuttu ve bu ileri eğilim parlak bir İslâmî uygarlık, kültür ve felsefe ortaya çıkardı.

Ama onun yanında adalet ve imamet kurban edildi. Zira halkın işine yarayacak olan da adalet ve imametti; halk düşmanlarını korkutan da adalet ve imametti.

DOKUZUNCU BÖLÜM

ÜMMET ve İMAMET

Ümmet ve imamet İslam'ın en eski ve en meşhur inanç esaslarındandır. Özellikle Şiîlikte inancın temel esasıdır. Dolayısıyla bunun biz Müslümanların özellikle de Şiîlerin en eski ve en meşhur inanç esası olduğu söylenebilir. Fakat öte yandan en yeni konulardan biridir. Şimdiye kadar âlimlerimizin birçoğu, gerek geçtiğimiz yüzyıllarda ve gerekse son yüzyılda bu meseleyi kelam, usûl ve felsefe alanına çekip salt bir inanç meselesi olarak, bütünüyle bir metafizik mesele olarak ele aldı. Oysa ümmet ve imametin yüzde yüz insan hayatıyla ilgili bir mesele olduğunu söyleyemesek bile en azından bu bahsin ve bu ilkenin en ayırt edici yanının, onun toplumsal özelliği olduğunu, yani bu meselenin yeryüzüyle ve hayatla ilgili bir mesele olduğunu söyleyebiliriz. Bu, mezhebin gündeme getirdiği hususlar içindeki en canlı ve en pratik meseledir. Gün geçtikçe de bunu daha canlı ve daha hayatî bir mesele olarak ele alıp üzerinde daha kapsamlı bir şekilde durmak gerekmektedir. Daha önce bahsettiğim "En ayırt edici özellik" ifadesiyle; "ümmet ve imamet konusunun sosyolojiyi ilgilendiren yönünü" kastediyorum.

Bu yüzden tüm dinleyicilerden konuya biraz daha fazla tahammül göstermelerini ve söylenenleri daha itinayla dinlemelerini rica ediyorum. Çünkü burada konunun toplumsal ve sosyolojik yanlarına değineceğimden bu ilke çerçevesinde dinleyiciler, şimdi duyacakları tabirlerle, daha önce inançla ilgili bahisleri dinlerken duydukları tabirler arasında bir karşıtlık görürlerse bunun sebebini konunun kendine özgü dilinde ve terminolojisinde aramalıdırlar. Aykırılık inanç esaslarından değil, tercih edilen bakış açısından ve yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

Gerçi "mirasyedi[109] müminler" ve bazı "resmî din mütevellileri", dinî anlayıştaki en küçük bir değişime tahammül etmemekte ve her türlü yeni anlayışı ve yaklaşımı dinî inançta küfür saymakta-

[109] İfadenin Farsçası "Müminin-i ırsî"dir. Merhum Şeriati, bu ifadeyle inancını araştırmaksızın miras yoluyla atalarından devralan kişileri kastetmektedir. Söz konusu ifadede alaycı bir yan da bulunduğu için birebir karşılamasa da bunu, "mirasyedi müminler" şeklinde tercüme etmeyi uygun gördüm. (Çev.)

dırlar. Tabiat gibi sabit olan "din hakikatini", tabiat bilgisi, tabiat bilimleri gibi değişime ve tekamüle açık olan "din bilgisi"yle aynı görmekte; sonuçta da "eski İslâmî ilimleri", "İslam'ın ilk hakikatleri" saymaktadırlar. Bundan dolayı "eskiler"inkiyle farklılık arz eden her yeni araştırmayı, her yeni algıyı, her yeni yorumu, hatta her yeni tabiri batıl saymakta, dinle ilgili tabir, tebliğ ve tahkik tarzı yaratmayı bid'at görmektedirler. Dilden dile aktarılan klişeleşmiş eski kavramları taklit, tekrar ve telkin etmekten başka bir şey yapmayanların, bunlara tahammül edememeleri doğaldır. İnancın anlaşılmasına dönük hiçbir araştırmayı ve hiçbir içtihadı, ne dinlerler ne de anlarlar. Özellikle dini, avamın tekelinden çıkararak aydınların gündemine sokan, canlı düşünceleri, yapıcı ve harekete geçirici ruhu onun hizmetine sunan yeni düşünceleri, dinî yaklaşımlardaki değişimi ve dinî hayattaki tecdidi kabullenemezler. Kısaca köy, şehir olmuştur. Kahya bundan hoşlanmaz; çünkü... "Şehir iyi değildir; şehirde günah çoğalır; halk, Allah'ı hatırlamaktan gaflete düşer, reayanın gözü açılır. Artık Allah'tan ve akıbetinden korkmaz olur, sınırları ve kayıtları bir kenara iter. Artık ağanın, mollanın ve emniyetin bulunmadığı bir günden korkun. Bu durumda ne din kalmıştır, ne dünya ne de emniyet! Artık benim de yapabileceğim bir şey yoktur... O zaman artık velayetimizi kaybetmişizdir. Ehlibeyt'imiz perişan olmuştur..."!

Benim bu sözlerim, birilerinin bekçi olabilmek adına köy haline getirdiği bu büyük "Medine'nin yoksulluğunun ve geri kalmışlığının sıkıntısını tüm benliğinde hisseden ve tüm samimiyetiyle, tüm aşkıyla bu köyü şehre dönüştürmek isteyen kişileredir. Benim bu sözlerim, dini yalnızca "iman"dan ibaret gören; Fransız kralı 14. Louis'nin "Ben Fransa'yım" demesi gibi, kendini dinle özdeşleştirmeyip, kendisini dinin sadece mümini olarak gören kimseleredir.

Giriş: Rönesansın Zemini Reformizm

Bu üç gece anlatacaklarımın daha iyi anlaşılmasına yönelik bir giriş olması ve söyleyeceklerimi açıklığa kavuşturması için şunları arz etmek istiyorum: Seyyid Cemalettin Esedabâdî ile birlik-

te, yüz küsur yıl önce İslam'ın mevcut İslam olmadığını anladık ve birçok şiar ve akidemizle ilgili konularda zihnimizde belirsizlik bulunduğunu, bunların yabancı unsurlarla karıştığını veya tümüyle bir bilinmezlik söz konusu olduğunu, aslına uygun olmadığını kavradık. Bu son yüzyılda Müslümanların köklü bir ıslaha ve doğru bir dinî düşünce tarzına muhtaç olduğuna inandık. İslam'ın ihyasına ve on dört asır boyunca uzak kaldığımız o berrak kaynağa dönmeye muhtacız. İslam'ın bizim gözümüze uzak ve belirsiz bir şey olarak gözükmesinin sebebi işte budur.[110]

Bu kesin olan bir meseledir; ama sadece üzüntü duyup geçilecek basit ve sıradan bir mesele değildir. O çok ağır bir sorumluluk yüklemektedir. Özellikle de yazarlarımız, düşünürlerimiz ve âlimlerimiz için bu sorumluluk daha da ağırdır.

Bizim en önemli ve en hayatî sorumluluğumuz işte budur. İslam'ın berrak kaynağına dönmek için dinî düşünce tarzının tasfiyesi, inanca ve dinî düşünce tarzına karışmış yabancı unsurların dışarı atılması, uzaklaştırılması... İstibdada dayalı düzenlerin ortaya çıkardığı unsurlar, aristokrasi kültürü, sınıfsal çelişkiler, güç peşinde olanların, halkı kandıranların gurupsal çıkarları; bunlar, asırlar boyunca cehaletin verimli toprağında yetişen kötülük tohumlarıdır.

Avrupa Hıristiyanlığının büyük reformcularının, özellikle Luther ve Calvin'in kamuoyunu uyandırarak, Orta Çağ'daki donuk Batı toplumunun manevî yeteneklerini harekete geçirmedeki etkisi öylesine derin ve öylesine kapsamlıdır ki bana göre bunu; Avrupa'daki bilimsel, düşünsel ve toplumsal hareketin en önemli öncülü saymak ve yeni uygarlığın gelişimi noktasında en önemli zemin hazırlayıcı etken olarak görmek gerekmekte-

110 İmam-ı Zaman'ın yeni bir kitap ve yeni bir din getireceğine dair söylenenlerin anlamı işte budur. O, İslam'a ve Kur'an'a İslam'ın ilk dönemlerinde taşıdıkları anlamını kazandıracaktır. Şu an dinî havzalarımızda müstakil olarak Kur'an'ı söz konusu eden birisi, yeni bir iş yapmış olmaz mı? Gerçek İslam'dan bahsedecek olsa dinde yeni bir şey söylemiş olmaz mı?

dir. Reformizm olmasaydı birincisi Rönesans ertelenirdi, ikincisi böyle bir başarı elde edemezdi ve üçüncüsü aydınlardan ve seçkin düşünürlerden ibaret sınırlı bir kesim içerisinde hapsolurdu.

Bilinenin ve genellikle Batılı tarihçilerin ve yazarların tekrar ettiklerinin aksine, Orta Çağ'ı yıkıp Yeni Çağ'ı dolayısıyla da bu günün hayret verici bilimini, teknolojisini ve toplumsal, siyasî ve hukukî gücünü ortaya çıkaran etken, tek başına Rönesans değildi. Tersine bir dinî ıslah hareketi olan Reformizm, "öncelikli düşünsel sebep" olarak Orta Çağ'ın ruhunu sarstı, Katolik ruhaniliğinin sert ve güçlü sistemini içerden yöneltti̇ği itiraz darbesi ile havaya uçurdu. Hıristiyanlığı "bireysel ve toplumsal anlamda olumsuz ve engelleyici" bir güç olmaktan çıkarıp "bireysel ve toplumsal anlamda olumlu" bir itici güce dönüştüren şey, Protestanlıktı.[111] Onun açık ve elle tutulur ilk belirtilerini Max Weber'in çizdiği Avrupa haritasında açıkça görebilmekteyiz. Buna göre Protestanların çoğunlukta olduğu bölgelerde ser-

[111] Protestan ile Katolik'in en önemli farkı şudur: Katolikte zahitçe bir ahlak, ruhban hayatı, âhirete yönelmiş bir ruh vardır; Katolik, maddiyatı reddeder, dünya için çalışmayı, nefsin lezzetler peşinde olmasını kınar, Allah'a yakınlaşmayı dünyadan uzaklaşmaya bağlı görür. Protestan ise tersine maddî güce sahip olmayı Allah'ın rızası ve o nimetlerin şükrü sayar. Bu, benim zihinsel ve düşünsel etkenleri, tüm toplumsal değişimlerin tek ve mutlak sebebi saydığım, nesnel, maddî ya da toplumsal etkenleri görmezden geldiğim anlamına gelmemektedir. Karl Marks maddî etkenleri, her tarihsel hareketin, her toplumsal değişimin mutlak sebebi sayar. İnsanı yani iradeyi, inancı, düşünceyi... ise sonuç sayar. Max Weber ise bunun tersine, insanı -düşünceyi ve inancı- sebep, toplumsal düzeni ise sonuç olarak görür. Bana göre ikisi de doğru söylemektedirler. Söylediklerinde yanlış olan, sebep sonuç bağıntısını toplumda da fizikte olduğu gibi tek taraflı kabul etmeleridir. Nesnellik ve öznellik, insan ve çevre, tarihin cebri belirlenmişlik ve kişinin seçme özgürlüğü, düşünce ve madde, ekonomik alt yapı ve inanç üst yapısı, birbirini ve karşısındakini etkilemektedir. Aralarında iki taraflı bir nedensellik ilişkisi vardır. Bu açıdan ne Karl Marks ne Max Weber... Olsa olsa Marks Weber!.. Ama bazı yüzeysel, aceleci ve şabloncu aydınlar, tıpkı karşı saftaki benzerleri gibi, kendi öğretilerine uygun bir inancı bile bilmedikleri ya da farkında olmadıkları değişik yanıyla gördüklerinde bunu tanıyamamakta, şiddetli bir şekilde bastırma eğilimi taşıdıkları için, bunu da farkında olmadan ezmekte, bu düşünceyi tümüyle karşıt saydıkları bir yazara isnat etmekte ve "işte benim söylediğim

maye, endüstri ve maddî güç daha fazladır ve daha ileridir; Katoliklerin yaşadığı yerlerde ise aksine geri kalmışlık ve maddî durgunluk hâkimdir. Yani Protestanlıkla kapitalizmin, Katoliklik ile de ekonomik yoksulluğun grafik eğrisi birbiriyle doğru orantılıdır. Dinî bir toplumdaki dinî bir ıslah hareketinin gerekliliği açıkça ortadadır. Bu hareket, çöküntü halindeki bir toplumu uyandırmak, harekete geçirmek ve ilerletmek için uygun

budur" demektedirler. "Düşünce tarzı, inanç gücü, bazen tıpkı ekonomik etkenler gibi yani hayat tarzı, iş ve üretim biçimleri gibi toplumsal değişimlerde rol oynamakta ve sınıfsal, grupsal ve maddî güçlere benzemektedir." Yani ben şunu söylemek istiyormuşum: Eğer sermayedar, sermayedar olmuşsa bunun sebebi, onun sermayedar gibi düşünmesidir; sermayedar olmaya karar vermiş ve sermayedar olmuştur. İşçi sınıfında ise birileri işçi olmaya karar vermiş, işçi olmuş ve böyle inanmıştır...!? Ne büyük bir şarlatanlık... Tıpkı kurnaz mukaddesatçılara benziyorlar. Onlar da halkı tahrik etmeye çalışırlar. Ama aydın müsveddeleri kendi benzerleri kadar şanslı değildirler. Çünkü dindar müsveddeleri, kuyruklu yalanlar söyleyip fütursuzca iftiralar atabilirler. Yayınlanmış meşhur bir kitaba bile iftira atabilirler, işlerine geldiğinde bir "Aliallahî"yi, soğuk kanlılıkla Nasıbîliğe ya da Vehhabîliğe mensup biri olarak gösterebilirler. Müşterilerini onlara karşı kışkırtabilirler. Çünkü çevrelerindeki hiç kimsenin takvasızlık göstererek gidip suçlanan kitabın bir sayfasını bile açmayacağından emindirler. Ya da gidip şu her zaman lanetler yağdırdığım, ona karşı her hafta oturumlar düzenlediğim bu suçlanan kişinin sözünü dinleyeyim demeyi gereksiz görürler. Hayır böyle bir tehlike söz konusu değildir. Yüzlerce defa denenmiş ve görülmüştür ki, bunlardan biri kitabın bir cümlesini ya yanlış anlamış ya da dolduruşa gelip bir dedikodu malzemesi yapmıştır. Daha sonra yıllar boyunca da bu yanlışlığı veya uydurmayı tekrar edip durmuş, bunlar da ağızdan ağza nakledilmiştir. Çoğunlukla da bunları kendi delillendirmeleri ve içtihatları olarak öne sürmüşlerdir! Fakat aydın müsveddeleri, bu açıdan çok şanssızdırlar; çünkü entelektüellerin ve tahsillilerin oluşturduğu çevrede, tam tersine, bir görüş ya da eser hakkında suçlama yapıldığı görüldüğünde gidip bizatihi dinlemek, okumak ve doğrudan temas kurarak meseleyi gündeme getirmek konusunda daha fazla sorumluluk duyulmaktadır. Üç yıl önce benim hakkımda toplu bir şekilde dedikodu, iftira ve uydurma bombardımanı başlatıldı. Bununla, dindarlar arasında Ali Şiîliğine, aydınlar arasında da bilimsel sosyalizme karşı biri olarak tanıtılmam hedefleniyordu. Şiî inancım konusunda uydurulanlar, bazı kapalı ve uzak dinî çevrelerde hâlâ ağızdan ağza tekrar edilip yayılmaktadır. Ali aşkı benim için bir tür yaşama biçimi, bir tür düşünce tarzı, özellikle de bir tür dünya görüşü ve insanı anlama şeklidir. Ömrüm boyunca söylediğim ve yazdığım her kelime, bu aşkı haykırmaktadır. Bana ait onlarca kitap, kaset, teksir, ders, konuşma, tercüme ve konferans basılıp yayım-

zemin yaratmakta ve geleneksel, toplumsal ve psikolojik engelleri ortadan kaldırmaktadır.

Yabancıları model alarak aydın olan kimseler değil, yani nakilci ve tercümeci aydınlar değil, bizim toplumumuzun gerçek aydınları arasında yıllardır böyle bir hareketin zarureti hissedilmektedir. Bu düşünce öylesine gelişmiştir ki bugün hatta gelenekçi minber ve mihrap sahipleri bile dinî düşüncenin ıslahından, tebliğ tarzının değiştirilmesinden, dinî düşüncenin sapma-

lanmıştır. Tarih boyunca gasptan ve hakikatin ayaklar altına alınmasından dolayı çile çekmiş hiçbir insaflı mümin Şiî, bu garbzede Vehhabî sosyolog(!) hakkında düzenlenen oturumların birinde, bu eserlerden herhangi birinin bir sayfasına tesadüfen şöyle bir göz atsa bütün bu kinler yerini sevgiye bırakacak ve tüm bu dedikodular, uydurmalar, rezaletler bir anda su üzerine yazılmış yazı gibi olacaktır. Ama şimdiye kadar böyle bir tesadüf gerçekleşmedi. Dindar olsun ya da olmasın, mürit ya da mukallit olmayan aydınlar ve okumuşlar ise benim mürteci olduğum, feodalizm yanlısı olduğum, bilime, tekniğe ve ilerlemeye karşı olduğum, bilimsel felsefeyi, tarihi, sınıf mücadelesini, bilimsel sosyalizmi inkar ettiğim, şiddetli bir İslâmî bağnazlığa sahip olduğum, İslam adı altında Osmanlı İmparatorluğuna taraftarlık yaptığım yönünde dedikodular çıkardılar. Fakat bunlar, daha ortaya atılır atılmaz sönüp gitti. Çünkü bu söylentiler karşısında aydının ilk tepkisi şu oluyordu: Ya gelip meseleyi bizzat bana açıyorlardı. "Sadık muhbirden ya da muhterem şahısları dinlemek yerine gelip sözün sahibinden "bu sözler nedir" diye soruyorlardı. Veya gidip bizatihi kitabı okuyorlar ve İslam Bilim'in, ikinci cildinin ilk cümlelerinde şunların yazılmış olduğunu görüyorlardı: İslam, eşrafçılık için üs olmuştu, Osmanlılar için yapılanları izah etme aracıydı, halk kitlelerinin afyonuydu ve ruhtan ve hareketten yoksundu." Aydın, ilk yarısını tahrif ederek nakletmiş, ikinci yarısını ise çıkarmıştı! Kitapta benim bireysel mülkiyeti insanlık tarihindeki kötülüklerin kaynağı olarak gördüğümü okumaktadırlar. Hâbil ile Kabil arasındaki savaşın sınıf yapısından kaynaklandığını söylediğimi, her şeyde, düşüncelerde ve şahıslarda bile sınıfsal analiz yapmayı bilimsel inceleme saydığımı, dinleri ve peygamberleri bile sınıf ölçüsüne göre taksim ettiğimi görüyorlar. Bu açıdan bana değil, benim görüşlerime karşı olan aydınlar, aklı temel alarak sürekli tekrarlanıp duran "eleştirilerin, iki zıt kutup tarafından beraberce ve belli bir zamanda başlatıldığını görmektedirler. Böylece ne tip insanlarla karşı karşıya olduklarını ve bütün bu şamatanın niçin yapıldığını anlamaktadırlar. Bazar'da benim Şiî olmadığımı, üniversitede ise sosyalist olmadığımı yaydılar. Fakat benim 18 yıl önce yayımladığım ilk eserimin "Allah'a Tapan Sosyalist Ebuzer-i Gıfarî" adını taşıdığını gördüklerinde bu gürültünün niçin ve kimler tarafından çıkarıldığını anladılar.

ya uğradığından, çöktüğünden ve İslam'ın çehresinin çirkinleştirildiğinden, zamanla birlikte ilerlemek ve gençleri anlamak gerektiğinden bahsediyorlar.

Bu şiarın İslam toplumlarında gündeme getirildiği Seyyid Cemaleddin, Muhammed Abduh, Kevakibî, Reşit Rıza ve onlarla aynı fikirleri paylaşanların zamanından günümüze kadar karşılaştığımız her olay, bu ihtiyacı daha da şiddetlendirmektedir. İlk İslam'a, dinî inancın o berrak kaynağına dönebilmek için dinî düşünce tarzının tasfiyesi ve ıslahı meselesi daha da âciliyet kazanmaktadır. İslam'da dinî ıslah, dinin kendisinin gözden geçirilmesi değil, "dinî düşüncelerin ve yaklaşımların gözden geçirilmesiydi". Yani "gerçek İslam'a dönmek", "ilk İslam'ın gerçek ruhunu anlamak" demekti.

Bu nedenle, bizim tüm düşünürlerimizin ve yazarlarımızın özellikle de bu ihtiyacı çok daha fazla hisseden günümüz kuşağının düşünce ve inançtaki şiarı, dinî düşüncenin ıslahıdır. Yani İslam'ın da Şiîliğin de titiz ve bilimsel bir şekilde tanınmasıdır.

Ne yazık ki bu iş için aciliyetinin ve hayatîliğinin gerektirdiği ölçüde bir şey yapılmadı. Sadece bu şiarların tekrarlanması ve üzüntülerin bildirilmesi ile yetinildi.

Eğer biz dinî anlayışımızı bugün sahip olduğumuz mantıkla uyumlu hale getiremezsek ve eğer harekete geçirici, sorumluluk yükleyici İslam'ı olduğu şekliyle tanımazsak, peş peşe gelen güçlü saldırı dalgaları ve bu çağın fikrî ve felsefî öğretilerinin toplumsal, itikadî ve ahlakî temelleri sarsan tufanları -ki her bir yandan yeni aydın kuşağa saldırmaktadır- muhtemelen iki üç nesil sonra pek çok inanç esası kaybedilecek, gelecek nesiller buna en küçük bir eğilim bile göstermeyecek ve artık onlar açısından gerçek İslam ile hurafeci İslam'ın bir farkı kalmayacaktır. Böylece, bunun izlerini taşıyan bugünkü nesilden sonra toplumumuzun hayat bahşeden ve zengin kaynaklarla irtibatını sağlayan tüm kökleri koparılmış olacaktır.

Ne Yapmalı?

Siyasî ve ideolojik sosyolojiye özgü kavramlara aşinalığı olan aydınlar, benim burada "ıslah" kelimesini "Revolution" (devrim) karşısındaki "Reformizm" veya "Evolution" anlamında kullandığımı sanmamalıdırlar. Zira dini modernleştirmek için yapılan üst yapılardaki her türlü değişime, her türlü "zihinsel kelime oyunu"na karşıyım. Islah burada siyasî ve ideolojik sosyolojinin terminolojisinde yer alan devrim anlamında değil; İslâmî dildeki ve kültürdeki anlamıyla kullanılmaktadır. İslam için kullandığım "dinî ıslah" ifadesiyle dinî reformu değil; daha çok İslâmî rönesansı kastediyorum. Hurafelerle, donuklaşmayla, istihmarla, irtica ile, avamî kör taassuplarla, sınıfsal faydacılıkla ve grupsal çıkarlarla mücadele ederek, İslam ve Şiîlik adına sınıfsal ve istibdatçı düzenin tevilini, halkın uyuşturulmasını; mantığın, özgür düşüncenin, toplumsal sorumlulukların ve gerçekçiliğin felç edilmesini; Allah'ın yemin etme, Kur'an'ın istihare, imamların tevessül aracı haline getirilmesini; şahadeti ağlama vesilesi yapmayı, İmam-ı Zaman'ı zulmün hakimiyetinin tevilcisi kılıp adalet için yapılan her türlü kıyamı, atılan her adımı mahkum etmeyi reddetmeyi... Fikrî ve ruhanî istibdada karşı dini özgürleştirmek için İslam devriminin ana kaynağına dönmek ve Peygamber ailesinin iki şiarıyla Kur'an'a ve sünnete dayalı Şiî bir fikrî ve toplumsal hareket yaratmayı. Bu şiarlar, toplumsal önderlik ve sınıfsal adalettir. Kur'an'ı ve Peygamber'i, ailesini, seçkin ashabını ve İslam tarihini tanımaya dayalı bir mantıkla İslâmî bilince sahip müçtehitlerin ve gerçek ulemanın başlattığı bilimsel ve devrimci bir harekettir. Tek cümleyle: "İslâmî hayatın tecdîdi"dir.

Bunun için ne yapılmalı? Ne mutlu ki, son iki asır bize yapılması gerekeni göstermiştir. Herhangi bir meseleyi araştırma noktasında, dehalardan, yetenekten, büyüklükten, inançtan, güçten, düşünsel ukalalıktan, kısaca her şeyden önce bilimsel yönteme muhtacız. Bugünün uygarlığı dehaların fikirlerinden doğmuş

değildir. Zira Orta Çağ'larda ve eski Yunan'ın altın çağında da büyük dehalara sahiptik. Hatta onlar, son iki üç asırda yaşayanlardan daha da zekiydi. Galileo, Copernic, Bacon, Newton, Edison gibi şahısların düşünce ve zeka gücü açısından Socrat'tan, Eflatun'dan, Epikür'den, Batlamyus'tan, Saint Augustin'den, İbn Sîna'dan, Saint Eugene'den, Saint Dakiyanas'tan daha üstün olduğunu kim iddia edebilir? Peki neden bin yıllık Orta Çağ boyunca bir ilerleme olmadı ve sadece bu son iki asırda kültür ve uygarlık bu büyük noktaya ulaştı? Ne değişti? Bana göre sadece işin ve araştırmanın yöntemi değişti.[112]

Araştırma Yöntemi

Kur'an, kendisinin de defalarca tekrar ettiği üzere tıpkı tabiat gibidir. Allah tabiat kanunları ile dünyayı tekvin ettiği gibi, aynı şekilde bu tabiî kanunlara göre de bu ilahî kitabı tedvin etmiştir.[113]

[112] Yöntemin değişmesi ve onun yeni uygarlığa etkileri konusunda daha fazla bilgi için, edebiyat fakültesinde verdiğim derslere bakılabilir. Ayrıca İslam Bilim'in ilk bölümüne, Ticaret Yüksek Okulundaki "Bilim Metodolojisi" konferansıma bakılabilir. Kabul etmekte olduğumuz sosyolojideki karşılıklı nedensellik ilkesine göre; insan ile çevrenin, maddî belirlenim ile manevî iradenin ve öznellik ile nesnelliğin iki yönlü oyununu, toplumsal değişimin etkeni olarak görüyorum. Şüphesiz yöntemin değişmesi ve yeni araştırma yöntemi, kendi başına bir ilk sebep olamamaktadır. Orta Çağ'ın sonlarına doğru, feodal düzende burjuvazinin gelişmesi, bunun sınıfsal etkeni ya da maddî sebebidir. Fakat burada kültürel yönden, skolastiklik karşısındaki düşünsel değişimden ve bilimdeki yeni devrimci sıçrayıştan söz edilmektedir. Düşüncede böylesine zafer kazanmış bir hareketin aslî sebebi olarak yöntemi saymaktayız.

[113] Kur'an'daki "vahiy" terimi çok özel, geniş ve derin anlamlarda kullanılmıştır. Alimlerimizin zihinlerindekilerin aksine -doğuda ve batıda, geçmişte veya günümüzde, Müslümanlarda ya da gayri müslimlerde- ortaklaşa kullanılan bir kelime olarak vahiy, Allah ile olan ilişkiyi belirtir. Bu ilişki, tabiata, bitkiye, hayvana veya insana yönelik sözlü ya da fiilî ifadelerin tümünü kapsar. İlk ilişki, tabiat kanunlarını ortaya çıkarmıştır, ikinci ilişki hayat kanunlarını, üçüncü ilişki ise dini ve özel anlamıyla kitabı... Dolayısıyla Kur'an, tıpkı iki tekvinî kitap olan tabiat ve hayat gibi bir fenomendir. Aynı şekilde kendine özgü tabiî düzeni ve bilimsel kanunları vardır. Kur'an, kelime unsuruyla yapılmış olan bir tabiattır.

Bundan dolayı Kur'an'ın düşüncelerini tanımak için özellikle Kur'an'ın "nâzil" olmuş olma ve vahiy olma özelliğini tanımak için de tabiî bilimlerde ve beşerî bilimlerde uyguladığımız ve büyük hakikatlere ulaştığımız yöntemi, Kur'an ve İslam hakkındaki araştırmalarımızda da uygulamalıyız. Eğer yöntemimiz de-

Canı tecellide olanın yanında
Tüm âlem, Hak Teâla'nın kitabıdır
İrab ve cevher harflerle söylenir
Mertebeler ayetler gibi sabittir

Vahyin böyle tabir edilmesinden doğan Kur'an'ın bu şekilde telakki edilmesi bir düşünürü, alışılmışın dışında yeni ve derin düşünüşlere yönelmeğe zorlar. Bundan dolayı Kur'an okumak, anlamak ve uygulamak için gönderilmiş bir kitap olsa da bir nesir kitabı olmamalı, mükemmel bir güneş sistemi gibi, tabiat gibi yapısı ve bileşenleri açısından belli kurallara ve hesaplanmış somut, muntazam ve bilimsel ilişkilere sahip olmalıdır. Hatta kelimeler arasındaki ilişkiler, ahenk, boşluklar, ibarelerin uzunluğu ve konular düşünce, söyleyiş, üslup ve gramer dışında geometrik inceliklere, somut matematiksel hesaplara ve bilimsel temellere dayalı olmalıdır. Son yıllardaki bu tür çalışmalar az da olsa bu şaşırtıcı gerçeği ortaya koymaya başlamıştır. Bilimsel bir yaklaşımla ve "méthodique" üslupla Kur'an'ı inceleyenler, (Öncelikle şu hatırlatmayı yapmam gerekiyor. Bilimsel yöntemden ve yeni bilimsel yaklaşımdan maksadım günümüz müfessir ve araştırmacılarından Tantavî, Dr. İsmail Aziz Paşa, Sir Seyyid Ahmet Han, Seyyid Habbeddin Şehristanî gibi kimselerin Kur'an ayetlerini botanik, zooloji, astronomi gibi tabiî bilimlere uyarlamaları değildir.) Örneğin üstat Mühendis Mehdi Bazergan, eşsiz bilimsel şaheserinde cümleler -ayetler- arasındaki uzunluk ilişkisini, Kur'an'ın işlediği konuların ve yer verdiği anlamların iniş çıkış grafiğini nüzul yıllarıyla birlikte titiz bir matematiksel dille ortaya koymuştur. Yüzlerce ilginç formül ve mükemmel grafik elde etmiş ve bunlara göre de ayetlerin nüzul yıllarını tespit etmiştir. Öyle ki söz konusu matematiksel formüllerle tespit edilen ayetlerin nüzul zamanı ile tarihî rivayetlerle ve anlamların delaletiyle elimizde mevcut olan nüzul zamanları birbiriyle tam bir uyum içerisindedir. Hinning de Kur'an'ın ibareleri, lafızları ve harflerinin musikisi konusundaki araştırmasıyla, bu ses ve ahenk bütününün, titiz bir şekilde hesaplanmış bir senfoni oluşturduğunu ve bunun da onda ifade edilen anlamla uyum içerisinde olduğunu ortaya koymuştur. Bu senfoninin notaları arasındaki ilişki ve notaların yeri, o kadar düzenli ve hassastır ki yapılacak en küçük bir değişiklik ondaki ahengi ve ritmi açıkça hissedilir tarzda bozacaktır.

Kur'an, beyan, meanî söz güzelliği dışında kendisini oluşturan aza ve unsurlar arasında da keşfedilmesi gereken hassas bir hesaplılık bulunmaktadır. Eskiler de bunu biliyorlardı; ancak bilimsel yöntemden yoksun oldukları için bu alandaki buluşları manevî değerler açısından çok fazla dikkate değer de-

ğişirse yani bilimsel yöntem olursa sadece dehalar değil, uzman olmayan yazarlar ve düşünürler bile bizim dinimize, itikadımıza ve düşünce tarzımıza girmiş yabancı unsurları tanıyabilir, İslam'ın hakiki çehresini ve İslâmî hakikatlerin çoğunu teşhis edebilirler.

ğildir. Örneğin Ganûsî müfessirler ve düşünürlerle Gulat-ı Şianın ve Hurûfîlerin, harfler arasındaki ilişkiler, harflerin hesabı, sembolik anlamlar, işaretler ve mukattaa harfleri ile ilgili elde ettikleri sonuçlar, zekanın ve çileli bir düşünce inceliğinin şaheserleri olarak hayret verici niteliktedir. (Bütün bunları bir kaz fiyatına satın alsan bile aldatılmış olursun)

Bir örnek olarak teknik yöntem kullanarak bir Kur'an nüshası hazırlamış kişilerin çalışmalarına bakabilirsiniz. Bu, zahiren çok küçük bir şeymiş gibi gözükebilir. Fakat böylesi bir düzenlemenin aklen hiçbir kitap için mümkün olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, bunun son derece düşündürücü ve şaşırtıcı olduğu görülür. Bu nüshalarda, Kur'an'ın tüm metni, bir kalemle, yani araların, harflerin ritminin ve uyumluluğunun ölçülerine göre yazılmıştır. O kadar ki, kelimelerin belli şekillerde yerleştirilmesi ile ilgili en küçük bir çaba bile göze çarpmamaktadır. Kitabın, metnin doğal bir şekilde yazıldığı ve tüm satırların sonuna kadar sürdürüldüğü açıkça hissedilmektedir. Her sayfada onbir satır bulunmaktadır. Birinci ve onbirinci satır, ikinci ve aşağıdan ikinci satır, aynı harfle başlamaktadır. Yukarıdan üçüncüyle aşağıdan üçüncü, yukarıdan dördüncüyle, aşağıdan dördüncü, yukarıdan beşinciyle aşağıdan beşinci, aynı harfle başlamaktadır. Satır sayısı tek rakamlı olduğu için bu düzenlemeye göre ortadaki satır -altıncı satır- tek kalmaktadır. Fakat şaşırtıcı bir şekilde o satır da karşı sayfada yalnız kalmış olan nazım açısından onunla benzer bir duruma sahip olan satırla aynı harfle başlamaktadır. Bu düzen, hiçbir istisnaya yer vermeksizin Kur'an'ın başından sonuna kadar korunmuştur. Bu şekilde hazırlanmış iki nüsha biliyoruz. Bunlardan birisi, Meşhed'deki Govherşâd mescidinin kütüphanesinde, diğeri de Afganistan'dadır. Aziz dostum Bay Hidivcem, onun fotoğrafını çekti ve "Astân-i Kuds-i Meşhed" dergisinde tanıttı. Sebzivâr'ın meşhur hatiplerinden Bay Şeyh Sadık Sıddıkî Mezinanî, böylesi bir nüshanın kendi ailesinde de bulunduğunu; ama yazık ki daha sonra kaybolduğunu söyledi. Bütün bunlar göstermektedir ki, bu türden nüshaların sayısı fazladır ve Kur'an yazımında bu, yaygın olarak kullanılan bir tarzdır. Muhtemelen bizim din adamlarımızın gafleti ve Kur'an'ın bir kenara bırakılması sonucu "incelenmek için" olan bir kitap bir "teberrük nesnesine" dönüştürülmüş, bu yüzden de bu tür muhtelif düzenlemeler ortadan kalkmakla kalmamış Kur'an'ın konusu bile unutulmuştur.

Bu eleştirinin yeniden bazı taassupları kışkırtması ve birilerinin yeniden ulemayı savunma adına düşünsel eleştirilere iftira ve tehditle cevap vermeye kalkışması mümkündür. Fakat eğer bunu bizim kendimiz söylemezsek düşman

Vakit daraldığı için uzun bahislere girme fırsatımız bulunmamaktadır. Burada, pek çok hakikatin anlaşılması için o kadar da dehalara ve bilimsel ortamlara ihtiyaç olmadığını anlayabilmemiz açısından, konuyu aydınlığa kavuşturmak üzere iki basit örnek vereceğim.

söyleyecektir. Eğer kendimiz bir çare düşünmezsek düşman bizi zavallı bir duruma getirecektir. Bu kadar tecrübe yeterli değil mi? Kur'an'ın terk edildiğini, fıkhın ve usulün -şu an için çok da işe yaramamaktadır- akaitten, tefsirden ve siretten çok daha fazla yaygın olduğunu gören kimseler, bugün dinî inançlar gündemde olduğu halde, bunlara saldırıldığı halde tekfirden, avamın ve havassın taassubundan korktukları için nefes bile almamakta ve hiçbir şey yapmamaktadırlar. Bu yüzden öyle tavırlar takınmaktadırlar ki, sıradan insanlarla aralarında hiçbir fark kalmamaktadır. Dindarlıklarını dinî inançlarından üstün sayan kişiler, ekmeklerini ve isimlerini, hakikat uğrunda tehlikeye atmamaktadırlar. Hakkın tahrifine, dinin çirkinleşmesine, inancın çöküşüne, kültürün, bilincin, toplumun, halkın hayatının kurban edilmesine, suskunluklarıyla rıza göstermektedirler. Suskun duran bir diğer aydın türü daha var ki onlar da propaganda tarzındaki eleştirilerle, toplumsal rollerini düşünsel ve bilimsel çalışmalarını dinî toplumun inancına ve pratiğine yöneltmiyorlar, rahat ve afiyet içerisinde şöhret sahibi olarak toplumda yaşıyorlar. Onların eleştirmemesi, ya ulemanın saygınlığına inanmadıklarından -zira birçok defa benim yüzüme karşı, eleştirir tarzda "ulema, her yerde, tüm dinlerde muhafazakar ve frenleyici bir irticaî güçtür" demişlerdir- ya onlara karşı mücadele etmektedirler ya da hâlâ onlara inanmakta olan yaşlı ve cahil avamî kesimi bir kenara bırakıp tarihsel zorunluluğun, bilimsel gelişmelerin ve toplumsal ilerlemenin onları yavaş yavaş, sahneden uzaklaştırmasını beklemektedirler. Zira onlara göre geçen zaman bu beklentinin doğruluğunu ortaya koymuştur. Fakat benim gibi, hem kendisini meslekî çıkarlarla ve işiyle ilgili menfaatlerle sınırlı görmeyen hem de ilim havzalarının saygınlığına ve asıl oluşuna inanan kimseler olarak biz; mescidi, minberi ve medreseyi, İslâmî kültürün, manevî istiklalin ve halk yığınlarının üssü olarak görmekteyiz. İslâmî hareketin oluşturulması noktasında, düşünsel hareketin başlatılması ve halkın uyandırılması noktasında, hatiplere ve talebelere, üniversite öğrencilerinden ve öğretim üyelerinden çok daha fazla ümit bağlamaktayız. Samimi eleştiriler yöneltmekten sakınmamalıyız. Gücümüz yettiğince, canımızı ve ismimizi feda etme pahasına, avamın üzerimize kışkırtılması pahasına, hakaret etmeleri, görüşlerimizi çarpıtmaları pahasına çalışmalıyız. Böylece öncelikle şaibeli tipleri, halkı kandıran kindarları ve din tüccarlarını halka tanıtabileceğiz. Kur'an'ın deyişiyle: "Onlar, halkın malını bâtıl yere yemekte, hak yolunun önünde engel oluşturmakta Allah'ın kitabını çarpıtarak onun yerine kendi kuruntularını yerleştirmektedirler..." Mukaddes din âlimi elbisesini giymekte, halkı kandıran yapay tavırlarla karanlık işler yapanlara uygun ortamlar ya-

Edebiyat Fakültesi'nde ders veriyordum. Dersim "İslâmî Bilgiler" idi. O gün Kur'an hakkında konuşuyordum. Öğretmen olarak sınıfa girdiğimde öğrencilerime İslâmî konuların -örnek olarak Kur'an'ın- bugün hangi yöntemle incelenebileceğini göstermek istiyordum. İki saat vaktimiz vardı ve önceden hiçbir hazırlık yapmamıştım. Onlara dedim ki eğer doğru bir yönteme sahip olursak, geniş bir bilgiye sahip olmaksızın bile Kur'an'daki pek çok ince noktayı keşfedebiliriz. İster bir şiir divanı olsun, ister felsefe kitabı olsun, isterse edebiyat ve toplumsal bilimlerle ilgili bir risale olsun, hangi kitabı açarsak açalım, her şeyden önce kitabın adıyla ve başlıklarıyla karşılaşırız. Örneğin bir şiir divanında kitabın adına, şiirlerine ve başlıklara şöylesine bir göz gezdirerek bile kitapla ve şâirle ilgili ön bilgiye sahip oluruz. Eğer şâir şiirlerinde "cesaret", "kurban olma", "özgürlük", "zincir", "kan", "esir", "itiraz", "isyan" gibi kelimeler kullanmışsa şâirin çok aşırı siyasî ve toplumsal eğilimlerinin olduğu söylenebilir. Eğer "hicran", "vuslat", "gözlerin", "bakışların", "zülüf", "gönül", "o", "ah", "vah" vb. gibi kelimeler kullanmışsa peşinen şâirin romantik ve duygusal biri olduğu ve gazel tarzına ilgi duyduğu yönünde hüküm veririz. O halde şâiri, yazarı ve yarattığı eseri tanıma yönündeki bu ilk adımda, seçilen adın ve bölüm başlıklarının incelenmesi okuyucuya yardımcıdır. Fakat

ratmakta ve bilinçli ve erdemli gerçek din âlimlerinin adını lekelemektedirler. Onlarla halk arasında bir engel oluşturmaktadırlar. Aklı ve dini değil, cehaleti ve şirki halka hükümran etmektedirler. İkinci olarak içtihat, ilim ve İslam adına değil, "nasihat" adına, sıkıntıyı dile getirme adına, halkın ve toplumun ihtiyaçları, zamanın gerektirdikleri ve adalet adına, tehlikeyi haber verme, ıslaha çalışma adına, din cephesinde hissedilen yoksunluk, uygunsuzluk ve düzensizlik adına, yıllar önce dinî ve siyasî istibdadın, sınıfsal düzenlerin, yabancı kültürlerin, içerideki art niyetlilerin, cahil yobazların emperyalist komploların, düşüncelere ve inançlara yerleştirdikleri hurafelerin ve yanlış eğitimin ortadan kaldırılması, bilimsel gerçekleri, mantıksal analizleri, Kur'an'a, sünnete ve gerçek Ehlibeyt'e dayalı dünya görüşünü yerleştirmek adına, Muhammedî İslam'ın uyandırıcı kültürü ve öğretisi içerisinden Alevî şiasının özgürlük bahşeden adaletçi ve ilerici ruhunu çıkaralım. Bu uğurda yenilikçi aydın oyunu oynamayı bir tarafa bırakıp yana yakıla çalışalım ve hakla batılı gözü kapalı ayırt edebilelim.

bu, kesinlikle yeterli değildir. Bu bir denemedir, bir araştırmanın başlangıcıdır. Kitabın bütünüyle incelenmesi ve bölüm bölüm tahlil edilmesi, bu başlangıcı sonuca götürür. Kitabı inceleyerek ve analiz ederek ulaştığımız sonuç, eğer ilk bakışta ulaşılan sonuçla, yani seçilen isim ve konulan bölüm başlıklarından hareketle ulaştığımız sonuçla uygunluk arz ederse, verdiğimiz hükmü ya da ulaştığımız sonucu daha fazla pekiştirmiş olur. Ancak şüphe götürmeyen bir ilke olarak isim seçmeyi gösterebiliriz. (Çocuklarına isim seçen kişi için de durum aynıdır.) İsim seçimi, ismi seçen kişinin düşünsel eğilimlerini, zevkini ve yaklaşımını yansıtır. Şimdi Kur'an'ın sıradan bir kitap olduğunu farz edelim ve bir araştırmacı titizliğiyle bu kapalı dünyaya giden yolu bulmaya çalışalım.

Atılacak ilk adım, kitabın ismine ve bölüm başlıklarına bakmak ve eserin yaratıcısının niçin bu kelimelerin ve bu başlıkların üzerinde daha fazla durduğunu ve niçin bunları seçtiğini sormaktır.

Kur'an yanımdaydı, açtım ve öğrencilerimden sûrelerin isimlerini tahtaya yazmalarını istedim. Fatiha'dan Nas'a kadar yüz on dört kelime oldu, iki ismi olan sureleri de her iki ismiyle birlikte yazdık. İki isimden fazla olanları yazmadık. Bazı sureler iki ayrı anlama gelen bir isme sahiptir, bunların her ikisini de yazdık.[114] Böylece yaklaşık olarak toplam yüz yirmi beş mâna oldu. Bu isimleri tahtaya yazdık karşılarına da anlamlarını kaydettik. İlk işimiz yani malzemenin toplanması işi tamamlanmıştı.

İkinci aşama, malzemenin incelenmesi ve tasnif edilmesiydi. Öğrencilerimden elde ettiğimiz yüz yirmi beş ismi sınıflandırmalarını istedim. Örneğin Rad/şimşek, Neml/karınca, Nahl/bal arısı, Nûr/ışık, Bakara/inek gibi tabiatla ilgili olanları, tabiat fenomenleri grubuna; örneğin Ahzab/hizipler -ki Ahzab savaşıyla

[114] "Kâf hâ yâ ayın sâd" ve "yâ sîn" gibi mukatta harflerinin tam olarak ne anlama geldiğini bilemediğimiz için bunları görmezden geliyoruz. Bunların varacağımız sonuç üzerinde bir etkisi yoktur.

ilgilidir- Müminûn/müminler Münafıkûn/münafıklar, Şûra/danışma, Nisa/kadınlar gibi isimleri toplum ve siyaset bölümüne; Enbiya/peygamler, Âli İmran/İmran ailesi, Yusuf, Nuh, İbrahim, Rûm gibi isimleri tarih bölümünün içerisine; Karia, Kadr, Kıyamet gibi isimleri metafizik meseleler bölümüne, Enfal ve zekatı ekonomiye; Abese, Hümeze, Mutaffifîn ve Mükezzibîn gibi isimleri de bireysel ahlakî davranışların içerisine yazdık.

Üçüncü aşama, çözümleme, analiz etme ve sonuca varma aşamasıdır. Bu aşamada öğrenciler hemen hemen benzer sonuçlara vardılar. Şöyle bir yaklaşık istatistik elde edildi:

Maddî ve tabiî olgular,	22 sure, %26.66
Akide ve düşünsel öğreti,	29 sure, %24.14
Toplum, toplumsal sınıflar ve siyaset,	27 sure, %22.5
Tarih ve tarih felsefesi,[115]	17 sure, %14.14
Ahlâk ve davranış,	4 sure, %3.3
Mâlî meseleler,	4 sure, %3.3
İbadetler, şiarlar ve dinî törenler	2 sure, %1.7

Akıl, kıyas, kişisel anlayış, tahmin, düşünsel yaklaşım gibi eski âlimlere ve düşünürlere özgü yöntemleri kullanarak Kur'an hakkında verdiğimiz bir yargı ile, titiz bir bilimsel tümevarım yöntemiyle, çözümleme ve analizle elde edilenlerin birbirinden ne kadar farklı ve hatta ne kadar zıt olduğunu görüyoruz. Örneğin Kur'an semavî bir kitaptır, dinî bir kitaptır, halkın manevî ve ahlakî hidayeti içindir, kalplerin Allah'la irtibatı içindir, düşünceleri madde ötesi hayata, diğer dünyaya yöneltmek içindir. Bu nedenle birinci derecede ibadetlerin, ikinci derecede ahlakın, sonra toplumsal hayatın, en son olarak da tabiatın ve maddî hayatın yer alması gerekiyor. Halbuki ibadetlerin yalnız-

115 Tarihle ilgili olanları, toplumsal ve siyasî konular içerisinde düşünmek de mümkündür. Eğer bu iki bölümü bir sütunda toplayacak olursak, toplumsal hayatla, gruplarla, cenahlarla, toplumdaki insanî ilişkilerle alakalı olanların en büyük yekunu tuttuğu görülecektir. Yani Kur'an her şeyden çok daha fazla toplum ve tarihle ilgilenmektedir.

ca iki tane olduğunu Secde ve Hac'dan ibaret olduğunu görüyoruz! Haccın da düşünsel, toplumsal ve ekonomik yönünün salt ibadî yönünden daha güçlü olduğunu ya da en azından o düzeyde olduğunu biliyoruz. Elbette bu veriler yüzde yüz doğru değildir; ancak verdiği oranlar ve kitabın ortaya koyduğu eğilim yüzde yüz doğrudur. Böylece araştırmacının önüne küçücük de olsa bir kapı açılmış ve ilk ölçüt elde edilmiştir.

Elde ettiğimiz yaklaşık doğruların tam olarak kesinleşmesi için ikinci aşamaya geçmeli, kitabın metnine ve içeriğine yönelmeli, parçadan bütüne yöntemini kullanarak ayetleri tek tek incelemeliyiz.

Joel La Boum -bir Fransız'dır- "Kur'an'ın Sınıflandırılması"[116] adlı eserinde ayetleri konularına göre sınıflandırıp yazmıştır. Juel La Boum'un tasnifine göre elde edilen değerler yani Kur'an'ın ele aldığı toplumsal, bireysel, ekonomik, siyasî, tarihî ve felsefî düşünsel konular ile Kur'an sûrelerinin isimlerinin incelenmesiyle elde edilen grafik arasında son derece büyük bir uygunluk bulunmaktadır.

Bu şekilde çok geniş bir bilgiye sahip olmaksızın[117] -ya da çok geniş bir bilgiye ihtiyaç duymaksızın- Kur'an'ın muhtelif meselelerle ilgili genel yaklaşımını ortaya koyan şu sonuçlara vardık:

Öncelikle insan, yani düşünen ve inanan kimse inşa etmek istemektedir.

Hemen ardından insan toplumu ve hayatı gelmektedir, ardından da tabiî fenomenlere değil, insana yönelmektedir.

Bu, bütün dinî kitaplardan -hatta ahlakî, felsefî, edebî, toplumsal ve ideolojik alanlardaki din dışı kitaplardan bile- çok daha fazla tabiatla ve tabiata özgü fenomenlerle ilgilenen tek dinî kitaptır. O kadar ki bu kitabın bölüm başlığı olarak seçtiği -karın-

[116] Classification de Coran

[117] Elbette diğer noktalarda çok geniş bir bilgiye ihtiyaç olduğunu bilmek gerekmektedir. Bahsettiğim bu işte eğer yöntem sahibi olunursa ben ve benim gibi bu konuda yetersiz kişiler bile bazı sonuçlara ulaşabilirler.

ca ya da örümcek gibi- kelimeleri, özellikle geçmişteki en sıradan yazarlar bile seçmeye yanaşmamışlardır. Yazarın ismi de kitabın ismi de birkaç satır yer kaplayan bizim dinî kitaplarımızın tam aksi bir durum söz konusudur. Bizdeki dinî kitaplar çok değersiz bile olsa yazarının ismi ya da kitabın başlığı maşallah mevcut olan ve olmayan tüm güzellikleri ve yücelikleri bünyesinde barındırmaktadır! Tıpkı koyun bağırsağı gibi çektikçe uzuyor! Kur'an ise bunların hiçbirine itina göstermeyerek -en itibarlı kelimelerin bile değersizleştiği bu yaşadığımız dönemde- bizim için bile tasavvur edilmesi oldukça zor olan bir tavır takınıyor. Özellikle de semavî kitaplarla ilgili sahip olduğumuz bu tasavvurlarımızla örneğin, "inek", "örümcek", "bal arısı", "karınca", "deprem", "şimşek", "nûr", "güneş", "ay", "yıldız", "burçlar", "dört ayaklılar", "mâide" (yiyeceklerle dolu sofra) "incir", "zeytin", "pıhtılaşmış kan" ya da "sülük" gibi isimlerin konulmasını hayretle karşılıyoruz. Bu incelemeden sonra öğrencilerden, Kur'an'a başka bir açıdan yaklaşarak kitabın hangi kelimeyle başlayıp hangi kelimeyle bittiğine bakmalarını istedim.

Şâirler ve yazarlar bütün sanat güçlerini kullanarak eserlerini güzelliğin doruklarına ulaştırmak için başlangıca ve sona en güzel kelimeleri koymazlar mı? Bugün de sanat eserlerinin büyüklüğü, başlangıcının nasıl olduğuna ve sonunun nasıl sarsıcı ve harekete geçirici cümlelerle bittiğine göre değerlendirilmez mi? Bu açıdan da Kur'an'ın tavrı açıktır: Fatiha Sûresi'nde "Allah'ın adıyla" (Bismillah) diye başlamakta ve halkın adıyla (Nâs) bitmektedir. Yani Kur'an; Allah'ın adıyla başlayıp, halkın adıyla biten bir kitaptır. Allah'a yakarışta ve övgüde bulunuyoruz, onun tüm âlemlerin sahibi olduğunu ikrar ediyoruz, ben sadece ve sadece sana taparım ve sadece ve sadece senden yardım dilerim diye itiraf ve ikrarda bulunuyoruz, sonra da şu duayı ediyoruz: Beni nimet verdiğin ve hidayete erdirdiğin kişilerin yoluna ilet, sapmışların yoluna değil. Kur'an, böyle başlıyor. Eserin başlangıcı böyle... Bitirirken de Allah'a sığınan insan ve halk bulunmaktadır, "Min şerri'l vesvasi'l hannâs ellezi yuvesvisu fî sudû-

ri'n-nâs. Mine'l cinneti ve'n-nâs" Açık ve gizli unsurların şerrinden, beyin yıkayan el ya da ellerin şerrinden yani beyin kirliliğinin şerrinden, halkın düşüncesini, inancını, hedefini, değerlerini, bilincini, temiz insanî duygularını saptıranların ve gönüllere uğursuz propagandalarla vesvese verenlerin, yaptıkları propagandalarla insanları kültürden uzaklaştırıp yozlaştıranların şerrinden, "hannâs"ın tehlikesinden insanların sahibine sığınılıyor.

Böylece bu kitabın dinî bir kitap olduğu ortaya çıkmaktadır. Yani yol yordam göstermektedir. Bu, bir ucunda Allah'ın diğer ucunda ise halkın bulunduğu bir yoldur. Zaten İslâmî dünya görüşüne göre, insanlar Allah'tan gelip yine Allah'a dönmüyorlar mı? Zaten toplumda Allah, halkın düşmanlarına karşı halkın yanında değil midir? Kitabı açıp bir başına bir de sonuna şöyle bir baktığımızda bile aslında İslam'ın bütünüyle "Allah" ve hangi renkten, ırktan, şekilden ve sınıftan olduğuna bakmaksızın "insan" kelimesine dayandığını görmekteyiz.

Öyleyse yol bellidir. Bu yol, insandan Allah'a ve Allah'tan insana giden bir yoldur. Bu yol, başlangıcı ve hedefi tamamen açık ve belli olan bir yoldur: Allah ve insan.

Yanıldım! İnsan mı? Hayır "halk"! Kur'an burada "el-insan" değil "en-nâs" demektedir. Niçin böyle olduğunu şimdi anladım. İnsan, zihinsel bir varlıktır. Bir türün adıdır, bunun içerisine rahmetli Çombe[118] de girer! Bunun içerisine şeytan da Allah da girer. Shandel'in deyimiyle: "İnsan? Ne demek? Kim olduğunu sor, ne olduğunu söyleyeyim!" "En-nâs" (halk) somuttur. Dış gerçekliğe sahip olan insandır. Felsefe-i Ûlâ ile ilgili felsefî bir bahis, zihinsel bir mesele ve metafizik bir hakikat, değildir. Ben, sen, bizleriz... Yeryüzünü, sokakları, evleri dolduran gerçek ve nesnel tüm insanlardır. Allah'ın muhatabı bunlardır, peygamberlerin mesajı iletme misyonları, hakimlerin, filozofların ve

[118] Moiz Çombe Zaireli politikacı, (1919-1969) Afrika'da sömürgeciliğe direnişin simgesi haline gelen Partice Lumumba'nın birlik yanlısı tezlerine karşı çıkmış ve onu öldürtmüştür. (Çev.)

ediplerinki gibi seçkinlere, eşrafa, ilmî, siyasî ve ruhanî topluluğa değil, bunlara yöneliktir.

Allah da Kur'an'ın bu son sûresinde Allah'la halk arasındaki bu özel ilişkiyi açıkça ve defalarca vurguluyor: "Halkın sahibidir, halkın sultanıdır, halkın tanrısıdır..." (Halka egemen olan bu üç iktisadî, siyasî ve ruhanî gücü reddediyor)

Kitabın metnine yöneldiğimizde de yine "nas" ve Allah kelimelerini görüyoruz. İlk edindiklerimiz teyit ediliyor. Bir başka yerde de bu nazariyeden bahsetmiş olduğum üzere, toplumsal meselelerde (felsefe ve inançla ilgili değil) Allah kelimesinin geçtiği her yere "en-nâs" kelimesinin konulabildiğini görüyoruz. Mesela "Allah yolunda infak" yani halk yolunda infaktır. Veya "Allah'a güzel bir borç verirseniz..." Güzel bir borç istemekte olan halktır.

Beşer dilindeki tüm kelimeler arasından bu kitaba ad olarak öyle bir kelime konmuştur ki, son derece basit gözükmektedir; ama derinine indiğimizde insan hayatı için Kur'an'dan daha şerefli ve Kur'an'dan daha yararlı bir başka kelime bulamamaktayız. Son derece basit: "Okunabilen"!

Bu, "mürekkeb"e, "kalem"e, yazıya and içen, adını Kur'an olarak koyan, bölümlerinin (sûre) yarısından fazlasını düşünce şekline, itikâdî meselelere ayıran bir kitaptır. (75 veya 76 sûre)

Şimdi bakış açımız genişlemiştir. Öyle bir dinle ve öyle bir kitapla karşı karşıyayız ki bu din ve bu kitap, insanı, Allah'a götürmekte ve Allah'ı da insana getirmektedir. Onu şah damarından daha yakın göstermektedir. Tarihe dayanarak bugünü geçmişle anlamlı kılıyor, bunu bir mantığa bağlıyor ve ondan gelecek için bir akım vücuda getiriyor. Bireyi, ruhbanlıktan ve zahilikten, çıkararak, toplumun, siyasî meselelerin, toplumsal kuralların ve hareketin içine çekiyor. Maddenin ayrıntılarını ve tabiat fenomenlerini tıpkı bilimde olduğu gibi gözler önüne seriyor, onlara yemin ederek, madde dünyasındaki her fenomenden ve her hareketten maveraya bir pencere açıyor, maddeden Allah'a, halktan da Allah'a yol açıyor...!

Bu girişi yöntemin değiştirilmesinin gereğini hissettirmek için yaptım. Artık aydınlarımız ve okumuşlarımız bu büyük hayatî misyonu, -ki "bu dünya" hayatıyla biz de doğrudan ilişki içerisindeyiz- sadece seçkinlerin ve bazı belli şahısların omzuna bırakılmış bir şey olarak görmesinler. Herkesin doğru düşünebileceğini, yazabileceğini, araştırabileceğini bilmeli ve bu yola inandığı ölçüde, düşünebildiği ölçüde bu işin sorumluluğunu kendi omzunda hissetmelidir. Şüphesiz en iyi işi herkesten çok ilmî liyakati olan kimseler yapacaktır. Ancak bu, aydının sorumluluğunu azaltmaz. Bizler seçkinlerden bir ya da birkaç kişinin bir şeyler yapmasını bekleyemeyiz, beklememeliyiz. Kendimizde, dinimiz konusunda bilimsel ve mantıkî bir bakış açısına sahip olma sorumluluğu hissetmeliyiz. İnancımız ve liyakatimiz ölçüsünde dinimizi bilimsel mantıkla donatmalıyız. Çünkü muhtelif inançların ve düşüncelerin saldırısı altında bulunan şimdiki ve gelecek nesil, bu düşünsel saldırılara karşı büyük bir direnme gücüne muhtaçtır ve bu direniş gücü de bu nesiller tarafından bulunmalıdır. Böyle bir nesil kendini yetiştirebilir ve yeniden doğar. Düşüncelerimizin ve duygularımızın eline ayağına dolanmış, akledişimizi boğmuş, bakış açımızı, dünya görüşümüzü, inancımızı ve mantığımızı felç etmiş olan düşünsel alışkanlıkları, zihinsel kalıpları, itikâdî putları, ahlakî tabuları, geleneksel bağları, miras kalmış yöntemleri içimizden söküp atabilir, özgürleşebilir, zihniyetini yeniden gözden geçirebilir, şüphe yeteneğini yani imanı yaratma gücünü kazanabilir, seçme gücünü, bunun sonucu olarak da bilinçli bir şekilde direniş imkanını bulabilir.

Ümmet ve İmamet

İtiraf edeyim ki bundan önce imametle, imamın esas oluşuyla, değeriyle ve imama inanmayla ilgili duyduklarım ve Şiî kitaplarında okuduklarım bana çok belirsiz geliyordu.

Benim için o kadar belirsizdi ki, hiçbir zaman imamet hakkında konuşma yapmaya ya da bir şeyler yazmaya yanaşmadım. Çünkü benim için açık değildi, hazmedememiştim, ne olduğunu an-

layamamıştım. Bu konuda okuduklarım ve duyduklarım bugünün mantığıyla, toplumsal anlayışıyla ve hatta özgürlükçülükle ve insancıllık ruhuyla bağdaşır şeyler değildi. Fakat bir anda, bir keşif şeklinde, bir mukaşefe şeklinde, mutlak şekilde yabancısı olduğum o yepyeni dünyaya beni götürecek küçük bir kapı açıldı. Ümmet ve imametle ilgili araştırma yöntemiyle ilgilenirken bu küçük kapı açıldı ve ben bu yepyeni dünyaya giden yolu buldum. O zaman, felsefî ve kelâmî yollarla benim açımdan kabul edilebilir bir şey olmadığını gördüğüm imamet meselesini, bilimsel bir gözle ve siyasî sosyolojiyle incelediğimde, bu meselenin büyüklüğünü, derinliğini, insan ve toplum için ne kadar hayatî bir zorunluluk olduğunu fark ettim. O kadar ki şimdiye dek hiçbir mesele benim açımdan bu kadar kesinlik ve netlik arz etmemişti. Bu yönelişten sonra, -bu, gerçekten bir tür ilham ve bir tür ilahî yardımdı, şu an bütünüyle bu yeni yönelişin etkisi altındayım.- Söz konusu edilemez denen birçok mesele bile -muhtemelen benimsemezler ve duymazlıktan gelirler, özellikle bugünün gençleri ve aydınları yanlış algılarlar- benim açımdan yüzde yüz bir bilimsel anlam kazanmıştır.

Bu birkaç gecelik fırsatta bulduklarımı size aktarmayı ümit ediyorum. Ayrıca şunu söylemeye de mecburum: Ben bir din âlimi olarak değil, herkesin hissettiği sorumluluk kadar dinî meseleleri anlamak için sorumluluk hisseden ve araştırmalar yapan sıradan bir araştırmacı olarak konuşuyorum. Bu yüzden söylediklerim, "doğrusu budur, bundan başkası değildir" şeklinde bir anlam taşımamaktadır. Aksine, bugün İslam adına toplumda var olanların ıslah edilmesi gerektiğini, dinimizin ilk ve aslî kaynağına döndürülmesi gerektiğini, bizim açımızdan kesinlik arz eden şeylerin bunlar olduğunu söylemek istiyorum. O halde yeni sözlere tahammül etmeli ve kendimizi bunları kabul etmeye değil, duymaya ve anlamaya hazırlamalıyız. Kabul etmek sonraki iştir. Bu alanda düşünen ve araştırmalar yapan araştırmacıların yeni sözlerini, yeni tabirlerini, yeni açıklamalarını ve yeni delillendirmelerini işitmeye hazır olmalıyız.

Benim söylediklerim kesinlikle yenidir, doğru olması da mümkündür. Bundan dolayı söylediklerim bir nazariyedir, kesin değildir. Sadece düşünmeye davet etmektedir.

Bu incelemede bazı sonuçlara ulaştım; ama söylediklerime yüzde yüz doğru şeyler olarak bakılmaması gerekir. Çünkü ben de söylediklerimin yüzde yüz doğru şeyler olduğunu söylemiyorum. Dinleyecekleriniz, benim uzmanlık alanım olan sosyoloji bilimi çerçevesinde yaptığım araştırmalardır. Sizler daha fazla düşünerek, araştırarak ve bilimsel çevrelerde sorgulayarak bu meselelerin yerli yerine oturmasını ve olgunlaşmasını sağlamalısınız. Bu hatırlatmaları, tüm konuşmalarımın ve yazılarımın mukaddimesi olarak kabul edin. Bu seferki konuşmam daha ziyade öğretmen üslubuyla olacağından daha yorucu olacak. Bahsimizi bilimsel bir bakış açısıyla ele alacağımız için, sıkıcı gelebilecek; bu konuya daha fazla tahammül göstermenizi istirham ediyorum.

Ümmet

M. Watt adlı İslam bilimcisinin "ümmet" kelimesi üzerindeki açıklamasını genişleterek, ümmet bahsinde onu eksen alıp sosyolojik analizini yaptım. Ancak benim en çok üzerinde durduğum şey, ümmet ile imametin aynı kökten gelmesidir.[119] Bu son derece büyük bir anlama sahiptir. Ben, başı sonu kaybolmuş karmakarışık imamet yumağının ucunu burada buldum.

Aslında bir esere seçilen isim, sahibinin eserle ilgili anlayışının göstergesidir. Aynı şekilde bir ailedeki çocukların isimleri, o isimleri koyanların inancını ve zevkini yansıtır. Toplumsal meselelerde de o isimlerin niçin seçildikleri incelenmeye değerdir. Bu isimlerin ve terimlerin anlamlarını titiz bir şekilde ele almamız gerekmektedir. Özellikle sosyolojik bir araştırma yapıyorsak, sosyolojide, özellikle de tarih, kültür ve inanç sosyolojisinde, dilbilime, etimolojiye, kelimelerin köklerini, isimlerin, sıfat-

[119] Peygamber'in en bariz olumlu sıfatlarından biri olan "ümmî"nin de bu ikisiyle aynı kökten geldiğini düşünüyorum.

ların ve terimlerin türevlerini, bunların nasıl ortaya çıkıp geliştiklerini, nasıl değiştiklerini, yıprandıklarını, yaşlandıklarını ve öldüklerini bilmeye şiddetle ihtiyaç vardır. Çünkü bir kelimenin kökünü ayırdığında, onun ortasındaki güneşi görmen mümkündür, bir ismin kökünün seni bir düşüncenin köklerine götürmesi mümkündür. Bilimsel bir ilkeyi bulmak, bir kelimeyi bilinçli bir şekilde izlemek, seni uzak ve meçhul diyarlara götürür ki, bu son derece heyecan verici bir şeydir.

M. Watt, insanların tarih boyunca belli coğrafyalarda topluluklar halinde yaşadıklarına dikkat çekmektedir. Topluluklar oluşturan ve orada yaşayan bu bireyler, oluşturdukları bu toplulukları neyle isimlendirdiler? Bunların kendi toplulukları için belirledikleri isim, onların toplumsal hayat anlayışlarını ve topluluklarının gerçekte ne anlama geldiği hakkındaki yaklaşımlarını gösterir.

Bu isimler oldukça fazladır. Ben şimdi okuyucuların bu terimleri İslâmî bir terim olan "ümmet" ile mukayese edebilmesi için Avrupa dillerinde, Arapça'da ve Farsça'da bir toplum ve bir insan grubu için bugün de kullanılan kelimeleri ele alacağım. Her birinin, grubun "isimlendirme yönünü" gösteren sözlük anlamını ve onlara ilk anlamını veren köklerini inceleyeceğim.

1- Nation/nasyon: Bizim "millet" olarak tercüme ettiğimiz kelimedir. Nasyon, doğmak demek olan Naitre mastarındandır. O halde onlar, bir grubun bireylerini birbirine bağlayan gerçek, doğal ve kutsal bağı oluşturan aslî kriterden ve topluluktan akrabalığı, birlikte doğmuş olmayı ve aynı ırktan olmayı anlıyorlar. Bu, onlar açısından insanları bir gruba ve birbirine yakınlaştıran en kutsal bağdır. Avrupalı, "nasyon"[120] ve "nasyonalizm" kelimesini seçerek, aynı yerde doğmuş olmak bağını esas aldığını vurgulamış oluyor ki bu şimdi de çok revaçtadır.

[120] Millet, yanlış bir tercümedir. Millet, din anlamındadır. (Millet-i İbrahîm) veya "Milel ve Nihal" ve "İslam Milleti..." gibi. Meşrutiyet döneminde, dönemin gazetecileri ve siyasetçileri tarafından, nasyon kelimesine karşılık olarak "millet"in seçildiğini düşünüyorum.

Bunun, kendi kabilesinin bireylerini aynı büyük atanın çocukları sayan kabile anlayışından ibaret olduğunu görüyoruz. Temim oğulları, Ümmeyye oğulları, Neccar oğulları gibi...

2- Kabile: En eski kelimelerden biri kabiledir. Nasyondan da daha eskidir. Kabile, hayatları için bir maksat, bir "kıble" seçmiş ve bütünüyle ona yönelmiş insanlardır. Bu toplulukta bireyleri birbirlerine bağlayan en sağlam bağ, onların ortak bir "kıble"ye (maksat) sahip oluşlarıdır. Hedefte ve maksatta buluşma yeri genellikle otlaklardır. Çünkü her kabilenin otlağı, yaylası, kışlağı vardır. Geniş ovaya baktığınızda her topluluğun (kabile) bir kıbleye yöneldiğini görürsünüz.

O halde kabile, ortak kıbleye sahip olan bireyler topluluğudur.

3- Kavim: Bu toplulukta birlikte yaşama "bir grup insanın bir eylemi gerçekleştirmedeki ortak kıyamları"na dayanır. Yani biz, bir kavmin fertleri, yeryüzünün bu köşesinde birlikte, ortaklaşa bir eylemi gerçekleştirmek için ayağa kalkmış, kıyam etmiş insanlarız.

4- Şa'b: Şa'b kelimesi, Farsça'da da var olan şube ve inşiab kelimeleriyle aynı köktendir. Yani yeryüzünde şubelere, kollara ayrılmış insanlar topluluğudur. Yani her şube, bir şa'bdır. Yani diğer kollardan ayrılan bir koldur, toplum, beşeriyetten ayrılan bir şubedir.

5- Tabaka: Yaşantı, iş ve gelir açısından aynı ya da benzer olan insanlar, bir sınıfı teşkil ederler. Bir sınıfta yer alan bireyler, çalışma ve yaşama biçimi, toplumdan yararlanma ölçüsü açısından birbirleriyle benzer durumdadırlar. Onlar bir birimi ve bir grubu teşkil ederler. Bir "Sociale Classe/toplumsal sınıf" oluştururlar. O halde onlar arasındaki bağ, iş ve gelirdeki ortaklık ya da yaşantıdaki ve özellikle de toplumsal durum ve statüdeki benzerliktir.

6- İçtima ya da Camia: Bu kelime şu an halkın da kullandığı bilimsel bir terimdir. Camia/toplum, hem Avrupa'da hem de bizde bir yerde toplanmış insan topluluğu demektir. Bu nedenle,

bu grubun en önemli bağı, temeli ve bu ilişkinin temel anlamı "onların bir yerde toplanmış olmalarıdır"

7- Taife: Bir eksen etrafında ve belli bir özel bölgede tavafta ya da harekette olan insan grubudur. Çölde her grup, bir su kuyusu etrafında dönüp durur ve kendilerine ait olan bir otlakta, bir meydanda ve bir dairede gezerler.

8- Nejad (Race)/ırk: Şekil, renk, endam gibi bedensel özelikler açısından birbirlerine benzer olan insanlardır.

9- Tude (Masse)/kitle: Bir noktada birikmiş insanlar topluluğudur.

10- Peuple: Belli bir yerde ikamet eden insan topluluğudur. Vatandaşlar.

Ayrıca grup (groupement, groupe), hizip (parti), aşiret (clan, tribu) da bu türdendir.

Ancak İslam, kendi teşkil ettiği insanlar grubunu isimlendirmek için bu terimler yerine "ümmet" kelimesini seçmiştir.

İslam'ın kendine özgü anlayışı burada da açıkça ortaya çıkmakta ve ilginç bir şekilde "hareket" esasına dayanmaktadır. Ama bu belli ve sabit bir yöne harekettir. İslam, sürekli değişimi ve sürekli sabitliği bu şekilde birleştirmiştir. İslâmî dünya görüşü bunun üzerine oturmaktadır. İslam, bu ilkeyi, Kabe'nin tavafında ifade etmektedir.

Tavaf: Ebedî harekettir; (yedi kez) durmaksızın, sapmaksızın ama sabit bir eksen etrafında...

İslam kültüründe bir başka yerde de işaret ettiğim gibi, dini isimlendirmek için muhtelif telakkilerde kullanılan tüm terimler, yol anlamındadır. Bu yaklaşımı, temel dinî terimlerin çoğunda görüyoruz: Mezhep (yol), süluk (yol), şeriat (su yolu), tarik ve tarikat (yol), sebilillah (Allah yolu), sırat (mabet yolu), hac (Bir şeye doğru yönelmek, bir yere gitmeye kastetmek), ric'at (varlıktaki insan), hicret (Peygamber'in doğumu yerine İslam'ın başlangıcı, Mekke'nin fethi, hatta Peygamber'in bi'seti).

Kendi toplumuna da bu anlayışla bakması ve onu isimlendirmek için bu dinamik kavramı seçmiş olması son derece doğaldır. O kelime "ümmet"tir. İşte bana yeni ve geniş bir ufuk açan, yüzlerce yeni anlamın karşımda fışkırmasını sağlayan bu ümmet kelimesidir. Bu kavram İslâmî kültürümüzde mevcuttur; ancak bugün öyle bir şekilde söz konusu edilmektedir ki bu kavram bana belirsiz, hatta akıl dışı gelmekteydi. Fakat bu yeni yaklaşım biçimiyle baktığımda, bunları sadece makul ve mantıklı bulmakla kalmadım; bunların son derece canlı, çağdaş, ilerici, toplumsal ve devrimci bir gerçeklik olduğunu gördüm. Bu yeni geniş ufuklar önümde ansızın açılıverince, "imamet" kelimesinin "ümmet" kelimesiyle aynı kökten geldiğini fark ettim. "Ümmî" sıfatının da aynı şekilde olduğunu düşünüyorum.

Ümmet kelimesi "ümm"[121] kökündendir. Yani ahenk, kastetmek ve niyet etmek manasındadır. Bu, "hareket", "hedef" ve "bilinçli karar"ın birleşmesiyle oluşmuş bir anlamdır. "Ümm" kelimesinin kökünde "ileri, öne ilerleme" kavramı da saklı olduğundan bu birleşik anlamı oluşturan dört unsur bulunmaktadır:

1-Seçim, 2-Hareket, 3-İlerleme, 4-Maksat.

Bütün bu anlamları içinde saklayan "ümmet" kelimesi, aslında "açık yol" anlamındadır.

Yani yol anlamındaki insan grubu ve toplum!

O halde, bu kelimede rehberlik etmek, rehberlik edilmek ve yol almak saklıdır. Öyleyse İslam, insanları birbirine bağlayan kut-

[121] Çeşitli anlamları bulunan bu köke ait türevler, bizim açımızdan "ümmet" kelimesinin anlamını daha da zenginleştirmekte, daha fazla açığa çıkarmakta ve bir çok boyutunun aydınlanmasını sağlamaktadır. Öncü, art veya arkanın zıt anlamlısı (emame); kafada beynin yer aldığı bir bölüm (ümmü'r-râs); ileride olan, öncü, iktida ve kıyadet, numune, misal, yolu aydınlatan, binanın doğru olması için çekilen çekül çizgisi, doğru bina etmek (imam); özel kurumları, mülkleri ve malları millileştirmek, nasyonalize etmek, sosyalize etmek, ortaklığa açmak, yani özel mülkiyeti genelleştirmek, toplumsal mülkiyete açmak ve ümmeti de onun mâliki bilmek (tamim).

sal ve temel bağ olarak, aynı kandan olmayı, toprağı, topluluğu, amaç ortaklığını, iş ve iş araçlarındaki ortaklığı, ırk benzerliğini, toplumsal statüyü ve hayat tarzını görmüyor. Peki İslam'a göre tüm bunlardan daha kutsal ve daha aslî olan bağ nedir? "Gitmektir"! Yani gitmek için bir yol seçen insanlar grubudur!

Bu kelimenin nasyon, kavim, kabile, şaab vb. kelimelere karşı üstünlüğü son derece açıktır. Çünkü onların hiçbirinde insanî ilerleme anlamı yoktur. Ancak beşerin kendi topluluğu için seçtiği en iyi terim olan kabile hariç. Yani insanların kıble ve hedefteki ortaklığı... Bu ayrıcalığa ümmet de sahiptir. Zira yol kat etmek, önderlik ve ortak bir önderlik altındaki bireylerin ortaklığı derken, önderliğin olduğu ve herkesin yöneldiği belli bir kıbleye ve hedefe doğru hareket söz konusu edilmektedir. Kabile karşısında şu imtiyaza da sahiptir[122]: Ümmet de tıpkı kabile gibi kıble ortaklığını, insanları birbirine bağlayan bir ölçü, gerçek ve manevî yakınlık ve bir yerde toplanma sebebi olarak görmektedir. Kabilede hedef ortaklığı vardır ama hareketin kendisi hedefe yönelik değildir. Zira insan bireylerinin bir hedeflerinin olması ve bir kıbleye inanmaları mümkündür fakat ona doğru gitmek için hiçbir yükümlülük hissetmiyor olabilirler; yani yalnızca aynı hedefe ve aynı inanca sahip olmakla yetinebilirler. (Yalnızca zihinsel ve duygusal bir ilgi olarak) Tıpkı bizim Müslüman toplumumuzda olduğu gibi... Bizim Müslüman toplumumuz da ortak bir hedefe ve ideale sahiptir ama ona doğru adım atmıyor. İnandıkları hedef ile, yönelip hareket ettikleri hedef başkadır! Ancak ümmette ortak kıbleye doğru hareket, temel düşüncedir.

122 Burada sosyolojiyle ilgili değil, dil bilimle ilgili bir mesele söz konusudur. Kelimelerin köklerini ve her terimin isme konu olma yönünü tahlil ediyorum. Ben kabilenin bu açıdan bunların tümünden daha ilerici olduğunu söylediğimde yine o heyecanlı aydınlardan biri, benim toplumsal hayat noktasında kabilenin, uygar milletten ve toplumdan daha iyi bir düzen olduğunu söylediğimi öne sürerek eleştiri yapmaya ve uygar toplumla milletin, kabileden daha iyi olduğunu ispatlamak için bir sürü deliller sıralamaya kalkışmasın!

İnsanlardan oluşan toplumsal bir grubu ifade eden tüm bu terimler, formu, şekli, ve mekanın özelliklerini ve kapasitesini gösteriyor. Yani onların tümü statiktir; sadece ümmet dinamiktir.

"Taife" ve "kavm"in de dinamik olduğu söylenebilir. Kavim kıyamdır (hareket). Fakat ortak bir davranış olan toplu yaşamak içindir. Bu da hareketlilik değil, sabitliktir. Durgunlukta harekettir. Kalmak ve durmak için hareket etmektedir. Sabitleşmek ve durmak için kıyam etmektedir. Nitekim "kıyam", her zaman "hareket" değildir. Hareket ise bir noktadan başka bir noktaya intikal etmektir. Veya bir tür ve nitelikten bir başka tür ve niteliğe dönüşmektir. O halde hareket ya "gitmek"tir ya da "olmak"tır; kıyam ise ayağa kalkmaktır, yani sükunun şekil değiştirmesidir. Oturan kişi, bir iş için bulunduğu yerden kalkıyor ama gitmiyor, yola koyulmuyor. Kıyam, "-imek"[123] şeklinin değişimidir, cinsin ya da yerin değişimi değildir! Ne afakî ne de enfusî hicrete sahiptir. Ama ümmet, bir muhacir toplumudur. Bu terimde (sadece ümmetin tahlil edilmesiyle elde edilen) şu kavramlar bulunmaktadır:

1-Hedef ve kıblede ortaklık.

2-Kıble ve hedef yönünde gitmek.

3-Ortak önderliğin ve yönlendirmenin gerekliliği.

[123] Farsça'daki "Şoden" kelimesi, Türkçe'deki "olmak" kelimesiyle tam olarak aynı anlama gelmektedir. Türkçe'ye bazen mecburen "olmak" olarak tercüme edilen "bûden" kelimesi ise, aslında bugünkü Türkçe'deki "-imek" ek fiiline tekabül etmektedir. Eski Türkçe'de müstakil bir fiil olarak kullanılmakla birlikte bugün "-imek" fiili, yalnızca isim soylu kelimelerin yüklem olarak çekimlenmesini sağlayan bir ek fiil olarak varlığını sürdürmektedir. Türkçe'de "-imek" ek fiili, yalnızca dili (görülen) geçmiş zaman, miş'li (öğrenilen) geçmiş zaman, geniş zaman ve şart kipleriyle çekimlenebilmektedir. İki kelime arasındaki farkı dili (görülen) geçmiş zaman kipiyle çekimleyeceğimiz birer örnekle açıklamakta fayda var. Örneğin: "Ben öğretmen oldum" / "men muallim şodem" cümlesinde "şoden" fiilini kullanmamız gerekmektedir. Eğer cümleyi "-imek" ek fiiliyle söyleyeceksek, cümleyi Türkçe olarak "Ben öğretmen idim", Farsça olarak ise "Men muallim bûdem" şeklinde kurmamız gerekecektir. (Çev.)

O halde bu kelimede var olan tüm anlamlarla yapılacak bir tarife göre ümmet şudur: "Tüm bireyleri ortak bir hedefe sahip olan insan topluluğudur. Ortak bir önderlik altında bir araya toplanıp kendi idealleri yönünde hareket eden insan toplumudur." O halde bireyler arasındaki yakınlık, (şa'b kelimesinin anlamında da var olduğu üzere bir başka gruba karşı) toprak, kan, ortak iş, ortak yazgı, ortak hedef ve bir iş ya da bir grup için birlikte kıyam, birlikte hareket yerine ortak bir kıbleye doğru hareket etme yükümlülüğü duyan insanların oluşturduğu ve bu insanların tümünün ortaklaşa kabul ettiği bir toplumda, ortak bir önderliğe inanmaktan ibarettir.

İmamet

Bu, İslam'ın bir din ve öğreti olarak yol ve kıble gösterme görevini üstlenmiş olduğu özel bir İslam toplumudur. Kelâmî ve mezhebî meselelere, tarihî metinlere girmeksizin başka bir inanç esası elde etmekteyiz. Ümmetin anlamından da lafzından da imamet çıkmaktadır. Dolayısıyla imamet, ümmetin hedefe yönlendirilmesinden ibarettir. Bu açıdan imamet, ümmet terimi içerisinde mutlak surette zorunlu olarak saklı bulunmaktadır. Toplum, kabile, topluluk, kavim ve nasyon kelimelerinde böyle bir anlam saklı değildir. Ümmet, imametsiz olmaz. Bir fert, ümmetin üyesi olduğunda, toplumsal önderliğe karışı yükümlülük ve teslimiyet içerisinde olur; ama kuşkusuz bu teslimiyet, kişinin özgür iradesiyle seçtiği bir teslimiyettir. Ümmetteki fert, topluma karşı yükümlülük duyan bir itikadî hayata sahiptir. Toplum, "ideoloji"ye veya "inanç"a karşı yükümlüdür; ideoloji de ideallerin gerçekleştirilmesi ve hedefe ulaşma noktasında yükümlüdür.

Mutluluk veya Olgunluk

Burada iki farklı mesele ortaya çıkmaktadır: (Biri) "imamet"in niteliği ya da "ümmet" diye adlandırdığımız İslam toplumunun önderliği meselesidir. Şimdilik buna işaret etmekle yetiniyorum; son derece hassas olan bu meselenin ayrıntılarını daha sonra ele alacağım.

Siyasî sosyolojide söz konusu olan en önemli mesele şudur: Tüm rejimlerde, siyasî hayatın tüm şekillerinde toplum, önderlik, yönlendirme ve halk idaresi noktasında iki felsefeden, iki yaklaşım biçiminden, iki düşünce tarzından fazlası bulunmamaktadır:

1-Toplumun idaresi.

2-Toplumun yönlendirilmesi.

Bu iki düşünce tarzı, ilk bakışta birbirine benzer gözükse de veya karşıtlıkları hissedilmese de bunlar, birbiriyle zıt iki yaklaşımdır. Birinin hedefi insanların istedikleri, hoşlandıkları ve özgürlüklerden faydalanarak -mutlak veya nisbî olarak- yaşayabilecekleri bir yönetim kurmaktır. Burada hedef, refahtır, özgürlüktür yani mutluluktur. Bu tür bir yönetim, tarih boyunca en iyi yönetim olarak algılanmıştır. Fakat bugün özellikle son yarım yüzyılda, özellikle Asya, Afrika ülkeleriyle ve geri kalmış milletlerle ilgilenen sosyolojide tereddütle karşılanmaktadır. Zira en iyi şekilde idare etme meselesiyle "toplumun hızla ilerlemesi" ilkesi, birbiriyle çelişmektedir. Ya halkın iyi yaşamasını ve huzur içerisinde olmasını seçip, bunu hükümetin sloganı yapmak, ya da toplumu en hızlı ve en çabuk şekilde ilerletmeyi tercih etmek gerekmektedir. Sonuçta bu ikisi arasında çelişki vardır. Yani çocuğu her açıdan en iyi şekilde yetiştirmeleri, değiştirmeleri ve geliştirmeleri için ya bir anaokuluna veririz ya da onun değişmesi ve gelişmesi için değil, birkaç saat güzel vakit geçirmesi için bir çocuk bahçesine götürürüz. Hedef çocuğun iyiliğidir ama burada çocuğun geliştirilmesi söz konusu değildir.

Siyaset ve Politika

Bu iki yaklaşım, tarihte resmen söz konusu edilmeksizin ve düşünürler tarafından bu ikisi arasındaki karşıtlığa işaret edilmeksizin, farkında olmadan, muhtemelen birer terim olarak ele alınmıştır.

Siyaset kelimesinin Yunan dilindeki karşılığı -bugün tüm Avrupa dillerinde ve tüm metinlerde tekrar edilir- politika (politique)dır. Politika, şehir anlamına gelen "polis" kelimesinden türemiştir.

O halde işi politika yani şehrin en iyi şekilde idaresi olan hükümetin ülkedeki görevi, bir anlamda belediyenin şehirdeki görevi gibidir. Bir şehirdeki belediyecilik sisteminin, halkın anlayışını ıslah etmek, genç neslin en iyi şekilde düşünmesini ve bir önceki neslin, çocuklarını daha iyi eğitmesini sağlayarak onların dinî düşüncelerini geliştirmek, onları daha dindar ya da daha dinsiz yapmak ve onlara bir ahlak anlayışı sunmak gibi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır. Bunlar bir kurum olarak belediyenin ve şahıs olarak da belediye başkanının sorumluluk alanı içerisinde değildir. Zira belediye ve belediye başkanı, yalnızca şehir halkının rahat yaşamasını ve şehirdeki düzeni sağlamakla görevlidir. Yönetimdeki hükümetin de ülke sınırları içerisindeki görevi budur. Yani toplumu korumak ve ülkedeki insanların rahat yaşaması için gerekli imkanları sağlamaktır. Bütün bunlar, "ülke işlerinin idaresi" yani politikaydı. Bunun sebebi Yunanistan'daki her şehrin bir ülke olması ve kendine özgü müstakil bir devlete sahip bulunmasıydı (Cité-etat). Mesela Atina şehri, bir ülkeydi ve bir hükümeti vardı. O halde polis "şehir devlet"tir. Doğal olarak da belediyecilik ile ülke yönetimi ve belediye başkanı ile ülke yöneticisi eş anlamlıydı. Bu açıdan şehir idaresi olan politika, hükümet ve devlet işlerinin alanında yer alan sorumluluklar bütününe tekabül etmektedir.

Ancak Doğu'da (toplumun ve ülkenin idaresi demek olan) politika yerine, "siyaset" kelimesi kullanılmıştır. Bunun anlamı, halkın korunması ve ülke ya da toplumun idare edilmesi değildir. Siyaset, sözlük anlamı itibariyle "vahşî atı terbiye etmek" demektir. Bundan dolayı, siyasette değişim, terbiye ve tekamül söz konusudur. Böylesi bir hükümetin görevi, halkın mevcut ruhî, ahlakî, fikrî ve toplumsal durumunu, olması gereken ruhî, ahlakî, fikrî ve toplumsal duruma dönüştürmektir.

O halde hükümet için iki tür felsefe ve sorumluluk söz konusudur: Ya halka önderlik etmeli ve halkın eğitimini belli bir öğretiye göre en iyi şekilde yerine getirmelidir; çünkü halkın önderi ve muallimidir (siyaset) ya da toplumun idarecisi, gözeticisi ve koruyucusudar (politika)!

Hizmet ya da Islah

Ya "ıslahçıdır" ya da "hizmetkâr"! Birazcık dikkatle bu iki kavramın aynı olmadığını, bazen farklılık taşıdığını ve hatta karşıt olduğunu fark edebiliriz.

Hizmet, hizmet edilene istediği, ihtiyaç duyduğu ve zevk aldığı işte yardımcı olan davranıştır. Islah ise, ona istemesi ve hissetmesi gereken şeylerde kendisini olgunluğa götürerek yardım eder. Bir sevgiliye kavuşmak, bir makama ulaşmak ya da bir dükkan açmak isteyen birinin yardıma ihtiyacı vardır. Kim böyle birine yardım ederse, ona hizmet etmiş olur. Ama istediği şey saptırıcı ise onu değiştiren, uyandıran, bu arzusundan ve bu çabasından vazgeçiren kişi, onu ıslah etmiş olur. Hizmet, kişiye "-imek"te yardım etmektir. Islah ise "olmak"ta yardım etmektir. Hizmette mutlu kılma yönü vardır; ıslahta ise, tekamül verme yönü bulunmaktadır. Batı medeniyetinde Pasteur bir hizmetkardır, Mesih ise bir ıslahçıdır. Doktor hizmetkâr, yazar ıslahçıdır. Mucitler ve kâşifler, insanlığın hizmetkârları; peygamberler ve aydınlar ise ıslahcılarıdır. İbn Sina'lar Müslümanların kültürüne ve uygarlığına hizmet etmiştir; Ebuzer'ler ise onları ıslah etmiştir. Öğretim hizmettir, eğitim ise ıslahtır. Bilim hizmet, din ise ıslahtır. Bilim adamları hizmetkârdır, aydınlar ise ıslahçıdır Bu yüzden ıslahsız hizmet, bazen ihanete dönüşür. Sarhoş bir serserinin eline keskin bir bıçak vermek olur. Onun eline keskin bir bıçak vermiş olan hiç kuşkusuz ona hizmet etmiş olur!

O halde şöyle bir genel ilke kabul edebiliriz: Her ıslah bir hizmettir; ancak her hizmet zorunlu olarak ıslah demek değildir. Bu farkın anlaşılması, hayat içerisindeki birçok toplumsal, siyasî, insanî ve tarihî mesele aydınlatmakta ve birçok yargıyı değiştirmektedir.

Liderlik ve Diktatörlük

Bundan dolayı şöyle bir sonuca varılabilir: "Siyaset", toplumun "-imek" sorumluluğunu değil, "olmak" sorumluluğunu üstlenen devlet felsefedir. Siyaset, kelimenin tam anlamıyla, ilerici ve dinamik bir felsefedir. "Siyaset" felsefesinde devletin hedefi, kurumları, kuruluşları, toplumsal ilişkileri, hatta toplumun görüşlerini, inancını, kültürünü, ahlakını, yaklaşımını, geleneklerini, zevklerini, isteklerini ve bütün değerlerini devrimci bir öğretiye göre, ıslahçı bir ideolojiye göre değiştirmektir. İdeallerin, isteklerin ve değerlerin gerçekleştirilmesine yönelir. Mükemmelliğe yönelir; mutluluğa[124], iyiliğe, rahata değil, yüceliğe ve kemale yönelir. Hizmete değil, ıslaha; refaha değil, ileriliğe; güce değil, hayra, realiteye değil, hakikate "hoşça" kalmaya değil, "yükseğe" gitmeye vs... kısaca halkı idare etmeye değil, halkı inşa etmeye yönelir.

Aksine "hükümet felsefesinin" Batı'daki muadili olan politika, "inşa etme" esasına dayanmaz; "sahip olma" esasına dayanır. Zira kelimenin kökünün de, tarihsel kökeninin de işaret ettiği üzere hedefi "ülke sahibi olmak"tır; ama "devrimci bir ideoloji"ye dayalı olarak değil, "genelin beklentileri"ne dayalı olarak. "Erdemin geliştirilmesi" için değil, "râzılık kazanarak" halkın hoş yaşamasını sağlamak için halka hizmet etmektir. Halkın iyi yaşamasını sağlamak için ıslah etmek değildir.

Bu iki anlayış karşılaştırıldığında siyasete dayanan devlet felsefesinin, politikaya dayanan felsefeden daha ileri olduğu yargısına varılabilir.

Fakat "her hakikat ne derece yüceyse ondaki düşüş ve sapma da o ölçüde ağır ve o ölçüde zarar vericidir" kuralını göz önünde

[124] Mutluluktan, gayri İslâmî anlamdaki mutluluğu kastediyorum. Farsça'da "hoşbahtî/memnuniyet", "hoşvaktî/hoşça vakit geçirmek" kullanılır. Avrupa'da "le bonheur", "hoşbahtî"nin sözlük anlamıyla tercümesidir. Bir Batılı filozofun tarifiyle sağlık, servet, toplumsal onur, iyi bir eş ve çocuklar, yeterli bir gelir ve güvenli bir gelecek sahibi olmak." Oysa İslâmî tarife göre "saadet", şekavetin/zulüm zıddıdır.

bulundurarak şunu söyleyebiliriz: "Siyaset" kalp krizi geçirdiğinde, politikaya oranla halkı daha fazla aldatacak ve toplum açısından daha fazla tehlike yaratacaktır.

Nitekim teorik olarak kabul edebileceğimiz ve pratikte de gördüğümüz gibi siyaset, politikaya oranla diktatör tarafından daha kolay ve daha çabuk, istibdatçı rejimin izahı yönünde bir felsefeye dönüştürülebilir. Çünkü zahiren öğretmen, hemşireden daha çok polise benzemektedir. Tarih boyunca kendi istibdat rejimini "halkı ıslah siyaseti" olarak adlandırmayan hiçbir diktatör yoktur. Uyandırma anlamında "azarlama" ve terbiye etme anlamında "siyaset" kelimelerinin istibdat literatüründe çok yaygın olması da bundan dolayıdır. Bu yüzden peygamberce bir misyonu bünyesinde barındıran bu iki yüce kelime, zihnimizde falakaya yatırmayı, kırbaçlamayı ve işkence etmeyi çağrıştırır.

Bu iki siyaset yaklaşımı, Doğuda siyaset (halk inşası), Batı'da politika (ülke yönetimi) şeklinde kendini göstermektedir. Batı'da siyasî özgürlükler gelişmekte, bireyselcilik (indivüdializm) için zemin oluşmakta, düşünce özgürlüğü (liberalizm) ve halk yönetimi (demokrasi) gelişmektedir. Bunun aksine Doğuda "insanlar yöneticilerinin dini üzeredir" ilkesi daha güçlüdür. Kolektif ruh, devletin hakimiyeti, düşünsel istibdat daha fazla hakimdir. (Alevî Şiası'nın amel ettiği) takiyye, artık bir taktik olmaktan çıkıp bir alışkanlığa bir "erdem'e dönüşmüştür. Bağımsız görüş sahibi olmak, bireyin genel örfe, mevcut duruma ve avamın kabullerine karşı düşünce belirtmesi, ayıp karşılanmaktadır. Akıl ve şahsiyet sahibi olmak, "cemaatle aynı renge bürünmek" olmakta, böylece akıl inkar edilmekte ve şahsiyet yok edilmektedir.

Batı'da gücün kaynağı daha ziyade yeryüzü hükümetidir, halkın iradesine dayanır ya da en azından öyle görünür. Doğu'da ise daha çok semavîdir, ilahî iradeye dayalıdır ya da öyle görünür. Muhtemelen siyaset felsefesinde rehberliğin diktatörlüğe hızla dönüşmesi imkanından dolayı, en derin, en büyük ve en sürekli şeklini Doğu tarihinde görüyoruz. Doğunun tarihinde hem "nübüvvet" hem de "saltanat" bulunmaktadır.

Bu yüzden istibdatçı güçler ya Allah'ın temsilcisi olarak sultandılar ya Peygamber'in vekili olarak halifeydiler ya da her ikisinin de varisi olarak din adamıydılar.

Batı'da ne dinin bu kadar derinliği ne de hükümetin bu kadar iktidarı bulunmaktadır.

Bugün Doğu'da proletarya diktatörlüğü adı altındaki devrimci liderler tarafından öne sürülen tek parti yönetimi, yükümlü demokrasi, ömür boyu cumhurbaşkanı tayini[125] -ki siyaset ilkesine olan eğilimi ifade etmektedir.- gibi öneriler, geleneksel bireysel diktatörlüklerin bünyesinde oluşup şekillenmektedirler.

Oysa Batı'da Marksizm'in bile -Batı düşüncesinin bir ürünüdür, serbest Batı demokrasisine ve liberalizme karşı devrimci bir yaklaşıma sahiptir, çoğunluğun oyuna değil, devrimci bir şekilde işçi sınıfının yönetimine inanır- tedricen bir siyasî partiye dönüştüğünü, devrim düşüncesini bir kenara bıraktığını, Batılı bir liberalist ve sendikalist karakter kazandığını, devrim seferberliği yerine seçim seferberliği yaptığını, siyasî ve demokratik oyunlara yöneldiğini, solla, sağla, içle, dışla, milliyetle, burjuvaziyle, bireysel özgürlüklerle, genelin refahıyla, "politik" flörtlere girişerek oy toplamaya çalıştığını, sendika yoluyla sınıfsal isteklerine, sandık yoluyla da hükümete ulaşmaya çalıştığını görmekteyiz!

Burada şu hatırlatmayı yapmam gerekiyor. Hâlâ 19. yüzyıl kafasıyla düşünen ve hâlâ liberalizm ve Batı demokrasisi havasında olan bazı klasik aydınlar, demokrasiyi şiddetle mahkum ettiğim, ideolojik sorumluluğa sahip rehberliği şiddetle savunduğum için -yıllardır bundan bahsediyorum, aydınlara ve özgürlükçülere hâkim olan anlayışa rağmen açıkça bunu dile getiriyorum- beni küçümsüyorlar ve söylediklerimin, sloganı özgür

[125] Sorumlu demokrasi ya da rehberlik ile devrim ve bağımsızlık kahramanının ömür boyu cumhurbaşkanlığına getirilmesi planı gibi iki esasın Bandung Konferansı'nda gündeme getirilmesinin en önemli sebebi, muhtemelen bu konferansa katılanların çoğunluğunu Doğuluların oluşturmasıdır.

oylar ve serbest seçimler olan cepheyi zayıflattığını, bireysel istibdadı ve demokrasi dışı düzenleri tevil ettiğini belirtiyorlar.

Ancak serbest seçim isteğinin içine düştüğü durum, bu hakirin iddialarındaki doğruluğun açık bir ispatıdır. İkinci olarak bu slogan, koltuk sevdalısı olup özel ve tüzel açıdan söz konusu edilmesinde bir sakınca bulunmayan hesaplı sözler söyleyen müreffeh özgürlükçü aydınlara aittir. Onlar bununla konuşma hakkı ve yazma özgürlüğü elde etmeye çalışıyorlar. Fakat asırlarca zayıf bırakma ve sömürünün ağır yükünü omuzlarında taşıyan, boğulmak üzere olan, açlıktan ve sıkıntıdan ölen sınıflar, isteklerine meclisin ütülü elbiseli mücadeleci aydınlarının cevap vermesini bekleyecek, zihinsel liberallerin parlamentarizmine gönül bağlayacak, cennetleri Avrupa, ütopyaları Amerika olan bir toplum arzusu duyacak durumda değildir.

Hele diktatörlük, ekonomik sistemin ya da sömürünün zorunlu sonucu olan siyasî bir düzendir ve ne bendenizin ne de zât-ı âlilerinin sözüyle değişir. Bu zorunlu sonuç, kurnazca yapılan faydacı yorumlarla değil, yalnızca başka zorunluluklarla değişir.

Gerçek olan dış görünüş değil, iç hakikattir. Diktatörlüğü mahkum etmek için demokrasi sloganına ümit bağlamak safdilliktir. Demokrasiyle diktatörlüğün zahiren benzerlik taşımamasından dolayı "ideolojik rehberlik"ten söz etmezsek, bunun sebebi yalnızca diktatörlüğün kendisini, rehberlik şeklinde gösterebilmesidir. Diktatörlük, yüzüne hiçbir maske takamamış olsa bile, toplumsal icaplar var oldukça var olabilen bir gerçekliktir. Zaten demokrasi de yüzüne taktığı bir maske değil midir?

Maskeleri bir kenara bırakıp yüzlere bakalım. Rehberliği diktatörlükten ayıran şey form değil, içeriktir. Açık ve hissedilen toplumsal gerçekliklerdir.[126] Güçlerin varlığıdır: Rejimlerin doğumu

[126] İslam Bilim IV kitabında (Peygamber Ölüyor bölümü) Sakife seçiminin, halifenin demokratik esasa göre seçilmesinin reddedilmesi ve bu şartlarda vesayet esasının ispatı çerçevesinde geniş açıklamalarda bulunmuştum. Fakat aynı bölümde Sakife seçiminin ve halifenin demokratik esasa göre (biat ve icma) seçilmesinin ispatının yapıldığını ve vesayet esasının reddedildiğini

ve ölümü, kurumlar, toplumsal ilişkiler, sınıfsal durum, siyasî tavırlar, ideolojik eğilim, dilin, kültürün, hayatın, üretimin, dağılımın, şartların, imkanların, faydalanılanların, hatta dilin, kültürün, hayatın vs. vekili olan adamların, hatta başka adamların mevcudiyetidir. Anayasa kitaplarında yazılı olanlar değildir.

Burada imamet kavramı tümüyle aydınlatıcı bir işleve sahiptir. Aynı şekilde ümmet, sübut ve hareketin oluşturduğu iki ilke ve iki seçenek arasından ikinci şıkkı seçer. (Sübut, halkın huzurunu ve rahatını sağlayan, onları tehlikeden, zarardan ve hastalıklardan koruyan toplum idaresi anlayışıdır. Hareket ise ilerleme ilkesiyle düşünsel, toplumsal ve itikadî ilişkileri değiştirmek, toplumu, toplumun ruhunu ve beynini kemale doğru sürüklemektir.) O halde ümmet, bireylerin onda rahatlık ve durağan bir mutluluk hissedecekleri bir toplum değildir. Sorumsuzluğu, başı boşluğu, rahatlığı, huzuru, tüketim düşkünlüğünü, refahı, hedefsiz ve kof bir güzel hayatı, hayatın ölçüsü yapmaz. Rehberin yani imamın, imamet ve rehberlik ilkesinin hedefi, yalnızca halkı korumak, gözetmek, halka özgürlük ve rahatlık duygusu hissettirmek değildir. Birey, ümmetin içerisine girdiği an, birlikte yolculuk yapacağı bir gruba katılmış olur. Hareket, bu terimin bünyesinde ve ruhunda vardır. İkinci olarak onun ümmet içerisindeki hayatı, özgür ve rahat bir hayat değil, yükümlülükle ve sorumlulukla dolu bir hayattır. Üçüncü olarak birey, kendisini ümmetin üyesi olarak kabul ettiği an, bu ümmetin imametini de kabul etmelidir. (Önce tanımalı, sonra kabul etmelidir). İmamet de toplumu durağanlık içerisinde tutup idare etmez. Onun ilk ve en önemli sorumluluğu, -yani imamet şeklindeki siyasî felsefesi- hükümet esasına dayanarak, toplumun hızla kemale doğru sürüklenmesi sırasında bireyler rahatsızlık ve huzursuzluk duy-

söyleyerek câhil ve mutaassıp avam arasında benim hakkımda dedikodu çıkarmışlardı. Ne şamatalar yapılmış, ne entrikalar çevrilmişti. Düşmanın nerelere kadar nüfuz ettiğine ve zihinlere ve gönüllere hükmedecek kadar nasıl güç kazandığına bakın. Sadece avam değil, havastan bazıları da bu işin içerisindeydi. (Toplumdaki düşünsel çöküşün sebebini bulmaya çalışan araştırmacı aydınların dikkatine!)

sa bile, toplumun en hızlı şekilde ilerlemesini, değişmesini ve tekamülünü sağlamaktan ibarettir. Durgun, sıradan mutlu bir hayatı, o hareketten ve tekamülden daha çok beğenen bazı kimseler çıksa da bu tür kişilerin tercihlerinin herhangi bir yeri olmayacaktır. Çünkü imamet, hedefini, avamın beğenisine ya da seçkinlerin faydasına göre belirlemez. Misyonunu, hedefini "maslahata" göre değil, hakikate göre, "olması gereken"e göre belirler. Peki hangi hakikate göre? Ümmetin bireylerinin inanmakta olduğu ideolojinin ve öğretinin gösterdiği hakikate göre.

Bu esasa göre burada bireylerin hedefi "-imek" değil; "olmak"tır. Ümmet, hür ve hoş kalmak değildir. Doğru ve hızlı gitmek'tir. İyi yaşamak değil, "iyi hayat"tır. Ekonomi, amaç değil, araçtır; özgürlük ideal değil, idealin gerçekleşmesi için gerekli olan bir araçtır. Ümmet, yeryüzünün hiçbir yerinde yerleşik halde değildir. Ümmet, hiçbir kan ve toprak bağına dayanmayan bir toplumdur. Ümmet hiçbir iş, hayat tarzı ve gelir düzeyine göre oluşmamış olan bir toplumdur. Ümmet, bireylerinin büyük ve aşkın bir önderliğin rehberliğinde bireyin ve toplumun olgunluğunu ve ilerleme sorumluluğunu kanında, hayatında ve inancında hisseden bir toplumdan ibarettir. Hayatta rahat "olmak"la değil, sonsuza "gitmek"le, mutlak kemale, mutlak bilgiye ve mutlak bilince gitmekle, aşkın değerleri sürekli bir şekilde yaratıp keşfetmekle, hiçbir durakta, hiçbir şekil ve kalıp içerisinde kalmamakla, olmakla, daima insanî tekamül içerisinde olmakla, hicretle, daima "olduğumuz yer" den ve "olduğumuz şey"den hicretle, insan fıtratının derinliklerinde gizli yetenekleri daima filizlendirmekle, tüm beşerî boyutlardaki filizlenmeyi algılamakla mükelleftir. Ardından da:

1- Mutlak olgunluklar istikametinde "olmak"

2- Aşkın değerler istikametine "gitmek"

Anlama kapasitemizin[127] çerçevesince genişliğe sahip olan bu iki derin ve devrimci şiarın anlamı işte budur:

[127] Maalesef bu Şiarların mütevellisi olan kimselerin anlama kapasitesi "mikromini" dar bir etektir! Bu yüzden hayat ve hareket bahşeden derin ve devrim-

"Dikkat edin bütün işler sonunda Allah'a döner." (42/Şûrâ Suresi 53) *"Dönüş Allah'adır"* (35/Fatır Suresi 18; 3/Âli İmran Suresi 28) İşte bizim "oluş"umuz Allah'a doğrudur. 'İnna lillahi ve inna ileyhi râciun" Biz Allah'tanız ve Allah'a döneceğiz.

Allah ne demek? Yani, mutlak olgunluk, mutlak ebediyet, sonsuzluk, ilim, yaratıcılık, bilinç, güzellik, güç, hayır, cömertlik, lütuf, avf, adalet, azamet... Sonsuzsuzluk, sınırsızlık: "Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın." Bizim gidişimiz ve oluşumuz ona doğrudur. Vahdet-i vücutçu sûfîlerin dedikleri gibi "onda" değildir. "İleyhi"dir, "fîhi" değildir.

İnsan kendi güzergahında Allah'a ulaşamaz. Allah'ta konaklayamaz. Denize varan, onda yok olan, kendinde fânî, onda baki "kalan" bir ırmak gibi değildir. Allah, sabit bir yer değildir. Belli bir sınırdan başlamamaktadır, sınırlı bir zâtı yoktur. Allah, tekamül istikametinin bütünüdür. Neresidir? Allah, Allah'a kadar ne demektir? Yani ebediyete kadar, mutlaka kadar, yani durmaksızın sonsuza kadar tekamüle gitmektir.

Ümmet, aşkın mutlak yönünde ebedî bir "olmak" ve "gitmek" hali içerisinde olan bir toplumdur. "Ümmet"i tanıdığımız zaman, "imamet'i ve onun toplumsal konumunu kolay ve açık bir şekilde anlayabiliriz.

Dolayısıyla, "imamet" ümmeti bu yolda yönlendiren, bu yolda götüren rejimdir.

Tarih ve Tarih

Dün gece, ümmet kavramının dinimizdeki belli bir sosyolojik yaklaşımdan kaynaklandığını söylemiş ve benzerleriyle -camia, taife, kabile, kavim, millet, nasyon- kıyaslayarak yeni, ilerici, dinamik, devrimci, bilimsel ve insanî bir kavram olduğunu belirtmiştim.

ci şiarları, şehirden kabristana götürmüş, ölülere vakfetmiş ve sevabını da ruhlara çelenk yapmışlar. Onlardan ölüm kokusu yayılıyor, aydınlar ise bunun karşısında burunlarını tutup kaçıyorlar.

"Tarih Şiiri" kitabının yazarı Emrinof, teorik tarih ile ilgili çok ilginç bir tanımlama yaparak "Tarih (tarihî olaylar değil), bilim veya felsefe değil, bir sanat ve tekniktir" demektedir. Ama maalesef biz, tarihî vakalarla ilgili gerçekleri daima "tarih ilmi"nin yerine koyuyoruz. Oysa bunlar birbirinden tamamen farklıdır. Bunlardan birisi, geçmişte meydana gelmiş olaylar bütünüdür ve bunun hakkında bildiklerimiz, tarihle ilgili malumatı oluşturmaktadır. Diğeri ise tarihî geçmişin dışında bulunan, tarih adlı bir bilimdir. Yer ve yer bilimi, gökyüzü ve gök bilimi, tabiat ve tabiat bilimleri, birbirinden farklı olgulardır. Birinde tabiat olayları vardır, tabiatla ilgili fenomenler ve tabiat adlı bir gerçeklik söz konusudur; diğeri ise bu olayları ve bu fenomenleri tanıma işidir. Ama zihnimizde bu iki farklı kavram için özel terimler bulunmadığı için tarih bilimiyle tarihî olayları aynı anlamda alıyoruz; halbuki böyle değildir. Zira tarih bilimi, diğer tüm bilimler gibi bilimsel kurallara sahiptir ve geçmişten bu güne kadar olan toplumsal olaylar arasındaki nedenleri ve ilişkileri açıklar. Tarihî olaylar ise geçmişte meydana gelmiş olaylardır ve tarih biliminin konusudur. Tıpkı tıbbın konusu olan hastalıklar gibi.

Emrinof'un tarihi bir sanat ve teknik olarak tanımlaması bir dereceye kadar doğrudur. Zira bilim olmalıdır; ama henüz insan tanınmadığı için, henüz zaman ve toplum tanınmadığı için, tarih bilimi şu an bir sanat şeklindedir. Marks, insanın geçmişe ilişkin yönlerinden birini izleyebilir, geçmiş asırlardan bu güne kadar, insan hayatının boyutlarından birini inceleyebilir ve bundan bir yasa ve bir ilke çıkarabilir. Max Weber, insan hayatının bir başka boyutunu; Hegel, bir başka tarihsel cereyanı; Toynbee, bir başkasını; David Hume, bir başkasını bulabilir. Bu yüzden Romain Rolland diyor ki: Tarih, her tarihçinin elindeki haritaya göre gidip taş yonttuğu dağlık bir bölge gibidir.

Bağlar

Buna dayanarak ben tarihi, tüm boyutları ve tüm yönleriyle değil, yeryüzünde insanın topluluk yatanının başlangıcından iti-

baren bir anlamda insanî bağları konu alan tarihin en temel ve en öne çıkan yanını, insan bireylerinin birbiriyle olan bağlarının değişiminden ve tekamülünden ibaret kabul ediyorum. Bu nedenle, insan yaklaşık olarak son elli bin yıl boyunca -tür açısından- günümüzdeki şekliyle yaşayagelmiştir. Bu süre boyunca iktidarların, kültürlerin, dinlerin, geleneklerin ve hayatın muhtelif şekilleri kendisiyle beraber olmuştur. Bireyler arasındaki bağlar ya da başka bir ifadeyle insanların birbiriyle olan toplumsal ilişkileri, muhtelif şekillerde bugüne kadar tekamül etmiştir. Yani topluluk içerisindeki bir insan, başka biriyle -ya da diğerleriyle- ilişkisi bulunduğunu hissettiğinde, kendisiyle başkaları arasında farklı bir bağ bulmuştur. Bu bağın şekli, manevî niteliği ve onun toplumsal hayatı algılayış şekli, varlığını anlamlı kılmıştır.

Tarih boyunca[128] insan, hayatının çeşitli yönlerinde tekamül geçirmiştir. İnsanın tekamül yönleri içerisinde en fazla öne çıkanı, insanî bağlarındaki ve bireyin diğerleriyle olan toplumsal ilişkilerindeki tekamülüdür.

"Ben" ve "Biz"

"Ben" ve "biz"' konusu, sosyolojide ve toplumsal psikolojide söz konusu edilen en önemli ve en hassas konulardandır. "Ben" (le moi) dediğimiz zaman, diğerinden ve diğerlerinden bağımsız olarak bireyin varlığını kastediyoruz. Diğerleri (l'autrui) ve 'biz" dediğimizde ise "ben" ile diğerleri arasındaki ilişkiyi ya da "biz"den ve diğer bizlerden bağımsız olarak diğerlerini, göz önünde bulunduruyoruz. Öğretmen olan ben, diğer öğretmenlerle birlikte 'biz'i oluşturuyoruz. (Öğrenciler, kamu memurları, subaylar, gazeteciler... gibi başka "biz'ler oluşturanlar karşısında). Diğer İranlılarla birlikte bir "biz" oluşturuyoruz. (Hintliler, Araplar, Türkler ve Avrupalılar karşısında). Benim diğer

[128] Terim anlamıyla söylemiyorum, yani çizginin başlangıcından bugüne kadar tarihin iki anlamı vardır: Biri çizginin başlangıcıyla başlamaktadır, diğeri ise insanla. Benim burada tarihten kastettiğim, tarih öncesini de kapsamaktadır.

Müslümanlarla ilişkim, bir "biz Müslümanlar" oluşturmaktadır. Doğulularla olan bağım, bir "biz doğulular" oluşturmaktadır vs... Bundan dolayı, her "ben" bir diğeri veya diğerleriyle ilişki içerisindedir ve bu ilişki ortak yönlere dayalı bir tür "biz" ortaya çıkarmaktadır. Bu çeşitli ortak yönler, insanın yeryüzündeki hayatı boyunca tekamül geçirmiştir.

Taassup

İzninizle burada dilimizdeki en mazlum kelimeden biraz bahsetmek istiyorum. Bu, "taassup" kelimesidir. Batı, bize karşı gücüyle, teknolojisiyle, tüketim mallarıyla saldırıya geçmek için kültürümüzü değiştirip alt üst etmek zorunda kaldı. Bizimle Batı arasındaki ilişki çeşitli yönlerden ele alınıp tahlil edildi; ama Batı'nın Doğu ile, özellikle de biz Müslümanlarla olan ilişkisinin en hassas ve en önemli yönü maalesef kapalı kaldı. Bu en önemli ve en kapalı yön, Batının bizim kültürümüze karşı olan kültürel saldırısıdır, kültürel baskını, talanı ve maneviyatı ve kültürü (culture) kirletmesidir.

Batı, bir millete boyun eğdirmek, onu aşağılamak ve köleleştirmek için her şeyden önce onun kültürünü elinden almak gerektiğini biliyordu ve bilmektedir. Zira kültürsüz insan, zelil, eksik ve yarı vahşî bir insandır. Böyle bir insana egemen olmak çok kolay ve çok basittir. Onu saldırgan kültürün modellerine göre şekillendirmek son derece kolaydır.

Batı kültürünün, kültürümüze karşı saldırı biçimlerinden birisi, kullandığımız terimlerin yok edilmesi veya çirkinleştirilmesidir. Çünkü bir terim veya bir kelime, inancımızı, yaklaşımımızı içeren bir niteliğe sahiptir; kültürümüzün, inancımızın ve maneviyatımızın mayasıdır. Bu nedenle, bir kelime veya terim, esaslı ve hassas terimler, çirkinleştirildiğinde, değiştirildiğinde, yıpratıldığında, ezildiğinde o kelimenin içerisinde bulunan düşünce ve maya, kendiliğinden ortadan kalkmaktadır. Anlam bir kez yere düşünce de kelime, cazibesini, onurunu, itibarını, etkisini, ruhunu, duygusunu, intikal ve inkılap büyüsünün gücünü yitirir; kof, boş, ölü, iğrenç ve nefret verici bir sözcüğe dönüşür. "Ta-

assup" kelimesinin kaderi de böyledir. Batı, Asya'nın ve Afrika'nın bu güçlü duvarına belki de en şiddetli saldırısını başlattı. Bu, düşman saldırısı karşısında ayakta kalmış olan, Doğu'yu koruyan, kırılmaz ve ele geçirilmez görünen bir siperdi.

"Taassup" hisarının ardında yaşayan halk, şahsiyetlidir, kendine, kendi aslî kültürünün köklerine dayanmaktadır. Bu duvar yıkılmadıkça, bu halkı kuşatıp değiştirmek imkansız gözükmektedir. Bu yüzden Batı, gücünü bir noktada yoğunlaştırarak bu sağlam hisarı, Doğu'nun etrafını saran bu dayanıklı kaleyi yıkmaya yöneldi. Onu, sözde ilericilik, sözde aydınlık, hür düşünce, hümanizm, enternasyonalizm, bilimsel mantık, aklî görüş, geniş meşreplilik, mason ruhlu modern sufilikle, kolaycılıkla, kısaca boş vermişlikle yıktı.

Hedef, duvarın yıkılmasıdır. Ama nasıl? "aydınlık" iyi bir çâredir. "Evrensel insan" adı altında taassup sınırlarını kırarız, kendi güçlü kültürlerine büyük bir aşkla bağlı olan ve kendi aslî değerlerini koruyan Asya'yı ve Afrika'yı, boyun eğmiş bir sürü haline getiririz. Sürü yabanî ve ürkek olmamalı, yabancıdan korkup düşmandan kaçmamalı, aksi halde dört tane kurt, çakal veya sırtlan onların peşine düşünce birbirine kenetlenirler, bir hisara, kaleye, dağa, bir ağıla ya da bir yerleşim merkezine sığınırlar. Tersine, açık bir yüzle, davetkar bir tebessümle, "hiçbir şey yapmaksızın" ahlaklı bir nezaketle, toplumsal bir nezaketle, "aydınca bir asaletle", centilmence bir tavırla, ürkmeden öne çıksınlar, birbirlerinden ayrılsınlar, dışarı çıksınlar, bu yırtıcılar karşısında sakin ve rahat bir şekilde Kelile ve Dimne'deki kurt, tilki ve deve hikayesindeki gibi büyüklük göstererek güvenle onlara katılsınlar, onları da kendileri gibi birer dört ayaklı görsünler, hatta kendilerinden üstün kabul etsinler. Mirza Mülkim Han'ın deyişiyle; yabancı ülkelerden ve yabancılardan bu kadar korkmasınlar, oradan gelen her şey yumuşaktır, onları necis saymasınlar, onlar çok daha fazla temizdir, onlar asıl kendilerine baksınlar, gözlerini ve kulaklarını birazcık açsınlar. Frenklerin bizden daha temiz olduklarını, gül kokusu yaydıklarını gör-

sünler. Onlar daha yeteneklidirler, daha ahlaklıdırlar, daha doğru ve daha dürüsttürler, daha efendidirler, daha müşfiktirler, daha vefalıdırlar, daha zekidirler, hakka ve hakikate daha çok riayet ederler, aslında daha Müslümandırlar! Gerçek Müslümanlar işte bu kâfirlerdir. (Özel bir edebî sanat) Yabancılara uşaklık etmek Müslümanlara ve İranlılara efendi olmaktan daha şereflidir! İnsan hakkı söylemelidir; bugünün dünyasından habersiz, kendilerini adam sanan, kendi geçmiş ahlaklarını, dinlerini, hayatlarını daha iyi zanneden köhnelik düşkünü eski adamlar gibi taassup göstermemelidirler. Meşrutiyet hükümetinde birkaç defa şehit edilecekken, ansızın Londra'ya gidip oradan dönerken şunları söyleyen "merhum olmamış" Allame Takizâde'nin ifadesiyle: "Ben bu taassup çağında Frenklere teslimiyet bombasını patlatıyorum ve diyorum ki biz tepeden tırnağa Frenkler gibi olmadıkça adam olamayız."

Onurlu "taassup" duvarını yıkıp geçerek Doğu'ya hücum ediyoruz. Büyük İslam kültürünü, Doğu'nun büyük kültürünü ve maneviyatını inşa edenleri, kof aydın müsveddelerine dönüştürmeliyiz ki, onlar yalnızca bizim ürettiklerimizin tüketicisi olsunlar.

Dönüştürdüler ve dönüştük!

Gerçi konumuzla ilgili değildir ama birbirine tamamen aykırı ve yabancı kavramlar olan "yenilenme" ve "medenîleşme" kavramlarının, tamamen aynı şeyler haline getirilip yerlerinin değiştirilmesi meselesine değinmek gerekmekteydi.

Doğu aydını ve kendi ürünü değil de kendi imalatları olan aydınları ve Batı ürünleri olarak kalıplarını Avrupa'dan getirdiklerini biliyoruz. Burada kalıba aldılar, aydın adlı bir mevki yarattılar, üreticiyi tüketici yapmak için, onlara "teceddüt"ü "temeddün" anlamında kullanmayı öğrettiler.

Frenkler, bize aydın demiyorlar. Bizi "asimile" diye adlandırıyorlar. Çünkü aydın, Avrupalı tahsillilerden ibarettir. Onlar Orta Çağ'ın durgunluğuna ve hurafelerine karşı üç yüz yıl düşün-

müş, çalışmış ve mücadele etmiş, üç yüz yıl bilimle mantıklı bir aşinalık kurarak aydın olmuştur. Ama biz toplumumuzun derinliklerinde böyle bir harekete sahip değildik; bu durumda nasıl aydın olabiliriz?

Jean Paul Sartre, Frantz Fanon'un eseri olan *Les Damnes de la Terre,* (Yeryüzünün Lanetlileri)nin önsözünde Batı'nın Doğu için nasıl aydın imalatı yaptığını, bunun nasıl hazırlandığını ve nasıl kullanıldığını göstermekte ve şöyle demektedir: "Biz, Asyalı ve Afrikalı bir grup genci, birkaç aylığına Amsterdam'a, Paris'e Londra'ya, Brüksel'e vs. getirip gezdiriyoruz, birkaç gün Avrupalı elbiseler giydiriyoruz, ağızlarına Avrupaî terimleri veriyoruz ve kendi kültürlerinin içini boşaltıyoruz. Bunlar, birer kof hoparlör haline geldikten sonra onları ülkelerine geri göndermemiz gerekiyor. Artık biz mors sinyali gönderdikçe bunlar da tıpkı bir vâdi gibi (yankı yaparak) biz ne söylesek anlamını anlamaksızın onu tekrar ediyorlar, biz ne yapsak onu yerine getiriyorlar ve söyleyenin ve yapanın kendileri olduğunu sanıyorlar. Bunlar asimiledirler."

Avrupalılar, bizim burada aydın diye adlandırılanlara aydın veya entelektüel demiyorlar, asimile diyorlar. Yani aydına benzeyen, Avrupalıya benzeyen yani Avrupalılık taslayan kişi...

Bu asimilelerin ya da aydın müsveddelerinin görevi, Avrupalılara benzedikten sonra ülkelerine geri dönmek ve bizim onlara yüklediğimiz misyonu, bizim içeri girmemize yol açacak şekilde yerine getirmektir. Asimilasyondan sonra -tam olarak Peygamber'in sözünde olduğu gibi; "Kim kendini bir kavme benzetirse o da onlardandır."- bu asimileler, kendilerini Batılıya benzetenler, Doğu'ya, vatanlarına, özellikle de İslam ülkelerine geri döndüler, misyonları yalnızca taassubu ortadan kaldırmaktı. Taassubu ortadan kaldırmak için nasıl da mücadele ettiklerini gördük. O kadar ki, bugün güzel ve doğru düşünen birine bile "sözlerinden ya da duygularından taassup seziliyor" desek hemen alevlenir, kendini hakarete uğramış sayar ve bundan temize çıkmaya çalışır. Oysa taassup, insanı hayvandan ayıran en önemli ve en değerli özelliktir.

"Taassup"[129], topluluk ve grup anlamına gelen "usbe" kelimesinden gelmektedir. Taassup, kişiyi kendi grubunu desteklemesi ve ondan yana olması için kendi grubuna bağlayan bağdır. Bu, insanı hayvandan gerçek anlamda ayıran bir özelliktir.

Hayvanın taassubu yoktur; zira bir topluluk içerisinde yaşıyor olsa bile bu, fertlerin oluşturduğu bir topluluktan ibarettir. İnsan, psikolojik, insanî ve fikrî açıdan tekamül ettikçe, ondaki taassup da daha güçlü ve daha açık bir şekilde hayatında etkili olmaya başlar. Yani bireyin grupla (usbe) olan irtibat duygusu, hakikatteki, hedefteki ve ilkedeki ortaklık duygusudur.

Bu yüzdendir ki tüm milletler, hatta Avrupalılar bile taassuptan, topluluk ruhu, grup vicdanı, sosyalizm, partiye bağlılık, vatanseverlik, yurttaşlık, insancıllık... ve prensip diye söz ederler. Yani bir ilkeye inanan, ona sağlam bir inanç besleyen, inancında sarsılma ve tereddüt bulunmayan, inandığı ilke ve inançtan hiçbir şekilde ayrılmayan insandır.

Bizim dilimizde ve kültürümüzde taassup anlamında kullanılan bu kelime, "prensip"ten daha açık ve daha hassas bir anlama sahiptir. Taassup, (bir partiye ait olma) yani individualist olmayan insanın duygusudur. O, kendisini yalnız ve müstakil bir "ben" olarak hissetmez, tersine kendi yazgısını, duygusunu ve inancını, aynı derdi, aynı yazgıyı, aynı düşünceyi taşıyan diğerleriyle birlikte görür, birlikte hisseder. Bu, insanı hayvandan ayıran en büyük insanî erdemdir.

129 Yapılan hokkabazlık, cehaleti taassubun yerine geçirmektir. Taassubun en üstün şekli Ali'de görülür. Düşmanın kendi hâkimiyeti içerisindeki, İslam toplumunun zimmeti altında bulunan Yahudi bir kadını incittiğini görünce acıyla şöyle feryat eder: "Eğer birisi bu dertten ölürse kınanmaz!" Fakat onlar genellikle bilinçsiz dindarların aptalca davranışlarını taassup diye anarlar. Bilinçsiz dindarlar, Avrupalıyı evlerine sokmazlar ama toplumlarına girmesine ses çıkarmazlar. Ellerini abgoşt tabağına uzatmalarına izin vermez ama ülkesinin yer altı kaynaklarını kazıdıklarını, ülkesinin kaderini yazdıklarını gördüğü halde gıkını bile çıkarmaz. Tıpkı İrec Mirza'nın tasvir ettiği tesettürlü kadında olduğu gibi!

Bundan dolayı Aristo'nun müphem ve çok da anlamlı olmayan "*İnsan, konuşan hayvandır*" sözü yerine daha açık ve daha anlamlı bir şekilde "*İnsan, mutaassıp hayvandır*" demek gerekir.

İnsan tarih boyunca kendisini bağımsız ve sorumluluktan uzak bir "ben" olarak görmemiştir. Tersine kendisiyle diğerleri arasında bir bağın olduğunu hissetmiştir. Bu bağ da "taassup" idi ve hâlâ da öyledir.

İnsanın var olduğu andan itibaren tarih, taassupların tekamülünden yani "ben" ile diğeri ve diğerleri arasındaki bağın tekamülünden ibaret olmuştur.

Bu bağ, bazen kan esasına dayalıdır. Yani, ben diğerlerine bağlıyım; çünkü hepimiz "Temim" oğullarına, "Uday" oğullarına ...vs mensubuz. Hepimiz aynı soydan ve aynı aileden geliyoruz. Taassup bu esasa göre oluşmuştur ve tarih boyunca da hep var olagelmiştir.

Bazen bu bağ, toprak esasına dayalıdır. Yani aynı toprak üzerinde ve aynı sınırlar içerisinde ortak bir hayat yaşayan bizler, birlikteyiz, beraberiz.

Bazen bağ millîliktir, -bu, kana ve toprağa dayalı bağa göre daha üstün bir bağdır- bu, bireyin ortak bir geçmişe, ortak bir dile, ortak bir kültüre ve ortak bir ırka sahip olan diğer insan bireyleriyle kurduğu bağdır.

Bir başkası genel anlamda ırk bağıdır; yani siyahların, beyazların, kızıl derililerin ve sarıların bağıdır. Irkî özelliklerdeki bu ortaklık, bireyler arasında özel bir bağın kurulmasına sebep olmuştur. "Aryalar", "Samiler", beyaz deriliyler böyledir. Bunlardan her biri de kendine özgü taassuba sahiptir. Derilerinin rengi konusunda taassup gösterenler sadece beyazlar değildir; siyahlar da renklerini savunan bir taassup gösterirler. Bayan bir zenci şairin sözünde olduğu gibi:

"Allah'a minnettarım ki beni siyah olarak yarattı; çünkü siyah ebediyetin, beyaz ise ârızîliğin ve geçiciliğin rengidir..."

Burada "biz siyah derili"ler mevcuttur, orada "biz beyaz derili"ler, bir başka yerde de "biz..."ler mevcuttur.

Ama bugün 19. yüzyıldan beri ilan edilmiş bulunan en önemli ve en üstün iki bağ bulunmaktadır: Bunlardan biri hümanistler tarafından -hatta 18. yüzyılda ilan edilen- insanî bağdır. Yani "biz aynı topraktan olanlar", "biz aynı kanı taşıyanlar", "biz aynı kavimden olanlar", "biz siyahlar", "biz beyazlar" vs. yerine "biz insanlar" diyeceğiz. Bu nedenle insanları birbirine bağlayan en değerli bağ, insan bireylerinin insan olmalarıdır. Bu bağ esas alınarak çeşitli "hümanizm" ekolleri yani insanı asıl kabul eden ekoller meydana getirilmiştir. Aydınlar, tarih boyunca var olan diğer bağları zayıflatmalı, ortadan kaldırmalı ve mahkum etmelidir; bunun yerine herkes, bir insan bireyi olduğunu, asıl toplumun, insanı o topluma ve o toplumun diğer bireylerine bağlayan insanlar toplumu olduğunu hissetmelidir. İnsanın "esas oluşu" en kutsal bağdır ve bu konuda taassup göstermek gerekir. Bundan dolayı "hümanizm", bireylerin, insan topluluğu, insan toplumu, insanlık ve "insanlığın esas oluşu" konusunda taassup göstermesidir.

Bu öğreti karşısında, 19. yüzyıldan itibaren sınıfsal bağ, resmen ilan edilmiştir ki bu, çelişkili, soyut ve gerçek dışı hümanizmden daha kutsaldır. İnsan ya sıkıntı çekendir ya sıkıntı verendir, ya zulüm görendir ya da zulmedendir. Kimi çalışmadan yemektedir, kimi ise yemeden çalışmaktadır. Bunlar iki zıt sınıftır. Birbirinin karşısında yer alan bu iki sınıf, hümanizm sloganı ile bir arada yaşayamaz. Bu kutsal bağda esas olan, aynı dili konuşmak ya da aynı şekle sahip olmak değil, aynı dertlere ve aynı yazgıya sahip olmaktır.

"Biz"ler içerisinden, bizim herkesle olan bağımıza delil teşkil eden kutsal bir "biz"e sahip olmamız ve kendimizi "insan toplumunun bir üyesi olarak görmemiz, tamamen kuruntuya dayalı bir "insan toplumu" oluşturmaktadır; çünkü sıkıntıya sebep olan, sıkıntı çekenin kardeşi olamaz. Bu yüzden sıkıntı verenler

kendi aralarında, sıkıntı çekenler de yine kendi aralarında bir bütün oluştururlar. Her birinin kendine özgü bir sınıfı vardır.

Bütün hayatı, mahrumiyet, çalışma ve açlık içinde geçen birine, "bu kaderi sana dayatanlarla ve senin gördüğün zarardan fayda sağlayanlarla bir ve beraber ol" denemez. Tersine şöyle denilmesi gerekir: Senin yerin, tıpkı senin gibi sıkıntı çeken, çalışan ve açlık çeken kişilerin yanıdır. O bilim adamının sözüyle: "Millet, ortak dertler hisseden insanlar topluluğudur".

Bilim adamları, şekil ortaklığına dayalı toplumla, dert ortaklığına dayalı toplum arasında düşünce ortaklığına dayalı üçüncü bir toplumdan daha bahsetmekte ve bunun, diğer ikisinden daha üstün olduğunu söylemektedirler. Benim görüşüm de bu yöndeydi.

Yeryüzünde yaşayan ve insan adıyla tanınanlar, yüz ve şekil benzerliğinden başka gerçek bir ortaklığa sahip değildirler. Bir sınıf ve mevki oluşturanlar, salt aynı sınıftan oldukları için gerçek bir toplum kurmuş olmazlar; çünkü her biri ayrı bir düşünceye sahiptir. Mahrum sınıf içerisinde, zillet içinde yaşayan, bu zilleti bir alışkanlık haline getirmiş bulunan, öyle kalmak isteyen ve hatta düşmanla işbirliği yapanlar bulunduğu gibi, zilleti ve aşağılanmayı kabul etmeyen ve bununla mücadele eden kişiler de bulunmaktadır. Aynı sınıfta yer alıyor olsalar bile, bunun ikisi nasıl aynı görülebilir?

O halde aynı düşüncede ve aynı inançta bulunan kişiler, gerçek bir toplum, topluluk ve millet meydana getirebilirler. Bu yüzden, insanın diğerleri ile olan en yüce ve en üstün ilişkisi, ırk, toprak, kan, akrabalık, sınıf ve türdeşlik ilişkisi değil; ortak düşünce ve ortak inanç ilişkisidir.

Ben, benim gibi düşünen, benim gibi inanan ve benimle aynı inanç ve yaklaşıma sahip olan kimseleri kendime yakın ve samimi buluyorum. Dünyayı benim gibi görürler, hayatı benimki gibi anlamlandırırlar, yaşamak için benimle ortak hedeflere sahiptirler, dünyaya ve insana benim gibi bakarlar.

Bundan dolayı insanlar arasındaki en yüce ilişki, düşüncede ve inançta ortaklık ilişkisidir. Doğrudur da. Bu ilişkinin dışında kabul edilebilir gibi gözüken tek ilişki, sınıfsal ilişkidir. Ama aynı sınıfta yer aldıkları halde zillete ve aşağılanmaya alışmış ve hatta bunun bir aracı haline gelmiş olan ile tüm benliğiyle ona karşı savaşan arasında ne kadar büyük bir farkın bulunduğunu gördük. Bunların ikisinin de aynı sınıfta yer alıyor olmasının hiçbir anlamı bulunmamaktadır.

Tersine özgür düşünebilmesi durumunda bir insanın, kendi sınıfı aleyhine karşıtı olan sınıfa hizmet etmesi ve mahrum sınıfın yanında yer alması da mümkündür. Çağdaş sosyalist devrimlerdeki devrim önderlerinin birçoğu, üst sınıfa yani soylu, feodal, eşraf ve sermayedar sınıfına mensup bulunuyordu.

İnsanla ilgili tümel, öznel, gerçek dışı ve soyut bir şey olan hümanizm, yalnızca düşüncede, edebiyatta ve felsefede mevcuttur. Oysa insan tümel ve öznel değildir. Nesnel ve reeldir. Nesnel bir gerçekliği bulunan insanların her biri, birbiriyle mesafesi bulunan farklı yerlere sahiptir. Yeryüzündeki başka hiçbir varlığın türdeşleriyle olan mesafesi bu mesafeler kadar fazla değildir. Örneğin, fiyatları üç bin tümenle elli bin tümen arasında olan güzel bir at ile daha kötüsünü bulamayacağımız birkaç yüz tümenlik kötü bir at arasındaki mesafe o kadar da fazla değildir. Ama aynı mesafeyi insan bireyleri arasında düşünecek olursak birbiriyle kıyaslanamayacak uzaklıklar ve boyutlar görürüz: Biri kötülük, çirkinlik ve aşağılık, diğeri, yücelik, büyüklük ve şeref timsalidir; biri milleti kurtarmak için tüm saadetini yakmış, insanlığı kurtarmak için kendini ateşe atmış, diğeri "Nerón" gibi, ateşin acımasız alevleri içerisinde haykıran insanları izleyerek resim yapıp şiir söylemek için Roma'yı ateşe vermiştir.

Bunların her ikisi de insandır. Tümel olarak aynı yere sahiptir; ama gerçekte aralarında bedensel benzerlik dışında nasıl bir benzerlik bulunmaktadır? Bu ikisinden nasıl bir "biz insanlar" kurulabilecektir?

Tabiî bilimlerde, zoolojide ve felsefede bir anlama sahip olan insan, toplumda, gerçek hayatta, tamamen anlamsızdır mevcut değildir; "kim" olduğunu söylemelisin ki "ne" olduğunu söyleyeyim.

"Hemfikir" Olmaktan Daha Üstün

Aynı düşünceye ve aynı inanca sahip olmaya dayalı bağ, en üstün ve en kutsal bağdır. Yani ben, bana en yakın kişinin benim gibi düşünen, benim gibi inanan kişiler olduğunu hissediyorum. Diğer bağlarla kıyaslandığında en doğrusu da budur. Ama "ümmet" kelimesinde "taassup"a vardım veya "biz hemfikir olanlar" bağından daha yüce bir bağa yani inanç akrabalığına.

Bir ümmette yaşayanlar, salt düşünsel akrabalığa -kaldı ki çok daha derin ve çok daha güçlü bir bağdır- sahip değildirler, "aynı sınıftan, aynı meslekten, aynı kandan, aynı topraktan, aynı renkten" olmak tümüyle boş şeylerdir, bilimsel gerçekliğe sahip değildir. Aynı düşünceden ve aynı inançtan olmak o bağlardan daha yüce olmasına rağmen hiç değildir. Sartre'ın deyimiyle esasen "mevcut" değildir; çünkü pratiğe dökülmemiştir.

"Ben böyle düşünüyorum", ""ben şu inanca sahibim", "ben iyi bir insanım", 'ben kötü bir adamım", bu ve benzeri şeyler, zihinsel ve boş kavramlardır. Bunlar, bir "varlık" yani bir gerçeklik ve anlam taşıyınca pratik bir gerçeklik kazanırlar.

Bundan dolayı "ben iyiyim" ile "ben kötüyüm"ün her ikisi de eşittir. "Ben senin gibi düşünüyorum", "hepimiz aynı fikirdeyiz", "hepimiz aynı fikirde değiliz" bunların hepsi eşittir; çünkü hiçbiri yoktur. Biz iki kişi aynı düşünüyoruz, aynı düşünceye ve aynı inanca sahibiz; ama insan henüz varlığa kavuşmuş değildir. Ancak varlığa kavuştuğunda "kötülük" veya "iyilik", "çirkinlik" veya "güzellik", "hizmet" veya "ihanet", pratikte hayat bulacaktır. Dolayısıyla, hemfikir olanlar, potansiyel bir öznel varlığa sahiptir; henüz fiilî bir nesnel varlık kazanmamıştır. Yalnızca iki felsefî mahiyete sahiptirler. Ancak varlık kazandıkları zaman pratiğe geçtiklerine ilişkin bir yargıda bulunulabilir.

Gördüğümüz gibi yalnızca ortak bir düşünceye ve inanca sahip olmanın herhangi bir değeri yoktur, yani bireyin hayatını etkilememektedir, insanın varlığına da herhangi bir etkide bulunmamaktadır. Bu gönül birliği, inanç birliğine ve hemdert olmaya dönüşürse pratikle iç içe olduğuna hükmedilebilir. Bu yüzden Şia âlimleri dini, "kalple iman etmek, dille ikrar etmek ve organlarla da amel etmek" biçiminde tanımlamıştırlar.

"Ümmet", sadece aynı düşünceye sahip olan değil, ortak bir pratiği de olan, aynı fikre, aynı inanca, aynı dine ve aynı yola sahip insan toplumudur.

Bir ümmetin fertleri hangi renk, kan, toprak ve ırktan olursa olsunlar, aynı şekilde düşünür, aynı inancı taşırlar ve aynı zamanda ortak bir toplumsal liderlik altında tekamüle doğru hareket etme, toplumu "saadete" değil, "kemale" götürme sorumluluğuna sahiptirler. Çok defa söylediğim gibi, ümmet, "hoşça vakit geçirmek" ile "kemale doğru gitmek" ilkelerinden ikincisini seçer.

Ümmetin önderliğinin (imamet), Amerikan başkanı gibi, ya da "siz ve radyo" programının yöneticisi gibi müşterilerin zevkine göre davranmak gibi bir sorumluluğu yoktur. Toplumunun bireylerini sadece en yüksek derecede mutluluğa ulaştırma sorumluluğu taşımazlar. Tersine en doğrudan yollarla, en hızlı bir şekilde ve en sağlıklı hareket şekliyle toplumun tekamülüne rehberlik etme yükümlülüğü vardır. Hatta bu tekamül toplumdaki bireylere sıkıntı verecek olsa da böyledir. Elbette bu sıkıntı onlara dayatılan değil, çoğunluğun gönül rızasıyla kabullendikleri bir sıkıntıdır. Buna göre imamet, toplumu ve bireyleri "var olan"dan, "olması gereken"e yönlendirmek şeklindeki ağır rehberlik misyonundan ibarettir. Ama bu "imamın kişisel isteğine" göre değil, herkesten çok imamın kendisinin tâbi olmasını ve sorumluluk duymasını gerektiren sabit ideolojiye göredir. İmameti diktatörlükten ayıran yan, işte budur. Devrimci düşünce önderliği ile bireysel istibdat önderliği birbirine zıttır.

İmametin Şekli

"Ümmet" ve "imamet" tanıdıktan ve sağlıklı, devrimci ve mütekamil bir öndere inandıktan sonra, şimdi önderliğin şekline geçelim. Önderin özelliklerini ve inanç rehberiyle (imam) halk liderliği yapan diğer şahıslar arasındaki farkları ele alalım.

Birkaç çeşit rehberlik olduğunu biliyoruz. Tarih boyunca çeşitli kültürlerde çeşitli rehberlik şekilleri var ola gelmiştir. Bunlara tek tek değineceğiz. Bunlardan biri, toplumun mutlak siyasî rehberidir.

Daha önce de söylediğim gibi rehberlik/önderlik, efendilikten, ağalıktan, koruyucu ve gözetici olmaktan farklı bir şeydir. Bu iki yaklaşım, tarih boyunca var ola gelmiştir, varlığını sürdürmektedir. Gözeticiliğin, toplumun ve bireylerin korunması ve idare edilmesi yaklaşımının taraftarları, hâkimi idareci olarak görür. Diğer yaklaşım sahipleri ise tekamül ettirmeye, toplumu ve bireyleri ileriye götürmeye ve terakki ettirmeye inanır. Bu iki yaklaşımın varlığı "siyaset" ve "politika" terimlerini meydana getirmiştir.

Daha önce de söylediğim gibi, politique/politika, şehir anlamına gelen polis kelimesinden türemiştir. Bu, Yunan ve Batı düşünce tarzının hükümet şeklidir. Tıpkı belediye başkanının şehri idare etmesi gibi bunda da hükümet, memleketi idare eder. "Siyaset" ise hükümette ayrı bir anlama sahiptir. Burada hükümetin işi, idare etmek değildir. Halkın gözeticisi olmadığı için, rahatı, mutluluğu ve mutlak anlamda bireysel özgürlüğü sağlamaya çalışmaz. Ayrıca siyasetin hedefi, toplumda bireysel hakları tümüyle gerçekleştirmek de değildir. Tersine onların eğitimini ve tekamülünü sağlamaktır. Bu yüzden "siyaset", bizim düşünce tarzımıza özgü bir ifadedir. Yani hükümet, toplumun ve ülkenin idaresiyle uğraşmamakta, bireyin ve toplumun tekamülüne ve eğitimine hizmet etmektedir.

Siyaset kelimesinin sözlük anlamı terbiye etmektir. Sıkıntı vermek ve sıkıntı çekmek veya arıtma ve tezkiye etme anlamında-

dır. Bu hedef için yaratılan varlığı, o hedef doğrultusunda boyun eğdirek ve hazırlamaktır.

Bu yüzden ümmet ve imamette var olan bu düşünce tarzında yalnızca ümmetin korunması, gözetilmesi ve idare edilmesi söz konusu değildir. İnsanın, bireyin ve toplumun ilerletilmesi ve tekamülü söz konusudur. O halde burada insanlar üzerinde efendilik değil, önderlik ya da insanın siyaseti meselesi söz konusudur. Korumak ve gözetmek değil, terbiye ve tekamül... Bir cümleyle, halkın; insan ve toplumun nihai yaratılış gayesine yöneltilmesidir.

Önderlik ve Diktatörlük

Şüphesiz tarih boyunca bu anlamda birçok olumsuz şekil, olumsuz telakki ve suiistimal olmuştur. Özellikle de önderliğe, toplumun terbiyesine, bireylerin ahlakını, ruhunu ve düşünce tarzını değiştirmeye dayalı siyaset kavramı, politika kavramından daha gelişkin olması itibariyle su istimal edilmeye daha elverişlidir. Çünkü zahiren istibdada benzemektedir, daha doğru bir ifadeyle, istibdat ona benzemektedir. Yani diktatörlük, kendi tutumunu rahatlıkla "önderlik" ya da "toplumun terbiyesi" şeklinde gösterebilir. Örneğin halkı kırbaçlayıp, "öğretmenin sopası baba şefkatinden daha iyidir" diyebilir. Bu yüzden Yunan'da, Roma'da ve bugünkü Batı'da, politika anlayışına dayalı hükümet felsefesi geçerli olduğu için ona uygun olan demokrasi ortaya çıkmıştır. Doğu'da iki zıt fakat zahiren de benzer iki zahür vardır: Bunlardan biri diktatörlük, diğeri peygamberliktir. Bu halka rehberlik edip halkı yetiştirir, o ise halkı yetiştirme ve halka önderlik etme iddiasında bulunur. Asi ve özgür bir taya eziyet ve kırbaçla boyun eğdirip onu soylu bir binek hayvanı haline getirmek, öğretmenliğe ne kadar benzemektedir!!

Önderlik

Önderlik, insanların, önderliğe layık ve kendilerini mevcut kötü durumdan arzu ettikleri hedefe götürebilen bir ferde inanmalarından ibarettir. Bir dönemdeki veya herhangi bir yerdeki

bireyler, bir şahsa yöneliyorlar ve o şahısta bir kahramanlık ya da siyasetleri için bir liderlik özelliği buluyorlar; onun aracılığıyla ve onun izlenmesi suretiyle hedeflerine ulaşabileceklerine inanıyorlar.

Burada bu önder/lider, toplumun yönetimini ve yazgısını gerçekten ele alabilecek biri olsa da olmasa da kendisine itaat edilen ve bir grubun inandığı bir kahramandır. Burada kahraman ve önder, önderlik öznesidir, diğerlerinin onunla kurduğu bir irtibat öznesidir; bu şahsa bakışları, bu anlamı barındırmaktadır. Bu şahıs, bu grubu ümit bağladıkları zafere fiilen ulaştırmakla yükümlüdür.

Bir kahraman önderdir. Siyasî hayatın önderidir, bağımsızlık önderidir, toplumun önderidir. Halk, her durumda karşılaştığı her sorunda, en layık kişidir diye ona başvurmaktadır. Bu siyasî kahraman, millî kahraman, ırkî kahraman, dinî kahraman, toplumsal kahraman, hükümeti elde etmiş olsun ya da olmasın, halkın yazgısını eline almış olsun ya da olmasın, hedefi, halkın yönetimini ele geçirmektir, mevcut kötü durumdan, arzu ettikleri daha iyi duruma ulaştırmaktır.

Üçüncü Tür

Bana göre, bizim inancımızdaki ve telakkimizdeki imamete en çok benzeyen türdür. Sonsuz derecede hassas ve önemli olduğundan çok daha fazla dikkat gerektirmektedir. İnsanda istenen tüm mükemmelliklerin gerçekleşmesi için kişilerin arzularının ideal tezahüründen ibarettir.

"Efsanevî Bir Hakikat Olarak Ali" konusunda demiştik ki: İnsan daima gördüğü hayattan, tabiattan, doğal varlıklardan ve fenomenlerden daha büyük, daha değerli, daha yüce ve hatta var olandan daha aşkın -aşkın olması da gereken- bir yerin olduğunu hissetmiştir. Çevresinde bulunan herkesin eksiklik taşıdığını, olması gerektiği şekliyle bir insanın bulunmadığını hissetmiş ve bu yoksunluk hissi, onu -azlığın ve noksanlığın bulunmadığı olgunluk dünyası olan tabiat ötesine yöneltmiştir. Olması ge-

rektiğine inandığı insanın olmaması, onu daima olgun bir insana muhtaç kılmıştır. Bu olgun insan, kendisini, tanrılaştırmalar, yarı tanrılaştırmalar, kişiye tapınmalar şeklinde kendini göstermiştir. İnsanın ihtiyaçlarına daima kâmil/olgun insanlar, insanlarda olmayan fakat bulunması gereken tüm insanî kemallere ve erdemlere sahip olan insanlar cevap vermiştir. İnsanın kemale ulaşma yönündeki çabası, on dokuzuncu yüzyıl sosyolojisinde bilimsel olarak sürmektedir.

Toplum tekamül etmektedir, toplumsal ve kültürel ilişkiler, kültür, medeniyet, teknoloji ve bilim tekamül etmektedir; ama insan çeşitli boyutlarını kaybetmekte ve "tek boyutlu"laşmaktadır. Birçok manevî erdemleri ve ruhî güçleri zayıflamakta, azalmakta ve kaybolmaktadır.

Alinasyon

Bu, günümüz medeniyetindeki insanla ilgili bir konudur. Makineyle, makineleşmiş düzenle insan ruhuna dayatılan mekaniklikle ilgili bir konudur. Bu dayatma, insanı hor, hakir, kusurlu ve tek boyutlu kılmaktadır. Alinasyon, tabiî erdemlere, çeşitli ruhsal bağlılıklara, duygu ve idrak güçlerine sahip olan insanın, toplumsal örgütlülük açısından makineleşmesi, yapay bir toplum haline gelmesi, her şeyini kaybedip gittikçe kendisine yabancılaşmasıdır. Birçok insanî duygu ve güç, kullanılmamaktan dolayı zayıflamakta ve yok olmaktadır. İş türünün gerektirdiği yönleri göreceli olarak gelişmekte, diğer yönleri âtıl kalmaktadır. Bundan daha da önemlisi, insan, insanlığını kaybetme tehdidiyle karşı karşıyadır. Böylece makine karşısında makinenin şahsiyeti, kendi şahsiyetinin önüne geçmektedir. Bir müddet sonra, kendini "ben" olarak değil, makine araçlarından bir araç olarak hissetmeye başlamaktadır. Levistrausse'un deyişiyle bir banka kuruluşunda ya da binlerce gişenin bulunduğu bir dairedeki garip ve karmaşık ilişkiler yüzünden, giderek kendini Muhammed Takî'nin oğlu bay Muhammed Ali şeklinde bir "ben" olarak değil, bay "üçüncü gişe" olarak hisseder. Arabasının lastiği patladığında "ben patladım" der. Kendini başkalarından ayı-

ran somut insanî özellikleriyle değil, falanca yerin başkanı ya da falanca yerdeki memur olarak tanır.

"Aline olmak" cin çarpması gibi bir durumdur. Aradaki fark şudur: Orada cin insanın şahsiyetine girmiştir, burada ise makine ve "bugünün kurumsal örgütlenmesi" girmiştir. Artık herkes hayatın mecnunudur, kurumsal ilişkilerin mecnunudur, hepimiz bugünün cinlerinin cin çarpmışlarıyız. Bu, tamamen bilimsel bir meseledir.

Bu yüzden günümüz sosyolojii, özellikle de psikoloji şiddetle olgun insan arayışı içerisindedir. Özellikle de toplum, bireyi tekamül ettirdikçe, onu olgun insandan uzaklaştırmaktadır.

İrfanımız, bu insanı "kâmil insan" olarak adlandırıyor. Muhtemelen bu terimi ilk kullanan kişi Fârâbî'dir. Fakat bu, tüm dinlerde ve kültürlerde var olan bir kavramdır ve insan, dâima kâmil insanın arayışı içerisinde olmuştur. "Kâmil insan", tarih boyunca tüm insanların fıtrî ve içgüdüsel bir ihtiyacı olmuştur. Onu yaratmak, övmek, tapınmak, inanmak ve ona tevessül etmek için çalışmıştır.

Dün şeyh elinde kandille gezdi tüm şehri
Devden ve yırtıcılardan usandım insandır arzum
Dedim: Bulunur olmaz, aradık biz
Dedi: Bulunur olmayan da arzulanır

Kâmil insanı bazen öte alemlerde ve yarı tanrılarda, bazen efsane kahramanlarında ve bazen de mevcut olanlardan daha çok ve daha yüce -arayıp da bulamadıkları- erdemlere sahip insanlarda aramıştır.

Bundan daha önemlisi ve bu konuyu açıklar nitelikte olanı, mistik ben ve şahsiyet kavramlarını bünyesinde barındıran Hint dinlerinde ve hatta somut olarak Tanrı kavramı bulunmayan Buda dininde bile kâmil insan bulma çabası görmekteyiz. Bizatihi Buda'nın kendisi, Nirvana insanı olarak, beşeriyetin muradı olan bir kurtarıcı olarak telakki edilmekte ve mabut kılın-

maktadır. Tüm Doğu dinleri ve kültürleri, "kutb"un, "âbdâl"ın "mürşid"ın ve "pîr"in övgüsü esasına dayanmaktadır.

Tarih boyunca tüm dinler, kurtarıcı bir kahraman arzusunda olmuştur. Tüm dinler, üstün insana, kâmil insana ve kurtarıcı insana sahiptir. Hepsi onu över. Kendi kâmil insanlarının inancını ve beğenisini ya gelecekte, ya geçmişte ya da bu âlemden daha üstün olan bir âlemde aramışlardır. Bu nedenle insanın en hassas ve en derin psikolojik çabası, mutlak ya da aşkın insanı yani "kâmil insanı" yaratmak ve kazanmak olmuştur.

Peki ama insanı "kâmil insan" aramaya sevk eden ihtiyaç nedir? Öncelikle her zaman noksan olan insanlardan ve kendi noksanlıklarından duyduğu bıkkınlıktır; ikincisi maneviyatı, erdemi, kutsallığı ve yüceliği somut ve nesnel bir şekilde hissedip tanıma yönünde duyduğu fıtrî ihtiyacıdır; üçüncüsü ise -bu daha çok benim gündeme getirdiğim önderlik meselesiyle ilgilidir- şu tür sorulara cevap bulma ihtiyacından kaynaklanmaktadır: İçine düştüğüm şeylerden bıkmış olan, kurtulmayı isteyen, kemale ve aşkın erdemliliğe ulaşmak isteyen ben nasıl düşüneyim? Nasıl olayım? Nasıl kurtulayım?... Üstün insan olmak istiyorum, kim gibi? Örneğim nerde? Kâmil insanın, onun aşk beslediği insanın siması bütün bunların cevabındadır.

Bundan önce dediğim gibi ideal İslam toplumu, ne nasyonalist bir grup veya topluluk (societe)dur ne dil, kültür, kan ve tarih birlikteliğidir ne hayat tarzı benzerliğidir ne de iş şekli ve bireylerin üretim sırasında oynadığı rol benzerliğidir, bireylerin, ortak bir liderin etrafında toplanmaya inanan bireylerin oluşturduğu bir toplumdur. Hayatın sakin bir saadet değil, hareketli bir saadet olduğuna inanırlar, "yapmak"ta huzura değil, "olmak"ta kemale inanırlar, kemalin yüce ve aşkın merhalelerine ulaşmaya inanırlar. Bundan dolayı, İslam toplumunda söz konusu olan en önemli mesele, "imamet", liderlik ve İslam toplumunun önderliği meselesidir.

Şimdi şu iki soruya: 1-Ümmetin önderliği nasıl olmalıdır? 2-Önder nasıl tayin edilmelidir? Cevap arayalım.

Ümmette Önderlik

Ümmette önderlik meselesini açıklayabilmek için imamı tanımak gerekmektedir. İslam nasıl camia, nasyon, kabile, millet, şa'b ve taife gibi terimler karşısında özel bir terime sahipse, bu toplumun, yani ümmetin önderliği konusunda da özel bir terime sahiptir. Hâkim, hükümran, pişvâ, seyyid, zâim, reis, azim, padişah, kayser, cumhurbaşkanı, komutan vs. terimleri yerine "imam" terimi bulunmaktadır. "Ümmet"te var olan anlam çeşitliliği ve zenginliği, bu terimde de vardır; ümmet teriminde bulunan üstünlük ve onda saklı olan yaklaşım, çeşitli telakkilerdeki, kültürlerdeki ve toplumsal, siyasî ve bilimsel öğretilerdeki benzerlerine kıyasla "imam" teriminde bulunmaktadır.

Bu yüzden imamı tanımak, Müslüman insan için İslam toplumunda yani "ümmet"te söz konusu olan en öncelikli ve en zarurî meseledir. Ne mutlu ki İslam tarihinin oluşmaya başladığı ilk andan itibaren düşünürler, önderler, bilim adamları, hatta İslam'ın ilk dönemlerinde sahabe, imametin hassasiyetini ve büyüklüğünü kavramıştır. İmam Sadık, Usûl-i Kâfî'nin üçte ikisini kaplayan ve bu kitabın en önemli ve en dikkate değer kısmı olan hüccet babında, ashabından birine hitaben imamet ve İslam'daki önderlik ilkesinin değeri hakkında şu örneği veriyor:

"İmamını tanımayan insan, çobanını kaybetmiş koyun gibidir; bu insan Allah'a tapınan biri olsa da, muvahhit ve Müslüman biri olsa da, tüm İslâmî ilkeleri dikkatle tanıyan ve bunlara inanan biri olsa da ve tüm hükümlerle amel etse de hayatında imamı tanımıyorsa, sürüsünü kaybetmiş bir koyun gibidir. Bu sürüyü kendi kaybetmiştir, bu koyun âvâredir; gece gündüz, çöllerde, ovalarda, kırlarda, çiftliklerde sürüsüne rastlayıncaya kadar başıboş ve âvâre olarak gezer durur. Uzun bir müddet sürüyü bulmaya çalışır ve bir çobanın rehberliğine dâhil olur. Bu çobanın onu yabancı bir otlağa, yabancı bir köye götürdüğünü görür. Bir müddet sonra uyanır, bu çobanın kendi çobanı olmadığını, bu sürünün kendi sürüsü olmadığını anlar, onlardan ayrılır, kendi sürüsünü ve kendi çobanını bulmak için dağ bayır,

dere tepe yollara düşer. Bir başka çobana ve bir başka sürüye rastlayıncaya kadar başı boş gezer durur. Yine yabancı bir çobana ve yabancı bir sürüye aldanır ve yine acı ve üzüntü içerisinde bu çobanın kendi çobanı, bu sürünün de kendi sürüsü olmadığını anlar. Bunlar onu kendi yuvasına götürmeyecektir. Tekrar ümitsizce bu sürüden ve bu çobandan ayrılır, kendi sürüsünü ve kendi çobanını bulmak için çöllerde gezmeye başlar ve sonunda kurdun tuzağına düşer..."

Bu misal son derece derin, anlamlı ve üzüntü vericidir. Tarih boyunca insanın kaderinde de buna tanık olunmuştur; uzak geçmişten bugüne kadar insanın başından geçen macera da tıpkı bu yalnız ve âvâre koyunun macerası gibi olmuştur. O sürüden bu sürüye, o çobandan bu çobana hep aldanmış, başı boş ve perişan bir halde kurda yem olmuştur. Machiavelli'nin açıkça söylediği gibi "ya aslanın ağzına ya da tilkinin tuzağına"[130] düşmüşlerdir. Burada şu açıklamayı yapmam gerekiyor: Bir kişi Allah inancına sahip olsa da, doğru bir dinî inanca sahip olsa da, akaidi tamsa da, eğer imamını tanımıyorsa, önderini tayin etmemişse, yolunu kaybetmiştir, yani akaidi ve imanı, onun hayatı için bir yön oluşturmamaktadır. "Hür" İslam tarihindeki tüm büyük simalar arasında tümüyle ayrı ve özel bir simaya sahiptir. Hikayesi oldukça güzeldir. O Kerbela'da en çirkin ve en canice; ama aynı zamanda en güzel ve büyük rolü oynamıştır. O, cinayet ile hizmet arasındaki mesafeyi, Yezid'in oyuncağı olmak ile Hüseyin'in sahabesi olmak arasındaki mesafeyi, şirretlik ile şehadet arasındaki mesafeyi, celladın iğrenç ve canavar memuru olmakla büyük, özgür ve yüce insan olmak arasındaki mesafeyi, yarım günde bir "seçim" ile belirleyip kat etti.

Bu adam, Aşura sabahı Yezid ordusunun komutanlarından biriydi, birkaç saat sonra ise İmam Hüseyin'in en değerli yardımcılarından ve onun safında kurban edilenlerden biri oldu.

Böylesine büyük bir mesafeyi birkaç saatlik bir süre içerisinde nasıl kat etti? Onun felsefî inançları, araştırma ve telkin netice-

130 Şehzâde (Le Prince), Machiavelli'nin eseri.

sinde mi değişti? Onun dinî ve itikadî anlayışı mı değişikliğe uğradı? Amel etmekte olduğu fıkhî hükümler mi değişti?...

Aşura günündeki "Hür" ile Tâsua[131] günündeki "Hür" aynıydı, değişen önderlikti. Böylesine büyük bir değişimde sadece ve sadece önderlik değişmişti. Sadece önderliğin değişimi, böylesine büyük bir cânîyi, insanın hayatında sahip olabileceği en yüce makama ulaştırabilir. Önderliğin değişmesi, tarihin ebedî lanetine uğrayacak olan bir kimseyi, tarihe şeref, fedakarlık ve insanlık ilhamı bahşeden bir sima haline getirdi.

Hür'ün hikayesi önderliğin değişmesinin ve önderi doğru bir şekilde tanımanın, insan üzerinde nasıl bir etki bırakabileceğini anlatıyor.

Hür'ün hikayesi, tüm insanlar ve tüm toplumlar için imam tanıma konusunda çok iyi bir örnektir.

Bir kahramana, seçkin bir insana ve insanlar için örnek olacak bir insana olan inancın muhtelif örnekleri var olmuştur. Zira insan daima mutlak olanı arzu eden bir varlıktır. Eğer insan mutlak olanı bulamazsa onu hayalinde yaratır. Çünkü onun ruhu daima, sonsuza dek mutlak erdemlere ve maveraya özgü güzellikleri övme ve tapınma çabasındadır. İnsanın yaşamak için duyduğu psikolojik ihtiyaçlarından biri de büyük insanları tanımak ve onları yüceltmektir.

İnsan daima imamı sevmiş, daima onu bulma ve ona sahip olma çabasında olmuştur. Tarihte sahip olduğu ya da hayalinde yarattığı imamı ya da imamları yüceltmemiş hiçbir insan yoktur. İmama olan ihtiyaç, kahraman sevme, yarı tanrıya tapınma, kişiye tapınma şeklinde -olumlu ya da olumsuz, doğru ya da sapkın biçimlerde- tarih boyunca, tüm kültürlerde ve dinlerde mevcuttu ve hâlâ da mevcuttur.

131 Tâsua, Arapça'da dokuzuncu demektir. Kerbela olayının onuncu günü olan "aşura"dan bir gün öncesini ifade eder. (Çev.)

İnsanın en önemli psikolojik yönlerinden biri de soyut manaları somutlaştırmak ve onları cisimleştirmektir.[132]

İnsan, "büyük olmak", "fedakar olmak", "canını ortaya koymak" "şerefli olmak" vs. yerine, büyüklüğü, fedakarlığı, canını ortaya koymayı ve şerefliliği, büyük, fedakar, canını ortaya koyan ve şerefli tek bir şahsiyette görmek ister. Böylece hem soyut anlamları hissedebilir hem de bu anlam, nesnel bir gerçeklik kazanarak onun ruhunda çok şiddetli bir etki yaratır.

Bir eğitim psikoloğu olan Adler diyor ki: Büyük insanî erdemler yolunda insanı aşağı merhalelerden yüce merhalelere ulaştıran insan ruhunun en önemli eğitim mayası, onun seçkin ve aşkın yaratıklara ya da insanlara üstün insanlara olan inancıdır. İnsanlar, "üstün insanlar"ı düşünüp onlara aşk besleyerek ve onların şahsiyetini överek kendi ruhunu yumuşatmakta ve bu anlama alışmaktadır.

Adler'in söz ettiği mayalardan biri, hayali tanrılardır. İmama sahip olmayan ya da sahip olup da elde edemeyen insan, böylesine seçkin şahsiyetlere ihtiyaç duymuş ve kendine model alabilmek ve onun özelliklerine sahip olabilmek için onları tanıma zorunluluğu hissetmiştir. Bu erdem tanrıları, insanlık tarihinin kahramanlarıdırlar, erdemlere ilham verenlerdir. Doğru da olsa yalan da olsa, bu erdemlere layık olsa da olmasa da -ki değildiler- insanın ihtiyacı, tarih boyunca bu kahramanların sahip olmadıkları erdemlerin onlara yakıştırılmasına neden olmuştur. Böylece insan, hayalinde yarattığı kahramanı övmeye ve ona tapınmaya başlamıştır.

Bekleyiş

Efsanevî ve tarihî kahramanlar her millette ve her kültürde mevcuttu. Bu kahramanlar, her kültürde ve dinde nesiller boyunca halklar, milletler ve kavimler için büyük insanî anlamların ilham kaynağı idiler. Bu kahramanlar bir açıdan iki kısma ayrılmaktadır.

[132] Personnification de l'idee

Daha önce söylediğim gibi insanın model almaya olan ihtiyacı, tüm erdemlerin timsali olan birine duyduğu tapınma ihtiyacı ya da onu taklit etme isteği, bugün tarih boyunca yaşamış tüm kültürleri ikiye ayırmamıza neden olmaktadır. Bunlardan biri, Hint ya da Arya kültürü, diğeri ise Sami ve Ârâmî kültürüdür.

Sâmî dinlerinin en önemli özelliklerinden biri şudur: Bu dinlerde insan, gelip kendisini kurtaracak seçkin şahsiyetler beklemektedir. Zira kurtuluş düşüncesi, insanın şimdiye kadar olan en eski düşüncesidir.

Bu inancı, Mezopotamya'da yedi bin yıl önce yazılmış metinlerde de, Albert Camus'nun eserlerinde de insanın en önemli ihtiyacı olarak görüyoruz. Sâmî düşüncesi, insanı kurtuluş için beklemede bırakmaktadır. Seçkin bir şahsın, insan ötesi büyük bir kurtarıcının, insan üstü birinin ya da üstün bir insanın gelip onun elinden tutacağına veya kurtuluş yolunu ona göstereceğine dair bir davette bulunmuştur. Bu yüzden dinler, insanı bu büyük insanların zaferlerine ve gelip kendilerini bu hoşnut olunmayan esaret ortamından kurtaracak bu büyük kurtarıcılara tevessül etmeye davet eder. Zilletten, aşağılıktan, maddiyattan, yabanîlikten, zulümden, cehaletten, kölelikten, yozlaşmadan, kötü yaşantıdan özgürlüğe, kurtuluşa, erdemlere, mükemmelliklere yani dinî anlamıyla cennete.

Hint dinlerinde ise durum tersinedir. Bu dinlerin davetinde dışarıdan bir beklenti yoktur, dışarıdan bir kurtarıcı beklenmeyecektir. Sizi kurtarmak için gaipten bir el uzanmayacaktır. Kurtuluş yolu kendi içindedir. Kendini riyazetle geliştirmeli ve yetiştirmelisin. Kendini öylesine yetiştirmelisin ki kurtuluşa layık olmalısın. Başka bir ifadeyle kendi içinden başlayan kurtuluş yolunu, kendine dalarak ve kendinde arayarak bulmalısın. Bundan dolayı, Hint dinleri, bekleyişe, insanî erdemlilik konusunda model alınacak bir şahsa veya kurtuluş yolunu göstermesi ve bizi kurtuluşa çağırması için beklemekte olduğumuz büyük şahsiyetlere davet etmemekte, tersine kişiyi kendine yöneltmektedir. Ama bu dinler insana şöyle demektedir: "Herhangi

bir kişiyi bekleme, kurtarıcıya muhtaç değilsin, taklit ettiğin ve yücelttiğin kâmil insana muhtaç değilsin, kendi kendini yetiştirmeli ve kendini kurtarmalısın." Kişiye tapınmanın, bizim dinlerimizden çok daha fazla olduğunu görüyoruz. Hint dinleri, özellikle de Budizm, Tanrı'dan somut bir şekilde söz etmemektedir. Bizim dinimizde Allah somut bir varlık olarak mevcuttur ve biz ona inanmaktayız. Biz büyük bir kurtarıcı kahraman beklemekte ve onu övmekteyiz. Bununla birlikte onlar bizden çok daha fazla kişiye tapınırlar. Her Budist, ibadet sırasında önüne bir Buda putu koyarak ona tapınır. -Biz, imamı taklit ettiğimiz, Peygamber'e ve bu dünyanın ötesinde tüm varlıkların hayatları için muhtaç bulunduğu Allah adlı aşkın bir varlığa ihtiyaç duyduğumuza inandığımız halde bizim mabetlerimizde hiçbir şahıs ya da hiçbir suret bulunmamaktadır. Ama kişiyi kendi içine çağıran, Allah'a, peygambere ve kurtarıcı imama dair bir beklentisi olmayanların mabetleri Buda'nın ya da başka azizlerin resimleriyle doludur. Niçin?

Hint dinleri, herkesin kendi kurtuluşundan sorumlu olması ve kurtarıcı bir öndere muhtaç olmaması esasına dayanmaktadır; fakat kişinin kurtuluşu, "mürşid"e, "kutb"a, "pîr"e, "âbdâl"a bağlıdır. Hintli birinin önünde, onu bu maddî ve aşağı dünyadan, "karma" ve "samsara" dünyasından aşkın dünyaya, "nirvana" dünyasına, kurtuluş, özgürlük ve sükunet dünyasına götürecek bir dizi şahsiyetten oluşan uzun bir silsile bulunmaktadır. "Samsara" dünyasından ya da "karma" denilen bu dünyadan, "mukşa"ya (kurtuluşa) ve "nirvana" dünyasına ulaşmak için kurtarıcıya, kurtuluş konusunda örnek ve model olacak büyük şahsiyetlerin yardımına ihtiyaç yoktur, yalnızca kendisine yönelmesi gerekmektedir; ama birçok yol gösterici şahıs vardır. Bildiğiniz gibi bu düşünce tarzı İslam'a girince, sûfî kişi tapınıcılığını ve tasavvufun mertebelerini ve makamlarını meydana getirdi. Bu yüzden tasavvuf, diğer tüm fırkalarımızdan daha fazla kişi tapınıcısıdır. O kadar ki, Mevlana gibi büyük bir şahsiyet bile bu tür bir duygu ve algılayışla Şems-i Tebrizî'ye "şems-i men, hodaye

men/ benim şemsim benim tanrım" diyecek kadar aşk beslemiştir. Güneşi, Şems'in kölesi görmekte, Şems'i sadece bir kurtarıcı olarak değil, kendisinin yaratıcısı, yetiştiricisi ve tanrısı olarak görmektedir. Hafız, bu düşünce tarzını taklit ederek şöyle demektedir: "Seccadeni şarapla boya, sana pîr-i mugan derse" Yani insan, mürşit karşısında, rehberi karşısında öylesine bir teslimiyet içerisinde olmalıdır ki, eğer mürşidi, en çirkin ve en aşağılık günaha davet etse bile aklını ve yargılarını bir tarafa bırakarak onun emrini yerine getirmelidir. Hatta eğer mürşit, bir Müslümana, "seccadeni şarapla boya" dese bile bunu yerine getirmelidir; çünkü bunu mürşit söylemiştir. Burada şahsın aklı, iradesi ve kararı, tamamen gereksizdir. Bu tür aşırı ve sapkın haller, özellikle de kendine davet eden dinlerde belli bir insan tarafından kurulmuş olmaktan kaynaklanmakta; ama bunlar da insanı bir sembole ihtiyaçsız hale getirmemektedir. Eğer gerçek bir model ya da örnek yoksa, zihin sapmaya ve kuruntuya dayalı bir model üretmektedir. Halktan bir numunesinin olmamasını istesek de, kendisi bir numune üretecektir, sıradan insanlar olan Şems-i Tebrizî'den ya da Ebu Yûsuf'tan tanrı yaratacaktır. Çünkü insan, kendisine hayatın yönünü tayin edecek birine ya da birilerine muhtaçtır. Kendi hayatının haritasını onların yüzlerinde okur, kendi hayatını tayin edeceği yönü onların hayatlarında bulur. Kendi var oluşunu onların var oluşlarına dayandırır. Kendi "oluş"unu onlara bakarak şekillendirir.

İnsan niçin kahraman arayışındadır ve kahramana tapınır? Psikologlar bu konuda birçok psikolojik tahlilde bulunmuşlardır. Bunlardan biri de Adler'in son derece somut ve önemli teorisidir. Bu, kahramanlara inanmakta olan Nietszche'nin, Schiller'in ve Hegel'in teorisine benzemektedir. Onlar diyor ki: "İnsan her zaman bir kahraman peşinde olmuş, kahramanları övmüştür. Bu onun güce olan aşkından ve ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Kendini zayıf gördüğü ve aşağılık duygusuna kapıldığı için, bu zayıflık ve aşağılığını güç ve görkemin timsali olan bu kahramanlarla gidermeye çalışmıştır. Bu yüzden, tarih boyunca

tüm dinlerde ve kültürlerde insanın daima kahraman arayışı içerisinde olması ve kahramanı övmesi zayıflık ve aşağılık duygusundan kaynaklanmaktadır."

Bu teori, bir dereceye kadar doğru olsa da büyük oranda doğru değildir. Çünkü insan sadece ve sadece güce muhtaç değildir. Güçten çok, faziletlere, güzelliğe ve kutsallığa muhtaçtır.

Ben tarih boyunca birçok numuneye sahip olduğumuza da inanıyorum. Hatta tüm tarih ve kültürler, benim görüşümün ispatı noktasında bir örnektir. İnsan güçten ve maddî hayattan önce koyduğu değerleri, kutsalı, güzelliği, yüceliği, mutlağı ve temizliği düşünmüştür.

Maddî hayat üzerine yapılan ilk sınıflamada; Louis Braille, Spencer ve benzerleri, elbisesi olmayan, dil yerine ses ve işaretlerle anlaşan bedevî insanlar ve kabileler üzerine yaptıkları araştırma doğrultusunda dünyayı kutsal ve kutsal olmayan, eşyayı da maddî (profan) ve kutsal (le sacre) diye ikiye ayırmışlardır. Durkheim de tüm dinlerin ve tüm toplulukların kökeninin kutsala tapınmak olduğunu söylemektedir.

Bu, kutsala yönelmenin, kutsalı, kutsal simaları, kutsal fenomenleri ve kutsal dünyayı övmenin en önemli nedenidir. Bundan dolayı, insan sadece zayıflık duyup güce ihtiyaç hissetmekle ve güçlü kahramanlara inanıp onları överek kendi zayıflığını gidermeye çalışmakla kalmamıştır. Asla sadece böyle değildir. İnsan daima kutsala, güzelliğe, metafiziğe özgü mutlak yüceliğe ve görkeme ulaşma çabası içerisinde olmuştur. Bu çaba, kişiyi bu kutsal insanları ya da insan dışı varlıkları överek, tanıyarak, onlara yakınlaşıp tevessül ederek kendi yoksunluğunu telafi etmeye götürmektedir. Veya kendini bu kutsal olmayan ya da nispî olan, noksan ya da zayıf olan, aşağı ya da kötü olan bu hayattan kâmil, görkemli ve övülmeye değer metafizik hayata ulaştırmaktadır. Benim teorimi ispat eden en önemli delil şudur: Öncelikle tüm mabutlar, tüm şahsiyetler ve tüm tanrılar, bir güç timsali değildir. Çoğunlukla zarafet ve güzellik timsalidir. İkinci olarak dinlerde ve efsanelerde tanrılar için söz

konusu edilen isimler, daha ziyade aşk, güzellik, görkem, baba şefkati, büyüklük, hidayet, ümit ve kutsallık sıfatlarından kaynaklanmaktadır.

Aslî faktör budur ve bu aslî faktör, insanın daima böylesi büyük simaları tanıma ve onlara sahip olma ihtiyacı duymasına sebep olmuştur. Sahip olduğu güç ve mantık ölçüsünde, kültürünün, düşüncesinin ve kavrayışının gücü ölçüsünde, beğenisine uygun mutlak kahramanlar yaratmış, tanımış, bunlara tapınmış ya da sahip olmuştur. Bu yüzden sadece bedevî kavimlerde değil, sadece geçmiş medeniyetlerde değil, sadece tüm dinlerde değil, hatta Budizm gibi kahramanları reddeden dinlerde bile, günümüz dünyasındaki filozoflarda ve düşünürlerde bile kahraman ihtiyacı, kahramana tapınma, düşünsel ve psikolojik açıdan kahramana inanma hâlâ mevcudiyetini ve canlılığını korumaktadır. 19. yüzyılın en büyük düşünürleri kimlerdir? Hegel, Nietzsche, Schiller, Adler, Cariyle, Romain Rolland vs. Bütün bu kişiler, büyük insanlar peşindedirler ve büyük insan, iyi yaşayan insandır, demektedirler. Çünkü, aşağılığa alışmış ve ona kâni olmuş olan insanlar, büyüklüğe ve görkeme ulaşmak için "büyük insan"a yani, "süpermen"e sahip olmalıdır. Yani üstün insan, kutsallığın, aşkınlığın timsali olmalıdır ki, bu önderlere ve bu büyük insanlara tevessül ederek kendi hayatlarını zillet, zayıflık, aşağılık ve kötülüğe alışmışlık aşamasından büyük insanların yer aldığı aşkınlık aşamasına ulaştırabilsinler.

Bu, modern çağın en büyük düşünürlerinin inancıdır. Cariyle şöyle diyor: "Bana söyleyin, tarih nedir? Ben tarihin ne olduğunu bilmiyorum; ama şunu biliyorum ki, birer araç olan ve kendi başlarına birer hiç olan insanlar arasından büyük insanlar ortaya çıkınca sıradan ortalama insanlar tarihi, tarih yaratmaya zorlarlar. Bundan dolayı tarih, kahramanların eğer kendileri olmasa birer hayvan gibi tek düze bir hayat yaşayacak olan ortalama insanlar aracılığıyla yarattıkları şeyden ibarettir."

Ben, bunun doğru bir söz olduğunu söylemek istemiyorum. Zira faşizmin de benzeri bir akıl yürütmenin sonucu olduğunun

farkındayım. Ben faşizmin düşmanıyım -bunun doğru olmadığını daha sonra göstereceğim- fakat şunu söylemek istiyorum: Hâlâ kahramana ihtiyaç vardır, hâlâ kahramanı övme ve kahramana tapınma insanın ruhsal ve düşünsel ihtiyacıdır. Hatta modern yazarlar ve düşünürler, bu meselenin üzerinde dikkatle ve ciddiyetle durmaktadırlar.

Şunu söylemek istiyorum; bugün büyük şahsiyetlerin değerine inanan büyük düşünürlerin sayısı oldukça fazladır. Emerson, Carlyle'ın *"Kahramanlar ve Kahramanların Övgüsü"* kitabında yazdığı düşüncelere paralel olarak kahramanların hayatları olmaksızın tarihin hiçbir şey olmadığını söylüyor. Onun seçtiği kahramanlardan biri de Ali ile birlikte İslam Peygamberi'dir. O, şöyle diyor: "O küçük elin, diğer büyük elin üzerine konduğu o anda (Peygamber'in davetini ilan ettiği ve Ali'nin de ona beyat ettiği an) insanlık tarihinin seyri değişmiştir."

Emerson'un *Les Représentantes de L'humanité* adlı bir kitabı vardır. Yani insan ya da insanlık türünün tarif edicileri, temsilcileri ve ayırt edicileri. Bu kitapta anlatılanlar, benim imam hakkındaki düşüncelerime çok benzemektedir.

Yani insanlar, insan bireyleri, tarif edicilere sahiptir, modellere sahiptir, "adam", insan o demektir. Başkaları o düzeyde değildir. Bu modelleri taklit ederek, kendini hayvana yakın aşağılık merhalesinden tarif edicilerin, ayırt edicilerin (Représentantes) merhalesine ulaştırmaya çalışmaktadır. Emerson diyor ki: "Représentantes, yani insanı représente (temsil) eden kişiler, insanlığı ortaya çıkarırlar." İnsanların ayırt edicileri ya da temsilcileri demiyor, insanlığın tarif edicileri diyor. Yani insan olmak, büyük, aşkın ideal erdemler bütünü merhalesidir. Bu merhale ve bu büyük insanî erdemler, tarih boyunca bazı insanların simalarında ortaya çıkmaktadır. Diğer insanların hiçbiri bu merhalede değildir. Hiçbiri, nicelik açısından değil, nitelik açısından bu kadar erdeme sahip değildir. Fakat hepsi bu merhaleye, bu Representantlara, bu tarif edicilere tevessül etmek arzusundadırlar. Onları severek ve onları överek, kendilerini insanlığın

aşağı tabakalarından insanlığın doruklarına ulaştırmaya çalışırlar. Bu sebeple insanlık vehme dayalı değildir, vehme dayalı olan insanlardır. İnsanlık, bazı insanların simalarında gerçeklik kazanır. Bu tarif ediciler, tıpkı yollardaki işaretler gibidir, tıpkı nihayeti, maksadı ve ideal yurdu onlara gösteren bayraklar gibidir; İnsan bireyleri, onların vesilesiyle izleyecekleri rotayı teşhis ederler, onları tanıyıp överek onların ahlaklarını kazanırlar.

Bu düşünce tarzı ve teori, Emerson'a aittir. Ama acaba akletme, bakış açısı sahibi olma ve bilimsellik açılarından büyük bir güce ulaşmış olan bugünün insanının gerçekten bu tür modellere, bu tür Representantlara ihtiyacı var mıdır? Bu kadar güçlü bir mantığa sahip olan günümüz insanı, ona göre kendisini yetiştirebilmesi için bir modele muhtaçtır. Eğer aklımız, sadece gözümüzdeyse, bugünün insanının hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını söyleriz. Çünkü Doğu'dan Batı'ya baktığımızda Batı insanının hiçbir şeye ihtiyacı olmadığını düşünürüz. Bu büyüklükteki binalarla, bu büyüklükteki teknikle, sanatla, teknolojik güçle, hiçbir şeye ihtiyaç duymadıklarını düşünürüz. Ama eğer bu büyük binalara, yeni medeniyete ve bugüne Batı'da yaşayan ve oraya içeriden bakan ve bu büyüklüğün ve görkemin yaratıcısı olan keskin görüşlü bir düşünürün gözüyle bakarsak bugünün insanının, geçmiş dönemlerdeki insanlardan çok daha fazla insan olma modeline muhtaç olduğunu görürüz. Muhtaç olunan kişi, insan böyledir, yani budur der.

Niçin? Hangi yeni durum buna sebep olmuştur? Yeni medeniyetin sıkıntısı ve perişanlığı, hayatı için bir modele, maneviyat modeline, insanlık modeline, Emerson'un deyimiyle, insan olmanın tarif edicisine sahip olmamasıdır dersem mübalağa etmediğim gibi, Avrupa'nın tüm manevî özelliklerini, acılarını, sıkıntılarını, perişanlığını, bilimsel bir şekilde açıklamış da olurum.

Yaşadığımız çağda bugünün insanını, her zamankinden çok daha fazla bir modele muhtaç kılan üç mesele vardır. Zira bugünün insanının tüm perişanlığı bir modele sahip olmamasından

kaynaklanmaktadır. Bu sözleri kim söylüyor? Günümüz Fransa'sının en büyük düşünürlerinden biri olan Guenon söylüyor: Bugünün insanının derdi bir kahramana sahip olmamasıdır.[133] Tabii bugünkü anlamıyla kahramana... Her dönemdeki kahraman, kendi dönemiyle ilgilidir. Her kültürün ve her milletin kahramanı, o kültürün kendi düzeyine, yaklaşımına, beğenisine ve ihtiyacına uygundur. Bugünün insanının derdi nedir? Sıkıntısı nedir? Nasıl olması gerektiğini bilmemesidir. Nasıl olduğunu bilememesi değildir. Çünkü bugünün insanı, önceki dönemlerdeki tüm insanlardan daha fazla güce sahiptir. Ama nasıl olması gerektiğini bilmemektedir. Jean Isoulet şöyle diyor:[134] "Bugün Avrupa silah, altın ve güç içinde yüzdüğü halde dermanı olmayan bir dertten dolayı inleyen büyük bir prens gibidir."

Bugünün Avrupa'sı "nasıl olmak" gücüne ve yeterliliğine sahiptir; bugünün medenî insanı, nasıl olmayı bilmekle hemen bir yanılgı içerisine düşmemelidir. Bugünün insanının sıkıntısı şudur: Her zamankinden çok daha fazla muktedirdir, kendini istediği gibi inşa edebilir ama bunun nasıl olduğunu bilmemektedir. Zira John Dewey'in deyimiyle bugünün insanı, her yönüyle tüm tarihsel dönemlere göre çok daha fazla muktedirdir. Bu doğrudur, ama onun deyimiyle "ahlak", bana göre ise hatta ahlak bilimi, her zamankinden çok daha perişan durumdadır.

Ahlak bilimi, insanın "nasıl olması gerekliğinin bilimidir. Bunu bilmiyor. Hatta en temel, en açık ahlakî erdemler, kuşkuyla ve tereddütle karşılanmaktadır. Sartre gibi biri bile, her zaman inandığımız en yüce, en kutsal insanî ve ahlakî meselelere bunlar mantıksal analize tabi tutulmaya elverişli değildir diye saldırmaktadır. Duvar (Le Mur) adlı eserinde hapiste olan bir karakterden söz ediyor. Söz konusu karakter, şöyle düşünür: "Ben ni-

133 Brecht, "Galile'nin Hayatı" adlı eserinde: "Kahramana muhtaç bir milletin vay haline" diye feryat ediyor. Onun bu feryadı, milletlerin kahramana muhtaç milletlere dâirse de faşizm ve nazizmdeki çarpık kahraman kavramına da yöneliktir.

134 Jean Isoulet. La Sainte Cite

çin arkadaşlarımı ihbar etmeyecekmişim, niçin mutsuzluk ve perişanlık içerisinde burada kalacakmışım? Niçin bu çileleri, acıları ve felaketleri yaşayacakmışım? Ne için? Kimin için? Ne uğruna? Başkalarının özgürlüğü ve huzuru için mi? Niye böyle olsun?" derken, uydurma bir adres vermek, örneğin şehir mezarlığını adres olarak göstermek noktasına gelir. Görevliler oraya giderler ve tesadüfen örgütün liderini orada ele geçirirler. Arkadaşının yakalandığını görünce kahkaha atmaya başlar. Bu kahkahalar altında ona: "Buyurun, siz dışarı çıkabilirsiniz" derler.

Niçin? Çünkü bugün insanlık için böylesine büyük bir fedakarlıkta bulunmanın bile hiçbir şekilde "mantıklı bir izahı" bulunmamaktadır. Hatta insanın başkalarıyla dost olmak ve başkaları için fedakarlıkta bulunmak gibi en açık ve kutsal insanî ilkelere olan inancı bile sarsıntı geçirmektedir. İnsan, bu şekilde olmanın ve bu şekilde yaşamanın gerçekten mantıklı olup olmadığını bilmemektedir.

Çağımızın en ünlü ve en büyük Fransız yazarlarından biri olan Albert Camus, üç kitabında: Yabancı (L'Etranger), Veba (La Peste) ve Başkaldıran İnsan (L'Homme Révolté) dört beş tür ahlak tavsiye etmektedir.

Bir yerde sadece yiyip içen, uyuyan, eğlenen, kendine tapınan, bireysel zevklerinden ve dürtülerinden başka bir şey düşünmeyen, başkalarını boş ve değersiz gören bir kahramanı över. Ahlakî ve felsefî yaşantı açısından ahlakî ve manevî meselelerin tümünün temelsiz ve kuruntuya dayalı bir laftan ibaret olduğu noktasına varır. Ona göre gerçek olan şudur: Ben zamanın (tarihin) saldırısı altında bulunduğum için, o istesem de istemesem de beni yok edecektir. O halde -olmaktan yok olmaya kadar- benim kesinleşmiş kaderim olan bu kısa süre içerisinde ben artık bir daha var olmayacağım, ben olmayınca benim için hiçbir şey de var olmayacaktır. O halde benim için en iyi, hatta tek akılcı yol, hızla tarihe av olacağım bu kısa süre içerisinde dünyadan olabildiğince zevk almaktır. Hâfız'ın deyimiyle: Vakti ganimet "bilebilirim"; zira her şey "yok olmaktadır". Gerçek-

ten her şey yok olmaktadır ve yok olacaktır. Dünya da başı, sonu, hesabı olmayan boş bir şeydir.[135] Semada da kimse bulunmamaktadır, varlık şuursuz ve duygusuzdur. Dostoyevski'nin deyişiyle -ki Sartre da düşüncesini ona dayandırmakta ve bunu kabul etmektedir- "Doğada Tanrı yoksa her şey mübahtır". İhanet ile hizmet, başkaları için fedakarlık etmek ile başkalarını kendine feda etmek, eşit olacaktır. Niçin? Niçin olmasın? Aksi yönde hiçbir delilimiz yok. Artık niçin ve hangi sebeple olduğu ispat edilemez. Ben bir insana, diğerleri rahat ve mutlu olsun diye sen kendini mahrum et, feda et, yak, şehit et diye nasıl mantıklı bir şekilde kabul ettireyim. Ben bu sözleri, ona hangi delilleri ileri sürerek açıklayayım ve o, hangi mantıkla bu sözlere göre davransın?

Fedakarlık ilkesinin manevî ve metafizik bir izahı yoksa, bilinçsiz bir toplumsal izahı olacaktır. Bu ilkeyi "kutsal" diye bireye dayatan yalnızca toplumdur; çünkü buna ihtiyaç duymaktadır. Ama birey bilinçli bir akla ulaştığında ve bu ahlakî ilkenin kutsallığının toplumun zaruretinden ve ihtiyacından kaynaklandığını anlayında ona isyan eder. Onu kutsal görmez, ya doğal bir psikolojik içgüdü ya toplumsal, dinî ve geleneksel bir telkin ya da kendi bekasını ve menfaatini sağlamak için bireyi kendi uğrunda feda olmaya zorlayan, toplum ruhundan kaynaklanmış bir maslahat ve nisbî bir fenomen olarak görür.

Fakat bu kahraman bir başka yerde düşünce tarzını değiştirir. Veba adlı kitaba bakalım, şöyle diyor: Dünyanın boş olduğu, hayatın abes olduğu ve benim tarihin savunmasız kurbanı olduğum doğrudur; ama tarihin benden başka da birçok kurbanı bulunmaktadır. O halde bu dünya gurbetinde, yeryüzünün yalnızlığı içerisinde, tüm insanları bir araya toplayan, ezip geçen, yutan tarihin acımasız saldırısı karşısında artık hiçbir şey yoktur. Ortak kader, aynı kaderi paylaşmakta olan bu insanları, za-

[135] Felek böyle başı sonu olmayan anlamsız bir durumda olursa
Her hevesin başında sâkî, elde de öncelikle şarap olur

manın bu acılı mazlumlarını bir araya getirmeli, birbirine sığınak kılmalı, insanlar ortak tehlike karşısında birlik oluşturarak, bir savunma üssü, en azından benzer bir tepki ortaya koymalıdır. Bu yüzden bireyler birbirleriyle bağ kurmakta, başkaları karşısında sorumluluk duymakta ve sorumluluk meselesi bu şekilde ortaya çıkmaktadır.

Albert Camus'nün, kaleminin ve düşüncelerinin gücüyle yaratılmış olan bu ahlakî ilkelerle bilinç sahibi bir insanı, en azından akıllı bir insanı, başkasını kendisine tercih etmeye (isar) zorlamak mümkündür. İsâr, kişinin menfaatiyle başkasının menfaatinin çeliştiği bir sırada, kişinin başkasının menfaatini tercih edip, onu kendisinden önde tutarak, kendisini mahrum bırakmasıdır. Mantıklı bir insanın şöyle demesi mümkün olabilir mi? "Kardeşim, hepimiz tarihin kurbanı oluyoruz, tarih, hepimize ortak bir kader tayin etmektedir. Bu ortak yön, seni başkalarına karşı sorumlu kılmaktadır. O halde hayatını, aileni, zevklerini, ideallerini, hatta canını başkalarının uğrunda feda et!" Bu felsefî izah ne ahlakîdir ne de fedakarlığı ve şehadeti açıklayabilecek durumdadır. Çünkü fedakarlıktan kaçmak için de yüzlerce felsefî izah mevcuttur. Böyle olmasa bile bulunmasının imkanı vardır.

Bu yüzden ilahî dünya görüşü ortadan kalkar ve inanç reddedilirse, ahlak ayaklar altında kalacaktır. Bu nedenle bugünün düşünürlerinin tümü, ahlakî bir alt yapıya ulaşmak istemekte; ama hepsi kendi koydukları ahlakî ilkeleri, yazdıkları ikinci kitapta reddetmektedir. Bir ilkeye sahip olmamak, tüm bu ahlakî perişanlıkların sebebidirler. Hangi ilke? Nasıl olmalıyım! "Nasıl olmalıyım'dan kaynaklanan bu perişanlık, insanı her zamankinden daha fazla güçlü, her zamankinden daha fazla perişan, her zamankinden daha fazla acı içinde bırakmıştır. Çünkü karşısında imam, yani nasıl olması, nasıl yaşaması gerektiği konusunda bir örnek, bir model yoktur. Prof. Shandel'in deyişiyle, kendimizi onları överek tekamül ettirdiğimiz geçmiş kahramanların hepsini yendik, her zaman onlara yakın olmak istediğimiz, her

zaman kurtuluş ümidimiz olan, kendilerine tevessül ederek, kendilerine aşk duyarak, kendilerine tapınarak erdemlere sahip olabildiğimiz, kendimizi bu değerlere ve erdemlere alıştırdığımız (çünkü bu değerler bütününü övdüğümüz zaman o ölçülere yaklaşmak ve onlara göre düşünmek ve onları kendimde geliştirmek istemekteyim) bu kahramanların hepsini şimdi yendik. Onlar artık yoklar, artık onlara inanmıyoruz. Bugünün kültürü, onların yerine bugünün insanının bilincine, ihtiyacına ve inancına yaraşır yeni kahramanlar da getirmemektedir. Yani geçmişin bu görevlendirilmiş çobanlarını unutmuşuz. Onlardan yüz çevirmişiz. İnsanlar için model olan düşüncemizin, kültürümüzün, ahlakımızın, medeniyetimizin, hayatımızın, bilimimizin, aklımızın, zevkimizin ve duygularımızın rotasını belirleyen kişileri bir kenara bırakmışız. Kadîm insanın, "nasıl yaşamak" ve "nasıl olmak" yolunun kenarındaki işaret levhalarını kaldırdılar veya kaldırdık. Ama bunun yerine başka işaret levhaları da koyamadık. Bütün düşünürlerimiz, Sartre, Camus, Nietzsche, Hegel, bunlardan da önce Rousseau, Walter, Didero vs. işaret levhası koymak istedi; fakat hâlâ bir işaret levhası koyamadılar ve buna olan inançlarını yitirdiler. Kitabın ikinci baskısında yol göstericiliklerine ilişkin kendi önerdikleri tüm talimatları, tüm işaret levhalarını ve trafik ışıklarını değiştirdiler. Ya kendileri değişmişti ya bu işaret levhaları göze çarpmıyordu ya bu işaretler yolun yarısında bitiyordu ya da bu işaret levhaları çok belirsiz ve şüpheliydi.

İnsanın tarih boyunca kemale ulaşma yolculuğunda at ve eşek gibi binekler yerine çok daha üstün araçlara sahip olduğunu; ama yol göstericilerinin bulunmadığını, yolunun belli olmadığını gördük. İşaretleri kaldırdılar, kim gibi olayım, kendisi gibi olabileceğim hiç kimse yok demek istiyorlar. Nereye gitmem gerektiğini söyleyip yol göstericilik yapacak kimse yok. Gitmek istediği yolu belirleyecek hiçbir işaret yok. İnsan bir muhacirdir. Bir yolcu eğer gitmezse, kalırsa ölmüştür. İnsan değildir. Bugünün yolcusu, her zamankinden daha fazla servete sahiptir,

her zamankinden daha fazla gitmeye gücü vardır. Ama gitmeyi bilmemektedir. Bu perişanlık kahramandan kaynaklanmaktadır. Kabilenin öncüsünün, örnekliğin, modelin olmamasından kaynaklanmaktadır.[136] Bir psikolog, tüm ülkelerdeki, tüm İslam ülkelerindeki gençlerin niçin perişan bir halde bulunduğunu, özgürlüğü elde eden kadınların bu özgürlükten niçin güzel bir şekilde yararlanamadığını, bunca perişanlığın, bunca sıkıntının, bunca acının, bunca sapmanın niçin var olmaya devam ettiğini, hiç kimsenin var olan özgürlüklerden olması gerektiği şekilde niçin yararlanamadığını, genç kuşağın niçin bunca dağınıklığın, acı ve sıkıntı içerisinde bulunduğunu sormakta ve şöyle demektedir: Çünkü, henüz yeni kültürde yeni bir kahraman ve yeni bir model oluşmuş değildir.

Eski nesiller, tevessül etmeleri durumunda kendileri gibi olamasalar bile kendileri gibi olmalarının gerekli olduğunu bildikleri kahramanlara sahiptiler. Bu, onlara ruhî bir sükunet, bir inanç ve manevî bir güven vermekte ve onlara izleyecekleri rotayı göstermekteydi. Örneğin geçmişte kadınlar için kahraman olarak Zeynep vardı. Bir kahraman olarak, aşkın bir insan numunesi olarak karşılarında duruyordu. Onun varlığı ve onun modeli, kendilerine bir anlam ve bir yön vermekteydi. Bu kahramanı genç kuşağın elinden aldık; ama "işte şimdi yenilikçi oldunuz, bugüne ait oldunuz, Zeyneb'in yerine işte size falan hanımı örnek olarak gösteriyoruz" diyebileceğimiz birini koyamadık. Hatta romanda bile olsa ismini verebileceğimiz biri yok. Genç nesil, Peygamber, Ali ya da bazı sahabeler gibi aşkın ve ideal örneklere sahip değildirler. Eski nesiller, nasıl olmaları, nasıl yaşamaları gerektiğini gösteren bu örneklere, en azından öyle olmaları gerektiğini bildikleri, övecekleri, tutkunu olacakları böylesi değerlere sahiptiler.

136 Faşizmde ya da tarih yazıcılarının literatüründe söz konusu edilen halk karşıtı "kahraman" ile karıştırılmaması için bu kelimeleri defalarca tekrarlıyorum. Zira faşizm öğretisinde kahraman, bu dilde kişi ve lider tapınıcılığıdır. Tasavvuftaki mürşit, kutup vb. de kişi tapınıcılığıdır.

Bugün gözümüze çarpan çelişkilerin sebebi budur. Genç nesil, mantığının ve çağında sahip olduğu bilimin, sahip olduğu bakış açısının daha güçlü olmasına rağmen, sapkınlık, kişilik çöküntüsü ve düşünsel perişanlık açısından eski nesillerden daha kötü durumdadır. Bu durum açık ve net bir şekilde ortadadır.

Tarihte ya da öğretilerde ismi geçen kahramanlara ilgi ve inanç bulunmamaktadır. İnsanlar arasında, insanın bilimsel ve toplumsal ihtiyacının bir göstergesi olarak sapkın şekillerde dahi olsa inanç kalmamıştır. İmamlardan söz ettiğimiz zaman, onların tarih boyunca kahraman, önder, kutup, yarı tanrı vs. adıyla mevcut bulunan şahıslar gibi, "insan üstü" birer varlık olduğunu söylemek istemiyoruz. Şunu söylemek istiyoruz: O, "insan üstüdür", ahlakî, fikrî, psikolojik açıdan, toplumsal ve bireysel hayat açısından, insandaki o kahramanları, o büyük örnek şahsiyetleri tanıma ve övme ihtiyacına cevap vermektedir. Tarih boyunca kişilerin eğitilmesi ve insandaki ruhî ve düşünsel inceliğin sağlanması rolünü imam üstlenmiştir. Böylesi bir role sahip olduğu için diğer tüm şahsiyetlerden farklıdır.

Bu kelimenin kendi anlamı, bizim imamlarımızın hayat tarzları ve imam teriminin hatta peygamberler (İbrahim) ve bizim peygamberimiz için de kullanıldığı göz önünde bulundurulduğunda, imam teriminin siyasî liderden daha kapsamlı olduğu görülür. İmam, toplum gözeticisinden ve koruyucusundan daha geniş kapsamlıdır. İmam, kendi döneminde toplumunu sürükleyen, onlara emirlik, bakıcılık, hükümdarlık, hatta rehberlik eden kahramanlardan ya da büyük önderlerden daha kapsamlıdır. "İmam, varlığıyla, ruhuyla, ahlakıyla, hayat tarzıyla, nasıl olmaları ve nasıl yaşamaları gerektiğini gösteren insandır." Eğitim açısından insanlar için, tarih boyunca sürekli olarak önderlerin, kahramanların, hatta kuruntuya dayalı efsanevî yarı tanrıların oynadıkları bu role imamlar sahiptirler. İmam, bir öğretinin davet ettiği ve insanları kendi ilkelerine göre yetiştirmek istediği inançla ilgili tüm değerlerin, gerçekleşmesi gereken tüm insanî düşünsel kavramların, somut ve hissedilir örneklerin nesnel olarak tecessüm etmiş halidir.

Onun varlığında bir ideoloji gerçeklik ve nesnellik kazanmış, ete kemiğe bürünmüştür. Yani onda değerler, idealler, sorumluluklar, ete kemiğe bürünmekte ve yaşamaktadır.

Bundan dolayı imam, kendi var oluşu ile, kendi düşünüşüyle, kendi konuşmasıyla, kendi hayat tarzıyla, hangi noktaya varabileceklerini göstermekte, bu merhaleye kadar yükselebilirsiniz. Bu rotayı izlemeli, bu şekilde kendinizi inşa etmelisiniz, kendi hayatınıza ve hareketinize bu işaretlerle yön verip İmam Sâdık'ın bahsettiği koyunun yazgısına düşmekten, perişanlıktan ve yolunu kaybetmişlikten korunun demektedir. Bu yüzden imam, sadece siyasî, ekonomik, toplumsal ilişki boyutuyla sınırlı bir zaman için insanlara rehberlik eden bir kişi değildir; (kaldı ki bu anlamda bir rehberdir, kendi yaşadığı dönem itibariyle aynı zamanda halife ve emirdir.) İmam, kendi insanî boyutlarının tüm yönleriyle insana örneklik teşkil eder. (İmamın her yerde ve her zaman var oluşunun, şahit oluşunun, canlı ve ebedî oluşunun anlamı budur). Yanılgıya düşülmemelidir, imam "insan üstü" değil, "üstün insandır". İnsan üstü biri bir "usvetun hasene" olmaz.[137] Böylesi biri örnek olmaz, eğer melek olursa, biz bir meleği taklit edemeyiz. Bunu da bir tarafa bırakalım, böylesi bir makama ulaşan insan, Kur'an'ın açık tabiriyle Allah'ın mukarreb meleklerinden daha üstündür. Melekler, insana secde ettirilmiştir. Çünkü o, böyle yaratılmamıştır; tersine, kendi liyakatiyle ve çabasıyla mertebelere yükselmektedir. Dolayısıyla biz imamla aynı türdeniz, beşeriz; ama aşağı dereceden insanız, aşağı ve orta dereceden insanız. Kendimizi tüm insanî, ahlakî, toplumsal ve bireysel hayat boyutlarıyla[138] yenilgi ya da zafer sırasındaki tutumuyla, çekilen sıkıntılar karşısındaki tutumuyla o üstün insana ulaştırabiliriz. (Usûl-i Kâfi'de birçok yerde geçtiği üzere) İmam şöyle açıklıyor: *"Biz, söylediklerinin aksine halkı kendi kullarımız olarak görmüyoruz."* İmam

137 Güzel örnek: "Lekum fî resulullahi usvetun hasene/Allah'ın resulünde güzel örnekler vardır" (Kur'an)

138 O düzeyde değil.

Rıza, ashabından bazılarına birçok defa öfkeyle şöyle seslenmiştir: "Biz, halkı kendimize tapınmaya davet etmiyoruz!" Böyle bir sözü ne ben söyledim ne de ecdadımdan işittiniz. Aksine "Biz halkı, bizim aracılığımızla kulluğa çağırıyoruz". Yani sen Allah'a tapıyorsan, sen dindarsan bu şekilde yüce insan olmalısın, bu şekilde yüce insan olabilirsin. Biz, nesnel ve pratik örnekleriz. Kendi varlığımızla ve kendi hayatımızla bu örnekliği size veriyoruz. İmamın hayat konusunda çok büyük bir rolü bulunmaktadır. Düşünürlerin, bilginlerin, özellikle toplumsal konularda araştırma yapanların, toplumun geleceği ve yönlendirilmesi üzerine kafa yoranların hayatlarında imam son derece büyük ve hassas bir anlama sahiptir. Düşünürler, daima ütopyalar ve Medine-i Fâzılalar kurarlar. Niçin? Çünkü yönlendirme, ilerleme ve tekamül, insanın daimî içsel ihtiyacıdır. İnsan dâima ideal bir topluma sahip olmak istemiştir. Orada saadet ve mükemmellik içerisinde üstün bir hayat yaşamak istemiştir. Sağlıklı ve kutsal ilişkilere sahip olmak istemiştir. Orada ideal bir hayata, ideal bir şehre, ideal bir topluma sahip olmak istemiştir. Nasıl? Herkesin bir yolu vardır. Eflatun döneminden beri, hatta Eflatun'dan çok daha önce düşünürlerimiz, her zaman farazî şehirler kurmuşlardır. (Bunlardan biri Eflatun'un "Ütopya"sı (Medine-i Fâzıla)dır. Biri, Thomas More'un "Tanrı Şehri"dir, bir diğeri Jean Isoulet'nin "La Sainte Cite"sidir (Kutsal Şehir). Hepsi hayalî bir toplum kurmuştur. Hatta Marks da hayalî bir toplum kurmuştur, sınıfsız toplum... Bugün yapılan, gelecekte olan bir toplumdur, hayalî bir şehirdir. Daima (tarihte) insanların, "olması gereken o gerçek toplum, sahip olmamız gereken o gerçek hayat tarzı, olması gereken o aşkın örnek insanlar, bizler değiliz. Bunlar hangi toplumdur?" türünden sorularına yönelik olarak bilginler, kitaplarında bireyleri bu şekilde olan bu tür hayalî toplumlar ve bu tür şehirler kurarak cevap vermeye çalışmıştır. Konfüçyüs de böylesi bir toplum kurmuştur: Bu şekilde sınıfları vardır, birbirlerine karşı bu şekilde davranırlar, aralarında böyle bir ilişki vardır, hâkimi bu şekildedir, mahkumu şu şekildedir, kadın şöyledir, çocuk böyledir, aile böyledir, siyaset şöy-

ledir, diyanet böyledir, sanat şöyledir, kültür şöyledir; bunlar, insanın, “sizin arzuladığınız ve olması gereken ideal toplum budur, elde etmeniz için gitmeniz gereken yön budur” diye diğer insanlara tanıttığı önerileri ve arzulandır. Pekala din de böyle söylüyor. Şu şekilde olmalıyız, şu şekilde savaşmalıyız, şu şekilde yaşamalıyız, şu şekilde barış yapmalıyız, şu şekilde mücadele etmeliyiz, nefsi ve kötülükleri şöyle düzeltmeliyiz, toplumsal ilişkileri şu şekilde kurmalıyız, şu şekilde bir topluma sahip olmalıyız; şu şekilde sınıflara sahip olmalıyız, bunları din de söylüyor.

Peki niçin din tarih yaratmış, din kültür meydana getirmiş, din nesiller boyunca insanları az ya da çok istediği şekilde terbiye etmiştir; ama Medine-i Fâzıla, tarih boyunca (sosyologların söylediği, tarihçilerin de bildiği üzere) Eflatun zamanından bugüne kadar, hatta Mezopotamya uygarlığından bu güne kadar, tasarlandığı şekliyle meydana gelmemiştir. Hatta kendi kurduğu Medine-i Fâzıla gibi, kendi hayalindeki Medine-yi Fâzıla'daki adamlar gibi kendi yazarını terbiye edememiştir. Niçin? Çünkü Medine-i Fâzıla, imamı olmayan bir dinden ibarettir. Dışarıda nesnel bir şekilde gerçekleşme imkanı bulunmayan düşüncelerden ve önerilerden ibarettir. İyidir, çok güzeldir ama nasıl gösterilecektir, bu belli değildir. İnsanın Herkül gibi yenilmez olması, Venüs gibi güzel olması, Promete gibi fedakar olması, çok iyidir; ama nasıl olunabilir, belli değildir. İmkansızdır. Bundan dolayı, Medine-i Fâzılalar, hayalî cennetler, farazî toplumlar olmaktan ibarettir. Bu Medine-i Fâzılaların yeri kütüphaneler ve nesih hattıyla yazılmış eserlerdir. Bazı nüsha yazarları, el yazmacılar, oraya gidip bunları tashih ederler, ya da bilgisi olan birileri milattan dört yüz yıl önce yaşamış olan yazarı ne demiş diye okur ve araştırma yapar; fakat bundan zerre kadar etkilenip düzelen ya da değişen insan yoktur. Niçin? Çünkü, ideal bir toplum kurmuş ve bunu öneren biri olarak; aşkın bir insan olarak, insanın hayatı, ahlakı, niteliği için ben bunu öneriyorum, bu önerilerim gerçekten uygulanabilir denilerek bunlar, tarihe

ve insana ispat edilmiş değildir. Fakat dindeki imam, bu sorulara cevap vermektedir. Getirdiğim[139] bu Kur'an, bu kitap, bu din, sizin kurtuluşunuz için; bizi vahşîlikten, zevkten, aşağılıktan ve kölelikten özgürlüğe, büyüklüğe, ruh yüceliğine, insan onuruna, şefkate, fedakarlığa, yükseltir. Gerçekleşebilir, pratiğe dökülebilir bir ilimdir. Örneği de imamdır.

Ümmetin İmamla İlişkisi

Şimdi bahsedilmeden kalan diğer bir konu şudur: Toplumun imam karşısında nasıl bir sorumluluğu vardır. Bunu bir tarafa bırakalım, toplumdaki fertlerin, ümmetin, imamla nasıl bir ilişkisi vardır, son olarak da imamı nasıl tayin ederler?

İslâmî metinler incelendiğinde, özellikle Şiî eserleri ve örneğin, bizim en meşhur kadîm eserimiz olan Kâfî (Kitab-ı Hüccet bölümü) incelendiğinde ilk Müslümanlarda imamın, "insan üstü" değil, "üstün insan" olarak algılandığı görülmektedir. (İnsan üstülük bugün bizim zihinlerimizde varlığını sürdürmektedir, imamın insan üstü oluşundan onun sudan topraktan değil, ayrı bir türden oluşu anlaşılmaktadır). Eğer böyle olsaydı insanın önderi, örnekliği ve modeli olamazdı. Zira model, insanın kendi türünden olmalıdır.

İslam'da öncelikle Peygamber'in bizim gibi bir insan olduğu vurgulanmaktadır. "Onun kul oluşu, resul oluşunun önündedir" İslâmî şiarıyla, İslam'dan önce var olan bu düşünce tarzına (yani kişilerin tanrılar, yarı tanrılar ve melekler makamına yücelmesine) karşı şiddetle mücadele edilmiştir. Bizim zannettiğimizin aksine, Kur'an'da yer alan, meleklerin insana secde etmesi meselesinin anlamı şudur: Allah'ın yakınlaştırılmış melekleri bile tabiat ötesinin insandan daha üstün yaratıkları değildir. Bu konu, özellikle insanın yaratılışı kıssasında açık bir şekilde ortaya konmaktadır.

Allah, burada hem meleklere hem insana (elbette onun hakiki muhatabı insandır) açıkça şöyle belirtiyor: İnsan, sahip olduğu

[139] İmam, Peygamberleri de kapsayan geniş bir kavramdır.

zaaflara rağmen, özünün ve zatının düşüklüğüne rağmen, -varlıkların en aşağısı olan balçıktan yaratılmıştır- sahip olduğu marifetten dolayı, sahip olduğu iradeden dolayı ya da eşyanın isimlerine dâir bilgisinden dolayı onun makamı, meleklerden, hatta mukarreb meleklerden daha üstündür. İnsanın makamı o kadar üstündür ki melekler insana secde etmiştir. Melekler, insanın ayaklarının önünde yere kapanmalıdır. (Meleklerin aşkın insan karşısındaki saygısının bir ifadesi olarak). Bu nedenle potansiyel insan, yani Allah'ın kendisine verdiği yeteneklerden dolayı bu faziletlere sahip olan insan, yaratıkların en şereflisidir. Allah tüm kainat içinden, tüm yaratıklar içinden onu seçmiş ve kendi halifesi kılmıştır. Bazı rivayetlerde geçtiği üzere onu "kendi suretinde yaratmıştır."[140] Elbette bunlar sembolik anlatımlardır. Yani insan, Allah'ın sahip olduğu birçok ahlakî fazilete sahiptir. *"Allah'ın ahlakıyla ahlaklanın"*. İnsan kendisini, kokuşmuş bir balçıktan, iğrenç bir topraktan Allah'ın en zirvede yer alan sıfatlarına, yani kemalin en yüksek derecelerine ulaştırabilecek yeteneklere sahiptir. İradesi olduğu için, kavrayışı olduğu için. bu yolu geçebilir de geçemeyebilir de. Eğer geçmişse, bu onun yaratılışının zorunlu gereği değildir. Tersine bu yolu, kendi tercihiyle, iradesiyle ve kararıyla geçmiştir. Bundan dolayı, insan, meleklerin sahip olmadığı faziletlere sahiptir; iyilik ve fazilet, Allah'ın meleklerin fıtratına koyduğu özelliklerdir. Onlar mecburen böyle olmak durumundadırlar. Tarih boyunca insanlar arasında var olan insanların aşağı, tabiat ötesi varlıkların ise insandan daha üstün olduğu yönündeki inancın aksine, Allah, İslam'da insanın Allah'ın dışındaki tüm varlıklardan daha üstün olabileceğini göstermektedir. Bu noktaya kadar tekamül edebilecek olan bir varlığın, zorunlu olarak bir örneğe, bir modele sahip olması gerekmektedir. Böylece bu modeli, bu önderi örnek alıp izleyebilecek, bu modelden, hem ahlak yani nasıl olunacağı, hem hayatını aydınlatmak yani nasıl yaşanacağı konusunda ona tâbi olacaktır. Bu yüzden bu yolda ilerlemek için, bu zirve-

[140] Halakallahu âdeme ala suretihi, ev ala sûreti'r-Rahman

ye varmak için, kendini bu faziletlerin timsali kılabilmek için seçkin kamil insan örneklerine ihtiyaç vardır. Babamın tabiriyle:[141]

Kendimizi hallerine, hareketlerine, davranışlarına ve ahlakî faziletlerine göre yetiştirdiğimiz modellerin, bizimle aynı türden olması gerekmektedir: Eğer bizimle aynı türden olmazlarsa, bizim imamımız ve önderimiz olamazlar. Biz, meleklerden birini taklit edemeyiz. "Eğer peygamberi melek olarak yaratsaydık onun görünüşünü insan olarak yaratırdık, yani halka insan olarak gözükürlerdi."

Meleklerin sahip olduğu faziletler, insan tarafından taklit edilip uyulabilecek şeyler değildir. Tarih boyunca insanlar gaybî varlıklara karşı, meleklere karşı bir tür ilahî saygı duyup onlara tapınmıştır. Ancak İslam'ın onlara insandan daha aşağı bir makam verdiğini gösteren birçok rivayet vardır. Onlar, Allah'ın hizmetkarlarıdırlar ve onun emirlerine zorunlu olarak itaat ederler, Allah'ın emirlerine karşı çıkamazlar. Dolayısıyla, onların fazileti, iradelerinden ve kendi marifetlerinden kaynaklanmamaktadır. İradeleri, kendilerini yaratan Allah'ın elindedir. Ama kendini yetiştirmekle sorumlu olan insanın, kendisini yetiştirmekten sorumlu olan ve insana insanî erdemler konusunda, ahlak, maneviyat ve ruh yüceliği konusunda hangi noktalara ulaşılabileceğini, nerelere kadar yükseltebileceğini gösterecek birini taklit etmesi gerekmektedir. Bu yüzden imam, insan üstü bir varlık değildir. Bizim imamın makamını insan üstü bir makama çıkarmamız, onu başka bir türden farz etmemiz, eski ve soyut zihinsel düşünce tarzının ürünüdür. Bu, İslam öncesi sıradan insanın görüşüdür. O, bizim gibi varlıkları, tabiat ötesi, insan ötesi varlıklar olarak övmek suretiyle üstün kılar. Halbuki eğer doğru bir İslâmî bakış açısına sahip olursak, imamı, insan üstü bir varlık olarak değil, üstün bir insan olarak görürüz.

[141] Hz. Ali, Basra valisi Osman bin Hanîf'e yazdığı bir mektupta şöyle buyuruyor: "Dikkat edin, her takipçinin, kendisine tâbi olup bilgisinin ışığında aydınlık aradığı bir önder vardır."

Bu yeni konu, İslâmî metinlerde açıkça ortaya konmuştur: (İmam diyor ki) *Biz, yapı olarak diğer insanlarla aynıyız; ama maneviyat, ahlak ve yaşantı açısından onlardan farklıyız. Bu farklılık şundan kaynaklanmaktadır: Biz, insanların bizleri esas almaları durumunda onların kemal ve maneviyat rotalarını tayin eden numuneleriz.*

Hatta Kur'an, sahip olunan söz konusu düşünce tarzını reddetmektedir. Peygamberlerin yaratılışını, zatını, hatta bedenlerini tabiat üstü, insan üstü ve metafizik bir şey sayıyoruz, bu tür metafizik nitelendirmeleri, yabancı dinlerden ve mitolojilerden almış bulunuyoruz. İnsanî değerler, diğer tüm metafizik değerlerden üstündür. (Meleklerin tümünün Adem'e secde etmesinin anlamı da budur.) İslam, Peygamber'in sadece vahiy alan bir insan olduğunu açıkça ortaya koymakta ve vurgulamaktadır: *"De ki ben de sizin gibi bir insanım; yalnızca bana vahyedilmektedir"*, *"Peygamberleri onlara dediler ki, biz de başka bir şey değil, sizler gibi birer insanız."* [142]

Bundan dolayı, (önceki bölümde de söylediğim gibi) imamın makamı ve imamın var oluş felsefesi, (eğitimdeki rolü açısından insan psikolojisine ve insanın eğitimine yaptığı etki açısından) kutsal insan kültürüyle, seçkin sembollerin makamıyla ve statüsüyle benzerlik arz etmektedir. İnsanın (nasıl olayım) ihtiyacından dolayı yarattığı efsanevî kahramanlarla, mükemmelleştirici

[142] *"De ki ben de sizin gibi bir insanım; yalnızca bana vahyedilmektedir."* (18/Kehf Suresi 110; 41/Fussilet Suresi 6) *"Peygamberleri onlara dediler ki, biz de başka bir şey değil, sizler gibi birer insanız."* (14/İbrahim Suresi 11) Bu iki ayette dile âşinâ olan kişiler, Kur'an'ın "tekit" ettiğini göstermek için sahip olduğu tüm imkanları kullandığını bilmektedirler. Böylece yanlış ve sapkın düşünceli kişi tapınıcılarının sapkın tevillerinin ve tefsirlerinin önü kapatılmaktadır. Peygamber'in melek kılınması durumunda makamlarının yüceleceği zannedilmemelidir. Muhammed bin Abdullah'ın (s.a) değerinin yüceliği, "bizim gibi insan olmasında ve risâlet sahibi bulunmasındadır". Altın olarak yaratılmış bir madenin altın olmaması durumunda ne değeri kalacaktır? (Kıymeti değil, değeri) Halk tarafından niye övülecek, Allah tarafından niye mükafatlandırılacaktır?

ve yüceltici tarihsel kahramanlarla[143] benzerlik arz etmektedir. Onları överek, kendi hayatını ve ruhunu yumuşatmakta, terbiye etmekte ve tekamül ettirmektedir. İmamın ruhları etkilemedeki, kalpleri terbiye etmedeki, topluma rehberlik etmedeki rolü, bu kahramanların, bu sembollerin, bu büyük insanî faziletlerin timsali olan şahısların rolü gibidir. Ama imamın varlığı onlarla aynı cinsten değildir ne yaratılmış bir efsanedir ne de uydurulmuş bir tarihî kahramandır. İmam, tıpkı diğer insanlar gibi, doğal bir insandır. Nasıl tabiattaki tüm varlıkların "numune" leri mevcutsa ve yine nasıl kendi türünün tüm sıfatlarını hilkatin kendisi için taktir ettiği son noktaya kadar bünyesinde ba-

[143] Tıpkı insan iradesinin sembolü olan ve Zeus'a karşı, dünya tabiatının sultanına karşı, yani tabiatın zorunlu saltanatına ve sultasına karşı yaratılan Promete gibi. Ya da millet karşıtı iç ve dış güçlere (Mazenderan'ın beyaz devine ve Türkistan'ın Efrasyab'ına) karşı millet iradesinin sembolü olan Rüstem gibi. Sîstanlı bir pehlivandı, Firdevsî onu kahraman Rüstem haline getirdi. Çin'de, Hindistan'da, Yunanistan'da birçok şahıs, peygamberler, azizler, dinî önderler, millî kahramanlar, atalar ve kabile büyükleri gibi şahıslar, tanrı ya da yarı tanrı haline getirilmiştir. İslâmî anlayışın ve kültürün en önemli ayrıcalığı şudur: Büyük şahsiyetleri süratle tabiat ötesi varlıklara dönüştüren ve tanrılaştıran diğer milletlerin tarihlerinin, kültürlerinin ve dinlerinin akine, burada gerçekçilik (realizm ve hümanizm) söz konusudur. Bir taraftan ilahî yüceltme ve teşbih, diğer taraftan en büyük şahsiyetlerin, kutsal ve dinî kahramanların bile daima toprağa ait bir insan olarak kalması söz konusudur. Hem tarihî geçmişinin uzunluğu açısından, hem kavmî ve dinî açıdan, Arapların ve Yahudîlerin en eski atası olan, peygamberlerin atası ve tevhidin kurucusu olan İbrahim gibi bir şahsiyet bile, en yüce dereceleri ve merhaleleri geçmesine rağmen yüz yaşında, tıpkı sıradan yaşlı bir adam gibi bir erkek çocuğu arzusuna kapılır! Eski ve yeni hanımı arasında çekişmeler yaşar, son derece sıradan ve normal nesnel hayata ait meselelerin sıkıntılarını çeker. Yani her ne kadar İbrahim de olsa, gerçek bir insan gibi yaşar ve toprağa özgü kalır.

Bana göre "şehid"in anlamlarından biri de işte budur. Kendi varlığıyla, kendi davranışıyla insan olmaya şehadet eden biridir. Bu ayet, *"Ve kezalike ce'alnakum ümmeten vasaten litekunu şuhedae alennâsi ve yekunerresulu aleykum"* (2/Bakara Suresi 143) şu anlamdadır: *"Siz dünya halkı için örnek bir toplum olun ve peygamber de sizin için bir örnek olsun."* "Usve/örnek" Kur'an'da Peygamber için kullanılmaktadır. "Lekum fî resulillahi usvetun hasenetun" Peygamber'in böyle bir rolü vardır. Usve, örnek, model demektir. Emerson'un Représentant diye adlandırdığı şey, bir anlamda tam olarak şehidin eş karşılığıdır.

rındırmasından dolayı, kendi türünün bireyleri bunların en mükemmeli sayılıyorsa ve bunlar kendi türüne özgü sıfatların en mükemmel şahidiyse[144] imam da nesnel ve doğal insanî değerlerin en seçkin numunesi ve temsilcisidir.

Bildiğimiz gibi "tümel", zihinsel bir hakikattir. Örneğin tümel olarak ağaç, kuş, bilim, iyilik, güzellik ve insan, bir türe özgü değerler ve sıfatlar bütünüdür. Onların nesnel ve haricî karşılıkları (Tikel olarak: Örneğin falan ağaç ya da falan insan) nicelik, daha çok da nitelik açısından bu sıfatları, değerleri ve farklı nispetleri bünyesinde taşır. Örneğin çiçek, bitkinin en renkli, en güzel en kokulu ve en latif kısmı olarak tomurcuk olarak açtıktan sonra çoğunlukla meyveyi yetiştiren bir rahim olur. Fakat hariçte bir dalda açan her çiçek, tümel olarak çiçeğin tarifinde var olan ölçüde kokuya, güzelliğe, renge ve latifliğe sahip değildir. Realitede var olan bir çiçek, "hakikî çiçek" olduğu ölçüde çiçektir, gördüğümüz kuşlar, bir ölçüye kadar kuştur.

Kartalın da deve kuşunun da kuş olduğu doğrudur. Kartaldan daha çok ve daha yüksek uçan başka bir "kuş" olmadığı halde kartalın bile uçma gücü ve uçma yüksekliği sınırlıdır. "Hakiki kuş", "hakiki çiçek" kendi türünün tüm sıfatlarını en çok bünyesinde barındıranı ve en mükemmel olanıdır. Dış âlemde "reel" olarak var olan her çiçek ve her kuş, tümel hakikatine yaklaştığı ölçüde mükemmeldir. Kendi türünün sıfatlarını bünyesinde en fazla barındıran, kendi türüne ait değerlerin şahidi ve kendi türünün seçkin numunesi sayılır. Bireylerin aşağı, orta ve yüce diye sınıflandırılması da bu esasa göredir, her türün "tümel hakikatinin" değerlerine göredir. Her türe ait bireyin, kendi tümel hakikatine yaklaştığı ölçüde -yani yüceldiği ve mükemmelleştiği ölçüde- sayısının azaldığı görülmektedir. Her çiçeğin belli bir ölçüye kadar çiçek olduğunu kabul ettiğimizde, zihinsel hakikî çiçeğin reel ve nesnel şahidi olan ve çiçeğin kimyasını tecessüm ettiren bireylerin, "çiçeklerin imamı" olduklarını söyleyebiliriz. Çiçek yetiştirme sanatı, diğer çiçekleri, "usve"

[144] İslam Bilim, 3. Bölüm

ve "şehîd" olan çiçeklere aşılayarak, onları hakikî çiçeğe yaklaştırmaktan ve ona benzetmekten başka bir şey değildir.

İnsan da tümeldir, yaşayan doğal bir varlıktır, maddî bir zâta sahiptir. İdealist hayalciliklere kapılmamamız ve tüm filozofların, özellikle de dinlerin, bilgelerin ve ariflerin yaptığı üzere metafizik felsefelere dalmamamız için; "yüzeysel maddecilikten", "göze ve kulağa" dayalı sınırlı akıldan, "Batı natüralizminin dar yaklaşımlarından, Allah'ı reddetmeye zorlayan bugünkü sığ, saçma ve kof abesçiliğe dayalı dünya görüşünden kaçarken, insanı, realiteyi, tabiatı reddedip garip ve tuhaf bir dünyaya, sûfî zihinselciliğine, filozofça hayallere kapılarak kuruntular âlemine dalmamamız için, Kur'an, defalarca tekrar ederek ve çeşitli tabirlerle vurgulayarak şunu açıkça ortaya koymaktadır:

Adem'i ve insanı -her ikisini de- "turab"dan (topraktan) yarattık, "tıyn"den (kilden/balçıktan), "su"dan (çömlekçilerin kullandığına benzer bir) "çamur tortusundan", "kokuşmuş balçıktan, lecen"den...

Bu toprağa özgü maddî öze "kendi ruhundan üflemiş", bu balçıktan, çamurdan doğan varlığa "isimleri öğretmiş", "kendi özel emanetini ona bırakmış", "ona tüm dünyanın ilahî saltanatını bahşetmiş ve yücelik vermiştir."

Bütün bu büyüklüğe, üstünlüğe, ilahî misyona sahip olan bu varlık, tabiatta tabiî ve maddî bir varlık olarak bulunmaktadır.[145] Ama aynı zamanda tıpkı diğer tabiat varlıkları gibi, tıpkı

[145] İslam Bilim'de (İrşad dersleri- Tevhit: Dünya görüşü, antropoloji, felsefe, tarih ve sosyoloji) söylediğim gibi, âlemin, tabiat ve tabiat ötesi, madde ve mâna, cisim ve ruh, din ve dünya şeklinde ayrılması, herkesin zihnine hakim olan bir sınıflandırmadır. Fakat bu ikici yaklaşım, tevhide ve genel ve derinlikli anlamda İslam'a aykırıdır. İslam, dünyayı, "gayb" ve "şehadet" diye ayırıyor. Bu ayırma bile nisbî bir ayırmadır. Yani insana göre, insanın bakış açısına göredir. "Emr" ve "halk" yani création, orientation (hükümet ve tedbir, dünyayı ve dünyaya özgü fenomenleri idare etmek ve onları yaratmak) aynı şekildedir; "ayet" ve "sünnet" yani phénomènes (fenomenler) ve "pratik yasa" ya da bu fenomenler arasındaki bilimsel ilişkiler (determinizm) aynı şekildedir; yine "kader" ve "kaza" yani irade ve hareket veya değiştirici etken ve iki sabit sıfatın sınırı (determinizm) aynı şekildedir...

diğer varlıklar gibi türüne özgü tümel bir hakikate sahiptir. Bu hakikat de kendisine meleklerin secde ettiği, "Allah'ın tabiattaki halifesi" olan, Allah'ın sırlarını bilen, Allah'ın özel emanetçisi olan, huy ve ahlak alan, "Allah'ın ruhu'na sahip olan irade, özgürlük ve sorumluluk sahibi olan, kendi yazgısını yaratan, göze, bilince, kavrayışa, iradeye yaratıcılığa, rüşte, güzelliğe, tedbire sahip olan, kendi sorumluluğunun, kendi zamanının, kendi toplumunun, kendi inancının, kültürünün, tarihinin, halkının ve geleceğinin sahibi olan Adem'dir.

Bu hakikî insandır, Adem'dir ve beşer olan herkes, bir ölçüye kadar "insan"dır. Hepimiz "Benî Adem"iz, adem/adam değiliz. Bu tümel zihinsel sıfatlar bütünü, herkesin belli oranda sahip olduğu "aklî bir hakikati" oluşturmaktadır. Kim bu sıfatları kendinde daha fazla ve daha iyi geliştirirse daha fazla insan, daha fazla adem/adam olur.

Tabiî bilimler, iki ayak üstünde yürüyen, bedeninde kılı, tüyü olmayan, gevezelik edebilen, memeli olan, çocuk sahibi olan, kuyruğu düşmüş ya da hiç çıkmamış olan her hayvanı insan olarak adlandırmaktadır. Elbette fizyolojik ölçüler esas alınarak bakıldığında tabiî bilimler haklıdır. Ancak insanî ilimlerde insan, belli bir şekle sahip bir hayvan değildir. İnsan, özel bir ilâhî sıfata sahiptir; şekil değildir, muhtevadır; isim değildir, sıfattır; beşer türünün tüm bireylerinin insana nispeti vardır yani insana yakındır. Tabiî bilimlerin beşer adlandırması, onun insan olma yeteneğinin bulunması anlamında doğrudur. İnsanın tekamülü de tıpkı diğer türlerde olduğu gibi, tümel hakikî gerçeklik ya da kendini yüceltme istikametindedir. Beşer türünün bireyleri, kendi tümeline yakınlaştığı ya da benzediği ölçüde nitelik açısından mükemmelleşmekte, nicelik açısından ise azalmaktadır. Adem'de tanıdığımız insan türünün özelliklerini kendi varlığında somut olarak tecessüm ettiren bireyler, yani nesnel haricî gerçekliği bulunan reel insanlar, "hakikî insandırlar, "imam"dırlar. Çünkü insandaki rüşt ve tekamül de insanların hareketi de tümel hakikat istikametinedir. Bundan dolayı, insa-

nın yetiştirilmesi, -din, ahlak, talim, terbiye- tüm insanları bu seçkin örneklere bağlamaktan yani "usve" olanları örnek almaktan, "şehid" olanlara bakmaktan ve "hakikî insanlara", yani "insanî hakikatlere" yaklaştırmaktan başka bir şey değildir.

Dolayısıyla, burada numune, temsilci, model, usve[146], örnek, insanlığın şehidi, Emerson'un deyimiyle Représentant de L'humanité " anlamında olan "imam" kültürel ve manevî açıdan, aşkın değerleri yaşatıp geliştirmek açısından, insanın üstün ve mutlakçı istekleri açısından yarı tanrılar ve tanrılar gibi efsanevî sembollerle ve tarihte oluşturulmuş kahramanlarla kıyaslanabilir niteliktedir. Fakat imamlar, zatî açıdan bunların aksine reel, nesnel ve tabiî şahsiyetlerdir. Hem bizim gibi tabiîdirler hem de bizim muhtaç olduğumuz ve düşündüğümüz gibidirler.

Bugün Şia imamları adına abartılı şeyler okumuş ya da duymuş olan ve bunlara inanan kişiler açısından imam tabiî bir insandır, sadece "bir numunedir", "hakikî insandır", "aşkın hakikatlerin nesnel olarak tecessüm ettiği insandır" gibi ifadelerin, zayıf nitelemeler olarak gözükmesi, hatta küçültücü bulunması mümkündür. Onlara hak vermek gerekiyor; çünkü sıradan bir dindarın ya da kadîm felsefenin gözünde hissedilen dünyayla ve tabiatla ilişkili olan şeyler aşağı; tabiat ötesiyle ve gaybla ilgili olan şeyler ise yüce ve kutsaldır. Dolayısıyla, bu görüş açısından imamın makamının yüce olması demek, imamın ya da peygamberin mesela gölgesinin bulunmamasıdır. Cinlerin dilini bilmeleridir; hayvanların, sorunlarını onlara sormalarıdır, annelerinin böğründen doğmuş olmalarıdır, hatta def-i hacetlerinin mis gibi kokmasıdır" vs. İnsanı da mevcut beşer olarak tasavvur ettikleri için "imam örnek insandır" tabirini, bir anlamda nefisle kıyaslamak olarak algılamakta ve imamın makamının küçültüldüğünü sanmaktadırlar. Fakat Kur'an'ın yaklaşımı bunun aksinedir. Allah'tan sonra, kâmil insandan daha üstün, daha yüce, daha kutsal ve daha aziz hiçbir şey yoktur. Adem'in kıssasında bü-

146 Lekum fî resulillahi usvetun hasene/Allah'ın resulü, sizin için güzel bir örnektir (Kur'an)

tün meleklerin, hatta mukarreb meleklerin onun ayaklarına kapandığını, ona secde ettiğini, Adem'in ilahî makamını inkar eden tek meleğin şeytan olduğunu görüyoruz.

Bu nedenle, İslâmî dünya görüşünde peygamberi ya da imamı insan dışı bir zat ya da makam olarak telakki etmenin imkanı yoktur. Zira insandan üstün sayarsak, otomatikman tanrı saymış oluruz. İnsandan daha aşağı görürsek, cehalete düşmüş oluruz. Bu yüzden, imam ne tanrıdır ne metafizik bir varlıktır ne de melektir; imam bir insandır diyoruz. Zihinsel insanın nesnel tecessümüdür, tek bir cümleyle imam, insan üstü değil, üstün insandır. Ben insan yüceliğini ve mucizevîliğini bulduğum ve gördüğüm Ali hakkında -meleklerin de Adem'e secde etmesi gerektiğine göre- bir şeyler yazacak olduğumda kelimeler yetersiz kaldı, onu nitelemekte yetersiz kaldı, ifadedeki ve nitelemedeki yetersizliği telafi etmek için benzetme yaptım; benzetme yapmak da çok zordur; ama şöyle dedim: *"Mevlana'nın Şems'idir. Dante'nin Virgilius'udur, Firdevsî'nin Rüstem'idir..."* Fakat olmadığını, tatsız ve zayıf kaldıklarını gördüm. Açıkça kelime bulamıyordum, öylece kaldım. Sonra şöyle dedim: "Ali'den söz etmesi için sükuta kulak vereyim, o Ali'yi çok daha iyi tanır." Ali'yi düşündüğüm uzun bir sessizlik sırasında zihnime kendimden olmadığını hissettiğim bir cümle takıldı. Bir ilhamın sadeliğine ve görkemine sahipti:

Ali: "Olması gereken; ama olmayan insandır."

Bu, imamın doğru tarifidir.

İmam, olması gerektiği halde var olmayan insanlar gibi olan, ama var olan insandır. Böyle bir insanın olması gerekir, peki nasıl? İmam gibi. Bundan dolayı imam, insanların daima tanımak istedikleri ve muhtaç oldukları bir insandır. İnsanlar tarih boyunca bunu bulamadıkları ya da buna sahip olamadıkları için zihinlerinde tasavvur etmişler ve zihinlerinde var olmayan hayalî ve vehme dayalı imamlar yaratmışlardır. İnsanlar, böylesi aşkın ve üstün insanların olmasını istemekteydi, onlara muh-

taçtı; fakat bunların dış alemde nesnel bir gerçeklikleri yoktu. Bunlar gerçekte var olmayan efsanevî faziletler bütünüydü. İmamın da böylesi bir konumu, böylesi bir makamı ve böylesi faziletleri vardır; ama onlar, olması gereken, insanların tanımaya, sahip olmaya, övmeye ve kendileri gibi olmaya muhtaç oldukları ideal insanlardır. Yani insanda bulunması gereken, ama tam ve mükemmel olarak bulunmayan bu faziletler, bazı kişilerde nesnel bir gerçekliğe sahiptir. Yani insanın büyük bir aşk ve arzu duyduğu ideal erdemler bütünü, insana şunu göstermek için birkaç şahısta nesnel bir gerçeklik kazanır:

"Bizim tarif edicileri olduğumuz bu din, Medine-i Fâzılalar gibi gerçekleşmeye elverişli olmayan bir din değildir. Yalnızca hayallerde yaratılabilecek olan ya da sadece göklerde bulunabilecek olan aşkın insanların övücüsü olan bir din değildir. Tersine, yeryüzünde gerçekleşebilecek bir Medine-i Fâzıla'dır. İnsanı, daima arzusunu duyduğu ideal insan haline getirebilecek bir öğretidir. Sözlük anlamı itibariyle önder, öncü, göz önü, karşı yön demek olan imam da onun numunesidir."

Bir kez daha tekrar edelim: İmam, "insan üstü değildir"; var olan bir "'üstün insan "dır. Ondan başka -tarih boyunca- olması gerektiği halde onun gibi olan başka hiç kimse yoktur.

İmamın Tayini

"İmam"ı bu şekilde tarif edip algıladıktan sonra şimdi, (Şia'nın düşündüğü şekliyle) İslam'da imamın imamete nasıl tayin edildiği meselesini incelememiz gerekmektedir.

İmamın (sultan, halife, imparator, hâkim, zâim, kahraman, cumhurbaşkanı, devlet başkanı, başbakan, ideolog, pîr, mürşit, kutup, vs. gibi benzeri unvanlardan farklıdır) kendine özgü kavramsal niteliği ve istisnaî sorumluluğu dikkate alınarak, imamın bu makama tayini, hangi esaslara ve kurala göre yapılacaktır? Tarihte, muhtelif düzenlerde, toplumsal geleneklerde, anayasalarda yer alan ölçüler, genellikle şunlardır: Atama, veraset, seçim, zorla ele geçirme, devrim, darbe, öneri (adaylık).

"Makam tayini" ile ilgili bu ölçüler dikkatle incelenirse bunlardan iki ya da üç tanesinin genel bir ölçünün parçaları veya aynı ilke ve düzenin, değişik şekilleri olduğu görülür. Yani bu ölçülerden bazıları, diğer esasın ferî şekilleridir. Benim burada onlardan müstakil olarak bahsetmemin ve onları müstakil bir başlık altında ele almamın sebebi, onların tüm boyutlarına değinebilmek içindir.

Örneğin adaylık, yönetim makamının seçim esasına dayandığı sistemlerde bulunmaktadır. Burada aslî tayin edici halktır veya halkın belli bir kesimidir. Bu da her hâlükarda genel seçim yoluyla olur.

Bu siyasî sistemde önceki meclis, parti, lider, hâkim ya da herhangi bir makam, sonraki lider ya da makam olmak için aday olur, kendi tayinini halka önerir.

Atamaya dayalı sistemlerde de kişi ya da kişilerin bir kurul tarafından aday gösterilmesi mümkündür. Örneğin resmî din adamları topluluğu, saltanat şurası ya da Roma senatosu gibi resmî meclisler, bir ya da iki kişiyi bu makam için aday gösterir. Yani bu makama atama yetkisini elinde bulunduran kişi ya da kurul, adaylardan birini bu makama seçer. Her iki şekilde de adaylık, atama ya da seçim esasının bir mukaddimesi ya da bir merhalesidir. Fakat kendisi bir tür makam, seçkin ve önemli bir unvan olduğu için bundan müstakil olarak bahsettim. Diğer taraftan, bu esaslardan her biri birkaç ikincil şekle sahiptir. Zira özellikler, şartlar, uygulama biçimleri, kayıtlar, sınırlar, sıfatlar, tayin edilen kişinin imtiyazları, sorumluluklar, onun tayin edilme hedefi ve onun atamaya dayalı makamının niteliği, özellikle de tayin edici güç, farklıdır. Tanrı mı? Önceki hâkim mi? Saltanat ailesi mi? Saltanat şurası mı ? Bir grup mu ? Parti mi? Din adamları kurulu mu? Eşraf mı? Şeyhler mi? Ak sakallılar mı? Feodaller mi? Resmî meclis mi? (Atanmış üyelerden ya da sahip oldukları özel birtakım imtiyazlara sahip olan müstakil şahıslardan oluşmuştur. Her halükarda halk tarafından seçilmemekte-

dirler. Tıpkı imparatoru seçen Roma senatosu ya da papayı seçen kardinaller kurulu gibi) Bunlar, hükümet sistemlerindeki atama şeklini ortaya çıkarırlar. Örneğin teokrasi, monarşi, oligarşi, aristokrasi, kayser rejimi (Sezarın Arapçalaşmış şekli; Roma İmparatoru) Kisrevî ya da Kisraî, (Husrev in Arapçalaşmışıdır; İran şehinşahlığı) veya sınıf ya da grup diktatörlüğüne dayanan tek parti rejimi vs. gibi...

Burada "makam tayini" ile ilgili sıraladığım ölçülerin -bunlardan başka ölçü bulunduğunu pek sanmıyorum- tek tek anlamlarını vereceğim ve daha sonra "imamın makamı" olan imameti bunlarla karşılaştırarak şu an sadece dinî şekli ve boyutuyla söz konusu edilen imameti, mantıksal ve bilimsel açıdan incelemeye çalışacağım.

Burada öncelikle şu hassas meselenin hatırlatılması gerekmektedir: Makam tayininin muhtelif şekillerini incelerken iki meselenin ele alınması gerekiyor:

Birincisi, her türlü makam tayini, tayinin muhtelif şekilleri ile ilgili bir çeşit güç olduğu için, gücün kendine özgü yönünü de bünyesinde barındırmaktadır. Belli bir şeklin kabul edilmesi, onun ortaya çıkardığı felsefenin de kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

İkincisi, makam tayini ile ilgili her şekilde, bu gücü ortaya çıkaran tayin edici etken yer almaktadır. Başka bir ifadeyle, bu sıfatın yaratıcısı, onun tayin olunmuş bir şahsa intisabı, bu salahiyetin ortaya çıkarıcısı, makam, derece, ünvan, tayin edici tarafından yapılan tayinde etkendir.

Bu girişten sonra şimdi tayinin muhtelif şekillerini inceleyelim. Şu an rehber makamının, hâkimin ve bir düzenin toplumsal ya da siyasal yöneticisinin kendine özgü tayininden bahsediyorsak da bu, makam tayininin ve yöneticilik yükümlülüğünün her şeklini kapsamaktadır. İster cumhurbaşkanı olsun, ister sınıfın öğretmeni olsun, ister bir dairedeki memur olsun, ister bir şehirdeki belediye başkanı olsun, ister bir spordaki bir şampiyon

olsun konunun bu kadar kapsamlı olmasından dolayı imamet konusunu da içermektedir.[147]

1-Darbe (Coup d'Etat): Kelimenin sözlük anlamı, bu terimin anlaşılmasına yardım etmektedir: Coup: Darbe. Etat da hükümet anlamına gelmektedir. Burada uygulamaya dönük olması ve ansızın gerçekleşmesi söz konusudur. Hâkim, ansızın gerçekleşen şiddetli bir darbeyle uzaklaştırılmakta ve darbeyi yapanlar onun yerine geçmektedir.

Bu her ne kadar sık tekrarlanan bir şey olsa da başarılı olduktan sonra resmen tanınmakta ve darbeyi yapan şahsın hâkimiyeti ve rejimi yasal bir şekil almaktadır. Fakat bu şekildeki makam tayini yasal olmadığı ve sadece zor yoluyla başarı elde eden bir yönetici söz konusu olduğu için bahsimizin dışındadır.

Zira darbeyi yapana hâkimiyet hakkı veren tek sebep ve darbeyi, toplum yönetimi makamının tayininde etken kılan tek mantık, yönetimi zorla ele geçirmiş olmaktır. Yapabildiği tek şey, yönetimi ele geçirmektir. Onun hakimiyete geçmiş olmasının, zorla ele geçirmiş olmasından başka hiçbir kanıtı yoktur. Hükümeti ele geçirmiş olmak, onun hâkimiyetinin tek delilidir.

[147] Bazı din büyükleri de genel bir ilke olarak, özellikle benim yaptığım işin ve yine özellikle bu imam ve imamet konusunun eleştirisi çerçevesinde şöyle buyurmaktadırlar: "Bu tür konular, ibadet ilkeleriyle, kalbî ve ruhî konularla işrâkî ve manevî hakikatlerle ilgilidir. Bu konular, mantıksal delillendirmelerle, sebep sonuç ilişkileriyle, aklî, bilimsel ve toplumsal analizlerle ele alınmaz. Bunun İslam'da ve Şiîlik'te olduğuna sadece kesin olarak inanmak gerekmektedir. İslam'ın ilahî din, Şia'nın da hak Caferi mezhebi olduğu, kişide kesinlik kazanmışsa Kur'an'da, sünnette ve masum imamlardan yapılan rivayetlerde geçen her şeyin hak olduğuna, vahyin beyanı olduğuna inanmak gerekmektedir. Kur'an'ın: "zalike'l-kitabu la reybe fihi huden lil muttakin" ilahî buyruğuna ve nebevî hadislerin de Kur'an'la aynı kökten geldiğine. Peygamber'in Allah'ın diliyle konuştuğuna ve "o keyfine göre konuşmaz", temiz imamların da tıpkı peygamber gibi masum olduğuna ve gaybı bildiğine inanmak gerekmektedir. Bu nedenle, kesin olan şey, araştırmaya ihtiyacın olmadığıdır. Hazret-i Hak'tan kaynaklanan hakikatleri ispata çalışmak abesle uğraşmaktır."

2-Galebe: Bundan, yabancı saldırgan bir gücün, askerî fetihle toplumun yazgısına musallat olmasını kastediyorum. Burada da hükümetin siyasî felsefesi ve mantığı, darbede ifade ettiğimle aynıdır. Bu ikisi arasındaki tek fark birinin içeriden ve ansızın, diğerinin ise dışarıdan ve açıkça yapılmasıdır; yoksa ikisinde de tek ölçü zora başvurulmasıdır.

3-Veraset: Tarih boyunca en yaygın olarak görülen siyasî sistemlerden biri olan veraset kuralının toplumsal ve felsefî bir izahı vardır. Burada kişi, kendi hükümetini, milletin ya da toplumun ruhunun tecellisi olarak telakki etmektedir. Topluluk ruhu (Esprit social) ya da toplumun kolektif vicdanı (Conscience collective) birbirine bağlı ve sonsuz bir varlık olduğu için nesillerin gelip gitmesine, kişilerin doğup ölmesine rağmen, "biz" adlı sabit vicdan baki kalmakta ve hep var olmaktadır. Bu yüzden milletin ya da kabilenin ölümsüz ruhunun tecellisi olan hakim her zaman var olmalı ve ebedî kalmalıdır. Hâkim de -bir fert olarak- ölümlü olduğu için, hâkim ferdin ötesindeki unsurlar baki kalmakta ve hâkim fertlerin tümünde mevcut bulunmaktadır. Topluluk ruhu, hâkimin âilesidir, değişken ve ölümlü fertlerde sabit ve ölümsüz olarak kalan varlık bu "soy"dur. O halde soy unsuru, ırk unsurunun, topluluk ruhunun ya da kabilenin, toplumun veya milletin ölümsüz ve ebedî vicdanının sembolüdür. Bir ailenin kuşaklar boyunca olan soyuna bakıldığında, bu kutsal ve ölümsüz soya devamlılık bahşeden, onu ölümün pençesinden alıp bir sonraki hayatın eline teslim eden bir şecere olduğu görülür. Veraset esasının kutsallık kazanması, toplumun ölümsüzlüğünün koruyucusu olması, aslî unsurların ve kavmin ezelî varlığının devamlılığını sağlaması işte bu noktadadır. Sonuçta tabii ölçü ve kendi kendinelik bir sonraki hâkimi tayin etmektedir.

Diğer taraftan kabilenin, hatta toplumun ve milletin ölümsüzlüğe olan içgüdüsel eğilimi, hem kan bağı şeceresinin koruyucusu kılınarak hem de birlik sembolleri ve kabilenin topluluk ruhunun tecellisi kutsanıp hatta ona tapınılarak gerçekleştirilir.

Bu yüzden kabilenin tüm fertleri, öncelikle kendini "kabilenin yüce atası"na mensup kılıyor. Araplarda tüm kabilelerin, kendilerini ilk atalarının adıyla -kabilenin tüm fertlerinin, ailelerinin, aşiretlerinin, kollarının ve taifelerinin ortak yanıdır-adlandırdıklarını görüyoruz. (Gıfar, Evs, Hazrec, Gatafan vs..) Ya da kabileyi "falanca oğulları" (ortak ata) adıyla adlandırmaktadırlar (Benî Ümeyye, Benî Hâşim, Benî Abdul Menaf vs..). Bu nedenle kabilenin tüm fertleri, ortak babada birleşmektedir. "Ortak soy"daki topluluk ruhu, hâkim ailesinin peş peşe gelen nesillerinin oluşturduğu zincirin birbirine bağlı halkaları arasında kendi ölümsüzlüğünü ve sabitliğini görür.

Bazen de kabilenin yüce atasının ruhu bir hayvan türüne hulul eder, o hayvan türü var oldukça kabilenin ortak atasının ruhu da her zaman o hayvanda yaşar. Kabileyle temastadır ve evinin etrafında döner, bu hayvan kabilenin totemidir. Kabilenin tüm fertleri, bu hayvana tapınır, ona saygı gösterir, bu hayvanı öldürmek ya da onu yemek bu kabilenin fertlerine haramdır. Daha sonraları, din adamları sınıfı, resmî bir sınıf, din de diğer toplumsal güçler gibi belirgin bir güç oldu. Bir toplumda iki tür hâkimiyet izah edilebilir bir şey değildi. Çünkü toplum daima birliğin peşindeydi. Dünyada tevhit, toplumda totemcilik ve tarihte tek bir kökene (yüce ataya) bağlılık... Ortaya çıkan ayrılığı izah etme zorunluluğu yüzünden dünya da kendi tevhidini kaybetti ve şirk halkın dünya görüşüne girmiş oldu. Fakat aynı zamanda kaynağını yükseklerden alan hâkim gücün tek bir izaha sahip olması gerekiyordu. Hâkimiyet ve ruhaniyetin oluşturduğu iki kutup, kendi ikiliklerini tek bir köke bağlamaya çalıştılar ve bunu buldular: Her ikisi de kabilenin ortak tanrısının, dünyanın tek tanrısının sembolüydü. Fransız edebiyat tarihçisi Lanson diyor ki: "Saltanatın ilahî bir hediye olduğu teorisi ilk kez Bossuet tarafından 17. yüzyılda Fransa'daki Louis hanedanı için söz konusu edildi." Onun saraya mensup güçlü bir din hatibi olduğunu biliyoruz. Fakat bu teori ondan çok daha eskidir. Eski İran'daki Fereh-i îzedî/tanrısal bereket, güzellik, Çin'de ve Japonya'da krallar için kullanılan göğün ve güneş tanrısının oğ-

lu, hatta beş bin yıl önceki kitabesinde ıslahat, kanun koyuculuk ve çöküşe sebep olan etkenlerle mücadele adına (Babil'in tapınak sahibi din adamlarını oldukça sınırlamaktadır) kendisinin tanrı tarafından görevlendirildiğini bildiren Babil'in ünlü kralı Hammurâbî, hükümetin tanrısallıkla izah edilmesi düşüncesinin çok eskilere dayandığını göstermektedir. Bana göre dünyevî hükümetin dinî bir şekilde kutsanması, -hükümet için tanrısal bir kök buluyorlar ve bu vesileyle onu kutsal, ebedî, zorunlu ve ilahî iradeye dayalı gösteriyorlardı- hâkimiyet ve rûhaniyet kutupları arasında semavî ve ilahî bir kardeşlik ya da akrabalık kurmak için yapılmış bir izahtı. Böylece bu onun gücüne dayanacaktı, o da toplumda dini bir izah aracı kılacaktı.

Bu noktada veraset esasının son derece hassas ve derin bir konuma sahip olduğunu görüyoruz. Bu, kaynağını tanrıdan alan, bir şeceredeki sabit bir soyla nesilden nesle, kutsal şerefi, tanrısal armağanı, tanrısal bereketi, nuru ya da Ahûraî gölgeyi bünyesinde taşıyan birbirine eklenmiş bir zincirin halkalarıyla o kutsal tanrısal unsura hareket vermektir. Bütün bunlar, veraset esasını, hak bir ölçüt ve hak bir veraset kılmaktadır. Bu nedenle birçok dinde din adamlarının da veraset esasına dayandığını görmekteyiz.

4- Devrim (Revolution): "Toplumsal alt yapının" (Structure sociale) değişmesi demek olan sosyolojideki anlamının dışında, onun siyasî anlamı, egemen olanın siyasî yapısının, gücünün, düzeninin ve sembollerinin değişmesidir, toplumun çoğunluğunun davranışıdır. Devrim, toplumsal iradenin tecellisi olarak -kendi kaderi üzerinde söz sahibi olma hakkı- bir ferdi, bir rejimi ya da bir grubu -halk karşıtı azınlığın iradesinin tecellisidir- güç ve baskı kullanarak uzaklaştırıp toplumun yönetimini eline almaktır.

Burada da darbedeki gibi ya da fetih ve işgal yoluyla gerçekleştirilen dış galebedeki gibi, hareket güç kullanılarak gerçekleştirilmektedir; fakat zor kullanmak değil, hak kullanmaktır. Hak sahibi mahrumların, haksız gâsıplara karşı güç kullanmasıdır.

Burada tayin meselesinin iki yönü bulunmaktadır:

a- Hakimiyet gücünün öncekinden sonrakine intikali, devrimci bir şekilde davranarak, şiddet ve baskı kullanarak gerçekleştirilmektedir.

b- Belli bir kişi, devrim önderliğine ya da hükümet yöneticiliğine devrimden sonra, devrim tarafından tayin edilir. Artık baskı yoktur, tersine devrimcilerin ve halkın hoşnutluğu ve kabulü vardır.

Burada devrim önderi ile hükümet yöneticisinin farklı kişiler olması da aynı kişiler olması da mümkündür. Gandi devrim önderi; Nehru ise yöneticiydi. Lenin ise hem devrim önderi hem de devrimci hükümetin yöneticisiydi.

Bu noktada son derece karmaşık bir mesele ortaya çıkmaktadır. Öncelikle bir devrimdeki üç karakteri somut olarak birbirinden ayırmak gerekmektedir.

1- Devrimin ideologu ya da düşünsel öğretinin kurucusu ve devrim ideolojisinin tasarımcısı.

2- Devrim önderi ya da kahramanı.

3- Devrimci hükümetin yöneticisi veya politikacı.

İdeolog ya da devrimin düşünsel anlamda yol göstericisi olan kişi ne tayin edilir ne de seçilir. Ona oy verilmez, onun bu makama getirilmesi için ona tâbi olunmaz, ona inanılır. Çağrısı, mesajının asaletini ve düşüncesinin hakikatini yansıtan mantığından dolayı kabul edilir.

Herkes, fikrî rehberin iktidarının her aşamasında onu reddedebilir, dâvetine cevap vermeyebilir. Bütün halk ona karşı el birliği etse de hiç kimsenin onu mahkum etmeye hakkı yoktur. Bütün insanlar onu inkar etse de, bir tek o, ona inansa da hiçbir yükümlülük kabul etmez. Kişiler, bir düşünce önderi karşısında, tıpkı bilimsel bir görüş ya da felsefî ve dinî bir öğreti karşısındaki gibidir. Kişi onun düşüncesinin doğruluğuyla, öğretisinin haklığıyla, bilimsel, ahlakî ve pratik değerleriyle bilinç ve

tanıma ilişkisi kurar, sonuçta ona inanır, sonra onu sever, taassup gösterir, onun yolunda yükümlülükler üstlenir, fedakarlıklar yapar vs...

Ama devrimden sonraki hükümet yöneticisi, diğer tüm siyasî yöneticiler gibidir. Onun tayin şekli, devrimle ortaya konan belli siyasî düzene bağlıdır. Yani önder tarafından, devrim komitesi tarafından ya da egemen devrimci parti tarafından atanması da mümkündür ve aday olan kişilerin halk tarafından seçilmesi de mümkündür. Atama ve seçim meselesi de somut ve kesin bir şekilde birbirinden ayrılmış değildir. Bunlar, nispî kavramlardır, yani seçime dayalı bir makam, aynı zamanda atamaya da dayalıdır. Başka bir ifadeyle bir şahıs, seçim makamına atama yoluyla getirilebilmektedir. Örneğin Roma senatörleri ya da Vatikan'daki Hıristiyan kardinalleri (Roma'nın siyasî, toplumsal hatta geleneksel putperest düzeninin vârisidir) sezar ya da papayı tüm üyelerin açık oyuyla ve oy çokluğuyla seçmektedir. Bu seçim, onların imparatorluk ve ruhanîlik makamına atamalarına dönük bir harekettir. Belli bir resmî kurul ile ilgili bir seçim, halkın geneliyle ilgili bir atama olmaktadır. [148]

Bu nedenle, devrimden ve önceki siyasî düzenin değişmesinden sonraki siyasî hükümetin yöneticisi, anayasaya ya da devrimin siyasî manifestosuna göre tayin edilir. Bunun şekli de atamaya, seçime, seçilenlerin atamasına ve verasete dayalı olabilir. Fakat Büyük Fransız Devrimi'nden sonra devrimlerin genel eğilimi, (atamaya dayalı seçimler karşısında, yani atamaya dayalı makamın şûralar, özellikle de belli bir aileye, gruba, sınıfa, ırka ve partiye dayalı özel meclisler tarafından seçilmesi[149] karşısında)

[148] Unutulmamalıdır ki olması gerekenden, hatta normalde olandan bahsetmiyoruz. Mümkün olandan bahsediyoruz. Yani ne inançla ilgili bir şeyden bahsediyoruz, ne de gerçekçilikten. Burada yalnızca meseleyi soyut, tümel olarak aklî ve bilimsel yanıyla söz konusu ediyoruz. Yani ortaya çıkması mümkün olan sorunları ele alıyoruz.

[149] Burada kastedilen, hâkimi seçen, ama kendileri seçilmiş olmayan kurullardır. Roma senatosu, Eski İran'daki şehzadeler ve ruhanîler şûrası, ya da halktan

demokratik seçimler istikametinde oldu. Ekim Devrimi'nden sonra, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde, özellikle emperyalizm karşıtı devrimci hareketlerin ortaya çıkmasından sonra eski Üçüncü Dünya'da (bugünkü ikinci dünya) ve bu çağın son çeyreğinde proletarya diktatörlüğü teorisinin gündeme gelmesiyle birlikte yönetici tayininin şeklinde demokrasiden uzaklaşıldı. Siyasî rejim, koruma ve devam şeklinde veya önderin tayini şeklinde ya da devrimden sonraki devrimci önderin atamasıyla belirlendi.

Devrimci hareketin diğer bir karakteri, devrim kahramanıdır. Bu, ideologla siyasetçi arasında yer alan bir karakterdir. Devrimci ideolojiye dayalı bir şahsiyet olan birinci karakter, bir toplumda devrimi projelendirir. Devrim stratejisini, mücadele taktiklerini, güçlerin seferber edilmesi işini, cepheleşmeyi ve pratik sloganları tayin eder. Güçleri titiz bir şekilde değerlendirerek ortamı, imkanları, şartları ve cenahları düzene sokar. Devrimi çıkmazlardan, tehlikelerden ve uçurumlardan kurtarır. Pratik zekası ve harikulade liderlik yeteneğiyle onları zafere yöneltir. Devrimi pratiğin potasında eritir, saflaştırır ve birçok tecrübelerle su verilmiş çeliğe dönüştürür. Yenilgilere, zorluklara ve darbelere tahammül ederek kendini keşfeder. İnsanlık fıtratının derinliklerindeki bilinmeyen güçleri ortaya çıkarır. Onun sabrını biler, inancını güçlü kılar, onun devrimci zühdüne, kanaatine, (Puritanisme révolutionnaire) ruhî tevekkülüne ve pratik yaratıcılığına devrimci bir mahiyet bahşeder. "Cihat ve akide" bağında doğar ve yaşar: Aşkta kendini reddederek ispat olur. Halk arayışında kendini kaybederek kendini bulur, dokunur. Uygulamada bilince, yenilgide zafere, kendini terkte, kendinden hicrette halka ve insana ulaşır, orada kendini bulur.

vekalet almaksızın halk için yönetici makam seçen Ömer'in altı kişilik şûrası gibi şûralarda yönetici, doğrudan halk tarafından seçilmemektedir. Demokratik sistemlerde yöneticinin doğrudan halk tarafından değil, bir meclis tarafından seçilmesi de mümkündür; ama bu meclis, halk iradesinin ve arzusunun tecellisi olduğu için meclisin seçimi, halkın seçimi olacaktır. (Doğrudan demokrasi, dolaylı demokrasi)

Ateşlerde başka bir "kendi" olur, toplumunun kaderini yaratırken kendi kaderini yaratır. Yarattığı her şeyde kendi yaratılmış olur. Yetiştirdiği her şeyde kendini yetiştirir. Gündelik sıkıntılar onu darmadağın edemez, boşluklar onu gevşetemez ve yaşanan ve hissedilen dünyada aşağılığın ve dar görüşlülüğün kurbanı olmaz. "İnsan oluş"unu hevese tapınmanın, tüketime tapınmanın, paraya tapınmanın, kendine tapınmanın, güce tapınmanın, puta tapınmanın vahşî ve harîs pençesinde ve dişleri arasında kirletip parçalatmaz. Temizlenir, berraklaşır, saflaşır; saflık asalet, bir ruh, bir aşk, bir söz, bir yol, bir tavır vs... rüşt kazanır, anbean, lahza lahza, tekamül bulur ve keşfedilir. Yaratılır, büyür, daha da büyür; "var oluş"unun bedeni, "verasetin kısa ve dar elbisesini yırtar. Büyür, daha da büyür, "çevre"nin dar ve karanlık hisarları, etrafında dağılıp dökülür; kendisini, sonuçta da kendi zamanını, kendi toplumunu, kendi milletinin tarihî kaderini kuşatır, kendi çağını fetheder... Böyle bir kahraman olur. Hasmına karşı muzaffer olan bir kahraman olur, devrimi zafere ulaştırır, onu en yüce ideallere yönlendirir.

Şimdi devrim kahramanı, devrim önderi, mütefekkirden sonra, siyasetçiden önce doğan[150] güçlü bir karakterdir. Öğretinin kelimelerine kanıyla can veren odur, güç ve hareket veren, onun düşünceleridir. Öğreti sahibi ideoloji, onun varlığında ete ve kemiğe bürünür. Devrimci ideolojide bir kitap olan inanç, akide, bilinç, hakikat, sorumluluk, değer, ideal, aşk, onda bir "insan" olmuştur. O, "devrimin konuşan kitabı" olmuştur, bir fikrin insan şeklindeki tecessümüdür, "zihinsel bir mânevîliğin" nesnel gerçekliği ve olması gerekenin varlığı olmuştur; sözü "davranış" kılan odur. Öğretiyi "hareket" kılan odur. Devrimi "kalem"den "adım"a, "kütüphane"den "sokak"a, "iç"ten "dış"a, "akide"den "cihad"a, "kuvve"den "fiil"e çekmiştir. Halka hak hükümeti, devrimden sonraki rejimin siyasetçisine hakimiyet hakkını veren odur.

[150] Burada doğmak kelimesi, güneşin doğması anlamındadır. (Çev.)

Böylesine doğan, böylesine yetişen, böylesine inşa edilmiş olan ve böylesine olan bir unsur, acaba "atama"yla mıdır? "seçim"le midir? "veraset"le midir? Ya da "adaylık"la mıdır?

***

Şimdi söz konusu edilecek olan mesele şudur: Acaba imam, "atama" ile mi tayin edilmelidir, yoksa "seçim"le mi tayin edilmelidir? Ya da peygamber veya imam tarafından daha önceden aday mı olmalıdır? Bana göre bu üçü için de cevap olumsuzdur.

Çünkü makamlar iki türlüdür. Bunlardan biri ilişki fiiliyle, bir dış etkenle gerçeklik kazanan makamlardır. Örneğin birinin bir daire başkanlığına, üst bir makam tarafından "atama" fiiliyle getirilmesi ya da meclis vekaletinin "seçimle" ve çoğunluğun oyuyla gerçekleştirilmesi gibidir.

Buradaki bu iki konu da anlaşılabilir niteliktedir: Zira başkanlık ya da vekillik atama ya da seçim fiilleriyle ortaya çıkan makamlardır. Eğer bu iki fiil olmazsa başkan ya da milletvekili için makam olmayacaktır.

Fakat insanlar arasında başka türden öyle dereceler ve makamlar bulunmaktadır ki, onlar ne atamayla ne seçimle ne de adaylıkla açıklanabilmektedir. Zira bu şekillerden her birinde "tayin" gücü vermenin kökeni olup şahsın dışında bir haktır. Atamada yukarıdan, demokraside aşağıdan (halk) ve verasette ise "babanın ardından; soydan, anne karnından; bâtından"dır. Ama burada hakkın kökeni, kişinin kendi şahsıdır.

Örneğin bir deha, bir zahit, bir şâir ya da yazar, büyük bir kâşif ya da mucit, bir ideolog ya da öğreti sahibi, bir devrim kahramanı, bir ulusal kahraman, hatta bir sporcu kahraman için vücut güzelliği, ağırlık, ömür, boy uzunluğu... onun zatının parçası olan sıfatlardır. Ne seçimle tayin edilir ne de onunla ilgili olarak atama ve adaylık bir anlam taşır. Atansa da adanmasa da, halk tarafından seçilse de seçilmese de, ikisi birden olsa da hiçbiri olmasa da bu şahıs bir dehadır. Dünyadaki hiç kimse onun dehasının farkında olmasa da hiçbir kişi ya da makam

onu teyit etmese de onu bu makama atamış olmasa da. Hegel'in felsefe dehasının olması, Beethoven'in müzik dehasının olması, Marks'ın bilimsel sosyalizmin kurucusu olması, Gandi'nin Hint maneviyatının, kültürünün ve ruhunun tecessüm etmiş hali olması, Muhammed Ali Clay'in dünya boks şampiyonu olması, Khuruşçev'in Sovyetler'in başkanı olmasından, Nehru'nun Hindistan başbakanı olmasından, Bay Husrevânî'nin beden terbiyesi başkanı olmasından farklıdır. Bu, şuna benzer: Niyagara, dünyanın en büyük şelalesidir; Demavend tepesi İran'ın en yüksek tepesidir; aslan yeryüzündeki en güçlü, kartal en yüksek uçan, insan ise mükemmel canlı yaratıktır. Aynen bu anlamda, aynen bu şekilde ve aynen bu telakkiyle Ali, "imam"dır.

Dolayısıyla imamet, zatî bir haktır. Menşei imamın bizzat kendisi olan şahsî niteliğinden kaynaklanmaktadır. "Seçim" ve "atama" gibi dış etkenler söz konusu değildir. Atanmış olsa da olmasa da, halk tarafından seçilse de seçilmese de imamdır. Çünkü bu faziletlere sahiptir. İster Mütevekkil'in zindanında olsun, ister Peygamber'in minberinde bulunsun, ister tüm ümmeti elinin altında toplasın, ister toplamasın, isterse yedi sekiz kişiden başka onun değerini kimse bilmesin.

Vücut güzelliği şampiyonu değildir ki resmî bir müsabakadaki jüri kurulu tarafından tayin edilmiş olsun, olimpiyatta kazanmış olsun, beden terbiyesi teşkilatı onun için resmî bir yazı çıkarmış olsun, bir ülkenin, bir kıtanın tüm halkı ya da tüm dünya resmî bir seçimde ona oy vermiş ve onu herkesten üstün saymış olsun. Halk cahillik yüzünden vücudu düzgün olmayan birini seçip onun üzerinde ittifak etmiş olsa da jüri kurulu çelimsiz birini kazanan kişi olarak ilan etse de beden terbiyesi teşkilatı, kasıtlı olarak çelimsiz ve hastalıklı birine resmî belge verip törenle ödül takdim etmiş olsa da o, vücudu en muntazam, pazuları en güçlü kişidir. Muhammed Ali Clay'i askerlik yapmayı reddettiği için dünya şampiyonluğundan mahrum ettiler. Fakat bu karar, ne onun dünyanın en güçlü boksörü olduğu gerçeğini değiştirdi ne de ikinci bir kişiyi gerçekten dünya boks şam-

piyonu kıldı. Çünkü onun şampiyonluğu atamayla olmamıştı ki şimdi onu azledebilsinler. O halde olimpiyat müsabakasında jürinin ona verdiği resmî şampiyonluk unvanının pratikte ne anlamı vardır? Onun şampiyonluk makamını kesinleştirmekten başka bir işe yaramayan bu fiil ile örneğin başkanlık makamına Roosvelt'in seçilmesi ya da ikinci dünya savaşında Amerikan ordusunun komutanlığına General Eisenhower' in atanması fiili arasında ne fark vardır? Bu iki konuda, şahsa "hakkın verilmesi" veya bu makama "şahsın tayini" meselesi söz konusudur. Diğerinde ise bu hakkın sahibi olarak "şahsın ilanı" ve şahısta "bu hakkın açıkça görülmesi" durumu söz konusudur.

Bir toplumda, kendilerini tedavi etmek üzere kalp hastalıkları uzmanını ya da sinir hastalıkları uzmanını halk seçecek olursa; bu, kalp uzmanı olarak yapılmış bir seçim olmaz. Dolayısıyla, burada atama ya da seçim, bir "tayin" faktörü değil, bir "tanıyıp ayırt etme" faktörüdür. Burada uzman makamın ve tabibin şahsının ilişkisi değil; uzmanın, başvuranla ve ihtiyaç sahibi ile ilişkisi söz konusudur. Mesele, onun halk tarafından tanınmasıdır, halkın onun özel makamını ve onun istisnaî şahsiyetini itiraf edip onu hastalara göstermesidir. Aradıkları şahıs odur, bırakılacak sorumluluk onun hakkıdır; bu, tıpkı dünya şampiyonluğu hakkına sahip olanı, dünya şampiyonluğu kürsüsüne çıkarmak gibidir. Zira dünya şampiyonluğu kürsüsüne çıkarılan herkes, dünya şampiyonu değildir. Tersine dünya şampiyonu olanın, dünya şampiyonluğu kürsüsüne çıkarılması gerekmektedir.

Buraya kadar olan kısımda tayinin muhtelif ölçütlerinin hiçbirinin (beşer toplumunda, muhtelif siyasî sistemlerde uygulanan ve uygulanmakta olan şeyler) imamın imamete tayininde geçerli olmadığı ortaya çıkmış oldu. Zira imamet, olmaz, onun hakkında söz konusu olan, "teşhis" meselesidir. Yani demokraside gücün menşei olan halkın imamla ilişkisi, halkın "hükümetle ilişkisi değildir. Halkın imamla ilişkisi, halkın "gerçeklik" ile ilişkisidir. Halk, tayin edici değil, teşhis edicidir.

Şianın "imamet makamı" dediği şey, "nübüvvet makamı" gibi bir şeydir. Bu, siyaset sosyolojisi açısından da mantıklı ve bilimsel tahlili yapılabilecek bir şeydir. Halk, peygamber karşısında mümin ve kâfir diye sınıflandırılır. Bu sınıflandırma, "teşhis"e göredir. Halkın nübüvvet karşısında demokratik yönetimde olduğu gibi peygamberi bu makama seçme ya da seçmeme noktasında yasal bir iradesi bulunmamaktadır. Burada seçimden, çoğunluğun oyundan ya da iradesinden bahsetmek anlamsızdır. Burada söz konusu edilebilecek olan tanımak ya da tanımamaktır, iman veya inkardır, tasdik veya tekziptir. Yani "nebiyi nübüvvete seçmek" değil, "nebide nübüvveti teşhis etmek" söz konusudur.

Hicrî 10. yüzyılda tüm Arap halkı, hatta tüm dünya halkı, gelip o dönemde peygamberliğini ilan eden Muhammed b. Abdullah, Tuleyha, Esved Unsî ve Museyleme adlı kişilere oy kullanacak olsaydı, Museyleme, Arapların çoğunluğuna yakınının oyunu alırken, Muhammed b. Abdullah, bir oy bile alamazdı. Günümüzün en liberal, en demokrat aydını bile benden bu oylara değer vermemi bekleyemez. Bu mesele sadece halkla peygamberin ilişkisine münhasır bir mesele değildir. Bu; bir yazar, bir aydın, bir inanç önderi ve iyi bir öğretmen için de geçerlidir. Ben çağımızın Ali'yi en iyi tanıyan yazarı olarak George Cordak'ı görmekte haklıyım. Oysa kendisi Müslüman bile değildir. Bununla birlikte İranlı Şiîler arasında Ali'yi en iyi tanıyan şahıs kimdir diye bir oylama yapılacak olsa muhtemelen Bay... seçilirdi af edersiniz!

Bundan dolayı, burada veraset, atama, seçim, ele geçirme ve adaylık hiçbir anlam taşımamaktadır. İmamın oluşu imamettir. Tıpkı peygamberliğin peygambere, dahiliğin dehaya, az bulunurluğun, güzelliğin, değerin ve pahalılığın elmasa özgü olması gibi.

Bugün söz konusu olan şudur ki, halk;

1- Genel olarak, bilimsel açıdan elması tanımalı, onun değerini, ne işe yaradığını ve diğer madenlerle, diğer taşlarla olan farkını

bilmelidir. Yine kendi işi ve kendi doğası olan gerçek elması, kristal camdan ve bir el sanatı işi olan sahte ve yapay elmastan (gelenek, eşraflık, hileli seçimler, anlamsız fazilet gösterileri, reklam, dış maslahat etkenleri vesilesiyle yapılan resmî tayin) ayırt edebilmelidir.

2- Elmasın mevcut bulunan nesnel varlığının bilincinde olup onu aramalı, bulmalı ve "işte budur" diyebilmelidir.

3- Cehalet veya kasıt yüzünden sahte camlarla, renkli taşlarla ve sıradan mücevherlerle karıştırılan elması, madenlerin derinliklerinden, yıkıntıların içinden, ayırt edip çıkarmalı ve "yüzüğe kaş" yapmalıdır.

Görüldüğü gibi bu, son derece hassas bir meseledir. Burada tayin, atama ve seçim bulunmamaktadır, bir başka yönden ise hepsi bulunmaktadır. Tayin, atama ve seçimin, elmasın elmas oluşuyla bir ilgisi yoktur, yüzüğe kaş olarak koymakla ilgisi vardır.

Bu noktada bilimsel ve sosyolojik bir bakış açısıyla tarihe girmenin yeri gelmiştir. İslam tarihindeki en hatırı sayılır itikâdî, tarihî ve insanî meseleler, her şeyin kaderini tayin eden meseleler, tarihte, İslam tarihinde söz konusu olmuştur.

Eğer benim delillendirmelerime katılıyorsanız ve buraya kadar benimle aynı görüşteyseniz burada artık imam ve ümmetten değil, halkın imamı teşhis etmesi görevinden, bu teşhis karşısındaki sorumluluğundan ve Peygamber'in bu önemli mesele karşısındaki misyonundan bahsetmemiz gerektiğini kabul edersiniz.

***

Peygamber'in hayatının son günlerinde halifelik meselesinin, karmaşık bir bunalıma dönüştüğünü görmekteyiz. Önde gelenler, ashabın seçkinleri, yarının siyasetinin aslî görevlileri arasındaki ilişki, hatta bunların Peygamber'in şahsıyla olan ilişkisi, bu bunalımı ortaya koymaktadır. Bu bunalım, Peygamber'in ölümünden sonra doğrudan bir patlama şeklinde ortaya çıktı ve hızla şekillendi. O kadar ki Ömer'in halefini tayin sırasında bile

seçim altı kişilik bir şûra içerisinden yapılacak olduğu halde, fiilen iki kişiden fazla aday bulunmamaktaydı. Bu altı kişilik kurulun çalışması üç gün sürmüştü, çünkü bu sınırlı süre içerisinde karar vermek zorundaydılar. Bu süreyi Ömer'in kendisi tayin etmişti. Bu süre içerisinde karar verememeleri durumunda ölüme mahkum idiler. Oysa Peygamber'den sonra bu sınırlamaların hiçbiri yoktu. Zahiren hiçbir kanun, proje ya da sınır mevcut değildi. Ne sınırlı sayıdaki oy verecekler vardı ne de görünürde belirli adaylar bulunuyordu ve birkaç saatten fazla sürmedi.

Burada o dönemle ilgili tarihsel analizler yapmak istemiyoruz. Bu konuyu Meşhed Edebiyat Fakültesinde verdiğim İslam tarihi derslerinde ayrıntılı olarak ele almıştım. Burada meseleyi sadece fikrî ve teorik yanıyla ele alıyorum. İmamet öğretisinin siyasî felsefesini ve sosyolojisini ve onun ümmetle olan ilişkisini aydınlığa kavuşturmak için ideolojik bir temele dayanıyorum.

Burada itikâdî açıdan söz konusu edilen görüşlerden biri, atamaya inanan Şiî görüş, diğeri de seçime, yani yaygın İslâmî literatürle şûra, biat ve icmaya inanan Sünnî görüştür.

Şimdi üstün insanî özelliklere sahip olan, bir yol gösterici, bir insan modeli olarak alınması gereken ve alınan imam, -bu hak, onun kendi hakikatinden kaynaklanmaktadır- halk tarafından tanınırken, yani halk bu özellikleri ve bu şahsiyeti teşhis ederken Allah ya da Peygamber buna müdahale etmeli midir, etmemeli midir? Halkın imam karşısındaki kaderi, halkın oylarına mı bırakılmalıdır? Peygamber burada hiçbir müdahalede bulunmaz mı, bulunmamalı mı?

Burada çeşitli meseleler gündeme gelmektedir: Birinci mesele, üstün bir insanın bu seçkin ve aşkın sıfatlara sahip olması anlamındaki imamet meselesidir. Yani imam; bir "usve", "şehid", "numune", "timsal", "pratik örnek" ve "öğretinin somut tecessümü"dür. Sonsuz ve ölümsüz bir makamdır, süre açısından "sınırsız"dır. İmam, zindanda da olsa özgür de olsa, yenilse de muzaffer de olsa, hâkim de olsa mahkum da olsa, evinde de otursa yönetici de olsa, bilinse de bilinmese de imamdır.

İmamın bu sınırlı süre içerisinde toplumun önderi olması gerektiğine göre, siyasî ve toplumsal devamlılık için hareketin fiilî yöneticiliğini kendi hayatı içerisinde kendi eline alması gerektiğine göre ve halkın da kendi geleceğini, siyasal ve toplumsal hayatını imamın eline bırakması gerektiğine göre ne yapmak gerekmektedir? Kendi yazgısını imamın eline bırakmak için, imamın kim olduğunu tanımak için, hangi ilkeler söz konusudur? Seçilecek yol hangisidir?

Burada şu meselenin de zihinlere takılması mümkündür; nitekim takılmaktadır. Bu mesele, "imamet" ile "hilafet" makamı arasındaki ayrımdır. İmamet, manevî yöndür ve peygamber risaletinin ilahî verasetidir. Hilafet, siyasî ve toplumsal haleflik yönüdür ve peygamber hükümetinin bu dünyadaki verasetidir. Yani Peygamber, hükümet ve nübüvvet diye iki makama sahip olduğu için, risaletinin devamı, birbirinden ayrı iki koldan cereyan etmiştir. Bunlardan biri hilafet, diğeri de imamettir.

Bu nazariyeye insaflı ve mutedil birçok Ehl-i Sünnet düşünürü inanmaktadır, aynı şekilde görüş sahibi birçok çağdaş Şiî de bunu söz konusu etmiştir. En azından İslam tarihinde nesnel siyasî güç ile manevî imametin resmen ayrı olduğunu kabul etmeseler ve Ebubekir'in, Ömer'in ve Osman'ın hilafetini Ali'nin imametine aykırı görmeseler de en azından teorik olarak halifelerin, Ali ve evladının imamet makamını inkar ettiklerine veya bunu gasp ettiklerine yani kendilerine ait kıldıklarına inanmaktadırlar.

Bu nazariye, Şiîlerle Sünnîlerin, kendi inanç esaslarından taviz vermeksizin -zaten imkansızdır- birbirlerini anlamak ve birbirlerine yaklaşmak noktasında son derece güzel bir yorum olarak değerlendirilebilir. Kuşkusuz eğer bu ikisini birbirinden ayırırsak, hilafeti Ehlibeyt'in hakkını gasp etmiş olmaktan berat ettirmiş ve Şia imamlarının imametini de Ehl-i Sünnet'e resmen kabul ettirmiş oluruz.

Kişi eğer bilimsel hakikatlere ulaşıncaya dek daha çok siyasî maslahatları eksen alacak olursa, kuşkusuz bu nazariyeyi sorgusuz sualsiz kabul edecek ve onu fazlasıyla heyecan verici bulacaktır.

Ben nifaktan, tefrikadan ve Müslümanlar arasına grupçuluk tohumları ekilmesinden her zaman nefret ettim ve korktum. Bunu, İslam'ın büyük düşmanları olan emperyalizm ve Siyonizm tarafından yapılan bir iş olarak gördüğüm için daima buna karşı mücadele içinde oldum. Bu yüzden en fazla komploya, kışkırtmaya ve iftiraya burada uğradım. Her zaman İslam dünyasının yeni güçlerinin, ortak hedeflerine ulaşması ve grupsal düşmanlıktan, zayıflıktan ve zilletten kurtulması için düşman karşısında safların ve cenahların birleştirilmesine çalışmaktayım. Bununla birlikte faydacı yaklaşımlara ve Şianın temel meselelerinin ret ya da inkar edilmesine karşıyım. Bunu ne faydalı ne de mümkün görüyorum. Tersine, dürüst ve derin bir hüsnü niyetin oluşması gerektiğine, İslâmî kültürün ve yaklaşımın tekamülünde özgür düşünce, araştırma ve içtihat ilkesinin gerekli olduğuna, İslam'ın temel meselelerinin, mantıklı tasarılarla, özgür tahlillerle, kinden, garazdan ve taassuptan uzak bir şekilde ele alınması gerektiğine inanıyorum. İhtilafa sebep olan şeyler, grupçuluktan beslenen câhilce bağnazlıklar, hileler ve profesyonel komplolardır. Kendileri ağa olsunlar diye, toplumu küçük gruplar halinde bölmeye, İslam ümmetini binlerce parçaya ayırmaya çalışmaktadırlar. Yoksa bilimsel, düşünsel ve araştırmaya dayalı bahisler, asla kin ve tefrika yaratmaz.[151] Nitekim dini ve bilimi avam kandırmacasına, avam hayatına, art niyetli ve sapkın siyasetlere alet etmeyen Ehl-i Sünnet ve Şia'nın büyük çağdaş âlimleri ve yazarları, kalemleriyle ve düşünceleriyle bunlara

[151] Benim bu konudaki nazariyem "Şiîliğin de Sünnîliğin de hiçbir anlamı yoktur, bunları bir tarafa bırakmak gerekir" şeklinde çok entelektüelce bir şey de değildir, her şeyi hatta sömürüyü bile bir tarafa bırakarak grupsal kinleri ve Şiî-Sünnî savaşlarını dirilten gerici bir nazariye de değildir. Benim sloganım şudur: Şiîliğin ve Sünnîliğin vahdeti imkansız; Şiîlerin ve Sünnîlerin vahdeti ise hayatîdir.

karşı mücadele veren kimselerin gözünde son derece saygın ve değerlidir. Lübnanlı ilerici Şiî rehberi Seyyid Muhsin Cebelamilî, Lübnanlı büyük Şiî araştırmacısı Seyyid Şerefuddîn, Iraklı seçkin yazar Kâşiful Gıta, İranlı büyük Şiî müftü merhum Burucerdî, el-Gadîr sahibi merhum Eminî gibi şahıslar, -halifelere karşı sert eleştirilerde bulunmalarına rağmen- Ehl-i Sünnet'e ait ilmî çevrelerde saygın ve değerli kişiler olarak kabul edilirler. Keza Şiî âlimleri nezdinde de Tâhâ Hüseyin, Cevdet es-Sehhâr, Seyyid Kutub, Muhammed Kutub, Abbâs Akkâd, Bintu'ş- Şâtî, Gazzâlî ve daha bir çok kişi, aynı şekilde görülür.

Bu yüzden, ihtilafların bilimsel olarak gündeme getirilmesinden korkmamak ve maslahat adına hakikatleri çarpıtmamak gerekmektedir.

Örneğin ben, imametin hilafetten ayrı olduğuna inananların mütefekkir kişiliklerini itiraf etmekle birlikte bu nazariyeyi şu şekilde anlamıyorum:

Bu nazariye farklı bir şeydir. Siyasetin ruhaniyetten ayrımı noktasında İslam'ın ruhuna aşina olan ve dünyadan biraz haberi olan birinin, bu görüşün İslam'dan kaynaklanmadığını, bu görüşün nereden gelmiş olduğunu, niçin gündeme sokulmuş olduğunu ve niçin birilerinin buna inandıklarını bilmediğini sanmıyorum.

Peygamber'in, biri nübüvvet, diğeri de yöneticilik yani hükümet yönüne sahip olduğu görüşü, İslam'dan daha çok İsevîliği ifade etmektedir. Maneviyat-maddiyat, ahlak-ekonomi, risalet-siyaset, dünya-âhiret, tabiat-tabiat ötesi gibi ikilikler İslam düşüncesinde mevcut değildir ve bu da İslam'ın bir özelliğidir. Peygamber, Kureyş kervanlarına varıp onu ele geçirdiği zaman da mescitte halka namaz kıldırdığı zamanki sorumluluğunu yerine getirmektedir. Ulemanın bir sınıf, yöneticilerin bir sınıf oluşturmaları, İslam diniyle değil, İslam tarihiyle ilgili bir meseledir. Bu nazariye ile ortaya çıkan görüntü, Müslümanların var olduğu bir toplumdaki bir "ruhanî", bir "din âlimi", bir "dinî merci" simasına sahip olan imamın görüntüsüne benzemekte-

dir. Oysa imam, tıpkı peygambere benzer bir şahıs olmalıdır. Ali, Hasan ve Hüseyin, giyim, ata binme, kılıç kuşanma, yönetim, örgütlenme, siyasî rapor verme konularındaki sadelik, yalınlık ve doğallığı, dinî eğitimde, halkın yönlendirilmesinde, ahlakta ve ibadette de gösteriyorlardı.

İslam'ın, fıkhî açıdan da örneğin cihadı ve zekatı da ibadetlerin bir parçası saydığını görüyoruz. Bu şu anlama geliyor: Bizim felsefî, dinî ve geleneksel anlayışımızda birbirinden ayrı olan bu müstakil olgular, İslâmî görüşte birbiriyle iç içedir. Hepsi, bizim alışageldik mantığımızla kolayca anlayamadığımız şeyler olarak, risalette ve İslam'da aynı kabı doldurmaktadır. Bunu kavrayamasak bile kavramamız ve bu büyük dersi İslam'dan öğrenmemiz gerekmektedir.

Bu, hiçbir bilimsel nazariyeyi kendini peşinen inkar ya da ispatla yükümlü görmeyen, gerçeğin peşindeki özgür düşünceli bir araştırmacıyı düşünmeye zorlamaktadır. O, bunu imametle hilafetin ayrımı noktasında bir karine olarak algılamaktadır. Bizatihi imamların, imamlar, özellikle de Hazret-i Emir'in dayanağı, mâneviyat makamı, ilim, İslâmî bilinç, halkı yönlendirmedeki sorumlulukları, hakikatlerin öğretilmesi ve Peygamber'in manevî verasetidir. Bu, meselenin bir yanını oluşturmaktadır. Öte yandan ise hükümet gücünü, riyaset makamını, yöneticiliğe atanmayı, Osman'ın katledilmesinden sonra hilafet makamını kabul etmesi için halkın yaptığı aşağılayıcı öneriyi aşağılaması söz konusudur.

Nehcü'l- Belaga'da Ehlibeyt'in manevî makamını ve ilmini en yüce sözlerle övüp daha ziyade Peygamber'in manevî verasetine, kendi özelliği olan hidayet ve imamet makamına vurgu yaparken, halk üzerindeki mevcut riyaset ve emirlik makamından en aşağılayıcı ifadelerle bahsetmekte ve bu çerçevede İbn Abbas'a söylediği gibi onu "birkaç defa yama vurduğu yırtık ayakkabısı gibi değersiz" görmektedir. (Nehcü'l-Belaga, Abduh, s.445)

Yine 135, 267, 274. sayfalarda ve özellikle de Şıkşıkye hutbesinde bu gerçeği açık bir şekilde ifade etmektedir.

Bana göre bu iki çelişen algılayış biçiminden, hilafetle imametin ayrı olduğu sonucunu çıkarmak o kadar da kolay değildir. Zira bu kavramlar, o dönemde bugün bizim algıladığımız şekilde değil, çok daha yalın bir şekilde algılanmamaktaydı. Hazret-i Emir, burada hükümet meselesini şahsî açıdan bir güç, toplumsal makam ve seçkinlik olarak algılıyor -ki bu, kişinin bencilliğini tatmin etmekte, kişinin hâkimiyet, güç tutkusu ve şöhret güdülerine cevap vermekte, bu yönüyle herkesi vesveseye düşürmekte ve herkesi onu elde etme çabasına itmektedir- bu yüzden de: "Ben riyasete, güç ve makam ihtiyacından dolayı hilafete zerre kadar değer vermiyorum, bana göre onun değeri keçinin sümüğünden bile azdır. Onu elde etmeğe yönelik olarak gördüğünüz çabam ve şu an onu kabul edişim, halkın hidayeti noktasında Allah karşısında duyduğum sorumluluktan kaynaklanmaktadır. Hedefim halife olmak değildir, hilafet benim için mazlumun feryadına koşmak noktasında bir araçtır" diyor. Bu konuşma tarzı, son derece doğal, açık ve yalındır. Fakat biz Kur'an'dan, Peygamber'den ya da imamlardan bir söz duyduğumuzda onu "sıra dışı bir söz" olarak görmeye alıştığımız için bunun "sıra dışı" bir söz olduğunu zannediyor ve sonuçta ondan sıra dışı şeyler çıkarıyoruz. Bu yüzden okunduğunda herkesin rahatlıkla anlayabileceği açık ayetleri ya da rivayetleri, müfessirler ya da şerhçiler, o kadar karmaşıklaştırır ve onlardan o kadar garip ve tuhaf anlamlar çıkarırlar ki, okuyucu yolunu kaybeder. Ayeti ya da rivayeti ya anlamsızlaştırırlar, ya da faydasızlaştıracak kadar anlamla doldururlar! Örneğin "Bismillah"taki be harfinin noktasından yedi bin yedi yüz yetmiş bir anlam çıkarırlar. Buna bir ömür verirler, sonuçta da hiçbir yere varamazlar. Ne kendileri o tahayyüllerden ve tevillerden bir şey anlar ne de halk ondan dinleri adına bir şey elde eder.

Ben de burada bir öğretmen olarak konuşuyorum, en küçük bir belirsizlik olmaksızın herkes benim ne söylediğimi anlıyor ve kimse beni çelişkiye düşmekle suçlamıyor veya birbirinden ayrı iki olguyu çıkarmıyor. Mesela ben de şöyle diyorum: Bana

dünyanın liderliğini teklif etseler de, Onasis'in hazinelerini verseler de, Takizade'nin ömrünü, mevkisini ve şöhretini miras bıraksalar da, Meşhed Edebiyat Fakültesi'nde bir günlük öğretmenliği, yolun kenarında durup öğrencimle meseleler üzerinde tartışma yapmayı, tüm bu makamlara ve üstünlüklere değişmem. Eğer kişi iyi bir öğretmense, başka bir iş yapmakla ihanet etmiş olur; çünkü öğretmenlik peygamberlik makamıdır. Öğretmenlik ilahî bir makamdır. Allah'ın son gönderdiği elçiye ilk mesajı, ümmî biri olduğu halde okuma emridir. Kendini daha sonra tanıtmaktadır. Önce yaratmak, hemen ardından kalemle eğitmek! İkinci makamda, kendini "insanı kalemle eğiten" olarak vasıflandırmaktadır. Kendini "rabbi ekrem" olarak adlandırmaktadır. Yani eğitim kerimliği, yaratma kerimliğinden üstündür.[152] Öğretmenlik, insanı inşa etmek ve yetiştirmektir, hangi endüstriyel üretim ya da çiftçilik bundan daha şereflidir?

Örneğin öğretmenlik mesleğini benden alıyorlar, hocalık derecemi indiriyorlar, resmî üniversite ünvanımı ve hocalık kariyerimi benden alıyorlar veya zaten hiç vermiyorlar. Ben de diyorum ki: Ey İbn Ziyad![153] Benim için tek bir "Zer sigarası" üniversitede hocalık yapmaktan daha değerlidir. Benim için Cevâdiye'de bir odada oturan, cuma ikindileri benim gayri resmî derslerime katılabilmek için buraya dört otobüsle gelip dört otobüsle geri dönen, ders teksirlerini bir ya da iki tümene aldığı için cuma akşamları yemek yemeyen o sıradan öğrencim; bütün o debdebeli unvanlar taşıyan saygıdeğer hocalardan, allamelerden, araştırmacılardan çok daha değerlidir. Ben onu daha değerli ve daha kıvanç verici buluyorum. Hocalığın her on rütbesini on kuruşa satsam yarım riyal dolandırılmış olurum!

[152] İlginç olan şu ki, yukarıdaki ayette Allah için eğitme sıfatı kullanıldığında, ekrem sıfatıyla nitelendirilmektedir. Fakat Allah için yaratma, seviye, ta'dil, tasvir ve terkib sıfatları kullanıldığında kerim sıfatıyla nitelendirilmektedir. "Ey insan, seni engin kerem sahibi rabbine karşı ne aldatıp isyana sürükledi, o ki seni yarattı, sana düzen verdi, ölçülü bir biçim verdi, dilediği surette seni terkib etti." (Babam üstad Muhammed Takî Şeriatî'nin hatırlatması)

[153] İbn Ziyad, Yezid ordusunun Kerbela'daki komutanlarındandır.

Şimdi sıradan bir akıl ve düz bir mantık, benim bu sözlerimi duyacak olursa, birbirinden ayrı iki makamdan ve iki olgudan bahsettiğim yargısını verir. Halbuki bu aynı olgudur; ama iki yönü bulunmaktadır. Bu iki yönden biri, şahsî bir makam olma itibarına, diğeri ise toplumsal sorumluluk niteliği taşıma itibarına sahiptir.

"Servet"ten bazen, "nimet", "Allah'ın lütfu", "mâruf" hatta "hayır" olarak bazen de "dünya", "fitne" ve azap olarak bahseden bizzat Kur'an değil midir?

Burada söz konusu olan iki ayrı şey değildir; aynı konu üzerindeki iki ayrı telakkidir.

Ama hilafetin hükümet anlamıyla, her yönüyle ve her bakımdan imametle eş anlamlı olduğunu söylemek istemiyorum. Şüphesiz imamet, çok daha fazla boyuta, özelliğe, karmaşık sorumluluklara ve derinliğe sahiptir. Her şeyden öte imamet, tıpkı nübüvvet gibi belli kişilerle sınırlıdır. Ama hükümet, belli bir zamanla, sistemle ve kişiyle sınırlı değildir. Örneğin Şia tarih felsefesinde gaybet-i kübra döneminde imam gaiptir, işlerin yönetimi ve halkın toplumsal ve siyasal rehberliği doğrudan onun elinde bulunmamaktadır. Fakat bu sorumluluğun imamın dışındaki başka kişi ya da kişilerce yerine getirilmesi gerekmektedir. Hatta Hazret-i Emîr, açıkça şöyle demektedir: *"Temiz olsun ya da olmasın her kavmin zorunlu olarak bir emirinin bulunması gerekir."* Zira İslam, hiçbir dönemde mutlak anarşizme yönelemez. Bazılarına göre gaybet döneminde, imamın zuhuruna kadar olan ve şu an da yaşamakta olduğumuz dönemde, hükümet sorumluluğu Şia'dan kalkmış bulunmaktadır. Şiîlerin tek yapması gereken şey, oturup beklemektir. Bazı güçler, bu görüşü Şiîlik adına söz konusu ettiler. Bununla halkın toplumsal sorumluluklarını ortadan kaldırmakta, onları siyasete karışmaktan sakındırmakta ve toplumlarının kaderi konusunda düşünmekten alıkoymaktadırlar. Zira hükümetle bir ilgisi olmayan halka yönelik bir hükümet, binicilikle ilgisi olmayan bir at binicisi gibidir. Rahat, emin, sakin ve baş ağrısı ihtimali olmayan...

Burada eklemek istediğim diğer bir konu da şudur: İmametin hilafetten ayrı olduğu tezinde daha önce de söylediğim gibi, imamın karakteri ve imamın toplumsal rolü, din bilginliği ve rûhanîlikle eşit tutulmakta, dolayısıyla da imamet, hilafetten ve hükümetten ayrı tasavvur edilmektedir. Öte yandan halifenin karakteri ve hilafet sorumluluğu da toplumda hükümet sorumluluğuyla ve hâkimin karakteriyle eşit tutulmakta ve dolayısıyla imametten ayrı telakki edilmektedir. Yani hem İslâmî hilafeti hem de imameti küçültmektedirler. Yarattıkları dar "rûhaniyet" ve "siyaset" kalıplarında, bunlar zorunlu olarak birbirinden ayrı düşmekte ve birbirinden ayrı iki hâkimiyet alanı olarak gözükmektedir. Zira bir din aliminin, bir ruhanî merciin sorumluluk alanında siyaset, ekonomi, işlerin yönetimi, dünya çapındaki çatışmalar, bilim, teknik, sanat, medeniyet, savaş, cepheleşme ve daha yüzlerce toplumsal sorumluluk artık bir rol olarak ortaya çıkmamaktadır. Ahlakla, nefsin temizlenmesiyle, takvayla, eğitimle, ibadetle, Allah'la, gelecekle yani genel anlamda tüm uhrevî işlerle ve dinî konularla uğraşan kişilerin düşünsel atmosferinin dışındadır! Aksine aslında bu işler, maddî hayatla ve dünyevî işlerle uğraşan kişilerin dışındadır. Fakat İslam, meseleye bu açıdan bakmamaktadır. Komplo tezgahlamakla meşgul olan bir topluluğa baskın yaparak, onları gafil avlamakla görevlendirilmiş bir askerî timin komutanı, hiç kimse bunların iki farklı "iş" olduğunu hissetmeksizin, son derece doğal bir şekilde ezan okununca Allah'a yönelir, Allah'a ibadet eder, rabbini tesbih eder ve namaz sırasında cemaat imamlığı yapar. Cemaat imamlığının bağımsız bir meslekî sorumluluk olarak ortaya çıkması, bu tür ayrımların yapılmasından, akaitte profesyonelleşmeye gidilmesinden, işlerin sınıflandırılmasından, Bizans Mesihi'nin Allah'ın işini Allah'a, kayserin işini de kaysere bırakın şeklindeki tavsiyesinin yaygınlık kazanmasından sonra olmuştur.

Bu nedenle ben, hükümet anlamındaki hilafet ile üstün insan, aşkın bir model, öğretinin nesnel tecessümü, tam insan, pey-

gamber misyonunun sürdürücüsü anlamındaki imamet arasında yalnızca şöyle bir fark olduğuna inanabilirim: Hükümet, tarihteki sınırsız sorumluluktur, imamet ise sınırlı bir sorumluluktur. Burada "sınırlılıktan", zamanın sınırlılığını ve insanın sınırlılığını kastediyorum. İmamet, imamın şahsıyla sınırlıdır; imamlar belirli ve istisnaî örneklerdir. Şahıs belirli olunca, zaman da şahsın varlığıyla sınırlı bir hale gelmektedir. Oysa hükümet, daimî ve toplumun her yerine yayılmış bir kurum (institution)dur. Yoksa imametle hilafetin ikisi de aynı sorumluluktur. Netice itibariyle bu sınırlılık nedeniyle, halife (yönetici) ile imam, her zaman aynı olmamaktadır. Bu noktada ortaya çıkan ya da çıkmış bulunan iki husus, cevaplandırılması gereken iki ayrı soruyu gündeme getirmektedir.

Birincisi şudur: İmamın mevcut olduğu bir dönemde hükümet işini, imamın dışındaki biri üstlenebilir mi ve bu durum, imamın imametiyle çelişir mi?

Benim imametle hükümetin eş anlamlı olduğuyla ilgili tezimi İslâmî akidede iki genel kavram olarak (burada, tarihte gerçekleşen şeyleri bir tarafa bırakalım) kabul etmediğinizi, her birinin sorumluluk alanını ayrı gördüğünüzü, birini peygamberin siyaset ve emirlik yönünün vârisi, diğerini de peygamberin nübüvvet ve ruhaniyet yönünün vârisi saydığınızı var sayalım. Bu durumda şöyle bir soru sorulabilir: İmam, hükümleri icra etmekten, toplumsal işleri yönetmekten, halkın günlük yaşantısını idare etmekten, savaşı ve barışı belirlemekten, şiarları yüceltip sünneti ihya etmekten ve korunacak şeyleri korumaktan sorumlu olan siyasî makamı, halkın çoğunluğunun belirleyeceği bir başka şahsa bırakmak isterse, böyle bir şey kabul edilebilir mi? Eğer halk, vefası, inancı, sadakati ve liyakati konusunda hiçbir şüphenin bulunmadığı böylesi bir şahsı, toplumsal, askerî ve siyasî işlerini yönetmesi için seçip imamı da bir düşünce önderi, bir inanç öğretmeni, Allah'ın ve Peygamber'in resmî sözcülüğünü yapan dinî bir merci, Kur'an'ın aslî ve hakikî müfessiri, İslâmî hakikatlere özgü hükümlerin açıklayıcısı ve bir

ahlak, ilim ve takva sembolü olarak kabul edecek olursa; onunla halife arasındaki ilişkiyi, Gandi ile Nehru arasındaki ilişki gibi ya da ideolog veya düşünce önderi ile siyasetçi veya toplumsal önder ilişkisi gibi telakki edecek olursa, böyle bir şeyin ne sakıncası vardır? Bu aynı zamanda doğaldır, bu iki işin ayrıştırılması sonucu, imamın ilmî ve manevî saygınlığı, kutsiyeti ve asaleti daha da korunmuş olur. O, siyasî lekelerden, iç ihtilaf ve çekişmelerden, her halükarda ekonomiyle ve siyasetle teması olan her idarî ve icrâî sistemde görülebilecek yolsuzluklardan, hizipsel gruplaşmaların ve çatışmaların yol açtığı ihanetlerden, eleştirilerden ve yenilgilerden korunmuş olur. İmam, imamet makamının bir gereği olan dokunulmazlık alanında herkesin inandığı ve üzerinde ittifak ettiği bir makam olarak, tüm bu kirli ve bayağı ilişkilerin, çatışmaların ve olayların üzerinde tutulmuş olur. Eğer hükümet de imamın manevî, fikrî ve ilmî gücünden, yönlendiriciliğinden ve tavsiyelerinden istifade ederse böyle bir düzen niçin ideal İslâmî düzen olmasın?

Kuşkusuz böylesi bir düzen, ideal toplumsal düzendir ama bu vasfı gösterebilecek bir imam tasvirine sahip olmamız şartıyla. Fakat bu tasvir bir ideolog tasviridir. Bu, bir din ya da parti düzenindeki büyük bir dinî müftünün tasviridir. Daha çok Gandi'ye, Marks'a, papaya, Ezher şeyhine ve ayetullaha benzemektedir.

Ama imam, yürütme gücünün kenarında yer almamaktadır. Yönetimle müttefik ve yönetime bağlı değildir. Egemen siyasetle birlikteliği yoktur. O, toplumsal siyasî sorumluluğa doğrudan kendi başına sahiptir. Ekonomi, ordu, kültür, dış politika ve iç işleri doğrudan onun rehberliği iledir. Şia'da imamlar, insanların efendileri, kulların siyasetçileri, toplumun rehberi ve milletlerin liderleridirler.

Yani imam hem hükümet başkanıdır (siyasetçi), hem devlet başkanıdır hem toplumun lideridir (rükn-i içtima) hem düşünce önderidir hem de hidayet rehberidir. (Yol bulmaya yarayan işaretlerdir)

Eğer Peygamber'in nasıl bir "şahsiyet" olduğunu unutmazsak, üstlendiği çeşitli sorumlulukların risaletinin bünyesi içerisinde bulunduğuna, kendine özgü zatından kaynaklandığına inanırsak, peygamberdi, artı siyasetçiydi, artı ordu komutanıydı demezsek, imamın da Peygamber'in çok boyutlu özel misyonunun devam ettiricisi olduğunu; imametin, nübüvvetin devamı olduğunu ve bu hareketin tarihî sorumluluğunun tamamlayıcısı olduğunu unutmazsak, nihayet imamı İslam Peygamberi'ne ve imameti de İslam'ın risaletine benzetirsek, gayri İslâmî düzenlerdeki benzeri makamlara benzetmezsek, bu soruya açık bir cevap verebiliriz. Zira imamın istisnaî şahsiyetini, imamın rolünün şeklini ve içeriğini, doğru bir İslâmî bakış açısıyla görebilirsek, İslam'a özgü bir akılla, duyguyla ve mantıkla anlayabilirsek, İslâmî meselelere, İslam'ın kendisiyle bakabilirsek her şey açıklığa kavuşmuş olur. Tüm belirsizlikler, çelişkiler ve sorunlar ortadan kalkar, her şeyin doğru, yerli yerinde, uyumlu, kabul edilebilir, sağlam olduğu düşünsel açıdan kabul edilebilir, bilimsel açıdan da uygulanabilir olduğu görülür.

Bu yüzden imam varken başka bir şahsı hilafete ya da toplumsal ve siyasal liderliğe tayin etmek, Peygamber'in olduğu dönemde, onu Mesih gibi bir peygamber olarak kabul edip Arapları ya da Müslümanları yönetmek üzere bir başkasını İslam imparatoru olarak seçmek gibidir. Sonuçta kayser de İsevî olduğuna göre Jüstinyen gibi birini getirip daha sonra şöyle bir akıl yürütmeye benzer: Peygamber'in ilahî vahyi ilan etmek, ayetleri tefsir etmek, düşüncelere hidayet vermek, ahlakı tezkiye etmek, halkın maneviyatını sağlamak, câhil halk kitlelerini terbiye etmek, dinî ilim havzaları kurup dinî ilimleri geliştirmek ve manevî medeniyet duygusunu ve bilincini en yüksek düzeye çıkarmak yerine tüm vaktini, ordu teşkil etmekle, aylar boyunca kervan başlarında hırsız ve eşkıya takip etmekle, güneyde Huneyn'de, kuzeyde Tebük'te savaşmakla, Hendek'te siper başında aylarca beklemekle, Taif'i kuşatmakla, Bedir, Uhud, Hayber çatışmalarına katılmakla, tüm risalet dönemini kaplayan on yıl

boyunca altmış beş kez ordu sevk etmekle, sürekli olarak siyasî haberlerle, askerî raporlarla meşgul olmakla, gece gündüz komploları savuşturmakla, halkın gündelik işleriyle, hatta kişilerin özel meseleleriyle, aile sorunlarıyla, karı koca kavgalarıyla uğraşarak vaktini telef etmesi, Peygamber'e yazıktır. Büyük işlerin yapılması, hakikatlerin çok daha fazla öğretilmesi, hadis, tefsir, fıkıh, hikmet, ahlak ve ilahî bilgiler ile ilgili kitapların tedvini yarı bırakılmış olmaktadır!

Görünen o ki, Peygamber'e bu türden yol göstericilikte bulunmak çok Müslümanlık ister! Ayrıca bu, ne kadar aydın olunduğunun ve İslam'ın ne kadar çok anlaşıldığının bir göstergesi oluyor! Bana göre imamın imametine inanıldığı halde imamın kendi döneminde, fikrî rehberlikten ayrılmış soyut bir siyasî lider olarak başka birinin getirilebileceğini doğal karşılamak, böylesi bir aydınca yaklaşımın ürünüdür. (!)

Bu durumda imam varken bir başkasının peygamberlik hilafetine getirilmesi, bir başkasının halkın önderliğini fiilen ele alması durumunda, -hilafet, imametle eş anlamlıdır ve İslam Peygamberi'nin nübüvvetinin devamıdır-[154] evinde oturan bir imamın imameti söz konusu olur. O zaman böyle birisi nasıl imam olmuş olur?

Bu noktada imametin bir makam değil, bir haslet olduğunu hatırlatmam gerekiyor. Evinde oturan ve imamlık yapmayan birinin imam olabileceğine inanmak, pamuk bir pehlivanın dünya şampiyonunun yerine dünya şampiyonu olarak anılmasına, ona madalya takılıp şampiyonluk kürsüsüne çıkarılmasına benzer. Bundan daha büyük bir facia olabilir mi?

Bu, günümüzdeki en yaygın düşünsel yanlışlıklardan biridir. Biz: "Ali'nin hakkı çiğnenmiştir, Peygamber ailesinin hakkı or-

154 "Peygamber" değil, "İslam Peygamberi" dememin sebebi şudur: Peygamber hilafeti, nübüvvetin veraseti ya da sürdürülmesi, eğer İslam Peygamberi dışında da olursa durum değişir. O zaman imametin anlamı, benim kabul etmediğim analizlere uygun bir hal almış olur.

tadan kaldırılmıştır" derken ne söylemiş oluyoruz? Ali'nin bizatihi kendisi haktır, Ali'nin bizatihi ailesi bir haktır. Burada çiğnenen halkın hakkıdır.

Bir milletin en büyük yazarını, bir şeyler yazmaya bırakmadıklarında yazarlık ondan giderilmiş olmamaktadır, bu millet ve çağ, en büyük yazarının eserlerini okumaktan ve onlara sahip olmaktan mahrum bırakılmış olmaktadır. Bir halkın ve bir çağın hakkı ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Ali'nin hükümeti, Ali ailesinin aşkın değerleri, yani halkın sahip olduğu bir hak, yani tarihe ait olan bir hak, tarihten ve halktan alınmıştır. İmamet, Ali olmaktır ve Ehlibeyt, bir evde toplanmış bulunan efsanevî hakikatler ve mitolojilerdeki (üstün insan ya da yarı) tanrılar gibi insanlardır.

Ali'yi hiç kimse Ali olmaktan mahrum etmemiştir. Halk, Ali'ye sahip olmaktan mahrum kalmıştır.

Zahiren farklılık, ifadededir; fakat ifadedeki bu farklılık, yaklaşımdaki farklılığı yansıtmaktadır.

Yolunu kaybetmiş, uzun ve eğri yollara sapmış insanlara içi yanarak ve acıyarak: "Ah, o düzgün ve kısa yolun hakkı çiğnendi, hakkından mahrum kaldı, hakkına zulmedildi" diyen birisinin bu ifadesi, bu kişinin tersinden düşündüğünü, meseleyi yanlış anlamış olduğunu, kendisinin de yanlış yolda olmakla kalmayıp gittiği yolda da ters istikametten gittiğini göstermiyor mu? Bu, yolunu kaybetmekten daha da kötüdür. Çünkü doğru yolda olduğunu sanmaktadır, bu duygu onda kesin bir inanca ve taassuba dönüşmüştür, kendine gelecek gibi de değildir. "Anne Baba Biz Suçluyuz"da dediğim gibi:

Yanlış yolda olanın doğru yola gelme ve bir yere ulaşma şansı, (doğru) yolda yanlış yürüyenden daha fazladır.

Ali'nin hakkını kimse gasp etmedi, edemez de; halkın hakkını gasp ettiler ve bunu yapabildiler. Ali evinde oturmakta ve Osman halkın yazgısına hükmetmekteyken, Ebuzer, Medine'den Rebeze'ye sürülüp Mervan sürgünden Medine'ye dönerek vezir

olurken, adalet isteyen halkın, zulüm gören aç halkın hakkı gasp edilmekteydi.

Otuz yıl boyunca İslam devrimi için çile çeken, cihat eden, devrimi gerçekleştiren, câhiliyeden, şirkten kurtulup Rum ve İran imparatorluklarını yenen halkın hakkı, Ali'nin fetva vermesi olduğu halde, "şimdi Yahudi Kab'ul-Ahbar, fetva vermektedir. Burada kimin hakkı çiğnenmiştir?

Nasıl Ebuzer, Ebuzer ise, imam da imamdır. Ne diyeyim? Ali, sadece terkedilmiş ve münzevî evinde değil, şehit edildiği mihrapta da kanlı mezarında da imamdır. Muhammed (s.a) Safa tepesinde yalnız kaldığında, tüm sövgücüler ve alay ediciler etrafından uzaklaştığında da peygamber idi, on bin kişilik orduyla Mekke'yi fethettiğinde de peygamberdi. Vefatının üzerinden bin dört yüz yıl geçmiş olmasına rağmen bugün de peygamberdir. Her üç dönemde de aynı ölçüde peygamberdir.

Aynı durumdaki imam da hükümet etmeyen imamdır.

Halk hakkından mahrum edildi, Ali'nin hakkı çiğnenmedi, tarzındaki sözüm, "Ali'nin hakkı çiğnendi" tarzında söylenen sıradan söze karşılık söylenmiş yeni bir edebî ifade değildir. Bu iki ifade, iki ayrı yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.[155]

[155] Burada üstad Muhammed Takî Şeriatî (babam ve mürşidim) benim bu ifademi kabul etmedi ve ona bir haşiye yazdı. Onun meseleyi söz konusu ediş biçimi açısından bunun doğru olduğuna inanıyorum. Fakat meseleyi toplumsal açıdan ele alarak ortaya koyduğum bana ait bakış açısının da hakikatten uzak olmadığını düşünüyorum. Okuyucunun her iki görüşü de -zahiren farklı olsalar da birbirine aykırı olmadığını düşünüyorum- değerlendirebilmesi için kendisinin sözünü aynen aktarmak istiyorum:

"Liyakat sahibi bir yönetici, hükümet koltuğundan uzaklaştırılıp eline bir kürek verilmişse veya üst düzey bir yargıç, yargıçlıktan alınıp eline bir kazma verilerek kuyu ve kanal kazmaya zorlanmışsa, halkın hakkı çiğnendiği gibi, o liyakat sahibi yöneticiye veya yargıca da zulmedilmiştir. Bu iki makam, gasp edilmiş bir haktır ve hak sahibi mahrum ve mazlum bırakılmıştır. Örneğin kıyamet gününde birkaç şeyin Allah'a şikayette bulunacağına dair birçok rivayet vardır: 1- Evde bulunmasına rağmen, o evdeki kimsenin okumadığı Kur'an. 2- Bir mahallede terk edilmiş bırakılan ve kimsenin gitmediği mescit. 3- Halkın meseleleri sormadığı âlim. Bu noktada ne Kur'an, Kur'anlığından

Daha önce de söylediğim gibi, söz konusu edilen imamın tayini meselesi, imamın imamete tayini değildir. Tıpkı bir dehanın, dahiliğe tayini gibidir, böyle bir şey burada anlamsızdır. İmamın şahsının imametle olan ilişkisinde, tayin, atama, seçim gibi hususlar söz konusu değildir. İmamın halkla ilişkisinde, imamın konumunun anlamını ve değerini tanımak, imamı imam yapan özellikleri teşhis etmek, imamı şahıs olarak bulmak ve toplumun yönetimini, ümmetin toplumsal sorumluluğunu imama bırakmak bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, ona tâbi olmak, onun yolunu izlemek, onun bilincinin ışığını görmek, onun örnekliğini tanımak yani velayettir.

Bu yüzden imamet, imamın evinde oturmasıyla çiğnenmiş olur, iptal edilmiş olur; bu imam olmak değil, imama tabi olmak demektir. Devrim yenildi, tarihin seyri değişti, önceki yola dönüldü, halk gerisin geri döndü, ileri gitmek yerine geri gitti, yoksa hak, bâtıl olmazdı. Adalet, zulüm olmazdı, Kur'an mahrum bırakılmazdı, imam, uzaklaştırılmış olmazdı, Ali Osman'a benzetilmezdi. Burada batıla düşmüş bulunan bir hak taliplisi söz konusudur. Zulüm gören adalet talibi, Kur'an'ı anlamayan okuyucu, rehbersiz kaldığı için egemenlerin esiri ve mahkumu olan insan ve nihayet Ali'ye sahip olmak yerine -hakları ve ihtiyaçlarıydı- Osman'a ve daha sonra daha da beterlerine mahkum olan halk söz konusudur. Realiteye hakikat penceresinden bakıldığında her ne kadar başlangıçta kısa bir müddet, zorunlu seyir

ne mescit, mescitliğinden ne de âlim, âlimliğinden uzaklaşmış olmaktadır. Ama saygı gösterilen ve okunan bir Kur'an'la terk edilen ve okunmayan bir Kur'an'ın, ibadet edenlerle dolup taşan bir mescitle, terk edilip unutulmuş bir mescidin ya da saygı gösterilip yüceltilen bir âlimle, kıymeti bilinmeyen bir alimin farkı yok mudur? İşte bu yüzden Nehcü'l-Belaga'nın tamamında, İmam Ali'nin mazlumiyetine ve hakkının gasp edilmesine dair sözler yer almaktadır. Hazret-i Zehra'nın ve diğer imamların sözleri, bu tür ifadelerle doludur. Bu noktada imam, imametinden azledilmiş değildir; fakat hükümetten uzaklaştırılmış ve reaya düzeyine indirgenerek halifelerin hükmüne mahkum edilmiştir. Bu onlara yapılmış büyük bir zulümdür. Onlardan gasp edilmiş bir hak söz konusudur. Bu arada halka da zulmedilmiş ve halkın hakkı gasp edilmiştir.

birbirinden uzaklaşma istikametinde bir harekete sahipse de bu tarihte bir ilkedir ve İslam tarihinde ilkelerin ilkesidir.

Burada akıllara iki husus takılmaktadır: Biri imamet olarak imamın makamı, yani "önderlik" makamına sahip bulunmak ve insan için bir model olmak makamı, bir dönemle sınırlı değildir, kendi dönemiyle ve kendi hayatıyla sınırlı değildir. Ali'nin, imam yani Kur'an'ın somut bir örneği ve modeli, yani kitabın insan şeklindeki tecessümü, dinin insan şeklindeki tecessümü olarak imameti, sadece Peygamber'in vefatından kendi vefatına kadar olan sürede değildir. O, tüm tarih için imam, tüm nesiller için modeldir. İşte bu yüzden ne atamayla olan bir makamdır ne de seçimle olan bir makamdır.

İkinci meseleye gelince... Bu, zamanın sınırlılığı meselesidir. İmamın toplumda var olduğu dönemle, yani imamın yaşadığı dönemle ilgili olarak şu mesele gündeme gelmektedir: Bu meseleyi imamın hükümete ya da hilafete tayini olarak adlandırabiliriz. Halk, kendi yazgısını en seçkin insana yani kendi dönemlerinde yaşayan imama bırakacaktır ama bu hangi şekilde gerçekleşecektir?

Acaba Allah ya da peygamber mi, bu ilişkiyi tayin etmeli ve halka siyasî lider olarak imamı atamalıdır? Yoksa halk onu seçimle mi tayin etmelidir? Burada "ilahî atama" ve "icma-i ümmet" kavramları söz konusu olmaktadır. Ben burada meseleyi sadece sosyolojik açıdan ele almak istiyorum. Meselenin diğer boyutları, o konuda yeterliliği bulunan kişiler tarafından ele alınmalıdır. Bu mesele hem dinin bünyesine ve İslam'ın ruhuna bağlıdır ve ilahî köklere sahiptir hem de somut olarak toplumsal ve siyasî bir mesele özelliği taşımaktadır. Benim sosyolojik boyuttan yaptığım analiz şudur: Toplumsal önderlik ve hükümet sorumluluğu boyutunu taşıyan ikinci anlamıyla imamet, zamanla sınırlıdır. İmamet, imamın halkla ilişkisi noktasında da toplumsal önderlik makamıdır. Bu noktada "imamın yukarıdan atanması mı yoksa halk kitleleri tarafından seçilmesi mi İslam'ın ruhuna daha uygundur?" sorusu gündeme gelmektedir. Sosyoloji

açısından, bir sosyolog açısından, ilerici bir aydın açısından devrimin zafere ulaşmasında ve adaletin gerçekleştirilmesinde, toplumun ilerletilmesinde ve tekamülünde hangisi daha faydalıdır. İki hükümet tarzı mevcuttur. Bunlardan biri tarih boyunca var olagelen istibdada dayalı hükümet tarzıdır. Bu hükümet tarzında bir kişi, aile veya eşrafa mensup bir grup, halkın oylarına başvurmaksızın, Allah'ın temsilcisi olarak, ırk, kan ya da aile üstünlüğüne dayalı bir eşraflığa sahip olarak, kendinde hükümet hakkını görmekte, halka güç kullanarak hükmetmektedir. Bunun karşısında, demokrasi adlı bir başka hükümet tarzı daha vardır. Demokrasinin, eski Yunan'dan bu güne kadar muhtelif şekilleri olmuştur. Bu, halk bireylerinin (demos) hükümetidir. Bunda halk, kendi oylarıyla kendisini yönetmesi için bir grubu ya da halkı seçer. Bir ferdin ya da grubun yönetimi elde edebilmedeki tek ölçüsü, toplum fertlerinin tek tek oylarının sayısıdır. Halkın fertlerinin (demos) en çok oyunu kim alırsa, liderlik makamına geçme niteliği kazanmakta ve hükümete sahip olma hakkını elde etmektedir.

Günümüzde halen yürürlükte olan muhtelif şekillerdeki demokrasi idareleri, düşünce özgürlüğü çağı olan ve bireysel özgürlüklere tapınılan 18. yüzyılın başlarından beri tüm aydınların ideal hükümeti olmuştur. Bireylerin insanî özgürlüğünün (liberalizm) hâkim olduğu ve insancılık (hümanizm) ile birey haklarının esas olduğuna inanmanın (İnsan hakları evrensel bildirgesi)[156] birlikte bulunduğu bir çağda, bir hükümet tarzı olan demokrasi, halkın çoğunluğunun oylarına dayalı olması ve devletin siyasî gücünün kökeni olarak insanı kabul etmesi yönüyle, hilafeti tayin etmekle meşhur olan "icma-i ümmet" ilkesiyle ya da Medinelilerin veya "ehl'i-hal ve'l-akd"in icması ilkesiyle aynı şeydir. Halkın icmasından ister Muhaciriyle, Ensarıyla Medine halkını ve kendi tabirleriyle ehl'i-hal ve'l-akdi anlayalım, isterse tüm halkı anlayalım, yapılan iş, şûra, icma ve biat esası-

[156] Bu bildirge tüm maddeleriyle bireysel hakların korunmasını esas almaktadır. Toplumsal hukukun ruhu onda yansıtılmamaktadır.

na dayanmaktadır, yani demokrasidir. Biat oy vermek, icma toplanıp görüş birliğine varmak demektir. Bu noktada ihtilaf, demokrasinin ve onun türlerinin algılanış biçimi üzerinedir.

Ehl-i Sünnet kardeşler, Ebubekir'in hilafete tayinini, bu esasa dayandırmakta ve demokrasiye yönelmektedirler. Sonuç itibariyle de hükümetin yukarıdan bir güç tarafından atanmasını ve tayin edilmesini reddetmekte ve Sakife'yi Ebubekir'in demokratik seçimle oyları topladığı bir mahal olarak görmektedirler.

Burada gündeme gelen konulardan birincisi şudur: Kişilerin kendini yönetecek şahsı seçmesini yani demokrasiyi ilerici bir ilke olarak kabul ettiğimizi var saysak bile acaba Ebubekir'in seçilmesi, doğru bir demokratik seçim midir? İkincisi, kitlelerin bağımsız olarak oy vermelerine dayalı olan demokrasi, sosyolojik olarak o günün Arap toplumunda mümkün müdür? Üçüncüsü, acaba demokrasi yönetimi, insanlık toplumu için en üstün yönetim biçimi midir? Dördüncüsü, demokrasinin insanlık toplumu için en üstün yönetim biçimi olduğunu var saysak bile toplumların ilk tekamül evreleri düşünüldüğünde bu tez doğru mudur medenî olan ve medenî olmayan toplumların, kabilevî toplumların, feodaliteye, burjuvaziye, sömürüye, özgürlüğe, devrimciliğe ya da hukukun üstünlüğüne dayalı toplumların hiçbir farkı yok mudur? Beşinci olarak da acaba demokrasi her yerde, yığınların, mahrum, geri kalmış ve esir sınıfların faydasına mıdır?

Özellikle 1954'teki Bandung Konferansı'nda birçok Asya ve Afrika ülkesi liderleri tarafından yapılan eleştiriler ve bağımsızlığını yeni kazanmış, bir devrim gerçekleştirmiş, yeni kurtulmuş gelişmekte olan ülkelere mensup sosyologların ve düşünürlerin gündeme getirdiği günümüzün en yeni ve en hassas siyasî ve sosyolojik konusu demokrasi ilkesinin sosyolojik açıdan ikinci defa söz konusu edilmesi meselesidir. Demokrasi yönetiminin tüm erdemlerini biliyor olmamıza rağmen, şu mesele gündeme gelmiştir: İlerlemeye dayalı bir toplumsal düzeni ve siyasal önderliği, bilinçsiz ve durağan bir topluma bırakırsak, tek tek bi-

reylerin oyunu ölçü almak, önderlik ilkesine ve ilerlemeye engel teşkil etmeyecek midir? Bu toplumun, mevcut durumun dışına çıkarılması, bu toplumun halihazırdaki çökmüş toplumsal ilişkilerinin değiştirilmesi esas alındığında, toplumun sahip olduğu düşünce tarzını değiştirmesi gerekmektedir, dilini ve dinini değiştirmesi gerekmektedir, kültürünü geliştirmesi gerekmektedir, taşıdığı inançların ve hurafelerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Devrimci bir şekilde dönüştürülmesi, değiştirilmesi gerekmektedir, bu merhaleden, daha yüksek merhalelere sıçrarcasına yükselmesi gerekmektedir. Bu porsumuş geleneklerin kökünün kazınması gerekmektedir. Eğer siyasette ve hükümete önderlik ve ilerleme ilkesini yani toplumun devrimci bir şekilde değiştirilmesini şiar edinmişsek, bu önderliğin toplumdaki bu kişiler tarafından seçilmesinin imkanı yoktur. Zira toplumdaki bireyler, o toplumda yaşayanların geleneklerine, adetlerine, inançlarına ve hayat tarzına muhalif olan, bunların kökünü kurutmak, geleneğe tapan insanların geleneklerini değiştirip bunların yerine halkın henüz tanımadığı ve kabullenmediği ilerici gelenekler koymak isteyen birine oy vermezler. Böyle bir kişi, böyle bir önder, değişmesi gereken bir halkın çoğunluğunun oyunu alamaz. Ama eğer hükümeti, hareket ve eğitim (siyaset) esasına değil, sabitliğe yani politika esasına göre yerleştirecek olursak yani hükümete Yunan yaklaşımında olduğu gibi halkın korunması, gözetilmesi, geleneklerinin ve mevcut mukaddesatının korunması görevini verirsek; hükümeti, onların yerleşik toplumsal ilişkilerini koruyan, halkın sadece ve sadece mutluluğunu, refahını sağlayan bir şey olarak görürsek, hükümeti yalnızca toplumun gözeticisi, toplumun mevcut şeklinin koruyucusu yani mevcut durumun muhafızı olma ilkesine dayandırmak, "statik" bir hükümete sahip olacağız demektir. Burada bizim sorumluluğumuz, rehberlik değil, idaredir. Değişim, ilerleme, kurtarma ve devrimci bir şekilde dönüştürme değildir. Durumu korumak ve mevcut yapıyı tahkim etmektir. Kuşkusuz en yüce ve en kutsal siyasî hükümet şekli, bu hedef için ve bu esasa göre demokrasidir. Zira halk, beğendiği kişiye

oy verecektir. Yani bu kişi, halk ile aynı görüşte ve beklentide olan, çoğunlukla aynı inancı paylaşan, kendini bu geleneklere dayandıran, onları koruyan, herkesin ya da çoğunluğun gittiği yoldan giden biri olacaktır. Fakat bir toplumda aydın bireylerden oluşan bir grup yer alıyorsa ve bu grup, toplumun mevcut durumuna karşıysa, toplumun mevcut görüşlerinde, zevklerinde, inançlarında ve geleneklerinde hızlı ve devrimci bir değişim gerçekleştirmek istiyorsa, bunlar toplumun çoğunluğunu oluşturmayacaktır. Toplumun çoğunluğunu oluşturanlar, mevcut durumu koruyanlardır. Bundan dolayı, halkın çoğunluğunun oylarıyla seçilecek bir hükümet, halkın çoğunluğunun görüşlerinin koruyucusu olacaktır.

Çocuklar, kendilerini serbest bırakan, kendilerini hoş tutan bir bakıcıyı, kendilerine sert davranan, kendilerini titiz bir disiplin altına alan, kendilerine sürekli olarak yeni dersler, yeni şeyler öğretip onları yeni adımlar atmaya zorlayan bakıcıdan daha fazla severler. Böylesi kişiler, çocuklardan kesinlikle oy alamayacaktır. Bir yazar şöyle diyor: "Ben çocukluğumda anneme hep kızardım; çünkü beni çamaşır yıkamaya, ev süpürmeye ve yemek yapmaya zorlardı, birazcık dinlenmek istesem, hemen 'git dersine çalış, problem çöz, kitap oku' derdi. Fakat son derece sevecen bir teyzem vardı, beni annemin gözünün önünden ne zaman uzaklaşmış görse, gezmeye götürürdü, oyun oynamamı sağlardı, bana tatlı alırdı, teyzemin evine gittiğimde orada kendimi mutlak anlamda özgür hissederdim, teyzemi her zaman över, anneme ise her zaman kızardım; ama büyüdükten sonra şimdi hep annemi övdüğüm halde teyzemden hiç söz etmiyorum."

Toplum hangi şartlarda kendi rehberini, önderini ve önderlik düzenini seçmelidir? Bu rehberin seçiminin en iyi olması için onu kimlerin seçmesi gerekmektedir? Kuşkusuz rehberliği en iyi tanıyan kişilerin seçmesi gerekir. Acaba şimdiye kadar herhangi bir toplumda halkın çoğunluğu insanlar için en iyi rehber olacak kişiyi teşhis edebilmiş midir?

Hangi sosyolog, bedevî, yarı vahşî ve tarihî toplumlarda, hatta Büyük Fransız Devrimi'nden sonraki Avrupa toplumlarında, halkın çoğunluğunun milyonlarca kişi arasından, meşhur siyasî simalar olarak söz konusu edilen kişiler arasından en iyi rehberi teşhis edebileceğini ve bu toplumun rehberliğinin ve tekamül yolunun ne olduğunu bilebileceğini söyleyebilir.

Bundan dolayı bugün demokraside söz konusu olan mesele şudur: Eğer hükümetin temelini, "saadet, sükunet ve durgunluk", "bireylere karşı kayıtsızlık duygusu" ve mevcut geleneklerin korunması üzerine kurarsak yani Yunan siyasî anlayışında denildiği gibi ülke yönetimini, şehir yönetiminin, yani belediyeciliğin bir devamı olarak görürsek, kuşkusuz en iyi hükümet, tüm bireyler tarafından seçilen hükümet olacaktır. Zira bu hükümet, halkın oyunu almış dolayısıyla, halkın hoşnutluğunu kazanmıştır. Böyle bir hükümet, halkı en iyi duruma getirmeye, mevcut toplumsal ilişkileri ve gelenekleri en iyi duruma gelecek şekilde değiştirmeye ve onları tekamül ettirmeye çalışmamakta; sadece halktan gördüğü teveccühü korumak için uğraşmaktadır.

Halkın çoğunluğunun oyunu ve teveccühünü kimler kazanır? Kuşkusuz halkın tümüyle aynı dili konuşan, herkesin beğeneceği işleri yapan, tüm halkın gittiği yoldan giden, halkın inandığı yoldan gitmeye inanan kimseler kazanır.

Bugün Hindistan'da üç yüz küsur dil, birçok da din bulunmaktadır. Bu yüzden burada hükümet için iki ölçü söz konusudur. Ya onların çoğunluğunun görüşünü ölçü alıp üç yüz küsur dili koruyacaktır, ya da bu milletin değiştirilmesini, hayatın, ekonominin ve kültürün hızlı bir şekilde tekamülünü ölçü olarak alıp öncelikle bu dilleri bire indirmek ve onlar için bir ulusal dil belirlemek gerekecektir. Onlara tek bir ulusal dil dayatmak istersek, onları tek bir dil konuşmaya zorlarsak, bu halkın üçte ikisini kaybederiz. Zira hepsi kendi putlarına, hepsi kendi lehçesine, hayat biçimine, yerel ve kabilevî geleneklerine tapınmaktadır. Bu yüzden, tüm bireylerin oyuyla iş başına gelecek bir hükümetin, halkın isteklerini gözetmesi gerekmektedir. Gidilmesi

gereken yöne gidecek olduğunda kendisiyle halkın beğenisi arasındaki irtibat kopmakta, halkın teveccühünü kaybetmektedir. Bu yönüyle tüm toplumlarda halkın genelinin, ilerici düşüncelere sahip kişilere pek fazla teveccüh göstermediğini ve onları ayırt edemediklerini görüyoruz. Demokrasi yönetimi ilkesi -bu kelimenin bünyesinde barındırdığı heyecan vericiliğin ve kutsallığın aksine- devrimci bir değişim ve ilerleme ilkesine aykırıdır. Eğer bir toplumda siyasî önderlik, somut bir ideolojiye ve porsumuş gelenekleri ve çökmüş fikirleri değiştirme şiarına dayanıyorsa, önder kendini avamın oylarının sonucunda bu çökmüş kitlelerin bünyesinden çıkmış biri olarak göremez.

Dolayısıyla, burada şu mesele gündeme gelmektedir: Bir toplumda, demokrasiyle bağdaşmayan özel bir merhale bulunmaktadır.

Bu mesele niçin Bandung konferansında söz konusu ediliyor? Niçin Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerine düşünen sosyologlar, gelişmekte olan ülkelere, Afrika, Latin Amerika, ve Asya ülkelerine mensup sosyologlar bu meseleyi gündeme getiriyor? Çünkü gelişmekte olan toplumların, eski geleneklerini değiştirmekte olan toplumların, bu durgun merhaleyi değiştirmeye ihtiyaç duyan toplumların isteklerinin ve beklentilerinin, sıçrarcasına değişmesi gerekmektedir. Kendi maslahatlarını ve kendi geleceklerini belirleyemeyen bireylerin oluşturduğu toplumlarda, devrimci önderlik eğer bu bireylerin oyuyla gelecek olursa, önderin kendisi de onlarla aynı cinsten biri olacaktır. Dolayısıyla, toplumun koruyucusu olacaktır. Kabilevî ve bedevî bir toplumda, ilerlemeyi ve tekamülü başlatmak için bu kabilenin öncelikle yerleşik hayata geçirilmesi gerekmektedir. Medeniyetin ilk alt yapısı olan tarım ancak bu şekilde başlatılabilir. Çadırda yaşama ve hayvancılık geleneğinin koruyucusu olan ve bu hayat tarzının sürdürülmesi gerektiğine inanan biri ile halkın yerleşik hayata geçmesini, tarıma ve medenî hayata başlamasını isteyen biri arasında seçim yapılacak olsa, şüphesiz göçebe halk, göçebe toplumun seçkin, nüfuzlu, önde gelen şahsiyetleri, -bunlar geleneğe en fazla tapı-

nan ve en fazla muhafazakar olanlardır- göçebeliği, aynı hayat tarzını, aynı toplumsal ilişkileri ve aynı göçebe geleneklerini sürdürmekten yana olana oy verirken, bu hayat tarzına, bu geleneklere ve bu kabile yaşantısına inanmayan ve bu konuda bir devrim yapmak isteyen kişiye kesinlikle oy vermeyecektir. Niçin bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde (Afrika'daki tarihî ya da bedevî toplumlar ile Asya, Güney Amerika ülkelerini ve Doğu Bloğu ülkelerini yani üçüncü dünyayı kastediyorum. Bugün niçin demokrasi, liberalizm, bireysel özgürlükler ve tek tek bireylerin haklarına özgü değerler konusunda şüphe oluşmuştur.) Bunlar hızla durgun ekonomik durumlarını ve çökmüş toplumsal yapılarını terk etmelidir, istibdattan ve sömürüden hızla uzaklaşmalıdır; bunların, psikolojilerinin, düşünce tarzlarının, ahlaklarının, eğitim biçimlerinin, kültürlerinin, dinlerinin, ekonomilerinin, siyasetlerinin, toplumsal ilişkilerinin üzerindeki uğursuz izlerini ortadan kaldırmalıdır, güvenilmez ve tehlikeli iç unsurların kökünü kazımalıdır, kendisinde üretim gücü, maddî ve manevî savunma gücü yaratmalıdır.

Hanry Martinet diyor ki: Bağımsızlığını yeni kazanmış olan Çad'a gittim. (O dönemde bağımsızlığını kazanalı henüz bir yıl olmuştu.) Orada kabilelerle, köylülerle, işçilerle hatta işçiden de kötü durumda olan kişilerle[157] konuştum. Onlarla temas kurup yavaş yavaş tanıştıkça özellikle toplumsal kesimlerin yabancılara -özellikle de Avrupalılara- karşı takındıkları muhafazakar ve ürkek tavır, yerini samimiyete bıraktı. Benimle senli benli oldular, içlerindeki her şeyi benimle paylaştılar. Bir gün yavaşça, başkalarının (kendi devletlerindeki bağımsızlık yanlısı siyasî kişilerin ya da görevlilerin) görmemesine dikkat ederek, derin bir üzüntü ve bıkkınlıkla karışık bir merakla bana şöyle dediler: "Sizler bu tür sözlere âşinasınızdır, bir yıldan fazla bir süredir gelmiş bulunan bu bağımsızlık daha ne zamana kadar sürecek? Bu sürekli mi olacak; yoksa bir gün bitecek mi?" Bu şekilde dü-

157 Bir işçiden daha alt düzeyde bulunan, dilenci hayatı yaşayan, boş vermiş ve berduş kişiler, Sous Proletariat.

şündükten sonra bu ülkeyi ve bu halkı bağımsız kılmak, halkı özgürleştirmek isteyen bir düşünce karşısında onun oyunun nasıl bir değeri olabilir? Tutmuş, bağımsızlığının ortadan kalkmasını istiyor ve sabırsızlanarak bu bağımsızlık belası acaba sürekli midir yoksa bir gün bitecek midir, sonunda bir gün elini bizim başımızın üstünden kaldıracak mı diye soruyor. İşte bu düzendeki halkın bu düzeydeki oyu...

Ömer zamanında (Peygamber'in hükümetinden sonra, Ebubekir'in hükümetinden sonra, Ömer halife olmuş hacca gitmektedir. İran'ı ve Rum imparatorluğunu yenmiştir). Yaşlı bir adam, genç biriyle beraber, şer'î bir meseleyi sormak için halifenin huzuruna gelmiştir. Yaşlı adam: "Bu genç benim kervancımdır. Benim gelirim azdır, ona verdiğim ücret, onun iki kişilik ailesini geçindirecek kadar değildir, üstelik kendisi genç olduğu için evlenmeye de ihtiyacı vardır. Bundan dolayı, sahip olduğumuz geleneğe uyarak kendi genç hanımımı bir geceliğine bu gence bırakıyorum. Bunun şer'î açıdan bir sakıncası yok, değil mi?!" diye sorar.

İslam gelmiştir, İslam'ın tüm dünyaya yayıldığı Ömer döneminde bulunulmaktadır ve Mekke civarında yaşayan bir Arap, böylesine bir şer'î meseleyi halifeye sormaktadır! Onun şer'î ve İslâmî yaklaşımı budur! Bu tür adamların oyuna başvurulması gerektiğine inanmak, Peygamber'in kendi toplumunun geleceğini tayin etmesi gerektiğine inanmaktan daha mı ilericidir? Burada demokrasinin olabileceği söylenebilir mi? Ya da demokrasi ideal bir düzen olarak sayılabilir mi?

Bu yönüyle bu tür ülkelerin özellikle de bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerin sosyolojisi göz önünde bulundurulduğunda demokrasi zayıf, hatta tehlikeli ve karşı devrimci bir mesele olarak söz konusu edilmektedir.

Fransa'da General De Gaulle geldikten sonra kabarelerde son derece iğrenç bir şekilde dans edenlere karşı mahrem yerlerini örtecek küçük bir bez cache-sex (avuç içi ya da bir yaprak ka-

dar olan küçük bir bez) alıp oralarına koymaları talimatını verdi. Bunun üzerine "onun bu insanların bireysel özgürlüklerini ortadan kaldırmaya ne hakkı var" diye özgürlük feryatları yükseltildi. Liberalizme ve demokrasiye göre her insanın canının istediği gibi dans etme özgürlüğü yok muydu? Batılı liberal demokrat ülkelerin yaşadığı çöküntü, bu sistemin halkı yönlendirmedeki zaafının bir göstergesidir.

Profesör Shandel'in dediği gibi: Demokrasinin ve özgürlüğün en büyük düşmanı, Batılı şekliyle demokrasinin, liberalizmin ve bireysel özgürlüklerin bizatihi kendisidir. Bugün Fransa gibi liberalizm ve özgürlükçülük geleneği olan bir ülkeye gittiğiniz zaman üç dört kişinin geceleri umumî tuvaletlerde, sokak ortasında yattıklarını görürsünüz. "Clochard"lar her yere yayılmıştır, bütün caddelerde, bütün sokaklarda, yabancıların gözlerinin önünde rastlanan bu görüntüler, Fransa halkı için son derece onur kırıcıdır. "Clochard"lar herkesin içinde, gelip geçene küfrederler. Genellikle ellerinde içki şişeleri bulunur, üstleri başları pislik içerisindedir, içki içerler ve önlerine gelene sataşırlar, para isterler, kötü konuşurlar, küfrederler. Bazen herkesin gözü önünde son derece iğrenç ve sapıkça cinsel ilişkilere girdikleri görülür. Kabareler ve fesat yuvaları, nitelik ve nicelik olarak o kadar artmaktadır ki, toplumun iyiliğini düşünen insanlar bu durum karşısında bu ülke hızla çöküşe gidiyor diye kaygı duymaktadır.

1962 yılında Saint Michael caddesiyle Saint Germain-Des-Pares caddelerini birbirine bağlayan bir kavşakta, bir yıl içerisinde bin yedi yüz cinayet (crime) işlendi. Sadece Saint Michael ve Saint Germain Des Pares kavşağında bunca bıçaklama, dayak, hırsızlık ve tecavüz... Niçin? Çünkü her bireyin, her şekilde toplumda canının istediği gibi yaşayabileceğine inanılmaktadır. Bu durum, kapitalizmin, kendini geliştirebilmek ve daha çok kazanabilmek için her türlü iyileştirmeyi, her türlü toplumsal erdemi ve ahlakı gidererek her türlü fesadı meşru ve serbest kılması sonucunu doğurmuştur.

Bu özgürlükten, bu bireysel özgürlüklerden kimler yararlanmaktadır? Hangi gerçek menfaat sağlanmaktadır? Güzel düşünebilecek olanlar mı? Asla! Bunların karşısında kimin daha fazla istifade etme gücü varsa, yani kimin daha fazla sui istifade etme gücü varsa, o istifade etmektedir. Bir Avrupa şehrine gidip Batı demokrasisinin ve liberalizminin kimler için para, güç, mevki, makam, nüfuz ve servet getirdiğini görün. Acaba Fransa'nın en büyük ulusal direniş kahramanlarından ve en büyük manevî şahsiyetlerinden biri olan Verqueur gibi kişilere mi getiriyor? Kendisi, Paris'in en eski semtlerinden birindeki iki katlı harabe ve izbe bir evde yaşamaktadır. Kendisini bilip tanımasanız, yaşadığı hayata bakarak onun bu ülkenin en zavallı insanı olduğunu zannedersiniz.

O, Hitler'in Paris'i işgali sırasında Fransız halkının şanlı direnişine önderlik etmiş biridir. O, bu büyük milletin siyasal ve ulusal övüncüdür, günümüz Fransa'sının hatta Avrupa'sının ilerici ve özgürlükçü güçleri, onu sınıflar ve partiler üstü bir ulusal kahraman olarak görür ve ona saygı duyarlar. Paris'te oluşturulan ve komünistlerin, Katoliklerin ve egzistansiyalistlerin rakip cenahlar olarak birbirlerine girdikleri yıllık 'Marksist Düşünce Haftası" kongresinde Verqueur başkanlık görevini üstlenmiştir. Onun üstün kişiliği, bunların tümüne kendini kabul ettirecek kadar yüksek düzeydedir. Fakat bunca büyüklüğe sahip olan bu insanı kim tanımaktadır? "Halk" arasındaki yeri nedir? Hangi güce ve nüfuza sahiptir? Fransız toplumunun önderliği konusunda hangi paya sahiptir?

Fransız toplumunun tek tek tüm bireylerinin, Verqueur'u ya da Verqueur dışındaki bir başka şahsı seçme konusunda özgür olduğu doğrudur. Fakat bu özgürlükten, en güçlü olanlar, oy yaratanlar! özgür oy yaratanlar! faydalanmaktadır.

Bu oy yaratma, bilinen şekliyle bir oy yaratma değildir. Yani birkaç görevlinin, onlarca sahte seçmeni sandık başına getirip, on binlerce sahte ismi seçmen listesine eklemesiyle ve bir gece yarısı gelip sandığı açarak oyları değiştirmesiyle olmuyor. Halkın her canının istediğine oy vermesi, canının istediği bir ismi yazıp

sandığa atması, okumakla görevli olanların, olması gereken her ismi okuyacakları şekilde özgür olması, oyları yazanların, canlarının istediğine oyları yazacakları şekilde özgür olması, daha sonra canlarının istediği kişiyi en çok oyu alan şahıs olarak ilan etmeleri, devletin de oyların ilan edilmesinden ve adayların belirlenmesinden sonra, canının istediğini telgrafla meclise taşıması biçimindeki mutlak bir özgürlükle de olmuyor!

Hayır, bu tür oy yaratma biçimi, Batılı demokrasi işinde henüz acemi olan, yüzsüz aydınların ve aptalca davranışlarıyla maskara olan bürokratların Batılı demokrasi iddialarında bulunduğu geri kalmış ülkelere özgüdür. Bu, ekonomideki, üretimdeki, hayat tarzındaki, şehircilikteki, mimarideki, toplumsal örgütlenmelerdeki, idarî kuruluşlardaki, hatta halkla konuşma biçimlerindeki, siyasî nutuklarındaki ve daha birçok şeydeki yenilikçilik, ilerleme, Avrupalılaşma, uygarlık ve çağdaşlık iddialarına benzemektedir, sahtekarcadır, yapaydır ve yasa dışıdır.[158]

Batı'da böyle yapmıyorlar. Onlar asildirler, nasıl olgunca hareket edileceğini bilirler, nasıl gizli işler yapılacağını, en iğrenç insanlık karşıtı işleri, nasıl en yüce istermiş gibi göstereceklerini, onları nasıl en güzel ve en aldatıcı perdeler altında gizleyeceklerini bilirler. Onlar sahte oyları seçim sandıklarına gece yarılarında gizlice atmıyorlar. Onlar, sahte oyları gece gündüz, açıkça, ama daha bilimsel bir şekilde ve daha beceriklice "oy yaratma"' sandıklarına yani beyinlere ve kalplere, sandığın sahibinin haberi bile olmadan atıyorlar. İşte gerçek ve fiilî demokrasi ve liberalizm burada başlıyor. Yani ondan sonra birey gerçekten özgürdür, her kimi "canı istiyorsa", aklından kimi geçiriyorsa, hafızasında kim yer etmişse, gönlünden kime inanıyorsa, kimin hayatını, faziletlerini, kişiliğini dikkate alıyorsa ona oy vermek-

158 Tıpkı gıda maddelerinde yaptıkları sahtekarlıklar gibidir. Biz, ölmüş tavuğu ya da karga etini piliç eti diye halka yedirmekle ya da inek ya da koyun sütüne beceriksizce su katmakla sahtekarlık yapıyoruz; onlarsa pilice ya da ineğe yaptıkları iğne ile sahtekarlık yapıyorlar. Doğal ve yasal sahtekarlıkla yapay ve yasa dışı sahtekarlığın anlamı işte budur.

tedir. Oyu sandıkta tam bir güven içerisindedir, sapasağlam ve el değmemiş bir şekilde dışarı çıkar, hızla ve dikkatle hesaplanır, bu şekilde halkın zihninde düşündüğü, gönlünden geçirdiği kişiler, ulusal meclislere gider.

"Doğal ve yasal sahtekarlık" işte budur!

Seçim yaklaşınca, yüzlerce makale, onlarca kitap, film, tiyatro, çeşitli biçimlerde, çeşitli şekillerde rengarenk binlerce doğrudan ya da dolaylı reklam görürsünüz. Biyografilerden resimlere ve isimlere kadar her şey kalçalarda, göğüslerde ve seçimle ve demokrasiyle ilgili diğer hassas bölgelerde yayımlanır. Mankenler, dansözler, ünlü ve sevilen sanatçılar, sinemalarda, diskolarda, sokaklarda, parklarda cumhurbaşkanı adaylarından biri ile ilgili olarak halkın karşısına çıkar.

Halkın bilgisi, görüşü ve duyguları böyle mi şekillendirilir? Toplumsal meselelerde, özellikle de siyasî meselelerde çoğunluğa sahip olan sıradan halk kitlelerinin, çoğunluk oylarını (demokraside ve liberalizmde hükümeti ve lideri tayin eden yalnızca sayısal çoğunluktur) bilimsel bir şekilde incelemek suretiyle bir kanaate vararak ve belli felsefî düşüncelere ya da sosyolojik incelemelere dayalı olarak adaylar ya da aday olmayanlar üzerinde yaptığı derin araştırmalarla belirlediğini ve evinden sandık başına bu şekilde giderek kendi belirlediği birine oy verdiğini var saymak büyük bir saflık olacaktır. Eğer böyleyse seçim organizatörleri, seçim propagandaları için niçin boşu boşuna kırk milyon dolar harcasın ve binlerce propaganda yöntemi geliştirsin?

Eğer böyleyse, eğer halkın çoğunluğu Gaulleist ise niçin De Gaulle'ü düşürdü? Eğer çoğunluğa sahip değildiyse niçin tüm kişiliğini, nüfuzunu ve siyasî yönünü De Gaulle'den alan ve kendisi de ünlü bir Gaulleist olan vekilini seçti?

Fransa'da geçen yıl -1967'de- gerçekleşen gençlik isyanında sadece Frang'ın değil Dolar'ın da tüm Fransızların oylarını, sadece sağcıların, geleneğe tapınanların ve kapitalistlerin değil; sol-

cuların, okumuş gençlerin ve üniversite öğrencilerinin de oylarını el altından belirlediğini gördük. Amerikan başkanlarının, Fransız cumhurbaşkanlarının ya da İngiliz başbakanlarının seçim mücadeleleri sırasında ve seçim konuşmaları sırasında sıradan halk kitlelerinin tarafını tutmak yerine, özenle, büyük bir yağcılık ve dalkavuklukla, bankerlerin, büyük sermaye sahiplerinin, Yahudilerin, kabare ve kumarhane sahiplerinin ve ırkçıların meselelerini gündeme getirmesi, kendi siyasî misyonları olarak bunları ortaya koyması boşuna değildir. Zira Amerika'daki bir kaçakçı ya da gangster, başkanı belirleyecek oy toplama noktasında bir yazardan ve bir düşünürden yüz kat daha etkilidir. Zira onların elinde çok daha fazla oy vardır.

Robert Kennedy gibi birinin seçim konuşmalarında dünya kamuoyunun kendisinden beklediğinin ve tüm Kennedy'lerin sahip olduğu iddia edilen siyasî çizginin aksine İsrail yanlısı bir tavır takınması, mafya gangsterlerinin yardımıyla Amerika'nın siyasî geleceğini tayin eden New York'taki eşek kadar zengin Yahudilere yalakalık yapması, "para, cinsellik ve tabanca" ile oy toplayarak şerefini bir tarafa bırakması tesadüfi değildir. Bunları yapmasaydı seçilemezdi.

Şüphesiz günümüzün tüm mevcut propaganda araçlarını kullanarak, toplumsal, sanatsal ve edebî imkanları kullanarak yaratılan oylar, para ve güç sayesinde olmaktadır. Evet, "oy verme" konusunda özgürdürler; fakat "oy yaratma"nın kölesidirler. Zira oyunu beynine parayla yerleştirmiş sonra da onu kime isterse ona oy verme konusunda özgür bırakmıştırlar.

Amerika ve Avrupa'nın günümüzdeki siyasi durumuna bakarak çoğunluğun oyuyla seçilen kişilerin, bu toplumların en seçkin ve en layık kişiler olduğunu, günümüz uygarlığının ve insanlık düşüncesinin numuneleri olduğunu söylersek, bu Avrupa toplumuna da insanlığa da büyük bir hakaret olur.

Fransa'nın en büyük matematikçilerinden ve Avrupa'nın en büyük düşünürlerinden biri olan Schwartz gibi bir insan, ne kapitalizme (kapitalizmin en büyük muhaliflerinden biri olduğu için

Fransa'nın en güçlü oy üreticileri onun için hiçbir şey yapmamaktadır) ne de komünizme bağlı olmamasından dolayı, seçim mücadelesinde, kendisinin ve fikirdaşlarının propaganda ilanlarını bastıracak parası olmadığı için belediyede bu iş için tahsis edilmiş özel bütçeden para almaya mecbur kalmıştır. Özgürlük vardır; ama bu şekildedir. Oy verme özgürlüğü vardır; ama oylar özgür değildir. Oyları üretip ondan sonra halkı oy kullanması için özgür bırakmaktadırlar. Zira kapitalist toplumda siyaset bürokratları ve toplumun geleceğini kuranlar ve oy üretenler, istediği kişiye oy verme özgürlüğüne sahip olsa da bu halktan emindirler. Çünkü bu oyları geri getirebileceklerdir, bunlar, halka bunu yutturabileceklerdir. Herkesin özgürce konuşabildiği bu özgür meydanda, daima yayalar geri kalacak ve atlılar kazanacaktır. Dolayısıyla 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da söz konusu edilen bu özgürlük, burjuva ve sermayedarlar tarafından gündeme getirildi. Avrupa'nın gerçek özgürlükçüleri bunlardır. Peki niçin? Ekonomik kayıtları kaldırsınlar, sınırlar açık bırakılsın, gümrük kanunları, malî yönetmelikler, yatırım şartları vs. engel olmaktan çıkarılsın; iş alanları, yatırım, teşebbüs, artı değer vs. tamamen açık bırakılsın, ta ki böylece herkes, her istediği şekilde, istediği ölçüde hareket edebilsin. Böylesi bir meydanda "herkes"in kimler olduğu açıkça ortadadır. Herkes sadece akılla değil, görerek, duyarak ve dokunarak da bu özgürlüklerin, sermayedarın yüz Tümen parayla, hiçbir kayıt ve sınırlama, olmaksızın hiçbir hukukî kurala, ekonomik, toplumsal ve insanî sınıra, riayet etmeksizin her türlü aracı kullanarak, çıkarına uygun gördüğü her türlü yöntemle bir yıl içerisinde on bin tümen kazanması için olduğunu fark edebilir. Gerek Avrupa'da gerekse Avrupa dışında, "bırakınız geçsinler, bırakınız yapsınlar" (Laissez faire, laissez passer) sloganı kime aittir? Kim geçecek? Kim yapacak? Nereye gidecek? Ne yapacak? Bu soruların cevabı açıktır. Son iki asırdaki kapitalizmden, son iki asırdaki sömürüden, son iki asırdaki acımasız istismardan daha açık cevap olabilir mi? Kim geçecek? Kim yapacak? Şüphesiz parası olanlar, sermayesi olanlar, gümrükten dönen malı olanlar.

Yıllardır aydınları, dünya insan hakları savunucularını, özellikle de geri kalmış ülkelere mensup aydınları ve reformcuları etkisi altına almış olan, onlar için heyecan verici birer ilahî kelime olan bu liberalizm ve bireysel özgürlükler, insanî değil, ekonomik liberalizmdir. İnsan haklarından yana olan biz saf kişiler, bunu insanî sanıp övüyoruz, onun için fedakarlıklar yapıp şehitler verdik, en temiz kahramanlarımızın pak kanlarını onun uğrunda toprağa döktük. Bu iğrenç bir zaferdi, onun sancağı, Avrupalı işçilerin sömürüsü, Asyalı, Afrikalı, Güney Amerikalı insanların sömürüsü üzerine dikildi. Biz saf Doğulular, bu liberalizmle sadece çağdaş olduk, Batılı burjuvalar ise kapitalist oldular. Avrupa'daki insancılların demokrasi, liberalizm, bireysel özgürlükler ve insan haklan sloganı attıkları, hümanizmin hararetlendiği bir sırada, bu güzel sözlerin ve bu heyecan verici sloganların, kitap, müzik, tiyatro, resim vs. alanındaki şaheserlerde işlendiği bir sırada, bu manzaranın saf ve temiz insancıl aydınların gözlerini yaşarttığı bir sırada, Fransa'daki büyük devrimden sonra çoğunluğun oyuyla iş başına gelmiş olan liberal demokrat hükümet, resmî bir bildiri yayınlayarak şunları söylüyordu: "Bayanlar, baylar, Fransa halkı... başkent Cezayir'in bombalanmasını yakından izlemek isteyen herkes, falan yılın falan ayının falan gününde... Fransız ordusunun izleyiciler için tahsis ettiği belirli yerlerden yer ayırtabilir ve ordunun operasyonlarını yakından izleyebilir"!

Evet, demokrasinin ürünü olan bu liberal hükümet, büyük bir şehri bombalayacağını ve zayıflıktan başka bir suçu olmayan bir halkı katliama tabi tutacağını duyuruyor. Büyük Fransız Devrimi'nin kültürel vârisi olan aynı liberal demokrat hükümet, Madagaskar'da bir gün içerisinde 45 bin kişiyi katliama tâbi tutuyor. Bu cinayetler, Orta Çağ'da ya da Versaille sarayında oturan Luis'ler döneminde işlenmedi. Avrupalı olmayanların halklarını, kültürlerini, zenginliklerini, tarihlerini ve uygarlıklarını yok eden emperyalizm, demokrasiyi üreten devletleri meydana getirdi. Liberalizme inanan devletleri meydana getirdi. Bu cinayet-

ler, papazların, engizisyonun ve Sezarların eliyle değil, Batı demokrasisinin ve liberalizminin eliyle işlendi. Ne zaman? On dokuzuncu ve yirminci asırda yani liberalizmin, demokrasinin, özgürlükçülüğün, insancıllığın ve insan kardeşliğinin yalnızca Avrupalıların bildiği birer kelime olarak dünyaya ilan edildiği yıllarda; keza, güçlü ve etkili bir dalganın modern sanatı, edebiyatı, şiiri, kültürü ve felsefeyi kapladığı ve yağmalanan, perişan haldeki Doğulu aydınların -bu sahte ve aldatıcı kelimelerin en bilinçsiz, en savunmasız ve en mazlum kurbanları bizatihi bu aydınlardı- bunları heyecanla haykırdığı yıllarda...

Avrupa burjuva demokrasisinin ve tüccar liberalizminin kurbanı olanlar sadece Asya'da, Afrika'da ve Latin Amerika'daki bizler değiliz, bizden önce Avrupalı yığınlar, sermayedarların bu aldatıcı yağmalarıyla ve sinsice baskınlarıyla yere serilmiştir. Emperyalist sülükler, güzel ve renkli özgürlük perdesi altında onların kanlarını emdi, bizim her şeyimizi, bugünümüzü, yarınımızı, hatta geçmişimizi, tarihimizi yok etti, çirkinleştirdi, alaya aldı. Bu özgürlük içerisinde, bu demokrasi rejimleri içerisinde Avrupa halkları, kapitalizmin kölesi oldu. Biz ise "ikinci sınıf insanlar, yarı insanlar, vahşî taşralılar, yarı vahşîler, yamyamlar, yeteneksizler, tembeller, kıt akıllılar, geri kalmışlar, okuma yazma bilmez, kültürsüz, mantıksız insanlar, taşralılar, ve fareler olduk! Kapitalizme ve sömürüye -şimdi üstüne demokrasi elbisesi giymiş, yüzüne de liberalizm örtüsü örtmüştür- özgü böylesi bir ateşin tüm dünyayı sardığı böyle bir dönemde, savunmasız Müslümanların, Hinduların, sarı ve siyah derili halkların yağmalandığı böyle bir dönemde hangi insancıl, hangi düşünür, hangi Avrupalı sosyalist ve hatta hangi Avrupalı komünist itiraz etmektedir?

Victor Hugo, sefiller için heyecan, duygu yükü ve insanî incelik dolu bir şaheser meydana getirmiştir; ama böylesi bir eserin yazıldığı dönemde bizlerin dünyanın bu köşesinde kalleşçe katliama tutuluşumuzu, yağmalanışımızı ve yok edilişimizi unutabilmemiz mümkün değildir.

Ben Marks'ı, Engels'i, Prodhon'u ve diğer sosyalistlerle devrimcileri asla bağışlamıyorum. Biz Doğu'da yağmalanırken, onlar Batı'da sermayedarlarla işçiler arasında adilce bir paylaşıma gidebilmek için yapılan kavganın adını işçi hakları koyuyorlardı.

Marks, kapitalizmi Batı mallarını biriktirme işi olarak tanımlıyordu; ben ise bir Asyalı olarak, cinayet ve hırsızlıkla biriktirildiğini görüyorum. 19. yüzyılda yüz binlerce Fransız ve İngiliz işçi, imza toplayarak, grev yaparak, Mısır'daki, Kuzey Afrika'daki, Hindistan'daki vs. askerleri geri çekmeyin, bu malların oralara dayatılması ve oraların yağmalanması sayesinde bizim ücretlerimiz yükseliyor diye hükümetlerine baskı yaptılar. İngiltere'nin demokrat yönetimi, yüz binlerce kişilik İngiliz işçisinin oylarına sahip olmak için askerlerinin Afrika'dan dönmesine izin vermedi ve onlara şu uygun cevabı verdi: Ben de sizin oylarınıza ve görüşlerinize uyarak bu şekilde hareket ediyorum.

Yüzde yüzü okur yazar olan, asırlar boyunca toplumsal ve siyasal kalkınmışlığa sahip olan, her Fransız'ın ortalama olarak günde 250 sayfalık kitap okuyarak toplumsal ve siyasal kalkınmışlığa sahip olduğu böylesi bir Avrupa ülkesi, bu tür bir geleneğe sahip bulunuyorsa, siz Evs, Hazrec, Gatafan ve Hevazin kabilelerinden, Peygamber'in toplumlarının siyasî geleceğine müdahale etmesine ihtiyaç bırakmayacak şekilde bir siyasî gelişmişliğe sahip olmasını nasıl beklersiniz?[159]

Burada söz konusu olan bir diğer mesele, iki tür demokrasinin bulunuyor olmasıdır: Serbest demokrasi ve yönlendirilmiş (yükümlü) demokrasi (Démocratie dirigée ya da Démocratie Engagée).

159 Bu mesele ile ilgili ayrıntıları İslam-Bilim kitabımda ele aldım. Bu konuyu aynı cümlelerle ifade ettim. Toplumda resmî din unvanlarına ve ününe sahip kişiler, Hüseyniye-i İrşad aleyhinde yazdıkları bildiride şöyle dediler: "Ebubekir'in hükümetini demokrasi olarak gören ve demokrasi, halkı kendi geleceğini tayin etme noktasında Peygamber'in müdahalesine muhtaç olmaktan çıkardı diyen bu kirli kaleme Allah lanet etsin!!"

Yükümlü olmayan demokrasi, sadece halkın oyuyla iş başına gelen ve halkı geleneklerine ve taşıdığı özelliklere göre yönetmekten başka bir yükümlülüğe sahip bulunmayan hükümettir.

Yükümlü demokrasi ise ilerici ve devrimci bir program doğrultusunda kişilerin görüşünü, halkın kültürünü, dilini, toplumsal ilişkilerini ve toplumun şeklini değiştirmek, ona en iyi şekli vermek isteyen yönetimdir. Bu iş için bir ideolojiye sahiptir, somut bir düşünsel öğretiye sahiptir, titiz bir planlamaya sahiptir, hedefi, tek tek bireylerin beklentilerine ve oylarına uygun gözükmek değildir. Hedefi, toplumu bu öğreti doğrultusunda, yüce noktalara yükseltecek ve devrimci amaçlarını gerçekleştirecek makamlara ve derecelere ulaştırmaktır. Bir kısım insanlar bu yola inanmıyorsa, davranışları ve oyları, toplumun durağanlaşmasına ve bozulmasına sebep oluyorsa, gücüyle ve parasıyla bu özgürlükten kötü yönde yararlananlar olursa, insanı durağanlaştıran toplumsal yapı ve gelenekler mevcutsa, o gelenekleri ortadan kaldırmak gerekmektedir, o düşünce tarzını mahkum etmek gerekmektedir, her ne şekilde olursa olsun bu toplumu kendisini taşlaştıran kalıplardan kurtarmak gerekmektedir. Ancak bu yükümlü demokrasi ve ancak bu yükümlü önderlik, toplumu, geleneklerine göre değil, kendi devrimci programına göre ilerici düşünsel ve toplumsal hedeflere ulaştırabilir.

Kuşkusuz İslam, yükümlü bir hükümettir. Peygamber, yükümlü bir önderdir. Rodinson'un Peygamberimiz hakkındaki deyimiyle "silahlı peygamberdir!" O, bunu kinayeli olarak söylemektedir; ama biz de itiraf etmeliyiz ki bizim peygamberimiz gerçekten silahlı peygamberdir. Zira vahyi bildirip ondan sonra suskun kalan bir peygamber değildir. O, şiarları ve mesajı ileten, bu mesajı gerçekleştirmek için çaba harcayan, çile çeken, kılıç sallayan, kılıç darbeleri alan, dünyadaki bütün hükümetleri: "Ya teslim olun ya da mesajımı halka iletirken yoluma çıkmayın, kim buna engel olursa kılıcımla karşılaşır." diye uyaran silahlı bir peygamberdir. Çünkü yükümlülüğü olan bir peygamberdir. O, halkı hoşça vakit geçirsin diye kendi haline bıra-

kan biri değildir. Bir ıslahatçıdır, bir değiştiricidir ve bir toplum dönüştürücüsüdür. Eğer oy/görüş bozuksa seçimin ana ölçütü, inançların ve yolun temel belirleyicisi olarak görmemektedir. Tersine, onun inancı ve çizgisi, bu oyu değiştirmekle yükümlüdür. Risaleti ve işinin özü budur.

Bu nedenle, bugün bir ülkede rehberliği elde etmiş bulunan yükümlülük sahibi bir siyasî hükümet, özellikle durağan ülkelerde, özellikle porsumuş gelenekler yüzünden sıkıntı çeken bir ülkede, ilişkileri çökmüş olan bir ülkede, kültürü zayıf, toplumsal ilişkileri sağlıklı olmayan bir ülkede, ihtilafların, zulmün, kirliliğin yaygın olduğu, yanlış görüşlerin, cehaletin, yabancı unsurların bulunduğu bir ülkede, bu yükümlülük sahibi grup, dindar olmasa bile sorumluluk sahibi ise devrimin kaderini, satın alınmış, cehaletin, hurafelerin ve garazın oyuncağı olmuş değersiz oylar demokrasisine bırakmamalıdır. Devrimi yürütmekle, önderlik etmekle ve hedefe doğru yöneltmekle yükümlüdür. Sosyoloji açısından bunlara "yükümlülük sahibi olanlar" diyoruz. Siyasal sosyoloji açısından bu grup, bireylerin oylarının çokluğuna dayanan insanlar değildirler; idealleri, inançları ve düşünceleri gerçekleştirerek, bireylerin düşünsel çizgisini değiştirmekle yükümlüdürler. Toplumsal ilişkilerde, kültürün ve teknolojinin tekamülünde ve devrimci hareketin gelişmesinde kendi ideolojisine dayanır. Bu yüzden, bu yükümlülük sahibi grubun siyasî önderliği, toplumun kaderini eline alınca tüm hedefi, toplumu kendi devrimci öğretisine göre yetiştirmektir. Toplumsal düzeni, ideolojinin gerektirdiği şekilde yeniden yapılandırır, halkın kültürünü, ahlakını, inancını ve görüşünü devrimci bir şekilde değiştirir. Hatta bunu oy sayısına rağmen yapar. Niçin bu aşamada demokrasiye itina gösterilmemeli, liyakat sahibi bir önderliğe ve devrimci bir öndere dayanılmalıdır? Çünkü halk oyları henüz en liyakatliyi seçebilecek durumda değildir. Hâlâ çöküntü halinde olan kitleler, en liyakatli önderi belirleyecek niteliğe sahip değildir. Dolayısıyla, bir yandan çöküntü halindeki geri kalmış bir toplum, bir yandan da devrimci, ideoloji sahibi ilerici bir rejim söz konusudur.

Devrimin siyasî zaferi hızlı olduğu ölçüde, toplumun düşünsel olarak yetiştirilmesi ve devrimci yapılanma, uzun bir döneme ihtiyaç gösterir. Öncelikle düşünsel temizliği sağlamak ve ahlakı iyileştirerek toplumdaki devrimci yapılanmayı tamamlamak için Lenin'e göre yarım asra ihtiyaç vardır, Çin devrimci kültürüne göre ise bu, sürekli yapılmalıdır. İkinci olarak gerici ruhun yenilenmeye gideceği, cahilî ve karşı devrimci unsurların yeniden dirilebileceği göz önünde bulundurulmaktadır. Stalin, -birbirinden ayrı ve birbirini takip eden iki aşama olarak- komünizmle sosyalizm arasında şu ayrımı yapmaktadır: Bolşevik devriminden sonra sosyalizm aşamasından, nihaî aşama olan komünizm aşamasına geçebilmek için devrimci çalışmanın nesiller boyunca sürdürülmesi gerekmektedir. Oysa 1917'de iş başına gelen devrimci rejim, komünist rejimdi. Komünizmin devrimci yapılanmasını bir misyon olarak üstlenmesi gereken siyasî sistem, demokrasi değil "proletarya diktatörlüğü "dür. Tüm çağdaş devrimler, devrimci rejimin iş başına gelmesini ve gerici rejimin devrilmesini devrimin zaferi olarak gören geçmiştekilerin aksine şuna inanmaktadır: Devrimin yapılmasından yıllar geçmiş olmasına rağmen karşı devrimci unsurların ve eli kesilmiş düşmanın tehlikesi geçici olarak tilki uykusuna yatmıştır, darbe vurulan yılan bayılmıştır; ama hâla canlıdır ve mevcut bulunmaktadır. Devrimden sonraki sükunet döneminde ansızın ortaya çıkmak, düzeni içeriden çökertmek için fırsat kollamaktadır. Bu sükunet dönemi de çoğunlukla ilk devrimci neslin, özellikle de devrim liderinin ölümünden sonra ortaya çıkmaktadır. Oluşan fetretin ortaya çıkardığı siyasal boşluk içerisinde, devrimcilerin gitmesiyle profesyonel siyasetçiler ve halkı kandıranlar gelmekte ve yeni önderler ortaya çıkmaktadır. Resmî formaliteler, bürokratik ve siyasî protokoller, demokratik kandırmacalar, içeriği boşaltılmış taklide dayalı sloganlar, aşkın, sadakatin, hakperestliğin ve devrimci samimiyetin yerini almaya başlar. O kadar ki, tartışmasız bir kişiliği bulunan kurucunun ölümünden sonra partisel ve sınıfsal çekişmeler, siyasî gruplaşmalar, gizli ya da açık başka birtakım sebeplerle oluştu-

rulan seçim ittifakları ve gruplaşmaları, devrim önderinden sonraki ilk kişiyi demokratik bir yolla seçebilmek adına halkın birleşik devrimci cephesini darmadağın eder, devrimcileri iç savaşa sürükler. Bazıları diplomatik oyunlarla yabancı güçlere bile yakınlaşmaya başlar. (Yabancı güçler, devrim dışı güçler olabileceği gibi, ülke dışı güçler de olabilir)

Devrimin ezici gücüyle ve devrimin ilk önderinin önlemleriyle tilki uykusuna yatmış olan yüzlerce korkunç yaratık ve toplumun kanında hâlâ mevcut bulunan binlerce hastalık mikrobu, sonraki nesilde[160] ortaya çıkan uygun ortamda genellikle rehberin ölümünden sonra ortaya çıkan iç çekişmelerin, havayı ısıtmasıyla, yavaş yavaş ya da ansızın canlanır. Kendini göstermeye başlar, devrimi içeriden kemirir, takındığı yeni çehreyle eski câhiliyeyi diriltir, halkçılık adına halkı yok eder. Devrimin kendilerine karşı yapıldığı bu egemen sınıf, bu güçler ve bu kişiler, daha önce devrime karşı savaşıp yenilmiş olmalarına rağmen, para sayesinde, toplumda daha önceki dönemde sahip oldukları nüfuz, güç ve imkanlar sayesinde, seçim sandıklarından çıkarlar. Ekonomik ve toplumsal güçlerinin değişmesiyle, mânevî güce, genel gidişata, reklam, yeteneklerin istihdamı, dinî ve millî şahsiyetlerin celp edilmesi yoluyla sızarak, aldatıcı oyunlarla hızla renk değiştirerek, eski devrimcilerden çok daha sert ve ateşli gözüküp onları geçerek, kendi liyakatlerini ve itibarlarını hakim devrimin emrine vererek, güç kazanmak için iç savaş başlatmış olan cenahlardan birine yaklaşarak kendilerini devrime vâris kılarlar. Artık geçmişin canavarları, bugünün adliyecileri olmuştur. İstibdat sultanının vekili sıfatıyla meşrutiyet devriminin hatibi Mulkü'l-Mütekellim'in kafasını kesen, Millî meclis tarafından seçilmiş başbakan, senato başkanı ve Şah Mu-

160 Hatta belki de ilk nesilde ama önderden sonra... Bunun en iyi örneği İslam'dır. Hulefa-i Râşidîn'in tümü, İslam devriminin ilk neslindendi, hepsi Peygamber'e yakındı. Fakat daha sonra yapılan "Sakife" seçimiyle, devrimin ilk rehberinin ya da öğretinin kurucusunun (Peygamber) yerine geçecek kişinin, yani halifenin tayini noktasında "biat ve şura" ya da "icma" sloganının öne çıkarıldığını görüyoruz.

hammed Ali Mirza bahçesinin celladı Ayn'ud-Devle'yi, Meşrutiyet'in kurulmasından sonra halk hükümetinin milletvekili sıfatıyla Mulkü'l-Mütekellim'in heykelini diken kişi olarak görüyoruz. Maske takınmış düşmanın, yüzünü açıkça ortaya koyan düşmandan daha tehlikeli olduğunu kim bilmez? Diktatörlük, markalı şişe içerisindeki zehirdir, onu bir günde içirirler; demokrasi ise içine zehir karıştırılmış tatlı bir lokmadır ama onu çöküntü halindeki bir topluma, yüzlerce minnet içinde bahşederler. Sen binlerce ümit ve yalvarıp yakarma ile düşmana el avuç açarsın, onlar bunu bile bedava vermezler! Bu, kör bir hastanın katilinin eliyle değil, ilaç şişesi içerisinde doktorunun eliyle aldığı zehirdir. Fakat tuhaf olan şu ki, zavallı hasta, zehirlendiği halde, felç olduğu halde, ölecek duruma geldiği halde şarkılar söyler ve bu olayın yıl dönümlerini kutlar.

Bu yüzden yeni devrimci rejimler, henüz işin başı demek olan siyasî zaferden sonra devrimin kaderini demokrasinin titreyen ellerine asla bırakmazlar. Henüz bir oya sahip olmayan, oya sahip olsa bile oyları gerici bir nitelik taşıyan halk çoğunluğuna bırakmazlar. Çünkü geri kalmış geleneksel bir toplumda gerçekleşmiş bir devrim söz konusudur. Burada aileye, kabileye, kavme dayalı topluluk ruhu (Durkheimci sosyalizm) bireysel özgürlüğe (Durkheimci indüvidualizm) musallat olmuş durumdadır. Böylesi bir toplumsal aşamada her topluluk -aile ya da kabile- bir oya sahiptir. Zira bir kabile bir şahıstır ve bir "oy"dur. Diğerleri ise sadece birer "baş" olmaktan ibarettir, demokrasi ise "oy" ile "baş" arasında fark gözetmemektedir. Siyaset sosyolojisinde "oy" sayısı ile "kelle" sayısının birbirine denk olduğu görülmemiştir. Hatta Fransız devriminin üzerinden iki asır geçmiş olmasına rağmen bugünkü Batı'da da durum böyledir.

Bana göre Sakife'deki oy sayısı beş taneden daha fazla değildi. İki kabile olan Evs ve Hazrec, Ensar'ı yani Medineli Müslümanları oluşturuyordu. Bunlar iki oya sahipti. Evs'in reisi (Sa'd b. Muaz) ölmüş olduğu için doğal olarak Hazrec'in reisi Sa'd b. Ubade, Mekkeli olan Muhacirler ve Kureyş kabilesi karşısında

Medinelilerin temsilcisi olmaktaydı, dolayısıyla Evslilerin de oyuna sahipti. Pratikte de böyle olduğunu görüyoruz. Her iki kabile Sakife'de toplandılar, hepsi bir oya sahipti o da Sa'd b. Ubade idi. İki ayrı kabile olan bu kabileler, iki oya yani reislerinin oyuna sahipti. Diğer üç oy ise bağımsız siyasî olgunluğa erişmiş, ne yaptığının ve ne yapması gerektiğinin bilincine varmış olan Ebubekir, Ömer ve Ebu Ubeyde b. Cerrah'tan oluşuyordu. Sakife demokratik seçiminde, şûrasında ve icmasında birkaç bin eli Ebubekir'in elinin üstüne koyduran o iki kabile, iki oydan ibaretti, yani iki oy çarpı birkaç bin oy. Bundan dolayı, Şia ile Ehl-i Sünnet arasında vesayet, imamet tayini, şûra, biat, ve icma hilafeti gibi ihtilafları bir kenara bırakalım. Bugün yükümlülük sahibi önderlik ve devrim açısından bozuk ve çökmüş bir toplumda bir devrim yapılmıştır; ama câhilî kökler ve sapkın unsurlar, onun derinliklerinde hâlâ çok güçlüdür. Yüzlerce müzmin hastalık mikrobu halkın vicdanlarında hâlâ gizlice varlığını sürdürmektedir. Gerici unsurlar, devrimle silahlarını bıraktılar; ama tehlikeli bir güce ve nüfuza hâlâ sahip bulunmaktadırlar. Her zaman işin içinde var olan güçlü ve becerikli dış eller, içerideki yüzlerce el ile iş elbirliği etmektedir. Bu eller henüz kesilmemiştir. Yeni ideolojiye katılan güçler, devrime inanmakta hatta bu konuda taassup göstermektedir ama henüz devrimci bir vicdana kavuşmamışlardır; akide açısından değişmiş olsalar da görüş, ruh, davranış ve ahlak hâlâ eski câhiliye üzerinedir. Bu, hareketi içeriden tehdit edip bozan en büyük tehlikedir. Devrimci güç, topluma hızla egemen olduğu için tüm güçler, cenahlar, sınıflar ve şahsiyetler, bunun karşısında kin gösterdiler. Ama hepsi birbirine yabancıdır; ya münafıktır ya fiilen sinmiş düşmandır, hepsi siyasî önderlikteki en küçük bir zaafı kollamaktadır. Böyle bir durumda devrim önderinin ve öğretinin kurucusunun, süratle elde edilmiş olan bu konumdan dolayı gurura kapılmaya, devrimin tehlikeden kurtulmuş olduğunu sanmaya hakkı yoktur. Toplumun yazgısını ve hareketin sorumluluğunu kendi haline bırakmaya, kendi ölümünden sonra rehberliğin sonunun ne olacağını düşünmemeye hakkı

yoktur. Batı liberalizmi kuruntularına kapılarak devrimi böylesine bir toplumda "kelle sayısı demokrasisine'" teslim etmeye hakkı yoktur. Hareketi, öğretiyi ve devrimin tüm kazanımlarını, siyasî komplolara, iç çekişmelere, siyasetçilerin, maceraperestlerin, avam aldatanların, cenah kuklacılarının, para büyüsünün, hilelerin ve dış düşmanın eline bırakmaya hakkı yoktur. Oylarını bir binek ya da bir tabak abgoşt karşılığında önüne çıkan herkese hediye eden köle ruhlu, taklitçi câhil avamî yığınlara bırakmaya hakkı yoktur. Bunlar, oyları yeni özgür olanlardır. Bir de sahipleri tarafından belirlenen esir koyunların oyları vardır. Onların beyinlerinde olanın değeri, işkembelerinde olanın değerinin yanında hiçbir şeydir. Abgoştçu özgür oylardan ve bu esir koyun oylarından başka bir de büyülenmişlerin ve eşekleştirilmişlerin oyları vardır. Onlar da Kur'an'ın deyimiyle ruhanî perest olanlardır. Ahbarlarını, ruhbanlarını, büyücülerini ve avam aldatanları, kendi akılları, idrakleri, fikirleri ve duyguları haline getirdiler. Hatta onlar karşısında o kadar aciz kaldılar ki onların büyüleri karşısında her canlının sahip olduğu işitme gücünü bile kaybettiler.

Elektriğin, basın yayının, radyonun, sinemanın ve daha birçok kitle iletişim aracının bulunduğu, dünya görüşlerinin geliştiği, bilimin yaygınlaştığı yirminci yüzyılın medenî toplumlarında bile, sadece akılla ilgili şeylerde değil, duyularla ilgili şeylerde bile hâlâ yalana, uydurmaya ve suçlamaya başvurulabiliyor. Var olan ve yaşayan, gözler önünde olan, işitilebilen, genelin çok kolayca açık bir şekilde görebileceği şeylerde bile, sadece bir tek kulağın ya da bir tek gözün yeterli olduğu, birkaç sokaklık ya da caddelik mesafede bulunan, araştırması için beş dakikanın yettiği, iki riyallik bir telefon ya da otobüs parasının yeterli olduğu durumlarda bile bir borazan haline getirdikleri büyülenmiş müritlere, küstahlıkla ve kesin bir güvenle bu son derece açık gerçekleri ters yüz ederek gösterebilirler. Bu büyülenmiş kullar ise bu gerçekliği görmek ya da işitmek gibi bir çaba içerisine girmemekte, tesadüfen görseler, işitseler ya da yalan ol-

duğunu hissetseler bile efendilerinin suçlamaları ve çarpıtmaları karşısında, bu gerçeği gözleriyle, kulaklarıyla, hatta zihinleriyle tasdik edecek cesarete sahip değildirler.

Uzun bir süredir birileri, "Hüseyniye-i İrşad'a gidenler eli bağlı namaz kılıyorlar, Hüseyniye'nin duvarlarına Sünnîci şiirler yazmışlar, Hüseyniye'den hoparlörlerle okunan ve Tahran'ın geniş bir kesiminde yankılanan ezanda 'eşhedu enne Aliyyen veliyullah' ifadesi bulunmamaktadır" diye yazdılar, çizdiler, bunu her yerde defalarca tekrar ettiler.

Bunlar tarafından büyülenmiş olan bedevî avam, Tahran'da yaşadığı halde birkaç yıldır da bu tür şeyleri dinleyip öfkeyle, ah vah ederek lanetler yağdırdığı halde, bunlardan bir tanesi bile oraya şöyle bir uğrayıp birkaç dakika durup dinlemenin yeterli olduğunu anlayamamaktadır. Çünkü beyin gücü böylesi bir muammayı çözebilecek yeterliliğe sahip değildir!

Beyni ancak ilkel neandertal adamlar kadar gelişme gösterebilmiş birinden, saptırıcı propaganda sağanağı, acımasız suçlama, sövgü, uydurma, çarpıtma, dalkavukluk, yaşasın ve kahrolsun' bombardımanı arasında, profesyonel kötü eğitim, düşmanın derin komploları, siyasetin göz boyama oyuncuları, kukla gösterisi yönetmenleri, halkı aldatmak için yapılan el birliği, bilinçli düşmanla bencil dostun işbirliği, saptırıcı kışkırtmalar, zihinsel karışıklıklar, teknik dedikodu üretimi... arasında meçhul kalmış hakkı, garip kalmış hakikati, kendi döneminin mazlum sanığını keşfedebilmesi nasıl beklenebilir? Haricîlerin aldatıcı dindarlıklarının ve taassuplarının, Benî Ümeyye'nin paraya ve güce dayalı komplolarının ve kışkırtmalarının, Talha ve Zübeyir'in dikkate değer kişiliklerinin ve güzel isimlerinin, kavmin şeyhlerinin şanlı geçmişlerinin, nüfuzlarının ve itibarlarının, eski münafıkların ürettikleri dedikoduların, gizli vesveselerin ve yeni Yahudilerin büyülü üfürüklerinin etkisi altında kalmayarak, hak coşkusuyla hakkın timsalini teşhis edebilmesi, doğru bir şekilde teşhis ettikten sonra özgürce ona biat edebilmesi,

kendi seçimiyle, devrimi binlerce tehlikeden kurtarması, onu aslî rotası üzerinde yönlendirme sorumluluğunu üstlenmesi, öğretinin derin ruhunu ve doğru yönünü, kendi düşüncesi ve vicdanıyla kavraması, peygamber gibi bir şahsiyeti, onun hilafetine getirmesi ve bu ağır misyonu yerine getirirken ona yardımcı olması nasıl beklenebilir?

Bu, hareketi kesinlikle ölmüş ve kesinlikle sapmış bir şekilde ikinci nesle aktaran tehlikeli bir hayalperestlik ve ölümcül bir romantikliktir.

Bu yüzden yeni toplumda devrimci yapılanmayı gerçekleştirmek için nispeten uzun sayılabilecek bir dönemde, asrın son çeyreğinde, özellikle üçüncü dünyadaki sınıf ve sömürü karşıtı ilerici devrimlerden sonra (özellikle Afrika'da ve Latin Amerika'da) proleterya diktatörlüğü tezinden sonra, yönlendirilmiş ya da yükümlülük sahibi demokrasi tezi, devrim liderliğindeki tek parti yönetimi, hatta devrim liderinin ömrü boyunca bu göreve seçilmesi, (Bandung'da teklif edildi, Sukarno ve Tito için de uygulandı) tüm aydınlar için bundan çok daha fazla heyecan verici olan Batı liberalizminden ve serbest demokrasisinden daha fazla yaygınlaştı. Devrim çağında demokrasinin, devrimi ani bir çöküşe, iç sapmaya ve karşı devrimci câhilî yasaların tekrar diriltilmesine sürükleyeceği değerlendirmesi yapıldı. Siyasî liderin, "devrimin inşası dönemi" boyunca halkın tam ve kesin bağımsızlığını korumak ve toplumu siyasî bilince ve olgunluğa ulaştırmak için devrim liderliğini kendi tekelinde tutması gerektiği belirtildi. Atamanın yukarıdan yapılması gerektiği, profesyonel siyasetçilere yolun kapatılması gerektiği, öğretiyi ve hareketi başlatan toplumsal ve düşünsel anlamda yükümlük sahibi önderliğin hükümet gücünün temelini teşkil etmesi gerektiği ifade edildi. Yıkıcı ve bozguncu unsurların kökü kazınıncaya kadar, iç tehlike ortadan kaldırılıncaya kadar beyinler yıkanmalı, toplumsal ilişkiler temizlenmeli, toplumun karakteri sağlıklı ve güçlü kılınmalı, "oy"ların sayısı "kelle" sayısına ulaşıncaya ve oradaki tüm halk, toplumsal ve siyasal önderliği teşhis edebilecek bir oy hakkına sahip oluncaya kadar zayıflığı sürdürmek isteyen iç unsurlara ve

tehlikeli dış unsurlara karşı düşünsel ve toplumsal güçler savunulmalıdır, böylesi bir duruma kavuşuluncaya kadar, belirli ve değiştirilip yenilenmeyecek bir liderle, aynı önderlik sonraki nesillerde devam ettirilmeli, toplum "oy demokrasisi"ne layık olacak bir noktaya ulaşıncaya kadar toplumun geleceği ve yazgısı, "oy demokrasisi"ne bırakılmamalıdır denildi. Zira eğer aşağı toplumlardaki, hatta bugünün modern toplumlarındaki "oy" sayısının, 'kelle" sayısından daha az olduğunu kabul edecek olursak, bazen bir oyun binlerce kelleyi peşinden sürüklediği ve bu şekilde oy yaratıldığı, halkın, geleceğini eski, cahilî, kabilevî geleneklere göre belirlediği gerçeğini görürüz. Toplumsal hayatın bu özel aşamasında, tarihî devrim döneminde, demokrasi ve kayıtsız şartsız bireysel özgürlükler, demokrasinin ve insanın gerçek özgürlüğünün düşmanıdır. Şunu kabul etmeliyiz ki, toplumu gerçek "oy demokrasisi"ne ulaştırmak için yeni bir toplum yaratan, devrimci ve ideolojik bir hareket başlatan, yeni toplumu yeni öğretiye göre kuran bir grup, toplum gerçek oy demokrasisine dayalı bir hükümete layık bulunacağı bir aşamaya gelinceye, ideolojik, kültürel ve devrimci topluluk yapısını gerçekleştirinceye, kitleler siyasî olgunluğa ve düşünsel bağımsızlığa ulaşıncaya kadar, toplumun maddî, manevî, siyasî ve ideolojik önderliğini kendi elinde tutmalı, onu olayların akışına ve tesadüflere bırakmamalıdır. Devrimin ve ideolojik eğitimin pişip olgunlaşması ve saflaşması sürecinde nesiller boyunca toplumsal önderliği demokratik yönetime göre değil, devrimin aslî rehberinin yöntemlerine göre yapmalıdır. Devrimci hareketin ve öğretinin kurucusu, birkaç nesil boyunca devam edebilir.

Nihaî Sonuç

Şia kültüründe imamın iki anlamı vardır:

a- "Numune", "ideal tip", "şehid", "usve", "yol gösteren", "hüccet", "model", "üstün insan" (insan üstü değil) "İslam'ın nesnel tecessümü", "dinin zihinsel kavramlar şeklinde ilettiği inanç ve ahlakî erdemler bütünü", "görülen ve hissedilen İslam", 'insan şekline girmiş iman."

Bu anlamlarıyla imam, ister hayatta olsun ister ölmüş olsun; ister hâkim olsun, ister mahkum olsun; ister zafer kazansın ister mağlup olsun; her zaman canlıdır, her zaman imamdır.

Bu anlamıyla imamın imam olmaya tayini anlamsızdır; ne atamayladır ne seçimledir ne adaylıkladır, ne de verasetledir.

b- Rehber, önder, lider, ümmetin yönlendirilmesinden sorumlu kişi, tekamül yolunda öğretiye dayalı yöneticilik, rehberlik.

Bu yüzden, Kur'anî anlamıyla imamet, genel anlamda nübüvvetten üstündür. Nübüvvet, mesaj getirmektir, imamet ise mesajı uygulamaktan sorumludur, nebi, yalnızca öğretiyi iletmektedir; fakat, imam aynı zamanda (tıpkı yıllarca süren nübüvvetten sonra imamete seçilen İbrahim gibi) toplumu inşa etmelidir. Topluma rehberlik eder, toplumsal yöneticiliği elde eder, siyaseti de nübüvvetle birlikte üstüne alır.

Mesih yalnızca peygamber idi; Muhammed ise hem peygamber hem de önder (imam) idi.

Hatemiyet, onun imametiyle değil, nübüvvetiyle ilgilidir. İmametin, onu takip eden birkaç nesil boyunca devam etmesi gerekmektedir.

Bu noktada Şia'nın imameti gündeme gelmektedir. Hem ilk anlamıyla, yani öğretinin aşkın numunesi olması, örnek insan olması anlamıyla hem de özel anlamıyla, yani nübüvvetin devamı olması, nübüvveti sona eren ama imameti Ehlibeyt'le başlayıp sona eren Muhammed'in imametinin devamı anlamıyla...

İmamet ile hilafet arasındaki ayrım, yeni Batılı düşünce tarafından sokulmuştur. İslam'da siyaset ve din, dünya ve âhiret, birbirinden ayrı değildir. İmamet, Peygamber'in ümmeti kurmak şeklindeki toplumsal misyonunun devamıdır.

Ümmet, hareketli, muhacir ve ideal sahibi bir toplumdur, her iki anlamıyla da imamet, ümmetin ayrılmaz bir gerekliliğidir.

Aynı zamanda bir "ideoloji" olan İslam, -hem aşkın insan yaratmaktadır, hem de "tüm dünya halklarına örnek olmak üzere va-

sat bir toplum" yaratmaktadır; aynı zamanda sınıfsız, özgür, "kıst"a ve "adalet"e dayalı bilinçli bireylerden oluşan özgür ve sorumluluk sahibi bir toplum kurmak için yapılmış toplumsal bir devrimdir.

İdeolojinin gerçekleştirilmesi demek olan nübüvvet misyonu (iletme), kurucunun ya da peygamberin hayatı süresinde olgunlaşır. Kur'an'ın da açıkça belirttiği gibi din tamamlanmış, mükemmelleşmiştir. Fakat ümmetin gerçekleştirilmesi için olan imamet misyonu, yani devrimci ideolojinin toplumsal tahakkuku, bir nesil içerisinde gerçekleşemez. Devrimci bir nesil yalnızca iş başına gelir, üstünlük sağlar, toplumsal yönetimi ve önderlik gücünü ele geçirir; fakat devrimci bir dönem içerisinde devrimci bir toplumun inşası için birkaç nesle ihtiyaç vardır. Kurucu önderliğin misyonu, sürekli bir şekilde devrimci yöntemlerle, (devrimin ilk önderinin iktidarı ele alış biçiminde olduğu gibi) -demokratik şekilde değil- toplum siyasî ve fikrî açıdan olgunluk aşamasına gelinceye, devrimci ve ideolojik eğitim geneli kapsayacak mükemmel bir noktaya erişinceye kadar devam ettirilmelidir. Oyların sayısı, kişilerin sayısı ile eşit olunca, toplum kendi sosyal ve siyasal bağımsızlık gücünü elinde tutabilir ve sorumluluğu hareketin rotasında devam ettirerek kendi geleceğini doğrudan tayin edebilir.

Toplum, bu noktada demokrasinin eşiğine gelmiştir.

Bizim en hassas mezhebî ve tarihî meselelerimiz, Şiîlikle Sünnîlik arasındaki en esaslı ihtilaf işte buradadır. Birinde "vesayet", diğerinde "biat" ilkesi vardır.

Şiî, biat ve şûra ilkesini kabul etmemekte, bunun yerine vesayete dayanmaktadır; Sünnî ise bunun tam tersi olarak vesayeti reddetmekte, şûra ve hilafet ilkelerine dayanmaktadır. Halbuki bu ilkelerden hiçbiri, birbirine aykırı değildir. Hiçbiri uydurma ya da gayri İslâmî değildir. Şûra, icma, biat yani demokrasi, İslâmî bir ilkedir ve Kur'an'da açıkça yer almaktadır.

Aynı şekilde hiçbir insaf sahibi tarihçi, Peygamber"in Ali hakkındaki "vesayet'ini görmezden gelemez.

Vesayet, ne atama ne seçim ne veraset ne de adaylıktır. Zira imamet, bu siyasî ölçülerin hiçbirinin ürünü değildir. Ali'nin imam oluşu, Demavend tepesinin yüksek oluşu gibi bir şeydir.

Demavend'in en yüksek tepe oluşu, ne devlet ilanıyla ne dağcılık kurumunun ya da ülkedeki coğrafî kurumların hükmüyle olmuştur. Ne halkın çoğunluğunun oyunun ne de onun en yüksek tepe olmaya adaylığının bir anlamı vardır.

Hiç kimsenin, en yüksek tepe olarak Tuçal tepesine oy vermek gibi bir hakkı bulunmadığı gibi, İran halkının ya da Tahranlıların, başka bir tepeyi en yüksek tepe olarak seçmelerinin Demavend'in en yüksek tepe oluşu üzerinde hiçbir etkisi yoktur.

Ama, dağları ve tepeleri tanımayan sokaktaki ya da çöllerdeki bilgisiz halk bunu tanıyamaz. Hangi tepenin en yüksek tepe olduğunu tanıyıp gösterebilecek, bilinmeyen bir hakikati açıklayacak insanlara ihtiyaç vardır. Bu tıpkı, bilgili ve dürüst insanların ve kalp hastalarının en büyük kalp uzmanının kim olduğunu bilmesi gibidir.

Vesayet budur.

Halkın bu vesayete göre hareket etmesi gerekmektedir. Halkın kendi yönetimini onun (vasî) eline bırakması gerekmektedir. Yoksa yolunu kaybetmiş olur. Halbuki adaylıkta, halkın aday olan birine oy vermeme hakkı vardır.

Adaylık, bir makama yönelik olarak bir kişiyi aday kabul etme noktasında şahsî görüşünü belirtmektir. Halbuki vesayet, varlığın dışındaki bir hakikati ortaya koymaktır.

Vesayet, somut devrimci dönemin siyaset felsefesidir. Toplumsal ve düşünsel hareketin kurucusunun toplumsal misyonunun devam ettiricisi olarak, devrim önderinin toplumu inşa etme misyonunun tamamlanması sorumluluğu demek olan imamet rejiminin devrimci dayanağı olarak, birkaç nesil boyunca toplum kendi ayakları üzerinde duruncaya kadar devam eder. İmametin ya da vesayet döneminin bitmesinden sonra (somut dev-

rimci inşa dönemi) biat, şûra, icma ya da demokrasi dönemi başlar. Bu, sürekli ve sınırsız sıradan toplum lideri içindir.

Bu yüzden, Şia imamlarının ya da Peygamber vasilerinin sayısı 12'dir, daha fazla değildir. Halbuki, Peygamber'den sonra tarihteki toplum liderlerinin sayısı sınırsızdır.

Eğer vesayet ihlal edilmeseydi ve Peygamber'den sonra ümmetin önderliğini halifelerin yerine vasiler yani imamlar yürütseydi, kuşkusuz sonuncu imamın gaybeti de gerçekleşmeyecekti. Zira bizim için gaybetin felsefesinin ne olduğu bellidir. Son vasi de tıpkı diğerleri gibi yaşayıp önderlik sorumluluğunu devam ettirerek sona erdirecekti.

O zaman H. 250 yılında imamın gaybeti yerine imametin sona ermesiyle karşılaşmış olacaktık. Ümmetin 250 yıllık rehberliği, Arap halifelerinin ve sultanlarının yerine Ali'nin, Hasan'ın, Hüseyin'in... elinde olsaydı, şûra ilkesine göre, en layık kişiyi teşhis edip koltuğa oturtacak ve Muhammed'in misyonunu sürdürebilecek yeterliliğe sahip bir ümmet inşa edilmiş olacaktı.

Vesayet açık bir ilkedir.

Şûra, biat, icma ve halk oyu da İslâmî bir ilkedir. Vesayet hakkı, istisnaî bir ilkedir, şûra ve biat ise normal ve doğal bir ilkedir.

Vesayet, şûra ilkesinin üstünde olan bir ilkedir.

Peygamber'den sonra vesayete ve imamete göre hareket etmek gerekmektedir. Peygamber'in ümmet inşa etme misyonu sürdürülmelidir.

Son vasinin ardından devrimci imamet döneminin bitmesiyle şûra ilkesini esas almak gerekmektedir.

Ancak Sakife'de ortaya çıkan facia, İslam'ın kaderini ve İslam tarihini saptırdı, bir hakka dayanılarak bir başka hak ayaklar altına alındı. Hep böyle olmuştur, başarılı olmaları da bu yüzdendir.

Eğer Sakife, 11. yılda değil de 250. yılda gerçekleşseydi, tarihin akışı başka türlü olurdu.

Ama olmadı, demokrasiye ve şûra ilkesine dayandılar, halbuki zaman, vesayet yani devrimci önderlik zamanıydı.

Bu yüzden demokrasi de ortadan kalktı, şûra da ebediyen yok oldu.

Oysa Peygamber'den sonra vesayete ve devrimci önderliğe göre hareket edilseydi, imamet döneminden sonra şûraya da demokrasiye de sahip olacaktık.

Zira Shandel'in deyişiyle: "Devrimci bir önderliğe ve rehbere ihtiyaç duyulan bilinçsiz ve geri kalmış bir toplumdaki demokrasi, demokrasinin düşmanıdır."

Bu yüzden halk, Peygamber'den sonra hem devrimci önderlikten, vesayetten ve imametten mahrum kaldı hem de demokratik liderlikten, şûradan ve biattan...

Sonuçta tarih, İslam'ın planladığı rotanın aksi yönünde devam etti.

İslâmî biat hilafeti, verasete dayalı Arap saltanatına dönüştü. İki buçuk asırlık cihattan ve şehadetten sonra, gaybetle sonuçlandı ve tarih felsefesi değişti. Bu "İntizar: İtiraz Mezhebi" başlıklı konuşmamda bahsettiğim felsefedir.[161]

[161] Bkz. külliyatın 19. kitabı "Adem'in Varisi Hüseyin".

EK

TARİH ve ALİ

Ey tarih!

Bir adam bin üç yüz yıl önce gece yarısı tek başına şehirden çıkıp hurmalıklara giderek ağlıyordu; feryadını içine gömdüğü için boğazında düğümleniyordu. Nefesi tutuluyordu, aşağılık kulakların duyabileceği korkusuyla başını kuyuya daldırıyor, içindeki ukdeleri orada açıyor, dertlerini kuyuya döküyor, rahatlıyor, hafifliyordu. Yuvasına ve yavrularına dönen bir kuş gibi, boş kursağına dert taneleri toplayarak halifenin şehrine dönüyordu, hâlâ yalnızdı.

Göğün tepesinden dertsizce ve ruhsuzca Medine hurmalıklarını izleyen ay, adama soğuk ve aldırışsız gözlerle bakıyordu. İnsanların başında bir değirmen taşı gibi dönen gök, daha büyük ve daha diri her taneyi vahşice ve hızla öğütüyor, öğütüyordu. Öylece bakıyor, öylece dönüyor, Ali'yi tarih hurmalığında, bağ yollarında, her şehrin bağında, her yıl öylece yalnız görüyordu.

Şimdi kimse Ali'ye sövmüyor, ismini minarelerde Allah'ın ve Peygamber'in ismiyle birlikte anıyor, her zaman minareden halifenin ezan sesini duyan Ali, şimdi her sabah, her öğle, her akşam kendi isminin minarelerin ağzından işitildiğini görüyor.

Tarih, gözünü hayretle bu minarelere dikiyor, inanamıyor, şehrin göbeğinde yer alan halifenin pençesindeki mescit minarelerinden masmavi gök kubbeye nasıl olur da yürekten çıkan şu feryat yayılır: "Ben tanıklık ederim ki Ali benim mevlamdır, benim önderimdir, Allah'ın hüccetidir, iman sahiplerinin hak önderidir." Acaba Ali muzaffer olmuş mudur? Tarih! Niçin dudaklarını hayıflanarak ısırıyorsun? Yüzünü niçin ansızın ağır bir üzüntü gölgesi kapladı? Yoksa mescidin sesini işitmiyor musun? Her sabah, her gün, her akşam, her gece mabedin minarelerinin dudaklarının Ali'nin ismiyle açıldığını görmüyor musun? Müezzinin, Ali'nin ismini, mescidi, mescidin duvarlarını titretircesine nasıl da yürekten haykırdığını görmüyor musun? Mescidin mihrabının derinliklerinden yükselen, minarelerin boğazından kıvrılarak fezaya yayılan Ali'nin ismini işitmiyor musun?

Ama tarih, sen tereddüt içerisindesin!

Söyle! sen söyle, bu acı macerayı herkesten daha iyi bilen sensin!

Tarih! Ali tıpkı Sokrat gibi, dünyayı her zaman adalet arayışında ve hakikat peşinde sandı. Sokrat diyor ki: Bu dünyadan daha önceki öteki dünyada, ruhlar tıpkı bir elma gibiydi; tanrılar elmaları ortadan ikiye böldüler, sonra da elmaların yarısını o taraftan bu dünyaya, yeryüzüne doldurdular. Yarım elmalar, yeryüzüne dağıldılar, her an eksiklik hisseden her yarım, kaybettiği diğer yarısını aramaktadır. Kendi yarısını buluncaya dek sükuna ermemektedir, ıstıraplı bir arayış içerisinde her yere tırmanmakta, sayısız diğer yarımlar içinden kendi diğer yarısını bulmaya ve ona katılmaya çalışmakta ve tıpkı önceki dünyadaki gibi bir bütün olmak istemektedir. Böylece iki yarım bir olacak, noksan kemalle, ıstırap tatminle, endişe hoşnutlukla, susuzluk doygunlukla ve nihayet hareket sükunla noktalanacaktır.

Ali, kendini elmanın bir yarısı, kendi hakkını da diğer yarısı olarak görmekteydi ve şuna kesin olarak inanmaktaydı ki, bir elmanın iki yarısı, bu dünyada tamamlanacaktı. Ali herkesi yarım elma olarak kabul ediyordu, elmanın diğer yarısı kendi layığını arıyordu. Sokrat'ın inandığı bu arayış, doğanın yasası, hilkatin büyük kanunudur, bu yüzden kuşkusuz diğer yarıyı bulacaktır.

Ali kendini elmanın bir yarısı, velayeti de (hak üzere hükümet, dostluk, bakıcılık anlamlarındadır, gasp ederek tasallut eden hilafet rejiminin yerine Ali'nin hükümeti için bir terim olarak kullanılır) elmanın diğer yarısı olarak görmektedir. Doğal olarak birbirlerine kavuşacaklar daha önce var olan bir elma, olması gerektiği şekilde görünecektir.

Ama, Sokrat'ın elma hikayesinin, ve bu elma felsefesiyle ilgili olarak söylenen sözlerin boş bulunarak söylenmiş, olmayacak sözler olduğunu gördük.

Abbâs, Ali'nin evde Peygamber'in cenazesiyle meşgul olduğu ve inancın hararetiyle düşüncelere daldığı için kendi hakkını düşünemez bir halde bulunduğu bir sırada elini tutup şöyle diyor: Birtakım ellerin hilafeti ele geçirmek için uzandığını görüyorum. Korkarım ki seni, sana ait olan şeyden uzaklaştıracaklar. Uzat elini sana beyat edeyim ve Resul'ün hilafetinin ve bu ümmete velayetin senin hakkın olduğuna tanıklık edeyim." Ali, kendinden emin bir şekilde: "Yoksa başkaları bu işe tamah mı etmiştir?'" der ve sonra tekrar inancının ve düşüncelerinin güçlü dalgalarına gömülür. Kendi elmasının yarısını arayıp bulacağından son derece emindir.

Aramadığını ve bulmadığını gördük, belki de aradı ama bulamadı. Muhacirlerden ve Ensardan oluşan bir grup sahabenin, Ali'yi aramakta olan o yarım elmanın peşinde olduklarını gördük. O, evinde kendi işlerine dalmış bir halde bulunan Ali'yi bulamadı, onu büyük bir hızla ve el çabukluğuyla Sakife'ye götürerek gasp ettiler. Ali'nin yarısı, Ebubekir'le halife adlı bir elma oluşturmuştu. Fakat onunla uyuşmadığı daha baştan belliydi. Zaman geçtikçe bu daha da fazla ortaya çıktı. Ümmetin yazgısının nasıl değiştiğini, İslam'ın işinin nasıl bitirildiğini, Kur'an'ın nasıl donuklaştığını, vahiy penceresinin nasıl kapandığını, her geçen gün yeni filizler veren, anbean gelişip büyüyen yemyeşil genç fidanın, daha meyve vermeden nasıl sararıp solduğunu gördük.

Ali nelerin olduğunu gördü. Herkes, Beni Sâide'nin Sakifesine bağlanan elmanın sadece bir elmanın iki yarısından biri olmakla kalmayıp, aynı zamanda o yarının Ali'nin yarısı olduğunu da gördü. Bu elma, bir patatesle bütünleştirilmişti, ona bakan herkes, zavallı Sokrat'ın saflığına ve çocuksuluğuna gülüyordu.

Ali şimdi ne yapar? Birkaç menfaatçi ve kurnaz siyasetçinin hile ve el çabukluğuyla "bir" yaptıkları bu elmayı kılıçla ayırır mı, Sakife'de yapılan gâsıpça bütünleştirmeyi alıp götürür mü, kılıç çekerek, savaşlarda düşman saflarını darmadağın eden Zülfikâr gücüyle kendi yarısını parçalar mı? Hayır; sabreder, katlanıp iz-

leyerek evde oturmayı tercih eder, siyaseti ve hayatı kendi haline terk edip, İslam'ı halifelerin eline bırakarak yalnız başına hurmalıklarda dolaşır, susar, gülümser, sakince durur, dertleri delirmişçesine taşarak, Ali'nin çelikten sabrını bile kırınca, perişan bir şekilde kendini şehirden uzak bir kuyunun başına atar ve içindeki dertleri kuyuya döker. Sabrına boyun eğen içindeki tufanı söyleyip tutarak tekrar şehre döner, gidip biata razı bile olacaktır. İslam üzerindeki hilafete, sanki İslam bir yarım elma, halife ise bir yarım patates değilmiş de, Sakife'de baş başa vererek yaptıkları bir elmaymış gibi bakmak ister; bu, sanki daha önceki dünyada var olan bir elmaymış gibi bakar! Bir yarım patatesle birleşen kendi yarısını inkar eder. Adeta tanımıyormuşçasına, âdeta böyle bir şey yokmuşçasına, olmamışçasına... Yani kesinlikle anlamadım, hiçbir şey olmamıştı, kötü değildi, ağızdan kaçırılan sözler, uzak sözler... Bu elmaların tarifi çok ciddî, çok sıradan.

Fakat ne kadar zordur! Gerçekten Ali ne yapmalıdır? Kılıç mı, yoksa sabır mı?

Ama Ali sabretti, Ali niçin sabretti? Niçin kılıcıyla kendi yarısını, Allah'ın ve Resul'ün ona ait olduğunu söylediği yarısını, Sakife'de yapıştırılan diğer yarısından ayırmadı? Ayırmadığı gibi, o gölgeliğin altında siyasetçilerin eliyle gerçekleştirilen "oldu bitti"den Ali'nin haberi olmadığı halde, Muhacirler ve Resul'ün dostları orada bulunmadığı halde üstelik bir de ona tâbi oldu.

Biat ve Ali'nin sabrı olayını ne güzel bir örnekle açıklamışlardır: Kadının biri bir annenin çocuğunu kaçırır; anne, hakime başvurur, anne ve kadın mahkemeye gelirler, çocuk hakimin önüne konur. Hâkim, zekice şöyle der: "Cellat, bu çocuğu ortadan ikiye ayır, her bir parçasını bu iki kadına ver ta ki böylece hiçbiri mahrum kalmamış ve adalet de gerçekleşmiş olsun." Kadın, sesini çıkarmaz; ama anne feryat eder, kendini çocuğun önüne atar ve onu mahkeme huzurunda gâsıp kadına verir ve acılı bir sesle: "Hayır bu çocuk benim değil, bu kadınındır" der!

le aydınlandı, Ali'yi ve İslam'ı birbirinin yanında gördü; Ali'nin 23 yıl boyunca evinde oturduğu, kendi hakkını gasp edenlere karşı dayanılmaz bir sabır ve derin bir sükut gösterdiği Medine, şimdi İslam'ı kendi kucağında görüyordu. Gâsıp hilafet zindanında yaşayan ve Ali'yi özgür bir şekilde görmekten mahrum olan İslam, 25 yıldan sonra şimdi Ali'yi kucaklıyordu. Bu iki "yarım"' birbirini bulmuş, "bir" olmuştu. 23 yıl boyunca bir şehirde, bir yerde olmaktan, birbirini daima bir arada görmekten, her an bir arada olmaktan, birlikte konuşmaktan, birlikte bakmaktan mahrum etmişlerdi. Şimdi halife kendi yatağında kan içinde uyumaktadır, iki mahpus kurtulmuştur, Benî Sâide'nin gölgeliği yıkılmıştır, "gasp hilafeti" yerine "hak velayeti" nin Medine'ye gölgesi düşmektedir. Bu gölge altında Ali ile İslam, el ele tutmuştur. Halifenin casuslarının, muhbirlerinin ve etrafındakilerin, Yahudî asıllı Ka'bu-l Ahbar, Mervan Hımar (ne kadar münasip bir isim), Kumfuz (Halife'nin uşağı) ve diğerleri gözlerinden kaygılanmaksızın, gözlerini birbirlerinin gözlerine dikmiş, şimdi bir anda tatlılaşan o eski acı hatıraları, zevkle birbirlerine fısıldamaktadırlar. Çeyrek asır boyunca ümitsizlik toprağının altında gömülü kalan gelecek arzularının insanı kendinden geçirici balı şimdi önlerinde durmaktadır. Adetâ gömülmüş ümitlerin kıyameti kopmuştur. Gamlı şehit isteklerine ve kabirlere İsrafil sûru üfürülmüştür. Canlarında koşan doğal sıcak lezzetleri canlarının arzusuyla tatmış, ona gönül vermiştirler, beyinde yeni açılmış çiçeklerin gönül alıcı kokusu, hatırlarına gelir, içlerindeki latif ve samimi parmaklar yorgun ve çileli ruhu şefkat, yumuşaklık ve neşe içinde okşar ve esrarengiz bir gönül alıcı sükunet damarlarından içeri girer... Ah, tarih yıllardır kendi acı kaderlerinin ateşinde yanan ve şimdi yolun sonunda birbirlerini bulmuş olan bu iki şefkatli dostu, nehrin denize karıştığı yerin kenarına; nehrin alnını yumuşakça denizin dudağına teslim ettiği yere emanet ediyor.

İlginçtir, Şia niçin Nehcü'l-Belaga'yı okumuyor? Ali'nin divan şiirlerinin olduğu da doğrudur, hem bilgili bir hatiptir hem de

güçlü bir şairdir. Ben, Ali'ye isnat edilen mevcut şiirleri kabul etmeyen ve bu kıtaları Ali'nin kendine özgü makamına ve şahsiyetine yaraşır görmeyen birçok araştırmacının aksine bu şiirlerin tümünün Ali'ye ait olduğuna inanıyorum ve onları Ali'nin şahsiyetinden uzak görmüyorum[163]. Böyle düşünenler, Ali'nin renkli kişiliğini ve çok boyutluluğunu görmemektedirler. Zaten onu tüm boyutlarıyla görebilen kim vardır ki? Hatta her zaman Ali ile birlikte olan, Ali'yi düşünen, onu kendi cebini tanıdığı gibi tanıyan ve Ali'ye ilahlık makamı veren, Allah'ın Ali'nin çehresinde zuhur ettiğine, bu insan bedeninin altında ilahî bir ruhun olduğuna inanan ve "ben bunu keşfettim" diyen adamın zırvalarından Ali perişan olmuştur. Şehristanî'nin el-Milel ve'n-Nihal adlı eserinde ve diğer İslâmî gruplara mensup tarihçilerin de kendi eserlerinde naklettikleri üzere Ali, onu azarlamış ve ateşe attırmıştır. Hatta Abdullah ibn Sebe, Ali'nin kendisi için yaktırdığı ateşi görünce: "Subhanallah! Bu, senin Kur'an'da Muhammed'e bildirdiğin ateştir, şimdi bu konudaki inancım daha da kesinleşti" diye haykırır ve Ali'nin karşısına geçerek ona secde eder, ardından da hızla kendini ateşin içine atar! Fakat bana göre Ali, onu Medaîn'e sürdü (bunu tarihçiler de söylemektedir). O, Aliallahî fırkasının ilk kurucusudur. Ali'ye tapınma ateşini içinde alevlendiren Ali'nin imanının sıcaklığıydı, öğreti uğrundaki cihadıydı, onda olanı, onun söylediklerini, onun hissettiklerini düşünmüyordu. Kendini ilk Ali uzmanı, ilk Ali tapıcısı sayan Abdullah ibn Sebe'yi, kendi dünyasında yarattığı kendi denizinde boğulmaktan hiçbir şey çekip kurtaramadı.

163 Ona ait olan bir Divan şu an elde mevcut bulunmaktadır. Bunu Şerif Razî bir araya getirmiştir. Mısır'da ve Irak'ta defalarca basılmıştır. Iraklı bir bilgin olan Muhammed Hâşim Cevad, onları yeniden tashih etmiş ve yeni tarzla yayınlamıştır. Fakat birçok alim ve edebiyatçı, bunların Hazret-i Emir'e aidiyeti konusunda şüphe taşımaktadır. Fakat ben Ali gibi ciddi, zahit ve mücahit bir adamın şiirle ve şairlikle uğraşmayacağı yönündeki bir delillendirmeyi geçerli görmüyorum. Ömrünü ilimle, takvayla, düşünceyle ve cihatla geçiren ve son derece aklî, mantıkî ve ciddî olan birçok kişinin şiirle uğraştığını ve kitap yazdığını biliyoruz. Şahzade-i Efser, Behar, Dehhoda vs. şiir yazmadılar mı?

Sözleri ve davranışları onu çok incitiyordu, bazen tahkir ediyordu, bazen tanımazlıktan geliyordu, bazen ondan uzaklaşıyor, kaçıyordu, böylece ona hata içerisinde olduğunu gösteriyordu. Ali'yi tanımıyordu, tanıyamayacaktı; Ali ile ilgili hissettikleri, organ olarak gözle tanıma değildir, ruhtaki bir coşmadır, kör bir deliliktir, boş ve neticesizdir. Medine'den uzaklaştırılan İbn Sebe, Ali'yi terk etmek zorunda kaldı, Medain'e sürüldü ve kendini denize attı... ve boğuldu.

En kara gölgelikler... Korkunç rüzgarlar bu gölgelikten esmekte ve tüm gölgeliklerin altına ulaşmaktadır ve...

Off buraya ne kadar çok söz yığılmış?!

Kalbimi sıkıyor.

Artık yazmak mümkün değil.

Şia'nın, Şiiliğin aslî kaynaklarından uzaklaşması, çok kötü sonuçları da beraberinde getirmiştir. Şia'nın, Ali'yi daha ilk baştan beri tanıdığı ve İslam'ın yazgısını anladığı, doğrudur. Sakife seçimini bilmektedir; İslam'ın saklanan hakikatlerini, Ali'nin haklılığını ve erdemlerini, onun ruhuyla İslam arasındaki gizli, esrarengiz, manevî bağı görmüştür; bir an oturmamış, Ali aşkını en zor, en tehlikeli tarih dönemlerinde, en kanlı çekişmelerde ve olaylarda gönlünden çıkarmamıştır. Hicrî 11. yılda Peygamber gitmiş ve İslam, Ali'nin bulunmadığı Sakife'de Ebubekir'in eline geçmiştir. Selman, son derece anlamlı bir şekilde ve acıyla seçimi düzenleyenlere hitaben şöyle diyor:

"Yaptınız ve yapmadınız"!

Şia, bu andan itibaren gaspı hissetti ve 33 yıl[164] olaylarla ve kahramanlıklarla dolu bir hayat yaşayan bu kişiye inandı.

[164] Ali, bi'setten on yıl önce doğdu. 13 yıl Mekke'de ve 10 yıl da Medine'de Peygamber'le beraber oldu. Bu nedenle, o dönemde ortaya çıkan ilk Şiî hareketi 33 yaşındaydı.

Elinizdeki eser, Peygamber'in damadı olan Ali'den bahsetmiyor, savaş kahramanı olan Ali'den bahsetmiyor, Peygamber'in sahabesi olan Ali'den bahsetmiyor, dördüncü halife olan Ali'den bahsetmiyor, ilk Şiî imamı olan Ali'den de bahsetmiyor.
Elinizdeki eser, tarihsel Sünnîliğin ve tarihsel Şiîliğin anlatılmasını istediği Ali'yi anlatmıyor.
Kutsal, aşkın ve zihinsel olan mutlak insanî erdemliliği, kendi şahsında somut, nesnel ve yaşayan bir gerçekliğe dönüştüren Ali'den bahsediyor. Yaşayan insana, bana, sana, bize, Müslüman'a tüm insanlığa lazım olan da zaten bu Ali değil midir?

ISBN 978-975-6004-54-8

www.fcr.com.tr